॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टकम् १ ॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

ब्रह्म सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। क्षत्र꣯ꣳ सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। इषꣳ सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। ऊर्जꣳ सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। रयि꣯ꣳ सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पुष्टिꣳ सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। प्रजा꣯ꣳ सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पशून्त्सन्धत्तं तान्मे जिन्वतम्। स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा शुक्रपाः प्रणयन्तु॥१॥

सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि। शुक्रः शुक्रशोचिषा। स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा मन्थिपाः प्रणयन्तु। सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयन्परीहि। मन्थी मन्थिशोचिषा। सञ्ज्ञग्मानौ दिव आपृथिव्यायुः। सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। प्राण꣯ꣳ सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्। अपान꣯ꣳ सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्॥२॥

व्यान꣯ꣳ सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्। चक्षुः सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। श्रोत्रꣳ सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। मनः सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। वाचꣳ सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। आयुः स्थ आयुर्मे धत्तम्। आयुर्यज्ञाय धत्तम्। आयुर्यज्ञपतये धत्तम्। प्राणः स्थः प्राणं मे धत्तम्। प्राणं यज्ञाय धत्तम्॥३॥

प्रा॒णं य॒ज्ञप॑तये धत्तम्। चक्षुः॑ स्थ॒श्चक्षु॑र्मे धत्तम्। चक्षु॑र्य॒ज्ञाय॑ धत्तम्। चक्षु॑र्य॒ज्ञप॑तये धत्तम्। श्रोत्रꣳ॑ स्थः॒ श्रोत्रं॑ मे धत्तम्। श्रोत्रं॑ य॒ज्ञाय॑ धत्तम्। श्रोत्रं॑ य॒ज्ञप॑तये धत्तम्। तौ दे॑वौ शुक्रामन्थिनौ। क॒ल्पय॑तं॒ दैवी॒र्विशः॑। क॒ल्पय॑तं॒ मानु॑षीः॥४॥

इष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑ धत्तम्। प्रा॒णान्प॒शुषु॑। प्र॒जां मयि॑ च॒ यज॑माने च। निर॑स्तः॒ शण्डः॑। निर॑स्तो॒ मर्कः॑। अप॑नुत्तौ॒ शण्डा॒मर्कौ॑ स॒हामुना॑। शु॒क्रस्य॑ स॒मिद॑सि। म॒न्थिनः॑ स॒मिद॑सि। स प्र॑थ॒मः सङ्कृ॑तिर्वि॒श्वक॑र्मा। स प्र॑थ॒मो मि॒त्रो वरु॑णो अ॒ग्निः। स प्र॑थ॒मो बृह॒स्पति॑श्चिकि॒त्वान्। तस्मा॒ इन्द्रा॑य सु॒तमा जु॑होमि॥५॥

न॒य॒न्त्व॒पा॒नꣳ सन्ध॑त्तं॒ तं मे॑ जिन्वतं प्रा॒णं य॒ज्ञाय॑ धत्तं॒ मानु॑षीर॒ग्निर्द्वे च॑॥ (ब्रह्म॑ क्ष॒त्रं तदिष॒मूर्जꣳ॑ र॒यिं पुष्टिं॑ प्र॒जां तां प॒शून्तान्त्सन्ध॑त्तं॒ तत्प्रा॒णम॑पा॒नं व्या॒नं तं चक्षुः॒ श्रोत्रं॒ मन॒स्तद्वाचं॒ ताम्। इ॒षादि॒पश्चके॒ वाचं॒ तां मे॑ प॒शून्त्सन्ध॑त्तं॒ ताम्मे॑ प्रा॒णादि॒त्रित॑ये॒ तं मे॒ऽन्यत्र॒ तम्मे॑)॥१॥ [१]

कृत्ति॑कास्व॒ग्निमाद॑धीत। ए॒तद्वा अ॒ग्नेर्नक्ष॑त्रम्। यत्कृत्ति॑काः। स्वाया॑मे॒वैनं॑ दे॒वता॑यामा॒धाय॑। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सी भ॑वति। मुखं॒ वा ए॒तन्नक्ष॑त्राणाम्। यत्कृत्ति॑काः। यः कृत्ति॑कास्व॒ग्निमा॑ध॒त्ते। मुख्य॑ ए॒व भ॑वति। अथो॒ खलु॑॥६॥

अ॒ग्निन॒क्ष॒त्रमित्यप॑चायन्ति। गृ॒हान् ह॒ दाहु॑को भवति। प्र॒जाप॑ती रोहि॒ण्याम॒ग्निम॑सृजत। तं दे॒वा रो॑हि॒ण्यामाद॑धत। ततो॒ वै ते सर्वा॒न्रोहा॑नरोहन्। तद्रो॑हि॒ण्यै रो॑हिणि॒त्वम्। यो रो॑हि॒ण्याम॒ग्निमा॑ध॒त्ते। ऋ॒ध्नोत्ये॒व। सर्वा॒न्रोहा॑न्रोहति। दे॒वा वै

भद्राः सन्तोऽग्निमाधित्सन्त॥७॥

तेषामनाहितोऽग्निरासीत्। अथैभ्यो वामं वस्वपाक्रामत्। ते पुनर्वस्वोरादधत। ततो वै तान् वामं वसूपावर्तत। यः पुराऽभद्रः सन्पापीयान्त्स्यात्। स पुनर्वस्वोरग्निमादधीत। पुनरेवैनं वामं वसूपावर्तते। भद्रो भवति। यः कामयेत दानकामा मे प्रजाः स्युरिति। स पूर्वयोः फल्गुन्योरग्निमादधीत॥८॥

अर्यम्णो वा एतन्नक्षत्रम्। यत्पूर्वे फल्गुनी। अर्यमेति तमाहुर्यो ददाति। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यः कामयेत भगी स्यामिति। स उत्तरयोः फल्गुन्योरग्निमादधीत। भगस्य वा एतन्नक्षत्रम्। यदुत्तरे फल्गुनी। भग्येव भवति। कालकञ्जा वै नामासुरा आसन्॥९॥

ते सुवर्गाय लोकायाग्निमचिन्वत। पुरुष इष्टकामुपादधात्पुरुष इष्टकाम्। स इन्द्रो ब्राह्मणो ब्रुवाण इष्टकामुपाधत्त। एषा मे चित्रा नामेति। ते सुवर्गं लोकमा प्रारोहन्। स इन्द्र इष्टकामावृहत्। तेऽवाकीर्यन्त। येऽवाकीर्यन्त। त ऊर्णावभयोऽभवन्। द्वावुदपतताम्॥१०॥

तौ दिव्यौ श्वानावभवताम्। यो भ्रातृव्यवान्त्स्यात्। स चित्रायामग्निमादधीत। अवकीर्येव भ्रातृव्यान्। ओजो बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मन्धत्ते। वसन्ता ब्राह्मणोऽग्निमादधीत।

व॒स॒न्तो वै ब्रा॑ह्म॒णस्य॒र्तुः। स्व ए॒वैन॑मृ॒तावा॒धाय॑। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सी भ॑वति। मुख॒ं वा ए॒तदृ॑तू॒नाम्॥११॥

यद्व॑स॒न्तः। यो व॒सन्ता॒ऽग्निमा॑ध॒त्ते। मुख्य॑ ए॒व भ॑वति। अथो॒ योनि॑मन्तमे॒वैन॒ं प्रजा॑त॒माध॑त्ते। ग्री॒ष्मे रा॑ज॒न्य॑ आद॑धीत। ग्री॒ष्मो वै रा॑ज॒न्य॑स्य॒र्तुः। स्व ए॒वैन॑मृ॒तावा॒धाय॑। इ॒न्द्रि॒या॒वी भ॑वति। श॒रदि॒ वैश्य॒ आद॑धीत। श॒रद्वै वैश्य॑स्य॒र्तुः॥१२॥

स्व ए॒वैन॑मृ॒तावा॒धाय॑। प॒शु॒मान्भ॑वति। न पूर्व॑यो॒ः फल्गु॑न्योर॒ग्निमाद॑धीत। ए॒षा वै ज॑घ॒न्या॑ रात्रि॑ः संवत्स॒रस्य॑। यत्पूर्वे॒ फल्गु॑नी। पृ॒ष्टि॒त ए॒व स॑ंवत्स॒रस्या॒ग्निमा॒धाय॑। पापी॑यान्भवति। उत्त॑रयो॒रा द॑धीत। ए॒षा वै प्र॑थ॒मा रात्रि॑ः संवत्स॒रस्य॑। यदुत्त॑रे॒ फल्गु॑नी। मु॒ख॒त ए॒व स॑ंवत्स॒रस्या॒ग्निमा॒धाय॑। वसी॑यान्भवति। अथो॒ खलु॑। य॒दैवैन॑ं य॒ज्ञ उ॑प॒नमे॑त्। अथाद॑धीत। सैवास्यर्द्धि॑ः॥१३॥

खल्वा॑धित्सन्त॒ फल्गु॑न्योर॒ग्निमाद॑धीतासन्नपततामृतू॒नां वैश्य॑स्य॒र्तुरुत्त॑रे॒ फल्गु॑नी॒ षट्च॥२॥ [२]

उद्ध॑न्ति। यदे॒वास्या॑ अमे॒ध्यम्। तदप॑हन्ति। अ॒पोऽवो॑क्षति॒ शान्त्यै॑। सिक॑ता॒ निव॑पति। ए॒तद्वा अ॒ग्नेर्वै॑श्वान॒रस्य॑ रू॒पम्। रू॒पेणै॒व वै॑श्वान॒रमव॑रुन्धे। ऊषा॒ निव॑पति। पुष्टि॒र्वा ए॒षा प्र॒जन॑नम्। यदूषा॑ः ॥१४॥

पुष्प्या॑मे॒व प्र॒जन॑ने॒ऽग्निमाध॑त्ते। अथो॑ स॒ंज्ञान॑ ए॒व। स॒ंज्ञान॒ꣳ ह्ये॑तत्प॑शू॒नाम्। यदूषा॑ः। द्यावा॑पृथि॒वी स॒हास्ताम्॑। ते वि॑य॒ती

अब्रूताम्। अस्त्वेव नौ सह यज्ञियमिति। यदमुष्या यज्ञियमासीत्। तदस्यामदधात्। त ऊषा अभवन्॥१५॥

यदस्या यज्ञियमासीत्। तदमुष्यामदधात्। तददश्चन्द्रमसि कृष्णम्। ऊषान्निवपन्नदो ध्यायेत्। द्यावापृथिव्योरेव यज्ञियेऽग्निमाधत्ते। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। आखू रूपं कृत्वा। स पृथिवीं प्राविशत्। स ऊतीः कुर्वाणः पृथिवीमनु समचरत्। तदाखुकरीषमभवत्॥१६॥

यदाखुकरीषꣳ सम्भारो भवति। यदेवास्य तत्र न्यक्तम्। तदेवावरुन्धे। ऊर्जं वा एतꣳ रसं पृथिव्या उपदीका उद्दिहन्ति। यद्वल्मीकम्। यद्वल्मीकवपा सम्भारो भवति। ऊर्जमेव रसं पृथिव्या अवरुन्धे। अथो श्रोत्रमेव। श्रोत्रꣳ ह्येतत्पृथिव्याः। यद्वल्मीकः॥१७॥

अबधिरो भवति। य एवं वेद। प्रजापतिः प्रजा असृजत। तासामन्नमुपाक्षीयत। ताभ्यः सूदमुपप्राभिनत्। ततो वै तासामन्नं नाक्षीयत। यस्य सूदः सम्भारो भवति। नास्य गृहेऽन्नं क्षीयते। आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्। तेन प्रजापतिरश्राम्यत्॥१८॥

कथमिदꣳ स्यादिति। सोऽपश्यत्पुष्करपर्णं तिष्ठत्। सोऽमन्यत। अस्ति वै तत्। यस्मिन्निदमधि तिष्ठतीति। स वराहो रूपं कृत्वोप न्यमज्जत्। स पृथिवीमध आर्च्छत्। तस्या

उप॒हत्योद॑मज्जत्। तत्पु॑ष्करप॒र्णेऽप्रथयत्। यदप्र॑थयत्॥१९॥

तत्पृ॑थि॒व्यै पृ॑थिवि॒त्वम्। अभू॒द्वा इ॒दमिति॑। तद्भू॒म्यै भूमि॒त्वम्। तां दिशोऽनु॒ वात॒ः सम॑वहत्। ताꣳ शर्क॑राभिरद॒ꣳहत्। शं वै नो॑ऽभू॒दिति॑। तच्छर्क॑राणाꣳ शर्कर॒त्वम्। यद्वरा॒हवि॑हतꣳ सम्भा॒रो भव॑ति। अ॒स्यामे॒वाछ॑म्बट्कारम॒ग्निमाध॑त्ते। शर्क॑रा भवन्ति॒ धृत्यै॑॥२०॥

अथो॑ श॒न्त्वाय॑। सरे॑ता अ॒ग्निरा॒धेय॒ इत्या॑हुः। आपो॒ वरु॑णस्य॒ पत्न॑य आसन्। ता अ॒ग्निर॒भ्य॑ध्यायत्। ताः सम॑भवत्। तस्य॒ रेत॒ः परा॑ऽपतत्। तद्धिर॑ण्यमभवत्। यद्धिर॑ण्यमु॒पास्य॑ति। सरे॑तसमे॒वाग्निमाध॑त्ते। पुरु॑ष॒ इन्वै स्वाद्रेत॑सो बीभत्सत॒ इत्या॑हुः॥२१॥

उ॒त्त॒र॒त उपा॑स्य॒त्यबी॑भत्सायै। अति॒ प्रय॑च्छति। आर्ति॑मे॒वाति॒ प्रय॑च्छति। अ॒ग्निर्दे॒वेभ्यो॒ निला॑यत। अश्वो॑ रू॒पं कृ॒त्वा। सो॑ऽश्व॒त्थे स॑वत्स॒रम॑तिष्ठत्। तद॑श्व॒त्थस्या॑श्वत्थ॒त्वम्। यदाश्व॑त्थः सम्भा॒रो भव॑ति। यदे॒वास्य॒ तत्र॒ न्य॑क्तम्। तदे॒वाव॑रुन्धे॥२२॥

दे॒वा वा ऊर्ज॑ं व्य॑भजन्त। तत॑ उदु॒म्बर॒ उद॑तिष्ठत्। ऊग्वा उ॑दु॒म्बरः॑। यदौद॑ुम्बरः सम्भा॒रो भव॑ति। ऊर्ज॑मे॒वाव॑रुन्धे। तृ॒तीय॑स्यामि॒तो दि॒वि सोम॑ आसीत्। तं गा॑य॒त्र्याऽह॑रत्। तस्य॑

प॒र्णम॑च्छिद्यत। तत्प॒र्णोऽभवत्। तत्प॒र्णस्य॑ पर्ण॒त्वम्॥२३॥

यस्य॑ पर्ण॒मयः॑ सम्भा॒रो भव॑ति। सो॒म॒पी॒थमे॒वाव॑रुन्धे। दे॒वा वै ब्रह्म॑न्नवदन्त। तत्प॒र्ण उपा॑शृणोत्। सु॒श्रवा॒ वै नाम॑। यत्प॑र्ण॒मयः॑ सम्भा॒रो भव॑ति। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒समे॒वाव॑ रुन्धे। प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत। सो॑ऽबिभे॒त्प्र मा॑ धक्ष्य॒तीति॑। तꣳ श॒म्या॑ऽशमयत्॥२४॥

तच्छ॒म्यै शमि॒त्वम्। यच्छ॑मी॒मयः॑ सम्भा॒रो भव॑ति। शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय। अ॒ग्नेः सृ॒ष्टस्य॑ य॒तः। विक॑ङ्कतं॒ भा आ॑च्छ॒त्। यद्वैक॑ङ्कतः सम्भा॒रो भव॑ति। भा ए॒वाव॑ रुन्धे। सहृ॑दयो॒ऽग्निरा॒धेय॒ इत्या॑हुः। म॒रुतो॒ऽद्भिर॒ग्निम॑तमयन्। तस्य॑ ता॒न्तस्य॒ हृद॑य॒माच्छि॑न्दन्। साऽशनि॑रभवत्। यद॒शनि॑हतस्य वृ॒क्षस्य॑ सम्भा॒रो भव॑ति। सहृ॑दयमे॒वाग्निमा ध॑त्ते॥२५॥

ऊषा॑ अभवन्नभवद्व॒ल्मीकौ॑ऽश्राम्य॒दप्र॑थय॒द्धृत्यै॑ बीभत्सत॒ इत्या॑हू रुन्धे पर्ण॒त्वम॑शमयदच्छि॒न्दꣳ स्त्रीणि॑ च॥३॥ [३]

द्वा॒द॒शसु॑ विक्रा॒मेष्व॒ग्निमा द॑धीत। द्वाद॑श॒ मासाः॑ संवत्स॒रः। स॒व॒त्स॒रादे॒वैन॑मव॒रुद्ध्या ध॑त्ते। यद्वा॑द॒शसु॑ विक्रा॒मेष्वा॒ दधी॑त। परि॑मित॒मव॑ रुन्धीत। चक्षु॑र्निमित॒ आद॑धीत। इय॒द्वाद॑श विक्रा॒मा (३) इति॑। परि॑मितं चै॒वाप॑रिमितं॒ चाव॑ रुन्धे। अनृ॑तं॒ वै वा॒चा व॑दति। अनृ॑तं॒ मन॑सा ध्यायति॥२६॥

चक्षु॒र्वै स॒त्यम्। अद्रा(३)गित्या॑ह। अद॑र्श॒मिति॑। तत्स॒त्यम्। यश्चक्षु॑र्निमिते॒ऽग्निमा॑ध॒त्ते। स॒त्य ए॒वैन॒मा ध॑त्ते।

तस्मा॒दाहि॑ताग्नि॒र्नानृ॑तं वदेत्। नास्य॑ ब्राह्म॒णोऽना॑श्वान्गृ॒हे व॑सेत्। स॒त्ये ह्य॑स्या॒ग्निराहि॑तः। आ॒ग्ने॒यी वै रात्रिः॑॥२७॥

आ॒ग्ने॒याः प॒शवः॑। ऐ॒न्द्रमहः॑। नक्तं॒ गार्ह॑पत्य॒मा द॑धाति। प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे। दिवा॑ऽऽहव॒नीयम्॑। इ॒न्द्रि॒यमे॒वाव॑ रुन्धे। अ॒र्धोदि॑ते॒ सूर्य॑ आहव॒नीय॒मा द॑धाति। ए॒तस्मि॒न्वै लो॒के प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। प्र॒जा ए॒व तद्यज॑मानः सृजते। अथो॑ भू॒तं चै॒व भ॑वि॒ष्यच्चाव॑ रुन्धे॥२८॥

इडा॒ वै मा॑न॒वी य॑ज्ञानूका॒शिन्या॑सीत्। साऽश्रृ॑णोत्। असु॑रा अ॒ग्निमाद॑धत॒ इति॑। तद॑गच्छत्। त आ॑हव॒नीय॒मग्र॒ आद॑धत। अथ॒ गार्ह॑पत्यम्। अथा॑न्वाहार्य॒पच॑नम्। साऽब्र॑वीत्। प्र॒तीच्ये॑षा॒ꣳ श्रीर॑गात्। भ॒द्रा भू॒त्वा परा॑ भविष्य॒न्तीति॑॥२९॥

यस्यै॒वम॒ग्निरा॑धी॒यते॑। प्र॒तीच्य॑स्य॒ श्रीरे॑ति। भ॒द्रो भू॒त्वा परा॑भवति। साऽश्रृ॑णोत्। दे॒वा अ॒ग्निमाद॑धत॒ इति॑। तद॑गच्छत्। ते॑ऽन्वाहार्य॒पच॑न॒मग्र॒ आद॑धत। अथ॒ गार्ह॑पत्यम्। अथा॑हव॒नीयम्॑। साऽब्र॑वीत्॥३०॥

प्राच्ये॑षा॒ꣳ श्रीर॑गात्। भ॒द्रा भू॒त्वा सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ष्यन्ति। प्र॒जां तु न वे॑त्स्यन्त॒ इति॑। यस्यै॒वम॒ग्निरा॑धी॒यते॑। प्राच्य॑स्य॒ श्रीरे॑ति। भ॒द्रो भू॒त्वा सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति। प्र॒जां तु न वि॑न्दते। साऽब्र॑वी॒दिडा॒ मनुम्॑। तथा॒ वा अ॒हं तवा॒ग्निमाधा॑स्यामि। यथा॒ प्र प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मिथु॒नैर्ज॑नि॒ष्यसे॑॥३१॥

प्रत्यस्मिल्लौँके स्थास्यसि। अभि सुवर्गं लोकं जेष्यसीति। गार्हपत्यमग्र आदधात्। गार्हपत्यं वा अनु प्रजाः पशवः प्रजायन्ते। गार्हपत्येनैवास्मै प्रजां पशून्प्राजनयत्। अथान्वाहार्यपचनम्। तिर्यङ्ङिव वा अयं लोकः। अस्मिन्नेव तेन लोके प्रत्यतिष्ठत्। अथाहवनीयम्। तेनैव सुवर्गं लोकमभ्यजयत्॥ ३२॥

यस्यैवमग्निराधीयते। प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते। प्रत्यस्मिल्लौँके तिष्ठति। अभि सुवर्गं लोकं जयति। यस्य वा अयथादेवतमग्निराधीयते। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यस्य यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति॥ ३३॥ भृगूणां त्वाऽङ्गिरसां व्रतपते व्रतेनादधामीति भृग्वङ्गिरसामादध्यात्। आदित्यानां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामीत्यन्यासां ब्राह्मणीनां प्रजानाम्। वरुणस्य त्वा राज्ञो व्रतपते व्रतेनादधामीति राज्ञः। इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेण व्रतपते व्रतेनादधामीति राजन्यस्य। मनोस्त्वा ग्राम्यो व्रतपते व्रतेनादधामिति वैश्यस्य। ऋभूणां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामीति रथकारस्य। यथादेवतमग्निराधीयते। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति॥ ३४॥

ध्यायति वै रात्रिश्चावरुन्धे भविष्यन्तीत्यब्रवीन्नन्निष्यसेऽजयद्वसीयान्भवति नव च॥ ४॥ [४]

प्रजापतिर्वाचः सत्यमपश्यत्। तेनाग्निमाधत्त। तेन वै स

आँर्ध्नोत्। भूर्भुवः सुवरित्याह। एतद्वै वाचः सत्यम्। य एतेनाग्निमाधत्ते। ऋध्नोत्येव। अथो सत्यप्राशूरेव भवति। अथो य एवं विद्वानभिचरति। स्तृणुत एवैनम्॥ ३५॥

भूरित्याह। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते। भुव इत्याह। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। सुवरित्याह। सुवर्ग एव लोके प्रतितिष्ठति। त्रिभिरक्षरैर्गार्हपत्यमा दधाति। त्रय इमे लोकाः। एष्वेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठितमाधत्ते। सर्वैः पञ्चभिराहवनीयम्॥ ३६॥

सुवर्गाय वा एष लोकायाधीयते। यदाहवनीयः। सुवर्ग एवास्मै लोके वाचः सत्यꣳ सर्वमाप्नोति। त्रिभिर्गार्हपत्यमा दधाति। पञ्चभिराहवनीयम्। अष्टौ सम्पद्यन्ते। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रीँऽग्निः। यावानेवाग्निः। तमाधत्ते॥ ३७॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्। ताभ्यो ज्योतिरुदगृह्णात्। तं ज्योतिः पश्यन्तीः प्रजा अभि समावर्तन्त। उपरीवाग्निमुद्गृह्णीयादुद्धरन्। ज्योतिरेव पश्यन्तीः प्रजा यजमानमभि समावर्तन्ते। प्रजापतेरक्ष्यश्वयत्। तत्परांऽपतत्। तदश्वोऽभवत्। तदश्वस्याश्वत्वम्॥ ३८॥

एष वै प्रजापतिः। यदग्निः। प्राजापत्योऽश्वः। यदश्वं पुरस्तान्नयति। स्वमेव चक्षुः पश्यन्प्रजापतिरनूदेति। वज्री वा एषः। यदश्वः। यदश्वं पुरस्तान्नयति। जातानेव

भ्रातृ॑व्या॒न्प्रणु॑दते। पुन॒रा व॑र्तयति॥३९॥

ज॒नि॒ष्यमा॑णाने॒व प्रति॑नुदते। न्या॑हव॒नीयो॒ गार्ह॑पत्य-मकामयत। निगार्ह॑पत्य आहव॒नीयम्॑। तौ वि॒भाज॒ं नाश॑क्नोत्। सोऽश्व॑ः पूर्व॒वाड्भू॒त्वा। प्राञ्च॒ं पूर्व॒मुद॑वहत्। तत्पू॑र्व॒वाह॑ः पूर्ववा॒ट्त्वम्। यदश्व॑ं पु॒रस्ता॒न्नय॑ति। विभ॑क्तिरे॒वैन॑यो॒ः सा। अथो॒ नाना॑वीर्यावे॒वैनौ॑ कुरुते॥४०॥

यदु॒पर्यु॑परि॒ शिरो॒ हरे॑त्। प्रा॒णान् विच्छि॑न्द्यात्। अ॒धो॑ऽध॒ः शिरो॑ हरति। प्रा॒णानां॑ गोपी॒थाय॑। इय॒त्यग्रे॑ हरति। अथेय॒त्यथेय॑ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वे॑वैन॑ं लो॒केषु॒ प्रति॑ष्ठित॒माध॑त्ते। प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत। सो॑ऽबिभे॒त्प्र मा॑ धक्ष्य॒तीति॑॥४१॥

तस्य॑ त्रे॒धा म॑हि॒मान॒ं व्यौ॑हत्। शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय। यत्रे॒धाऽग्निरा॑धी॒यते॑। म॒हि॒मान॑मे॒वास्य॒ तद्यू॑हति। शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय। पुन॒रा व॑र्तयति। म॒हि॒मान॑मे॒वास्य॒ सन्द॑धाति। प॒शुर्वा ए॒षः। यदश्व॑ः। ए॒ष रु॒द्रः॥४२॥

यद॒ग्निः। यदश्व॑स्य प॒दे॑ऽग्निमा॑द॒ध्यात्। रु॒द्राय॑ प॒शूनपि॑दध्यात्। अ॒प॒शुर्यज॑मानः स्यात्। यन्नाक्र॒मये॑त्। अन॑वरुद्धा अस्य प॒शव॑ः स्युः। पा॒र्श्व॒त आक्र॑मयेत्। यथाऽऽहि॑तस्या॒ग्नेरङ्गा॑रा अभ्यव॒वर्त॑रन्। अव॑रुद्धा अस्य प॒शवो॒ भव॑न्ति। न रु॒द्रायापि॑दधाति॥४३॥

त्रीणि॑ ह॒वीꣳषि॒ निर्व॑पति। वि॒राज॑ ए॒व विक्रा॑न्तं॒ यज॑मा॒नोऽनु॒ विक्र॑मते। अ॒ग्नये॒ पव॑मानाय। अ॒ग्नये॑ पाव॒काय॑। अ॒ग्नये॒ शुच॑ये। यद॒ग्नये॒ पव॑मानाय नि॒र्वप॑ति। पु॒नात्ये॒वैनम्॑। यद॒ग्नये॑ पाव॒काय॑। पू॒त ए॒वास्मि॑न्न॒न्नाद्यं॑ दधाति। यद॒ग्नये॒ शुच॑ये। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒समे॒वास्मि॑न्नु॒परि॑ष्टाद्दधाति॥४४॥

ए॒न॒मा॒हु॒व॒नीयं॑ धत्तेऽश्व॒त्वं व॑र्तयति कुरुत॒ इति॑ रु॒द्रो द॑धाति॒ य॒दग्नये॒ शुच॑य॒ एकं॑ च॥५॥ [५]

दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः॑। अ॒ग्नौ वा॒मं वसु॒ सं न्य॑दधत। इ॒दमु॑ नो भविष्यति। यदि॑ नो जे॒ष्यन्तीति॑। तद॒ग्निर्नोत्सह॑मशक्नोत्। तत् त्रे॒धा विन्य॑दधात्। प॒शुषु॒ तृती॑यम्। अ॒प्सु तृती॑यम्। आ॒दि॒त्ये तृती॑यम्॥४५॥

तद्दे॒वा वि॒जित्य॑। पुन॒रवा॑रुरुत्सन्त। तेऽग्नये॒ पव॑मानाय पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपन्। प॒शवो॒ वा अ॒ग्निः पव॑मानः। यदे॒व प॒शुष्वासी॑त्। तत्तेनाव॑रुन्धत। तेऽग्नये॑ पाव॒काय॑। आपो॒ वा अ॒ग्निः पा॑व॒कः। यदे॒वाप्स्वासी॑त्। तत्तेनाव॑रुन्धत॥४६॥

तेऽग्नये॒ शुच॑ये। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽग्निः शुचिः॑। यदे॒वादि॒त्य आसी॑त्। तत्तेनाव॑रुन्धत। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। त॒नुवो॒ वावैता अ॑ग्न्या॒धेय॑स्य। आ॒ग्नेयो वा अ॒ष्टाक॑पालोऽग्न्या॒धेय॒मिति॑। यत्तन्नि॒र्वपे॑त्। नैतानि॑। यथा॒ऽऽत्मा स्यात्॥४७॥

नाङ्गा॑नि। ता॒दृगे॒व तत्। यदे॒तानि॑ नि॒र्वपे॑त्। न तम्। यथाऽङ्गा॑नि॒ स्युः। नात्मा। ता॒दृगे॒व तत्। उ॒भया॑नि स॒ह नि॒रुप्या॑णि। य॒ज्ञस्य॑ सात्म॒त्वाय॑। उ॒भयं॒ वा ए॒तस्यै॑न्द्रि॒यं

वी॒र्य॑माप्यते॥४८॥

यो॑ऽग्निमा॑ध॒त्ते। ऐ॒न्द्रा॒ग्नमेका॑दशकपाल॒मनु॒ निर्व॑पेत्। आ॒दि॒त्यं च॒रुम्। इ॒न्द्रा॒ग्नी वै दे॒वाना॒मया॑तमायामानौ। ये ए॒व दे॒वते॒ अया॑तयाम्नी। ताभ्या॑मे॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यं वी॒र्य॑मव॑ रुन्धे। आ॒दि॒त्यो भ॑वति। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व प्रति॑तिष्ठति। धे॒न्वै वा ए॒तद्रेत॑ः॥४९॥

यदाज्यम्॑। अ॒न॒डुह॑स्तण्डु॒लाः। मि॒थु॒नमे॒वाव॑रुन्धे। घृ॒ते भ॑वति। य॒ज्ञस्यालू॑क्षान्तत्वाय। च॒त्वार॑ आर्ष॒याः प्राश्न॑न्ति। दि॒शामे॒व ज्योति॑षि जुहोति। प॒शवो॒ वा ए॒तानि॑ ह॒वीꣳषि॑। ए॒ष रु॒द्रः। यद॒ग्निः॥५०॥

यत्स॒द्य ए॒तानि॑ ह॒वीꣳषि॑ नि॒र्वपे॑त्। रु॒द्राय॑ प॒शूनपि॑ दध्यात्। अ॒प॒शुर्यज॑मानः स्यात्। यन्नानु॑नि॒र्वपे॑त्। अन॑वरुद्धा अस्य प॒शव॑ः स्युः। द्वा॒द॒शसु॒ रात्री॒ष्वनु॒ निर्व॑पेत्। स॒ंव॒त्स॒रप्र॑तिमा॒ वै द्वाद॑श॒ रात्र॑यः। स॒ंव॒त्स॒रेणै॒वास्मै॑ रु॒द्रꣳ श॑मयि॒त्वा। प॒शूनव॑रुन्धे। यदेक॑मेकमे॒तानि॑ ह॒वीꣳषि॑ नि॒र्वपे॑त्॥५१॥

यथा॒ त्रीण्या॒वप॑नानि पू॒रये॑त्। ता॒दृक्त॑त्। न प्र॒जन॑न॒-मुच्छि॑ꣳषेत्। एक॑ नि॒रुप्य॑। उत्त॑रे॒ सम॑स्येत्। तृ॒तीय॑मे॒वास्मै॑ लो॒कमुच्छि॑ꣳषति प्र॒जन॑नाय। तं प्र॒जया॑ प॒शुभि॒रनु॒ प्रजा॑यते। अथो॑ य॒ज्ञस्यै॒वैषाऽभिक्रा॑न्तिः। र॒थ॒च॒क्रं प्रव॑र्तयति। म॒नु॒ष्य॒र॒थेनै॒व दे॑वर॒थं प्र॒त्यव॑रोहति॥५२॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। होतव्यमग्निहोत्राँ(३) न होतव्या(३) मिति। यद्यजुषा जुहुयात्। अयथापूर्वमाहुती जुहुयात्। यन्न जुहुयात्। अग्निः परा भवेत्। तूष्णीमेव होतव्यम्। यथापूर्वमाहुती जुहोति। नाग्निः पराभवति। अग्नीधे ददाति॥५३॥

अग्निमुखानेवर्तून्प्रीणाति। उपबर्हणं ददाति। रूपाणामवरुद्ध्यै। अश्वं ब्रह्मणे। इन्द्रियमेवावरुन्धे। धेनुꣳ होत्रे। आशिष एवावरुन्धे। अनड्वाहमध्वर्यवे। वह्निर्वा अनड्वान्। वह्निरध्वर्युः॥५४॥

वह्निनैव वह्निं यज्ञस्यावरुन्धे। मिथुनौ गावौ ददाति। मिथुनस्यावरुद्ध्यै। वासो ददाति। सर्वदेवत्यं वै वासः। सर्वा एव देवताः प्रीणाति। आ द्वादशभ्यो ददाति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सर एव प्रतितिष्ठति। कामम्मूर्ध्वं देयम्। अपरिमितस्यावरुद्ध्यै॥५५॥

आदित्ये तृतीयमप्स्वासीत्तत्तेनावारुन्धत स्यादाप्यते रेतोऽग्निरेकमेकमेतानि हवीꣳषि निर्वपेत्प्रत्यवरोहति ददात्यध्वर्युर्देयमेकं च॥६॥ [६]

घर्मः शिरस्तदयमग्निः। सम्प्रियः पशुभिर्भुवत्। छर्दिस्तोकाय तनयाय यच्छ। वातः प्राणस्तदयमग्निः। सम्प्रियः पशुभिर्भुवत्। स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं पच। प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वान्। अग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा आशा

दीद्या॑नो॒ विभा॑हि। ऊर्जं॑ नो धेहि द्वि॒पदे॒ चतु॑ष्पदे॥५६॥

अ॒र्कश्चक्षु॒स्तद॒सौ सूर्य॒स्तद॒यम॒ग्निः। सम्प्रि॑यः प॒शुभि॑र्भुवत्। यत्ते॑ शुक्र शु॒क्रं वर्चः॑ शु॒क्रा त॒नूः। शु॒क्रं ज्योति॒रज॑स्रम्। तेन॑ मे दीदिहि॒ तेन॒ त्वाऽऽद॑धे। अ॒ग्निना॑ऽग्ने ब्रह्म॑णा। आ॒न॒शे व्या॑नशे॒ सर्व॒मायु॒र्व्या॑नशे। ये ते॑ अग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। वि॒राड्वि॑ स्व॒राड्वि॑। ते माविं॑शतां॒ ते मा॑ जिन्वताम्॥५७॥

ये ते॑ अग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। स॒म्राड्वा॑भि॒भूश्च॑। ते माविं॑शतां॒ ते मा॑ जिन्वताम्। ये ते॑ अग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। वि॒भूश्च॑ परि॒भूश्च॑। ते मा विं॑शतां॒ ते मा॑ जिन्वताम्। ये ते॑ अग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। प्र॒भ्वी च॒ प्रभू॑तिश्च। ते मा विं॑शतां॒ ते मा॑ जिन्वताम्। यास्ते॑ अग्ने शि॒वास्त॒नुवः॑। ताभि॒स्त्वाऽऽद॑धे। यास्ते॑ अग्ने घो॒रास्त॒नुवः॑। ताभि॑र॒मुं ग॑च्छ॥५८॥

चतु॑ष्पदे जिन्वतां त॒नुव॒स्त्रीणि॑ च॥७॥ [७]

इ॒मे वा ए॒ते लो॒का अ॒ग्नयः॑। ते यदव्या॑वृत्ता आधी॒येरन्॑। शो॒चये॑यु॒र्यज॑मानम्। घ॒र्मः शिर॒ इति॒ गार्ह॑पत्य॒मा द॑धाति। वातः॑ प्रा॒ण इत्य॑न्वाहार्य॒पच॑नम्। अ॒र्कश्चक्षु॒रित्या॑हव॒नीयम्॑। तेनै॒वैना॒न्व्याव॑र्तयति। तथा॒ न शो॑चयन्ति॒ यज॑मानम्। र॒थ॒न्त॒रम॒भिगा॑यते॒ गार्ह॑पत्य आधी॒यमा॑ने। राथ॑न्तरो॒ वा अ॒यं लो॒कः॥५९॥

अ॒स्मिन्ने॒वैन॑ं लो॒के प्रति॑ष्ठित॒मा ध॑त्ते। वा॒म॒दे॒व्यम॒भिगा॑यत

उद्धि्रयमा॑णे। अ॒न्तरि॑क्षं॒ वै वा॑मदे॒व्यम्। अ॒न्तरि॑क्ष ए॒वैनं॒ प्रति॑ष्ठि॒तमाध॑त्ते। अथो॒ शान्ति॒र्वै वा॑मदे॒व्यम्। शा॒न्तमे॒वैनं॑ पश॒व्य॑मुद्धरते। बृ॒हद॒भिगा॑यत आहव॒नीय॑ आधी॒यमा॑ने। बार्ह॑तो॒ वा अ॒सौ लो॒कः। अ॒मुष्मि॑न्ने॒वैनं॑ लो॒के प्रति॑ष्ठि॒तमाध॑त्ते। प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत॥६०॥

सोऽश्वो॒ऽवारो॑ भू॒त्वा परा॑डै॒त्। तं वा॑रव॒न्तीये॑नावारयत। तद्वा॑रव॒न्तीय॑स्य वारवन्तीय॒त्वम्। श्यै॒तेन॑ श्ये॒ती अ॑कुरुत। तच्छ्यै॒तस्य॑ श्यैत॒त्वम्। यद्वा॑रव॒न्तीय॑मभि॒ गाय॑ते। वा॒र॒यि॒त्वैवैनं॒ प्रति॑ष्ठि॒तमा ध॑त्ते। श्यै॒तेन॑ श्ये॒ती कु॑रुते। घ॒र्मः शिर॒ इति॒ गार्ह॑पत्य॒माद॑धाति। सशी॑र्षाणमे॒वैन॒मा ध॑त्ते॥६१॥

उपै॑न॒मुत्त॑रो य॒ज्ञो न॑मति। रु॒द्रो वा ए॒षः। यद॒ग्निः। स आ॑धी॒यमा॑न ईश्व॒रो यज॑मानस्य प॒शून् हि॑ꣳसि॑तोः। सम्प्रि॑यः प॒शुभि॑र्भुव॒दित्या॑ह। प॒शुभि॑रे॒वैन॒ꣳ सम्प्रि॑यं करोति। प॒शू॒नामहि॑ꣳसायै। छ॒र्दिस्तो॒काय॒ तन॑याय य॒च्छेत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैतामा शा॑स्ते। वातः॑ प्रा॒ण इत्य॑न्वाहार्य॒पच॑नम्॥६२॥

सप्रा॑णमे॒वैन॒मा ध॑त्ते। स्व॒दि॒तं तो॒काय॒ तन॑याय पि॒तुं प॒चेत्या॑ह। अन्न॑मे॒वास्मै॑ स्वदयति। प्राची॒मनु॑ प्र॒दिशं॒ प्रेहि॑ वि॒द्वानित्या॑ह। विभ॑क्तिरे॒वैन॑यो॒ः सा। अथो॒ नाना॑वीर्यावे॒वैनौ॑ कुरुते। ऊर्जं॑ नो धेहि द्वि॒पदे॒ चतु॑ष्पद॒ इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैतामा शा॑स्ते।

अ॒र्कश्चक्षु॒रित्या॑हव॒नीयम्॑। अ॒र्को वै दे॒वाना॒मन्नम्॑॥६३॥

अन्न॑मे॒वाव॑ रुन्धे। तेन॑ मे दीदि॒हीत्या॑ह। समि॑न्ध ए॒वैनम्॑। आ॒न॒शे व्या॑नश॒ इति॒ त्रिरुदि॑ङ्गयति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेवैन॑ं लो॒केषु॒ प्रति॑ष्ठित॒मा ध॑त्ते। तत्तथा॒ न का॒र्यम्॑। वीङ्गि॑त॒मप्र॑तिष्ठित॒मा द॑धीत। उ॒द्धृत्यै॒वाधाया॑भि॒मन्त्रि॑यः। अवी॑ङ्गितमे॒वैन॒ं प्रति॑ष्ठित॒माध॑त्ते। वि॒राट्च॑ स्व॒राट्च॒ यास्ते॑ अग्ने शि॒वास्त॒नुव॒स्ताभि॒स्त्वाऽऽद॑ध॒ इत्या॑ह। ए॒ता वा अ॒ग्नेः शि॒वास्त॒नुव॑ः। ताभि॑रे॒वैन॒ꣳ सम॑र्धयति। यास्ते॑ अग्ने घो॒रास्त॒नुव॒स्ताभि॑र॒मुं ग॒च्छेति॑ ब्रूया॒द्यं द्वि॒ष्यात्। ताभि॑रे॒वैन॒ं परा॑भावयति॥६४॥

लो॒को॑ऽसृजतैन॒माध॑त्तेऽन्वाहार्य॒पच॑नं दे॒वाना॒मन्न॑मेन॒ं प्रति॑ष्ठित॒माध॑त्ते॒ पञ्च॑ च॥८॥ [८]

श॒मी॒ग॒र्भाद॒ग्निं म॑न्थति। ए॒षा वा अ॒ग्नेर्य॒ज्ञिया॑ त॒नूः। ताम॑े॒वास्मै॑ जनयति। अदि॑तिः पु॒त्रका॑मा। सा॒ध्येभ्यो॑ दे॒वेभ्यो॑ ब्रह्मौद॒नम॑पचत्। तस्या॑ उ॒च्छेष॑णमददुः। तत्प्राश्ञा॑त्। सा रेतो॑ऽधत्त। तस्यै॑ धा॒ता चा॑र्य॒मा चा॑जायेताम्। सा द्वि॒तीय॑मपचत्॥६५॥

तस्या॑ उ॒च्छेष॑णमददुः। तत्प्राश्ञा॑त्। सा रेतो॑ऽधत्त। तस्यै॑ मि॒त्रश्च॒ वरु॑णश्चाजायेताम्। सा तृ॒तीय॑मपचत्। तस्या॑ उ॒च्छेष॑णमददुः। तत्प्राश्ञा॑त्। सा रेतो॑ऽधत्त। तस्या॒ अꣳशश्च॒ भग॑श्चाजायेताम्। सा च॑तु॒र्थम॑पचत्॥६६॥

तस्या॑ उ॒च्छेष॑णमददुः। तत्प्राश्ञा॑त्। सा रेतो॑ऽधत्त। तस्या॒

इन्द्रश्च विवस्वाꣳश्चाजायेताम्। ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव तद्दधाति। प्राश्नन्ति ब्राह्मणा ओदनम्। यदाज्यमुच्छिष्यते। तेन समिधोऽभ्यज्या दधाति। उच्छेषणाद्वा अदितीरेतोऽधत्त॥६७॥

उच्छेषणादेव तद्रेतो धत्ते। अस्थि वा एतत्। यत्समिधः। एतद्रेतः। यदाज्यम्। यदाज्येन समिधोऽभ्यज्यादधाति। अस्थ्येव तद्रेतसि दधाति। तिस्र आदधाति मिथुनत्वाय। इयतीर्भवन्ति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताः॥६८॥

इयतीर्भवन्ति। यज्ञपुरुषा सम्मिताः। इयतीर्भवन्ति। एतावद्वै पुरुषे वीर्यम्। वीर्यसम्मिताः। आर्द्रा भवन्ति। आर्द्रमिव हि रेतः सिच्यते। चित्रियस्याश्वत्थस्यादधाति। चित्रमेव भवति। घृतवतीभिरा दधाति॥६९॥

एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम। यद्घृतम्। प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति। अथो तेजसा। गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्यादध्यात्। गायत्रछन्दा वै ब्राह्मणः। स्वस्य छन्दसः प्रत्ययनस्त्वाय। त्रिष्टुग्भी राजन्यस्य। त्रिष्टुप्छन्दा वै राजन्यः। स्वस्य छन्दसः प्रत्ययनस्त्वाय॥७०॥

जगतीभिर्वैश्यस्य। जगतीछन्दा वै वैश्यः। स्वस्य छन्दसः प्रत्ययनस्त्वाय। तꣳ संवत्सरं गोपायेत्। संवत्सरꣳ हि रेतो हितं वर्धते। यद्येनꣳ संवत्सरे नोपनमेत्।

स॒मिधः॒ पुन॒रादध्यात्। रेत॑ ए॒व तद्धि॒तं वर्ध॑मानमेति। न मा॒ꣳसम॑श्ञीयात्। न स्त्रिय॒मुपे॑यात्॥ ७१॥

यन्मा॒ꣳसम॑श्ञी॒यात्। यत्स्त्रिय॑मुपे॒यात्। निर्वी॑र्यः स्यात्। नैन॑म॒ग्निरुप॑नमेत्। श्व आ॑धा॒स्यमा॑नो ब्रह्मौद॒नं प॑चति। आ॒दि॒त्या वा इ॒त उ॑त्त॒माः सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। ते वा इ॒तो यन्तं॒ प्रति॑नुदन्ते। ए॒ते खलु॒ वावादि॒त्याः। यद्ब्रा॑ह्म॒णाः। तैरे॒व स॒न्त्वं ग॑च्छति॥ ७२॥

नैनं॒ प्रति॑नुदन्ते। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। क्वा॑ सः। अ॒ग्निः का॒र्यः। यो॑ऽस्मै प्र॒जां प॒शून्प्र॑ज॒नय॒तीति॑। शल्कै॒स्ताꣳरात्रि॑म॒ग्निमि॑न्धीत। तस्मि॑न्नुपव्यु॒षम॒रणी॒ निष्ट॑पेत्। यथ॑र्ष॒भाय॑ वाशि॒ता न्या॑विच्छा॒यति॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒पो॒दूह्य॒ भस्मा॒ग्निं म॑न्थति॥ ७३॥

सैव साऽग्नेः सन्ति॑तिः। तं म॑थि॒त्वा प्राञ्च॒मुद्ध॑रति। स॒व॒त्स॒रमे॒व तद्रेतो॑ हि॒तं प्रज॑नयति। अना॑हित॒स्तस्या॒ग्निरित्या॑हुः। यः स॒मिधोऽना॑धाया॒ग्निमा॑ध॒त्त इति॑। ताः स॑वत्स॒रे पु॒रस्ता॒दाद॑ध्यात्। स॒व॒त्सरादे॒वैन॑मव॒रुध्याध॑त्ते। यदि॑ संवत्स॒रेऽनाद॒ध्यात्। द्वा॒द॒श्यां॑ पु॒रस्ता॒दाद॑ध्यात्। स॒व॒त्स॒रप्र॑तिमा॒ वै द्वाद॑श॒ रात्र॑यः। स॒व॒त्स॒रमे॒वास्याहि॑ता भवन्ति। यदि॑ द्वाद॒श्यां॑ नाद॒ध्यात्। त्र्य॒हे पु॒रस्ता॒दाद॑ध्यात्। आहि॑ता ए॒वास्य॑ भवन्ति॥ ७४॥

द्वितीयमपचच्चतुर्थमपचदर्दिती रेतोऽधत्त सम्मिता घृतवतीभिरादधाति राजन्यः स्वस्य छन्दसः प्रत्ययनस्त्वार्येयाद्गच्छति मन्थति रात्रयश्चत्वारिं च॥९॥ [९]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। स रिरिचानोऽमन्यत। स तपोऽतप्यत। स आत्मन्वीर्यमपश्यत्। तदवर्धत। तदस्मात्सहसोर्ध्वमसृज्यत। सा विराडभवत्। तां देवासुरा व्यगृह्णत। सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। मम वा एषा॥७५॥

दोहा एव युष्माकमिति। सा ततः प्राच्युदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथर्व पितुं मे गोपायेति। सा द्वितीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। नर्य प्रजां मे गोपायेति। सा तृतीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। शꣳस्य पशून्मे गोपायेति॥७६॥

सा चतुर्थमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। सप्रथ सभां मे गोपायेति। सा पञ्चममुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपायेति। अग्नीन् वाव सा तान्व्यक्रमत। तान्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथो पङ्क्तिमेव। पङ्क्तिर्वा एषा ब्राह्मणे प्रविष्टा॥७७॥

तामात्मनोऽधि निर्मिमीते। यदग्निराधीयते। तस्मादेतावन्तोऽग्नय आधीयन्ते। पाङ्क्तं वा इदꣳ सर्वम्। पाङ्क्तेनैव पाङ्क्तꣳ स्पृणोति। अथर्व पितुं मे गोपायेत्याह। अन्नमेवैतेन स्पृणोति। नर्य प्रजां मे गोपायेत्याह। प्रजामेवैतेन स्पृणोति। शꣳस्य

प॒शून्मे॑ गोपा॒येत्या॑ह॥७८॥

प॒शूने॒वैतेन॑ स्पृणोति। सप्र॑थ स॒भां मे॑ गोपा॒येत्या॑ह। स॒भामे॒वैतेनेन्द्रि॒यꣳ स्पृ॑णोति। अहे॑ बुध्निय॒ मन्त्रं॑ मे गोपा॒येत्या॑ह। मन्त्र॑मे॒वैतेन॒ श्रियꣳ॑ स्पृणोति। यदा॑न्वाहार्य॒पच॑नेऽन्वाहा॒र्यं॑ पच॑न्ति। तेन॒ सोऽस्या॒भीष्टः॑ प्री॒तः। यद्गार्ह॑पत्य॒ आज्य॑मधि॒श्रय॑न्ति॒ सम्पत्नीर्या॒जय॑न्ति। तेन॒ सोऽस्या॒भीष्टः॑ प्री॒तः। यदा॑हव॒नीये॒ जुह्व॑ति॥७९॥

तेन॒ सोऽस्या॒भीष्टः॑ प्री॒तः। यत्स॒भायां॑ वि॒जय॑न्ते। तेन॒ सोऽस्या॒भीष्टः॑ प्री॒तः। यदा॑वस॒थेऽन्न॒ꣳ हर॑न्ति। तेन॒ सोऽस्या॒भीष्टः॑ प्री॒तः। तथाऽस्य॒ सर्वे॑ प्री॒ता अ॒भीष्टा॒ आधी॑यन्ते। प्र॒व॒स॒थमे॒ष्यन्ने॒वमुप॑तिष्ठे॒तैक॑मेकम्। यथा॑ ब्राह्म॒णाय॑ गृहेवा॒सिने॑ परि॒दाय॑ गृ॒हानेति॑। ता॒दृग॒ेव तत्। पुन॑रा॒गत्योप॑तिष्ठते। सा भा॑गेयमे॒वैषां॒ तत्। सा तत॑ ऊ॒र्ध्वारो॑हत्। सा रो॑हि॒ण्य॑भवत्। तद्रो॑हि॒ण्यै रो॑हिणि॒त्वम्। रो॒हि॒ण्याम॒ग्निमाद॑धीत। स्व ए॒वैनं॒ योनौ॒ प्रति॑ष्ठित॒माध॑त्ते। ऋ॒द्ध्नोत्ये॑नेन॥८०॥

ए॒षा प॒शून्मे॑ गोपा॒येति॒ प्रवि॑ष्टा प॒शून्मे॑ गोपा॒येत्या॑ह॒ जुह्व॑ति तिष्ठते स॒प्त च॑॥१०॥ [१०]

ब्रह्म॒ सन्ध॑त्तं॒ कृत्ति॑का॒सूद्ध॑न्ति द्वाद॒शसु॑ प्र॒जाप॑तिर्वा॒चो दे॑वासु॒रास्तद॒ग्निर्नेद्ध॒र्मश्शिर॑ इ॒मे वै श॑मीग॒र्भात्प्र॒जाप॑तिः॒ स रि॑रिचा॒नः स तपः॒ स आ॒त्मन्वी॒र्यं॑ दश॑॥१०॥

ब्रह्म॒ सन्ध॑त्तं॒ तौ दि॒व्यावथो॑ श॒न्त्वाय॒ प्राच्ये॑षां॒ यदु॒पर्यु॑परि॒ यत्स॒द्यः सोऽश्वो॒ऽवारो॑ भू॒त्वा जग॑तीभि॒रशी॑तिः॥८०॥

ब्रह्म॒ सन्ध॑त्तमृ॒ध्नोत्यैनेन॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके प्रथमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः ॥

उ॒द्धन्यमा॑नम॒स्या अ॑मे॒ध्यम्। अप॑ पा॒प्मानं॒ यज॑मानस्य हन्तु। शि॒वा नः॑ सन्तु प्र॒दिश॒श्चत॑स्रः। शं नो॑ मा॒ता पृ॑थि॒वी तोक॑साता। शं नो॑ दे॒वीर॒भिष्ट॑ये। आपो॑ भवन्तु पी॒तये॑। शं योर॒भि स्र॑वन्तु नः। वै॒श्वा॒न॒रस्य॑ रू॒पम्। पृ॒थि॒व्यां प॑रि॒स्रसा॑। स्यो॒नमा वि॑शन्तु नः॥१॥

यदि॒दं दि॒वो यद॒दः पृ॑थि॒व्याः। स॒ञ्ज॒ग्मा॒ने रोद॑सी सम्बभू॒वतुः॑। ऊषा॑न्कृ॒ष्णम॑वतु कृ॒ष्णमूषाः॑। इ॒हो॒भयौ॑र्य॒ज्ञिय॒मागा॑मिष्ठाः। ऊ॒तीः कु॑र्वा॒णो यत्पृ॑थि॒वीमच॑रः। गु॒हा॒कार॑माखुरू॒पं प्र॒तीत्य॑। तत्ते॒ न्य॑क्तमि॒ह स॒म्भर॑न्तः। श॒तं जी॑वेम श॒रदः॒ सवी॑राः। ऊर्जं॑ पृथि॒व्या रस॑माभर॑न्तः। श॒तं जी॑वेम श॒रदः॑ पुरू॒चीः॥२॥

व॒म्रीभि॒रनु॑वित्तं॒ गुहा॑सु। श्रोत्रं॑ त उ॒र्व्यब॑धिरा भवामः। प्र॒जाप॑तिसृष्टानां प्र॒जाना॑म्। क्षु॒धोऽप॑हत्यै सुवि॒तं नो॑ अस्तु। उप॒ प्रभि॑न्न॒मिष॒मूर्जं॑ प्र॒जाभ्यः॑। सूद॑ गृ॒हेभ्यो॒ रस॒माभ॑रामि। यस्य॑ रू॒पं बिभ्र॑दि॒मामवि॑न्दत्। गुहा॒ प्रवि॑ष्टा॒ꣳ सरि॒रस्य॒ मध्ये॑। तस्ये॒दं विह॑तमा॒भर॑न्तः। अछ॑म्बट्कारम॒स्यां वि॑धेम॥३॥

यत्प॒र्यप॑श्यत्सरि॒रस्य॒ मध्ये॑। उ॒र्वीमप॑श्य॒ज्जग॑तः प्रति॒ष्ठाम्। तत्पुष्क॑रस्या॒यत॑ना॒द्धि जा॒तम्। प॒र्णं पृ॑थि॒व्याः प्रथ॑नꣳ हरामि। याभि॒रद॑ꣳह॒ज्जग॑तः प्रति॒ष्ठाम्। उ॒र्वीमि॒मां वि॑श्वज॒नस्य॑ भ॒र्त्रीम्।

ता नः॑ शि॒वाः शर्क॑राः सन्तु॒ सर्वाः॑। अ॒ग्ने रेत॑श्च॒न्द्रꣳ हिर॑ण्यम्। अ॒द्भ्यः सम्भू॑तम॒मृतं॑ प्र॒जासु॑। तत्स॒म्भर॑न्नुत्तर॒तो नि॒धाय॑॥४॥

अ॒ति॒प्र॒यच्छं॒ दुरि॑तिं तरेयम्। अश्वो॑ रू॒पं कृ॒त्वा यद॑श्व॒त्थेऽति॑ष्ठः। सं॒व॒त्स॒रं दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑। तत्ते॒ न्य॑क्तमि॒ह स॒म्भर॑न्तः। श॒तं जी॑वेम श॒रदः॒ सवी॑राः। ऊ॒र्जः पृ॑थि॒व्या अध्युत्थि॑तोऽसि। वन॑स्पते श॒तव॑ल्शो॒ विरो॑ह। त्वया॑ व॒यमिष॒मूर्जं॒ मद॑न्तः। रा॒यस्पोषे॑ण॒ समि॒षा म॑देम। गा॒य॒त्रि॒या ह्रि॒यमा॑णस्य॒ यत्ते॑॥५॥

प॒र्णमप॑तत्तृ॒तीय॑स्यै दि॒वोऽधि॑। सो॑ऽयं प॒र्णः सो॑मप॒र्णाद्धि जा॒तः। ततो॑ हरामि सोमपी॒थस्याव॑रुद्ध्यै। दे॒वानां॑ ब्रह्मवा॒दं वद॑तां॒ यत्। उ॒पाशृ॑णोः सु॒श्रवा॒ वै श्रु॒तोऽसि। ततो॒ मामावि॑शतु ब्रह्मवर्च॒सम्। तत्स॒म्भर॒ꣳ स्तदव॑रुन्धीय सा॒क्षात्। यया॑ ते सृ॒ष्टस्या॒ग्नेः। हे॒तिमश॑मयत्प्र॒जाप॑तिः। तामि॒मामप्र॑दाहाय॥६॥

श॒मीꣳ शान्त्यै॑ हराम्य॒हम्। यत्ते॑ सृ॒ष्टस्य॑ य॒तः। विक॑ङ्कतं॒ भा आ॑र्च्छज्ञातवेदः। तया॑ भा॒सा सम्मि॑तः। उ॒रुं नो॑ लो॒कमनु॒ प्रभा॑हि। यत्ते॑ ता॒न्तस्य॒ हृद॑य॒माच्छि॑न्दज्ञातवेदः। म॒रुतो॒ऽद्भिस्त॑मयि॒त्वा। ए॒तत्ते॒ तद॑श॒नेः सम्भ॑रामि। सात्मा॑ अग्ने॒ सहृ॑दयो भवे॒ह। चित्रि॑यादश्व॒त्थात्सम्भृ॑ता बृह॒त्यः॑॥७॥

शरी॑रम॒भि सꣳस्कृ॑ताः स्थ। प्र॒जाप॑तिना यज्ञमु॒खेन॒ सम्मि॑ताः। ति॒स्रस्त्रि॒वृद्भि॑र्मिथु॒नाः प्रजा॑त्यै। अ॒श्व॒त्थाद्धव्य-

वा॒हाद्धि जा॒ताम्। अ॒ग्नेस्त॒नूं य॒ज्ञिया॒ꣳ सम्भ॑रामि। शा॒न्तयो॑निꣳ शमीग॒र्भम्। अ॒ग्नये॒ प्रज॑नयि॒तवे॑। यो अ॑श्व॒त्थः श॑मीग॒र्भः। आ॒रु॒रोह॒ त्वे सचा॑। तं ते॑ हरामि॒ ब्रह्म॑णा॥८॥

य॒ज्ञियैः॑ के॒तुभिः॑ स॒ह। यं त्वा॑ स॒मभ॑रञ्जातवेदः। य॒था॒श॒रीरं भू॒तेषु॒ न्य॑क्तम्। स सम्भृ॑तः सीद शि॒वः प्र॒जाभ्यः॑। उ॒रुं नो॑ लो॒कमनु॑नेषि वि॒द्वान्। प्रवे॒धसे॑ क॒वये॒ मेध्या॑य। वचो॑ व॒न्दारु॑ वृष॒भाय॒ वृष्णे॑। यतो॑ भ॒यमभ॑यं॒ तन्नो॑ अस्तु। अव॑ दे॒वान् य॑जे॒हेड्यान्॑। स॒मिधा॒ऽग्निं दु॑वस्यत॥९॥

घृ॒तैर्बो॑धय॒तातिथिम्। आऽस्मि॑न् ह॒व्या जु॑होतन। उप॑ त्वाऽग्ने ह॒विष्म॑तीः। घृ॒ताची॑र्यन्तु हर्यत। जु॒षस्व॑ स॒मिधो॒ मम॑। तं त्वा॑ स॒मिद्भि॑रङ्गिरः। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि। बृ॒हच्छो॑चा यविष्ठ्य। स॒मि॒ध्यमा॑नः प्रथ॒मो नु धर्मः॑। सम॒त्तुभि॑रज्यते वि॒श्ववा॑रः॥१०॥

शो॒चिष्के॑शो घृ॒तनि॑र्णिक्पाव॒कः। सु॒य॒ज्ञो अ॒ग्निर्य॒जथा॑य दे॒वान्। घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निर॒ग्निः। घृ॒तैः समि॑द्धो घृ॒तम॒स्यान्नम्॑। घृ॒त॒प्रुष॑स्त्वा स॒रितो॑ वहन्ति। घृ॒तं पिब॑न्त्सु॒यजा॑ यक्षि दे॒वान्। आ॒यु॒र्दा अ॑ग्ने ह॒विषो॑ जुषा॒णः। घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तं पी॒त्वा मधु॒ चारु॒ गव्यम्॑। पि॒तेव॑ पु॒त्रम॒भिर॑क्षतादि॒मम्॥११॥

त्वाम॑ग्ने समिधा॒नं य॑विष्ठ। दे॒वा दू॒तं च॑क्रिरे हव्य॒वाहम्॑। उ॒रु॒ज्रय॑सं घृ॒तयो॑नि॒माहु॑तम्। त्वे॒षं चक्षु॑र्ददिरे चोद॒यन्व॑ति।

त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतेन। सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे। स वावृधान ओषधीभिरुक्षितः। उरु ज्रयाꣳसि पार्थिवा वितिष्ठसे। घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूर्षदम्। अग्निं मित्रं न समिधान ऋञ्जते॥१२॥

इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्यत्। शुक्रवर्णामुदु नो यꣳसते धियम्। प्रजा अग्ने संवासय। आशाश्च पशुभिः सह। राष्ट्राण्यस्मा आधेहि। यान्यासन्त्सवितुः सवे। मही विश्पत्नी सदने ऋतस्य। अर्वाची एतं धरुणे रयीणाम्। अन्तर्वत्नी जन्य जातवेदसम्। अध्वराणां जनयथः पुरोगाम्॥१३॥

आरोहतं दशतꣳ शक्वरीर्ममं। ऋतेनाग्न आयुषा वर्चसा सह। ज्योग्जीवन्त उत्तरामुत्तराꣳ समाम्। दर्शमहं पूर्णमासं यज्ञं यथा यजै। ऋत्वियवती स्थो अग्निरेतसौ। गर्भं दधाथां ते वामहं ददे। तत्सत्यं यद्वीरं बिभृथः। वीरं जनयिष्यथः। ते मत्प्रातः प्रजनिष्येथे। ते मा प्रजाते प्रजनयिष्यथः॥१४॥

प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन सुवर्गे लोके। अनृतात्सत्यमुपैमि। मानुषाद्देव्यमुपैमि। दैवीं वाचं यच्छामि। शल्कैरग्निमिन्धानः। उभौ लोकौ संनेमहम्। उभयोर्लोकयोर् ऋध्वा। अति मृत्युं तराम्यहम्। जातवेदो भुवनस्य रेतः। इह सिञ्च तपसो यज्ञनिष्यते॥१५॥

अग्निमश्वत्थादधि हव्यवाहम्। शमीगर्भाज्जनयन् यो मयोभूः।

अ॒यं ते॒ योनि॑र्ऋ॒त्वियः॑। यतो॑ जा॒तो अरो॑चथाः। तं जा॒नन्न॑ग्न॒ आरो॑ह। अथा॑ नो वर्धया र॒यिम्। अपे॑त॒ वीत॒ वि च॑ सर्प॒तातः॑। येऽत्र॒ स्थ पु॑रा॒णा ये च॒ नूत॑नाः। अदा॑दि॒दं य॒मोऽव॒सानं॑ पृथि॒व्याः। अक्र॑न्नि॒मं पि॒तरो॑ लो॒कम॑स्मै॥१६॥

अ॒ग्नेर्भस्मा॑स्य॒ग्नेः पुरी॑षमसि। स॒ंज्ञान॑मसि काम॒धर॑णम्। मयि॑ ते काम॒धर॑णं भूयात्। संवः॑ सृजामि॒ हृद॑यानि। स॒ꣳसृष्टं॒ मनो॑ अस्तु वः। स॒ꣳसृ॑ष्टः प्रा॒णो अ॑स्तु वः। सं या वः॑ प्रि॒यास्त॒नुवः॑। सं प्रि॒या हृद॑यानि वः। आ॒त्मा वो॑ अस्तु॒ सम्प्रि॑यः। सम्प्रि॑यास्त॒नुवो॒ मम॑॥१७॥

कल्पे॑तां॒ द्यावा॑पृथि॒वी। कल्प॑न्ता॒माप॒ ओष॑धीः। कल्प॑न्ताम॒ग्नयः॒ पृथ॑क्। मम॒ ज्यैष्ठ्या॑य॒ सव्र॑ताः। यैऽग्नयः॒ सम॑नसः। अ॒न्त॒रा द्यावा॑पृथि॒वी। वास॑न्तिकावृ॒तू अ॒भि कल्प॑मानाः। इन्द्र॑मिव दे॒वा अ॒भि सं वि॑शन्तु। दि॒वस्त्वा॑ वी॒र्येण॑। पृ॒थि॒व्यै म॑हि॒म्ना॥१८॥

अ॒न्तरि॑क्षस्य॒ पोषे॑ण। स॒र्वप॑शु॒मादे॑धे। अजी॑जनन्न॒मृतं॒ मर्त्या॑सः। अ॒स्रे॒माणं॑ त॒रणिं॑ वी॒डुज॑म्भम्। दश॒ स्वसा॑रो अ॒ग्रुवः॑ समी॒चीः। पुमा॑ꣳसं जा॒तम॒भि स॒ꣳरभ॑न्ताम्। प्र॒जाप॑तेस्त्वा प्रा॒णेनाभि॒ प्राणि॑मि। पू॒ष्णः पोषे॑ण॒ मह्यम्॑। दी॒र्घा॒यु॒त्वाय॑ श॒तशा॑रदाय। श॒तꣳ श॒रद्भ्य॒ आयु॑षे॒ वर्च॑से॥१९॥

जी॒वात्वै पुण्या॑य। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॒तत्। ममा॑सि॒

योनि॒स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्वह॑ ह॒व्यान्य॑ग्ने। पु॒त्रः पि॒त्रे लो॑क॒कृज्ज्ञा॑तवेदः। प्रा॒णे त्वा॒ऽमृत॒माद॑धामि। अ॒न्ना॒दम॒न्नाद्या॑य। गो॒प्तार॒ गुप्त्यै॑। सु॒गा॒र्ह॒प॒त्यो वि॒दह॒न्नरा॑तीः। उ॒षसः॒ श्रेय॑सीः श्रेयसी॒र्दध॑त्॥२०॥

अग्ने॑ स॒पत्ना॑ꣳ अप॒ बाध॑मानः। रा॒यस्पोष॒मिष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑ धेहि। इ॒मा उ॒ मामुप॑तिष्ठन्तु॒ राय॑ः। आ॒भिः प्र॒जाभि॑रि॒ह संव॑सेय। इ॒हो इडा॑ तिष्ठतु विश्वरू॒पी। मध्ये॒ वसो॑र्दीदिहि जातवेदः। ओज॑से॒ बला॑य॒ त्वोद्य॑च्छे। वृष॑णे॒ शुष्मा॒यायु॑षे॒ वर्च॑से। स॒प॒त्न॒तूर॑सि वृत्र॒तूः। यस्ते॑ दे॒वेषु॑ महि॒मा सु॑व॒र्गः॥२१॥

यस्त॑ आ॒त्मा प॒शुषु॒ प्रवि॑ष्टः। पुष्टि॒र्या ते॑ मनु॒ष्ये॑षु पप्र॒थे। तया॑ नो अग्ने जु॒षमा॑ण॒ एहि॑। दि॒वः पृ॑थि॒व्याः पर्य॒न्तरि॑क्षात्। वाता॑त्प॒शुभ्यो॒ अध्योष॑धीभ्यः। यत्र॑ यत्र जातवेदः सम्ब॒भूथ॑। ततो॑ नो अग्ने जु॒षमा॑ण॒ एहि॑। प्राची॒मनु॑ प्र॒दिशं॒ प्रेहि॑ वि॒द्वान्। अ॒ग्नेर॑ग्ने पु॒रो अ॑ग्निर्भवे॒ह। विश्वा॒ आशा॒ दीद्या॑नो॒ वि भा॑हि॥२२॥

ऊर्जं॑ नो धेहि द्वि॒पदे॒ चतु॑ष्पदे। अन्व॒ग्निरु॒षसा॒मग्र॑मख्यत्। अन्वहा॑नि प्रथ॒मो जा॒तवे॑दाः। अनु॒ सूर्य॑स्य पुरु॒त्रा च॑ र॒श्मीन्। अनु॒ द्यावा॑पृथि॒वी आत॑तान। विक्र॑मस्व म॒हाꣳ अ॑सि। वे॒दि॒षन्मानु॑षेभ्यः। त्रि॒षु लो॒केषु॑ जागृहि। यदि॒दं दि॒वो यद॒दः पृ॑थि॒व्याः। सं॒वि॒दा॒ने रोद॑सी सं बभूवतुः॥२३॥

तयोः॑ पृ॒ष्ठे सी॑दतु जा॒तवे॑दाः। श॒म्भूः प्र॒जाभ्य॑स्त॒नुवे॑ स्यो॒नः। प्रा॒णं त्वा॒ऽमृत॒ आ द॑धामि। अ॒न्ना॒दम॒न्नाद्या॑य। गो॒प्तार॒ं गुप्त्यै॑। यत्ते॑ शुक्र शु॒क्रं वर्चः॑ शु॒क्रा त॒नूः। शु॒क्रं ज्योति॒रज॑स्रम्। तेन॑ मे दीदिहि॒ तेन॒ त्वाऽऽद॑धे। अ॒ग्निना॑ऽग्ने॒ ब्रह्म॑णा। आ॒न॒शे व्या॑नशे॒ सर्व॒मायु॒र्व्या॑नशे॥२४॥

नय॑ प्र॒जां मे॑ गोपाय। अ॒मृ॒त॒त्वाय॑ जी॒वसे॑। जा॒तां ज॑नि॒ष्यमा॑णां च। अ॒मृते॑ स॒त्ये प्रति॑ष्ठिताम्। अथ॑र्व पि॒तुं मे॑ गोपाय। रस॒मन्न॑मि॒हायु॑षे। अद॑ब्धा॒योऽशी॑ततनो। अवि॑षन्नः पि॒तुं कृ॑णु। शꣳस्य॑ प॒शून्मे॑ गोपाय। द्वि॒पादो॒ ये चतु॑ष्पदः॥२५॥

अ॒ष्टाश॑फाश्च॒ य इ॒हाग्ने॑। ये चैक॑शफा आशु॒गाः। सप्र॑थ स॒भां मे॑ गोपाय। ये च॒ सभ्याः॑ सभा॒सदः॑। तानि॑न्द्रि॒यावतः॑ कुरु। सर्व॒मायु॒रुपा॑सताम्। अहे॑ बुध्निय॒ मन्त्रं॑ मे गोपाय। यमृष॑यस्त्रैवि॒दा वि॒दुः। ऋचः॒ सामा॑नि॒ यजूꣳषि। सा हि श्रीर॒मृता॑ स॒ताम्॥२६॥

चतु॑ः शिखण्डा युव॒तिः सु॒पेशाः॑। घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। म॒र्मृ॒ज्यमा॑ना मह॒ते सौभ॑गाय। मह्यं॑ धुक्ष्व॒ यज॑मानाय॒ कामान्॑। इ॒हैव सन्तत्र॑ स॒तो वो॑ अग्नयः। प्रा॒णेन॑ वा॒चा मन॑सा बिभर्मि। ति॒रो मा॒ सन्त॒मायु॒र्मा प्रहा॑सीत्। ज्योति॑षा वो वैश्वान॒रेणोप॑तिष्ठे। प॒ञ्च॒धाऽग्नीन्व्य॑क्रामत्।

वि॒राड्वृष्टा प्र॒जाप॑तेः। ऊ॒र्ध्वाऽऽरो॑हद्रोहि॒णी। योनि॑र॒ग्नेः प्रति॑ष्ठितिः॥२७॥

वि॒श॒न्तु॒ नः॒ पु॒रू॒चीर्वि॑धेम नि॒धाय॒ यत्तेऽप्र॑दाहाय बृह॒त्यौ ब्रह्म॑णा दुवस्यत वि॒श्ववा॑र इ॒ममृ॑ञ्जते पुरो॒गां प्रज॑नयि॒ष्यथो॑ जनि॒ष्यतै॑ऽस्मै॒ मम॑ महि॒म्ना वर्च॑से॒ दध॑त्सुव॒र्गो भा॑हि सम्बभू॒वतु॒रायु॒र्व्या॑नशे॒ चतु॑ष्पदः स॒तां प्र॒जाप॑ते॒र्द्वे च॑॥१॥ [१]

नवै॒तान्यहा॑नि भवन्ति। नव॒ वै सु॑व॒र्गा लो॒काः। यदे॒तान्यहा॑न्युप॒यन्ति॑। न॒वस्वे॒व तत्सु॑व॒र्गेषु॑ लो॒केषु॑ स॒त्रिणः॑ प्रति॒तिष्ठ॑न्तो यन्ति। अ॒ग्निष्टो॒माः परः॑ सामानः का॒र्या॑ इत्या॑हुः। अ॒ग्निष्टो॒मस॑म्मितः सुव॒र्गो लो॒क इति॑। द्वाद॑शाग्निष्टो॒मस्य॑ स्तो॒त्राणि॑। द्वाद॑श॒ मासाः॑ संवत्स॒रः। तत्तन्न सूक्ष्र्यम्। उ॒क्थ्या॑ ए॒व स॑प्तद॒शाः परः॑ सामानः का॒र्याः॑॥२८॥

प॒शवो॒ वा उ॒क्थानि॑। प॒शू॒नामव॑रुद्ध्यै। वि॒श्व॒जि॒द॒भि॒जिता॑-वग्निष्टो॒मौ। उ॒क्थ्याः॑ सप्तद॒शाः परः॑ समानः। ते स॒ꣳस्तु॑ता वि॒राज॑म॒भि सम्प॑द्यन्ते। द्वे चर्चा॒वति॑रिच्येते। एक॑या॒ गौरति॑रिक्तः। एक॒याऽऽयु॑रू॒नः। सु॒व॒र्गो वै लो॒को ज्योतिः॑। ऊर्ग्वि॒राट्॥२९॥

सु॒व॒र्गमे॒व तेन॑ लो॒कम॒भि ज॑यन्ति। यत्पर॒ꣳ राथ॑न्तरम्। तत्प्र॑थ॒मेऽह॑न्का॒र्यम्। बृ॒हद्वि॒तीये॑। वै॒रू॒पं तृ॒तीये॑। वै॒रा॒जं च॑तु॒र्थे। शा॒क्क॒रं प॑ञ्च॒मे। रै॒व॒तꣳ ष॒ष्ठे। तदु॑ पृ॒ष्ठेभ्यो॒ नय॑न्ति। स॒न्तन॑य ए॒ते ग्रहा॑ गृह्यन्ते॥३०॥

अ॒ति॒ग्राह्याः॑ परः॑ सामसु। इ॒मानि॒वैतैर्लो॒कान्त्सन्त॑न्वन्ति। मि॒थु॒ना ए॒ते ग्रहा॑ गृह्यन्ते। अ॒ति॒ग्राह्याः॑ परः॑ सामसु। मि॒थु॒नमे॒व तैर्यज॑माना॒ अव॑रुन्धते। बृ॒हत्पृ॒ष्ठं भ॑वति। बृ॒हद्वै सं॒व॒र्गो लो॒कः। बृ॒ह॒तैव सं॒व॒र्गं लो॒कं य॑न्ति। त्र॒य॒स्त्रि॒ꣳशि नाम॒ साम॑। माध्य॑ं दिने॒ पव॑माने भवति॥३१॥

त्रय॑स्त्रिꣳशद्वै दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑रुन्धते। ये वा इ॒तः परा॑श्चꣳ संवत्स॒रमु॑प॒यन्ति॑। न हैनं॒ ते स्व॒स्ति सम॑श्नुवते। अथ॒ ये॑ऽमुतो॒ऽर्वाञ्च॑मुप॒यन्ति॑। ते हैन॑ꣳ स्व॒स्ति सम॑श्नुवते। ए॒तद्वा अ॒मुतो॒ऽर्वाञ्च॒मुप॑यन्ति। यदे॒वम्। यो ह॒ खलु॒ वाव प्र॒जाप॑तिः। स उ॑वे॒वेन्द्रः॑। तदु॑ दे॒वेभ्यो॒ नय॑न्ति॥३२॥

का॒र्या॑ वि॒राङ्गृ॑ह्यन्ते॒ पव॑माने भव॒तीन्द्र॒ एक॑ं च॥२॥ [२]

सन्त॑ति॒र्वा ए॒ते ग्रहाः॑। यत्परः॑ सामानः। वि॒षू॒वान्दि॑वाकी॒र्त्यम्॑। यथा॒ शाला॑यै॒ पक्ष॑सी। ए॒वꣳ सं॑वत्स॒रस्य॒ पक्ष॑सी। यदे॒तेन गृ॒ह्येरन्। विषू॑ची संवत्स॒रस्य॒ पक्ष॑सी॒ व्यव॑स्रꣳसेयाताम्। आर्ति॒माच्छे॑युः। यदे॒ते गृ॒ह्यन्ते॑। यथा॒ शाला॑यै॒ पक्ष॑सी मध्य॒मं व॒ꣳशम॒भि स॑मा॒यच्छ॑ति॥३३॥

ए॒वꣳ सं॑वत्स॒रस्य॒ पक्ष॑सी दिवाकी॒र्त्यम॒भि सं त॑न्वन्ति। नार्ति॒माच्छ॑न्ति। ए॒क॒वि॒ꣳशमह॑र्भवति। शु॒क्राग्रा॒ ग्रहा॑ गृह्यन्ते। प्रत्युत्त॑ब्ध्यै सय॒त्वाय॑। सौ॒र्य॑ ए॒तदहः॑ प॒शुराल॑भ्यते। सौ॒र्यो॑ऽतिग्रा॒ह्यो॑ गृह्यते। अह॑रे॒व रू॒पेण॒ सम॑र्धयन्ति। अथो॒

अह्न॑ ए॒वैष ब॒लिर्ह्रि॑यते। स॒प्तैतदह॑रतिग्रा॒ह्या॑ गृह्यन्ते॥३४॥

स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः॑ प्रा॒णाः। अ॒सावा॑दि॒त्यः शिरः॑ प्र॒जाना॑म्। शी॒र्ष॒न्नेव प्र॒जानां॑ प्रा॒णान्द॑धाति। तस्मा॑त्स॒प्त शी॒र्ष॒न्प्रा॒णाः। इन्द्रो॑ वृ॒त्रꣳ ह॒त्वा। असु॑रान्परा॒भाव्य॑। स इ॒माल्लो॑कान॒भ्य॑जयत्। तस्या॒सौ लो॒कोऽन॑भिजित आसीत्। तं वि॒श्वक॑र्मा भू॒त्वाऽभ्य॑जयत्। यद्वै॑श्वकर्म॒णो गृ॒ह्यते॑॥३५॥

सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै। प्र वा ए॒तेऽ॑स्माल्लो॒काच्च्य॑वन्ते। ये वै॑श्वकर्म॒णं गृ॒ह्णते॑। आ॒दि॒त्यः श्वो गृ॑ह्यते। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व प्रति॑ तिष्ठन्ति। अ॒न्यो॑न्यो गृह्येते। विश्वा॑न्ये॒वान्येन॒ कर्मा॑णि कुर्वा॒णा य॑न्ति। अ॒स्याम॒न्येन॒ प्रति॑ तिष्ठन्ति। तावाऽप॑रा॒र्धात्सं॑वत्स॒रस्या॒न्यो॑न्यो गृह्येते। तावु॒भौ स॒ह म॑हाव्र॒ते गृ॑ह्येते। य॒ज्ञस्ये॒वान्तं॑ ग॒त्वा। उ॒भयो॑र्लो॒कयोः॒ प्रति॑तिष्ठन्ति। अ॒र्क्य॑मु॒क्थं भ॑वति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै॥३६॥

स॒मा॒यच्छ॑त्यतिग्रा॒ह्या॑ गृह्यन्ते गृ॒ह्यते॑ संवत्स॒रस्या॒न्यो॑न्यो गृह्येते॒ पञ्च॑ च॥३॥ [३]

ए॒क॒वि॒ꣳश ए॒ष भ॑वति। ए॒तेन॒ वै दे॒वा ए॑कवि॒ꣳशेन॑। आ॒दि॒त्यमि॒त उ॑त्त॒मꣳ सु॑व॒र्गं लो॒कमारो॑हयन्। स वा ए॒ष इ॒त ए॑कवि॒ꣳशः। तस्य॒ दशा॒वस्ता॒दहा॑नि। दश॑ प॒रस्ता॑त्। स वा ए॒ष वि॒राज्यु॑भ॒यतः॒ प्रति॑ष्ठितः। वि॒राजि॒ हि वा ए॒ष उ॑भ॒यतः॒ प्रति॑ष्ठितः। तस्मा॑दन्त॒रेमौ लो॒कौ यन्। सर्वे॑षु सुव॒र्गेषु॑ लो॒केष्व॑भि॒तप॑न्नेति॥३७॥

देवा वा आदित्यस्य सुवर्गस्य लोकस्य। परांचोऽतिपादा-दबिभयुः। तं छन्दोभिरदृꣳहन्धृत्यै। देवा वा आदित्यस्य सुवर्गस्य लोकस्य। अवांचोऽवपादादबिभयुः। तं पञ्चभी रश्मिभिरुदवयन्। तस्मादेकविꣳशेऽहन्पञ्च दिवाकीर्त्यानि क्रियन्ते। रश्मयो वै दिवाकीर्त्यानि। ये गायत्रे। ते गायत्रीषूत्तरयोः पवमानयोः॥३८॥

महादिवाकीर्त्यꣳ होतुः पृष्ठम्। विकर्णं ब्रह्मसामम्। भासोऽग्निष्टोमः। अथैतानि परांणि। परैर्वै देवा आदित्यꣳ सुवर्गं लोकमपारयन्। यदपारयन्। तत्परांणां परत्वम्। पारयन्त्येनं परांणि। य एवं वेद। अथैतानि स्परांणि। स्परैर्वै देवा आदित्यꣳ सुवर्गं लोकमस्पारयन्। यदस्पारयन्। तत्स्परांणाꣳ स्परत्वम्। स्पारयन्त्यैनच् स्परांणि। य एवं वेद॥३९॥

एति पवमानयोः स्परांणि पञ्च च॥४॥ [४]

अप्रतिष्ठां वा एते गच्छन्ति। येषाꣳ संवत्सरेऽनाप्तेऽथ। एकादशिन्याप्यते। वैष्णवं वामनमालभन्ते। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञमेवालभन्ते प्रतिष्ठित्यै। ऐन्द्राग्नमालभन्ते। इन्द्राग्नी वै देवानामयातयामानौ। ये एव देवते अयातयाम्नी। ते एवालभन्ते॥४०॥

वैश्वदेवमालभन्ते। देवता एवावरुन्धते। द्यावापृथिव्यां धेनुमालभन्ते। द्यावापृथिव्योरेव प्रति तिष्ठन्ति। वायव्यं

व॒त्समाल॑भन्ते। वा॒युरे॒वैभ्यो॑ यथाऽऽयत॒नाद्दे॒वता॒ अव॑रुन्धे। आ॒दि॒त्यामवि॑ं व॒शामाल॑भन्ते। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व प्रति॑ तिष्ठन्ति। मै॒त्रा॒व॒रु॒णीमाल॑भन्ते॥४१॥

मि॒त्रेणै॒व य॒ज्ञस्य॒ स्विष्ट॑ꣳ शमयन्ति। वरु॑णेन॒ दुरि॑ष्टम्। प्रा॒जा॒प॒त्यं तू॑प॒रं म॑हाव्र॒त आल॑भन्ते। प्रा॒जा॒प॒त्यो॑ऽतिग्रा॒ह्यो॑ गृह्यते। अह॑रे॒व रू॒पेण॒ सम॑र्धयन्ति। अथो॒ अह्न॑ ए॒वैष ब॒लिर्ह्रि॑यते। आ॒ग्ने॒यमा ल॑भन्ते॒ प्रति॒ प्रज्ञा॑त्यै। अ॒ज॒पे॒त्वान् वा ए॒ते पूर्वै॒र्मासै॒रव॑ रुन्धते। यदे॒ते ग॒व्याः प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। उ॒भये॑षां पशू॒नामव॑रुद्ध्यै॥४२॥

यदति॑रिक्तामेकाद॒शिनी॑मा॒लभे॑रन्। अप्रि॑यं॒ भ्रातृ॑व्यम॒भ्यति॑-रिच्येत। यद्द्वौ द्वौ प॒शू स॒मस्ये॑युः। कनी॑य॒ आयुः॑ कुर्वीरन्। यदे॒ते ब्राह्म॑णवन्तः प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। नाप्रि॑यं॒ भ्रातृ॑व्यम॒भ्य॑ति॒रिच्य॑ते। न कनी॑य॒ आयुः॑ कुर्वते॥४३॥

ते ए॒वाल॑भन्ते मैत्रावरु॒णीमाल॑भ॒न्तेऽव॑रुद्ध्यै स॒प्त च॑॥५॥ [५]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाः सृ॒ष्ट्वा वृ॒त्तो॑ऽशयत्। तं दे॒वा भू॒ताना॒ꣳ रसं॒ तेजः॑ स॒म्भृत्य॑। तेनै॑नमभिषज्यन्। म॒हान॑ववर्ती॒ति॑। तन्म॑हाव्र॒तस्य॑ महाव्रत॒त्वम्। म॒हद्व्र॒तमिति॑। तन्म॑हाव्र॒तस्य॑ महाव्रत॒त्वम्। म॒हतो व्र॒तमिति॑। तन्म॑हाव्र॒तस्य॑ महाव्रत॒त्वम्। प॒ञ्चवि॒ꣳशः स्तोमो॑ भवति॥४४॥

चतु॑र्विꣳशत्यर्धमासः संवत्स॒रः। यद्वा ए॒तस्मि॑न्त्संवत्स॒रेऽधि॒

प्राजा॑यत। तदन्नं॑ पञ्चवि॒ꣳशम॑भवत्। म॒ध्य॒तः क्रि॑यते। म॒ध्य॒तो ह्यन्न॑मशि॒तं धि॒नोति॑। अथो॑ मध्य॒त ए॒व प्र॒जाना॒मूर्ध्री॑यते। अथ॒ यद्वा इ॒दम॑न्त॒तः क्रि॒यते॑। तस्मा॑दुद॒न्ते प्र॒जाः सम॑धन्ते। अ॒न्त॒तः क्रि॑यते प्र॒जन॑नायै॒व। त्रि॒वृच्छिरो॑ भवति॥४५॥

त्रे॒धा॒वि॒हि॒तꣳ हि शिरः॑। लोम॑ छ॒वीरस्थि॑। परा॑चा स्तुवन्ति। तस्मा॒त्तत्स॒दृगे॒व। न मेद्य॒तोऽनु॑ मेद्यति। न कृश्य॒तोऽनु॑ कृश्यति। प॒ञ्च॒द॒शौ॑ऽन्यः प॒क्षो भ॑वति। स॒प्त॒द॒शौ॑ऽन्यः। तस्मा॒द्वयाꣳ॑स्यन्यत॒रम॒र्धम॒भि प॒र्याव॑र्तन्ते। अ॒न्य॒त॒रतो॒ हि तद्गरी॑यः क्रि॒यते॑॥४६॥

प॒ञ्च॒वि॒ꣳश आ॒त्मा भ॑वति। तस्मा॑न्मध्य॒तः प॒शवो॒ वरि॑ष्ठाः। ए॒क॒वि॒ꣳशं पुच्छम्॑। द्विप॒दासु॑ स्तुवन्ति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। सर्वे॑ण स॒ह स्तु॑वन्ति। सर्वे॑ण॒ ह्यात्मना॑ऽऽत्म॒न्वी। स॒होत्पत॑न्ति। एकै॑का॒मुच्छि॑ꣳषन्ति। आ॒त्मन्न् ह्यङ्गा॑नि ब॒द्धानि॑। न वा ए॒तेन॒ सर्वः॒ पुरु॑षः॥४७॥

यदि॒त इ॑तो॒ लोमा॑नि द॒तो न॒खान्। प॒रि॒माद॑ः क्रियन्ते। तान्ये॒व तेन॒ प्रत्यु॑प्यन्ते। औदु॑म्बर॒स्तल्पो॑ भवति। ऊग्वा अन्न॑मुदु॒म्बरः॑। ऊ॒र्ज ए॒वान्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै। यस्य॑ तल्प॒सद्य॒मन॑भिजित॒ꣳ स्यात्। स दे॒वाना॒ꣳ साम्य॑क्षे। त॒ल्प॒सद्य॑म॒भिज॑या॒नीति॒ तल्प॑मा॒रुह्योद्गा॑येत्। त॒ल्प॒सद्य॑मे॒वाभि ज॑यति॥४८॥

यस्य॑ तल्प॒सद्य॑म॒भिजि॑त॒ꣳ स्यात्। स दे॒वाना॒ꣳ साम्य॑क्षे। त॒ल्प॒सद्यं॒ मा परा॑जे॒षीति॒ तल्प॑मा॒रुह्योद्गा॑येत्। न त॑ल्प॒सद्यं॒ परा॑जयते। प्ले॒ङ्खे शꣳस॑ति। महो॒ वै प्ले॒ङ्खः। मह॑स ए॒वान्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै। दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आसन्। त आ॑दि॒त्ये व्याय॑च्छन्त। तं दे॒वाः सम॑जयन्॥४९॥

ब्रा॒ह्म॒णश्च॑ शू॒द्रश्च॑ चर्मकृ॒ते व्याय॑च्छेते। दैव्यो॒ वै वर्णो॑ ब्राह्म॒णः। अ॒सु॒र्यः॑ शू॒द्रः। इ॒मे॑ऽरात्सुरि॒मे सु॑भू॒तम॑क्र॒न्नित्य॑न्यत॒रो ब्रू॑यात्। इ॒म उ॑द्वासीका॒रिण॑ इ॒मे दु॑र्भू॒तम॑क्र॒न्नित्य॑न्यत॒रः। यदे॒वैषाꣳ सुकृ॒तं या राद्धिः॑। तद॑न्यत॒रो॑ऽभि श्री॑णाति। यदे॒वैषा॑ दुष्कृ॒तं याऽरा॑द्धिः। तद॑न्यत॒रोऽप॑ हन्ति। ब्रा॒ह्म॒णः सं ज॑यति। अ॒मुमे॒वादि॒त्यं भ्रातृ॑व्यस्य॒ संवि॑न्दन्ते॥५०॥

भ॒व॒ति॒ भ॒व॒ति॒ क्रि॒यते॒ पुरु॑षो जयत्यजयञ्जय॒त्येक॑ च॥६॥ [६]

उ॒द्ध॒न्यमा॑नं॒ नवै॒तानि॒ सन्त॑तिरेकवि॒ꣳश ए॒षोऽप्र॑तिष्ठां प्र॒जाप॑तिर्वृ॒त्तष्षट्॥६॥

उ॒द्ध॒न्यमा॑नꣳ शो॒चिष्के॒शोऽग्नेः॑ स॒पत्ना॑नतिग्रा॒ह्यां वैश्वदे॒वमाल॑भन्ते पञ्चा॒शत्॥५०॥

उद्ध॒न्यमा॑न॒ꣳ संवि॑न्दन्ते॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवा विजयमुपयन्तः। अग्नीषोमयोस्तेजस्विनीस्तनूः सन्न्यदधत। इदमु नो भविष्यति। यदि नो जेष्यन्तीति। तेनाग्नीषोमावपाक्रामताम्। ते देवा विजित्य। अग्नीषोमावन्वैच्छन्। तेऽग्निमन्वविन्दन्नृतुषूत्सन्नम्। तस्य विभक्तीभिस्तेजस्विनीस्तनूरवारुन्धत॥१॥

ते सोममन्वविन्दन्। तमघ्नन्। तस्य यथाऽभिज्ञाय तनूर्व्यगृह्णत। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वम्। यस्यैवं विदुषो ग्रहा गृह्यन्ते। तस्य त्वेव गृहीताः। नानाऽऽग्नेयं पुनराधेयं कुर्यात्। यदनाग्नेयं पुनराधेयं कुर्यात्। व्यृद्धमेव तत्॥२॥

अनाग्नेयं वा एतत्क्रियते। यत्समिधस्तनूनपातमिडो बर्हिर्यजति। उभावाग्नेयावाज्यभागौ स्याताम्। अनाज्यभागौ भवत इत्याहुः। यदुभावाग्नेयावन्वञ्चाविति। अग्नये पवमानायोत्तरः स्यात्। यत्पवमानाय। तेनाज्यभागः। तेन सौम्यः। बुधन्वत्याग्नेयस्याज्यभागस्य पुरोऽनुवाक्या भवति॥३॥

यथा सुप्तं बोधयति। तादृगेव तत्। अग्निन्यक्ताः

पत्नीसंयाजानामृचः स्युः। तेनाग्नेय॒ꣳ सर्वं भवति। एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। नेति ब्रूयात्। प्रजननं वा अग्निः। प्रजननमेवोपैतीति। कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुः॥४॥

न सम्भृत्याः सम्भाराः। न यजुः कार्यमिति। अथो खलु। सम्भृत्या एव सम्भाराः। कार्यं यजुः। पुनराधेयस्य समृद्ध्यै। तेनोपा॒ꣳशु प्रचरति। एष्य इव वा एषः। यत्पुनराधेयः। यथोपा॒ꣳशु नष्टमिच्छति॥५॥

तादृगेव तत्। उच्चैः स्विष्टकृतमुत्सृजति। यथा नष्टं वित्त्वा प्राहायमिति। तादृगेव तत्। एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। तत्तथा नोपैति। प्रयाजानूयाजेष्वेव विभक्तीः कुर्यात्। यथापूर्वमाज्यभागौ स्याताम्। एवं पत्नीसंयाजाः॥६॥

तद्वैश्वानरवत्प्रजननवत्तरमुपैतीति। तदाहुः। व्यृद्धं वा एतत्। अनाग्नेयं वा एतत्क्रियत इति। नेति ब्रूयात्। अग्निं प्रथमं विभक्तीनां यजति। अग्निमुत्तमं पत्नीसंयाजानाम्। तेनाग्नेयम्। तेन समृद्धं क्रियत इति॥७॥

अरुन्धतैव तद्भवति सम्भृतसम्भार इत्याहुरिच्छति पत्नीसंयाजा नव च॥१॥ [१]

देवा वै यथादर्शं यज्ञानाहरन्त। योऽग्निष्टोमम्। य उक्थ्यम्। योऽतिरात्रम्। ते सहैव सर्वे वाजपेयमपश्यन्। ते।

अन्योऽन्यस्मै नातिष्ठन्त। अहमनेन यजा इति। तेऽब्रुवन्। आजिमस्य धावामेति॥८॥

तस्मिन्नाजिमधावन्। तं बृहस्पतिरुदजयत्। तेनायजत। स स्वाराज्यमगच्छत्। तमिन्द्रोऽब्रवीत्। मामनेन याजयेति। तेनेन्द्रमयाजयत्। सोऽग्रं देवतानां पर्यैत्। अगच्छत्स्वाराज्यम्। अतिष्ठन्तास्मै ज्यैष्ठ्याय॥९॥

य एवं विद्वान् वाजपेयेन यजते। गच्छति स्वाराज्यम्। अग्रꣳ समानानां पर्येति। तिष्ठन्तेऽस्मै ज्यैष्ठ्याय। स वा एष ब्राह्मणस्य चैव राजन्यस्य च यज्ञः। तं वा एतं वाजपेय इत्याहुः। वाजाप्यो वा एषः। वाजꣳ ह्येतेन देवा ऐप्सन्। सोमो वै वाजपेयः। यो वै सोमं वाजपेयं वेद॥१०॥

वाज्येवैनं पीत्वा भवति। आऽस्य वाजी जायते। अन्नं वै वाजपेयः। य एवं वेद। अत्यन्नम्। आऽस्यान्नादो जायते। ब्रह्म वै वाजपेयः। य एवं वेद। अत्ति ब्रह्मणाऽन्नम्। आऽस्य ब्रह्मा जायते ॥११॥

वाग्वै वाजस्य प्रसवः। य एवं वेद। करोति वाचा वीर्यम्। ऐनं वाचा गच्छति। अपिवतीं वाचं वदति। प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्वाजपेयमधत्त। तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यद्वाजपेयः॥१२॥

अप्येव नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एता उज्जितीः प्रायच्छत्। ता

वा एता उज्जितयो व्याख्यायन्ते। यज्ञस्य सर्वत्वाय। देवतानामनिर्भागाय। देवा वै ब्रह्मणश्चान्नस्य च शमलमपाघ्नन्। यद्ब्रह्मणः शमलमासीत्। सा गाथा नाराशꣳस्यभवत्। यदन्नस्य। सा सुरा॥१३॥

तस्माद्गायतश्च मत्तस्य च न प्रतिगृह्यम्। यत्प्रतिगृह्णीयात्। शमलं प्रतिगृह्णीयात्। सर्वा वा एतस्य वाचोऽवरुद्धाः। यो वाजपेययाजी। या पृथिव्यां याऽग्नौ या रथन्तरे। याऽन्तरिक्षे या वायौ या वामदेव्ये। या दिवि याऽऽदित्ये या बृहति। याऽप्सु यौषधीषु या वनस्पतिषु। तस्माद्वाजपेययाज्यार्त्विजीनः। सर्वा ह्यस्य वाचोऽवरुद्धाः॥१४॥

धावामेति ज्यैष्ठ्याय वेदं ब्रह्मा जायते वाजपेयः सुराऽऽर्त्विजीन एकं च॥२॥ [२]

देवा वै यदन्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावारुन्धत। तदतिग्राह्यैरतिगृह्यावारुन्धत। तदतिग्रह्याणामतिग्राह्यत्वम्। यदतिग्राह्या गृह्यन्ते। यदेवान्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावरुन्धे। तदेव तैरतिगृह्यावरुन्धे। पञ्च गृह्यन्ते। पाङ्क्तो यज्ञः। यावानेव यज्ञः। तमाप्त्वाऽवरुन्धे॥१५॥

सर्व ऐन्द्रा भवन्ति। एकधैव यजमान इन्द्रियं दधति। सप्तदश प्राजापत्या ग्रहा गृह्यन्ते। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। एकयर्चा गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। सोमग्रहाꣳश्च सुराग्रहाꣳश्च गृह्णाति। एतद्वै देवानां परममन्नम्। यत्सोमः॥१६॥

एतन्मनुष्याणाम्। यत्सुराँ। परमेणैवास्मा अन्नाद्येनावर-मन्नाद्यमवरुन्धे। सोमग्रहान्गृह्णाति। ब्रह्मणो वा एतत्तेजः। यत्सोमः। ब्रह्मण एव तेजसा तेजो यजमाने दधाति। सुराग्रहान्गृह्णाति। अन्नस्य वा एतच्छमलम्। यत्सुराँ॥१७॥

अन्नस्यैव शमलेन शमलं यजमानादपहन्ति। सोमग्रहाꣳश्च सुराग्रहाꣳश्च गृह्णाति। पुमान् वै सोमः। स्त्री सुराँ। तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। आत्मानमेव सोमग्रहैः स्पृणोति। जायाꣳ सुराग्रहैः। तस्माँद्वाजपेययाज्यमुष्मिँल्लोँके स्त्रियꣳ सम्भवति। वाजपेयाभिजितꣳ ह्यस्य॥१८॥

पूर्वे सोमग्रहा गृह्यन्ते। अपरे सुराग्रहाः। पुरोऽक्षꣳ सोमग्रहान्त्सादयति। पश्चादक्षꣳ सुराग्रहान्। पापवस्यसस्य विधृत्यै। एष वै यजमानः। यत्सोमः। अन्नꣳ सुराँ। सोमग्रहाꣳश्च सुराग्रहाꣳश्च व्यतिषजति। अन्नाद्येनैवैनं व्यतिषजति॥१९॥

संपृचः स्थ सं मा भद्रेण पृङ्क्त्याह। अन्नं वै भद्रम्। अन्नाद्येनैवैनꣳ सꣳसृजति। अन्नस्य वा एतच्छमलम्। यत्सुराँ। पाप्मेव खलु वै शमलम्। पाप्मना वा एनमेतच्छमलेन व्यतिषजति। यत्सोमग्रहाꣳश्च सुराग्रहाꣳश्च व्यतिषजति। विपृचः स्थ वि मा पाप्मना पृङ्क्त्याह। पाप्मनैवैनꣳ शमलेन व्यावर्तयति॥२०॥

तस्माᳬद्वाजपेययाजी पूतो मेध्यो दक्षिण्यः। प्राङुद्भवति सोमग्रहैः। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। प्रत्यङ्ख्सुराग्रहैः। इममेव तैर्लोकमभिजयति। प्रतिष्ठन्ति सोमग्रहैः। यावदेव सत्यम्। तेन सूयते। वाजसृद्भ्यः सुराग्रहान् हरन्ति। अनृतेनैव विशꣳ सꣳसृजति। हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं ददाति। मधव्योऽसानीति। एकधा ब्रह्मण उप हरति। एकधैव यजमान आयुस्तेजो दधाति॥२१॥

आस्वाऽवरुन्धे सोमः शमलं यत्सुरा ह्यस्यैनं व्यतिषजति व्यावर्तयति सृजति चत्वारिं च॥३॥ [३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। नाग्निष्टोमो नोक्थ्यः। न षोडशी नातिरात्रः। अथ कस्माᳬद्वाजपेये सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्त इति। पशुभिरिति ब्रूयात्। आग्नेयं पशुमालभते। अग्निष्टोममेव तेनावरुन्धे। ऐन्द्राग्नेनोक्थ्यम्। ऐन्द्रेण षोडशिनः स्तोत्रम्। सारस्वत्याऽतिरात्रम्॥२२॥

मारुत्या बृहतः स्तोत्रम्। एतावन्तो वै यज्ञक्रतवः। तान्पशुभिरेवावरुन्धे। आत्मानमेव स्पृणोत्यग्निष्टोमेन। प्राणापानावुक्थ्येन। वीर्यꣳ षोडशिनः स्तोत्रेण। वाचमतिरात्रेण। प्रजां बृहतः स्तोत्रेण। इममेव लोकमभिजयत्यग्निष्टोमेन। अन्तरिक्षमुक्थ्येन॥२३॥

सुवर्गं लोकꣳ षोडशिनः स्तोत्रेण। देवयानानेव पथ आरोहत्यतिरात्रेण। नाकꣳ रोहति बृहतः स्तोत्रेण। तेज एवात्मन्धत्त आग्नेयेन पशुना। ओजो बलमैन्द्राग्नेन।

इन्द्रियमैन्द्रेण। वाचꣳ सारस्वत्या। उभावेव देवलोकं च मनुष्यलोकं चाभिजयति मारुत्या वशया। सप्तदश प्राजापत्यान्पशूनालभते। सप्तदशः प्रजापतिः॥२४॥

प्रजापतेराप्त्यै। श्यामा एकरूपा भवन्ति। एवमिव हि प्रजापतिः समृद्ध्यै। तान्पर्यग्निकृतानुत्सृजति। मरुतो यज्ञमजिघाꣳसन्प्रजापतेः। तेभ्य एतां मारुतीं वशामालभत। तयैवैनानशमयत्। मारुत्या प्रचर्य। एतान्त्संज्ञपयेत्। मरुत एव शमयित्वा॥२५॥

एतैः प्रचरति। यज्ञस्याघाताय। एकधा वपा जुहोति। एकदेवत्या हि। एते। अथो एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। नैवारेण सप्तदशशरावेणेतर्हि प्रचरति। एतत्पुरोडाशा ह्येते। अथो पशूनामेव छिद्रमपिदधाति। सारस्वत्योत्तमया प्रचरति। वाग्वै सरस्वती। तस्मात्प्राणानां वागुत्तमा। अथो प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। प्रजापतिर्हि वाक्। अपन्नदती भवति। तस्मान्मनुष्याः सर्वां वाचं वदन्ति॥२६॥

अतिरात्रमन्तरिक्षमुक्थ्येन प्रजापतिः शमयित्वोत्तमया प्रचरति षट् च॥४॥ [४]

सावित्रं जुहोति कर्मणः कर्मणः पुरस्तात्। कस्तद्वेदेत्याहुः। यद्वाजपेयस्य पूर्वं यदपरमिति। सवितृप्रसूत एव यथापूर्वं कर्माणि करोति। सवनेसवने जुहोति। आक्रमणमेव तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।

वा॒चस्पति॒र्वाच॑म॒द्य स्व॑दाति न॒ इत्या॑ह। वाग्वै दे॒वानां॑ पु॒राऽन्न॑मासीत्। वाच॑मे॒वास्मा॒ अन्नꣳ॑ स्वदयति॥२७॥

इन्द्र॑स्य॒ वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्र॑घ्न॒ इति॒ रथ॑मु॒पाव॑हरति॒ विजि॑त्यै। वाज॑स्य॒ नु प्र॑स॒वे मा॒तरं॑ म॒हीमित्या॑ह। यच्चै॒वेयम्। यच्चा॒स्यामधि॑। तदे॒वाव॑रुन्धे। अथो॒ तस्मि॑न्ने॒वोभये॒ऽभिषि॑च्यते। अ॒प्स्व॑न्तर॒मृत॑म॒प्सु भे॑ष॒जमित्यश्वा॑न्पल्पूलयति। अ॒प्सु वा अश्व॑स्य॒ तृती॑यं॒ प्रवि॑ष्टम्। तद॑नु॒वेन॒न्वव॑प्लवते। यद॒प्सु प॑ल्पू॒लय॑ति॥२८॥

यदे॒वास्या॒प्सु प्रवि॑ष्टम्। तदे॒वाव॑रुन्धे। ब॒हु वा अश्वो॑ऽमे॒ध्यमुप॑गच्छति। यद॒प्सु प॑ल्पू॒लय॑ति। मेध्या॑ने॒वैना॑न्करोति। वा॒युर्वा॑ त्वा॒ मनु॑र्वा॒ त्वेत्या॑ह। ए॒ता वा ए॒तं दे॒वता॒ अग्रे॒ अश्व॑मयुञ्जन्। ताभि॑रे॒वैनान्॑ युनक्ति। स॒वस्योज्जि॑त्यै। यजु॑षा युनक्ति॒ व्यावृ॑त्त्यै॥२९॥

अपा॑न्नपादाशुहेम॒न्निति॒ सम्मा॑र्ष्टि। मेध्या॑ने॒वैना॑न्करोति। अथो॒ स्तौत्ये॒वैना॑ना॒जिꣳ सं॑रिष्य॒तः। वि॒ष्णु॒क्र॒मान्क्र॑मते। विष्णो॑रे॒व भू॒त्वेमाल्लो॑कान॒भिज॑यति। वै॒श्व॒दे॒वो वै रथः॑। अ॒ङ्कौ न्य॒ङ्कावा॒भितो॒ रथं॒ यावित्या॑ह। या ए॒व दे॒वता॒ रथे॒ प्रवि॑ष्टाः। ताभ्य॑ ए॒व नम॑स्करोति। आ॒त्मनोऽना॑र्त्यै। अश॑मरथम्भावुकोऽस्य॒ रथो॑ भवति। य ए॒वं वेद॑॥३०॥

स्व॒द॒य॒ति॒ प॒ल्पू॒लय॑ति॒ व्यावृ॑त्त्या॒ अना॑र्त्यै॒ द्वे च॑॥५॥ [५]

दे॒वस्या॒हꣳ स॑वि॒तुः प्र॑स॒वे बृह॒स्पति॑ना वाज॒जिता॒ वाज॑

जेषमित्याह। सवितृप्रसूत एव ब्रह्मणा वाजमुज्जयति। देवस्याहꣳ सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वर्षिष्ठं नाकꣳ रुहेयमित्याह। सवितृप्रसूत एव ब्रह्मणा वर्षिष्ठं नाकꣳ रोहति। चात्वाले रथचक्रं निमितꣳ रोहति। अतो वा अङ्गिरस उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति। आवेष्टयति। वज्रो वै रथः। वज्रेणैव दिशोऽभिजयति॥ ३१॥

वाजिनाꣳ साम गायते। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे। वाचो वर्ष्म देवेभ्योऽपाक्रामत्। तद्वनस्पतीन्प्राविशत्। सैषा वाग्वनस्पतिषु वदति। या दुन्दुभौ। तस्माद्दुन्दुभिः सर्वा वाचोऽतिवदति। दुन्दुभीन्त्समाघ्नन्ति। परमा वा एषा वाक्॥ ३२॥

या दुन्दुभौ। परमयैव वाचाऽवरां वाचमवरुन्धे। अथो वाच एव वर्ष्म यजमानोऽवरुन्धे। इन्द्राय वाचं वदतेन्द्रं वाजं जापयतेन्द्रो वाजमजयिदित्याह। एष वा एतर्हीन्द्रः। यो यजते। यजमान एव वाजमुज्जयति। सप्तदश प्रव्याधानाजिं धावन्ति। सप्तदशꣳ स्तोत्रं भवति। सप्तदशसप्तदश दीयन्ते॥ ३३॥

सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेरात्यै। अर्वाऽसि सप्तिरसि वाज्यसीत्याह। अग्निर्वा अर्वा। वायुः सप्तिः। आदित्यो वाजी। एताभिरेवास्मै देवताभिर्देवरथं युनक्ति। प्रष्टिवाहिनं

युनक्ति। प्रष्टिवाही वै देवरथः। देवरथमेवास्मै युनक्ति॥३४॥

वाजिनो वाजं धावत काष्ठां गच्छतेत्याह। सुवर्गो वै लोकः काष्ठां। सुवर्गमेव लोकं यन्ति। सुवर्गं वा एते लोकं यन्ति। य आजिं धावन्ति। प्राञ्चौ धावन्ति। प्राङिव हि सुवर्गो लोकः। चतसृभिरनु मन्त्रयते। चत्वारि छन्दाꣳसि। छन्दोभिरेवैनान्त्सुवर्गं लोकं गमयति॥३५॥

प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते। य आजिं धावन्ति। उदं च आवर्तन्ते। अस्मादेव तेन लोकान्नयन्ति। रथविमोचनीयं जुहोति प्रतिष्ठित्यै। आ मा वाजस्य प्रसवो जगम्यादित्याह। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे। यथालोकं वा एत उज्जयन्ति। य आजिं धावन्ति॥३६॥

कृष्णलं कृष्णलं वाजसृद्भ्यः प्रयच्छति। यमेव ते वाजं लोकमुज्जयन्ति। तं परिक्रीयावरुन्धे। एकधा ब्रह्मण उपहरति। एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। देवा वा ओषधीष्वाजिमयुः। ता बृहस्पतिरुदजयत्। स नीवारान्निरवृणीत। तन्नीवाराणां नीवारत्वम्। नैवारश्चरुर्भवति॥३७॥

एतद्वै देवानां परममन्नम्। यन्नीवाराः। परमेणैवास्मा अन्नाद्येनावरमन्नाद्यमवरुन्धे। सप्तदशशरावो भवति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। क्षीरे भवति। रुचमेवास्मिन्दधाति। सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय।

बा॒र्ह॒स्प॒त्यो वा ए॒ष दे॒वत॑या॥३८॥

यो वा॑ज॒पेये॑न॒ यज॑ते। बा॒र्ह॒स्प॒त्य ए॒ष च॒रुः। अश्वा॑न्त्सरिष्य॒तः स॒स्रुष॒श्चाव॑ घ्रापयति। यमे॒व ते वाजं॑ लो॒कमु॒ज्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑रुन्धे। अजी॑जिपत वनस्पतय॒ इन्द्रं॒ वाज॒ं विमु॑च्यध्व॒मिति॑ दुन्दु॒भीन् विमु॑ञ्चति। यमे॒व ते वाजं॑ लो॒कमि॑न्द्रि॒यं दु॑न्दु॒भय॑ उ॒ज्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑रुन्धे॥३९॥

अ॒भिज॑यति॒ वा ए॒षा वाग्दी॑यन्तेऽस्मै युनक्ति गमयति॒ य आ॒जिं धाव॑न्ति भवति दे॒वत॑या॒ऽष्टौ च॑॥६॥

[६]

ता॒र्प्यं यज॑मानं॒ परि॑धापयति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्। य॒ज्ञेनै॒वैन॒ꣳ सम॑र्धयति। द॒र्भ॒मयं॒ परि॑धापयति। प॒वित्रं॒ वै द॒र्भाः। पु॒नात्ये॒वैनम्॑। वाज॒ं वा ए॒षोऽव॑रुरुत्सते। यो वा॑ज॒पये॑न॒ यज॑ते। ओष॑धयः॒ खलु॒ वै वाज॑ः। यद्द॑र्भ॒मयं॑ परिधा॒पय॑ति॥४०॥

वाज॒स्याव॑रुद्ध्यै। जाय॒ एहि॒ सुवो॒ रोहा॒वेत्या॑ह। पत्नि॑या ए॒वैष य॒ज्ञस्या॑न्वार॒म्भोऽन॑वच्छित्त्यै। स॒प्तद॑शारत्नि॒र्यूपो॑ भवति। स॒प्त॒द॒शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॑। तू॒प॒रश्चतु॑रश्रिर्भवति। गौ॒धू॒मं च॒षालम्॑। न वा ए॒ते व्री॒हयो॒ न यवाः॑। यद्गो॒धूमाः॑॥४१॥

ए॒वमि॑व॒ हि प्र॒जाप॑तिः॒ समृ॑द्ध्यै। अथो॑ अ॒मुमे॒वास्मै॑ लो॒कमन्न॑वन्तं करोति। वासो॑भिर्वेष्टयति। ए॒ष वै यज॑मानः। यद्यूपः॑। स॒र्व॒दे॒व॒त्यं॑ वासः॑। सर्वा॑भिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिः॒ सम॑र्धयति।

अथो॑ आ॒क्रम॑णमे॒व तत्सेतुं॒ यज॑मानः कुरुते। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै। द्वाद॑श वाजप्रस॒वीया॑नि जुहोति॥४२॥

द्वाद॑श॒ मासाः॑ संवत्स॒रः। सं॒व॒त्स॒रमे॒व प्री॑णाति। अथो॑ संवत्स॒रमे॒वास्मा॒ उप॑दधाति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै। द॒शभिः॒ कल्पै॑ रोहति। नव॒ वै पुरु॑षे प्रा॒णाः। नाभि॑र्दश॒मी। प्रा॒णाने॒व य॑थास्था॒नं क॑ल्पयि॒त्वा। सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति। ए॒ताव॒द्वै पुरु॑षस्य॒ स्वम्॥४३॥

याव॑त्प्रा॒णाः। याव॑दे॒वास्यास्ति॑। तेन॑ स॒ह सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति। सुव॑र्दे॒वाः॒ अ॑ग॒न्मेत्या॑ह। सु॒व॒र्गमे॒व लो॒कमे॑ति। अ॒मृता॑ अभू॒मेत्या॑ह। अ॒मृत॑मिव॒ हि सु॑व॒र्गो लो॒कः। प्र॒जाप॑तेः प्र॒जा अ॑भू॒मेत्या॑ह। प्रा॒जा॒प॒त्यो वा अ॒यं लो॒कः। अ॒स्मादे॒व तेन॑ लो॒कान्नैति॑॥४४॥

सम॒हं प्र॒जया॒ सं मया॑ प्र॒जेत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैतामा शा॑स्ते। आ॒स॒पु॒टैर्घ्न॑न्ति। अन्नं॒ वा इ॒यम्। अ॒न्नाद्ये॑ने॒वैन॒ꣳ सम॑र्धयन्ति। ऊषै॑र्घ्नन्ति। ए॒ते हि सा॒क्षादन्नम्॑। यदूषाः॑। सा॒क्षादे॒वैन॑म॒न्नाद्ये॑न॒ सम॑र्धयन्ति। पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यञ्चं॑ घ्नन्ति॥४५॥

पु॒रस्ता॒द्धि प्र॑ती॒चीन॒मन्न॑म॒द्यते॑। शी॒र्ष॒तो घ्न॑न्ति। शी॒र्ष॒तो ह्यन्न॑म॒द्यते॑। दि॒ग्भ्यो घ्न॑न्ति। दि॒ग्भ्य ए॒वास्मा॑ अ॒न्नाद्य॒मव॑रुन्धते। ई॒श्व॒रो वा ए॒ष परा॑ङ्ब्र॒दघः॑। यो यूप॒ꣳ रोह॑ति। हिर॑ण्यम॒ध्यव॑रोहति। अ॒मृतं॒ वै हिर॑ण्यम्। अ॒मृत॑ꣳ

सुवर्गो लोकः॥४६॥

अमृत एव सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठति। शतमानं भवति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। पुष्टै वा एतद्रूपम्। यदजा। त्रिः संवत्सरस्यान्यान्पशून्परि प्रजायते। बस्ताजिनमध्यव रोहति। पुष्टामेव प्रजनने प्रतितिष्ठति॥४७॥

परिधापयति गोधूमां जुहोति स्वं नैति प्रत्यञ्चं घ्नन्ति लोको नव च॥७॥ [७]

सप्तान्नहोमाञ्जुहोति। सप्त वा अन्नानि। यावन्त्येवान्नानि। तान्येवावरुन्धे। सप्त ग्राम्या ओषधयः। सप्तारण्याः। उभयीषामवरुद्ध्यै। अन्नस्यान्नस्य जुहोति। अन्नस्यान्नस्यावरुद्ध्यै। यद्वाजपेययाज्यनवरुद्धस्याश्नीयात्॥४८॥

अवरुद्धेन व्यृद्ध्येत। सर्वस्य समवदाय जुहोति। अनवरुद्धस्यावरुद्ध्यै। औदुम्बरेण स्रुवेण जुहोति। ऊर्ग्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्ध्यै। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह। सवितृप्रसूत एवैनं ब्रह्मणा देवताभिरभिषिञ्चति। अन्नस्यान्नस्याभिषिञ्चति। अन्नस्यान्नस्यावरुद्ध्यै॥४९॥

पुरस्तात्प्रत्यञ्चमभिषिञ्चति। पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते। शीर्षतोऽभिषिञ्चति। शीर्षतो ह्यन्नमद्यते। आ मुखादन्ववस्रावयति। मुखत एवास्मा अन्नाद्यं दधाति। अग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह एष वा अग्नेः सवः। तेनैवैनमभिषिञ्चति। इन्द्रस्य त्वा

साम्राँज्येनाभिषिंञ्चामीत्याह॥५०॥

इन्द्रियमेवास्मिंन्नेतेनं दधाति। बृहस्पतेँस्त्वा साम्राँज्येनाभिषिंञ्चामीत्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवैनंमभिषिंञ्चति। सोमग्रहाꣳश्चावदानीयानि चर्त्विग्भ्य उपहरन्ति। अमुमेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। सुराग्रहाꣳश्चानवदानीयानि च वाजसृद्भ्यः। इममेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। अथो उभयीष्वेवाभिषिंच्यते। विमाथं कुर्वते वाजसृतः॥५१॥

इन्द्रियस्यावरुद्ध्यै। अनिरुक्ताभिः प्रातः सवने स्तुवते। अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। वाजवतीभिर्माध्यंदिने। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे। शिपिविष्टवतीभिस्तृतीयसवने। यज्ञो वै विष्णुः। पशवः शिपिः। यज्ञ एव पशुषु प्रति तिष्ठति। बृहदन्त्यं भवति। अन्तमेवैनꣳ श्रियै गमयति॥५२॥

अश्नीयादन्नस्यान्नस्यावरुद्ध्या इन्द्रस्य त्वा साम्राँज्येनाभिषिंञ्चामीत्याह वाजसृतः शिपिस्त्रीणि च॥८॥[८]

नृषदं त्वेत्याह। प्रजा वै नृन्। प्रजानामेवैतेनं सूयते। द्रुषदमित्याह। वनस्पतयो वै द्रु। वनस्पतीनामेवैतेनं सूयते। भुवनसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। भुवनमगन्निति वै तमाहुः। भुवनमेवैतेनं गच्छति॥५३॥

अप्सुषदं त्वा घृतसदमित्याह। अपामेवैतेनं घृतस्यं सूयते। व्योमसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। व्योमागन्निति वै तमाहुः। व्योमैवैतेन गच्छति। पृथिविषदं

त्वाऽन्तरिक्षसदमित्याह। एषामेवैतेन लोकानाꣳ सूयते। तस्माद्वाजपेययाजी न कश्चन प्रत्यवरोहति। अपीव हि देवतानाꣳ सूयते॥५४॥

नाकसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। नाकमगन्निति वै तमाहुः। नाकमेवैतेन गच्छति। ये ग्रहाः पञ्चजनीना इत्याह। पञ्चजनानामेवैतेन सूयते। अपाꣳ रसमुद्वयसमित्याह। अपामेवैतेन रसस्य सूयते। सूर्यरश्मिꣳ समाभृतमित्याह सशुक्रत्वाय॥५५॥

गच्छति सूयते नवं च॥९॥ [९]

इन्द्रो वृत्रꣳ हत्वा। असुरान्पराभाव्य। सोऽमावास्यां प्रत्यागच्छत्। ते पितरः पूर्वेद्युरागच्छन्। पितॄन् यज्ञोऽगच्छत्। तं देवाः पुनरयाचन्त। तमेभ्यो न पुनरददुः। तेऽब्रुवन्वरं वृणामहै। अथ वः पुनर्दास्यामः। अस्मभ्यमेव पूर्वेद्युः क्रियाता इति॥५६॥

तमेभ्यः पुनरददुः। तस्मात्पितृभ्यः पूर्वेद्युः क्रियते। यत्पितृभ्यः पूर्वेद्युः करोति। पितृभ्य एव तद्यज्ञं निष्क्रीय यजमानः प्रतनुते। सोमाय पितृपीताय स्वधा नम इत्याह। पितुरेवाधि सोमपीथमवरुन्धे। न हि पिता प्रमीयमाण आहैष सोमपीथ इति। इन्द्रियं वै सोमपीथः। इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुन्धे। तेनेन्द्रियेण द्वितीयां जायामभ्यश्नुते॥५७॥

एतद्वै ब्राह्मणं पुरा वाजवश्रवसा विदामक्रन्। तस्मात्ते

द्वेद्वे जाये अभ्याक्षत। य एवं वेद। अभि द्वितीयां जायामश्नुते। अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नम इत्याह। य एव पितॄणामग्निः। तं प्रीणाति। तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रिर्निदधाति। षट्कृम्पद्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। तूष्णीं मेक्षणमादधाति। अस्ति वा हि षष्ठ ऋतुर्न वा। देवान् वै पितॄन्प्रीतान्। मनुष्याः पितरोऽनु प्रपिपते। तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रिर्निदधाति। षट्कृम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः॥५९॥

ऋतवः खलु वै देवाः पितरः। ऋतूनेव देवान्पितॄन्प्रीणाति। तान्प्रीतान्। मनुष्याः पितरोऽनु प्रपिपते। सकृदाच्छिन्नं बर्हिर्भवति। सकृदिव हि पितरः। त्रिर्निदधाति। तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। पराङावर्तते॥६०॥

ह्लीका हि पितरः। ओष्मणो व्यावृत उपास्ते। ऊष्मभागा हि पितरः। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्राश्या (३) न्न प्राश्या (३) मिति। यत्प्राश्नीयात्। जन्यमन्नमद्यात्। प्रमायुकः स्यात्। यन्न प्राश्नीयात्। अहविः स्यात्॥६१॥

पितृभ्य आवृश्च्येत। अवघ्रेयमेव। तन्नेव प्राशितं नेवाप्राशितम्। वीरं वा वै पितरः प्रयन्तो हरन्ति। वीरं वा ददति। दशां छिनत्ति। हरणभागा हि पितरः। पितॄनेव निरवदयते। उत्तर आयुषि लोमं छिन्दीत। पितॄणाꣳ ह्येतर्हि नेदीयः॥६२॥

नमस्करोति। नमस्कारो हि पितॄणाम्। नमो वः पितरो रसाय। नमो वः पितरः शुष्माय। नमो वः पितरो जीवाय। नमो वः पितरः स्वधायै। नमो वः पितरो मन्यवे। नमो वः पितरो घोराय। पितरो नमो वः। य एतस्मिँल्लोँके स्थ॥६३॥

युष्माꣳस्तेऽनु। यैऽस्मिल्लोँके। मां तेऽनु। य एतस्मिँल्लोँके स्थ। यूयं तेषां वसिष्ठा भूयास्त। यैऽस्मिल्लोँके। अहं तेषां वसिष्ठो भूयासमित्याह। वसिष्ठः समानानां भवति। य एवं विद्वान्पितृभ्यः करोति। एष वै मनुष्याणां यज्ञः॥६४॥

देवानां वा इतरे यज्ञाः। तेन वा एतत्पितृलोके चरति। यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वरः प्रमेतोः। प्राजापत्ययर्चा पुनरैति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञेनैव सह पुनरैति। न प्रमायुको भवति। पितृलोके वा एतद्यजमानश्चरति। यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वर आर्तिमार्तोः। प्रजापतिस्त्वावैनं तत उन्नेतुमर्हतीत्याहुः। यत्प्राजापत्ययर्चा पुनरैति। प्रजापतिरेवैनं तत उन्नयति। नार्तिमार्च्छति यजमानः॥६५॥

इत्यश्रुते पद्यन्ते पद्यन्ते षड्वा ऋतवो वर्ततेऽहविः स्यान्नेदीयः स्थ यज्ञो यजमानश्चरति यत्पितृभ्यः करोति पञ्च च॥१०॥ [१०]

देवासुरा अग्नीषोमयोर्देवा वै यथादर्शं देवा वै यदन्यैर्ग्रहैर्ब्रह्मवादिनो नाग्निष्टोमो न सावित्रं देवस्याहं तार्प्यꣳ सप्तान्नहोमान्नृषदं त्वेन्द्रो वृत्रꣳ हत्वा दशं॥१०॥

देवासुरा वाज्यैवैनं तस्माद्वाजपेययाजी देवस्याहं वाजस्यावरुध्या इन्द्रियमेवास्मिन् ह्रीका हि पितरः पञ्चषष्टिः॥६५॥

दे॒वा॒सु॒रा यज॑मानः॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

उ॒भये॒ वा ए॒ते प्र॒जाप॑ते॒रध्य॑सृज्यन्त। दे॒वाश्चासु॑राश्च। तान्न व्य॑जानात्। इ॒मे॑ऽन्य इ॒मे॑ऽन्य इति॑। स दे॒वान॒ꣳशून॑करोत्। तान॒भ्य॑षुणोत्। तान्प॒वित्रे॑णापुनात्। तान्प॒रस्ता॑त्प॒वित्र॑स्य॒ व्य॑गृह्णात्। ते ग्रहा॑ अभवन्। तद्ग्रहा॑णां ग्रह॒त्वम्॥१॥

दे॒वता॒ वा ए॒ता यज॑मानस्य गृ॒हे गृ॑ह्यन्ते। यद्ग्रहा॑ः। वि॒दुरे॑नं दे॒वाः। यस्यै॒वं वि॒दुष॑ ए॒ते ग्रहा॑ गृ॒ह्यन्ते॑। ए॒षा वै सोम॒स्याहु॑तिः। यदु॑पा॒ꣳशुः। सोमे॑न दे॒वाꣳस्त॑र्पया॒णीति॒ खलु॒ वै सोमे॑न यजते। यदु॑पा॒ꣳशुं जु॒होति॑। सोमे॑नै॒व तद्दे॒वाꣳस्त॑र्पयति। यद्ग्रहा॑ं जु॒होति॑॥२॥

दे॒वा ए॒व तद्दे॒वान्ग॑च्छन्ति। यच्च॑म॒सां जु॒होति॑। तेनै॒वानु॑रूपेण॒ यज॑मानः सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति। किं न्वे॑तदग्र॑ आसी॒दित्या॑हुः। यत्पात्रा॒णीति॑। इ॒यं वा ए॒तदग्र॑ आसीत्। मृ॒न्मया॑नि॒ वा ए॒तान्या॑सन्। तैर्दे॒वा न व्या॒वृत॑मगच्छन्। त ए॒तानि॑ दारु॒मया॑णि॒ पात्रा॑ण्यपश्यन्। तान्य॑कुर्वत॥३॥

तैर्वै ते व्या॒वृत॑मगच्छन्। यद्दा॑रु॒मया॑णि॒ पात्रा॑णि॒ भव॑न्ति। व्या॒वृत॑मे॒व तैर्यज॑मानो गच्छति। यानि॑ दारु॒मया॑णि॒ पात्रा॑णि॒ भव॑न्ति। अ॒मुमे॒व तैर्लो॒कम॒भिज॑यति। यानि॑ मृ॒न्मया॑नि। इ॒ममे॒व तैर्लो॒कम॒भिज॑यति। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। काश्चत॑स्रः

स्था॒लीर्वाय॒व्याः॑ सोम॒ग्रहणी॒रिति॑। दे॒वा वै पृश्नि॑मदुह्रन्॥४॥

तस्या॑ ए॒ते स्तना॑ आसन्। इ॒यं वै पृश्निः॑। तामा॑दि॒त्या आ॑दित्यस्था॒ल्या चतु॑ष्पदः प॒शून॑दुह्रन्। यदा॑दित्यस्था॒ली भव॑ति। चतु॑ष्पद ए॒व तया॑ प॒शून् यज॑मान इ॒मां दु॑हे। तामिन्द्र॑ उक्थ्यस्था॒ल्येन्द्रि॒यम॑दुहत्। यदु॑क्थ्यस्था॒ली भव॑ति। इ॒न्द्रि॒यमे॒व तया॒ यज॑मान इ॒मां दु॑हे। तां विश्वे॑ दे॒वा आ॑ग्रयणस्था॒ल्योर्ज॑मदुह्रन्। यदा॑ग्रयणस्था॒ली भव॑ति॥५॥

ऊर्ज॑मे॒व तया॒ यज॑मान इ॒मां दु॑हे। तां म॑नु॒ष्या॑ ध्रुवस्था॒ल्याऽऽयु॑रदुह्रन्। यद्ध्रु॑वस्था॒ली भव॑ति। आयु॑रे॒व तया॒ यज॑मान इ॒मां दु॑हे। स्था॒ल्या गृ॒ह्णाति॑। वा॒य॒व्ये॑न जुहोति। तस्मा॑द॒न्येन॒ पात्रे॑ण प॒शून्दु॒हन्ति॑। अ॒न्येन॒ प्रति॑गृह्णन्ति। अथो॑ व्या॒वृत॑मे॒व तद्यज॑मानो गच्छति॥६॥

ग्र॒हु॒त्वं ग्रहा॑ जु॒होत्य॑कुर्वतादुह्रन्नाग्रयणस्था॒ली भव॑ति॒ नव॑ च॥१॥ [१]

यु॒व॒ꣳ सु॒राम॑मश्विना। नमु॑चावासु॒रे सचा॑। वि॒पि॒पा॒ना शु॑भस्पती। इन्द्रं॒ कर्म॑ स्वावतम्। पु॒त्रमि॑व पि॒तरा॑व॒श्विनो॒भा। इन्द्रा॑व॒तं॒ कर्म॑णा द॒ꣳसना॑भिः। यत्सु॒रामं॒ व्यपि॑बः॒ शची॑भिः। सर॑स्वती त्वा मघवन्नभीष्णात्। अहा॑व्यग्ने ह॒विरा॒स्ये॑ते। स्रु॒चीव॑ घृ॒तं च॒मू इ॑व॒ सोमः॑॥७॥

वा॒ज॒सनिꣳ र॒यिम॒स्मे सु॒वीरम्॑। प्र॒श॒स्तं धे॑हि य॒शस॑ं बृ॒हन्तम्॑। यस्मि॒न्नश्वा॑स ऋष॒भास॑ उ॒क्षणः॑। व॒शा मे॒षा

अ॑वसृ॒ष्टास॒ आहु॑ताः। की॒ला॒ल॒पे सोम॑पृष्ठाय वे॒धसे॑। हृ॒दा म॒तिं ज॑नय॒ चारु॑म॒ग्नये॑। नाना॒ हि वां॑ दे॒वहि॑त॒ꣳ सदो॑ मि॒तम्। मा स॒ꣳसृ॑क्षाथां पर॒मे व्यो॑मन्। सुरा॒ त्वमसि॑ शु॒ष्मिणी॒ सोम॑ ए॒षः। मा मा॑ हिꣳसीः॒ स्वां योनि॑मावि॒शन्॥८॥

यदत्र॑ शि॒ष्टꣳ र॒सिनः॑ सु॒तस्य॑। यदिन्द्रो॒ अपि॑ब॒च्छची॑भिः। अ॒हं तद॑स्य॒ मन॑सा शि॒वेन॑। सोम॒ꣳ राजा॑नमि॒ह भ॑क्षयामि। द्वे स्रु॒ती अ॑शृणवं पितृ॒णाम्। अ॒हं दे॒वाना॑मु॒त मर्त्या॑नाम्। ताभ्या॑मि॒दं विश्वं॒ भुव॑न॒ꣳ समे॑ति। अ॒न्त॒रा पूर्व॒मप॑रं च के॒तुम्। यस्ते॑ देव वरुण गाय॒त्रछ॑न्दाः॒ पाशः॑। तं त॑ ए॒तेनाव॑ यजे॥९॥

यस्ते॑ देव वरुण त्रि॒ष्टुप्छ॑न्दाः॒ पाशः॑। तं त॑ ए॒तेनाव॑ यजे। यस्ते॑ देव वरुण॒ जग॑तीछन्दाः॒ पाशः॑। तं त॑ ए॒तेनाव॑ यजे। सोमो॒ वा ए॒तस्य॑ रा॒ज्यमाद॑त्ते। यो राजा॒ सन्रा॒ज्यो वा॒ सोमे॑न॒ यज॑ते। दे॒व॒सु॒वामे॒तानि॑ ह॒वीꣳषि॑ भवन्ति। ए॒ताव॑न्तो॒ वै दे॒वानाꣳ स॒वाः। त ए॒वास्मै॑ स॒वान्प्रय॑च्छन्ति। त ए॑नं॒ पुनः॑ सुवन्ते रा॒ज्याय॑। दे॒व॒सू राजा॑ भवति॥१०॥

सोम॑ आवि॒शन् य॑जे रा॒ज्यायैक॑ च॥२॥ [२]

उद॑स्थाद्दे॒व्यदि॑तिर्विश्वरू॒पी। आयु॑र्य॒ज्ञप॑तावधात्। इन्द्रा॑य कृण्व॒ती भा॒गम्। मि॒त्राय॒ वरु॑णाय च। इ॒यं वा अ॑ग्निहो॒त्री। इ॒यं वा ए॒तस्य॒ निषी॑दति। यस्या॑ग्निहो॒त्री नि॒षीद॑ति। तामुत्था॑पयेत्। उद॑स्थाद्दे॒व्यदि॑ति॒रिति॑। इ॒यं वै दे॒व्यदि॑तिः॥११॥

इमामेवास्मा उत्थापयति। आयुर्यज्ञपतावधादित्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। इन्द्राय कृण्वती भागं मित्राय वरुणाय चेत्याह। यथायजुरेवैतत्। अवर्तिं वा एषैतस्य पाप्मानं प्रतिख्याय निषीदति। यस्याग्निहोत्र्युपसृष्टा निषीदति। तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्यात्। यस्यान्नं नाद्यात्। अवर्तिमेवास्मिन्पाप्मानं प्रतिमुञ्चति॥१२॥

दुग्ध्वा ददाति। न ह्यदृष्टा दक्षिणा दीयते। पृथिवीं वा एतस्य पयः प्रविशति। यस्याग्निहोत्रं दुह्यमानꣳ स्कन्दति। यद्द्य दुग्धं पृथिवीमसक्त। यदोषधीरप्यसरद्यदापः। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो वत्सेषु पयो अस्तु तन्मयीत्याह। पय एवात्मन्गृहेषु पशुषु धत्ते। अप उपसृजति॥१३॥

अद्भिरेवैनदाप्नोति। यो वै यज्ञस्यार्ते नानार्तꣳ सꣳ सृजति। उभे वै ते तर्ह्यार्च्छतः। आर्च्छति खलु वा एतदग्निहोत्रम्। यद्दुह्यमानꣳ स्कन्दति। यदभिदुह्यात्। आर्ते नानार्तं यज्ञस्य सꣳसृजेत्। तदेव यादृक्कीदृक्कं होतव्यम्। अथान्यां दुग्ध्वा पुनरहोतव्यम्। अनार्तेनैवार्तं यज्ञस्य निष्करोति॥१४॥

यद्युद्धुतस्य स्कन्देत्। यत्ततोऽहुत्वा पुनरेयात्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्। यत्र स्कन्देत्। तन्निषद्य पुनर्गृह्णीयात्। यत्रैव स्कन्दति। तत एवैनत्पुनर्गृह्णाति। तदेव यादृक्कीदृक्कं होतव्यम्। अथान्यां दुग्ध्वा पुनरहोतव्यम्। अनार्तेनैवार्तं

य॒ज्ञस्य॒ निष्क॑रोति॥१५॥

वि वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञश्छि॑द्यते। यस्या॑ग्निहो॒त्रेऽधिश्रि॑ते॒ श्वाऽन्त॒रा धाव॑ति। रु॒द्रः खलु॒ वा ए॒षः। यद॒ग्निः। यद्गाम॑न्वत्या व॒र्तयेत्। रु॒द्राय॑ प॒शूनपि॑ दध्यात्। अ॒प॒शुर्यज॑मानः स्यात्। यद॒पोऽन्वतिषि॒ञ्चेत्। अ॒ना॒द्यम॒ग्नेराप॑ः। अ॒ना॒द्यमा॑भ्या॒मपि॑ दध्यात्। गार्ह॑पत्या॒द्भस्मा॒दाय॑। इ॒दं विष्णु॒र्विच॑क्रम॒ इति॑ वैष्ण॒व्यर्चाऽऽह॑व॒नीयाद्धृ॒सय॒न्नुद्र॑वेत्। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञꣳ सन्त॑नोति। भस्म॑ना प॒दमपि॑ वपति॒ शान्त्यै॑॥१६॥

वै दे॒व्यदि॑तिर्मु॒ञ्चति सृजति करोति करोत्याभ्या॒मपि॑ दध्या॒त् पञ्च॑ च॥३॥ [३]

नि वा ए॒तस्या॑ह॒वनीयो॒ गार्ह॑पत्यं कामयते। निगार्ह॑पत्य आहव॒नीयम्। यस्या॒ग्निमनु॑द्धृत॒ꣳ सूर्यो॒ऽभि नि॒म्रोच॑ति। द॒र्भेण॒ हिर॑ण्यं प्र॒बद्ध्य॑ पु॒रस्ताद्धरेत्। अथा॒ग्निम्। अथा॑ग्निहो॒त्रम्। यद्धिर॑ण्यं पु॒रस्ता॒द्धर॑ति। ज्योति॒र्वै हिर॑ण्यम्। ज्योति॑रे॒वैनं॒ पश्य॒न्नुद्ध॑रति। यद॒ग्निं पूर्व॒ꣳ हर॒त्यथा॑ग्निहो॒त्रम्॥१७॥

भा॒ग॒धेये॑नै॒वैनं॒ प्रण॑यति। ब्रा॒ह्म॒ण आ॑र्षे॒य उद्ध॑रेत्। ब्रा॒ह्म॒णो वै सर्वा॑ दे॒वता॑ः। सर्वा॑भिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भि॒रुद्ध॑रति। अ॒ग्नि॒हो॒त्रमु॑प॒साद्यातमि॑तोरासीत। व्र॒तमे॒व ह॒तमनु॑ म्रियते। अन्तं॒ वा ए॒ष आ॒त्मनो॑ गच्छति। यस्ताम्य॑ति। अन्त॑मे॒ष य॒ज्ञस्य॑ गच्छति। यस्या॒ग्निमनु॑द्धृत॒ꣳ सूर्यो॒ऽभि नि॒म्रोच॑ति॥१८॥

पुनः॑ स॒मन्यं॑ जुहोति। अन्तें॑नै॒वान्तं॑ य॒ज्ञस्य॒ निष्क॑रोति। वरु॑णो॒ वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञं गृ॑ह्णाति। यस्या॒ग्निमनु॑द्धृत॒ꣳ सूर्यो॒ऽभि नि॒म्रोच॑ति। वा॒रु॒णं च॒रुं निर्व॑पेत्। तेनै॒व य॒ज्ञं निष्क्री॑णीते। नि वा ए॒तस्या॑हव॒नीयो॒ गार्ह॑पत्यं कामयते। नि गार्ह॑पत्य आहव॒नीयम्॑। यस्या॒ग्निमनु॑द्धृत॒ꣳ सूर्यो॒ऽभ्यु॑देति। च॒तु॒र्गृ॒ही॒तमाज्यं॑ पु॒रस्ता॑द्धरेत्॥१९॥

अथा॒ग्निम्। अथा॑ग्निहो॒त्रम्। यदाज्यं॑ पु॒रस्ता॒द्धर॑ति। ए॒तद्वा अ॒ग्नेः प्रि॒यं धाम॑। यदाज्यम्॑। प्रि॒येणै॒वैनं॒ धाम्ना॒ सम॑र्धयति। यद॒ग्निं पूर्व॒ꣳ हर॒त्यथा॑ग्निहो॒त्रम्। भा॒ग॒धेये॑नै॒वैनं॒ प्रण॑यति। ब्रा॒ह्म॒ण आ॑र्षे॒य उद्ध॑रेत्। ब्रा॒ह्म॒णो वै सर्वा॑ दे॒वता॑ः॥२०॥

सर्वा॑भिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भि॒रुद्ध॑रति। परा॑ची॒ वा ए॒तस्मै॑ व्यु॒च्छन्ती॒ व्यु॑च्छति। यस्या॒ग्निमनु॑द्धृत॒ꣳ सूर्यो॒ऽभ्यु॑देति। उ॒षाः के॒तुना॑ जुषताम्। य॒ज्ञं दे॒वेभि॑रिन्वि॒तम्। दे॒वेभ्यो॒ मधु॑मत्तम॒ꣳ स्वाहेति॑ प्र॒त्यङ्नि॒षद्याज्ये॑न जुहुयात्। प्र॒तीची॑मे॒वास्मै॒ विवा॑सयति। अ॒ग्नि॒हो॒त्रमु॑प॒साद्यातमि॑तोरासीत। व्र॒तमे॒व ह॒तमनु॑ म्रियते। अन्तं॒ वा ए॒ष आ॒त्मनो॑ गच्छति॥२१॥

यस्ताम्य॑ति। अन्त॑मे॒ष य॒ज्ञस्य॑ गच्छति। यस्या॒ग्निमनु॑द्धृत॒ꣳ सूर्यो॒ऽभ्यु॑देति। पुनः॑ स॒मन्यं॑ जुहोति। अन्तें॑नै॒वान्तं॑ य॒ज्ञस्य॒ निष्क॑रोति। मि॒त्रो वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञं गृ॑ह्णाति। यस्या॒ग्निमनु॑द्धृत॒ꣳ सूर्यो॒ऽभ्यु॑देति। मै॒त्रं च॒रुं निर्व॑पेत्। तेनै॒व य॒ज्ञं निष्क्री॑णीते।

यस्या॑हव॒नीयेऽनु॑द्वाते॒ गार्ह॑पत्य उ॒द्वायेँ॑त् ॥२२॥

यदा॑हव॒नीय॒मनु॑द्वाप्य॒ गार्ह॑पत्यं॒ मन्थेँ॑त्। विच्छि॑न्द्यात्। भ्रातृ॑व्यमस्मै जनयेत्। यद्वै य॒ज्ञस्य॑ वास्त॒व्यं॑ क्रि॒यतेँ॑। तदनु॑ रु॒द्रोऽव॑चरति। यत्पूर्व॑मन्वव॒स्येत्। वा॒स्त॒व्य॑म॒ग्निमुपा॑सीत। रु॒द्रोँऽस्य प॒शून्घातु॑कः स्यात्। आ॒ह॒व॒नीय॑मु॒द्वाप्य॑। गार्ह॑पत्यं मन्थेत्॥२३॥

इ॒तः प्र॑थ॒मं ज॑ज्ञे अ॒ग्निः। स्वाद्योने॒रधि॑ जा॒तवे॑दाः। स गा॑यत्रि॒या त्रि॒ष्टुभा॒ जग॑त्या। दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑हतु प्रजा॒नन्निति॑। छन्दो॑भिरे॒वैन॒ꣳ स्वाद्योनेः॒ प्रज॑नयति। गार्ह॑पत्यं मन्थति। गार्ह॑पत्यं॒ वा अन्वाहि॑ताग्नेः प॒शव॒ उप॑ तिष्ठन्ते। स यदु॒द्वाय॑ति। तदनु॑ प॒शवोऽप॑ क्रामन्ति। इ॒षे र॒य्यै र॑मस्व॥२४॥

सह॑से द्यु॒म्नाय॑। ऊ॒र्जेऽपत्या॒येत्या॑ह। प॒शवो॒ वै र॒यिः। प॒शूने॒वास्मै॑ रमयति। सा॒र॒स्व॒तौ त्वोत्सौ॒ समि॑न्धाता॒मित्या॑ह। ऋ॒ख्सा॒मे वै सा॑रस्व॒तावुत्सौँ॑। ऋ॒ख्सा॒माभ्या॑मे॒वैन॒ꣳ समि॑न्धे। स॒म्राड॑सि वि॒राड॒सीत्या॑ह। र॒थ॒न्त॒रं वै स॒म्राट्। बृ॒हद्वि॒राट्॥२५॥

ताभ्या॑मे॒वैन॒ꣳ समि॑न्धे। वज्रो॒ वै च॒क्रम्। वज्रो॒ वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञं विच्छि॑नत्ति। यस्यानो॑ वा॒ रथो॑ वाऽन्त॒राऽग्नी याति॑। आ॒ह॒व॒नीय॑मु॒द्वाप्य॑। गार्ह॑पत्या॒दुद्धे॑रेत्। यद॑ग्ने॒ पूर्वं॒ प्रभृ॑तं प॒दꣳ

हि ते॑। सूर्य॑स्य र॒श्मीनन्वा॑त॒तान॑। तत्र॑ रयि॒ष्ठामनु॒ सं भ॑रै॒तम्। सं नः॑ सृज सुम॒त्या वाज॑व॒त्येति॑॥२६॥

पूर्वे॑णै॒वास्य॑ य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञमनु॒ सन्त॑नोति। त्वम॑ग्ने स॒प्रथा॑ अ॒सीत्या॑ह। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॑ः। दे॒वता॑भिरे॒व य॒ज्ञꣳ सन्त॑नोति। अ॒ग्नये॑ पथि॒कृते॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पेत्। अ॒ग्निमे॒व प॑थि॒कृत॒ꣳ स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑धावति। स ए॒वैनं॑ य॒ज्ञियं॒ पन्था॒मपि॑ नयति। अ॒न॒ड्वान्दक्षि॑णा। व॒ही ह्ये॑ष समृ॑द्ध्यै॥२७॥

हर॒त्यथा॑ग्निहो॒त्रं नि॒म्रोच॑ति हरेद्दे॒वता॑ गच्छत्यु॒द्वायै॑न्मन्थेद्रमस्व बृ॒हद्वि॒राडिति॒ नव॑ च (नि वै पूर्वं॒ त्रीणि॑ नि॒म्रोच॑ति द॒र्भेण॒ यद्धिर॑ण्यमग्निहो॒त्रं पुन॒र्वरु॑णो वारु॒णं नि वा ए॒तस्या॒भ्युदे॑ति॑ चतुर्गृही॒तमाज्यं॒ यदाज्यं॒ परा॑च्यु॒षाः पुन॑र्मि॒त्रो मै॒त्रं यस्या॑हव॒नीयेऽनु॑द्वाते॒ गार्ह॑पत्यो॒ यद्वै मं॑थे॒दुद्ध॑रेत्॥)॥४॥ [४]

यस्य॑ प्रातः सव॒ने सोमो॑ऽति॒रिच्य॑ते। माध्य॑ं दिन॒ꣳ सव॑नं का॒मय॑मानो॒ऽभ्यति॑रिच्यते। गौर्ध॑यति म॒रुता॒मिति॒ धय॑द्वतीषु कुर्वन्ति। हि॒नस्ति॒ वै स॒न्ध्यधी॑तम्। स॒न्धीव॒ खलु॒ वा ए॒तत्। यत्सव॑नस्याति॒रिच्य॑ते। यद्धय॑द्वतीषु कु॒र्वन्ति॑। स॒न्धेः शान्त्यै॑। गा॒य॒त्रꣳ साम॑ भवति पञ्चद॒शः स्तोमः॑। तेने॒व प्रा॑तः सव॒नान्नय॑न्ति॥२८॥

म॒रुत्व॑तीषु कुर्वन्ति। तेने॒व माध्य॑ं दिना॒त्सव॑ना॒न्नय॑न्ति। होतु॑श्चम॒समनून्न॑यन्ते। होताऽनु॑ शꣳसति। म॒ध्य॒त ए॒व य॒ज्ञꣳ स॒माद॑धाति। यस्य॒ माध्य॑ं दिने॒ सव॑ने॒ सोमो॑ऽति॒रिच्य॑ते।

आ॒दि॒त्यं तृ॑तीयसव॒नं का॒मय॑मानो॒ऽभ्यति॑रिच्यते। गौ॒रि॒वी॒तꣳ साम॑ भवति। अति॑रिक्तं॒ वै गौ॑रिवी॒तम्। अति॑रिक्तं॒ यत्सव॑नस्याति॒रिच्य॑ते॥२९॥

अति॑रिक्तस्य॒ शान्त्यै॑। बण्म॒हाꣳ अ॑सि सू॒र्येति॑ कुर्वन्ति। यस्यै॒वादि॒त्यस्य॒ सव॑नस्य॒ काम॑नाति॒रिच्य॑ते। तेनै॒वैनं॒ काम॑न॒ सम॑र्धयन्ति। गौ॒रि॒वी॒तꣳ साम॑ भवति। तेनै॒व माध्यं॑ दिना॒त्सव॑ना॒न्नय॑न्ति। स॒प्त॒द॒शः स्तोमः॑। तेनै॒व तृ॑तीयसव॒नान्नय॑न्ति। होतु॑श्चम॒समनून्न॑यन्ते। होताऽनु॑ शꣳसति॥३०॥

म॒ध्य॒त ए॒व य॒ज्ञꣳ स॒माद॑धाति। यस्य॑ तृतीयसव॒ने सोमो॑ऽति॒रिच्य॑त। उ॒क्थ्यं॑ कुर्वीत। यस्यो॒क्थ्ये॑ऽति॒रिच्य॑त। अ॒ति॒रा॒त्रं कु॑र्वीत। यस्या॑तिरा॒त्रेऽति॒रिच्य॑ते। तत्त्वै दु॑ष्प्रज्ञा॒नम्। यज॑मानं॒ वा ए॒तत्प॒शव॑ आ॒साह्य॑यन्ति। बृ॒हत्साम॑ भवति। बृ॒हद्वा इ॒माँल्लो॒कान्दा॑धार। बार्ह॑ताः प॒शवः॑। बृ॒ह॒तैवास्मै॑ प॒शून्दा॑धार। शि॒पि॒वि॒ष्टव॑तीषु कुर्वन्ति। शि॒पि॒वि॒ष्टो वै दे॒वानां॑ पु॒ष्टम्। पुष्ट्यै॒वैन॒ꣳ सम॑र्धयन्ति। होतु॑श्चम॒समनून्न॑यन्ते। होताऽनु॑शꣳसति। म॒ध्य॒त ए॒व य॒ज्ञꣳ स॒माद॑धाति॥३१॥

य॒न्ति॒ सव॑नस्याति॒रिच्य॑ते शꣳसति दाधारा॒ष्टौ च॑॥५॥ [५]

एकै॑को॒ वै ज॒नता॑या॒मिन्द्रः॑। एकं॒ वा ए॒ताविन्द्र॑म॒भि सꣳसु॑नुतः। यौ द्वौ सꣳ सु॑नुतः। प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒ष वित॑ायते। यद्य॒ज्ञः। तस्य॒ ग्रावा॑णो॒ दन्ताः॑। अ॒न्य॒तरं

वा एते सꣳसुन्वतोर्निर्बप्सति। पूर्वेणोपसृत्या देवता इत्याहुः। पूर्वोपसृतस्य वै श्रेयाँन्भवति। एतिवन्त्याज्यानि भवन्त्यभिजित्यै॥३२॥

मरुत्वतीः प्रतिपदः। मरुतो वै देवानामपराजितमायतनम्। देवानामेवापराजित आयतने यतते। उभे बृहद्रथन्तरे भवतः। इयं वाव रथन्तरम्। असौ बृहत्। आभ्यामेवैनमन्तरेति। वाचश्च मनसश्च। प्राणाच्चापानाच्च। दिवश्च पृथिव्याश्च॥३३॥

सर्वस्माद्वित्ताद्वेद्याँत्। अभिवर्तो ब्रह्मसामं भवति। सुवर्गस्य लोकस्याभिवृत्त्यै। अभिजिद्भवति। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। विश्वजिद्भवति। विश्वस्य जित्यैँ। यस्य भूयाꣳसो यज्ञक्रतव इत्याहुः। स देवता वृङ्क्त इति। यद्यग्निष्टोमः सोमः परस्तात्स्यात्॥३४॥

उक्थ्यं कुर्वीत। यद्युक्थः स्यात्। अतिरात्रं कुर्वीत। यज्ञक्रतुभिरेवास्य देवता वृङ्क्ते। यो वै छन्दोभिरभिभवति। स सꣳसुन्वतोरभिभवति। संवेशाय त्वोपवेशाय त्वेत्याह। छन्दाꣳसि वै संवेश उपवेशः। छन्दोभिरेवास्य छन्दाꣳस्यभिभवति। इष्टर्गो वा ऋत्विजामध्वर्युः॥३५॥

इष्टर्गः खलु वै पूर्वोऽष्टुः क्षीयते। प्राणापानौ मृत्योर्मा पातमित्याह। प्राणापानयोरेव श्रयते। प्राणापानौ मा माहासिष्टमित्याह। नैनं पुराऽऽयुषः प्राणापानौ जहितः।

आर्तिं वा एते नियन्ति। येषां दीक्षितानां प्रमीयते। तं यदवर्जेयुः। क्रूरकृतामिवैषां लोकः स्यात्। आहर दहेति ब्रूयात्॥३६॥

तं दक्षिणतो वेद्यै निधाय। सर्पराज्ञियाऋग्भिः स्तुयुः। इयं वै सर्पतो राज्ञी। अस्या एवैनं परिददति। व्यृद्धं तदित्याहुः। यत्स्तुतमननुशस्तमिति। होता प्रथमः प्राचीनावीती माजालीयं परीयात्। यामीरनुब्रुवन्। सर्पराज्ञीनां कीर्तयेत्। उभयोरेवैनं लोकयोः परिददति॥३७॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै ह्वयते। त्रिः परियन्ति। त्रय इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते। त्रिः पुनः परियन्ति। षड्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं धुवते। अग्न आयूꣳषि पवस इति प्रतिपदं कुर्वीरन्। रथन्तरसामैषाꣳ सोमः स्यात्। आयुरेवात्मन्दधते। अथो पाप्मानमेव विजहतो यन्ति॥३८॥

अभिजित्यै पृथिव्याश्च स्यादध्वर्युर्ब्रूयाल्लोकयोः परिददति कुर्वीरꣳस्त्रीणि च॥६॥ [६]

असुर्यं वा एतस्माद्वर्णं कृत्वा। पशवो वीर्यमप क्रामन्ति। यस्य यूपो विरोहति। त्वाष्ट्रं बहुरूपमालभेत। त्वष्टा वै रूपाणामीशे। य एव रूपाणामीशे। सोऽस्मिन्पशून् वीर्यं यच्छति। नास्मात्पशवो वीर्यमप क्रामन्ति। आर्तिं वा एते नियन्ति। येषां दीक्षितानामग्निरुद्वायति॥३९॥

यदाहवनीय उद्वायेत्। यत्तं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यदाहवनीय उद्वायेत्। आग्नीध्रादुद्धरेत्। यदाग्नीध्र उद्वायेत्। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यद्गार्हपत्य उद्वायेत्। अत एव पुनर्मन्थेत्॥४०॥

अत्र वाव स निलयते। यत्र खलु वै निलीनमुत्तमं पश्यन्ति। तदेनमिच्छन्ति। यस्माद्द्वारोरुद्वायेत्। तस्यारणीं कुर्यात्। क्रुमुकमपि कुर्यात्। एषा वा अग्नेः प्रिया तनूः। यत्क्रुमुकः। प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयति। गार्हपत्यं मन्थति॥४१॥

गार्हपत्यो वा अग्नेर्योनिः। स्वादेवैनं योनेर्जनयति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। यस्य सोम उपदस्येत्। सुवर्णꣳ हिरण्यं द्वेधा विच्छिद्य। ऋजीषेऽन्यदाधूनुयात्। जुहुयादन्यत्। सोममेवाभिषुणोति। सोमं जुहोति। सोमस्य वा अभिषूयमाणस्य प्रिया तनूरुदक्रामत्॥४२॥

तत्सुवर्णꣳ हिरण्यमभवत्। यत्सुवर्णꣳ हिरण्यं कुर्वन्ति। प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयन्ति। यस्याक्रीतꣳ सोममपहरेयुः। क्रीणीयादेव। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यस्य क्रीतमपहरेयुः। आदाराꣳश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयात्। गायत्री यꣳ सोममाहरत्। तस्य योऽꣳशुः पराऽपतत्॥४३॥

त आदारा अभवन्। इन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य वल्कः पराऽपतत्। तानि फाल्गुनान्यभवन्। पशवो वै फाल्गुनानि।

प॒शवः॒ सोमो॒ राजा॑। यदा॑दा॒राꣳश्च॑ फाल्गु॒नानि॑ चाभिषु॒णोति॑। सोम॑मे॒व राजा॑नम॒भिषु॑णोति। शृ॒तेन॑ प्रातः सव॒ने श्री॑णीयात्। द॒ध्ना म॒ध्यं दि॑ने॥४४॥

नी॒त॒मि॒श्रेण॑ तृतीयसव॒ने। अ॒ग्नि॒ष्टो॒मः सोमः॑ स्याद्रथन्त॒रसा॑मा। य ए॒वर्त्विजो॑ वृ॒ताः स्युः। त ए॑नं याजयेयुः। एका॒ं गां दक्षि॑णां दद्या॒त्तेभ्य॑ ए॒व। पुनः॒ सोमं॑ क्रीणीयात्। य॒ज्ञेनै॒व तद्य॒ज्ञमि॑च्छति। सैव ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः। सर्वा॑भ्यो॒ वा ए॒ष दे॒वता॑भ्यः॒ सर्वे॑भ्यः पृ॒ष्ठेभ्य॑ आ॒त्मान॒मागु॑रते। यः स॒त्राया॑गु॒रते॑। ए॒तावा॒न्खलु॒ वै पुरु॑षः। याव॑दस्य वि॒त्तम्। स॒र्व॒वे॒द॒सेन॑ यजेत। सर्व॑पृष्ठोऽस्य॒ सोमः॑ स्यात्। सर्वा॑भ्य ए॒व दे॒वता॑भ्यः॒ सर्वे॑भ्यः पृ॒ष्ठेभ्य॑ आ॒त्मानं॒ निष्क्री॑णीते॥४५॥

उ॒द्वाय॑ति मन्थेन्मन्थत्यक्रामत्प॒राऽप॑तन्म॒ध्यन्दिं॑न आगुरते॒ पश्च॑ च॥७॥ [७]

पव॑मानः॒ सुव॒र्जनः॑। प॒वित्रे॑ण॒ विच॑र्षणिः। यः पोता॒ स पु॑नातु मा। पु॒नन्तु॑ मा देवज॒नाः। पु॒नन्तु॒ मन॑वो धि॒या। पु॒नन्तु॒ विश्व॑ आ॒यवः॑। जात॑वेदः प॒वित्र॑वत्। प॒वित्रे॑ण पुनाहि मा। शू॒क्रेण॑ देव॒ दीद्य॑त्। अग्ने॒ क्रत्वा॒ क्रतूꣳ रनु॑॥४६॥

यत्ते॑ प॒वित्र॑म॒र्चिषि॑। अग्ने॒ वित॑तमन्त॒रा। ब्रह्म॒ तेन॑ पुनीमहे। उ॒भाभ्या॑ं देव सवितः। प॒वित्रे॑ण स॒वेन॑ च। इ॒दं ब्रह्म॑ पुनीमहे। वै॒श्व॒दे॒वी पु॑न॒ती दे॒व्यागा॑त्। यस्यै॑ ब॒ह्वीस्त॒नुवो॑ वी॒तपृ॑ष्ठाः। तया॒ मद॑न्तः सध॒माद्ये॑षु। व॒यꣳ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्॥४७॥

वै॒श्वा॒न॒रो र॒श्मिभि॑र्मा पुनातु। वातः॑ प्रा॒णेने॑षि॒रो म॑यो॒भूः। द्यावा॑पृथि॒वी पय॑सा॒ पयो॑भिः। ऋ॒तावं॑री य॒ज्ञिये॑ मा पुनीताम्। बृ॒हद्भिः॑ सवित॒स्तृभिः॑। वर्षि॑ष्ठैर्देव॒ मन्म॑भिः। अग्ने॒ दक्षैः॑ पुनाहि मा। येन॑ दे॒वा अपु॑नत। येनाऽऽपो॑ दि॒व्यं कशः॑। तेन॑ दि॒व्येन॒ ब्रह्म॑णा॥४८॥

इ॒दं ब्रह्म॑ पुनीमहे। यः पा॑वमा॒नीर॒ध्येति॑। ऋषि॑भिः॒ सम्भृ॑त॒ꣳ रसम्॑। सर्व॒ꣳ स पू॒तम॑श्नाति। स्व॒दि॒तं मा॑त॒रिश्व॑ना। पा॒व॒मा॒नीर्यो अ॒ध्येति॑। ऋषि॑भिः॒ सम्भृ॑त॒ꣳ रसम्॑। तस्मै॒ सर॑स्वती दुहे। क्षी॒रꣳ स॒र्पिर्मधू॑द॒कम्। पा॒व॒मा॒नीः स्व॒स्त्यय॑नीः॥४९॥

सु॒दुघा॒ हि पय॑स्वतीः। ऋषि॑भिः॒ सम्भृ॑तो॒ रसः॑। ब्रा॒ह्म॒णेष्व॒मृत॑ꣳ हि॒तम्। पा॒व॒मानीर्दि॑शन्तु नः। इ॒मं लो॒कमथो॑ अ॒मुम्। कामा॒न्त्सम॑र्धयन्तु नः। दे॒वीर्दे॒वैः स॒माभृ॑ताः। पा॒व॒मा॒नीः स्व॒स्त्यय॑नीः। सु॒दुघा॒ हि घृ॑त॒श्चुतः॑। ऋषि॑भिः॒ सम्भृ॑तो॒ रसः॑॥५०॥

ब्रा॒ह्म॒णेष्व॒मृत॑ꣳ हि॒तम्। येन॑ दे॒वाः प॒वित्रे॑ण। आ॒त्मान॑ं पु॒नते॒ सदा॑। तेन॑ स॒हस्र॑धारेण। पा॒व॒मा॒न्यः पु॑नन्तु मा। प्रा॒जा॒प॒त्यं प॒वित्रम्॑। श॒तोद्या॑मꣳ हिर॒ण्मयम्॑। तेन॑ ब्रह्म॒विदो॑ व॒यम्। पू॒तं ब्रह्म॑ पुनीमहे। इन्द्रः॑ सुनी॒ती स॒ह मा॑ पुनातु। सोमः॑ स्व॒स्त्या वरु॑णः स॒मीच्या॑। य॒मो राजा॑ प्रमृ॒णाभिः॑ पुनातु मा। जा॒तवे॑दा मो॒र्जय॑न्त्या पुनातु॥५१॥

अनु॑ रयी॒णां ब्रह्म॑णा स्व॒स्त्ययनीः सु॒दुघा॒ हि घृ॑त॒श्चुत॒ ऋषि॑भिः॒ सम्भृ॑तो॒ रसः॑ पुनातु॒ त्रीणि॑ च॥८॥

[८]

प्र॒जा वै स॒त्रमा॑सत॒ तप॒स्तप्य॑माना॒ अजु॑ह्वतीः। दे॒वा अ॑पश्यञ्चम॒सं घृ॒तस्य॑ पू॒र्णꣳ स्व॒धाम्। तमुपोद॑तिष्ठ॒न्तम॑जुहवुः। तेना॑र्धमा॒स ऊर्ज॒मवा॑रुन्धत। तस्मा॑दर्धमा॒से दे॒वा इ॑ज्यन्ते। पि॒तरो॑ऽपश्यञ्चम॒सं घृ॒तस्य॑ पू॒र्णꣳ स्व॒धाम्। तमुपोद॑तिष्ठ॒न्तम॑जुहवुः। तेन॑ मा॒स्यूर्ज॒मवा॑रुन्धत। तस्मा॑न्मा॒सि पि॒तृभ्यः॑ क्रियते। म॒नु॒ष्या॑ अपश्यञ्चम॒सं घृ॒तस्य॑ पू॒र्णꣳ स्व॒धाम्॥५२॥

तमुपोद॑तिष्ठ॒न्तम॑जुहवुः। तेन॑ द्व॒यीमूर्ज॒मवा॑रुन्धत। तस्मा॒द्विरह्नो॑ मनु॒ष्ये॑भ्य॒ उप॑ह्रियते। प्रा॒तश्च॑ सा॒यं च॑। प॒शवो॑ऽपश्यञ्चम॒सं घृ॒तस्य॑ पू॒र्णꣳ स्व॒धाम्। तमुपोद॑तिष्ठ॒न्त-म॑जुहवुः। तेन॑ त्र॒यीमूर्ज॒मवा॑रुन्धत। तस्मा॒त्त्रिरह्नः॑ प॒शवः॒ प्रेर॑ते। प्रा॒तः स॑ङ्ग॒वे सा॒यम्। असु॑रा अपश्यञ्चम॒सं घृ॒तस्य॑ पू॒र्णꣳ स्व॒धाम्॥५३॥

तमुपोद॑तिष्ठ॒न्तम॑जुहवुः। तेन॑ संवत्स॒र ऊर्ज॒मवा॑रुन्धत। ते दे॒वा अ॑मन्यन्त। अ॒मी वा इ॒दम॑भूवन्। यद्व॒यꣳ स्म इति॑। त ए॒तानि॑ चातुर्मा॒स्यान्य॑पश्यन्। तानि॒ निर॑वपन्। तैरे॒वैषा॒न्तामूर्ज॑मवृञ्जत। ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः॥५४॥

यद्यज॑ते। यामे॒व दे॒वा ऊर्ज॑म॒वारु॑न्धत। तान्तेनाव॑रुन्धे। यत्पि॒तृभ्य॑ः क॒रोति॑। यामे॒व पि॒तर॒ ऊर्ज॑म॒वारु॑न्धत।

तान्तेनावरुन्धे। यदावसथेऽन्नꣳ हरन्ति। यामेव मनुष्या ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यद्दक्षिणां ददाति॥५५॥

यामेव पशव ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यच्चातुर्मास्यैर्यजते। यामेवासुरा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। भवत्यात्मनां। परास्य भ्रातृव्यो भवति। विराजो वा एषा विक्रान्तिः। यच्चातुर्मास्यानि। वैश्वदेवेनास्मिल्लोके प्रत्यतिष्ठत्। वरुणप्रघासैरन्तरिक्षे। साकमेधैरमुष्मिंल्लोके। एष ह त्वावैतत्सर्वं भवति। य एवं विद्वाꣳश्चातुर्मास्यैर्यजते॥५६॥

मनुष्या अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णꣳ स्वधामसुरा अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णꣳ स्वधामसुरा ददात्यतिष्ठच्चत्वारि च॥९॥ [९]

अग्निर्वाव संवत्सरः। आदित्यः परिवत्सरः। चन्द्रमा इदावत्सरः। वायुरनुवत्सरः। यद्वैश्वदेवेन यजते। अग्निमेव तत्संवत्सरमाप्नोति। तस्माद्वैश्वदेवेन यजमानः। संवत्सरीणाꣳ स्वस्तिमाशास्त इत्याशासीत। यद्वरुणप्रघासैर्यजते। आदित्यमेव तत्परिवत्सरमाप्नोति॥५७॥

तस्माद्वरुणप्रघासैर्यजमानः। परिवत्सरीणाꣳ स्वस्तिमाशास्त इत्याशासीत। यत्साकमेधैर्यजते। चन्द्रमसमेव तदिदावत्सरमाप्नोति। तस्मात्साकमेधैर्यजमानः। इदावत्सरीणाꣳ स्वस्तिमाशास्त इत्याशासीत। यत्पितृयज्ञेन यजते। देवानेव तदन्ववस्यति। अथवा अस्य वायुश्चानुवत्सरश्चाप्रीता-

वुच्छिष्येते। यच्छुनासीरीयेण यजते॥५८॥

वायुमेव तदनुवत्सरमाप्नोति। तस्माच्छुनासीरीयेण यजमानः। अनुवत्सरीणाꣳ स्वस्तिमाशास्त इत्याशासीत। संवत्सरं वा एष ईप्सतीत्याहुः। यश्चातुर्मास्यैर्यजत इति। एष ह त्वै संवत्सरमाप्नोति। य एवं विद्वाꣳश्चातुर्मास्यैर्यजते। विश्वे देवाः समयजन्त। तेऽग्निमेवायजन्त। त एतं लोकमजयन्॥५९॥

यस्मिन्नग्निः। यद्वैश्वदेवेन यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नग्निः। अग्नेरेव सायुज्यमुपैति। यदा वैश्वदेवेन यजते। अथ संवत्सरस्य गृहपतिमाप्नोति। यदा संवत्सरस्य गृहपतिमाप्नोति। अथ सहस्रयाजिनमाप्नोति। यदा सहस्रयाजिनमाप्नोति॥६०॥

अथ गृहमेधिनमाप्नोति। यदा गृहमेधिनमाप्नोति। अथाग्निर्भवति। यदाग्निर्भवति। अथ गौर्भवति। एषा वै वैश्वदेवस्य मात्रा। एतद्वा एतेषामवमम्। अतोतो वा उत्तराणि श्रेयाꣳसि भवन्ति। यद्विश्वे देवाः समयजन्त। तद्वैश्वदेवस्य वैश्वदेवत्वम्॥६१॥

अथादित्यो वरुणꣳ राजानं वरुणप्रघासैरयजत। स एतं लोकमजयत्। यस्मिन्नादित्यः। यद्वरुणप्रघासैर्यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नादित्यः। आदित्यस्यैव सायुज्यमुपैति। यदादित्यो वरुणꣳ राजानं वरुणप्रघासै-

रयजत। तद्वरुणप्रघासानां वरुणप्रघासत्वम्। अथ सोमो राजा छन्दाꣳसि साकमेधैरयजत॥६२॥

स एतं लोकमजयत्। यस्मिꣳश्चन्द्रमा विभाति। यत्साकमेधैर्यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिꣳश्चन्द्रमा विभाति। चन्द्रमस एव सायुज्यमुपैति। सोमो वै चन्द्रमाः। एष ह त्वै साक्षात्सोमं भक्षयति। य एवं विद्वान्त्साकमेधैर्यजते। यत्सोमश्च राजा छन्दाꣳसि च समैधन्त॥६३॥

तत्साकमेधानाꣳ साकमेधत्वम्। अथर्तवः पितरः प्रजापतिं पितरं पितृयज्ञेनायजन्त। त एतं लोकमजयन्। यस्मिन्नृतवः। यत्पितृयज्ञेन यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नृतवः। ऋतूनामेव सायुज्यमुपैति। यदृतवः पितरः प्रजापतिं पितरं पितृयज्ञेनायजन्त। तत्पितृयज्ञस्य पितृयज्ञत्वम्॥६४॥

अथौषधय इमं देवं त्र्यम्बकैरयजन्त प्रथेमहीति। ततो वै ता अप्रथन्त। य एवं विद्वाꣳस्त्र्यम्बकैर्यजते। प्रथते प्रजया पशुभिः। अथ वायुः परमेष्ठिनꣳ शुनासीरीयेणायजत। स एतं लोकमजयत्। यस्मिन्वायुः। यच्छुनासीरीयेण यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्वायुः॥६५॥

वायोरेव सायुज्यमुपैति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्र चातुर्मास्ययाजी मीयता (३) न प्रमीयता (३) इति। जीवन्वा एष ऋतूनप्येति। यदि वसन्तां प्रमीयते। वसन्तो

भवति। यदि ग्रीष्मे ग्रीष्मः। यदि वर्षासु वर्षाः। यदि शरदि शरत्। यदि हेमन् हेमन्तः। ऋतुर्भूत्वा संवत्सरमप्येति। संवत्सरः प्रजापतिः। प्रजापतिर्वावैषः॥६६॥

परिवत्सरमाप्नोति शुनासीरीयेण यजतेऽजयन्त्सहस्रयाजिनमाप्नोति वैश्वदेवत्वꣳ साकमेधैरयजत समैधन्त पितृयज्ञत्वं जयति यस्मिन्वायुरहेमन्तस्त्रीणि च॥१०॥ [१०]

उभये युवꣳ सुराममुदस्थान्नि वै यस्य प्रातः सवन एकैकोऽसुर्यं पवमानः प्रजा वै सत्रमासताग्निर्वाव संवत्सरो दश॥१०॥

उभये वा उदस्थात्सर्वाभिर्मध्यतोऽत्र वाव ब्राह्मणेष्वथ गृहमेधिनꣳ षट्थ्षष्टिः॥६६॥

उभये वा वैषः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

अग्नेः कृत्तिकाः। शुक्रं परस्ताज्ज्योतिरवस्तात्। प्रजापते रोहिणी। आपः परस्तादोषधयोऽवस्तात्। सोमस्येन्वका वितानि। परस्ताद्वयन्तोऽवस्तात्। रुद्रस्य बाहू। मृगयवः परस्ताद्विक्षारोऽवस्तात्। अदित्यै पुनर्वसू। वातः परस्तादार्द्रमवस्तात्॥१॥

बृहस्पतेस्तिष्यः। जुह्वतः परस्ताद्यजमाना अवस्तात्। सर्पाणामाश्रेषाः। अभ्यागच्छन्तः परस्तादभ्यानृत्यन्तोऽवस्तात्। पितॄणां मघाः। रुदन्तः परस्तादपभ्रꣳशोऽवस्तात्। अर्यम्णः पूर्वे फल्गुनी। जाया परस्तादृषभोऽवस्तात्। भगस्योत्तरे। वहतवः परस्ताद्वहमाना अवस्तात्॥२॥

देवस्य सवितुर्हस्तः। प्रसवः परस्तात्सनिरवस्तात्। इन्द्रस्य चित्रा। ऋतं परस्तात्सत्यमवस्तात्। वायोर्निष्ट्या व्रततिः। परस्तादसिद्धिरवस्तात्। इन्द्राग्नियोर्विशाखे। युगानि परस्तात्कृषमाणा अवस्तात्। मित्रस्यानूराधाः। अभ्यारोहत्परस्तादभ्यारूढमवस्तात्॥३॥

इन्द्रस्य रोहिणी। शृणत्परस्तात्प्रतिशृणदवस्तात्। निर्ऋत्यै मूलवर्हणी। प्रतिभञ्जन्तः परस्तात्प्रतिशृणन्तोऽवस्तात्। अपां पूर्वा अषाढाः। वर्चः परस्तात्समितिरवस्तात्। विश्वेषां देवानामुत्तराः। अभिजयत्परस्तादभिजितमवस्तात्। विष्णोः

श्रोणा पृच्छमानाः। परस्तात्पन्थां अवस्तात्॥४॥

वसूनाꣳ श्रविष्ठाः। भूतं परस्ताद्भूतिरवस्तात्। इन्द्रस्य शतभिषक्। विश्वव्यचाः परस्ताद्विश्वक्षितिरवस्तात्। अजस्यैकपदः पूर्वे प्रोष्ठपदाः। वैश्वानरं परस्ताद्वैश्वावसवमवस्तात्। अहेर्बुध्नियस्योत्तरे। अभिषिञ्चन्तः परस्तादभिषुण्वन्तोऽवस्तात्। पूष्णो रेवती। गावः परस्ताद्वत्सा अवस्तात्। अश्विनोरश्वयुजौ। ग्रामः परस्तात्सेनाऽवस्तात्। यमस्यापभरणीः। अपकर्षन्तः परस्तादपवहन्तोऽवस्तात्। पूर्णा पश्चाद्यत्ते देवा अदधुः॥५॥

आर्द्रमवस्ताद्वहमाना अवस्तादभ्यारूढमवस्तात्पन्थां अवस्ताद्वत्सा अवस्तात्पश्चं च॥१॥ [१]

यत्पुण्यं नक्षत्रम्। तद्वर्कुर्वीतोपव्युषम्। यदा वै सूर्य उदेति। अथ नक्षत्रं नैति। यावति तत्र सूर्यो गच्छेत्। यत्र जघन्यं पश्येत्। तावति कुर्वीत यत्कारी स्यात्। पुण्याह एव कुरुते। एवꣳ ह वै यज्ञेषु च शतद्युम्नं च मात्स्यो निरवसाययां चकार॥६॥

यो वै नक्षत्रियं प्रजापतिं वेद। उभयोरेनं लोकयोर्विदुः। हस्त एवास्य हस्तः। चित्रा शिरः। निष्ट्या हृदयम्। ऊरू विशाखे। प्रतिष्ठाऽनूराधाः। एष वै नक्षत्रियः प्रजापतिः। य एवं वेद। उभयोरेनं लोकयोर्विदुः॥७॥

अस्मिꣳश्चामुष्मिꣳश्च। यां कामयेत दुहितरं प्रिया

स्यादिति। तां निष्पायां दद्यात्। प्रियैव भवति। नेव तु पुनरागच्छति। अभिजिन्नाम नक्षत्रम्। उपरिष्टादषाढानाम्। अवस्ताच्छ्रोणायै। देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवास्तस्मिन्नक्षत्रेऽभ्यजयन्॥८॥

यदभ्यजयन्। तदभिजितोऽभिजित्त्वम्। यं कामयेतानपजय्यं जयेदिति। तमेतस्मिन्नक्षत्रे यातयेत्। अनपजय्यमेव जयति। पापपराजितमिव तु। प्रजापतिः पशूनसृजत। ते नक्षत्रं नक्षत्रमुपातिष्ठन्त। ते समावन्त एवाभवन्। ते रेवतीमुपातिष्ठन्त॥९॥

ते रेवत्यां प्राभवन्। तस्माद्रेवत्यां पशूनां कुर्वीत। यत्किं चार्वाचीनꣳ सोमात्। प्रैव भवन्ति। सलिलं वा इदमन्तरासीत्। यदतरन्। तत्तारकाणां तारकत्वम्। यो वा इह यजते। अमुꣳ स लोकं नक्षते। तन्नक्षत्राणां नक्षत्रत्वम्॥१०॥

देवगृहा वै नक्षत्राणि। य एवं वेद। गृह्येव भवति। यानि वा इमानि पृथिव्याश्चित्राणि। तानि नक्षत्राणि। तस्मादश्लीलनामꣳश्चित्रे। नावस्येन्न यजेत। यथा पापाहे कुरुते। तादृगेव तत्। देवनक्षत्राणि वा अन्यानि॥११॥

यमनक्षत्राण्यन्यानि। कृत्तिकाः प्रथमम्। विशाखे उत्तमम्। तानि देवनक्षत्राणि। अनूराधाः प्रथमम्। अपभरणीरुत्तमम्। तानि यमनक्षत्राणि। यानि देवनक्षत्राणि। तानि दक्षिणेन

परि॑यन्ति। यानि॑ यमनक्ष॒त्राणि॑॥१२॥

तान्युत्त॑रेण। अन्वे॑षामरा॒त्स्मेति॑। तद॑नूरा॒धाः। ज्ये॒ष्ठमे॑षाम-वधि॒ष्मेति॑। तज्ज्यै॑ष्ठ॒घ्नी। मूल॑मेषामवृक्षा॒मेति॑। तन्मू॑ल॒वर्ह॑णी। यन्नास॑हन्त। तद॑षा॒ढाः। यदश्लो॑णत्॥१३॥

तच्छ्रो॒णा। यदश्रृ॑णोत्। तच्छ्रवि॑ष्ठाः। यच्छ॒तमभि॑षज्यन्। तच्छ॒तभि॑षक्। प्रो॒ष्ठ॒प॒देषू॑दय॒च्छन्त। रे॒वत्या॑मरवन्त। अ॒श्व॒युजो॑रयुञ्जत। अ॒प॒भर॑णीष्वपा॑वहन्। तानि॒ वा ए॒तानि॑ यमनक्ष॒त्राणि॑। यान्ये॒व दे॑वनक्ष॒त्राणि॑। तेषु॑ कुर्वीत यत्का॒री स्यात्। पु॒ण्या॒ह ए॒व कु॑रुते॥१४॥

च॒का॒रै॒वं वेदो॒भयो॑रेनं लो॒कयो॑र्विदुरजयन्रे॒वती॒मुपा॑तिष्ठन्त नक्षत्र॒त्वम॒न्यानि॒ यानि॑ यमनक्ष॒त्राण्यश्लो॑णद्यमनक्ष॒त्राणि॒ त्रीणि॑ च॥२॥ [२]

दे॒वस्य॑ सवि॒तुः प्रा॒तः प्र॑स॒वः प्रा॒णः। वरु॑णस्य सा॒यमा॑स॒वो॑ऽपा॒नः। यत्प्र॑ती॒चीन॑ं प्रात॒स्तना॑त्। प्रा॒चीन॑ꣳ सङ्ग॒वात्। ततो॑ दे॒वा अ॑ग्निष्टो॒मं निर॑मिमत। तत्तदात्त॑वीर्यं निर्मा॒र्गः। मि॒त्रस्य॑ सङ्ग॒वः। तत्पुण्यं॑ तेज॒स्व्यह॑ः। तस्मा॒त्तर्हि॑ प॒शवः॑ स॒माय॑न्ति। यत्प्र॑ती॒चीन॑ꣳ सङ्ग॒वात्॥१५॥

प्रा॒चीन॑ं म॒ध्यं दि॑नात्। ततो॑ दे॒वा उ॒क्थ्यं॑ निर॑मिमत। तत्तदात्त॑वीर्यं निर्मा॒र्गः। बृह॒स्पते॑र्म॒ध्यं दि॑नः। तत्पुण्यं॑ तेज॒स्व्यह॑ः। तस्मा॒त्तर्हि॒ तेक्षि॑ण॑ष्ठं तपति। यत्प्र॑ती॒चीन॑ं म॒ध्यं दि॑नात्। प्रा॒चीन॑मपरा॒ह्णात्। ततो॑ दे॒वाः षो॑ड॒शिनं॒ निर॑मिमत।

तत्तदात्तंवीर्यं निर्मार्गः॥१६॥

भगंस्यापराह्णः। तत्पुण्यं तेजस्व्यहः। तस्मादपराह्णे कुमार्यो भगमिच्छमानाश्चरन्ति। यत्प्रतीचीनमपराह्णात्। प्राचीनꣳ सायात्। ततो देवा अतिरात्रं निरमिमत। तत्तदात्तंवीर्यं निर्मार्गः। वरुणस्य सायम्। तत्पुण्यं तेजस्व्यहः। तस्मात्तर्हि नानृतं वदेत्॥१७॥

ब्राह्मणो वा अष्टाविꣳशो नक्षत्राणाम्। समानस्याह्नः पञ्च पुण्यानि नक्षत्राणि। चत्वार्यश्लीलानि। तानि नव। यच्च परस्तान्नक्षत्राणां यच्चावस्तात्। तान्येकादश। ब्राह्मणो द्वादशः। य एवं विद्वान्त्संवत्सरं व्रतं चरति। संवत्सरेणैवास्य व्रतं गुप्तं भवति। समानस्याह्नः पञ्च पुण्यानि नक्षत्राणि। चत्वार्यश्लीलानि। तानि नव। आग्नेयी रात्रिः। ऐन्द्रमहः। तान्येकादश। आदित्यो द्वादशः। य एवं विद्वान्त्संवत्सरं व्रतं चरति। संवत्सरेणैवास्य व्रतं गुप्तं भवति॥१८॥

सङ्गवाथ्यौडुशिनं निरमिमत तत्तदात्तंवीर्यं निर्मार्गो वदेद्भवति समानस्याह्नः पञ्च पुण्यानि नक्षत्राण्यष्टौ च॥३॥ [३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कति पात्राणि यज्ञं वहन्तीति। त्रयोदशेति ब्रूयात्। स यद्ब्रूयात्। कस्तानि निरमिमीतेति। प्रजापतिरिति ब्रूयात्। स यद्ब्रूयात्। कुतस्तानि निरमिमीतेति। आत्मन इति। प्राणापानाभ्यामेवोपाꣳ-

श्वन्तर्यामौ निरमिमीत॥१९॥

व्यानादुपाꣳशुसवनम्। वाच ऐन्द्रवायवम्। दक्षक्रतुभ्यां मैत्रावरुणम्। श्रोत्रादाश्विनम्। चक्षुषः शुक्रामन्थिनौ। आत्मन आग्रयणम्। अङ्गेभ्य उक्थ्यम्। आयुषो ध्रुवम्। प्रतिष्ठाया ऋतुपात्रे। यज्ञं वाव तं प्रजापतिर्निरमिमीत। स निर्मितो नाद्रियत समब्लीयत। स एतान्प्रजापतिरपिवापानपश्यत्। तां निरवपत्। तैर्वै स यज्ञमप्यवपत्। यदपिवापा भवन्ति। यज्ञस्य धृत्या असंब्लयाय॥२०॥

उपाꣳश्वन्तर्यामौ निरमिमीतामिमीत षड्ढ॥४॥ [४]

ऋतमेव परमेष्ठि। ऋतं नात्येति किञ्चन। ऋते समुद्र आहितः। ऋते भूमिरियꣳश्रिता। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तदृतं तत्सत्यम्। तद्ध्रुतं तच्छकेयम्। तेन शकेयं तेन राध्यासम्॥२१॥

यद्धर्मः पर्यवर्तयत्। अन्तान्पृथिव्या दिवः। अग्निरीशान ओजसा। वरुणो धीतिभिः सह। इन्द्रो मरुद्भिः सखिभिः सह। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये।

शि॒वेना॒स्योप॑ वर्तये। श॒ग्मेना॑स्या॒भि व॑र्तये। तदृ॒तं तत्स॒त्यम्। तद्ध्रु॒तं तच्छ॑केयम्। तेन॑ शकेयं॒ तेन॑ राध्यासम्॥२२॥

यो अ॒स्याः पृ॑थि॒व्यास्त्व॒चि। नि॒व॒र्तय॒त्योष॑धीः। अ॒ग्निरीशा॑न॒ ओज॑सा। वरु॑णो धी॒तिभिः॑ स॒ह। इन्द्रो॑ म॒रुद्भिः॒ सखि॑भिः स॒ह। अ॒ग्निस्ति॒ग्मेन॑ शो॒चिषा॑। तप॒ आक्रा॑न्तमु॒ष्णिहा॑। शिर॒स्तप॒स्याहि॑तम्। वै॒श्वा॒न॒रस्य॒ तेज॑सा। ऋ॒तेना॑स्य॒ नि व॑र्तये। स॒त्येन॒ परि॑ वर्तये। तप॑सा॒ऽस्यानु॑ वर्तये। शि॒वेना॒स्योप॑ वर्तये। श॒ग्मेना॑स्या॒भि व॑र्तये। तदृ॒तं तत्स॒त्यम्। तद्ध्रु॒तं तच्छ॑केयम्। तेन॑ शकेयं॒ तेन॑ राध्यासम्॥२३॥

एकं॒ मास॒मुद॑सृजत्। प॒र॒मे॒ष्ठी प्र॒जाभ्यः॑। तेना॑भ्यो॒ मह॒ आव॑हत्। अ॒मृतं॒ मर्त्या॑भ्यः। प्र॒जामनु॒ प्र जा॑यसे। तदु॑ ते मर्त्या॒मृतम्॑। येन॒ मासा॑ अर्धमा॒साः। ऋ॒तवः॑ परिवत्स॒राः। येन॒ ते ते॑ प्रजापते। ई॒जा॒नस्य॒ न्यव॑र्तयन्। तेना॒हम॒स्य ब्रह्म॑णा। निव॑र्तयामि जी॒वसे॑। अ॒ग्निस्ति॒ग्मेन॑ शो॒चिषा॑। तप॒ आक्रा॑न्तमु॒ष्णिहा॑। शिर॒स्तप॒स्याहि॑तम्। वै॒श्वा॒न॒रस्य॒ तेज॑सा। ऋ॒तेना॑स्य॒ नि व॑र्तये। स॒त्येन॒ परि॑ वर्तये। तप॑सा॒ऽस्यानु॑ वर्तये। शि॒वेना॒स्योप॑ वर्तये। श॒ग्मेना॑स्या॒भि व॑र्तये। तदृ॒तं तत्स॒त्यम्। तद्ध्रु॒तं तच्छ॑केयम्। तेन॑ शकेयं॒ तेन॑ राध्यासम्॥२४॥

परि॑वर्तये स॒हाभिव॑र्तय उ॒ष्णिहा॑ राध्यासं॒ न्यव॑र्तय॒न्नुप॑वर्तये च॒त्वारि॑ च। (ऋ॒तमे॒व षोड॑श। यद्ध॒र्मो यो अ॒स्याः सप्त॑दशसप्तदश। एकं॒ मासं॒ चतु॑र्वि॒ंशतिः)॥५॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत। तदसुरा अकुर्वत। तेऽसुरा ऊर्ध्वं पृष्ठेभ्यो नापश्यन्। ते केशानग्रेऽवपन्त। अथ श्मश्रूणि। अथोपपक्षौ। ततस्तेऽवाँश्च आयन्। पराऽभवन्। यस्यैवं वपन्ति। अवाङेति॥२५॥

अथो परैव भवति। अथ देवा ऊर्ध्वं पृष्ठेभ्योऽपश्यन्। त उपपक्षावग्रेऽवपन्त। अथ श्मश्रूणि। अथ केशान्। ततस्तेऽभवन्। सुवर्गं लोकमायन्। यस्यैवं वपन्ति। भवत्यात्मनाँ। अथो सुवर्गं लोकमेति॥२६॥

अथैतन्मनुर्वध्रे मिथुनमपश्यत्। स श्मश्रूण्यग्रेऽवपत। अथोपपक्षौ। अथ केशान्। ततो वै स प्राजायत प्रजया पशुभिः। यस्यैवं वपन्ति। प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते। देवासुराः संयत्ता आसन्। ते संवत्सरे व्यायच्छन्त। तान्देवाश्चातुर्मास्यैरेवाभि प्रायुञ्जत॥२७॥

वैश्वदेवेन चतुरो मासोऽवृञ्जतेन्द्रराजानः। ताञ्छीर्षं नि चावर्तयन्त परि च। वरुणप्रघासैश्चतुरो मासोऽवृञ्जत वरुणराजानः। ताञ्छीर्षं नि चावर्तयन्त परि च। साकमेधैश्चतुरो मासोऽवृञ्जत सोमराजानः। ताञ्छीर्षं नि चावर्तयन्त परि च। या संवत्सर उपजीवाऽऽसीत्। तामेषामवृञ्जत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥२८॥

य एवं विद्वाꣳश्चातुर्मास्यैर्यजते। भ्रातृव्यस्यैव मासो वृक्का।

शीर्षं नि च वर्तयते परि च। यैषा संवत्सर उपजीवा। वृङ्क्ते तां भ्रातृव्यस्य। क्षुधाऽस्य भ्रातृव्यः परा भवति। लोहितायसेन नि वर्तयते। यद्वा इमामग्निर्ऋतावागते निवर्तयति। एतदेवैनाꣳ रूपं कृत्वा निवर्तयति। सा ततः श्वश्वो भूयसी भवन्त्येति॥२९॥

प्र जायते। य एवं विद्वाल्लौहितायसेन निवर्तयते। एतदेव रूपं कृत्वा नि वर्तयते। स ततः श्वश्वो भूयान्भवन्नेति। प्रैव जायते। त्रेण्या शलल्या नि वर्तयेत। त्रीणि त्रीणि वै देवानामृद्धानि। त्रीणि छन्दाꣳसि। त्रीणि सवनानि। त्रय इमे लोकाः॥३०॥

ऋध्यामेव तद्वीर्य एषु लोकेषु प्रति तिष्ठति। यच्चातुर्मास्ययाज्यात्मनो नावद्येत्। देवेभ्य आवृश्च्येत। चतृषु चतृषु मासेषु नि वर्तयेत। परोक्षमेव तद्देवेभ्य आत्मनोऽवद्यत्यनाव्रस्काय। देवानां वा एष आनीतः। यश्चातुर्मास्ययाजी। य एवं विद्वान्नि च वर्तयते परि च। देवता एवाप्येति। नास्य रुद्रः प्रजां पशूनभि मन्यते॥३१॥

एत्येत्ययुञ्जतासुरा एति लोका मन्यते॥६॥ [६]

आयुषः प्राणꣳ सन्तनु। प्राणादपानꣳ सन्तनु। अपानाद्व्यानꣳ सन्तनु। व्यानाच्चक्षुः सन्तनु। चक्षुषः श्रोत्रꣳ सन्तनु। श्रोत्रान्मनः सन्तनु। मनसो वाचꣳ सन्तनु। वाच आत्मानꣳ सन्तनु। आत्मनः पृथिवीꣳ सन्तनु। पृथिव्या अन्तरिक्षꣳ सन्तनु। अन्तरिक्षाद्दिवꣳ सन्तनु। दिवः सुवः सन्तनु॥३२॥

अन्तरिक्षꣳ सन्तनु द्वे च॥७॥ [७]

इन्द्रो दधीचो अस्थभिः। वृत्राण्यप्रतिष्कुतः। जघान नवतीर्नव। इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः। पर्वतेष्वपश्रितम्। तद्विदच्छर्यणावति। अत्राह गोरमन्वत। नाम त्वष्टुरपीच्यम्। इत्था चन्द्रमसो गृहे। इन्द्रमिद्गाथिनो बृहत्॥३३॥

इन्द्रमर्केभिरर्किणः। इन्द्रं वाणीरनूषत। इन्द्र इद्धर्योः सचा। सम्मिश्ल आवचो युजा। इन्द्रो वज्री हिरण्ययः। इन्द्रो दीर्घाय चक्षसे। आ सूर्यꣳ रोहयद्दिवि। वि गोभिरद्रिमैरयत्। इन्द्र वाजेषु नो अव। सहस्रप्रधनेषु च॥३४॥

उग्र उग्राभिरूतिभिः। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। इन्द्रः स दामने कृतः। ओजिष्ठः स बले हितः। द्युम्नी श्लोकी स सोम्यः। गिरा वज्रो न सम्भृतः। सबलो अनपच्युतः। ववक्षुरुग्रो अस्तृतः॥३५॥

बृहच्चास्तृतः॥८॥ [८]

देवासुराः संयत्ता आसन्। स प्रजापतिरिन्द्रं ज्येष्ठं पुत्रमप न्यधत्त। नेदेनमसुरा बलीयाꣳसोऽहन्निति। प्रह्लादो ह वै कायाधवः। विरोचनꣳ स्वं पुत्रमप न्यधत्त। नेदेनं देवा अहन्निति। ते देवाः प्रजापतिमुपसमेत्योचुः। नाराजकस्य युद्धमस्ति। इन्द्रमन्विच्छामेति। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छन्॥३६॥

तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दन्। तमिष्टिभिरन्वैच्छन्। तमिष्टिभिरन्वविन्दन्।

तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्टयो ह वै नाम। ता इष्टय इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः। तस्मा एतमाग्नावैष्णवमेकादशकपालं दीक्षणीयं निरवपन्। तदपद्रुत्यातन्वत। तान्पत्नीसंयाजान्त उपानयन्॥३७॥

ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। ते प्रायणीयमभि समारोहन्। तदपद्रुत्यातन्वत। ताञ्छ्रय्यँन्त उपानयन्। ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। त आतिथ्यमभि समारोहन्। तदपद्रुत्यातन्वत। तानिडान्त उपानयन्। ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। तस्मादेता एतदन्ता इष्टयः सन्तिष्ठन्ते॥३८॥

एवꣳ हि देवा अकुर्वत। इति देवा अकुर्वत। इत्यु वै मनुष्याः कुर्वते। ते देवा ऊचुः। यद्वा इदमुच्चैर्यज्ञेन चराम। तन्नोऽसुराः पाप्माऽनुविन्दन्ति। उपाꣳशूपसदा चराम। तथा नोऽसुराः पाप्मा नानुवेत्स्यन्तीति। त उपाꣳशूपसदमतन्वत। तिस्र एव सामिधेनीरनूच्य॥३९॥

स्रुवेणाघारमाघार्य। तिस्रः पराचीराहुतीर्हुत्वा। स्रुवेणोपसदं जुहवां चक्रुः। उग्रं वचो अपावधीन्त्वेषं वचो अपावधीꣳस्वाहेति। अशनयापिपासे ह वा उग्रं वचः। एनश्च वैरहत्यं च त्वेषं वचः। एतꣳ ह वाव तच्चतुर्धाविहितं पाप्मानं देवा अपजघ्निरे। तथो एवैतदेवंविद्यजमानः। तिस्र एव सामिधेनीरनूच्य। स्रुवेणाघारमाघार्य॥४०॥

तिस्रः परांचीराहुतीर्हुत्वा। स्रुवेणोपसदं जुहोति। उग्रं वचो अपावधीन्त्वेषं वचो अपावधीꣳ स्वाहेति। अशनयापिपासे ह वा उग्रं वचः। एनश्च वैरहत्यं च त्वेषं वचः। एतमेव तच्चतुर्धाविहितं पाप्मानं यजमानोऽप हते। तेऽभिनीयैवाहः पशुमाऽलभन्त। अह्न एव तद्देवा अवर्तिं पाप्मानं मृत्युमपजघ्निरे। तेनाभिनीयैव रात्रेः प्राचरन्। रात्रिया एव तद्देवा अवर्तिं पाप्मानं मृत्युमपजघ्निरे॥४१॥

तस्मादभिनीयैवाहः पशुमा लभेत। अह्न एव तद्यजमानोऽवर्तिं पाप्मानं भ्रातृव्यानप नुदते। तेनाभिनीयैव रात्रेः प्रचरेत्। रात्रिया एव तद्यजमानोऽवर्तिं पाप्मानं भ्रातृव्यानप नुदते। स एष उपवसथीयेऽहन्द्विदेवत्यः पशुरा लभ्यते। द्वयं वा अस्मिल्लोँके यजमानः। अस्थि च माꣳसं च। अस्थि चैव तेन माꣳसं च यजमानः सꣳस्कुरुते। ता वा एताः पञ्च देवताः। अग्नीषोमावग्निर्मित्रावरुणौ॥४२॥

पञ्चपञ्ची वै यजमानः। त्वङ्माꣳसꣳ स्नावाऽस्थि मज्जा। एतमेव तत्पञ्चधाविहितमात्मानं वरुणपाशान्मुञ्चति। भेषजतायै निर्वरुणत्वाय। तꣳ सप्तभिश्छन्दोभिः प्रातरह्वयन्। तस्मात्सप्त चतुरुत्तराणि छन्दाꣳसि प्रातरनुवाकेऽनूच्यन्ते। तमेतयोपसमेत्योपासीदन्। उपास्मै गायता नर इति। तस्मादेतया बहिष्पवमान उपसद्यः॥४३॥

ऐच्छुन्नन्नयꣳस्तिष्ठन्तेऽनूच्यानूच्यं स्रुवेणाघारमाघार्य रात्रिया एव तद्देवा अवर्तिं पाप्मानं मृत्युमपजघ्निरे

मि॒त्रावरु॑णौ॒ नव॑ च (दे॒वा यज॑मानो दे॒वा दे॒वा यज॑मानो॒ यज॑मानः॒ प्राच॑रं॒ प्रच॑रे॒दाल॑भ॒न्ताल॑भेत मृ॒त्युमप॑जघ्निरे॒ भ्रातृ॑व्यान्॥)॥९॥ [९]

स स॑मु॒द्र उ॑त्तर॒तः प्राज्व॑लद्धूम्य॒न्तेन॑। ए॒ष वाव स स॑मु॒द्रः। यच्चात्वा॑लः। ए॒ष उ॑वे॒व स भू॑म्य॒न्तः। यद्वै॑द्य॒न्तः। तदे॒तत्त्रि॑श॒लं त्रि॑पूरु॒षम्। तस्मा॒त्तं त्रि॑वित॒स्तं ख॑नन्ति। स सु॑वर्णरज॒ताभ्यां॑ कु॒शीभ्यां॒ परि॑गृहीत आसीत्। तं यद॒स्या अध्य॒जन॑यन्। तस्मा॑दादि॒त्यः॥४४॥

अथ॒ यत्सु॑वर्णरज॒ताभ्यां॑ कु॒शीभ्यां॒ परि॑गृहीत॒ आसी॑त्। साऽस्य॑ कौशि॒कता॑। तं त्रि॒वृता॒ऽभि प्रास्तु॑वत। तं त्रि॒वृताऽद॑दत। तं त्रि॒वृताऽह॑रन्। याव॑ती त्रि॒वृतो॒ मात्रा॑। तं प॑ञ्चद॒शेना॒भि प्रास्तु॑वत। तं प॑ञ्चद॒शेनाद॑दत। तं प॑ञ्चद॒शेनाह॑रन्। याव॑ती पञ्चद॒शस्य॒ मात्रा॑॥४५॥

तꣳ स॑प्तद॒शेना॒भि प्रास्तु॑वत। तꣳ स॑प्तद॒शेनाद॑दत। तꣳ स॑प्तद॒शेनाह॑रन्। याव॑ती सप्तद॒शस्य॒ मात्रा॑। तस्य॑ सप्तद॒शेनं ह्रि॒यमा॑णस्य॒ तेजो॒ हरो॑ऽपतत्। तमे॑कवि॒ꣳशेना॒भि प्रास्तु॑वत। तमे॑कवि॒ꣳशेनाद॑दत। तमे॑कवि॒ꣳशेनाह॑रन्। याव॑त्येकवि॒ꣳशस्य॒ मात्रा॑। ते यत्त्रि॒वृता॑ स्तु॒वते॑॥४६॥

त्रि॒वृते॒व तद्यज॑मान॒माद॑दते। तं त्रि॒वृते॒व ह॑रन्ति। याव॑ती त्रि॒वृतो॒ मात्रा॑। अ॒ग्निर्वै त्रि॒वृत्। याव॒द्वा अ॒ग्नेर्दह॑तो धू॒म उ॒देत्यानु॒ व्येति॑। ताव॑ती त्रि॒वृतो॒ मात्रा॑। अ॒ग्नेरे॒वैनं॒ तत्। मात्रा॒ꣳ सायु॑ज्यꣳ सलो॒कता॑ गमयन्ति। अथ॒ यत्प॑ञ्चद॒शेनं

स्तुवते। पञ्चदशेनैव तद्यजमानमादद॑ते॥४७॥

तं पञ्चदशेनैव हरन्ति। यावती पञ्चदशस्य मात्रा। चन्द्रमा वै पञ्चदशः। एष हि पञ्चदश्यामपक्षीयते। पञ्चदश्यामापूर्यते। चन्द्रमस एवैनं तत्। मात्राꣳ सायुज्यꣳ सलोकतां गमयन्ति। अथ यत्सप्तदशेन स्तुवते। सप्तदशेनैव तद्यजमानमादद॑ते। तꣳ सप्तदशेनैव हरन्ति॥४८॥

यावती सप्तदशस्य मात्रा। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजापतेरेवैनं तत्। मात्राꣳ सायुज्यꣳ सलोकतां गमयन्ति। अथ यदेकविꣳशेन स्तुवते। एकविꣳशेनैव तद्यजमानमादद॑ते। तमेकविꣳशेनैव हरन्ति। यावत्येकविꣳशस्य मात्रा। असौ वा आदित्य एकविꣳशः। आदित्यस्यैवैनं तत्॥४९॥

मात्राꣳ सायुज्यꣳ सलोकतां गमयन्ति। ते कुश्यौ। व्यघ्नन्। ते अहोरात्रे अभवताम्। अहरेव सुवर्णाऽभवत्। रजता रात्रिः। स यदादित्य उदेति। एतामेव तत्सुवर्णां कुशीमनु समेति। अथ यदस्तमेति। एतामेव तद्रजतां कुशीमनुसंविशति। प्रह्लादो ह वै कायाधवः। विरोचनꣳ स्वं पुत्रमुदास्यत्। स प्रदरोऽभवत्। तस्मात्प्रदरादुदकं नाचामेत्॥५०॥

आदित्यः पञ्चदशस्य मात्रा स्तुवते पञ्चदशेनैव तद्यजमानमादद॑ते सप्तदशेनैव हरन्त्यादित्यस्यैवैनं तद्विंशति चत्वारिं च॥१०॥ [१०]

ये वै चत्वारः स्तोमाः। कृतं तत्। अथ ये पञ्च। कलिः सः। तस्माच्चतुष्टोमः। तच्चतुष्टोमस्य चतुष्टोमत्वम्। तदाहुः। कतमानि तानि ज्योतीꣳषि। य एतस्य स्तोमा इति। त्रिवृत्पञ्चदशः सप्तदश एकविꣳशः॥५१॥

एतानि वाव तानि ज्योतीꣳषि। य एतस्य स्तोमाः। सोऽब्रवीत्। सप्तदशेन ह्रियमाणो व्यलेशिषि। भिषज्यत मेति। तमश्विनौ धानाभिरभिषज्यताम्। पूषा करम्भेण। भारती परिवापेण। मित्रावरुणौ पयस्यया। तदाहुः॥५२॥

यदश्विभ्यां धानाः। पूष्णः करम्भः। भारत्यै परिवापः। मित्रावरुणयोः पयस्याऽथ। कस्मादेतेषाꣳ हविषामिन्द्रमेव यजन्तीति। एता ह्येनं देवता इति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भिरभिषज्यꣳस्तस्मादिति। तं वसवोऽष्टाकपालेन प्रातःसवनेऽभिषज्यन्। रुद्रा एकादशकपालेन माध्यं दिने सवने। विश्वे देवा द्वादशकपालेन तृतीयसवने॥५३॥

स यदष्टाकपालान्प्रातः सवने कुर्यात्। एकादशकपालान्माध्यं दिने सवने। द्वादशकपालाꣳस्तृतीयसवने। विलोम तद्यज्ञस्य क्रियेत। एकादशकपालानेव प्रातः सवने कुर्यात्। एकादशकपालान्माध्यं दिने सवने। एकादशकपालाꣳस्तृतीयसवने। यज्ञस्य सलोमत्वाय। तदाहुः। यद्वसूनां प्रातः सवनम्। रुद्राणां माध्यं दिनꣳ सवनम्। विश्वेषां

देवानां तृतीयसवनम्। अथ कस्मादेतेषाꣳ हविषामिन्द्रमेव यजन्तीति। एता ह्येनं देवता इति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भिरभिषज्यꣳ स्तस्मादिति॥५४॥

एकविꣳश आहुस्तृतीयसवने प्रातः सवनं पञ्च च॥११॥ [११]

तस्यावाचोऽवपादादबिभयुः। तमेतेषु सप्तसु छन्दः स्वश्रयन्। यदश्रयन्। तच्छ्रायन्तीयस्य श्रायन्तीयत्वम्। यदवारयन्। तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम्। तस्यावाच एवावपादादबिभयुः। तस्मा एतानि सप्त चतुरुत्तराणि छन्दाꣳस्युपादधुः। तेषामति त्रीण्यरिच्यन्त। न त्रीण्युदभवन्॥५५॥

स बृहतीमेवास्पृशत्। द्वाभ्यामक्षराभ्याम्। अहोरात्राभ्यामेव। तदाहुः। कतमा सा देवाक्षरा बृहती। यस्यान्तत्प्रत्यतिष्ठत्। द्वादश पौर्णमास्यः। द्वादशाष्टकाः। द्वादशामावास्याः। एषा वाव सा देवाक्षरा बृहती॥५६॥

यस्यान्तत्प्रत्यतिष्ठदिति। यानि च छन्दाꣳस्यत्यरिच्यन्त। यानि च नोदभवन्। तानि निर्वीर्याणि हीनान्यमन्यन्त। साऽब्रवीद्बृहती। मामेव भूत्वा। मामुप सꣳश्रयतेति। चतुर्भिरक्षरैरनुष्टुग्बृहतीं नोदभवत्। चतुर्भिरक्षरैः पङ्क्तिर्बृहतीमत्यरिच्यत। तस्यामेतानि चत्वार्यक्षराण्यपच्छिद्यादधात्॥५७॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। अष्टाभि-

रक्षरैरुष्णिग्बृहतीं नोदभवत्। अष्टाभिरक्षरैस्त्रिष्टुग्बृहतीमत्यरिच्यत। तस्यामेतान्यष्टावक्षराण्यपच्छिद्यादधात्। ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। द्वादशभिरक्षरैर्गायत्री बृहतीं नोदभवत्। द्वादशभिरक्षरैर्जगती बृहतीमत्यरिच्यत। तस्यामेतानि द्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधात्॥५८॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। छन्दाꣳसि रथो मे भवत। युष्माभिरहमेतमध्वानमनु सञ्चराणीति। तस्य गायत्री च जगती च पक्षावभवताम्। उष्णिक्क त्रिष्टुप्च प्रष्ट्यौ। अनुष्टुप्च पङ्क्तिश्च धुर्यौ। बृहत्येवोद्धिरभवत्। स एतं छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु समचरत्। एतꣳ ह वै छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु सञ्चरति। येनैष एतत्सञ्चरति। य एवं विद्वान्त्सोमेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥५९॥

अभवन्वाव सा देवाक्षरा बृहत्यदधाद्द्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधादास्थाय षट्ं॥१२॥ [१२]

अग्नेः कृत्तिका यत्पुण्यं देवस्य सवितुर्ब्रह्मवादिनः कत्यृतमेव देवा वा आयुषः प्राणमिन्द्रो दधीचो देवासुराः स प्रजापतिः स समुद्रो ये वै चत्वारस्तस्यावाचो द्वादश॥१२॥

अग्नेः कृत्तिका देवगृहा ऋतमेवर्ध्यामेव तिस्रः पराचीर्ये वै चत्वारो नवपञ्चाशत्॥५९॥

अग्नेः कृत्तिका य उ चैनमेवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके पञ्चमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

अनुमत्यै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति। ये प्रत्यञ्चः शम्याया अवशीयन्ते। तन्नैर्ऋतमेककपालम्। इयं वा अनुमतिः। इयं निर्ऋतिः। नैर्ऋतेन पूर्वेण प्रचरति। पाप्मानमेव निर्ऋतिं पूर्वां निरवदयते। एककपालो भवति। एकधैव निर्ऋतिं निरवदयते। यदहुत्वा गार्हपत्य ईयुः॥१॥

रुद्रो भूत्वाऽग्निरनूत्थाय। अध्वर्युं च यजमानं च हन्यात्। वीहि स्वाहाऽऽहुतिं जुषाण इत्याह। आहुत्यैवैनꣳ शमयति। नार्तिमार्च्छत्यध्वर्युर्न यजमानः। एकोल्मुकेन यन्ति। तद्धि निर्ऋत्यै भागधेयम्। इमान्दिशं यन्ति। एषा वै निर्ऋत्यै दिक्। स्वायामेव दिशि निर्ऋतिं निरवदयते॥२॥

स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वै निर्ऋत्या आयतनम्। स्व एवायतने निर्ऋतिं निरवदयते। एष ते निर्ऋते भाग इत्याह। निर्दिशत्येवैनाम्। भूते हविष्मत्यसीत्याह। भूतिमेवोपावर्तते। मुञ्चेममꣳहस इत्याह। अꣳहस एवैनं मुञ्चति। अङ्गुष्ठाभ्यां जुहोति॥३॥

अन्तत एव निर्ऋतिं निरवदयते। कृष्णं वासः कृष्णतूषं दक्षिणा। एतद्वै निर्ऋत्यै रूपम्। रूपेणैव निर्ऋतिं

नि॒रव॑दयते। अप्र॑तीक्ष॒माय॑न्ति। निर्ऋ॑त्या अ॒न्तर्हि॑त्यै। स्वाहा॒ नमो॒ य इ॒दं च॒कारेति॒ पुन॒रेत्य॒ गार्ह॑पत्ये जुहोति। आहु॑त्यै॒व न॑म॒स्यन्तो॒ गार्ह॑पत्यमु॒पाव॑र्तन्ते। आ॒नु॒म॒तेन॒ प्रच॑रति। इ॒यं वा अनु॑मतिः॥४॥

इ॒यमे॒वास्मै॑ रा॒ज्यमनु॑ मन्यते। धे॒नुर्दक्षि॑णा। इ॒मामे॒व धे॒नुं कु॑रुते। आ॒दि॒त्यं च॒रुं निर्व॑पति। उ॒भयी॑ष्वे॒व प्र॒जास्व॒भिषि॑च्यते। दैवी॑षु च॒ मानु॑षीषु च। वरो॒ दक्षि॑णा। वरो॒ हि रा॒ज्यꣳ समृ॑द्ध्यै। आ॒ग्ना॒वै॒ष्ण॒वमेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑॥५॥

विष्णु॑र्य॒ज्ञः। दे॒वताः॑श्चै॒व य॒ज्ञं चाव॑ रुन्धे। वा॒म॒नो व॒ही दक्षि॑णा। यद्व॒ही। तेनाः॑ग्ने॒यः। यद्वा॑म॒नः। तेन॑ वैष्ण॒वः समृ॑द्ध्यै। अ॒ग्नी॒षो॒मीय॒मेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पति। अ॒ग्नीषोमाः॑भ्यां॒ वा इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्निति॑। यद॑ग्नीषो॒मीय॒मेका॑दशकपालं नि॒र्वप॑ति॥६॥

वार्त्र॑घ्नमे॒व विजि॑त्यै। हिर॑ण्यं॒ दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। इन्द्रो॑ वृ॒त्रꣳ ह॒त्वा। दे॒वता॑भिश्चेन्द्रि॒येण॑ च॒ व्या॑र्ध्यत। स ए॒तमै॑न्द्रा॒ग्नमेका॑दशकपालमपश्यत्। तन्निर॑वपत्। तेन॒ वै स दे॒वताः॑श्चेन्द्रि॒यश्चाव॑ारुन्ध। यदै॑न्द्रा॒ग्नमेका॑दशकपालं नि॒र्वप॑ति। दे॒वताः॑श्चै॒व तेनै॑न्द्रि॒यं च॒ यज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे। ऋ॒ष॒भो व॒ही दक्षि॑णा॥७॥

यद्वही। तेनाग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रः समृद्ध्यै। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति। ऐन्द्रं दधि। यदाग्नेयो भवति। अग्निर्वै यज्ञमुखम्। यज्ञमुखमेवर्द्धिं पुरस्ताद्धत्ते। यदैन्द्रं दधि॥८॥

इन्द्रियमेवावरुन्धे। ऋषभो वही दक्षिणा। यद्वही। तेनाग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रः समृद्ध्यै। यावतीर्वै प्रजा ओषधीनामहुतानामाश्ञन्। ताः परा ऽभवन्। आग्रयणं भवति हुताद्याय। यजमानस्यापराभावाय॥९॥

देवा वा ओषधीष्वाजिमयुः। ता इन्द्राग्नी उदजयताम्। तावेतमैन्द्राग्नं द्वादशकपालं निरवृणाताम्। यदैन्द्राग्नो भवत्युज्जित्यै। द्वादशकपालो भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमवरुन्धे। वैश्वदेवश्चरुर्भवति। वैश्वदेवं वा अन्नम्। अन्नमेवास्मै स्वदयति॥१०॥

प्रथमजो वत्सो दक्षिणा समृद्ध्यै। सौम्यꣳ श्यामाकं चरुं निर्वपति। सोमो वा अकृष्टपच्यस्य राजा। अकृष्टपच्यमेवास्मै स्वदयति। वासो दक्षिणा। सौम्यꣳ हि देवतया वासः समृद्ध्यै। सरस्वत्यै चरुं निर्वपति। सरस्वते चरुम्। मिथुनमेवाव रुन्धे। मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्ध्यै। एति वा एष यज्ञमुखादृध्याः। योऽग्नेर्देवतायाः एति। अष्टावेतानि हवीꣳषि भवन्ति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रोऽग्निः। तेनैव यज्ञमुखादृध्या अग्नेर्देवतायै नैति॥११॥

ईयुर्निरवदयतेऽङ्गुष्ठाभ्यां जुहोत्यनुमतिर्देवतां निर्वपति वही दक्षिणा यदैन्द्रं दध्यपराभावाय स्वदयति गावो दक्षिणा समृद्ध्यै षड्ड॥१॥ [१]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टा न प्राजायन्त। सोऽग्निरकामयत। अहमिमाः प्रजनयेयमिति। स प्रजापतये शुचमदधात्। सोऽशोचत्प्रजामिच्छमानः। तस्माद्यं च प्रजा भुनक्ति यं च न। तावुभौ शोचतः प्रजामिच्छमानौ। तास्वग्निमप्यसृजत्। ता अग्निरध्यैत्॥१२॥

सोमो रेतोऽदधात्। सविता प्राजनयत्। सरस्वती वाचमदधात्। पूषाऽपोषयत्। ते वा एते त्रिः संवत्सरस्य प्रयुज्यन्ते। ये देवाः पुष्टिपतयः। संवत्सरो वै प्रजापतिः। संवत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्राजनयत्। ताः प्रजा जाता मरुतोऽघ्नन्। अस्मानपि न प्रायुक्षतेति॥१३॥

स एतं प्रजापतिर्मारुतꣳ सप्तकपालमपश्यत्। तन्निरवपत्। ततो वै प्रजाभ्योऽकल्पत। यन्मारुतो निरुप्यते। यज्ञस्य क्लृप्त्यै। प्रजानामघाताय। सप्तकपालो भवति। सप्तगणा वै मरुतः। गणश एवास्मै विशं कल्पयति। स प्रजापतिरशोचत्॥१४॥

याः पूर्वाः प्रजा असृक्षि। मरुतस्ता अवधिषुः। कथमपराः सृजेयेति। तस्य शुष्म आण्डं भूतं निरवर्तत। तद्व्युदहरत्। तदपोषयत्। तत्प्राजायत। आण्डस्य वा एतद्रूपम्। यदामिक्षा। यद्व्युद्धरति॥१५॥

प्र॒जा ए॒व तद्यज॑मानः पोषयति। वै॒श्व॒दे॒व्या॑मिक्षा॑ भवति। वै॒श्व॒दे॒व्यो॑ वै प्र॒जाः। प्र॒जा ए॒वास्मै॒ प्रज॑नयति। वाजि॑न॒मान॑यति। प्र॒जास्वे॒व प्रजा॑तासु॒ रेतो॑ दधाति। द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्य॑ एक॑कपालो भवति। प्र॒जा ए॒व प्रजा॑ता॒ द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑मुभ॒यतः॒ परि॑ गृह्णाति। दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आसन्। सौ॑ऽग्निर॑ब्रवीत्॥१६॥

मामग्रे॑ यजत। मया॒ मुखे॒नासु॑राञ्जेष्य॒थेति॑। मां द्वि॒तीय॒मिति॒ सोमो॑ऽब्रवीत्। मया॒ राज्ञा॑ जेष्य॒थेति॑। मां तृ॒तीय॒मिति॑ सवि॒ता। मया॒ प्रसू॑ता जेष्य॒थेति॑। मां च॑तु॒र्थीमिति॒ सर॑स्वती। इ॒न्द्रि॒यं वो॒ऽहं धा॑स्या॒मीति॑। मां प॑ञ्च॒ममिति॑ पू॒षा। मया॑ प्रति॒ष्ठया॑ जेष्य॒थेति॑॥१७॥

ते॑ऽग्निना॒ मुखे॒नासु॑रानजयन्। सोमे॑न॒ राज्ञा॑। स॒वि॒त्रा प्रसू॑ताः। सर॑स्वतीन्द्रि॒यम॑दधात्। पू॒षा प्र॑ति॒ष्ठाऽऽसी॑त्। ततो॒ वै दे॒वा व्य॑जयन्त। यदे॒तानि॑ ह॒वीꣳषि॑ निरु॒प्यन्ते॒ विजि॑त्यै। नोत्त॑रवे॒दिमुप॑वपति। प॒शवो॒ वा उ॑त्तरवे॒दिः। अजा॑ता इव॒ ह्य॑तर्हि॑ प॒शवः॑॥१८॥

ऐदित्य॑शोचद्यु॒द्धर॑त्यब्रवीत्प्रति॒ष्ठया॑ जेष्य॒थेत्ये॒तर्हि॑ प॒शवः॑॥२॥ [२]

त्रि॒वृद्ब॒र्हिर्भ॑वति। मा॒ता पि॒ता पु॒त्रः। तदे॒व तन्मि॑थु॒नम्। उल्ब॑ं गर्भो॑ ज॒रायु॑। तदे॒व तन्मि॑थु॒नम्। त्रे॒धा ब॒र्हिः सन्न॑द्धं भवति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वे॑व लो॒केषु॒ प्रति॑ तिष्ठति। ए॒क॒धा पुनः॒ सन्न॑द्धं भवति। एक॑ इव॒ ह्य॑यं लो॒कः॥१९॥

अ॒स्मिन्ने॒व तेन॑ लो॒के प्रति॑तिष्ठति। प्र॒सुवो॑ भवन्ति। प्र॒थ॒म॒जामे॒व पुष्टि॒मव॑रुन्धे। प्र॒थ॒म॒जो व॒त्सो दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। पृ॒ष॒दा॒ज्यं गृ॑ह्णाति। प॒शवो॒ वै पृ॑षदा॒ज्यम्। प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे। प॒श्च॒गृ॒ही॒तं भ॑वति। पाङ्क्ता॒ हि प॒शव॑ः। ब॒हु॒रू॒पं भ॑वति॥२०॥

ब॒हु॒रू॒पा हि प॒शव॒ः समृ॑द्ध्यै। अ॒ग्निं म॑न्थन्ति। अ॒ग्निमु॑खा॒ वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। यद॒ग्निं मन्थ॑न्ति। अ॒ग्निमु॑खा ए॒व तत्प्र॒जा यज॑मानः सृजते। नव॑ प्रया॒जा इ॑ज्यन्ते। नवा॑नूया॒जाः। अ॒ष्टौ ह॒वी॒ꣳषि॑। द्वावा॑घा॒रौ। द्वावाज्य॑भागौ॥२१॥

त्रि॒ꣳ॒शत्सम्प॑द्यन्ते। त्रि॒ꣳ॒शद॑क्षरा वि॒राट्। अन्न॑ं वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॒मव॑रुन्धे। यज॑मानो॒ वा एक॑कपालः। तेज॒ आज्यम्॑। यदेक॑कपाल॒ आज्य॑मा॒नय॑ति। यज॑मानमे॒व तेज॑सा॒ सम॑र्धयति। यज॑मानो॒ वा एक॑कपालः। प॒शव॒ आज्यम्॑॥२२॥

यदेक॑कपाल॒ आज्य॑मा॒नय॑ति। यज॑मानमे॒व प॒शुभि॒ः सम॑र्धयति। यदल्प॑मा॒नये॑त्। अल्पा॑ एनं प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॒ उप॑तिष्ठेरन्। यद्ब॒ह्वा॑नये॑त्। ब॒हव॑ एनं प॒शवोऽभु॑ञ्जन्त॒ उप॑तिष्ठेरन्। ब॒ह्वा॑नीया॒विः पृ॑ष्ठं कुर्यात्। ब॒हव॑ ए॒वैनं॑ प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॒ उप॑तिष्ठन्ते। यज॑मानो॒ वा एक॑कपालः। यदेक॑कपालस्याव॒द्येत्॥२३॥

यज॑मान॒स्याव॑द्येत्। उद्वा॒ माद्ये॒द्यज॑मानः। प्र वा॑ मीयेत।

स॒कृदे॒व होत॒व्यः॑। स॒कृदि॑व॒ हि सु॑व॒र्गो लो॒कः। हु॒त्वाऽभि जु॑होति। यज॑मानमे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कं ग॑मयि॒त्वा। तेज॑सा॒ सम॑र्धयति। यज॑मानो॒ वा एक॑कपालः। सु॒व॒र्गो लो॒क आ॑हव॒नीयः॑॥२४॥

यदेक॑कपालमाहव॒नीये॑ जु॒होति॑। यज॑मानमे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कं ग॑मयति। यद्धस्ते॑न जुहु॒यात्। सु॒व॒र्गाल्लो॒काद्यज॑मान॒मव॑विध्येत्। स्रु॒चा जु॑होति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै। यत्प्राङ्घ्ये॑त। दे॒व॒लो॒कम॒भिज॑येत्। यद्दक्षि॒णा पि॑तृलो॒कम्। यत्प्र॒त्यक्॥२५॥

रक्षा॑ꣳसि य॒ज्ञꣳ ह॑न्युः। यदुदङ्ङ्। म॒नु॒ष्य॒लो॒कम॒भिज॑येत्। प्रति॑ष्ठितो होत॒व्यः॑। एक॑कपालं॒ वै प्र॑ति॒तिष्ठ॑न्तं॒ द्यावा॑पृथि॒वी अनु॒ प्रति॑तिष्ठतः। द्यावा॑पृथि॒वी ऋ॒तवः॑। ऋ॒तून् य॒ज्ञः। य॒ज्ञं यज॑मानः। यज॑मानं प्र॒जाः। तस्मा॒त्प्रति॑ष्ठितो होत॒व्यः॑॥२६॥

वा॒जिनो॑ यजति। अ॒ग्निर्वा॒युः सूर्यः॑। ते वै वा॒जिनः॑। तानेव तद्य॑जति। अथो॒ खल्वा॑हुः। छन्दा॑ꣳसि॒ वै वा॒जिन॒ इति॑। तान्येव तद्य॑जति। ऋ॒ख्सा॒मे वा इन्द्र॑स्य॒ हरी॑ सोम॒पानौ॑। तयोः॑ परि॒धय॑ आ॒धानम्॑। वाजि॑नं भाग॒धेयम्॑॥२७॥

यदप्र॑हृत्य परि॒धीं जु॑हु॒यात्। अ॒न्तरा॑धानाभ्यां घा॒सं प्रय॑च्छेत्। प्र॒हृत्य॑ परि॒धीं जु॑होति। निरा॑धानाभ्यामे॒व घा॒सं प्रय॑च्छति। ब॒र्॒हिषि॑ विषि॒ञ्चन्वाजि॑न॒मा न॑यति। प्र॒जा वै ब॒र्॒हिः। रेतो॒ वाजि॑नम्। प्र॒जास्वे॒व रेतो॑ दधाति। स॒मु॒प॒हूय॑ भक्षयन्ति।

एतत्सोमपीथा ह्येते। अथो आत्मन्नेव रेतो दधते। यजमान उत्तमो भक्षयति। पशवो वै वाजिनम्। यजमान एव पशून्प्रतिष्ठापयन्ति॥२८॥

लोको बहुरूपं भवत्याज्यभागौ पशव आज्यमवद्येदाहवनीयः प्रत्यक्तस्मात्प्रतिष्ठितो होतव्यो भागधेयमेते चत्वारि च॥३॥ [३]

प्रजापतिः सविता भूत्वा प्रजा असृजत। ता एनमत्यमन्यन्त। ता अस्मादपाक्रामन्। ता वरुणो भूत्वा प्रजा वरुणेनाग्राहयत्। ताः प्रजा वरुणगृहीताः। प्रजापतिं पुनरुपाधावन्नाथमिच्छमानाः। स एतान्प्रजापतिर्वरुणप्रघासानपश्यत्। तां निरवपत्। तैर्वै स प्रजा वरुणपाशादमुञ्चत्। यद्वरुणप्रघासा निरुप्यन्ते॥२९॥

प्रजानामवरुणग्राहाय। तासां दक्षिणो बाहुर्न्यक्र आसीत्। सव्यः प्रसृतः। स एतां द्वितीयान्दक्षिणतो वेदिमुदहन्। ततो वै स प्रजानां दक्षिणं बाहुं प्रासारयत्। यद्द्वितीयान्दक्षिणतो वेदिमुद्धन्ति। प्रजानामेव तद्यजमानो दक्षिणं बाहुं प्रसारयति। तस्माच्चातुर्मास्ययाज्यमुष्मिंल्लोक उभयाबाहुः। यज्ञाभिजित ह्यस्य। पृथमात्राद्वैदी असम्भिन्ने भवतः॥३०॥

तस्मात्पृथमात्रं व्यसौ। उत्तरस्यां वेद्यामुत्तरवेदिमुप वपति। पशवो वा उत्तरवेदिः। पशूनेवावरुन्धे। अथो यज्ञपुरुषोऽनन्तरित्यै। एतद्ब्राह्मणान्येव पश्च हवीषि। अथैष ऐन्द्राग्नो भवति। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदिन्द्राग्नी।

यदैन्द्राग्नो भवति॥३१॥

प्राणापानावेवाव रुन्धे। ओजो बलं वा एतौ देवानाम्। यदिन्द्राग्नी। यदैन्द्राग्नो भवति। ओजो बलमेवाव रुन्धे। मारुत्यामिक्षा भवति। वारुण्यामिक्षा। मेषी च मेषश्च भवतः। मिथुना एव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति। लोमशौ भवतो मेध्यत्वाय॥३२॥

शमीपर्णान्युप वपति। घासमेवाभ्यामपि यच्छति। प्रजापतिमन्नाद्यं नोपानमत्। स एतेन शतेध्मेन हविषाऽन्नाद्यमवारुन्ध। यत्परः शतानि शमीपर्णानि भवन्ति। अन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै। सौम्यानि वै करीराणि। सौम्या खलु वा आहुतिर्दिवो वृष्टिंश्यावयति। यत्करीराणि भवन्ति। सौम्ययैवाहुत्या दिवो वृष्टिमवरुन्धे। काय एककपालो भवति। प्रजानाङ्कन्त्वाय। प्रतिपूरुषङ्करम्भपात्राणि भवन्ति। जाता एव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति। एकमतिरिक्तम्। जनिष्यमाणा एव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति॥३३॥

निरुप्यन्तै भवतो भवति मेध्यत्वाय रुन्धे षट्च॥४॥ [४]

उत्तरस्यां वेद्यामन्यानि हवीꣳषि सादयति। दक्षिणायां मारुतीम्। अपधुरमेवैनां युनक्ति। अथो ओज एवासामव हरति। तस्माद्ब्रह्मणश्च क्षत्राच्च विशोऽन्यतोऽपक्रमिणीः। मारुत्या पूर्वया प्रचरति। अनृतमेवाव यजते। वारुण्योत्तरया। अन्तत एव वरुणमव यजते। यदेवाध्वर्युः करोति॥३४॥

तत्प्रतिप्रस्थाता करोति। तस्माद्यच्छ्रेयान्करोति। तत्पापीयान्करोति। पत्नीं वाचयति। मेध्यामेवैनां करोति। अथो तप एवैनामुप नयति। यज्जारꣳ सन्तन्न प्रब्रूयात्। प्रियं ज्ञातिꣳ रुन्ध्यात्। असौ मे जार इति निर्दिशेत्। निर्दिश्यैवैनं वरुणपाशेन ग्राहयति॥३५॥

प्रघास्यान् हवामह इति पत्नीमुदानयति। अह्वतैवैनाम्। यत्पत्नीं पुरोनुवाक्यामनुब्रूयात्। निर्वीर्यो यजमानः स्यात्। यजमानोऽन्वाह। आत्मन्नेव वीर्यन्धत्ते। उभौ याज्याꣳ सवीर्यत्वाय। यद्ग्रामे यदरण्य इत्याह। यथोदितमेव वरुणमव यजते। यजमानदेवत्यो वा आहवनीयः॥३६॥

भ्रातृव्यदेवत्यो दक्षिणः। यदाहवनीये जुहुयात्। यजमानं वरुणपाशेन ग्राहयेत्। दक्षिणेऽग्नौ जुहोति। भ्रातृव्यमेव वरुणपाशेन ग्राहयति। शूर्पेण जुहोति। अन्यमेव वरुणमव यजते। शीर्षन्नधि निधाय जुहोति। शीर्षत एव वरुणमव यजते। प्रत्यङ्तिष्ठं जुहोति॥३७॥

प्रत्यङ्ङेव वरुणपाशान्निर्मुच्यते। अक्रन्कर्म कर्मकृत इत्याह। देवाऽनृणं निरवदाय। अनृणा गृहानुप प्रेतेति वावैतदाह। वरुणगृहीतं वा एतद्यज्ञस्य। यद्यजुषा गृहीतस्यातिरिच्यते। तुषाश्च निष्कासश्च। तुषैश्च निष्कासेन चावभृथमवैति। वरुणगृहीतेनैव वरुणमवयजते। अपोऽवभृथमवैति॥३८॥

अ॒प्सु वै वरु॑णः। सा॒क्षादे॒व वरु॑ण॒मव॑यजते। प्रति॑युतो॒ वरु॑णस्य॒ पाश॒ इत्या॑ह। व॒रु॒ण॒पा॒शादे॒व निर्मु॑च्यते। अप्र॑तीक्ष॒मा य॑न्ति। वरु॑णस्या॒न्तर्हि॑त्यै। एधो॑ऽष्येधिषी॒महीत्या॑ह। स॒मिधै॒वाग्निन्न॑म॒स्यन्त॑ उ॒पाय॑न्ति। तेजो॑ऽसि॒ तेजो॒ मयि॑ धे॒हीत्या॑ह। तेज॑ ए॒वात्मन्ध॑त्ते॥३९॥

कु॒रोति॑ ग्राहयत्याहव॒नीय॒स्तिष्ठ॑ जुहोत्य॒पोऽवभृ॒थमवैति धत्ते॥५॥ [५]

दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आसन्। सो॑ऽग्निर॑ब्रवीत्। मम॒ेयमनी॑कवती त॒नूः। तां प्री॑णीत। अथासु॑रान॒भि भ॑विष्य॒थेति॑। ते दे॒वा अ॒ग्नयेऽनी॑कवते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपन्। सो॑ऽग्निरनी॑कवा॒न्त्स्वेन॑ भागधेये॑न प्री॒तः। च॒तु॒र्धाऽनी॑कान्यजनयत। ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः॥४०॥

यद॒ग्नयेऽनी॑कवते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं नि॒र्वप॑ति। अ॒ग्निमे॒वानी॑कवन्त॒ꣳ स्वेन॑ भागधेये॑न प्रीणाति। सो॑ऽग्निरनी॑कवा॒न्त्स्वेन॑ भागधेये॑न प्री॒तः। च॒तु॒र्धाऽनी॑कानि जनयते। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्यो॑ऽग्निरनी॑कवान्। तस्य॑ र॒श्मयोऽनी॑कानि। सा॒कꣳ सूर्ये॑णोद्य॒ता निर्व॑पति। सा॒क्षादे॒वास्मा॒ अनी॑कानि जनयति। तेऽसु॑रा॒ः परा॑जिता॒ यन्तः॑। द्यावा॑पृथि॒वी उपा॑श्रयन्॥४१॥

ते दे॒वा म॒रुद्भ्यः॑ सान्तप॒नेभ्य॑श्च॒रुं निर॑वपन्। यन्म॒रुद्भ्यः॑ सान्तप॒नेभ्य॑श्च॒रुं नि॒र्वप॑ति। द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑मे॒व तदु॑भ॒यतो॒ यज॑मानो॒ भ्रातृ॑व्या॒न्त्सन्त॑पति। म॒ध्यन्दि॑ने॒ निर्व॑पति। तर्हि॒

हि तेक्ष्णिंष्ठन्तपंति। चरुर्भवति। सर्वत एवैनान्त्सन्तपति। ते देवाः श्वोविजयिनः सन्तः। सर्वासान्दुग्धे गृहमेधीयं चरुं निरवपन्॥४२॥

आशिता एवाद्योपवसाम। कस्य वाऽहेदम्। कस्य वा श्वो भविति। स शृतोऽभवत्। तस्याहुतस्य नाश्नन्। न हि देवा अहुतस्याश्नन्ति। तेऽब्रुवन्। कस्मा इमꣳ होष्याम इति। मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्य इत्यब्रुवन्। तं मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्योऽजुहवुः॥४३॥

ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। यस्यैवं विदुषो मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यो गृहे जुह्वति। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। यद्वै यज्ञस्य पाकत्रा क्रियते। पशव्यन्तत्। पाकत्रा वा एतत्क्रियते। यन्नेध्माबर्हिर्भवति। न सामिधेनीरन्वाह॥४४॥

न प्रयाजा इज्यन्ते। नानूयाजाः। य एवं वेद। पशुमान्भवति। आज्यभागौ यजति। यज्ञस्यैव चक्षुषी नान्तरेति। मरुतो गृहमेधिनो यजति। भागधेयेनैवैनान्त्समर्धयति। अग्निꣳस्विष्टकृतं यजति प्रतिष्ठित्यै। इडान्तो भवति। पशवो वा इडा। पशुष्वेवोपरिष्टात्प्रतितिष्ठति॥४५॥

असुरा अश्रयन्गृहमेधीयं चरुं निरवपन्नजुहवुरन्वाहेडान्तो भवति द्वे च॥६॥ [६]

यत्पत्नी गृहमेधीयस्याश्नीयात्। गृहमेध्येव स्यात्। वि त्वस्य यज्ञ ऋध्येत। यन्नाश्नीयात्। अगृहमेधी स्यात्। नास्य यज्ञो

व्यृद्ध्येत। प्रतिवेशं पचेयुः। तस्याँश्नीयात्। गृहमेध्येव भवति। नास्य यज्ञो व्यृद्ध्यते॥४६॥

ते देवा गृहमेधीयेनेष्ट्वा। आशिता अभवन्। आञ्जताभ्यञ्जत। अनु वत्सानवासयन्। तेभ्योऽसुराः क्षुधं प्राहिण्वन्। सा देवेषु लोकमवित्वा। असुरान्पुनरगच्छत्। गृहमेधीयेनेष्ट्वा। आशिता भवन्ति। आञ्जतेऽभ्यञ्जते॥४७॥

अनु वत्सान् वासयन्ति। भ्रातृव्यायैव तद्यजमानः क्षुधं प्रहिणोति। ते देवा गृहमेधीयेनेष्ट्वा। इन्द्राय निष्कासन्न्यदधुः। अस्मानेव श्व इन्द्रो निहितभाग उपावर्तितेति। तानिन्द्रो निहितभाग उपावर्तत। गृहमेधीयेनेष्ट्वा। इन्द्राय निष्कासं निदध्यात्। इन्द्र एवैनं निहितभाग उपावर्तते। गार्हपत्ये जुहोति॥४८॥

भागधेयेनैवैनꣳ समर्धयति। ऋषभमाह्वयति। वषट्कार एवास्य सः। अथो इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते। इन्द्रो वृत्रꣳ हत्वा। परां परावतमगच्छत्। अपाराधमिति मन्यमानः। सोऽब्रवीत्। क इदं वेदिष्यतीति। तेऽब्रुवन्मरुतो वरं वृणामहै॥४९॥

अथ वयं वेदाम। अस्मभ्यमेव प्रथमꣳ हविर्निरुप्याता इति। त एनमध्यक्रीडन्। तत्क्रीडिनाङ्क्रीडित्वम्। यन्मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः प्रथमꣳ हविर्निरुप्यते विजित्यै।

साकꣳ सूर्येणोद्यता निर्वपति। एतस्मिन्वै लोक इन्द्रो वृत्रमहन्त्समृध्द्यै। एतद्ब्राह्मणान्येव पश्चं हवीꣳषि। एतद्ब्राह्मण ऐन्द्राग्नः। अथैष ऐन्द्रश्चरुर्भवति॥५०॥

उद्धारं वा एतमिन्द्र उदहरत। वृत्रꣳ हत्वा। अन्यासु देवतास्वधि। यदेष ऐन्द्रश्चरुर्भवति। उद्धारमेव तं यजमान उद्धरते। अन्यासु प्रजास्वधि। वैश्वकर्मण एककपालो भवति। विश्वान्येव तेन कर्माणि यजमानोऽवरुन्धे॥५१॥

ऋध्यतेऽभ्यञ्जते जुहोति वृणामहै भवत्यष्टौ च॥७॥ [७]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता वरुणप्रघासैर्वरुणपाशादमुञ्चत्। साकमेधैः प्रत्यस्थापयत्। त्र्यम्बकै रुद्रं निरवादयत। पितृयज्ञेन सुवर्गं लोकमगमयत्। यद्वैश्वदेवेन यजते। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते। ता वरुणप्रघासैर्वरुणपाशान्मुञ्चति। साकमेधैः प्रतिष्ठापयति। त्र्यम्बकै रुद्रं निरवदयते॥५२॥

पितृयज्ञेन सुवर्गं लोकं गमयति। दक्षिणतः प्राचीनावीती निर्वपति। दक्षिणावृद्धि पितृणाम्। अनादृत्य तत्। उत्तरत एवोपवीय निर्वपेत्। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। अथो यदेव दक्षिणार्धेऽधि श्रयति। तेन दक्षिणावृत्। सोमाय पितृमते पुरोडाशꣳ षट्कपालं निर्वपति। संवत्सरो वै सोमः पितृमान्॥५३॥

संवत्सरमेव प्रीणाति। पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धानाः। मासा

वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव प्रीणाति। यस्मिन्वा ऋतौ पुरुषः प्रमीयते। सोऽस्यामुष्मिँल्लोँके भवति। बहुरूपा धाना भवन्ति। अहोरात्राणामभिजित्यै। पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्यो मन्थम्। अर्धमासा वै पितरोऽग्निष्वात्ताः॥ ५४॥

अर्धमासानेव प्रीणाति। अभिवान्यायै दुग्धे भवति। सा हि पितृदेवत्यन्दुहे। यत्पूर्णम्। तन्मनुष्याणाम्। उपर्यर्धो देवानाम्। अर्धः पितॄणाम्। अर्ध उपमन्थति। अर्धो हि पितॄणाम्। एकयोपमन्थति॥ ५५॥

एका हि पितॄणाम्। दक्षिणोपमन्थति। दक्षिणावृद्धि पितॄणाम्। अनारभ्योपमन्थति। तद्धि पितॄन्गच्छति। इमान्दिशं वेदिमुद्धन्ति। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। चतुः स्रक्तिर्भवति। सर्वा ह्यनु दिशः पितरः। अखाता भवति॥ ५६॥

खाता हि देवानाम्। मध्यतोऽग्निराधीयते। अन्ततो हि देवानामाधीयते। वर्षीयानिध्म इध्माद्भवति व्यावृत्त्यै। परिश्रयति। अन्तर्हितो हि पितृलोको मनुष्यलोकात्। यत्परुषि दिनम्। तद्देवानाम्। यदन्तरा। तन्मनुष्याणाम्॥ ५७॥

यत्समूलम्। तत्पितॄणाम्। समूलं बर्हिर्भवति व्यावृत्त्यै। दक्षिणा स्तृणाति। दक्षिणावृद्धि पितॄणाम्। त्रिः पर्येति।

तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। त्रिः पुनः पर्येति। षट्त्वं पद्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। यत्प्रस्तरं यजुषा गृह्णीयात्। प्रमायुको यजमानः स्यात्। यन्न गृह्णीयात्। अनायतनः स्यात्। तूष्णीमेव न्यस्येत्। न प्रमायुको भवति। नानायतनः। यत्रीन्परिधीन्परिदध्यात्॥५९॥

मृत्युना यजमानं परिगृह्णीयात्। यन्न परिदध्यात्। रक्षाꣳसि यज्ञꣳ हन्युः। द्वौ परिधी परिदधाति। रक्षसामपहत्यै। अथो मृत्योरेव यजमानमुत्सृजति। यत्रीणि त्रीणि हवीꣳष्युदाहरेयुः। त्रयस्त्रय एषाꣳ साकं प्रमीयेरन्। एकैकमनूचीनान्युदाहरन्ति। एकैक एवैषामन्वञ्चः प्रमीयते। कशिपु कशिपव्याय। उपबर्हणमुपबर्हण्याय। आञ्जनमाञ्जन्याय। अभ्यञ्जनमभ्यञ्जन्याय। यथाभागमेवैनान्प्रीणाति॥६

निरवदयते पितृमानग्निष्वात्ता एकयोपं मन्थत्यखाता भवति मनुष्याणां पद्यन्ते परिदध्यान्मीयते पञ्च च॥८॥ [८]

अग्नये देवेभ्यः पितृभ्यः समिध्यमानायानु ब्रूहीत्याह। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। एकामन्वाह। एका हि पितृणाम्। त्रिरन्वाह। त्रिर्हि देवानाम्। आघारावाघारयति। यज्ञपुरुषोरनन्तरित्यै। नार्षेयं वृणीते। न होतारम्॥६१॥

यदार्षेयं वृणीत। यद्धोतारम्। प्रमायुको यजमानः स्यात्। प्रमायुको होता। तस्मान्न वृणीते। यजमानस्य होतुर्गोपीथाय।

अप॑ बर्हिषः प्रया॒जान् य॑जति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जा ए॒व मृ॒त्योरुत्सृ॑जति। आज्य॑भागौ यजति॥६२॥

य॒ज्ञस्यै॒व चक्षु॑षी॒ नान्तरे॑ति। प्रा॒चीना॒वीती सोमं॑ यजति। पि॒तृ॒दे॒व॒त्या॑ हि। ए॒षाऽऽहु॑तिः। पञ्च॒कृत्वोऽव॑ द्यति। पञ्च॒ ह्ये॑ता दे॒वताः॑। द्वे पु॑रोऽनुवा॒क्ये॑। या॒ज्या॑ दे॒वता॑ वषट्का॒रः। ता ए॒व प्री॑णाति। सन्त॑त॒मव॑ द्यति॥६३॥

ऋ॒तू॒नाꣳ सन्त॑त्यै। प्रैवैभ्यः॒ पूर्व॑या पुरोऽनुवा॒क्य॑याऽऽह। प्रण॑यति द्वि॒तीय॑या। ग॒मय॑ति या॒ज्य॑या। तृ॒तीये॒ वा इ॒तो लो॒के पि॒तरः॑। अह्न॑ ए॒वैना॒न्पूर्व॑या पुरोऽनुवा॒क्य॑या॒ऽत्यान॑यति। रात्रि॑यै द्वि॒तीय॑या। ऐवैनान्॑ या॒ज्य॑या गमयति। द॒क्षि॒णतो॑ऽव॒दाय॑। उद॒ङ्ङिति॑ क्रामति॒ व्यावृ॑त्त्यै॥६४॥

आ स्व॒धेत्याश्रा॑वयति। अस्तु॑ स्व॒धेति॑ प्र॒त्याश्रा॑वयति। स्व॒धा नम॒ इति॒ वष॑ट्करोति। स्व॒धा॒का॒रो हि पि॑तृ॒णाम्। सोम॒मग्रे॑ यजति। सोम॑प्रयाजा॒ हि पि॒तरः॑। सोमं॑ पितृ॒मन्तं॑ यजति। सं॒व॒त्स॒रो वै सोमः॑ पितृ॒मान्। सं॒व॒त्स॒रमे॒व तद्य॑जति। पि॒तॄन्ब॑र्हि॒षदो॑ यजति॥६५॥

ये वै यज्वा॑नः। ते पि॒तरो॑ बर्हि॒षदः॑। तानेव तद्य॑जति। पि॒तॄन॑ग्निष्वा॒त्तान् य॑जति। ये वा अय॑ज्वानो गृहमे॒धिनः॑। ते पि॒तरो॑ऽग्निष्वा॒त्ताः। तानेव तद्य॑जति। अ॒ग्निङ्क॑व्य॒वाह॑नं यजति। य ए॒व पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। तमे॒व तद्य॑जति॥६६॥

अथो॒ यथा॒ऽग्निꣳ स्विष्ट॒कृतं॒ यज॑ति। ता॒दृगे॒व तत्। ए॒तत्ते॑ तत॒ ये च॒ त्वामन्विति॑ ति॒सृषु॑ स्र॒क्तीषु॒ निद॑धाति। तस्मा॒दा तृ॒तीया॒त्पुरु॑षा॒न्नाम॒ न गृ॑ह्णन्ति। ए॒तावे॑न्तो॒ हीज्यन्ते॑। अत्र॑ पितरो यथाभा॒गं म॑न्दध्व॒मित्या॑ह। ह्लीका॒ हि पि॒तरः॑। उद॑श्चो॒ निष्क्रा॑मन्ति। ए॒षा वै म॑नु॒ष्या॑णा॒न्दिक्। स्वामे॒व तद्दिश॒मनु॒ निष्क्रा॑मन्ति॥६७॥

आ॒ह॒व॒नीय॒मुप॑तिष्ठन्ते। न्ये॑वास्मै॒ तद्भ॑वते। यत्स॒त्याह॑व॒नीये॑। अथा॒न्यत्र॒ चर॑न्ति। आतमि॑तो॒रुप॑तिष्ठन्ते। अ॒ग्निमे॒वोप॑द्रष्टारं॑ कृ॒त्वा। पि॒तॄन्नि॒रव॑दयन्ते। अन्तं॒ वा ए॒ते प्रा॒णानां॑ गच्छन्ति। य आतमि॑तोरुप॒ तिष्ठ॑न्ते। सु॒स॒न्दृश॑न्त्वा व॒यमित्या॑ह॥६८॥

प्रा॒णो वै सु॑स॒न्दृक्। प्रा॒णमे॒वात्मन्द॑धते। योजा॒ न्विन्द्र ते॒ हरी॒ इत्या॑ह। प्रा॒णमे॒व पुन॑रयुक्त। अक्षन्नमी॑मदन्त॒ हीति॒ गार्ह॑पत्य॒मुप॑तिष्ठन्ते। अक्षन्नमी॑मद॒न्ताथ॒ त्वोप॑तिष्ठामह॒ इति॒ वावैतदा॑ह। अमी॑मदन्त पि॒तरः॑ सो॒म्या इत्य॒भि प्रप॑द्यन्ते। अमी॑मदन्त पि॒तरोऽथ॑ त्वा॒ऽभि प्रप॑द्यामह॒ इति॒ वावैतदा॑ह। अ॒पः परि॑षिञ्चति। मा॒र्जय॑त्ये॒वैनान्॑॥६९॥

अथो॑ त॒र्पय॑त्ये॒व। तृप्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒वं वेद॑। अप॑ बर्हि॒षावनूया॒जौ य॑जति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जा ए॒व मृ॒त्योरुत्सृ॑जति। च॒तुरः॑ प्रया॒जान् य॑जति। द्वावे॑नूया॒जौ। षड्वं॑ प॑द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। न पत्न्यन्वा॑स्ते। न संया॑जयन्ति। यत्पत्न्य॒न्वासी॑त। यत्सं॑या॒जये॑युः।

प्रमायुका स्यात्। तस्मान्नान्वास्ते। न संयाजयन्ति। पत्नियै गोपीथाय॥७०॥

होतारमाज्यभागौ यजति सन्तत्तमवद्यति व्यावृत्त्यै बर्हिषदौ यजति तमेव तद्यजत्यनु निष्क्रामन्त्याहैनानृतवो नव च॥९॥ [९]

प्रतिपूरुषमेककपालां निर्वपति। जाता एव प्रजा रुद्रान्निरवदयते। एकमतिरिक्तम्। जनिष्यमाणा एव प्रजा रुद्रान्निरवदयते। एककपाला भवन्ति। एकधैव रुद्रन्निरवदयते। नाभिघारयति। यदभिघारयेत्। अन्तरवचारिणꣳ रुद्रं कुर्यात्। एकोल्मुकेन यन्ति॥७१॥

तद्धि रुद्रस्य भागधेयम्। इमान्दिशं यन्ति। एषा वै रुद्रस्य दिक्। स्वायामेव दिशि रुद्रन्निरवदयते। रुद्रो वा अपशुकाया आहुत्यै नातिष्ठत। असौ ते पशुरिति निर्दिशेद्यं द्विष्यात्। यमेव द्वेष्टि। तमस्मै पशुं निर्दिशति। यदि न द्विष्यात्। आखुस्ते पशुरिति ब्रूयात्॥७२॥

न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति। नारण्यान्। चतुष्पथे जुहोति। एष वा अग्नीनां पर्ब्बीशो नाम। अग्निवत्येव जुहोति। मध्यमेन पर्णेन जुहोति। स्रुग्घ्येषा। अथो खलु। अन्तमेनैव होतव्यम्। अन्तत एव रुद्रं निरवदयते॥७३॥

एष ते रुद्र भागः सह स्वस्राऽम्बिकयेत्याह। शरद्वा अस्याम्बिका स्वसा। तया वा एष हिनस्ति। यꣳ हिनस्ति।

तयै॒वैनꣳ स॒ह शम॑यति। भे॒ष॒जङ्गव॒ इत्या॑ह। याव॑न्त ए॒व ग्रा॒म्याः प॒शवः॑। तेभ्यो॑ भेष॒जं क॑रोति। अवा॑म्ब रु॒द्रम॑दिम॒हीत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैतामा शा॑स्ते॥७४॥

त्र्य॑म्बकं यजामह॒ इत्या॑ह। मृ॒त्योर्मु॑क्षीय॒ माऽमृता॒दिति॒ वावैतदा॑ह। उत्कि॑रन्ति। भग॑स्य लीप्सन्ते। मूते॑कृ॒त्वाऽऽस॑जन्ति। यथा॒ जनं॑ य॒तेऽव॒सं क॒रोति॑। ता॒दृगे॒व तत्। ए॒ष ते॑ रुद्र भा॒ग इत्या॑ह नि॒रव॑त्त्यै। अप्र॑तीक्ष॒मा य॑न्ति। अ॒पः परि॑षिञ्चति। रु॒द्रस्या॒न्तर्हि॑त्यै। प्र वा ए॒तेऽस्माल्लो॒काच्च्य॑वन्ते। ये त्र्य॑म्बके॒श्चर॑न्ति। आ॒दि॒त्यं च॒रुं पुन॒रेत्य॒ निर्व॑पति। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्याम॒ेव प्रति॑ तिष्ठन्ति॥७५॥

य॒न्ति॒ ब्रू॒या॒न्निरव॑दयते शास्ते सिञ्चति॒ षट्च॑॥१०॥ [१०]

अनु॑मत्यै वैश्वदे॒वेन॒ ताः सृ॒ष्टास्त्रि॒वृत्प्र॒जाप॑तिः सवि॒तोत्त॑रस्यान्देवासु॒राः सौ॑ऽग्निर्यत्पत्नी॑ वैश्वदे॒वेन॒ ता व॑रुणप्रघा॒सैर॒ग्नये॑ दे॒वेभ्यः॑ प्रतिपूरु॒षन्दश॑॥१०॥

अनु॑मत्यै प्रथम॒जो व॒त्सो ब॑हुरू॒पा हि प॒शव॒स्तस्मा॑त्पृथमा॒त्रं यद॒ग्नयेऽनी॑कवत उद्धा॒रं वा अ॒ग्नये॑ दे॒वेभ्यः॑ प्रतिपूरु॒षं पञ्च॑सप्ततिः॥७५॥

अनु॑मत्यै॒ प्रति॑तिष्ठन्ति॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके षष्ठः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

एतद्ब्राह्मणान्येव पञ्च हवीꣳषि। अथेन्द्राय शुनासीराय पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति। संवत्सरो वा इन्द्राशुनासीरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। वायव्यं पयो भवति। वायुर्वै वृष्ट्यै प्रदापयिता। स एवास्मै वृष्टिं प्रदापयति। सौर्य एककपालो भवति। सूर्येण वा अमुष्मिँल्लोके वृष्टिर्धृता। स एवास्मै वृष्टिं नियच्छति॥१॥

द्वादशगवꣳ सीरं दक्षिणा समृद्ध्यै। देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवा अग्निमब्रुवन्। त्वया वीरेणासुरानभिभवामेति। सोऽब्रवीत्। त्रेधाऽहमात्मानं विकरिष्य इति। स त्रेधाऽऽत्मानं व्यकुरुत। अग्निन्तृतीयम्। रुद्रन्तृतीयम्। वरुणन्तृतीयम्॥२॥

सोऽब्रवीत्। क इदन्तुरीयमिति। अहमितीन्द्रोऽब्रवीत्। सन्तु सृजावहा इति। तौ समसृजेताम्। स इन्द्रस्तुरीयमभवत्। यदिन्द्रस्तुरीयमभवत्। तदिन्द्रतुरीयस्येन्द्रतुरीयत्वम्। ततो वै देवा व्यजयन्त। यदिन्द्रतुरीयं निरुप्यते विजित्यै॥३॥

वहिनी धेनुर्दक्षिणा। यद्वहिनी। तेनाग्नेयी। यद्गौः। तेन रौद्री। यद्धेनुः। तेनेन्द्री। यत्स्त्री सती दान्ता। तेन वारुणी समृद्ध्यै। प्रजापतिर्यज्ञमसृजत॥४॥

तꣳ सृष्टꣳ रक्षाꣳस्यजिघाꣳसन्। स एताः प्रजापतिरात्मनो देवता निरमिमीत। ताभिर्वै स दिग्भ्यो रक्षाꣳसि प्राणुदत। यत्पञ्चावत्तीयं जुहोति। दिग्भ्य एव तद्यजमानो रक्षाꣳसि प्रणुदते। समूढꣳ रक्षः सन्दग्धꣳ रक्ष इत्याह। रक्षाꣳस्येव सन्दहति। अग्नये रक्षोघ्ने स्वाहेत्याह। देवताभ्य एव विजिग्यानाभ्यो भागधेयं करोति। प्रष्टिवाही रथो दक्षिणा समृद्ध्यै॥५॥

इन्द्रो वृत्रꣳ हत्वा। असुरान्पराभाव्य। नमुचिमासुरन्नालभत। तꣳशच्याऽगृह्णात्। तौ समलभेताम्। सोऽस्मादभिशुनतरोऽभवत्। सोऽब्रवीत्। सन्धाꣳ सन्दधावहै। अथ त्वाऽवस्रक्ष्यामि। न मा शुष्केण नार्द्रेण हनः॥६॥

न दिवा न नक्तमिति। स एतमपां फेनमसिञ्चत्। न वा एष शुष्को नार्द्रो व्युष्टाऽऽसीत्। अनुदितः सूर्यः। न वा एतद्दिवा न नक्तम्। तस्यैतस्मिंल्लोके। अपां फेनेन शिर उदवर्तयत्। तदेनमन्ववर्तत। मित्रद्रुगति ॥७॥

स एतानपामार्गानजनयत्। तानजुहोत्। तैर्वै स रक्षाꣳस्यपाहत। यदपामार्गहोमो भवति। रक्षसामपहत्यै। एकोल्मुकेन यन्ति। तद्धि रक्षसां भागधेयम्। इमान्दिशं यन्ति। एषा वै रक्षसान्दिक्। स्वायामेव दिशि रक्षाꣳसि हन्ति॥८॥

स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वै रक्षसामायतनम्।

स्व एवायतने रक्षाꣳसि हन्ति। पर्णमयेन स्रुवेण जुहोति। ब्रह्म वै पर्णः। ब्रह्मणैव रक्षाꣳसि हन्ति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह। सवितृप्रसूत एव रक्षाꣳसि हन्ति। हतꣳ रक्षोऽवधिष्म रक्ष इत्याह। रक्षसाꣳ स्तृत्यै। यद्वस्ते तद्दक्षिणा निरवत्यै। अप्रतीक्षमायन्ति। रक्षसामन्तर्हित्यै॥९॥

यच्छति वरुणन्तृतीयं विजित्या असृजत समृद्ध्यै हनो मित्रद्रुगितिं हन्ति स्तृत्यै त्रीणि च॥१॥[१]

धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति। संवत्सरो वै धाता। संवत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्रजनयति। अन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते। राते राका। प्र सिनीवाली जनयति। प्रजास्वेव प्रजातासु कुह्वां वाचन्दधाति। मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्ध्यै। आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति। ऐन्द्रावैष्णवमेकादशकपालम्॥१०॥

वैष्णवन्त्रिकपालम्। वीर्यं वा अग्निः। वीर्यमिन्द्रः। वीर्यं विष्णुः। प्रजा एव प्रजाता वीर्ये प्रतिष्ठापयति। तस्मात्प्रजा वीर्यावतीः। वामन ऋषभो वही दक्षिणा। यद्वही। तेनाग्नेयः। यदृषभः॥११॥

तेनेन्द्रः। यद्वामनः। तेन वैष्णवः समृद्ध्यै। अग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपति। इन्द्रासोमीयमेकादशकपालम्। सौम्यश्चरुम्। सोमो वै रेतोधाः। अग्निः प्रजानां प्रजनयिता। वृद्धानामिन्द्रः प्रदापयिता। सोम एवास्मै रेतो दधाति॥१२॥

अग्निः प्रजां प्रजनयति। वृद्धामिन्द्रः प्रयच्छति। बभ्रुर्दक्षिणा

समृ॑द्ध्यै। सो॒मा॒पौ॒ष्णश्च॒रुन्निर्व॑पति। ऐ॒न्द्रा॒पौ॒ष्णश्च॒रुम्। सोमो॒ वै रे॑तो॒धाः। पू॒षा प॑शू॒नां प्र॑जनयि॒ता। वृ॒द्धाना॒मिन्द्रः॑ प्रदापयि॒ता। सोम॑ ए॒वास्मै॒ रेतो॒ दधा॑ति। पू॒षा प॒शून्प्रज॑नयति॥१३॥

वृ॒द्धानिन्द्रः॒ प्रय॑च्छति। पौ॒ष्णश्च॒रुर्भ॑वति। इ॒यं वै पू॒षा। अ॒स्यामे॒व प्रति॑तिष्ठति। श्या॒मो दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। ब॒हु वै पुरु॑षो मे॒ध्यमुप॑गच्छति। वै॒श्वा॒न॒रं द्वाद॑शकपालं॒ निर्व॑पति। सं॒व॒त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। सं॒व॒त्स॒रेणै॒वेनꣳ॑ स्वदयति। हिर॑ण्यं॒ दक्षि॑णा॥१४॥

प॒वित्रं॒ वै हिर॑ण्यम्। पु॒नात्ये॒वैनम्॑। ब॒हु वै रा॑ज॒न्योऽनृ॑तं करोति। उप॑ जा॒म्यै हर॑ते। जि॒नाति॑ ब्राह्म॒णम्। वद॒त्यनृ॑तम्। अनृ॑ते॒ खलु॒ वै क्रि॒यमा॑णे॒ वरु॑णो गृह्णाति। वा॒रु॒णं य॑व॒मयं॑ च॒रुन्निर्व॑पति। व॒रु॒णपा॒शादे॒वैनं॑ मुञ्चति। अश्वो॒ दक्षि॑णा। वा॒रु॒णो हि दे॒वत॒याऽश्वः॒ समृ॑द्ध्यै॥१५॥

ऐ॒न्द्रा॒वै॒ष्ण॒वमेका॑दशकपालं॒ यद॑ष॒भो दधा॑ति पू॒षा प॒शून्प्रज॑नयति॒ हिर॑ण्यं॒ दक्षि॑णा॒ दक्षि॑णैकं च॥२॥ [२]

र॒त्निना॑मे॒तानि॑ ह॒वीꣳषि॑ भवन्ति। ए॒ते वै रा॒ष्ट्रस्य॑ प्रदा॒तारः॑। ए॒तेऽपादा॒तारः॑। य ए॒व रा॒ष्ट्रस्य॑ प्रदा॒तारः॑। येऽपादा॒तारः॑। त ए॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं प्रय॑च्छन्ति। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति। यत्स॑मा॒हृत्य॑ नि॒र्वपे॑त्। अर॑त्निनः स्युः। य॒था॒य॒थन्निर्व॑पति रत्नि॒त्वाय॑॥१६॥

यत्स॒द्यो नि॒र्वपे॑त्। याव॑ती॒मेके॑न ह॒विषा॒ऽऽशिष॑मव रु॒न्धे। ताव॑ती॒मव॑रुन्धीत। अ॒न्व॒हन्निर्व॑पति। भूय॑सीमे॒वाशिष॒मव॑

रुन्धे। भूयसो यज्ञक्रतूनुपैति। बार्हस्पत्यश्चरुन्निर्वपति ब्रह्मणो गृहे। मुखत एवास्मै ब्रह्म सꣳश्यति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति। शितिपृष्ठो दक्षिणा समृद्ध्यै॥१७॥

ऐन्द्रमेकादशकपालꣳ राजन्यस्य गृहे। इन्द्रियमेवाव रुन्धे। ऋषभो दक्षिणा समृद्ध्यै। आदित्यं चरुं महिष्यै गृहे। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेनुर्दक्षिणा समृद्ध्यै। भगाय चरुं वावाताये गृहे। भगमेवास्मिन्दधाति। विचित्तगर्भा पष्ठौही दक्षिणा समृद्ध्यै॥१८॥

नैर्ऋतं चरुं परिवृत्त्यै गृहे कृष्णानां व्रीहीणान्नखनिर्भिन्नम्। पाप्मानमेव निर्ऋतिन्निरवदयते। कृष्णा कूटा दक्षिणा समृद्ध्यै। आग्नेयमष्टाकपालꣳ सेनान्यो गृहे। सेनामेवास्य सꣳश्यति। हिरण्यं दक्षिणा समृद्ध्यै। वारुणन्दशकपालꣳ सूतस्य गृहे। वरुणसवमेवाव रुन्धे। महानिरष्टो दक्षिणा समृद्ध्यै। मारुतꣳ सप्तकपालङ्ग्रामण्यो गृहे॥१९॥

अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवाव रुन्धे। पृश्निर्दक्षिणा समृद्ध्यै। सावित्रं द्वादशकपालङ्क्षत्तुर्गृहे प्रसूत्यै। उपध्वस्तो दक्षिणा समृद्ध्यै। आश्विनन्द्विकपालꣳ संग्रहीतुर्गृहे। अश्विनौ वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति। सवात्यौ दक्षिणा समृद्ध्यै। पौष्णं चरुं भागदुघस्य गृहे॥२०॥

अन्नं वै पूषा। अन्नमेवाव रुन्धे। श्यामो दक्षिणा

समृ॑द्ध्यै। रौ॒द्रङ्गा॑वीधु॒कञ्च॒रुम॑क्षावा॒पस्य॑ गृ॒हे। अ॒न्त॒त ए॒व रु॒द्रन्नि॒रव॑दयते। श॒बल॒ उद्वा॑रो॒ दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। द्वाद॑शै॒तानि॑ ह॒वीꣳषि॑ भवन्ति। द्वाद॑श॒ मासाः॑ संवत्स॒रः। स॒ंव॒त्स॒रेणै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रमव॑रुन्धे। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति॥२१॥

यन्न प्र॑ति नि॒र्वपे॑त्। र॒त्निन॑ आ॒शिषोऽव॑रुन्धीरन्। प्रति॒निर्व॑पति। इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑ पुरो॒डाश॒मेका॑दशकपालम्। इन्द्रा॑याꣳहो॒मुचे॑। आ॒शिष॑ ए॒वाव॑रुन्धे। अ॒यं नो॒ राजा॑ वृत्र॒हा राजा॑ भू॒त्वा वृ॒त्रं व॑ध्या॒दित्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैतामा शा॑स्ते। मै॒त्रा॒बा॒र्ह॒स्प॒त्यं भ॑वति। श्वे॒तायै॑ श्वे॒तव॑त्सायै दु॒ग्धे॥२२॥

बा॒र्ह॒स्प॒त्ये मै॒त्रमपि॑ दधाति। ब्रह्म॑ चै॒वास्मै॑ क्ष॒त्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। अथो॒ ब्रह्म॑न्ने॒व क्ष॒त्रं प्रति॑ष्ठापयति। बा॒र्ह॒स्प॒त्येन॒ पूर्वे॑ण॒ प्रच॑रति। मु॒ख॒त ए॒वास्मै॒ ब्रह्म॒ सꣳश्य॑ति। अथो॒ ब्रह्म॑न्ने॒व क्ष॒त्रम॒न्वार॑म्भयति। स्व॒यं॒कृता वेदि॑र्भवति। स्व॒य॒न्दि॒नं ब॒र्हिः। स्व॒यं॒कृत इ॒ध्मः। अन॑भिजितस्या॒भिजि॑त्यै। तस्मा॒द्राज्ञा॒मर॑ण्यम॒भिजि॑तम्। सैव श्वे॒ता श्वे॒तव॑त्सा॒ दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै॥२३॥

र॒त्नि॒त्वाय॒ समृ॑द्ध्यै पष्ठौ॒ही दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै ग्राम॒ण्यो॑ गृ॒हे भा॑गदु॒घस्य॑ गृ॒हे भ॑वति दु॒ग्धेऽभिजि॑त्यै॒ द्वे च॑॥३॥ [३]

दे॒व॒सु॒वामे॒तानि॑ ह॒वीꣳषि॑ भवन्ति। ए॒ताव॑न्तो॒ वै दे॒वाना॑ꣳ स॒वाः। त ए॒वास्मै॑ स॒वान्प्रय॑च्छन्ति। त ए॑नꣳ सुवन्ते।

अग्निरेवैनं गृहपतीनाꣳ सुवते। सोमो वनस्पतीनाम्। रुद्रः पशूनाम्। बृहस्पतिर्वाचाम्। इन्द्रो ज्येष्ठानाम्। मित्रः सत्यानाम्॥२४॥

वरुणो धर्मपतीनाम्। एतदेव सर्वं भवति। सविता त्वा प्रसवानाꣳ सुवतामिति हस्तङ्गृह्णाति प्रसूत्यै। ये देवा देवः सुवः स्थेत्याह। यथायजुरेवैतत्। महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। एष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानाꣳ राजेत्याह। तस्मात्सोमराजानो ब्राह्मणाः। प्रति त्यन्नाम राज्यमधायीत्याह॥२५॥

राज्यमेवास्मिन्प्रतिदधाति। स्वां तनुवं वरुणो अशिश्रेदित्याह। वरुणसवमेवावरुन्धे। शुचैर्मित्रस्य व्रत्या अभूमेत्याह। शुचिमेवैनं व्रत्यं करोति। अमन्महि महत ऋतस्य नामेत्याह। मनुत एवैनम्। सर्वे व्राता वरुणस्याभूवन्नित्याह। सर्वव्रातमेवैनं करोति। वि मित्र एवैररातिमतारीदित्याह॥२६॥

अरातिमेवैनन्तारयति। असूषुदन्त यज्ञिया ऋतेनेत्याह। स्वदयत्येवैनम्। व्यु त्रितो जरिमाणन्न आनडित्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। द्वाभ्यां विमृष्टे। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। अग्नीषोमीयस्य चैकादशकपालस्य देवसुवां च हविषामग्नये स्विष्टकृते समवद्यति। देवताभिरेवैनमुभयतः

परिगृह्णाति। विष्णुक्रमान्क्रमते। विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोँकानभिजयति॥२

सत्यानामधायीत्याहातारीदित्याह क्रमत एकं च॥४॥ [४]

अर्थतः स्थेति जुहोति। आहुत्यैवैनां निष्क्रीय गृह्णाति। अथो हविष्कृतानामेवाभिघृतानाङ्गृह्णाति। वहन्तीनाङ्गृह्णाति। एता वा अपाꣳ राष्ट्रम्। राष्ट्रमेवास्मै गृह्णाति। अथो श्रियमेवैनमभिवहन्ति। अपां पतिरसीत्याह। मिथुनमेवाकः। वृषाँऽस्यूर्मिरित्याह॥२८॥

ऊर्मिमन्तमेवैनं करोति। वृषसेनोऽसीत्याह। सेनामेवास्य सꣳश्यति। व्रजक्षितः स्थेत्याह। एता वा अपां विशः। विशमेवास्मै पर्यूहति। मरुतामोजः स्थेत्याह। अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवावरुन्धे। सूर्यवर्चसः स्थेत्याह॥२९॥

राष्ट्रमेव वर्चस्व्यकः। सूर्यत्वचसः स्थेत्याह। सत्यं वा एतत्। यद्वर्षति। अनृतं यदातपति वर्षति। सत्यानृते एवावरुन्धे। नैनꣳ सत्यानृते उदिते हिꣳस्तः। य एवं वेद। मान्दाः स्थेत्याह। राष्ट्रमेव ब्रह्मवर्चस्यकः॥३०॥

वाशाः स्थेत्याह। राष्ट्रमेव वश्यकः। शक्करीः स्थेत्याह। पशवो वै शक्करीः। पशूनेवावरुन्धे। विश्वभृतः स्थेत्याह। राष्ट्रमेव पयस्व्यकः। जनभृतः स्थेत्याह। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः। अग्नेस्तेजस्याः स्थेत्याह ॥३१॥

राष्ट्रमेव तेजस्व्यकः। अपामोषधीनाꣳ रसः स्थेत्याह।

रा॒ष्ट्रमे॒व मध्व्य॑मकः। सा॒र॒स्व॒तङ्गृ॒ह्णाति। ए॒षा वा अ॒पाम्पृ॒ष्ठम्। यत्सर॑स्वती। पृ॒ष्ठमे॒वैन॑ꣳ समा॒नानां॑ करोति। षो॒ड॒शभि॑र्गृह्णाति। षोड॑शकलो॒ वै पुरु॑षः। यावा॑ने॒व पुरु॑षः। तस्मि॑न्वी॒र्यं॑ दधाति। षो॒ड॒शभि॑र्जु॒होति॑ षोड॒शभि॑र्गृह्णाति। द्वात्रिꣳ॑श॒त्सम्प॑द्यन्ते। द्वात्रिꣳ॑शदक्षराऽनु॒ष्टुक्। वाग॑नु॒ष्टुप्सर्वा॑णि॒ छन्दा॑ꣳसि। वा॒चैवैन॒ꣳ॒ सर्वे॑भि॒श्छन्दो॑भिर॒भिषि॑ञ्चति॥३२॥

ऊ॒र्मिरित्या॑ह॒ सूर्य॑वर्चसः॒ स्थेत्या॑ह ब्रह्मवर्च॒स्य॑कस्तेज॒स्याः॑ स्थेत्या॑है॒व पुरु॑ष॒ष्पट् च॑॥५॥ [५]

देवी॑राप॒ः सं मधु॑मती॒र्मधु॑मतीभिः सृज्यध्व॒मित्या॑ह। ब्रह्म॑णै॒वैना॒ः सꣳ सृ॑जति। अना॑धृष्टाः सीद॒तेत्या॑ह। ब्रह्म॑णै॒वैना॑ः सादयति। अ॒न्त॒रा होतु॑श्च॒ धिष्णि॑यं ब्राह्मणाच्छꣳ॒सिन॑श्च सादयति। आ॒ग्नेयो वै होता॑। ऐ॒न्द्रो ब्रा॑ह्मणाच्छꣳ॒सी। तेज॑सा चै॒वेन्द्रि॒येण॑ चोभ॒यतो॑ रा॒ष्ट्रं परि॑गृह्णाति। हिर॑ण्ये॒नोत्पु॑नाति। आहु॑त्यै॒ हि प॒वित्रा॑भ्यामुत्पु॒नन्ति॒ व्यावृ॑त्त्यै॥३३॥

श॒तमा॑नं भवति। श॒तायु॒ः पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॒ये प्रति॑तिष्ठति। अनि॑भृष्टम॒सीत्या॑ह। अनि॑भृष्ट॒ꣳ॒ ह्येत॑त्। वा॒चो बन्धु॒रित्या॑ह। वा॒चो ह्ये॑ष बन्धु॑ः। त॒पो॒जा इत्या॑ह। त॒पो॒जा ह्ये॑तत्। सोम॑स्य दा॒त्रम॒सीत्या॑ह॥३४॥

सोम॑स्य॒ ह्ये॑तद्दा॒त्रम्। शु॒क्रा वः॑ शु॒क्रेणोत्पु॑ना॒मीत्या॑ह। शु॒क्रा ह्याप॑ः। शु॒क्रꣳ॒ हिर॑ण्यम्। च॒न्द्राश्च॒न्द्रेणेत्या॑ह। च॒न्द्रा ह्याप॑ः। च॒न्द्रꣳ॒ हिर॑ण्यम्। अ॒मृता॑ अ॒मृते॒नेत्या॑ह। अ॒मृता॒ ह्याप॑ः।

अ॒मृत॒ꣳ हिर॑ण्यम्॥३५॥

स्वाहा॑ राज॒सूया॒येत्या॑ह। रा॒ज॒सूया॑य॒ ह्येना उत्पु॒नाति॑। स॒ध॒मादौ॑ द्यु॒म्निनी॒रूर्ज॑ ए॒ता इति॑ वारु॒ण्यर्चा गृ॑ह्णाति। व॒रु॒ण॒स॒वमे॒वाव॑रुन्धे। एक॑या गृह्णाति। ए॒क॒धैव यज॑माने वी॒र्यं॑ दधाति। क्ष॒त्रस्योल्ब॑मसि क्ष॒त्रस्य॒ योनि॑र॒सीति॑ ता॒र्प्यश्चो॒ष्णीषं॑ च॒ प्रय॑च्छति सयोनि॒त्वाय॑। एक॑शतेन दर्भपुञ्जी॒लैः प॑वयति। श॒तायु॒र्वै पुरु॑षः श॒तवी॑र्यः। आ॒त्मैक॑श॒तः॥३६॥

यावा॑ने॒व पुरु॑षः। तस्मि॑न्वी॒र्यं॑ दधाति। दध्या॑शयति। इ॒न्द्रि॒यमे॒वाव॑ रुन्धे। उ॒दु॒म्बर॑माशयति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै। शष्पा॑ण्याशयति। सुरा॑बलिमे॒वैनं॑ करोति। आ॒विद॑ ए॒ता भ॑वन्ति। आ॒विद॑मे॒वैन॑ङ्गमयन्ति॥३७॥

अ॒ग्निरे॒वैन॒ङ्गार्ह॑पत्येनावति। इन्द्र॑ इन्द्रि॒येण॑। पू॒षा प॒शुभिः॑। मि॒त्रावरु॑णौ प्राणापा॒नाभ्या॑म्। इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॒ वज्र॒मुद॑यच्छत्। स दिव॑मलिखत्। सो॑ऽर्य॒म्णः पन्था॑ अभवत्। स आवि॑न्ने॒ द्यावा॑पृथि॒वी धृ॒तव्र॑ते॒ इति॒ द्यावा॑पृथि॒वी उपा॑धावत्। स आ॒भ्यामे॒व प्रसू॑त॒ इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॒ वज्रं॒ प्राह॑रत्। आवि॑न्ने॒ द्यावा॑पृथि॒वी धृ॒तव्र॑ते॒ इति॒ यदाह॑॥३८॥

आ॒भ्यामे॒व प्रसू॑तो॒ यज॑मानो॒ वज्रं॒ भ्रातृ॑व्याय॒ प्रह॑रति। आवि॑न्ना दे॒व्यदि॑तिर्विश्वरू॒पीत्या॑ह। इ॒यं वै दे॒व्यदि॑तिर्विश्वरू॒पी। अ॒स्यामे॒व प्रति॑ तिष्ठति। आवि॑न्नो॒ऽयम॒सावा॑मुष्याय॒णो॑ऽस्यां

वि॒श्यस्मिन्रा॒ष्ट्र इत्या॑ह। वि॒शैवैन॑ꣳ रा॒ष्ट्रेण॒ सम॑र्धयति। म॒ह॒ते क्ष॒त्राय॑ मह॒त आधि॑पत्याय मह॒ते जान॑राज्या॒येत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैतामा शा॑स्ते। ए॒ष वो॑ भरता॒ राजा॒ सोमो॒ऽस्माक॑ ब्राह्म॒णाना॒ꣳ राजेत्या॑ह। तस्मा॒त्सोम॑राजानो ब्राह्म॒णाः॥३९॥

इन्द्र॑स्य॒ वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्र॑घ्न॒ इति॒ धनुः॒ प्रय॑च्छति॒ विजि॑त्यै। श॒त्रु॒बाध॑नाः॒ स्थेतीषून्॑। शत्रू॑ने॒वास्य॑ बाधन्ते। पा॒त मा॑ प्र॒त्यञ्च॑ पा॒त मा॑ ति॒र्यञ्च॑म॒न्वञ्च॑ मा पा॒तेत्या॑ह। ति॒स्रो वै शर॑व्या॑ः। प्र॒तीची॑ ति॒रश्च्य॒नूची॑। ताभ्य॑ ए॒वैन॑ पान्ति। दि॒ग्भ्यो मा॑ पा॒तेत्या॑ह। दि॒ग्भ्य ए॒वैन॑ पान्ति। विश्वा॑भ्यो मा नाष्ट्राभ्य॑ः पा॒तेत्या॑ह। अप॑रिमितादे॒वैन॑ पान्ति। हिर॑ण्यवर्णावु॒षसा॑ विरो॒क इति॑ त्रि॒ष्टुभा॑ बा॒हू उद्गृ॑ह्णाति। इ॒न्द्रि॒यं वै वी॒र्य॑त्रि॒ष्टुक्। इ॒न्द्रि॒यमे॒व वी॒र्य॑मु॒परि॑ष्टादा॒त्मन्ध॑त्ते॥४०॥

व्यावृ॑त्त्यै दा॒त्रम॒सीत्या॑हा॒मृत॒ꣳ हिर॑ण्यमेकश॒तो ग॑मयन्त्याह॑ ब्राह्म॒णा ना॒ष्ट्राभ्य॑ः पा॒तेत्या॑ह च॒त्वारि॑ च॥६॥

[६]

दिशो॒ व्यास्था॑पयति। दि॒शाम॒भिजि॑त्त्यै। यद॑नु प्र॒क्रामे॑त्। अ॒भि दिशो॑ जयेत्। उत्तु मा॑द्येत्। मन॒साऽनु॒ प्रक्रा॑मति। अ॒भि दिशो॑ जयति। नोन्मा॑द्यति। स॒मिध॒मा ति॒ष्ठेत्या॑ह। तेज॑ ए॒वाव॑रुन्धे॥४१॥

उ॒ग्रामा ति॒ष्ठेत्या॑ह। इ॒न्द्रि॒यमे॒वाव॑रुन्धे। वि॒राज॒माति॒ष्ठेत्या॑ह। अ॒न्नाद्य॑मे॒वाव॑रुन्धे। उदी॑ची॒मा ति॒ष्ठेत्या॑ह। प॒शू॒ने॒वाव॑रुन्धे।

ऊ॒र्ध्वामाति॒ष्ठेत्या॑ह। सु॒व॒र्गमे॒व लो॒कम॒भिज॑यति। अनूज्ञे॑हीते। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै॥४२॥

मा॒रु॒त ए॒ष भ॑वति। अन्नं॒ वै म॒रुतः॑। अन्न॑मे॒वाव॑रुन्धे। एक॑वि॒ꣳशतिकपालो भवति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। यो॑ऽरण्येऽनुवा॒क्यो॑ ग॒णः। तं म॑ध्य॒त उप॑दधाति। ग्रा॒म्यैरे॒व प॒शुभि॑रार॒ण्यान्प॒शून्परि॑ गृह्णाति। तस्मा॑द्ग्रा॒म्यैः प॒शुभि॑रार॒ण्याः प॒शवः॒ परि॑गृहीताः। पृथि॑वी॒न्यः। अ॒भ्य॑षिच्यत॥४३॥

स रा॒ष्ट्रन्नाभ॑वत्। स ए॒तानि॑ पा॒र्थान्य॑पश्यत्। तान्य॑जुहोत्। तैर्वै स रा॒ष्ट्रम॑भवत्। यत्पा॒र्थानि॑ जु॒होति॑। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति। बा॒र्ह॒स्प॒त्यं पूर्वे॑षामुत्त॒मं भ॑वति। ऐ॒न्द्रमुत्त॑रेषां प्रथ॒मम्। ब्रह्म॑ चै॒वास्मै॑ क्ष॒त्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। अथो॒ ब्रह्म॑न्ने॒व क्ष॒त्रं प्रति॑ष्ठापयति॥४४॥

षड्व॒रस्ता॑दभिषे॒कस्य॑ जुहोति। षडु॒परि॑ष्टात्। द्वाद॑श॒ सम्प॑द्यन्ते। द्वाद॑श॒ मासाः॑ संवत्स॒रः। स॒ꣳव॒त्स॒रः खलु॒ वै दे॒वानां॒ पूः। दे॒वाना॑मे॒व पुरं॑ मध्य॒तो व्यव॑सर्पति। तस्य॒ न कुत॑श्च॒नोपा॑व्या॒धो भ॑वति। भू॒ताना॒मवे॑ष्टीर्जुहोति। अत्रा॑त्र॒ वै मृ॒त्युर्जा॑यते। यत्र॑यत्रै॒व मृ॒त्युर्जा॑यते। तत॑ ए॒वैन॒मव॑यजते। तस्मा॑द्राज॒सूये॑नेजा॒नो नाभिच॑रित॒वै। प्र॒त्यगे॑नमभिचा॒रः स्तृ॑णुते॥४५॥

रु॒न्धे॒ सम॑ष्ट्या असिच्यत स्थापयति॒ जाय॑ते॒ पञ्च॑ च॥७॥ [७]

सोमस्य त्विषिरसि तवेव मे त्विषिर्भूयादिति शार्दूलचर्मोपस्तृणाति। यैव सोमे त्विषिः। या शार्दूले। तामेवावरुन्धे। मृत्योर्वा एष वर्णः। यच्छार्दूलः। अमृतꣳ हिरण्यम्। अमृतमसि मृत्योर्मा पाहीति हिरण्यमुपास्यति। अमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्ते। शतमानं भवति॥४६॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। दिद्योन्मा पाहीत्युपरिष्टादधि निदधाति। उभयत एवास्मै शर्म दधाति। अवेष्टा दन्दशूका इति क्लीबꣳ सीसेन विध्यति। दन्दशूकानेवावयजते। तस्मात्क्लीबन्दन्दशूका दꣳशुकाः। निरस्तन्नमुचेः शिर इति लोहितायसन्निरस्यति। पाप्मानमेव नमुचिन्निरवदयते। प्राणा आत्मनः पूर्वेऽभिषिच्या इत्याहुः॥४७॥

सोमो राजा वरुणः। देवा धर्मसुवश्च ये। ते ते वाचꣳ सुवन्तान्ते तैः प्राणꣳ सुवन्तामित्याह। प्राणानेवात्मनः पूर्वानभिषिञ्चति। यद्ब्रूयात्। अग्नेस्त्वा तेजसाऽभिषिञ्चामीति। तेजस्व्येव स्यात्। दुश्चर्मा तु भवेत्। सोमस्य त्वा द्युम्नेनाभिषिञ्चामीत्याह। सौम्यो वै देवतया पुरुषः॥४८॥

स्वयैवैनं देवतयाऽभिषिञ्चति। अग्नेस्तेजसेत्याह। तेज एवास्मिन्दधाति। सूर्यस्य वर्चसेत्याह। वर्च एवास्मिन्दधाति। इन्द्रस्येन्द्रियेणेत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। मित्रावरुणयोर्वीर्येणेत्य

वीर्यमेवास्मिन्दधाति। मरुतामोजसेत्याह॥४९॥

ओजः एवास्मिन्दधाति। क्षत्राणाङ्क्षत्रपतिरसीत्याह। क्षत्राणामेवैनं क्षत्रपतिं करोति। अतिं दिवस्पाहीत्याह। अत्यन्यान्पाहीति वावैतदाह। समावर्वृत्रन्नधरागुदीचीरित्याह। राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमकः। उच्छेषणेन जुहोति। उच्छेषणभागो वै रुद्रः। भागधेयेनैव रुद्रन्निरवदयते॥५०॥

उदङ्ङेत्याग्नीध्रे जुहोति। एषा वै रुद्रस्य दिक्। स्वायामेव दिशि रुद्रन्निरवदयते। रुद्र यत्ते क्रयी परन्नामेत्याह। यद्वा अस्य क्रयी परन्नामं। तेन वा एष हिनस्ति। यꣳ हिनस्ति। तेनैवैनꣳ सह शमयति। तस्मै हुतमसि यमेष्टमसीत्याह। यमादेवास्य मृत्युमवयजते॥५१॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इति तस्यै गृहे जुहुयात्। याङ्कामयेत राष्ट्रमस्यै प्रजा स्यादिति। राष्ट्रमेवास्यै प्रजा भवति। पूर्णमयेनाध्वर्युरभिषिञ्चति। ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्त्विषिन्दधाति। औदुम्बरेण राजन्यः। ऊर्जमेवास्मिन्नन्नाद्यन्दधाति। आश्वत्थेन वैश्यः। विशमेवास्मिन्पुष्टिन्दधाति। नैयग्रोधेन जन्यः। मित्राण्येवास्मै कल्पयति। अथो प्रतिष्ठित्यै॥५२॥

भवत्याहुः पुरुष ओजसेत्याह निरवदयते यजते जन्यो द्वे च॥८॥ [८]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै। मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनज्मीत्याह। ब्रह्मणैवैनं

दे॒वता॑भ्यां युनक्ति। प्र॒ष्टि॒वा॒हिनं॑ युनक्ति। प्र॒ष्टि॒वा॒ही वै देव॑र॒थः। दे॒व॒र॒थमे॒वास्मै॑ युनक्ति। त्रयोऽश्वा॑ भवन्ति। रथ॑श्चतु॒र्थः। द्वौ स॑व्येष्ठसार॒थी। षड्वं पद्यन्ते॥५३॥

षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभि॑रे॒वैनं॑ युनक्ति। वि॒ष्णु॒क्र॒मान्क्र॑मते। विष्णु॑रे॒व भू॒त्वेमाल्लो॑काँ॒नभिज॑यति। यः क्ष॒त्रियः॒ प्रति॑हितः। सो॑ऽन्वार॑भते। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति। त्रि॒ष्टुभा॒ऽन्वार॑भते। इ॒न्द्रि॒यं वै त्रि॒ष्टुक्। इ॒न्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति॥५४॥

म॒रुतां॑ प्रस॒वे जे॑ष॒मित्या॑ह। म॒रुद्भि॑रे॒व प्रसू॑त॒ उज्ज॑यति। आ॒प्तं मन॒ इत्या॑ह। यदे॒व मन॒सैप्सी॑त्। तदा॑पत्। रा॒ज॒न्यं॑ जिनाति। अना॑क्रान्त ए॒वाक्र॑मते। वि वा ए॒ष इ॑न्द्रि॒येण॑ वी॒र्येण॑र्ध्यते। यो रा॑ज॒न्यं॑ जि॒नाति॑। सम॒हमि॑न्द्रि॒येण॑ वी॒र्येणेत्या॑ह॥५५॥

इ॒न्द्रि॒यमे॒व वी॒र्य॑मा॒त्मन्ध॑त्ते। प॒शू॒नां म॒न्युर॑सि॒ तवे॑व मे म॒न्युर्भू॑या॒दिति॒ वारा॑ही उपा॒नहा॒वुप॑ मुञ्चते। प॒शू॒नां वा ए॒ष म॒न्युः। यद्वरा॑हः। तेने॒व प॑शू॒नां म॒न्युमा॒त्मन्ध॑त्ते। अ॒भि वा इ॒य॒ꣳ सु॑षुवा॒णङ्का॑मयते। तस्यै॑श्व॒रेन्द्रि॒यं वी॒र्यमादा॑तोः। वारा॑ही उपा॒नहा॒वुप॑मुञ्चते। अ॒स्या ए॒वान्तर्ध॑त्ते। इ॒न्द्रि॒यस्य॑ वी॒र्य॑स्यानाँ॑त्यै॥५६॥

नमो॑ मा॒त्रे पृ॑थि॒व्या इत्या॒हाहिꣳसायै। इय॑द॒स्यायु॑र॒स्यायु॑र्मे धे॒हीत्या॑ह। आयु॑रे॒वात्मन्ध॑त्ते। ऊर्ग॒स्यूर्जं॑ मे धे॒हीत्या॑ह।

ऊर्जमेवात्मन्धत्ते। युङ्क्ष्वसि वर्चोसि वर्चो मयि धेहीत्याह। वर्च एवात्मन्धत्ते। एकधा ब्रह्मण उपहरति। एकधैव यजमान आयुरूर्जं वर्चो दधाति। रथविमोचनीया जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥५७॥

त्रयोऽश्वा भवन्ति। रथश्चतुर्थः। तस्माच्चतुर्जुहोति। यदुभौ सहावतिष्ठेताम्। समानं लोकमियाताम्। सह सङ्ग्रहीत्रा रथवाहने रथमादधाति। सुवर्गादेवैनं लोकादन्तर्दधाति। हꣳसः शुचिषदित्यादधाति। ब्रह्मणैवैनमुपावहरति। ब्रह्मणाऽऽदधाति। अतिच्छन्दसाऽऽदधाति। अतिच्छन्दा वै सर्वाणि छन्दाꣳसि। सर्वैभिरेवैनञ्छन्दोभिरादधाति। वर्ष्म वा एषा छन्दसाम्। यदतिच्छन्दाः। यदतिच्छन्दसा दधाति। वर्ष्मैवैनꣳ समानानां करोति॥५८॥

पद्यन्ते दधाति वीर्यणेत्याहानात्यै प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणाऽऽदधाति सप्त च॥९॥ [९]

मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह। मैत्रं वा अहः। वारुणी रात्रिः। अहोरात्राभ्यामेवैनमुपावहरति। मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह। मैत्रो वै दक्षिणः। वारुणः सव्यः। वैश्वदेव्यामिक्षा। स्वमेवैनौ भागधेयमुपावहरति। समहं विश्वैर्देवैरित्याह॥५९॥

वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। ता एवाद्याः कुरुते। क्षत्रस्य नाभिरसि क्षत्रस्य योनिरसीत्यधीवासमास्तृणाति सयोनित्वाय। स्योनामा सीद सुषदामा सीदेत्याह। यथायजुरेवैतत्।

मा त्वा॑ हिꣳसी॒न्मा मा॑ हिꣳसी॒दित्या॒हाहिꣳसायै। निष॑साद धृ॒तव्र॑तो॒ वरु॑णः प॒स्त्या॑स्वा साम्रा॑ज्याय सु॒क्रतु॒रित्या॑ह। साम्रा॑ज्यमे॒वैनꣳ सु॒क्रतुं॑ करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वꣳ रा॑जन्ब्र॒ह्माऽसि॑ सवि॒ताऽसि॑ स॒त्यस॑व॒ इत्या॑ह। स॒वि॒तार॑मे॒वैनꣳ स॒त्यस॑वं करोति॥६०॥

ब्रह्मा(३)न्त्वꣳ रा॑जन्ब्र॒ह्माऽसीन्द्रो॑ऽसि स॒त्यौजा॒ इत्या॑ह। इन्द्र॑मे॒वैनꣳ स॒त्यौज॑सं करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वꣳ रा॑जन्ब्र॒ह्माऽसि॑ मि॒त्रो॑ऽसि सु॒शेव॒ इत्या॑ह। मि॒त्रमे॒वैनꣳ सु॒शेवं॑ करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वꣳ रा॑जन्ब्र॒ह्मासि॒ वरु॑णोऽसि स॒त्यध॒र्मेत्या॑ह। वरु॑णमे॒वैनꣳ स॒त्यध॑र्माणं करोति। स॒वि॒ताऽसि॑ स॒त्यस॑व॒ इत्या॑ह। गा॒य॒त्रीमे॒वैतेना॑भि॒व्याह॑रति। इन्द्रो॑ऽसि स॒त्यौजा॒ इत्या॑ह। त्रि॒ष्टुभ॑मे॒वैतेना॑भि॒व्याह॑रति॥६१॥

मि॒त्रो॑ऽसि सु॒शेव॒ इत्या॑ह। जग॑तीमे॒वैतेना॑भि॒ व्याह॑रति। स॒त्यमे॒ता दे॒वताः॑। स॒त्यमे॒तानि॒ छन्दाꣳसि। स॒त्यमे॒वाव॑रुन्धे। वरु॑णोऽसि स॒त्यध॒र्मेत्या॑ह। अ॒नु॒ष्टुभ॑मे॒वैतेना॑भि॒ व्याह॑रति। स॒त्या॒नृ॒ते वा अ॑नु॒ष्टुप्। स॒त्या॒नृ॒ते वरु॑णः। स॒त्या॒नृ॒ते ए॒वाव॑रुन्धे॥६२॥

नैनꣳ सत्यानृते उ॑दि॒ते हिꣳस्तः। य ए॒वं वेद॑। इन्द्र॑स्य॒ वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्रघ्न॒ इति॒ स्प्यं प्रय॑च्छति। वज्रो॒ वै स्प्यः। वज्रे॑णै॒वास्मा॑ अवरप॒रꣳ र॑न्धयति। ए॒वꣳ हि तच्छ्रेयः॑। यद॑स्मा

एते रध्येयुः। दिशोऽभ्यय॑ राजाऽभूदिति पञ्चाक्षान्प्रयच्छति। एते वै सर्वेऽयाः। अपराजायिनमेवैनं करोति॥६३॥

ओदनमुद्भवते। परमेष्ठी वा एषः। यदोदनः। परमामेवैनꣳ श्रियङ्गमयति। सुश्लोकाँ (४) सुमङ्गलाँ (४) सत्यराजा (३) नित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। शौनः शेपमाख्यापयते। वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति। परः शतं भवति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। मारुतस्य चैकविꣳशतिकपालस्य वैश्वदेव्यै चामिक्षाया अग्नये स्विष्टकृते समवद्यति। देवताभिरेवैनमुभयतः परि गृह्णाति। अपान्नप्त्रे स्वाहोर्जो नप्त्रे स्वाहाऽग्नये गृहपतये स्वाहेति तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रय इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति॥६४॥

देवैरित्याह सत्यसंवं करोति त्रिष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति सत्यानृते एवावरुन्धे करोति शतेन्द्रियष्षट् च॥१०॥ [१०]

एतद्ब्राह्मणानि धात्रे रन्निनान्देवसुवामर्थेतो देवीर्दिशः सोमस्येन्द्रस्य मित्रो दश॥१०॥

एतद्ब्राह्मणानि वैष्णवत्रिकपालमन्नं वै पूषा वाशाः स्थेत्याह दिशो व्यास्थापयत्युदङ्ङेरेत्य ब्रह्मा ३ न्त्वꣳ राजꣳश्चतुष्षष्टिः॥६४॥

एतद्ब्राह्मणानि प्रतितिष्ठति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥अष्टमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके अष्टमः प्रपाठकः॥

वरुणस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं परा ऽपतत्। तत्स ँ सृद्भिरनु समसर्पत्। तत्स ँ सृपा ँ स ँ सृत्त्वम्। अग्निना देवेन प्रथमेऽहन्ननु प्रायुङ्क्त। सरस्वत्या वाचा द्वितीयेऽ। सवित्रा प्रसवेन तृतीयेऽ। पूष्णा पशुभिश्चतुर्थे। बृहस्पतिना ब्रह्मणा पञ्चमे। इन्द्रेण देवेन षष्ठे। वरुणेन स्वया देवतया सप्तमे॥१॥

सोमेन राज्ञाऽष्टमे। त्वष्ट्रा रूपेण नवमे। विष्णुना यज्ञेनाऽप्नोत्। यत्स ँ सृपो भवन्ति। इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमान आप्नोति। पूर्वापूर्वा वेदिर्भवति। इन्द्रियस्य वीर्यस्यावरुद्ध्यै। पुरस्तादुपसदा ँ सौम्येन प्रचरति। सोमो वै रेतोधाः। रेत एव तद्दधाति। अन्तरा त्वाष्ट्रेण। रेत एव हितन्त्वष्टा रूपाणि विकरोति। उपरिष्टाद्वैष्णवेन। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञ एवान्ततः प्रति तिष्ठति॥२॥

सप्तमे दधाति पञ्च च॥१॥ [१]

जामि वा एतत्कुर्वन्ति। यत्सद्यो दीक्षयन्ति सद्यः सोमं क्रीणन्ति। पुण्डरिस्रजां प्रयच्छत्यजामित्वाय। अङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तः। अप्सु दीक्षातपसी प्रावेशयन्। तत्पुण्डरीकमभवत्। यत्पुण्डरिस्रजां प्रयच्छति। साक्षादेव

दीक्षातपसी अवरुन्धे। दशभिर्वत्सतरैः सोमं क्रीणाति। दशाक्षरा विराट्॥३॥

अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। मुष्करा भवन्ति सेन्द्रत्वाय। दशपेयो भवति। अन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै। शतं ब्राह्मणाः पिबन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। सप्तदशꣳ स्तोत्रं भवति। सप्तदशः प्रजापतिः॥४॥

प्रजापतेराप्त्यै। प्राकाशावध्वर्यवे ददाति। प्रकाशमेवैनङ्गमयति। स्रजमुद्गात्रे। व्येवास्मै वासयति। रुक्मꣳ होत्रे। आदित्यमेवास्मा उन्नयति। अश्वं प्रस्तोतृप्रतिहर्तृभ्याम्। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतेराप्त्यै॥५॥

द्वादश पष्ठौहीर्ब्रह्मणे। आयुरेवावरुन्धे। वशां मैत्रावरुणाय। राष्ट्रमेव वश्यकः। ऋषभं ब्राह्मणाच्छꣳसिने। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः। वासंसी नेष्टापोतृभ्याम्। पवित्रे एवास्यैते। स्थूरिं यवाचितमच्छावाकाय। अन्तत एव वरुणमव यजते॥६॥

अनड्वाहमग्नीधे। वह्निर्वा अनड्वान्। वह्निरग्नीत्। वह्निनैव वह्निं यज्ञस्यावरुन्धे। इन्द्रस्य सुषुवाणस्य त्रेधेन्द्रियं वीर्यं परा ऽपतत्। भृगुस्तृतीयमभवत्। श्रायन्तीयन्तृतीयम्। सरस्वती तृतीयम्। भार्गवो होता भवति। श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामम्। सारस्वतीरपो गृह्णाति।

इन्द्रियस्य वीर्यस्यावरुद्ध्यै। श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति। इन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यꣳ श्रयति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामम्। इन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं वारयति॥७॥

विराड्वाजापतिरश्वः प्रजापतेरास्यै यजते ब्रह्मसामं भवति सप्त च॥२॥ [२]

ईश्वरो वा एष दिशोऽनून्मदितोः। यन्दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति। दिशामवैष्टयो भवन्ति। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठत्यनुन्मादाय। पञ्च देवता यजति। पञ्च दिशः। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति। हविषोहविष इष्ट्वा बार्हस्पत्यमभिघारयति। यजमानदेवत्यो वै बृहस्पतिः। यजमानमेव तेजसा समर्धयति॥८॥

आदित्यां मलहाङ्गर्भिणीमा लभते। मारुतीं पृश्निं पष्ठौहीम्। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीची दधाति। आदित्यया पूर्वया प्रचरति। मारुत्योत्तरया। राष्ट्र एव विशमनुबध्नाति। उच्चैरादित्याया आश्रावयति। उपाꣳशु मारुत्यै। तस्माद्राष्ट्रं विशमतिवदति। गर्भिण्यादित्या भवति॥९॥

इन्द्रियं वै गर्भः। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः। अगर्भा मारुती। विड्वै मरुतः। विशमेव निरिन्द्रियामकः। देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवा अश्विनोः पूषन्वाचः सत्यꣳ सन्निधाय। अनृतेनासुरानभ्यभवन्। तेऽश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालं निरवपन्। ततो वै ते वाचः सत्यमवारुन्धत॥१०॥

यदश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालन्निर्वपति। अनृतेनैव भ्रातृव्यानभिभूय। वाचः सत्यमवरुन्धे। सरस्वते सत्यवाचे चरुम्। पूर्वमेवोदितम्। उत्तरेणाभि गृणाति। सवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपालं प्रसूत्यै। दूतान्प्रहिणोति। आविद एता भवन्ति। आविदमेवैनङ्गमयन्ति। अथो दूतेभ्य एव न छिद्यते। तिसृधन्वꣳ शुष्कदृतिर्दक्षिणा समृद्ध्यै॥११॥

अर्धयति भवत्यरुन्धत गमयन्ति द्वे च॥३॥ [३]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति। तस्माच्छिशिरे कुरुपञ्चालाः प्राञ्चो यान्ति। सौम्यश्चरुम्। तस्माद्वसन्तं व्यवसायादयन्ति। सावित्रं द्वादशकपालम्। तस्मात्पुरस्ताद्यवानाꣳ सवित्रा विरुन्धते। बार्हस्पत्यश्चरुम्। सवित्रैव विरुध्य। ब्रह्मणा यवानादधते। त्वाष्ट्रमष्टाकपालम्॥१२॥

रूपाण्येव तेन कुर्वते। वैश्वानरं द्वादशकपालम्। तस्माज्जघन्ये नैदाघे प्रत्यञ्चः कुरुपञ्चाला यान्ति। सारस्वतश्चरुन्निर्वपति। तस्मात्प्रावृषि सर्वा वाचो वदन्ति। पौष्णेन व्यवस्यन्ति। मैत्रेण कृषन्ते। वारुणेन विधृता आसते। क्षैत्रपत्येन पाचयन्ते। आदित्येनादधते॥१३॥

मासिमास्येतानि हवीꣳषि निरुप्याणीत्याहुः। तेनैवर्तून्प्रयुङ्क्त इति। अथो खल्वाहुः। कः संवत्सरञ्जीविष्यतीति। षडेव पूर्वेद्युर्निरुप्याणि। षडुत्तरेद्युः। तेनैवर्तून्प्रयुङ्क्ते।

दक्षि॑णो रथवाहनवा॒हः पूर्वे॑षां॒ दक्षि॑णा। उत्त॑र॒ उत्त॑रेषाम्। सं॒व॒त्स॒रस्यै॒वान्तौ॑ युनक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै॥१४॥

त्वा॒ष्ट्रम॒ष्टाक॑पालन्दधते युन॒क्त्त्येकं॑ च॥४॥ [४]

इन्द्र॑स्य सुषुवा॒णस्य॑ दश॒धेन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ परा॑ऽपतत्। स यत्प्र॑थ॒मन्नि॒रष्ठी॑वत्। तत्क॑लमभवत्। यद्द्वि॒तीयम्॑। तद्बद॑रम्। यत्तृ॒तीयम्॑। तत्क॒र्कन्धु॑। यन्न॒स्तः। स सि॒ꣳहः। यदक्ष्यौ॑॥१५॥

स शा॑र्दू॒लः। यत्कर्ण॑योः। स वृक॑ः। य ऊ॒र्ध्वः। स सोम॑ः। याऽवा॑ची। सा सुरा॑। त्र॒याः सक्त॑वो भवन्ति। इ॒न्द्रि॒यस्यावं॑रुद्ध्यै। त्र॒याणि॒ लोमा॑नि॥१६॥

त्विषि॑मे॒वाव॑रुन्धे। त्रयो॒ ग्रहा॑ः। वी॒र्य॑मे॒वाव॑रुन्धे। नाम्ना॑ दश॒मी। नव॒ वै पुरु॑षे प्रा॒णाः। नाभि॑र्दश॒मी। प्रा॒णा इ॑न्द्रि॒यं वी॒र्यम्॑। प्रा॒णाने॒वेन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ यज॑मान आ॒त्मन्ध॑त्ते। सीसे॑न क्ली॒बाच्छष्पा॑णि क्रीणाति। न वा ए॒तदयो॒ न हिर॑ण्यम्॥१७॥

यत्सीसम्॑। न स्त्री न पुमान्॑। यत्क्ली॒बः। न सोमो॒ न सुरा॑। यत्सौ॑त्राम॒णी समृ॑द्ध्यै। स्वाद्वीन्त्वा॑ स्वा॒दुनेत्या॑ह। सोम॑मे॒वैना॑ करोति। सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ पच्यस्व॒ सर॑स्वत्यै पच्य॒स्वेन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑ पच्य॒स्वेत्या॑ह। ए॒ताभ्यो॒ ह्ये॑षा दे॒वता॑भ्यः पच्य॑ते। ति॒स्रः स॑ꣳसृ॑ष्टा वसति॥१८॥

ति॒स्रो हि रात्री॑ः क्री॒तः सोमो॒ वस॑ति। पु॒नातु॑ ते परि॒स्रुत॒मिति॒ यजु॑षा पुनाति॒ व्यावृ॑त्त्यै। प॒वित्रे॑ण पुनाति। प॒वित्रे॑ण॒ हि

सोमं॑ पुनन्ति॑। वारे॑ण॒ शश्व॑ता॒ तनेत्या॑ह। वारे॑ण॒ हि सोमं॑ पु॒नन्ति॑। वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॒णेति॒ नैतया॑ पुनीयात्। व्यृ॑द्धा॒ ह्ये॑षा। अ॒ति॒प॒वि॒तस्यै॒तया॑ पुनी॒यात्। कु॒विद॒ङ्गेत्यनि॑रुक्तया प्राजाप॒त्यया॑ गृह्णाति॥१९॥

अनि॑रुक्तः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॑। एक॑य॒र्चा गृ॑ह्णाति। ए॒क॒धैव यज॑माने वी॒र्यं॑ दधाति। आ॒श्वि॒नन्धू॒म्रमाल॑भते। अ॒श्विनौ॒ वै दे॒वानां॑ भि॒षजौ॑। ताभ्या॑मे॒वास्मै॑ भेष॒जं क॑रोति। सा॒र॒स्व॒तं मे॒षम्। वाग्वै सर॑स्वती। वा॒चैवैनं॑ भिषज्यति। ऐ॒न्द्रमृ॑ष॒भꣳ सेन्द्र॒त्वाय॑॥२०॥

अक्ष्यो॒र्लोमा॑नि॒ हिर॑ण्यं वसति गृह्णाति भिषज्य॒त्येकं च॥५॥ [५]

यत्रि॒षु यूपे॑ष्वा॒लभ॑त। ब॒हि॒र्धाऽस्मा॑दिन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ दध्यात्। भ्रातृ॑व्यमस्मै जनयेत्। ए॒क॒यू॒प आल॑भते। ए॒क॒धैवास्मि॑न्निन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ दधाति। नास्मै॒ भ्रातृ॑व्यञ्जनयति। नैतेषां॑ पशू॒नां पु॑रो॒डाशा॑ भवन्ति। ग्रह॑पुरोडाशा॒ ह्ये॑ते। यु॒वꣳ सु॒राम॑मश्वि॒नेति॑ सर्वदेव॒त्ये॑ याज्यानुवा॒क्ये॑ भवतः। सर्वा॑ ए॒व दे॒वता॑ः प्रीणाति॥२१॥

ब्रा॒ह्म॒णं परि॑क्रीणीयादु॒च्छेष॑णस्य पा॒तारम्॑। ब्रा॒ह्म॒णो ह्याहु॑त्या उ॒च्छेष॑णस्य पा॒ता। यदि॑ ब्राह्म॒णन्न वि॒न्देत्। व॒ल्मी॒क॒व॒पाया॒मव॑ नयेत्। सैव ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः। यद्वै सौ॑त्राम॒ण्यै व्यृ॑द्धम्। तद॑स्यै॒ समृ॑द्धम्। ना॒ना॒दे॒व॒त्याः॑ प॒शव॑श्च

पुरो॒डाशाँश्च भवन्ति॒ समृ॑द्ध्यै। ऐ॒न्द्रः प॑शू॒नामु॑त्त॒मो भ॑वति। ऐ॒न्द्रः पु॑रो॒डाशा॑नां प्रथ॒मः॥२२॥

इ॒न्द्रि॒ये ए॒वास्मै॑ स॒मीचीं॑ दधाति। पु॒रस्ता॑दनूया॒जानां॑ पुरो॒डाशै॒ः प्रच॑रति। प॒शवो॒ वै पु॑रो॒डाशाः॑। प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे। ऐ॒न्द्रमेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पति। इ॒न्द्रि॒यमे॒वाव॑ रुन्धे। सा॒वि॒त्रं द्वाद॑शकपालं॒ प्रसू॑त्यै। वा॒रु॒णन्दश॑कपालम्। अ॒न्त॒त ए॒व वरु॑ण॒मव॑ यजते। वड॑बा॒ दक्षि॑णा॥२३॥

उ॒त वा ए॒षाऽश्वꣳ॑ सू॒ते। उ॒ताऽश्व॑त॒रम्। उ॒त सोम॑ उ॒त सुरा॑। यत्सौ॑त्रामा॒णी समृ॑द्ध्यै। बा॒र्ह॒स्प॒त्यं प॒शूं च॑तु॒र्थम॑तिपवि॒तस्या ल॑भते। ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॒ बृह॒स्पतिः॑। ब्रह्म॑णै॒व य॒ज्ञस्य॒ व्यृ॑द्ध॒मपि॑ वपति। पु॒रो॒डाश॑वाने॒ष प॒शुर्भ॑वति। न ह्ये॑तस्य॒ ग्रहं॑ गृह्णन्ति॑। सोम॑प्रतीकाः पितरस्तृप्णु॒तेति॑ शतातृ॒ण्णायाꣳ॑ स॒मव॑नयति॥२४॥

श॒तायुः॒ पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॒ये प्रति॑तिष्ठति। दक्षि॑णे॒ऽग्नौ जु॑होति। पा॒प॒व॒स्य॒सस्य॒ व्यावृ॑त्त्यै। हिर॑ण्यमन्त॒रा धा॑रयति। पू॒ताम॒वैनां॑ जुहोति। श॒तमा॑नं भवति। श॒तायुः॒ पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॒ये प्रति॑तिष्ठति। यत्रै॒व श॑तातृ॒ण्णान्धा॒रय॑ति॥२५॥

तन्निद॑धाति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। पि॒तॄन् वा ए॒तस्यै॑न्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ गच्छति। यꣳ सोमो॑ऽति॒ पव॑ते। पि॒तॄणां या॑ज्यानुवा॒क्याभि॒रुप॑ तिष्ठते।

यदेवास्य पितृनिन्द्रियं वीर्यं गच्छति। तदेवाव रुन्धे। तिसृभिरुप तिष्ठते। तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। अथो त्रीणि वै यज्ञस्येन्द्रियाणि। अध्वर्युर्होता ब्रह्मा। त उपतिष्ठन्ते। यान्येव यज्ञस्येन्द्रियाणि। तैरेवास्मै भेषजं करोति॥२६॥

प्रीणाति प्रथमो दक्षिणा समवनयति धारयतीन्द्रियाणि चत्वारि च॥६॥ [६]

अग्निष्टोममग्र आहरति। यज्ञमुखं वा अग्निष्टोमः। यज्ञमुखमेवारभ्य सवमा क्रमते। अथैषोऽभिषेचनीयश्चतुस्त्रिꣳशपवमान भवति। त्रयस्त्रिꣳशद्वै देवताः। ता एवाप्नोति। प्रजापतिश्चतुस्त्रिꣳशः। तमेवाप्नोति। सꣳशर एष स्तोमानामयथापूर्वम्। यद्विषमाः स्तोमाः॥२७॥

एतावान् वै यज्ञः। यावान्पवमानाः। अन्तः श्लेषणन्त्वा अन्यत्। यत्समाः पवमानाः। तेनाऽसꣳशरः। तेन यथापूर्वम्। आत्मनैवाग्निष्टोमेनर्ध्नोति। आत्मना पुण्यो भवति। प्रजा वा उक्थानि। पशव उक्थानि। यदुक्थ्यो भवत्यनु सन्तत्त्यै॥२८॥

स्तोमाः पशव उक्थान्येकं च॥७॥ [७]

उप त्वा जामयो गिर इति प्रतिपद्भवति। वाग्वै वायुः। वाच एवैषोऽभिषेकः। सर्वासामेव प्रजानाꣳ सूयते। सर्वा एनं प्रजा राजेति वदन्ति। एतमु त्यन्दश क्षिप इत्याह। आदित्या वै प्रजाः। प्रजानामेवैतेन सूयते। यन्ति वा एते यज्ञमुखात्। ये

सम्भार्या अक्रन्॥२९॥

यदाह पवस्व वाचो अग्रिय इति। तेनैव यज्ञमुखान्नयन्ति। अनुष्टुक्प्रथमा भवति। अनुष्टुगुत्तमा। वाग्वा अनुष्टुक्। वाचैव प्रयन्ति। वाचोद्यन्ति। उद्वतीर्भवन्ति। उद्वद्वा अनुष्टुभो रूपम्। आनुष्टुभो राजन्यः॥३०॥

तस्मादुद्वतीर्भवन्ति। सौर्यनुष्टुगुत्तमा भवति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्त्यै। यो वै सवादेति। नैनꣳ सव उपनमति। यः सामभ्य एति। पापीयान्त्सुषुवाणो भवति। एतानि खलु वै सामानि। यत्पृष्ठानि। यत्पृष्ठानि भवन्ति॥३१॥

तैरेव सवान्नैति। यानि देवराजानाꣳ सामानि। तैरमुष्मिंल्लोँक ऋध्नोति। यानि मनुष्यराजानाꣳ सामानि। तैरस्मिल्लोँक ऋध्नोति। उभयोरेव लोकयोर् ऋध्नोति। देवलोके च मनुष्यलोके च। एकविꣳशोऽभिषेचनीयस्योत्तमो भवति। एकविꣳशः केशवपनीयस्य प्रथमः। सप्तदशो दशपेयः॥३२॥

विड्वा एकविꣳशः। राष्ट्रꣳ सप्तदशः। विश एवैतन्मध्यतोऽभिषिच्यते। तस्माद्वा एष विशां प्रियः। विशो हि मध्यतोऽभिषिच्यते। यद्वा एनमदो दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति। तत्सुवर्गल्लोकमभ्यारोहति। यदिमल्लोँकन्न प्रत्यवरोहेत्। अतिजनं वेयात्। उद्वा माद्येत्। यदेष प्रतीचीनः स्तोमो भवति। इममेव तेन लोकं प्रत्यवरोहति। अथो अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठत्यनुन्मादाय॥३३॥

अक्रंत्राजन्यौ भवंन्ति दशपेयौ माद्येत्रीणिं च॥८॥ [८]

इयं वै रंजता। असौ हरिंणी। यद्रुक्मौ भवंतः। आभ्यामेवैनंमुभयतः परिं गृह्णाति। वरुंणस्य वा अंभिषिच्यमांनस्यापंः। इन्द्रियं वीर्यन्निरंघ्नन्। तत्सुवर्णꣳ हिरंण्यमभवत्। यद्रुक्ममंन्तर्दधांति। इन्द्रियस्यं वीर्यस्यानिंर्घाताय। शतमांनो भवति शतक्षंरः। शतायुः पुरुंषः शतेन्द्रियः। आयुंष्येवेन्द्रिये प्रतिंतिष्ठति। आयुर्वै हिरंण्यम्। आयुष्या एवैनंमभ्यतिं क्षरन्ति। तेजो वै हिरंण्यम्। तेजस्या एवैनंमभ्यतिं क्षरन्ति। वर्चो वै हिरंण्यम्। वर्चस्या एवैनंमभ्यतिं क्षरन्ति॥३४॥

शतक्षंरोऽष्टौ चं॥९॥ [९]

अप्रंतिष्ठितो वा एष इत्यांहुः। यो रांजसूयेंन यजंत इतिं। यदा वा एष एतेनं द्विरात्रेण यजंते। अथं प्रतिष्ठा। अथं संवत्सरमाप्नोति। यावंन्ति संवत्सरस्यांहोरात्राणिं। तावंतीरेतस्यं स्तोत्रीयाः। अहोरात्रेष्वेव प्रतिं तिष्ठति। अग्निष्टोमः पूर्वमहंर्भवति। अतिरात्र उत्तंरम्॥३५॥

नानैवाहोंरात्रयोः प्रतिं तिष्ठति। पौर्णमास्यां पूर्वमहंर्भवति। व्यंष्टकायामुत्तंरम्। नानैवार्धमासयोः प्रतिंतिष्ठति। अमावास्यांयां पूर्वमहंर्भवति। उद्दृष्ट उत्तंरम्। नानैव मासंयोः प्रतिंतिष्ठति। अथो खलुं। ये एव संमानपक्षे पुंण्याहे स्याताम्। तयोः कार्यं प्रतिंष्ठित्यै॥३६॥

अ॒प॒श॒व्यो द्विरा॒त्र इत्या॑हुः। द्वे ह्येते छन्द॑सी। गा॒य॒त्रं च॒ त्रैष्टु॑भं च। जग॑तीम॒न्तर्य॑न्ति। न तेन॒ जग॑ती कृ॒तेत्या॑हुः। यदे॑नान्तृतीयसव॒ने कु॒र्वन्तीति॑। य॒दा वा ए॒षाऽहीन॒स्याह॒र्भज॑ते। सा॒ह्नस्य॑ वा॒ सव॑नम्। अथै॒व जग॑ती कृ॒ता। अथ॑ पश॒व्यः॑। व्यु॑ष्टि॒र्वा ए॒ष द्विरा॒त्रः। य ए॒वं वि॒द्वान्द्विरा॒त्रेण॒ यज॑ते। व्ये॑वास्मा॑ उच्छति। अथो॒ तम॑ ए॒वाप॑ हते। अ॒ग्नि॒ष्टो॒मम॑न्त॒त आ ह॑रति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॑ः। दे॒वता॑स्वे॒व प्रति॑ तिष्ठति॥३७॥

उत्त॑रं॒ प्रति॑ष्ठित्यै पश॒व्यः॑ स॒प्त च॑॥१०॥ [१०] वरु॑णस्य जा॒मि वा ई॑श्व॒र आ॑ग्ने॒यमिन्द्र॑स्य॒ यत्रि॒ष्वा॑ग्निष्टो॒ममुप॑ त्वे॒यं वै र॑ज॒ताऽप्र॑तिष्ठितो॒ दश॑॥१०॥

वरु॑णस्य॒ यद॒श्विभ्यां॒ यत्रि॒षु तस्मा॒दुद्व॑तीः स॒प्तत्रिꣳ॑शत्॥३७॥

वरु॑णस्य॒ प्रति॑तिष्ठति॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टकम् २ ॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अङ्गिरसो वै सत्रमासत। तेषां पृश्निर्घर्ममधुगासीत्। सर्जीषेणाजीवत्। तेऽब्रुवन्। कस्मै नु सत्रमास्महे। येऽस्या ओषधीर्न जनयाम इति। ते दिवो वृष्टिमसृजन्त। यावन्तः स्तोका अवापद्यन्त। तावतीरोषधयोऽजायन्त। ता जाताः पितरो विषेणालिम्पन्॥१॥

तासाञ्जग्ध्वा रुप्यन्त्यैत्। तेऽब्रुवन्। क इदमित्थमकरिति। वयं भागधेयमिच्छमाना इति पितरोऽब्रुवन्। किं वो भागधेयमिति। अग्निहोत्र एव नोऽप्यस्त्वित्यब्रुवन्। तेभ्य एतद्भागधेयं प्रायच्छन्। यद्धुत्वा निमार्ष्टि। ततो वै त ओषधीरस्वदयन्। य एवं वेद॥२॥

स्वदन्तेऽस्मा ओषधयः। ते वत्समुपावासृजन्। इदं नो हव्यं प्रदापयेति। सोऽब्रवीद्वरं वृणै। दश मा रात्रीर्जातन्न दोहन्। आसङ्गवं मात्रा सह चराणीति। तस्माद्वत्सञ्जातन्दश रात्रीर्न दुहन्ति। आसङ्गवं मात्रा सह चरति। वारेवृत्ꣳ ह्यस्य। तस्माद्वत्सꣳ सꣳसृष्टधयꣳ रुद्रो घातुकः। अति हि सन्धान्धयति॥३॥

अलिम्पन्वेद घातुक एकं च॥१॥ [१]

प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत। तं प्र॒जा अन्व॑सृज्यन्त। तम॑भा॒ग उपा॑स्त। सो॑ऽस्य प्र॒जाभि॒रपा॑क्रामत्। तम॑व॒रुरु॑त्समा॒नोऽन्वै॑त्। तम॑व॒रुध॒न्नाश॑क्नोत्। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑ऽग्निरुपा॑रम॒ताता॑पि॒ वै स्य प्र॒जाप॑ति॒रिति॑। स र॒राटा॒दुद॑मृष्ट॥४॥

तद्घृ॒तम॑भवत्। तस्मा॒द्यस्य॑ दक्षिण॒तः केशा॒ उन्मृ॑ष्टाः। ताञ्ज्ये॑ष्ठल॒क्ष्मी प्रा॑जाप॒त्येत्या॑हुः। यद्र॒राटा॑दु॒दमृ॑ष्ट। तस्मा॑द्र॒राटे॒ केशा॒ न स॑न्ति। तद॒ग्नौ प्रागृ॑ह्णात्। तद्व्य॑चिकित्सत्। जु॒हवा॒नी ३ मा हो॒षा ३ मिति॑। तद्वि॑चिकि॒त्सायै॒ जन्म॑। य ए॒वं वि॒द्वान् वि॑चि॒कित्स॑ति॥५॥

वसी॑य ए॒व चे॑तयते। तं वाग॒भ्य॑वदज्जुहुधीति॑। सो॑ऽब्रवीत्। कस्त्वम॒सीति॑। स्वैव ते॒ वागित्य॑ब्रवीत्। सो॑ऽजुहो॒त्स्वाहेति॑। तत्स्वा॑हाका॒रस्य॒ जन्म॑। य ए॒वꣳस्वा॑हाका॒रस्य॒ जन्म॒ वेद॑। क॒रोति॑ स्वाहाका॒रेण॑ वी॒र्यम्॑। यस्यै॒वं वि॒दुषः॑ स्वाहाका॒रेण॒ जुह्व॑ति॥६॥

भोगा॑यै॒वास्य॑ हु॒तं भ॑वति। तस्या॒ आहु॑त्यै॒ पुरु॑षमसृजत। द्वि॒तीय॑मजुहोत्। सोऽश्व॑मसृजत। तृ॒तीय॑मजुहोत्। स गाम॑सृजत। च॒तु॒र्थम॑जुहोत्। सोऽवि॑मसृजत। प॒ञ्च॒मम॑जुहोत्। सो॑ऽजाम॑सृजत॥७॥

सो॑ऽग्निर॑बिभेत्। आहु॑तीभि॒र्वै मा॑ऽऽप्नो॒तीति॑। स प्र॒जाप॑तिं॒ पुनः॒ प्रावि॑शत्। तं प्र॒जाप॑तिरब्रवीत्। जाय॒स्वेति॑। सो॑ऽब्रवीत्। किं भा॑ग॒धेय॑म॒भि ज॑निष्य॒ इति॑। तुभ्य॑मे॒वेदꣳ हू॑याता॒

इत्यब्रवीत्। स एतद्भागधेयमभ्यजायत। यदग्निहोत्रम्॥८॥

तस्मादग्निहोत्रमुच्यते। तद्धूयमानमादित्यौऽब्रवीत्। मा हौषीः। उभयोर्वै नावेतदिति। सोऽग्निरब्रवीत्। कथन्नौ होष्यन्तीति। सायमेव तुभ्यं जुहुवन्। प्रातर्मह्यमित्यब्रवीत्। तस्मादग्नये सायꣳ हूयते। सूर्याय प्रातः॥९॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुहुयात्। उभयमेवाग्नेयꣳ स्यात्। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। तथाग्नये सायꣳ हूयते। सूर्याय प्रातः। रात्रिं वा अनु प्रजाः प्र जायन्ते। अह्ना प्रति तिष्ठन्ति। यत्सायं जुहोति॥१०॥

प्रैव तेन जायते। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। प्रत्येव तेन तिष्ठति। प्रजापतिरकामयत प्रजायेयेति। स एतदग्निहोत्रं मिथुनमपश्यत्। तदुदिते सूर्येऽजुहोत्। यजुषाऽन्यत्। तूष्णीमन्यत्। ततो वै स प्राजायत। यस्यैवं विदुष उदिते सूर्येऽग्निहोत्रं जुह्वति॥११॥

प्रैव जायते। अथो यथा दिवा प्रजानन्नेति। तादृगेव तत्। अथो खल्वाहुः। यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे वसतः। यस्तयोरन्यꣳ राधयत्यन्यन्न। उभौ वाव स तावृच्छतीति। अग्निं वावादित्यः सायं प्र विशति। तस्मादग्निर्दूरान्नक्तन्दृशे। उभे हि तेजसी सं पद्येते॥१२॥

उ॒द्यन्तं॒ वावादि॒त्यम॒ग्निरनु॑ स॒मारो॑हति। तस्मा॑द्धू॒म ए॒वाग्नेर्दिवा॑ ददृशे। यद॒ग्नये॑ सा॒यं जु॑हु॒यात्। आ सूर्या॑य वृश्च्येत। यत्सूर्या॑य प्रा॒तर्जु॑हु॒यात्। आऽग्नये॑ वृश्च्येत। दे॒वता॑भ्यः स॒मद॑न्दध्यात्। अ॒ग्निर्ज्योति॒र्ज्योतिः॒ सूर्यः॒ स्वाहेत्ये॒व सा॒यꣳ हो॑त॒व्यम्॑। सूर्यो॒ ज्योति॒र्ज्योति॑र॒ग्निः स्वाहेति॑ प्रा॒तः। तथो॒भाभ्याꣳ॑ सा॒यꣳ हू॑यते॥१३॥

उ॒भाभ्या॑ं प्रा॒तः। न दे॒वता॑भ्यः स॒मद॑न्दधाति। अ॒ग्निर्ज्योति॒रित्या॑ह। अ॒ग्निर्वै रे॑तो॒धाः। प्र॒जा ज्योति॒रित्या॑ह। प्र॒जा ए॒वास्मै॒ प्र ज॑नयति। सूर्यो॒ ज्योति॒रित्या॑ह। प्र॒जास्वे॒व प्रजा॑तासु॒ रेतो॑ दधाति। ज्योति॑र॒ग्निः स्वाहेत्या॑ह। प्र॒जा ए॒व प्रजा॑ता अ॒स्यां प्रति॑ष्ठापयति॥१४॥

तू॒ष्णीमुत्त॑रा॒माहु॑तिं जुहोति। मि॒थु॒न॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै। यदुदि॑ते॒ सूर्ये॑ प्रा॒तर्जु॑हु॒यात्। यथाऽति॑थये॒ प्रद्रु॑ताय शू॒न्यायाव॑स॒थायाहा॒र्यꣳ हर॑न्ति। ता॒दृगे॒व तत्। क्वाह॒ तत॒स्तद्भव॒तीत्या॑हुः। यत्स न वेद॑। यस्मै॒ तद्धर॒न्तीति॑। तस्मा॒द्यदौ॑ष॒सं जु॒होति॑। तदे॒व स॑म्प्र॒ति। अथो॒ यथा॒ प्रार्थ॑मौष॒सं प॑रि॒वेवे॑ष्टि। ता॒दृगे॒व तत्॥१५॥

अ॒मृ॒ष्ट॒ वि॒चि॒कित्स॑ति॒ जुह्व॑त्य॒जाम॑सृजताग्निहो॒त्रꣳ सूर्या॑य प्रा॒तर्जु॑हो॒ति॒ जुह्व॑ति स॒पद्यते॑ हूयते स्थापयति सम्प्र॒ति द्वे च॑॥२॥ [२]

रु॒द्रो वा ए॒षः। यद॒ग्निः। पत्नी॑ स्था॒ली। यन्मध्ये॒ऽग्नेर॑धि॒श्रये॑त्।

रुद्राय पत्नीमपि दध्यात्। प्रमायुका स्यात्। उदीचोऽङ्गारान्निरूह्याधिश्रयति। पत्नियै गोपीथाय। व्यन्तान्करोति। तथा पत्न्यप्रमायुका भवति॥१६॥

घर्मो वा एषोऽशान्तः। अहरहः प्र वृज्यते। यदग्निहोत्रम्। प्रतिषिञ्चेत्पशुकामस्य। शान्तमिव हि पशव्यम्। न प्रतिषिञ्चेद्ब्रह्मवर्चसकामस्य। समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्। अथो खलु। प्रतिषिच्यमेव। यत्प्रतिषिञ्चति॥१७॥

तत्पशव्यम्। यज्जुहोति। तद्ब्रह्मवर्चसि। उभयमेवाकः। प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकात्। अगतन्देवलोकम्। यच्छृतꣳ हविरनभिघारितम्। अभि द्योतयति। अभ्येवैनद्धारयति। अथो देवत्रैवैनद्गमयति॥१८॥

पर्यग्नि करोति। रक्षसामपहत्यै। त्रिः पर्यग्नि करोति। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। यत्प्राचीनमुद्वासयेत्। यजमानꣳ शुचाऽर्पयेत्। यद्दक्षिणा। पितृदेवत्यꣳ स्यात्। यत्प्रत्यक्॥१९॥

पत्नीꣳ शुचाऽर्पयेत्। उदीचीनमुद्वासयति। एषा वै देवमनुष्याणाꣳ शान्ता दिक्। तामेवैनदनूद्वासयति शान्त्यै। वर्त्म करोति। यज्ञस्य सन्तत्यै। निष्टपति। उपैव तत्स्तृणाति। चतुरुन्नयति। चतुष्पादः पशवः॥२०॥

पशूनेवावरुन्धे। सर्वान्पूर्णानुन्नयति। सर्वे हि पुण्या

रा॒द्धाः। अ॒नूच॒ उन्न॑यति। प्र॒जाया॑ अनूचीन॒त्वाय॑। अ॒नूच्ये॒वास्य॑ प्र॒जाऽर्धु॑का भवति। सम्मृ॑शति॒ व्यावृ॑त्त्यै। नाहौ॑ष्य॒न्नुप॑ सादयेत्। यदहौ॑ष्यन्नुपसा॒दये॑त्। यथा॒ऽन्यस्मा॑ उपनि॒धाय॑॥२१॥

अ॒न्यस्मै॑ प्र॒यच्छ॑ति। ता॒दृगे॒व तत्। आऽस्मै॑ वृश्च्येत। यदे॒व गार्ह॑पत्येऽधि॒ श्रय॑ति। तेन॒ गार्ह॑पत्यं प्रीणाति। अ॒ग्निर॑बिभेत्। आहु॑तयो॒ माऽत्ये॑ष्य॒न्तीति॑। स ए॒ताꣳ स॒मिध॑मपश्यत्। तामाऽध॑त्त। ततो॒ वा अ॒ग्नावाहु॑तयोऽध्रियन्त॥२२॥

यदे॑नꣳ स॒मय॑च्छत्। तत्स॒मिधः॑ समि॒त्त्वम्। स॒मिध॒मा द॑धाति। सम॒वैनं॑ यच्छति। आहु॑तीना॒न्धृत्यै॑। अथो॑ अग्निहो॒त्रमे॒वेध्मव॑त्करोति। आहु॑तीनां॒ प्रति॑ष्ठित्यै। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। यदेकाꣳ स॒मिध॑मा॒धाय॒ द्वे आहु॑ती जु॒होति॑। अथ॒ कस्याꣳ स॒मिधि॑ द्वि॒तीया॒माहु॑तिं जुहो॒तीति॑॥२३॥

यद्वे स॒मिधा॑वा द॒ध्यात्। भ्रातृ॑व्यमस्मै जनयेत्। एकाꣳ स॒मिध॑मा॒धाय॑। यजु॑षा॒ऽन्यामाहु॑तिं जुहोति। उ॒भे ए॒व स॒मिद्वती॒ आहु॑ती जुहोति। नास्मै॒ भ्रातृ॑व्यञ्जनयति। आदी॑प्तायां जुहोति। समि॑द्धमिव॒ हि ब्र॑ह्मवर्च॒सम्। अथो॒ यथाऽति॑थिं॒ ज्योति॑ष्कृत्वा प॑रि॒ वेवे॑ष्टि। ता॒दृगे॒व तत्। च॒तुरुन्न॑यति। द्विर्जु॑होति। तस्मा॑द्द्वि॒पाच्चतु॑ष्पादमत्ति। अथो॑ द्वि॒पद्ये॒व चतु॑ष्पदः॒ प्रति॑ ष्ठापयति॥२४॥

भ॒व॒ति॒ प्र॒ति॒ष्ठि॒श्चति॑ गमयति प्र॒त्यक्प॒शव॑ उपनि॒धाया॑ध्रियन्तेति॒ तच्च॒त्वारि॑ च॥३॥ [३]

उ॒त्त॒रावं॑तौँ॒वै दे॒वा आहु॑ति॒मजु॑हवुः। अवा॑ची॒मसु॑राः। ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः। यङ्का॒मये॑त॒ वसी॑यान्त्स्या॒दिति॑। कनी॑य॒स्तस्य॒ पूर्वꣳ॑ हु॒त्वा। उत्त॑रं॒ भूयो॑ जुहुयात्। ए॒षा वा उ॑त्त॒राव॒त्याहु॑तिः। तान्दे॒वा अ॑जुहवुः। तत॒स्ते॑ऽभवन्॥२५॥

यस्यै॒वं जुह्व॑ति। भव॑त्ये॒व। यङ्का॒मये॑त॒ पापी॑यान्त्स्या॒दिति॑। भूय॒स्तस्य॒ पूर्वꣳ॑ हु॒त्वा। उत्त॑र॒ङ्कनी॑यो जुहुयात्। ए॒षा वा अवा॒च्याहु॑तिः। तामसु॑रा अजुहवुः। तत॒स्ते परा॑ऽभवन्। यस्यै॒वं जुह्व॑ति। परै॒व भ॑वति॥२६॥

हु॒त्वोप॑ सादय॒त्यजा॑मित्वाय। अथो॒ व्यावृ॑त्त्यै। गार्ह॑पत्यं॒ प्रती॑क्षते। अन॑नुध्यायिनमे॒वैनं॑ करोति। अ॒ग्निहो॒त्रस्य॒ वै स्था॒णुर॑स्ति। तं य ऋ॒च्छेत्। य॒ज्ञस्था॒णुमृ॑च्छेत्। ए॒ष वा अ॑ग्निहो॒त्रस्य॑ स्था॒णुः। यत्पूर्वाऽऽहु॑तिः। तां यदुत्त॑रया॒ऽभि जु॑हु॒यात्॥२७॥

य॒ज्ञस्था॒णुमृ॑च्छेत्। अ॒ति॒हाय॒ पूर्वा॒माहु॑तिं जुहोति। य॒ज्ञस्था॒णुमे॒व परि॑ वृणक्ति। अथो॒ भ्रातृ॑व्यमे॒वास्वाऽति॑ क्रामति। अ॒वा॒चीनꣳ॑ सा॒यमुप॑मार्ष्टि। रेत॑ ए॒व तद्द॑धाति। ऊ॒र्ध्वं प्रा॒तः। प्र ज॑नयत्ये॒व तत्। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। च॒तुरुन्न॑यति॥२८॥

द्विर्जु॑होति। अथ॒ क्व॑ द्वे आहु॑ती भवत॒ इति॑। अ॒ग्नौ वै॑श्वान॒र इति॑ ब्रूयात्। ए॒ष वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। यद्ब्रा॑ह्म॒णः। हु॒त्वा द्विः

प्राश्ञा॑ति। अ॒ग्नावे॒व वै॑श्वान॒रे द्वे आहु॑ती जुहोति। द्विर्जु॒होति॑। द्विर्निमा॑र्ष्टि। द्विः प्राश्ञा॑ति॥२९॥

षड्वम्प॑द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। किं॒ दे॒व॒त्य॑मग्निहो॒त्रमिति॑। वै॒श्व॒दे॒वमिति॑ ब्रूयात्। यद्यजु॑षा जु॒होति॑। तदै॑न्द्रा॒ग्नम्। यत्तू॒ष्णीम्। तत्प्रा॑जापत्यम्॥३०॥

यन्नि॒मार्ष्टि॑। तदोष॑धीनाम्। यद्वि॒तीयम्॑। तत्पि॑तॄ॒णाम्। यत्प्राश्ञा॑ति। तद्गर्भा॑णाम्। तस्मा॒द्गर्भा॒ अन॑श्नन्तो वर्धन्ते। यदा॒चाम॑ति। तन्म॑नु॒ष्या॑णाम्। उद॑ङ्ङ्य॒वृत्याचा॑मति॥३१॥

आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। निर्णे॑नेक्ति॒ शुद्ध्यै॑। निष्ट॑पति स्व॒गाकृ॑त्यै। उद्दि॑शति। स॒प्त॒र्षीने॒व प्री॑णाति। द॒क्षि॒णा प॒र्याव॑र्तते। स्वमे॒व वी॒र्य॑मनु॑ प॒र्याव॑र्तते। तस्मा॒द्दक्षि॒णोऽर्ध आ॒त्मनो॑ वी॒र्या॑वत्तरः। अथो॑ आदि॒त्यस्यै॒वावृ॒तमनु॑ प॒र्याव॑र्तते। हु॒त्वोप॒ समि॑न्धे॥३२॥

ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सस्य॒ समि॑द्ध्यै। न ब॒र्हिरनु॒ प्र ह॑रेत्। अस॑ꣳस्थितो॒ वा ए॒ष य॒ज्ञः। यद॑ग्निहो॒त्रम्। यद॑नु प्र॒हरे॑त्। य॒ज्ञं विच्छि॑न्द्यात्। तस्मा॒न्नानु॑ प्र॒हृत्यम्॑। य॒ज्ञस्य॒ सन्त॑त्यै। अ॒पो नि न॑यति। अ॒व॒भृ॒थस्यै॒व रू॒पम॑कः॥३३॥

अ॒भ॒व॒न्भ॒व॒ति॒ जु॒हु॒यान्न॑यति मार्ष्टि॒ द्विः प्राश्ञा॑ति प्राजापत्यमाचा॑मतीन्धेऽकः॥४॥ [४]

ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। अ॒ग्नि॒हो॒त्रप्रा॑यणा य॒ज्ञाः। किं प्रा॑यणमग्निहो॒त्रमिति॑। व॒त्सो वा अ॑ग्निहो॒त्रस्य॒ प्राय॑णम्।

अ॒ग्निहो॒त्रं य॒ज्ञानाँ॑म्। तस्य॑ पृथि॒वी सद॑ः। अ॒न्तरि॑क्ष॒माग्नीँ॑ध्रम्। द्यौर्ह॑वि॒र्धानम्॑। दि॒व्या आप॒ः प्रोक्ष॑णयः। ओष॑धयो ब॒र्॒हिः॥३४॥

वन॒स्पत॑य इ॒ध्मः। दिश॑ः परि॒धय॑ः। आ॒दि॒त्यो यूप॑ः। यज॑मानः प॒शुः। स॒मु॒द्रो॑ऽवभृ॒थः। सं॒व॒त्स॒रः स्व॑गाका॒रः। तस्मा॒दाहि॑ताग्नेः॒ सर्व॑मे॒व ब॑र्हि॒ष्य॑न्द॒त्तं भ॑वति। यत्सा॒यं जु॒होति॑। रात्रि॑मे॒व तेन॑ दक्षि॒ण्याँ॑ कुरुते। यत्प्रा॒तः॥३५॥

अह॑रे॒व तेन॑ दक्षि॒ण्यं॑ कुरुते। यत्ततो॒ दद॑ाति। सा दक्षि॑णा। याव॑न्तो॒ वै दे॒वा अहु॑त॒मादन्॑। ते परा॑ऽभवन्। त ए॒तद॑ग्निहो॒त्रꣳ सर्व॑स्यै॒व स॑मव॒दाया॑जुहवुः। तस्मा॑दाहुः। अ॒ग्निहो॒त्रं वै दे॒वा गृ॒हाणां॒ निष्कृ॑तिमपश्य॒न्निति॑। यत्सा॒यं जु॒होति॑। रात्रि॑या ए॒व तद्धु॒ताद्या॑य॥३६॥

यज॑मान॒स्यापरा॑भावाय। यत्प्रा॒तः। अह्न॑ ए॒व तद्धु॒ताद्या॑य। यज॑मान॒स्यापरा॑भावाय। यत्ततो॒ऽश्ञाति॑। हु॒तमे॒व तत्। द्वयो॒ः पय॑सा जुहुयात्प॒शुका॑मस्य। ए॒तद्वा अ॑ग्निहो॒त्रं मि॑थु॒नम्। य ए॒वं वेद॑। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मिथु॒नैर्जा॑यते॥३७॥

इ॒मामे॒व पूर्व॑या दुहे। अ॒मूमुत्त॑रया। अ॒धि॒श्रित्योत्त॑र॒मा न॑यति। योना॑वे॒व तद्रेतः॑ सिञ्चति प्र॒जन॑ने। आज्ये॑न जुहुया॒त्तेज॑स्कामस्य। तेजो॒ वा आज्यम्॑। ते॒ज॒स्व्ये॑व भ॑वति।

पयसा पशुकामस्य। एतद्वै पशूनाꣳ रूपम्। रूपेणैवास्मै पशूनवरुन्धे॥३८॥

पशुमानेव भवति। दध्नेन्द्रियकामस्य। इन्द्रियं वै दधि। इन्द्रियाव्येव भवति। यवाग्वा ग्रामकामस्यौषधा वै मनुष्याः। भागधेयेनैवास्मै सजातानव रुन्धे। ग्राम्येव भवति। अयज्ञो वा एषः। योऽसामा॥३९॥

चतुरुन्नयति। चतुरक्षरꣳ रथन्तरम्। रथन्तरस्यैष वर्णः। उपरीव हरति। अन्तरिक्षं वामदेव्यम्। वामदेव्यस्यैष वर्णः। द्विर्जुहोति। द्व्यक्षरं बृहत्। बृहत एष वर्णः। अग्निहोत्रमेव तत्सामन्वत्करोति॥४०॥

यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दत उपसत्तारम्। उन्नीयोप सादयति। पृथिवीमेव प्रीणाति। होष्यन्नुपसादयति। अन्तरिक्षमेव प्रीणाति। हुत्वोप सादयति। दिवमेव प्रीणाति। एता वा अग्निहोत्रस्योपसदः॥४१॥

य एवं वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दत उपसत्तारम्। यो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितं प्रत्याश्रावितꣳ होतारं ब्रह्माणं वषट्कारं वेद। तस्य त्वेव हुतम्। प्राणो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितम्। अपानः प्रत्याश्रावितम्। मनो होता। चक्षुर्ब्रह्मा। निमेषो वषट्कारः॥४२॥

य एवं वेद। तस्य त्वेव हुतम्। सायं यावानश्च वै देवाः प्रातर्यावाणश्चाग्निहोत्रिणो गृहमागच्छन्ति। तान् यन्न तर्पयेत्। प्रजयाऽस्य पशुभिर्वि तिष्ठेरन्। यत्तर्पयेत्। तृप्ता एनं प्रजया पशुभिस्तर्पयेयुः। सजूर्देवैः सायं यावभिरिति सायꣳ सम्मृशति। सजूर्देवैः प्रातर्यावभिरिति प्रातः। ये चैव देवाः सायं यावानो ये च प्रातर्यावाणः॥४३॥

तानेवोभयाꣳस्तर्पयति। त एनन्तृप्ताः प्रजया पशुभिस्तर्पयन्ति। अरुणो ह स्माहौपवेशिः। अग्निहोत्र एवाहꣳ सायं प्रातर्वज्रं भ्रातृव्येभ्यः प्र हरामि। तस्मान्मत्पापीयाꣳसो भ्रातृव्या इति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। समित्समृमी। सप्तपदा शक्वरी। शाक्वरो वज्रः। अग्निहोत्र एव तत्सायं प्रातर्वज्रं यजमानो भ्रातृव्याय प्र हरति। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति॥४४॥

बर्हिः प्रातरहुताद्यांय जायते रुन्धेऽसामा करोत्येता वा अग्निहोत्रस्योपसदौ वषट्कारश्च प्रातर्यावाणो वज्रस्त्रीणि च॥५॥ [५]

प्रजापतिरकामयतात्मन्वन्मे जायेतेति। सोऽजुहोत्। तस्मात्मन्वदजायत। अग्निर्वायुरादित्यः। तेऽब्रुवन्। प्रजापतिरहौषीदात्मन्वन्मे जायेतेति। तस्य वयमजनिष्महि। जायतान्न आत्मन्वदिति तेऽजुहवुः। प्राणानामग्निः। तनुवै वायुः॥४५॥

चक्षुष आदित्यः। तेषाꣳ हुतादजायत गौरेव। तस्यै

पयसि व्यायच्छन्त। ममं हुतादजनि ममेति। ते प्रजापतिं प्रश्नमायन्। स आदित्यौऽग्निमब्रवीत्। यतरो नौ जयात्। तन्नौ सहासदिति। कस्यै कोऽहौषीदिति प्रजापतिरब्रवीत्कस्यै क इति। प्राणानामहमित्यग्निः॥४६॥

तनुवा अहमिति वायुः। चक्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव प्राणानामहौषीत्। तस्य हुतादजनीति। अग्नेर्हुतादजनीति। तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम्। गौर्वा अग्निहोत्रम्। य एवं वेद गौरग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निꣳ समर्धयति। अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति॥४७॥

य एवं वेद। तौ वायुरब्रवीत्। अनु मा भजतमिति। यदेव गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्रवान्। तेन त्वां प्रीणानित्यब्रूताम्। तस्माद्यद्गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्रवति। वायुमेव तेन प्रीणाति। प्रजापतिर्देवताः सृजमानः। अग्निमेव देवतानां प्रथममसृजत। सोऽन्यदालम्भ्यमवित्वा॥४८॥

प्रजापतिमभि पर्यावर्तत। स मृत्योरबिभेत्। सोऽमुमादित्यमात्मनो निरमिमीत। तꣳ हुत्वा परा ङ्वर्यावर्तत। ततो वै स मृत्युमपाजयत्। अप मृत्युं जयति। य एवं वेद। तस्माद्यस्यैवं विदुषः। उतैकाहमुत द्व्यहन्न जुह्वति। हुतमेवास्य भवति। असौ ह्यादित्यौऽग्निहोत्रम्॥४९॥

तनुवै वायुरग्निर्भवत्यवित्वा भवत्येकं च॥६॥ [६]

रौद्रङ्गवि। वायव्यमुपसृष्टम्। आश्विनन्दुह्यमानम्।

सौ॒म्यन्दु॒ग्धम्। वा॒रु॒णमधि॑ श्रितम्। वै॒श्व॒दे॒वा भि॒न्दवः॑। पौ॒ष्णमुद॑न्तम्। सा॒र॒स्व॒तं वि॒ष्यन्द॑मानम्। मै॒त्रꣳ शरः॑। धा॒तुरुद्वा॑सितम्। बृह॒स्पते॒रुन्नी॑तम्। स॒वि॒तुः प्र क्रा॑न्तम्। द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्यꣳ ह्रि॒यमा॑णम्। ऐ॒न्द्रा॒ग्नमुप॑सन्नम्। अ॒ग्नेः पूर्वाऽऽहु॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रुत्त॑रा। ऐ॒न्द्रꣳ हु॒तम्॥५०॥

उद्वा॑सितꣳ स॒प्त च॑॥७॥ [७]

द॒क्षि॒ण॒त उप॑ सृजति। पि॒तृ॒लो॒कमे॒व तेन॑ जयति। प्राची॒मा व॑र्तयति। दे॒व॒लो॒कमे॒व तेन॑ जयति। उदी॑चीमा॒वृत्य॑ दोग्धि। म॒नु॒ष्य॒लो॒कमे॒व तेन॑ जयति। पूर्वौ॑ दुह्याज्ज्ये॒ष्ठस्य॑ ज्यैष्ठिने॒यस्य॑। यो वा॑ ग॒तश्रीः॒ स्यात्। अप॑रौ दुह्यात्कनि॒ष्ठस्य॑ कानिष्ठिने॒यस्य॑। यो वा॒ बुभू॑षेत्॥५१॥

न सं मृ॑शति। पा॒प॒व॒स्य॒सस्य॒ व्यावृ॑त्त्यै। वा॒य॒व्यं॑ वा ए॒तदुप॑सृष्टम्। आ॒श्वि॒नन्दु॒ह्यमा॑नम्। मै॒त्रन्दु॒ग्धम्। अ॒र्य॒म्ण उ॑द्वा॒स्यमा॑नम्। त्वा॒ष्ट्रमु॑न्नी॒यमा॑नम्। बृह॒स्पते॒रुन्नी॑तम्। स॒वि॒तुः प्रक्रा॑न्तम्। द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्यꣳ ह्रि॒यमा॑णम्॥५२॥

ऐ॒न्द्रा॒ग्नमुप॑ सादितम्। सर्वा॑भ्यो॒ वा ए॒ष दे॒वता॑भ्यो जुहोति। यो॑ऽग्निहो॒त्रं जु॒होति॑। यथा॒ खलु॒ वै धे॒नुन्ती॒र्थे त॒र्पय॑ति। ए॒वम॑ग्निहो॒त्री यज॑मानन्तर्पयति। तृप्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। प्र सु॑व॒र्गं लो॒कं जा॑नाति। पश्य॑ति पु॒त्रम्। पश्य॑ति॒ पौत्रम्॑। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मिथु॒नैर्जा॑यते। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ऽग्निहो॒त्रं जु॒ह्व॑ति। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑॥५३॥

बुभूषेद्धियमाणञ्जायते द्वे च॥८॥ [८]

त्रयो वै प्रैयमेधा आसन्। तेषान्त्रिरेकोऽग्निहोत्रमजुहोत्। द्विरेकः। सकृदेकः। तेषां यस्त्रिरजुहोत्। स ऋचाऽजुहोत्। यो द्विः। स यजुषा। यः सकृत्। स तूष्णीम्॥५४॥

यश्च यजुषाऽजुहोद्यश्च तूष्णीम्। तावुभावार्ध्नुताम्। तस्माद्यजुषाऽऽहुतिः पूर्वा होतव्या। तूष्णीमुत्तरा। उभे एवर्धी अवरुन्धे। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सायं जुहोति। रेत एव तद्दधाति। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः! सूर्यः स्वाहेति प्रातः। रेत एव हितं प्र जनयति। रेतो वा एतस्य हितन्न प्र जायते॥५५॥

यस्याग्निहोत्रमहुतꣳ सूर्योऽभ्युदेति। यद्यन्ते स्यात्। उन्नीय प्राङुदाद्रवेत्। स उपसाद्यातमितोरासीत। स यदा ताम्येत्। अथ भूः स्वाहेति जुहुयात्। प्रजापतिर्वै भूतः। तमेवोपासरत्। स एवैनन्तत उन्नयति। नार्तिमार्च्छति यजमानः॥५६॥

तूष्णीञ्जायते यजमानः॥९॥ [९]

यदग्निमुद्धरति। वसवस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। वसुष्वेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। निहितो धूपायञ्छेते। रुद्रास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। रुद्रेष्वेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। प्रथममिध्ममर्चिरा लभते। आदित्यास्तर्ह्यग्निः॥५७॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। सर्व एव सर्वश इध्म आदीप्तो भवति। विश्वे देवास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। विश्वेष्वेवास्य देवेष्वग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। नितरामर्चिरुपावैति लोहिनीकेव भवति। इन्द्रस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। इन्द्र एवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति॥५८॥

अङ्गारा भवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योऽर्चिरुदेति। प्रजापतिस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। प्रजापतावेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। शरोऽङ्गारा अध्यूहन्ते। ब्रह्म तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। ब्रह्मन्नेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। वसुषु रुद्रेष्वादित्येषु विश्वेषु देवेषु। इन्द्रे प्रजापतौ ब्रह्मन्। अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुह्वति। य उ चैनदेवं वेद॥५९॥

आदित्यास्तर्ह्यग्निरिन्द्र एवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति देवेषु चत्वारि च (यदग्निर्निहितः प्रथमꣳ सर्व एव नितरामङ्गाराः शरोऽङ्गारा ब्रह्म वसुष्वष्टौ ॥)॥१०॥ [१०]

ऋतन्त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं परिषिञ्चति। सत्यन्त्वर्तेन परिषिञ्चामीति प्रातः। अग्निर्वा ऋतम्। असावादित्यः सत्यम्। अग्निमेव तदादित्येन सायं परिषिञ्चति। अग्निनाऽऽदित्यं प्रातः सः। यावदहोरात्रे भवतः। तावदस्य लोकस्य। नार्तिर्न रिष्टिः। नान्तो न

पर्यन्तौऽस्ति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुह्वति। य उचैनदेवं वेद॥६०॥

अस्ति द्वे च॥११॥ [११]

अङ्गिरसः प्रजापतिरग्निꣳ रुद्र उत्तरावतीं ब्रह्मवादिनोऽग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः प्रजापतिरकामयतात्मन्वद्रौद्रङ्गविं दक्षिणतस्त्रयो वै यदग्निमृतन्त्वा सत्येनैकादश॥११॥

अङ्गिरसः प्रैव तेन पशूनेव यन्निमार्ष्टि यो वा अग्निहोत्रस्यौपसदौ दक्षिणतष्षष्टिः॥६०॥

अङ्गिरसो य उचैनदेवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः ॥

प्र॒जाप॑तिरकामयत प्र॒जाः सृ॑जे॒येति॑। स ए॒तन्दश॑होतारमपश्यत्। तं मन॑साऽनु॒द्रुत्य॑ दर्भस्त॒म्बेऽजुहोत्। ततो॒ वै स प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टा अपा॑क्रामन्। ता ग्रहे॑णागृह्णात्। तद्ग्रह॑स्य ग्रह॒त्वम्। यः का॒मये॑त॒ प्रजा॑ये॒येति॑। स दश॑होतारं॒ मन॑साऽनु॒द्रुत्य॑ दर्भस्त॒म्बे जु॑हुयात्। प्र॒जाप॑ति॒र्वै दश॑होता॥१॥

प्र॒जाप॑तिरे॒व भू॒त्वा प्रजा॑यते। मन॑सा जुहोति। मन॑ इव॒ हि प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। पू॒र्णया॑ जुहोति। पू॒र्ण इ॑व॒ हि प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। न्यू॑नया जुहोति। न्यू॑ना॒द्धि प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा असृ॑जत। प्र॒जाना॒ꣳ सृष्ट्यै॑॥२॥

द॒र्भ॒स्त॒म्बे जु॑होति। ए॒तस्मा॒द्वै योनेः॑ प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। यस्मा॑दे॒व योनेः॑ प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा असृ॑जत। तस्मा॑दे॒व योने॒ः प्रजा॑यते। ब्रा॒ह्म॒णो द॑क्षिण॒त उपा॑स्ते। ब्रा॒ह्म॒णो वै प्र॒जाना॑मुपद्र॒ष्टा। उ॒प॒द्र॒ष्टु॒मत्ये॒व प्रजा॑यते। ग्रहो॑ भवति। प्र॒जाना॑ꣳ सृ॒ष्टाना॒न्धृत्यै॑। यं ब्रा॑ह्म॒णं वि॒द्यां वि॒द्वाꣳसं॒ यशो॒ नर्च्छे॒त्॥३॥

सोऽर॑ण्यं प॒रेत्य॑। द॒र्भ॒स्त॒म्बमु॒द्ग्रथ्य॑। ब्रा॒ह्म॒णन्द॑क्षिण॒तो नि॒षाद्य॑। चतु॑र्होतॄ॒न्व्याच॑क्षीत। ए॒तद्वै दे॒वानां॑ पर॒मङ्गुह्यं॒ ब्रह्म॑। यच्चतु॑र्होतारः। तदे॒व प्र॑का॒शं ग॑मयति। तदे॑नं प्रका॒शङ्गतम्।

प्रकाशं प्रजानाँङ्गमयति। दर्भस्तम्बमुद्रथ्य व्याचष्टे॥४॥

अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्निवत्येव व्याचष्टे। ब्राह्मणो दक्षिणत उपास्ते। ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येवैनं यश ऋच्छति। ईश्वरन्तं यशोर्तोरित्याहुः। यस्यान्तेँ व्याचष्ट इति। वरस्तस्मै देयः। यदेवैनं तत्रोपनमति। तदेवाव रुन्धे॥५॥

अग्निमादधानो दशहोत्राऽरणिमव दध्यात्। प्रजातमेवैनमा धत्ते। तेनैवोद्द्रुत्याँग्निहोत्रं जुहुयात्। प्रजातमेवैनञ्जुहोति। हविर्निर्वप्स्यन्दशहोतारं व्याचक्षीत। प्रजातमेवैनं निर्वपति। सामिधेनीरनुवक्ष्यन्दशहोतारं व्याचक्षीत। सामिधेनीरेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। अथो यज्ञो वै दशहोता। यज्ञमेव तनुते॥६॥

अभिचरन्दशहोतारं जुहुयात्। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। सप्राणमेवैनमभि चरति। एतावद्वै पुरुषस्य स्वम्। यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तदभि चरति। स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वाँ। एतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतम्। निर्ऋतिगृहीत एवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति। यद्वाचः क्रूरम्। तेन वषट्करोति। वाच एवैनं क्रूरेण प्र वृश्चति। ताजगार्तिमाच्छेति॥७॥

दशहोता सृष्ट्वा ऋच्छेद्व्याचष्टे रुन्ध एव तनुते निर्ऋतिगृहीतं पञ्च च॥१॥ [१]

प्र॒जाप॑तिरकामयत दर्श॒पूर्ण॑मा॒सौ सृ॑जे॒येति॑। स ए॒तश्चतु॑र्होतारमपश्यत्। तं मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑हव॒नीये॑ऽजुहोत्। ततो॒ वै स द॑र्श॒पूर्ण॑मा॒साव॑सृजत। ताव॑स्मात्सृ॒ष्टावपा॑क्रामताम्। तौ ग्रहे॑णागृह्णात्। तद्ग्रह॑स्य ग्रह॒त्वम्। द॒र्श॒पू॒र्ण॒मा॒सावा॒लभ॑मानः। चतु॑र्होतारं॒ मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑हव॒नीये॑ जुहुयात्। द॒र्श॒पू॒र्ण॒मा॒सावे॒व सृ॒ष्ट्वाऽऽरभ्य॒ प्रत॑नुते॥८॥

ग्रहो॑ भवति। द॒र्श॒पू॒र्ण॒मा॒सयोः॑ सृ॒ष्टयो॒र्धृत्यै॑। सो॑ऽकामयत चातुर्मा॒स्यानि॑ सृजे॒येति॑। स ए॒तं पञ्च॑होतारमपश्यत्। तं मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑हव॒नीये॑ऽजुहोत्। ततो॒ वै स चा॑तुर्मा॒स्यान्य॑सृजत। तान्य॑स्मात्सृ॒ष्टान्यपा॑क्रामन्। तानि॒ ग्रहे॑णागृह्णात्। तद्ग्रह॑स्य ग्रह॒त्वम्। चा॒तु॒र्मा॒स्यान्या॒लभ॑मानः॥९॥

पञ्च॑होतारं॒ मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑हव॒नीये॑ जुहुयात्। चा॒तु॒र्मा॒स्यान्ये॒व सृ॒ष्ट्वाऽऽरभ्य॒ प्रत॑नुते। ग्रहो॑ भवति। चा॒तु॒र्मा॒स्याना॑ꣳ सृ॒ष्टाना॒न्धृत्यै॑। सो॑ऽकामयत पशुब॒न्धꣳ सृ॑जे॒येति॑। स ए॒तꣳ षड्डो॑तारमपश्यत्। तं मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑हव॒नीये॑ऽजुहोत्। ततो॒ वै स प॑शुब॒न्धम॑सृजत। सो॑ऽस्मात्सृ॒ष्टोऽपा॑क्रामत्। तङ्ग्रहे॑णागृह्णात्॥१०॥

तद्ग्रह॑स्य ग्रह॒त्वम्। प॒शु॒ब॒न्धेन॑ य॒क्ष्यमा॑णः। षड्डो॑तारं॒ मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑हव॒नीये॑ जुहुयात्। प॒शु॒ब॒न्धमे॒व सृ॒ष्ट्वाऽऽरभ्य॒ प्र त॑नुते। ग्रहो॑ भवति। प॒शु॒ब॒न्धस्य॑ सृ॒ष्टस्य॒ धृत्यै॑। सो॑ऽकामयत सौ॒म्यम॑ध्व॒रꣳ सृ॑जे॒येति॑। स ए॒तꣳ

स॒प्तहो॑तारमपश्यत्। तं मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑हव॒नीये॑ऽजुहोत्। ततो॒ वै स सौ॒म्यम॑ध्व॒रम॑सृजत॥११॥

सो॑ऽस्मात्सृ॒ष्टोऽपा॑क्रामत्। तङ्ग्रहे॑णागृह्णात्। तद्ग्रह॑स्य ग्रह॒त्वम्। दी॒क्षि॒ष्यमा॑णः। स॒प्तहो॑तारं॒ मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑हव॒नीये॑ जुहुयात्। सौ॒म्यमे॒वाध्व॒रꣳ सृ॒ष्ट्वाऽऽरभ्य॒ प्र त॑नुते। ग्रहो॑ भवति। सौ॒म्यस्या॑ध्व॒रस्य॑ सृ॒ष्टस्य॒ धृत्यै॑। दे॒वेभ्यो॒ वै य॒ज्ञो न प्राभ॑वत्। तमे॑ताव॒च्छः सम॑भरन्॥१२॥

यत्स॑म्भा॒राः। ततो॒ वै तेभ्यो॑ य॒ज्ञः प्राभ॑वत्। यत्स॑म्भा॒रा भव॑न्ति। य॒ज्ञस्य॒ प्रभू॑त्यै। आ॒ति॒थ्यमा॒साद्य॒ व्याच॑ष्टे। य॒ज्ञ॒मु॒खं वा आ॑ति॒थ्यम्। मु॒ख॒त ए॒व य॒ज्ञꣳ स॒म्भृत्य॒ प्र त॑नुते। अय॑ज्ञो॒ वा ए॒षः। यो॑ऽप॒त्नीक॑ः। न प्र॒जाः प्रजा॑येरन्। पत्नी॒र्व्याच॑ष्टे। य॒ज्ञमे॒वाक॑ः। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। उ॒प॒सत्सु॒ व्याच॑ष्टे। ए॒तद्वै पत्नी॑नामा॒यत॑नम्। स्व ए॒वैना॑ आ॒यत॒नेऽव॑कल्पयति॥१३॥

त॒नु॒त॒ आ॒लभ॑मानोऽगृह्णादसृजताभरञ्जायेर॒न्थ्षट्च॑॥२॥ [२]

प्र॒जाप॑तिरकामयत॒ प्रजा॑ये॒येति॑। स तपो॑ऽतप्यत। स त्रि॒वृत॒ꣳ स्तोम॑मसृजत। तं प॑ञ्चद॒शः स्तोमो॑ मध्य॒त उद॑तृणत्। तौ पू॑र्वप॒क्षश्चा॑परप॒क्षश्चा॑भवताम्। पू॒र्व॒प॒क्षन्दे॒वा अन्वसृ॑ज्यन्त। अ॒प॒र॒प॒क्षमन्वसु॑राः। ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः। यङ्का॒मये॑त॒ वसी॑यान्त्स्या॒दिति॑॥१४॥

तं पू॑र्वप॒क्षे या॑जयेत्। वसी॑याने॒व भ॑वति। यङ्का॒मये॑त॒ पापी॑यान्त्स्या॒दिति॑। तम॑परप॒क्षे या॑जयेत्। पापी॑याने॒व

भवति। तस्मात्पूर्वपक्षोऽपरपक्षात्करुण्यतरः। प्रजापतिर्वै दशहोता। चतुर्होता पञ्चहोता। षड्ढोता सप्तहोता। ऋतवः संवत्सरः॥१५॥

प्रजाः पशव इमे लोकाः। य एवं प्रजापतिं बहोर्भूयाꣳसं वेद। बहोरेव भूयान्भवति। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि नासृजत। तन्देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। सोऽब्रवीत्। यथाऽहं युष्माꣳस्तपसाऽसृक्षि। एवमिन्द्रं जनयध्वमिति॥१६॥

ते तपोऽतप्यन्त। त आत्मन्निन्द्रमपश्यन्। तमब्रुवन्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभि जनिष्य इति। ऋतून्त्संवत्सरम्। प्रजाः पशून्। इमाल्लोँकानित्यब्रुवन्। तं वै माऽऽहुत्या प्र जनयतेत्यब्रवीत्॥१७॥

तश्चतुर्होत्रा प्राजनयन्। यः कामयेत वीरो म आजायेतेति। स चतुर्होतारं जुहुयात्। प्रजापतिर्वै चतुर्होता। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। जजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहेति ग्रहेण जुहोति। आऽस्य वीरो जायते। वीरꣳ हि देवा एतयाऽऽहुत्या प्राजनयन्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। वयं पूर्वे सुवर्गं लोकमियाम वयं पूर्व इति॥१८॥

त आदित्या एतं पञ्चहोतारमपश्यन्। तं पुरा प्रातरनुवाकादाग्नीध्रेऽजुहवुः। ततो वै ते पूर्वे सुवर्गं

लो॒कमा॑यन्। यः सु॑व॒र्गका॑मः॒ स्यात्। स पञ्च॑होतारं पु॒रा प्रा॑तरनुवा॒कादाग्नी॑ध्रे जुहुयात्। सं॒व॒त्स॒रो वै पञ्च॑होता। सं॒व॒त्स॒रः सु॑व॒र्गो लो॒कः। सं॒व॒त्स॒र ए॒वर्तुषु॑ प्रति॒ष्ठाय॑। सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति। ते॑ऽब्रुव॒न्नङ्गि॑रस आदि॒त्यान्॥१९॥

क्व॑ स्थ। क्व॑ वः स॒द्भ्यो ह॒व्यं व॑क्ष्याम॒ इति॑। छन्दः॒ स्वित्य॑ब्रुवन्। गा॒य॒त्रि॒यान्त्रि॒ष्टुभि॒ जग॑त्या॒मिति॑। तस्मा॒च्छन्दः॑ सु स॒द्भ्य आ॑दि॒त्येभ्यः॑। आ॒ङ्गी॒र॒सीः प्र॒जा ह॒व्यं व॑हन्ति। वह॑न्त्यस्मै प्र॒जा ब॒लिम्। ऐन॒मप्र॑तिख्यातं गच्छति। य ए॒वं वेद॑। द्वाद॑श॒ मासाः॒ पञ्च॒र्तवः॑। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य ए॑कवि॒ꣳशः। ए॒तस्मि॒न्वा ए॒ष श्रि॒तः। ए॒तस्मि॒न्प्रति॑ष्ठितः। य ए॒वमे॒तꣳ श्रि॒तं प्रति॑ष्ठितं॒ वेद॑। प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॥२०॥

स्या॒दिति॑ संवत्स॒रो ज॑नयध्व॒मितीत्य॑ब्रवी॒त्पूर्व॒ इत्या॑दि॒त्यानृ॒तव॒ष्षट्च॑॥३॥ [३]

प्र॒जाप॑तिरकामयत॒ प्र जा॑ये॒येति॑। स ए॒तन्दश॑होतारमपश्यत्। तेन॑ दश॒धाऽऽत्मानं॑ वि॒धाय॑। दश॑होत्राऽतप्यत। तस्य॒ चित्तिः॒ स्रुगासी॑त्। चि॒त्तमाज्यम्॑। तस्यै॒ताव॑त्ये॒व वागासी॑त्। ए॒तावान्॑ यज्ञक्र॒तुः। स चतु॑र्होतारमसृजत। सो॑ऽनन्दत्॥२१॥

असृ॑क्षि॒ वा इ॒ममिति॑। तस्य॒ सामो॑ ह॒विरासी॑त्। स चतु॑र्होत्राऽतप्यत। सो॑ऽताम्यत्। स भूरिति॒ व्याह॑रत्। स भूमि॑मसृजत। अ॒ग्नि॒हो॒त्रन्द॑र्शपूर्णमा॒सौ यजूꣳषि। स द्वि॒तीय॑मतप्यत। सो॑ऽताम्यत्। स भुव॒ इति॒ व्याह॑रत्॥२२॥

सो॑ऽन्तरि॑क्षमसृजत। चा॒तु॒र्मा॒स्यानि॒ सामा॑नि। स

तृतीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स सुवरिति व्याहरत्। स दिवमसृजत। अग्निष्टोममुक्थ्यमतिरात्रमृचः। एता वै व्याहृतय इमे लोकाः। इमान्खलु वै लोकाननु प्रजाः पशवश्छन्दाꣳसि प्राजायन्त। य एवमेताः प्रजापतेः प्रथमा व्याहृतीः प्रजाता वेद॥२३॥

प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते। स पञ्चहोतारमसृजत। स हविर्नाविन्दत। तस्मै सोमस्तनुवं प्रायच्छत्। एतत्ते हविरिति। स पञ्चहोत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स प्रत्यङ्ङबाधत। सोऽसुरानसृजत। तदस्याप्रियमासीत्॥२४॥

तद्दुर्वर्णꣳ हिरण्यमभवत्। तद्दुर्वर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। स द्वितीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स प्राङबाधत। स देवानसृजत। तदस्य प्रियमासीत्। तत्सुवर्णꣳ हिरण्यमभवत्। तत्सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। य एवꣳ सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म वेद॥२५॥

सुवर्ण आत्मना भवति। दुर्वर्णोऽस्य भ्रातृव्यः। तस्मात्सुवर्णꣳ हिरण्यं भार्यम्। सुवर्ण एव भवति। ऐनं प्रियङ्गच्छति नाप्रियम्। स सप्तहोतारमसृजत। स सप्तहोत्रैव सुवर्गं लोकमैत्। त्रिणवेन स्तोमेनेभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदत। त्रयस्त्रिꣳशेन प्रत्यतिष्ठत्। एकविꣳशेन रुचमधत्त॥२६॥

सप्तदशेन प्राजायत। य एवं विद्वान्सोमेन यजते।

स॒प्तहो॑त्रै॒व सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति। त्रि॒ण॒वेन॒ स्तोमे॑नै॒भ्यो लो॒केभ्यो॒ भ्रातृ॑व्या॒न्प्रणु॑दते। त्र॒य॒स्त्रिꣳ॒शेन॒ प्रति॑तिष्ठति। ए॒क॒वि॒ꣳ॒शेन॒ रुच॑न्धत्ते। स॒प्त॒द॒शेन॒ प्र जा॑यते। तस्मा॑त्सप्तद॒शः स्तोमो॒ न नि॒र्ह॒त्यः॑। प्र॒जाप॑ति॒र्वै स॑प्तद॒शः। प्र॒जाप॑तिमे॒व म॑ध्य॒तो ध॑त्ते॒ प्रजा॑त्यै॥२७॥

अ॒न॒न्द॒द्भुव॒ इति॒ व्याह॑र॒द्वेदा॑सी॒द्वेदा॑धत्त॒ प्रजा॑त्यै॥४॥ [४]

दे॒वा वै वरु॑णमयाजयन्। स यस्यै॑यस्यै दे॒वता॑यै॒ दक्षि॑णा॒मन॑यत्। तामव्ली॑नात्। ते॑ऽब्रुवन्। व्या॒वृत्य॒ प्रति॑ गृह्णाम। तथा॑ नो॒ दक्षि॑णा॒ न व्ली॑ष्य॒तीति॑। ते व्या॒वृत्य॒ प्रत्य॑गृह्णन्। ततो॒ वै तान्दक्षि॑णा॒ नाव्ली॑नात्। य ए॒वं वि॒द्वान्व्या॒वृत्य॒ दक्षि॑णां प्रतिगृ॒ह्णाति॑। नैनं॒ दक्षि॑णा व्ली॑नाति॥२८॥

राजा॑ त्वा॒ वरु॑णो नयतु देवि दक्षिणे॒ऽग्नये॒ हिर॑ण्य॒मित्या॑ह। आ॒ग्नेयं॒ वै हिर॑ण्यम्। स्वये॒वैनं॑द्दे॒वत॑या॒ प्रति॑ गृह्णाति। सोमा॑य॒ वास॒ इत्या॑ह। सौ॒म्यं वै वासः॑। स्वये॒वैनं॑द्दे॒वत॑या॒ प्रति॑ गृह्णाति। रु॒द्राय॒ गामित्या॑ह। रौ॒द्री वै गौः। स्वये॒वैना॑न्दे॒वत॑या॒ प्रति॑गृह्णाति। वरु॑णा॒याश्व॒मित्या॑ह॥२९॥

वा॒रु॒णो वा अश्वः॑। स्वये॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ प्रति॑गृह्णाति। प्र॒जाप॑तये॒ पुरु॑ष॒मित्या॑ह। प्रा॒जा॒प॒त्यो वै पुरु॑षः। स्वये॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ प्रति॑ गृह्णाति। मन॑वे॒ तल्प॒मित्या॑ह। मा॒न॒वो वै तल्पः॑। स्वये॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ प्रति॑ गृह्णाति। उ॒त्ता॒नाया॑ङ्गीर॒सायान॒ इत्या॑ह। इ॒यं

वा उत्तान आङ्गीरसः॥३०॥

अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। वैश्वानर्यर्चा रथं प्रति गृह्णाति। वैश्वानरो वै देवतया रथः। स्वयैवैनं देवतया प्रति गृह्णाति। तेनामृतत्वमश्यामित्याह। अमृतमेवात्मन्धत्ते। वयो दात्र इत्याह। वय एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं गमयति। मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्र इत्याह॥३१॥

यद्वै शिवम्। तन्मयः। आत्मन एवैषा परौत्तिः। क इदङ्कस्मा अदादित्याह। प्रजापतिर्वै कः। स प्रजापतये ददाति। कामः कामायेत्याह। कामेन हि ददाति। कामेन प्रतिगृह्णाति। कामो दाता कामः प्रतिग्रहीतेत्याह॥३२॥

कामो हि दाता। कामः प्रतिग्रहीता। कामꣳ समुद्रमाविशेत्याह। समुद्र इव हि कामः। नेव हि कामस्यान्तोऽस्ति। न समुद्रस्य। कामेन त्वा प्रतिगृह्णामीत्याह। येन कामेन प्रतिगृह्णाति। स एवैनममुष्मिंल्लोके काम आगच्छति। कामैतत्त एषा ते काम दक्षिणेत्याह। काम एव तद्यजमानोऽमुष्मिंल्लोके दक्षिणामिच्छति। न प्रतिग्रहीतरि। य एवं विद्वान्दक्षिणां प्रतिगृह्णाति। अनृणामेवैनां प्रति गृह्णाति॥३३॥

व्रीनात्यश्वमित्याहाङ्गीरसः प्रतिग्रहीत्र इत्याह प्रतिग्रहीतेत्याह दक्षिणेत्याह चत्वारि च॥५॥ [५]

अन्तो वा एष यज्ञस्य। यद्दशममहः। दशमेऽहन्त्सर्पराज्ञियाऋग्भिः स्तुवन्ति। यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। अन्नाद्यमव रुन्धते।

तिसृभिः स्तुवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एभ्य एव लोकेभ्योऽन्नाद्यमव रुन्धते। पृश्निवतीर्भवन्ति। अन्नं वै पृश्निः॥३४॥

अन्नमेवाव रुन्धते। मनसा प्रस्तौति। मनसोद्गायति। मनसा प्रति हरति। मन इव हि प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। देवा वै सर्पाः। तेषामियꣳ राज्ञी। यत्सर्पराज्ञिया ऋग्भिः स्तुवन्ति। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥३५॥

चतुर्होतॄन् होता व्याचष्टे। स्तुतमनुशꣳसति शान्त्यै। अन्तो वा एष यज्ञस्य। यद्दशममहः। एतत्खलु वै देवानां परमङ्गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। दशमेऽहꣳ श्चतुर्होतॄन्व्याचष्टे। यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। परमन्देवानाङ्गुह्यं ब्रह्मावरुन्धे। तदेव प्रकाशं गमयति॥३६॥

तदेनं प्रकाशङ्गतम्। प्रकाशं प्रजानाङ्गमयति। वाचं यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। यजमानदेवत्यं वा अहः। भ्रातृव्यदेवत्या रात्रिः। अह्ना रात्रिन्व्यायेत्। भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकं वृङ्क्ते। यद्दिवा वाचं विसृजेत्। अहर्भ्रातृव्यायोच्छिꣳषेत्। यन्नक्तं विसृजेत्। रात्रिं भ्रातृव्यायोच्छिꣳषेत्। अधिवृक्षसूर्ये वाचं विसृजति। एतावन्तमेवास्मै लोकमुच्छिꣳषति। यावदादित्यौऽस्तमेति॥३७॥

पृश्निः तिष्ठन्ति गमयति शिꣳषेत्पश्च च॥६॥ [६]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टाः समश्लिष्यन्। ता रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपं वै प्रजापतिरिति। ता नाम्नाऽनु प्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेद्धयेते॥३८॥

मित्रमेव भवतः। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि नासृजत। तन्देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। स आत्मन्निन्द्रमपश्यत्। तमसृजत। तत्त्रिष्टुग्वीर्यं भूत्वाऽनु प्राविशत्। तस्य वज्रः पञ्चदशो हस्त आपद्यत। तेनोदय्यासुरानभ्यभवत्॥३९॥

य एवं वेद। अभि भ्रातृव्यान्भवति। ते देवा असुरैर्विजित्य। सुवर्गं लोकमायन्। तेऽमुष्मिंल्लोके व्यक्षुध्यन्। तेऽब्रुवन्। अमुतः प्रदानं वा उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं यज्ञं विधायायास्यम्। आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र कल्पयेति॥४०॥

तस्य वा इयङ्कृतिः। यदिदङ्किं च। य एवं वेद। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सद्यो देवेभ्यो हव्यं वहति। य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। सोऽमन्यत। अभि वा इमेऽस्माल्लोकादमुं लोकङ्किमिष्यन्त इति। स वाचस्पते हृदिति व्याहरत्। तस्मात्पुत्रो हृदयम्। तस्मादस्माल्लोकादमुं लोकन्नाभि कामयन्ते। पुत्रो हि हृदयम्॥४१॥

हृयेते अभवत्कल्पयेतीति चत्वारि च॥७॥ [७]

देवा वै चतुर्होतृभिर्यज्ञमतन्वत। ते वि पाप्मना भ्रातृव्येणाजयन्त। अभि सुवर्गं लोकमजयन्। य एवं विद्वाꣳश्चतुर्होतृभिर्यज्ञन्तनुते। वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयते। अभि सुवर्गं लोकं जयति। षड्ढोत्रा प्रायणीयमा सादयति। अमुष्मै वै लोकाय षड्ढोता। घ्नन्ति खलु वा एतत्सोमम्। यदभिषुण्वन्ति॥४२॥

ऋजुधैवैनममुं लोकं गमयति। चतुर्होत्राऽऽतिथ्यम्। यशो वै चतुर्होता। यश एवात्मन्धत्ते। पञ्चहोत्रा पशुमुपसादयति। सुवर्ग्यो वै पञ्चहोता। यजमानः पशुः। यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति। ग्रहान्गृहीत्वा सप्तहोतारं जुहोति। इन्द्रियं वै सप्तहोता॥४३॥

इन्द्रियमेवात्मन्धत्ते। यो वै चतुर्होतृननुसवनन्तर्पयति। तृप्यति प्रजया पशुभिः। उपैनꣳ सोमपीथो नमति। बर्हिष्पवमाने दशहोतारं व्याचक्षीत। माध्यं दिने पवमाने चतुर्होतारम्। आर्भवे पवमाने पञ्चहोतारम्। पितृयज्ञे षड्ढोतारम्। यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे सप्तहोतारम्। अनुसवनमेवैनाꣳस्तर्पयति॥४४॥

तृप्यति प्रजया पशुभिः। उपैनꣳ सोमपीथो नमति। देवा वै चतुर्होतृभिः सत्रमासत। ऋद्धिपरिमितं यशस्कामाः। तेऽब्रुवन्। यन्नः प्रथमं यश ऋच्छात्।

सर्वेषान्नस्तत्सहासदिति। सोमश्चतुर्होत्रा। अग्निः पञ्चहोत्रा। धाता षड्ढौत्रा॥४५॥

इन्द्रः सप्तहौत्रा। प्रजापतिर्दशहोत्रा। तेषाꣳ सोमꣳ राजानं यश आर्च्छत्। तन्न्यकामयत। तेनापाक्रामत्। तेन प्रलायमचरत्। तन्देवाः प्रैषैः प्रैषमैच्छन्। तत्प्रैषाणां प्रैषत्वम्। निविद्भिर्न्यवेदयन्। तन्निविदान्निवित्त्वम्॥४६॥

आप्रीभिराप्नुवन्। तदाप्रीणामाप्रित्वम्। तमघ्नन्। तस्य यशो व्यगृह्णत। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणाङ्ग्रहत्वम्। यस्यैवं विदुषो ग्रहा गृह्यन्ते। तस्य त्वेव गृहीताः। तेऽब्रुवन्। यो वै नः श्रेष्ठोऽभूत्॥४७॥

तमवधिष्म। पुनरिमꣳ सुवामहा इति। तञ्छन्दोभिरसुवन्त। तच्छन्दसाञ्छन्दस्त्वम्। साम्ना समानयन्। तत्साम्नः सामत्वम्। उक्थैरुदस्थापयन्। तदुक्थानामुक्थत्वम्। य एवं वेद। प्रत्येव तिष्ठति॥४८॥

सर्वमायुरेति। सोमो वै यशः। य एवं विद्वान्त्सोममागच्छति। यश एवैनमृच्छति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च न। तावुभौ सोममागच्छतः। सोमो हि यशः। तन्त्वाऽव यश ऋच्छतीत्याहुः। यः सोमे सोमं प्राहेति। तस्मात्सोमे सोमः प्रोच्यः। यश एवैनमृच्छति॥४९॥

अभिषुण्वन्ति सप्तहोता तर्पयति षड्ढौत्रा निवित्त्वमभूत्तिष्ठति प्राहेति द्वे च॥८॥ [८]

इ॒दं वा अग्रे॒ नैव किं च॒ नासी॑त्। न द्यौरा॑सीत्। न पृ॑थि॒वी। नान्तरि॑क्षम्। तदस॑दे॒व सन्मनो॑ऽकुरुत॒ स्यामिति॑। तद॑तप्यत। तस्मा॑त्तेपा॒नाद्धू॒मो॑ऽजायत। तद्धू॒यो॑ऽतप्यत। तस्मा॑त्तेपा॒नाद॒ग्निर॑जायत। तद्धू॒यो॑ऽतप्यत॥ ५०॥

तस्मा॑त्तेपा॒नाज्ज्योति॑रजायत। तद्धू॒यो॑ऽतप्यत। तस्मा॑त्तेपा॒नाद॒र्चिर॑जायत। तद्धू॒यो॑ऽतप्यत। तस्मा॑त्तेपा॒नान्मरी॑चयोऽजायन्त। तद्धू॒यो॑ऽतप्यत। तस्मा॑त्तेपा॒नादु॑दा॒रा अ॑जायन्त। तद्धू॒यो॑ऽतप्यत। तद॒भ्रमि॑व॒ सम॑हन्यत। तद्व॒स्तिम॑भिनत्॥ ५१॥

स स॑मु॒द्रो॑ऽभवत्। तस्मा॑त्समु॒द्रस्य॒ न पि॑बन्ति। प्र॒जन॑नमिव॒ हि मन्य॑न्ते। तस्मा॑त्प॒शोर्जाय॑माना॒दापः॑ पु॒रस्ता॑द्यन्ति। तद्दश॑हो॒ताऽन्व॑सृज्यत। प्र॒जाप॑ति॒र्वै दश॑होता। य ए॒वन्तप॑सो वी॒र्यं॑ वि॒द्वाꣳ स्तप्य॑ते। भव॑त्ये॒व। तद्वा इ॒दमापः॑ सलि॒लमा॑सीत्। सो॑ऽरोदीत्प्र॒जाप॑तिः॥ ५२॥

स कस्मा॑ अज्ञि। यद्य॒स्या अप्र॑तिष्ठाया॒ इति॑। यद॒प्स्व॑वाप॑द्यत। सा पृ॑थि॒व्य॑भवत्। यद्यमृ॑ष्ट। तद॒न्तरि॑क्षमभवत्। यदू॒र्ध्वमु॒दमृ॑ष्ट। सा द्यौर॑भवत्। यदरो॑दीत्। तद॒नयो॑ रोद॒स्त्वम्॥ ५३॥

य ए॒वं वेद॑। नास्य॑ गृ॒हे रु॑दन्ति। ए॒तद्वा ए॒षां लो॒कानां॒ जन्म॑। य ए॒वमे॒षां लो॒कानां॒ जन्म॒ वेद॑। नैषु लो॒केष्वार्ति॒माच्छ॑ति। स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाम॑विन्दत। स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठां वि॒त्वाऽका॑मयत॒

प्रजा॑येयेति॑। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑ऽन्तर्वा॑नभवत्। स ज॒घना॒दसु॑रानसृजत॥५४॥

तेभ्यो॑ मृ॒न्मये॒ पात्रेऽन्न॑मदुहत्। याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त्। तामपा॑हत। सा तमि॑स्राऽभवत्। सो॑कामयत॒ प्रजा॑येयेति॑। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑न्तर्वा॑नभवत्। स प्र॒जन॑नादे॒व प्र॒जा अ॑सृजत। तस्मा॑दि॒मा भूयि॑ष्ठाः। प्र॒जन॑ना॒द्ध्ये॑ना॒ असृ॑जत॥५५॥

ताभ्यो॑ दारु॒मये॒ पात्रे॒ पयो॑ऽदुहत्। याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त्। तामपा॑हत। सा जोत्स्ना॑ऽभवत्। सो॑ऽकामयत॒ प्रजा॑येयेति॑। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑ऽन्तर्वा॑नभवत्। स उ॑पप॒क्षाभ्या॑मे॒वर्तून॑सृजत। तेभ्यो॑ रज॒ते पात्रे॑ घृ॒तम॑दुहत्। याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त्॥५६॥

तामपा॑हत। सो॑ऽहोरा॒त्रयोः॑ स॒न्धिर॑भवत्। सो॑ऽकामयत॒ प्रजा॑येयेति॑। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑ऽन्तर्वा॑नभवत्। स मुखा॑द्दे॒वान॑सृजत। तेभ्यो॒ हरि॑ते॒ पात्रे॒ सोम॑मदुहत्। याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त्। तामपा॑हत। तदह॑रभवत्॥५७॥

ए॒ते वै प्र॒जाप॑ते॒र्दोहाः॑। य ए॒वं वेद॑। दु॒ह ए॒व प्र॒जाः। दिवा॒ वै नो॑ऽभू॒दिति॑। तद्दे॒वानां॑न्देव॒त्वम्। य ए॒वन्दे॒वानां॑न्देव॒त्वं वेद॑। दे॒ववा॑ने॒व भ॑वति। ए॒तद्वा अ॑होरा॒त्राणां॒ जन्म॑। य ए॒वम॑होरा॒त्राणां॒ जन्म॒ वेद॑। नाहो॑रा॒त्रेष्वार्ति॒माच्छ॑ति॥५८॥

अस॒तोऽधि॒ मनो॑ऽसृज्यत। मनः॑ प्र॒जाप॑तिमसृजत। प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। तद्वा इ॒दं मन॑स्ये॒व प॑र॒मं प्रति॑ष्ठितम्। यदि॒दङ्किं च॑। तदे॒तच्छ्वो॑वस्य॒सन्नाम॒ ब्रह्म॑। व्यु॒च्छन्ती॑व्युच्छन्त्यस्मै॒ वस्य॑सीवस्यसी॒ व्यु॑च्छति। प्रजा॑यते प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। प्र प॑रमे॒ष्ठिनो॒ मात्रा॑माप्नोति। य ए॒वं वेद॑॥५९॥

अ॒ग्निर॑जायत॒ तद्ध्यो॑ऽतप्यताभिनदरोदीत्प्र॒जाप॑तीरोद॒स्त्वम॑सृज॒तासृ॑जत घृ॒तम॑दुह॒द्याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॒दह॑रभवदृच्छति॒ वेद॑ (इ॒दं धू॒मो॑ऽग्निर्ज्योति॑र॒र्चिर्मरी॑चय उदा॒रास्तद॒भ्र꣣ स ज॒घना॒त्सा तमि॑स्रा॒ स प्र॒जनं॑ना॒त्सा जोत्स्रा॒ स उ॑पप॒क्षाभ्या॒꣣ सो॑ऽहोरा॒त्रयो॑ः स॒न्धिः स मुखा॒त्तदह॑र्दे॒ववां॑न्मृ॒न्मये॑ दारु॒मये॑ रज॒ते हरि॑ते॒ तेभ्य॒स्ताभ्यो॒ द्वे तेऽन्नं॒ पयो॑ घृ॒तꣳ सोमम्॑ ॥)॥९॥ [९]

प्र॒जाप॑ति॒रिन्द्र॑मसृजतानुजाव॒रन्दे॒वाना॑म्। तं प्राहि॑णोत्। परे॑हि। ए॒तेषा॑न्दे॒वाना॒मधि॑पतिरे॒धीति॑। तन्दे॒वा अ॑ब्रुवन्। कस्त्वमसि॑। व॒यं वै त्वच्छ्रेया॑ꣳसः स्म॒ इति॑। सो॑ऽब्रवीत्। कस्त्वमसि॑ व॒यं वै त्वच्छ्रेया॑ꣳसः स्म॒ इति॑ मा दे॒वा अ॑वोचं॒ निति॑। अथ॒ वा इ॒दन्तर्हि॑ प्र॒जाप॑तौ॒ हर॑ आसीत्॥६०॥

यद॒स्मिन्ना॑दि॒त्ये। तदे॑नमब्रवीत्। ए॒तन्मे॒ प्रय॑च्छ। अथा॒हमे॒तेषा॑न्दे॒वाना॒मधि॑पतिर्भविष्या॒मीति॑। को॑ऽहꣳ स्या॒मित्य॑ब्रवीत्। ए॒तत्प्र॒दायेति॑। ए॒तत्स्या॒ इत्य॑ब्रवीत्। यदे॒तद्ब्रवी॒षीति॑। को ह॒ वै नाम॑ प्र॒जाप॑तिः। य ए॒वं वेद॑॥६१॥

वि॒दुरे॑न॒न्नाम्ना॑। तद॑स्मै रु॒क्मं कृ॒त्वा प्रत्य॑मुञ्चत्। ततो॒ वा इन्द्रो॑ दे॒वाना॒मधि॑पतिरभवत्। य ए॒वं वेद॑। अधि॑पतिरे॒व स॑मा॒नानां॑

भवति। सोऽमन्यत। किङ्कि वा अकरमिति। स चन्द्रं म आहरेति प्रालपत्। तच्चन्द्रमसश्चन्द्रमस्त्वम्। य एवं वेद॥६२॥

चन्द्रवानेव भवति। तन्देवा अब्रुवन्। सुवीर्यो मर्या यथा गोपायत इति। तत्सूर्यस्य सूर्यत्वम्। य एवं वेद। नैनन्दभ्नोति। कश्च नास्मिन्वा इदमिन्द्रियं प्रत्यस्थादिति। तदिन्द्रस्येन्द्रत्वम्। य एवं वेद। इन्द्रियाव्येव भवति॥६३॥

अयं वा इदं परमोऽभूदिति। तत्परमेष्ठिनः परमेष्ठित्वम्। य एवं वेद। परमामेव काष्ठां गच्छति। तन्देवाः समन्तं पर्यविशन्। वसवः पुरस्तात्। रुद्रा दक्षिणतः। आदित्याः पश्चात्। विश्वे देवा उत्तरतः। अङ्गिरसः प्रत्यञ्चम्॥६४॥

साध्याः पराञ्चम्। य एवं वेद। उपैनꣳ समानाः संविशन्ति। स प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा आवयत्। ता अस्मै नातिष्ठन्तान्नाद्याय। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। दक्षिणतः पर्यायन्। स दक्षिणतः पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखन्दक्षिणतः॥६५॥

पश्चात्पर्यायन्। स पश्चात्पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखन्दक्षिणतः। मुखं पश्चात्। उत्तरतः पर्यायन्। स उत्तरतः पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखन्दष्खिणतः। मुखं पश्चात्॥६६॥

मुखमुत्तरतः। ऊर्ध्वा उदायन्। स उपरिष्टान्न्यवर्तयत। ताः सर्वतोमुखो भूत्वाऽऽवयत्। ततो वै तस्मै प्रजा अतिष्ठन्तान्नाद्याय। य एवं विद्वान्परि च वर्तयते नि च। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा अत्ति। तिष्ठन्तेऽस्मै प्रजा अन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति॥६७॥

आसीद्वेदं चन्द्रमस्त्वं य एवं वेदैन्द्रियाव्येव भवति प्रत्यञ्चं मुखन्दक्षिणतो मुखं पश्चान्नवं च॥१०॥

[१०]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतन्दशहोतारमपश्यत्। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति बहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स दशहोतारं प्रयुञ्जीत। बहोरेव भूयान्भवति। सोऽकामयत वीरो म आजायेतेति। स दशहोतुश्चतुर्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त॥६८॥

तस्य प्रयुक्तीन्द्रोऽजायत। यः कामयेत वीरो म आजायेतेति। स चतुर्होतारं प्रयुञ्जीत। आऽस्य वीरो जायते। सोऽकामयत पशुमान्त्स्यामिति। स चतुर्होतुः पञ्चहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति पशुमानभवत्। यः कामयेत पशुमान्त्स्यामिति। स पञ्चहोतारं प्रयुञ्जीत॥६९॥

पशुमानेव भवति। सोऽकामयतर्तवो मे कल्पेरन्निति। स पञ्चहोतुः षड्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्त्यृतवोऽस्मा अकल्पन्त। यः कामयेतर्तवो मे कल्पेरन्निति। स षड्होतारं प्रयुञ्जीत। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः।

सोऽकामयत सोमपः सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति॥७०॥

स षड्होतुः सप्तहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति सोमपः सोमयाज्यभवत्। आऽस्य सोमपः सोमयाज्यजायत। यः कामयेत सोमपः सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति। स सप्तहोतारं प्रयुञ्जीत। सोमप एव सोमयाजी भवति। आऽस्य सोमपः सोमयाजी जायते। स वा एष पशुः पञ्चधा प्रतितिष्ठति॥७१॥

पद्भिर्मुखेन। ते देवाः पशून् वित्वा। सुवर्गं लोकमायन्। तेऽमुष्मिंल्लोके व्यक्षुध्यन्। तेऽब्रुवन्। अमुतः प्रदानं वा उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं यज्ञं विधायायास्यम्। आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र कल्पयेति। तस्य वा इयङ्कृतिः॥७२॥

यदिदङ्किं च। य एवं वेद। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सद्यो देवेभ्यो हव्यं वहति। य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। यो वै चतुर्होतृणान्निदानं वेद। निदानवान्भवति। अग्निहोत्रं वै दर्शहोतुर्निदानम्। दर्शपूर्णमासौ चतुर्होतुः। चातुर्मास्यानि पञ्चहोतुः। पशुबन्धषड्होतुः। सौम्यौऽध्वरः सप्तहोतुः। एतद्वै चतुर्होतृणान्निदानम्। य एवं वेद। निदानवान्भवति॥७३॥

अमिमीत तं प्रायुङ्क्त पञ्चहोतारं प्र युञ्जीत जायेतेति तिष्ठति कृतिर्दर्शहोतुर्निदानꣳ सप्त च॥११॥

[११]

प्र॒जाप॑तिरकामयत प्र॒जाः सृ॑जे॒येति॑ प्र॒जाप॑तिरकामयत दर्श॒पूर्ण॑मा॒सौ सृ॑जे॒येति॑ प्र॒जाप॑तिरकामयत॒ प्रजा॑ये॒येति॒ स तपः॒ स त्रि॒वृत॑ प्र॒जाप॑तिरकामयत॒ दश॑होतारं॒ तेन॑ दश॒धाऽऽत्मान॑ दे॒वा वै वरु॑ण॒मन्तो॒ वै प्र॒जाप॑ति॒स्ताः सृ॒ष्टाः सम॑श्लिष्यन्दे॒वा वै चतु॑र्होतृभिरि॒दं वा अग्रे॑ प्र॒जाप॑ति॒रिन्द्र॑ प्र॒जाप॑तिरकामयत ब॒होर्भूया॒नेका॑दश॥११॥

प्र॒जाप॑ति॒स्तद्बृह॑स्य प्र॒जाप॑तिरकामयता॒नयै॒वैन॒त्तस्य॒ वा इ॒यं क्लृप्ति॒स्तस्मा॑त्तेपा॒नाज्योति॒र्यद॒स्मिन्ना॑दि॒त्ये स षड्डो॑तुः स॒प्तहो॑तार॒त्रिस॑प्ततिः॥७३॥

प्र॒जाप॑तिरकामयत नि॒दान॑वान्भवति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किश्चतुर्होतृणाश्चतुर्होतृत्वमिति। यदेवैषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तच्चतुर्होतृणाश्चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रः सप्तहोता॥१॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवश्चतुर्होतृणामृद्धिं वेद। ऋध्नोत्येव। य एषामेवं बन्धुतां वेद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं क्लृप्तिं वेद। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनं वेद। आयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठां वेद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्त इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रꣳ श्रेष्ठं देवतानामुपदेशनाद्वेद। वसिष्ठः समानानां भवति। तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति। कीर्तिरस्य पूर्वाऽऽगच्छति जनतामायतः। अथो एनं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति॥३॥

सप्तहोता प्रतिष्ठां वेद बुध्यन्ते षड्ढ॥१॥ [१]

दक्षिणां प्रतिग्रहीष्यन्त्सप्तदशकृत्वोऽपान्यात्। आत्मानमेव

समि॑न्धे। तेज॑से वी॒र्या॑य। अथो॑ प्र॒जाप॑तिरे॒वैना॑ भू॒त्वा प्रति॑ गृह्णाति। आ॒त्मनोऽना॑र्त्यै। यद्ये॑न॒मार्त्वि॑ज्याद्घृ॒तꣳ सन्त॑न्नि॒र्हरे॑रन्। आग्नी॑ध्रे जुहुया॒द्दश॑होतारम्। च॒तु॒र्गृ॒ही॒तेनाज्ये॑न। पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यङ्ति॑ष्ठन्। प्र॒ति॒लो॒मं वि॒ग्राहम्॑॥४॥

प्रा॒णाने॒वास्योप॑ दासयति। यद्ये॑नं॒ पुन॑रुप॒ शिक्षे॑युः। आग्नी॑ध्र ए॒व जु॑हुया॒द्दश॑होतारम्। च॒तु॒र्गृ॒ही॒तेनाज्ये॑न। प॒श्चात्प्राङासी॑नः। अ॒नु॒लो॒ममवि॑ग्राहम्। प्रा॒णाने॒वास्मै॑ कल्पयति। प्राय॑श्चित्ती॒ वाग्घोतेत्यृ॑तुमु॒खऋ॑तुमुखे जुहोति। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयति। कल्प॑न्तेऽस्मा ऋ॒तवः॑॥५॥

क्लृ॒प्ता अ॑स्मा ऋ॒तव॒ आय॑न्ति। षड्डो॑ता॒ वै भू॒त्वा प्र॒जाप॑तिरि॒दꣳ सर्व॑मसृजत। स मनो॑ऽसृजत। मन॒सोऽधि॑ गाय॒त्रीम॑सृजत। तद्गा॑य॒त्रीं यश॑ आर्च्छत्। तामाऽल॑भत। गा॒य॒त्रि॒या अधि॒ छन्दाꣳ॑स्यसृजत। छन्दो॒भ्योऽधि॒ साम॑। तत्साम॒ यश॑ आर्च्छत्। तदाऽल॑भत॥६॥

साम्नोऽधि॒ यजूꣳ॑ष्यसृजत। यजु॒र्भ्योऽधि॒ विष्णुम्॑। तद्विष्णुं॒ यश॑ आर्च्छत्। तमाऽल॑भत। विष्णो॒रध्योष॑धीरसृजत। ओष॑धी॒भ्योऽधि॒ सोमम्॑। तत्सोमं॒ यश॑ आर्च्छत्। तमाऽल॑भत। सोमा॒दधि॑ प॒शून॑सृजत। प॒शुभ्योऽधीन्द्रम्॑॥७॥

तदिन्द्रं॒ यश॑ आर्च्छत्। तदे॑न॒न्नाति॒ प्राच्य॑वत। इन्द्र॑ इव यश॒स्वी भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। नैनं॒ यशोऽति॒ प्रच्य॑वते।

यद्वा इ॒दङ्किं च॑। तत्सर्व॑मुत्ता॒न ए॒वाङ्गी॑र॒सः प्रत्य॑गृह्णात्। तदे॑नं॒ प्रति॑गृहीत॒न्नाहि॑नत्। यत्किं च॑ प्रतिगृह्णी॒यात्। तत्सर्व॑मुत्ता॒नस्त्वा॑ङ्गीर॒सः प्रति॑गृह्णा॒त्वित्ये॒व प्रति॑गृह्णीयात्। इ॒यं वा उ॑त्ता॒न आ॑ङ्गीर॒सः। अ॒नयै॒वैन॒त्प्रति॑ गृह्णाति। नैनꣳ हिनस्ति। ब॒र्॒हिषा॒ प्रती॑या॒द्गां वाऽश्वं॑ वा। ए॒तद्वै प॑शू॒नां प्रि॒यं धाम॑। प्रि॒येणै॒वैनं॒ धाम्ना॒ प्रत्ये॑ति॥८॥

वि॒ग्राह॑मृ॒तव॒स्तदाऽल॑भ॒तेन्द्र॑ङ्गृह्णीया॒थ्षट्च॑॥२॥ [२]

यो वा अवि॑द्वान्निव॒र्तय॑ते। विशी॑र्षा॒ सपा॑प्मा॒ऽमुष्मि॑ल्लो॒ँके भ॑वति। अथ॒ यो वि॒द्वान्नि॑व॒र्तय॑ते। सशी॑र्षा॒ विपा॑प्मा॒ऽमुष्मि॑ल्लो॒ँके भ॑वति। दे॒वता॒ वै स॒प्त पुष्टि॑कामा॒ न्य॑वर्तयन्त। अ॒ग्निश्च॑ पृथि॒वी च॑। वा॒युश्चा॒न्तरि॑क्षं च। आ॒दि॒त्यश्च॒ द्यौश्च॑ च॒न्द्रमाः॑। अ॒ग्निर्न्य॑वर्तयत। स सा॑ह॒स्रम॑पुष्यत्॥९॥

पृ॒थि॒वी न्य॑वर्तयत। सौष॑धीभि॒र्वन॒स्पति॑भिरपुष्यत्। वा॒युर्न्य॑वर्तयत। स मरी॑चीभिरपुष्यत्। अ॒न्तरि॑क्ष॒न्न्य॑वर्तयत। तद्वयो॑भिरपुष्यत्। आ॒दि॒त्यो न्य॑वर्तयत। स र॒श्मिभि॑रपुष्यत्। द्यौर्न्य॑वर्तयत। सा नक्ष॑त्रैरपुष्यत्। च॒न्द्रमा॒ न्य॑वर्तयत। सौ॑ऽहोरा॒त्रैर॑र्धमा॒सैर्मासैर्॑ऋ॒तुभिः॑ संवत्स॒रेणा॑पुष्यत्। तान्पोषा॑न्पुष्यति। याꣳस्तेऽपु॑ष्यन्। य ए॒वं वि॒द्वान्नि च॑ व॒र्तय॑ते॒ परि॑ च॥१०॥

अ॒पु॒ष्य॒न्नक्ष॑त्रैरपुष्य॒त्पश्च॑ च॥३॥ [३]

तस्य॒ वा अ॒ग्नेर्हिर॑ण्यं प्रतिजग्र॒हुषः॑। अ॒र्धमि॑न्द्रि॒यस्यापा॑क्रामत्। तदे॒तेनै॒व प्रत्य॑गृह्णात्। तेन॒ वै सोऽर्धमि॑न्द्रि॒यस्या॒त्मन्नु॒पाध॑त्त। अ॒र्धमि॑न्द्रि॒यस्या॒त्मन्नु॒पाध॑त्ते। य ए॒वं वि॒द्वान् हिर॑ण्यं प्रतिगृ॒ह्णाति॑। अथ॒ योऽवि॑द्वान्प्रति गृ॒ह्णाति॑। अ॒र्धम॑स्येन्द्रि॒यस्याप॑ क्रामति। तस्य॒ वै सोम॑स्य॒ वासः॑ प्रतिजग्र॒हुषः॑। तृती॑यमिन्द्रि॒यस्यापा॑क्रामत्॥११॥

तदे॒तेनै॒व प्रत्य॑गृह्णात्। तेन॒ वै स तृती॑यमिन्द्रि॒यस्या॒त्मन्नु॒पाध॑त्त। तृती॑यमिन्द्रि॒यस्या॒त्मन्नु॒पाध॑त्ते। य ए॒वं वि॒द्वान् वासः॑ प्रतिगृ॒ह्णाति॑। अथ॒ योऽवि॑द्वान्प्रति गृ॒ह्णाति॑। तृती॑यमस्येन्द्रि॒यस्याप॑ क्रामति। तस्य॒ वै रु॒द्रस्य॒ गां प्र॑तिजग्र॒हुषः॑। च॒तु॒र्थमि॑न्द्रि॒यस्यापा॑क्रामत् ताम्ए॒तेनै॒व प्रत्य॑गृह्णात्। तेन॒ वै स च॑तु॒र्थमि॑न्द्रि॒यस्या॒त्मन्नु॒पाध॑त्त॥१२॥

च॒तु॒र्थमि॑न्द्रि॒यस्या॒त्मन्नु॒पाध॑त्ते। य ए॒वं वि॒द्वान्गां प्र॑तिगृ॒ह्णाति॑। अथ॒ योऽवि॑द्वान्प्रतिगृ॒ह्णाति॑। च॒तु॒र्थम॑स्येन्द्रि॒यस्याप॑ क्रामति। तस्य॒ वै वरु॑ण॒स्याश्वं॑ प्रतिजग्र॒हुषः॑। प॒ञ्च॒ममि॑न्द्रि॒यस्यापा॑क्रामत्। तम्ए॒तेनै॒व प्रत्य॑गृह्णात्। तेन॒ वै स प॑ञ्च॒ममि॑न्द्रि॒यस्या॒त्मन्नु॒पाध॑त्त। प॒ञ्च॒ममि॑न्द्रि॒यस्या॒त्मन्नु॒पाध॑त्ते। य ए॒वं वि॒द्वानश्वं॑ प्रतिगृ॒ह्णाति॑॥१३॥

अथ॒ योऽवि॑द्वान्प्रतिगृ॒ह्णाति॑। प॒ञ्च॒मम॑स्येन्द्रि॒यस्याप॑ क्रामति। तस्य॒ वै प्र॒जाप॑तेः॒ पुरु॑षं प्रतिजग्र॒हुषः॑। ष॒ष्ठमि॑न्द्रि॒यस्यापा॑क्रामत्। तम्ए॒तेनै॒व प्रत्य॑गृह्णात्। तेन॒ वै स ष॒ष्ठमि॑न्द्रि॒यस्या॒त्मन्नु॒पाध॑त्त। ष॒ष्ठमि॑न्द्रि॒यस्या॒त्मन्नु॒पाध॑त्ते। य ए॒वं वि॒द्वान्पुरु॑षं प्रतिगृ॒ह्णाति॑। अथ॒ योऽवि॑द्वान्प्रतिगृ॒ह्णाति॑।

षष्ठमस्येन्द्रियस्यापः क्रामति॥१४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रहुषः। सप्तममिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वाꣳस्तल्पं प्रति गृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। सप्तममस्येन्द्रियस्यापः क्रामति। तस्य वा उत्तानस्याङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रहुषः। अष्टममिन्द्रियस्यापाक्रामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सोऽष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। अष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानप्राणत्प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टममस्येन्द्रियस्यापः क्रामति। यद्वा इदङ्किं च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्। तदेनं प्रतिगृहीतन्नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृह्णीयात्। तत्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृह्णीयात्। इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनꣳ हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ताश्वं प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामत्यष्टममिन्द्रियस्यापाक्रामत्प्रतिगृह्णा च (तस्य वा अग्नेरहिरण्यꣳ सोमस्य वासस्तदेतेनं रुद्रस्य गान्तामेतेन वरुणस्याश्वं प्रजापतेः पुरुषं मनोस्तल्पन्तमेतेनोत्तानस्य तदेतेनाप्राणद्द्वे। अर्धं तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमꣳ षष्ठꣳ सप्तमन्तम्। तदेतेन द्वे तामेतेनैकं तमेतेन त्रीणि तदेतेनैकम्॥)॥४॥ [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्दशहोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्नुवन्। केन प्रजा असृजन्तेति।

प्र॒जाप॑तिना॒ वै ते गृ॒हप॑तिनाऽऽर्ध्नुवन्। तेन॑ प्र॒जा अ॑सृजन्त। यच्चतु॑र्होतारः स॒त्रमास॑त। केन॒ ते गृ॒हप॑तिनाऽऽर्ध्नुवन्। केनौष॑धीरसृज॒न्तेति॑। सोमे॑न॒ वै ते गृ॒हप॑तिनाऽऽर्ध्नुवन्॥१७॥

तेनौष॑धीरसृजन्त। यत्पञ्च॑होतारः स॒त्रमास॑त। केन॒ ते गृ॒हप॑तिनाऽऽर्ध्नुवन्। केनै॒भ्यो लो॒केभ्योऽसु॑रा॒न्प्राणु॑दन्त। केनै॑षां प॒शून॑वृञ्ज॒तेति॑। अ॒ग्निना॒ वै ते गृ॒हप॑तिनाऽऽर्ध्नुवन्। तेनै॒भ्यो लो॒केभ्योऽसु॑रा॒न्प्राणु॑दन्त। तेनै॑षां प॒शून॑वृञ्जत। यथ्षड्ढो॑तारः स॒त्रमास॑त। केन॒ ते गृ॒हप॑तिनाऽऽर्ध्नुवन्॥१८॥

केन॒र्तून॑कल्पय॒न्तेति॑। धा॒त्रा वै ते गृ॒हप॑तिनाऽऽर्ध्नुवन्। तेन॒र्तून॑कल्पयन्त। यत्स॒प्तहो॑तारः स॒त्रमास॑त। केन॒ ते गृ॒हप॑तिनाऽऽर्ध्नुवन्। केन॒ सुव॑रायन्। केने॒माल्लो॒काँन्त्समं॑तन्व॒न्निति॑। अ॒र्य॒म्णा वै ते गृ॒हप॑तिनाऽऽर्ध्नुवन्। तेन॒ सुव॑रायन्। तेने॒माल्लो॒काँन्त्समं॑तन्व॒न्निति॑॥१९॥

ए॒ते वै दे॒वा गृ॒हप॑तयः। तान् य ए॒वं वि॒द्वान्। अप्य॒न्यस्य॑ गार्हप॒ते दीक्ष॑ते। अ॒वा॒न्त॒रमे॒व स॒त्रिणा॑मृध्नोति। यो वा अ॑र्य॒मणं॒ वेद॑। दान॑कामा अस्मै प्र॒जा भ॑वन्ति। य॒ज्ञो वा अ॑र्य॒मा। आर्या॑वस॒तिरिति॒ वै तमा॑हु॒र्यं प्र॒शꣳस॑न्ति। आर्या॑वस॒तिर्भ॑वति। य ए॒वं वेद॑॥२०॥

यद्वा इ॒दङ्कं च॑। तत्सर्वं॒ चतु॑र्होतारः। चतु॑र्होतृ॒भ्योऽधि॑ य॒ज्ञो निर्मि॑तः। स य ए॒वं वि॒द्वान् वि॒वदे॑त। अ॒हमे॒व भूयो॑ वेद।

यश्चतुर्होतॄन् वेदेति। स ह्येव भूयो वेद। यश्चतुर्होतॄन् वेद। यो वै चतुर्होतृणाꣳ होतॄन् वेद। सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति॥२१॥

सर्वा दिशोऽभि जयति। प्रजापतिर्वै दशहोतृणाꣳ होता। सोमश्चतुर्होतृणाꣳ होता। अग्निः पञ्चहोतृणाꣳ होता। धाता षड्होतृणाꣳ होता। अर्यमा सप्तहोतृणाꣳ होता। एते वै चतुर्होतृणाꣳ होतारः। तान् य एवं वेद। सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति। सर्वा दिशोऽभि जयति॥२२॥

आर्ध्नुवन्नार्ध्नुवन्नित्येवं वेदात्ति सर्वा दिशोऽभि जयति (वै तेन सत्रङ्केनं ॥)॥५॥ [५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा व्यस्रꣳसत। स हृदयं भूतोऽशयत्। आत्मन् हा ३ इत्यह्वयत्। आपः प्रत्यशृण्वन्। ता अग्निहोत्रेणैव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। ताः कुसिन्धमुपौहन्। तस्मादग्निहोत्रस्य यज्ञक्रतोः। एक ऋत्विक्। चतुष्कृत्वोऽह्वयत्। अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः॥२३॥

ते प्रत्यशृण्वन्। ते दर्शपूर्णमासाभ्यामेव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। त उपौहꣳश्चत्वार्यङ्गानि। तस्माद्दर्शपूर्णमासयोर्यज्ञक्रतोः। चत्वार ऋत्विजः। पञ्चकृत्वोऽह्वयत्। पशवः प्रत्यशृण्वन्। ते चातुर्मास्यैरेव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। त उपौहं लोमं छवीं माꣳसमस्थि मज्जानम्। तस्माच्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोः॥२४॥

पञ्चर्त्विजः। षट्कृत्वोऽह्वयत्। ऋतवः प्रत्यशृण्वन्। ते पशुबन्धेनैव यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त। त उपौहन्त्स्तनावाण्डौ

शिश्नमवाँश्चं प्राणम्। तस्माँत्पशुबन्धस्यं यज्ञक्रतोः। षड्ऋत्विजः। सप्तकृत्वोऽह्वयत्। होत्राः प्रत्यश्रृण्वन्। ताः सौम्येनैवाध्वरेणं यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त॥२५॥

ता उपौहन्त्सप्त शीर्षण्यान्प्राणान्। तस्माँत्सौम्यस्याँध्वरस्यं यज्ञक्रतोः। सप्त होत्राः प्राचीर्वषट्कुर्वन्ति। दशकृत्वोऽह्वयत्। तपः प्रत्यश्रृणोत्। तत्कर्मणैव संवत्सरेण सर्वैर्यज्ञक्रतुभिरुपपर्यावर्तत। तत्सर्वमात्मानमपरिवर्गमुपौहत्। तस्माँत्संवत्सरे सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्ते। तस्माद्दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। एकहोत्रे बलिꣳ हरन्ति। हरन्त्यस्मै प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं वेद॥२६॥

चन्द्रमाँश्चातुर्मास्यानाँ यज्ञक्रतोरध्वरेणं यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त सप्तहोता चत्वारिं च॥६॥ [६]

प्रजापतिः पुरुषमसृजत। सोँऽग्निरब्रवीत्। ममायमन्नमस्त्विति। सोऽबिभेत्। सर्वं वै माऽयं प्र धक्ष्यतीति। स एताꣳश्चतुर्होतॄनात्मस्परणानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै स आत्मानमस्पृणोत्। यदग्निहोत्रं जुहोति। एकहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाँप्नोत्यग्निहोत्रम्॥२७॥

कुसिन्धश्चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्यं च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाँप्नोति दर्शपूर्णमासौ। चत्वारिं चात्मनोऽङ्गानि स्पृणोति। आदित्यस्यं च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। समित्पञ्चमी।

पञ्च॑होतारमे॒व तद्य॑ज्ञक्र॒तुमा॑प्नोति चातुर्मा॒स्यानि॑। लोम॑ छ॒वीं मा॒ꣳसमस्थि॑ म॒ज्जानम्॑॥२८॥

तानि॑ चा॒त्मनः॑ स्पृ॒णोति॑। आ॒दि॒त्यस्य॑ च॒ सायु॑ज्यं गच्छति। च॒तुरुन्न॑यति। द्विर्जु॑होति। षड्ढो॑तारमे॒व तद्य॑ज्ञक्र॒तुमा॑प्नोति पशुब॒न्धम्। स्तना॑वा॒ण्डौ शि॒श्ञमवा॑ञ्चं प्रा॒णम्। तानि॑ चा॒त्मनः॑ स्पृ॒णोति॑। आ॒दि॒त्यस्य॑ च॒ सायु॑ज्यं गच्छति। च॒तुरुन्न॑यति। द्विर्जु॑होति॥२९॥

स॒मित्स॑प्त॒मी। स॒प्तहो॑तारमे॒व तद्य॑ज्ञक्र॒तुमा॑प्नोति सौ॒म्यम॑ध्व॒रम्। स॒प्त चा॒त्मनः॑ शीर्ष॒ण्या॑न्प्रा॒णान्त्स्पृ॒णोति॑। आ॒दि॒त्यस्य॑ च॒ सायु॑ज्यं गच्छति। च॒तुरुन्न॑यति। द्विर्जु॒होति॑। द्विर्निमा॑र्ष्टि। द्विः प्राश्ञा॑ति। दश॑होतारमे॒व तद्य॑ज्ञक्र॒तुमा॑प्नोति संवत्स॒रम्। सर्वं॑ चा॒त्मान॒मप॑रिवर्गꣳ स्पृ॒णोति॑। आ॒दि॒त्यस्य॑ च॒ सायु॑ज्यं गच्छति॥३०॥

अ॒ग्नि॒हो॒त्रं म॒ज्जान॒न्द्विर्जु॑हो॒त्यप॑रिवर्गꣳ स्पृ॒णोत्येकं च॥७॥ [७]

प्र॒जाप॑तिरकामयत॒ प्र जा॑ये॒येति॑। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑ऽन्तर्वा॑नभवत्। स हरि॑तः श्या॒वो॑ऽभवत्। तस्मा॒त्स्त्र्य॑न्तर्वत्नी। हरि॑णी स॒ती श्या॒वा भ॑वति। स वि॒जाय॑मानो॒ गर्भे॑णाताम्यत्। स ता॒न्तः कृ॒ष्णः श्या॒वो॑ऽभवत्। तस्मा॑त्ता॒न्तः कृ॒ष्णः श्या॒वो भ॑वति। तस्यासु॑रे॒वाजी॑वत्॥३१॥

तेनासु॒नाऽसु॑रानसृजत। तदसु॑राणामसुर॒त्वम्। य

एवमसुराणामसुरत्वं वेद। असुमानेव भवति। नैनमसुर्जहाति। सोऽसुरान्त्सृष्ट्वा पितेवामन्यत। तदनु पितॄनसृजत। तत्पितॄणां पितृत्वम्। य एवं पितॄणां पितृत्वं वेद। पितेवैव स्वानां भवति॥३२॥

यन्त्यस्य पितरो हवम्। स पितॄन्त्सृष्ट्वाऽऽमनस्यत्। तदनु मनुष्यानसृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्। य एवं मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद। मनस्व्येव भवति। नैनं मनुर्जहाति। तस्मै मनुष्यान्त्ससृजानाय। दिवा देवत्राऽभवत्। तदनु देवानसृजत। तद्देवान्देवत्वम्। य एवन्देवान्देवत्वं वेद। दिवा हैवास्य देवत्रा भवति। तानि वा एतानि चत्वार्यम्भाꣳसि। देवा मनुष्याः पितरोऽसुराः। तेषु सर्वेष्वम्भो नभ इव भवति। य एवं वेद॥३३॥

अजीवत्स्वानां भवति देवानसृजत सप्त च॥८॥ [८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यो वा इमं विद्यात्। यतोऽयं पवते। यदभि पवते। यदभि संपवते। सर्वमायुरियात्। न पुराऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्त्स्यात्। विन्देत प्रजाम्। यो वा इमं वेद॥३४॥

यतोऽयं पवते। यदभि पवते। यदभि संपवते। सर्वमायुरेति। न पुराऽऽयुषः प्र मीयते। पशुमान्भवति। विन्दते प्रजाम्। अद्भ्यः पवते। अपोऽभि पवते। अपोऽभि सम्पवते॥३५॥

अस्याः पवते। इमामभि पवते। इमामभि सम्पवते।

अ॒ग्नेः प॑वते। अ॒ग्निम॒भि प॑वते। अ॒ग्निम॒भि सं प॑वते। अ॒न्तरि॑क्षात्पवते। अ॒न्तरि॑क्षम॒भि प॑वते। अ॒न्तरि॑क्षम॒भि सं प॑वते। आ॒दि॒त्यात्प॑वते॥३६॥

आ॒दि॒त्यम॒भि प॑वते। आ॒दि॒त्यम॒भि सं प॑वते। द्योः प॑वते। दिव॑म॒भि प॑वते। दिव॑म॒भि सं प॑वते। दि॒ग्भ्यः प॑वते। दिशो॒ऽभि प॑वते। दिशो॒ऽभि सम्प॑वते। स यत्पु॒रस्ता॒द्वाति॑। प्रा॒ण ए॒व भू॒त्वा पु॒रस्ता॑द्वाति॥३७॥

तस्मा॑त्पु॒रस्ता॒द्वान्तम्॑। सर्वा॑ प्र॒जाः प्रति॑ नन्दन्ति। प्रा॒णो हि प्रि॒यः प्र॒जाना॑म्। प्रा॒ण इ॑व प्रि॒यः प्र॒जानां॑ भवति। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष प्रा॒ण ए॒व। अथ॒ यद्द॑क्षिण॒तो वाति॑। मा॒त॒रिश्वै॒व भू॒त्वा द॑क्षिण॒तो वा॑ति। तस्मा॑द्दक्षिण॒तो वान्तं॑ वि॒द्यात्। सर्वा॒ दिश॒ आ वा॑ति॥३८॥

सर्वा॒ दिशोऽनु॒ वि वा॑ति। सर्वा॒ दिशोऽनु॒ सं वा॒तीति॑। स वा ए॒ष मा॑त॒रिश्वै॒व। अथ॒ यत्प॒श्चाद्वाति॑। पव॑मान ए॒व भू॒त्वा प॒श्चाद्वा॑ति। पू॒तम॑स्मा॒ आह॑रन्ति। पू॒तमुप॑हरन्ति। पू॒तम॑श्ञाति। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष पव॑मान ए॒व॥३९॥

अथ॒ यदु॑त्तर॒तो वाति॑। स॒वि॒तैव भू॒त्त्वोत्त॑र॒तो वा॑ति। स॒वि॒तेव॒ स्वानां॑ भवति। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष स॑वि॒तैव। ते य ए॑नं पु॒रस्ता॑दा॒यन्त॑मुप॒वद॑न्ति। य ए॒वास्य॑ पु॒रस्ता॑त्पा॒प्मानः॑। ताꣳस्तेऽप॑ घ्नन्ति। पु॒रस्ता॒दित॑रान्पा॒प्मनः॑ सचन्ते। अथ॒ य

एनन्दक्षिणत आयन्तमुपवदन्ति॥४०॥

य एवास्य दक्षिणतः पाप्मानः। ताꣳस्तेऽप घ्नन्ति। दक्षिणत इतरान्पाप्मनः सचन्ते। अथ य एनं पश्चादायन्तमुप वदन्ति। य एवास्य पश्चात्पाप्मानः। ताꣳस्तेऽप घ्नन्ति। पश्चादितरान्पाप्मनः सचन्ते। अथ य एनमुत्तरत आयन्तमुप वदन्ति। य एवास्यौत्तरतः पाप्मानः। ताꣳस्तेऽप घ्नन्ति॥४१॥

उत्तरत इतरान्पाप्मनः सचन्ते। तस्मादेवं विद्वान्। वीव नृत्येत्। प्रेव चलेत्। व्यस्येवाक्ष्यौ भाषेत। मण्टयेदिव। क्राथयेदिव। शृङ्गायेतेव। उत मोप वदेयुः। उत मे पाप्मानमप हन्युरिति। स यान्दिशꣳ सनिमेष्यन्त्स्यात्। यदा तान्दिशं वातो वायात्। अथ प्रवेयात्। प्र वा धावयेत्। सातमेव रदितं व्यूढं गन्धमभि प्रच्यवते। आऽस्य तं जनपदं पूर्वा कीर्तिर्गच्छति। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। य एवं वेद॥४२॥

वेद सं पवत आदित्यात्पवते वात्या वात्येष पवमान एव दक्षिणत आयन्तमुप वदन्त्युत्तरतः पाप्मानस्ताꣳ स्तेप घ्नन्तीत्यष्टौ च॥९॥ [९]

प्रजापतिः सोमꣳ राजानमसृजत। तन्त्रयो वेदा अन्वसृज्यन्त। तान् हस्तेऽकुरुत। अथ ह सीता सावित्री। सोमꣳ राजानञ्चकमे। श्रद्धामु स चकमे। साऽऽह पितरं प्रजापतिमुपससार। तꣳ होवाच। नमस्ते अस्तु भगवः। उप त्वाऽयानि॥४३॥

प्र त्वा॑ पद्ये। सोमं॒ वै राजा॑नङ्कामये। श्र॒द्धामु॒ स का॑मयत॒ इति॑। तस्या॑ उ॒ ह स्था॑ग॒रम॑लङ्का॒रङ्क॑ल्पयि॒त्वा। दश॑होतारं पु॒रस्ता॑द्व्या॒ख्याय॑। चतु॑र्होतारन्दक्षिण॒तः। पञ्च॑होतारं प॒श्चात्। षड्ढो॑तारमुत्तर॒तः। स॒प्तहो॑तारमु॒परि॑ष्टात्। स॒म्भा॒रैश्च॒ पत्नि॑भिश्च॒ मुखे॑ऽल॒ङ्कृत्य॑॥४४॥

आऽस्यार्धं व॑व्राज। ताꣳ हो॒दीक्ष्यो॑वाच। उप॒ मा व॑र्त॒स्वेति॑। तꣳ हो॑वाच। भोग॒न्तु म॒ आच॑क्ष्व। ए॒तन्म॒ आच॑क्ष्व। यत्ते॑ पा॒णाविति॑। तस्या॑ उ॒ ह त्रीन् वेदा॒न्प्रद॑दौ। तस्मा॒दुह॒ स्त्रियो॒ भोग॒मैव हा॑रयन्ते। स यः का॒मये॑त प्रि॒यः स्या॒मिति॑॥४५॥

यं वा का॒मये॑त प्रि॒यः स्या॒दिति॑। तस्मा॑ ए॒तꣳ स्था॑ग॒रम॑लङ्का॒रङ्क॑ल्पयि॒त्वा। दश॑होतारं पु॒रस्ता॑द्व्या॒ख्याय॑। चतु॑र्होतारन्दक्षिण॒तः। पञ्च॑होतारं प॒श्चात्। षड्ढो॑तारमुत्तर॒तः। स॒प्तहो॑तारमु॒परि॑ष्टात्। स॒म्भा॒रैश्च॒ पत्नि॑भिश्च॒ मुखे॑ऽल॒ङ्कृत्य॑। आस्यार्धं व्र॑जेत्। प्रि॒यो है॒व भ॑वति॥४६॥

अ॒या॒न्य॒ल॒ङ्कृत्य॑ स्या॒मिति॑ भवति॥१०॥ [१०]

ब्रह्मा॑त्म॒न्वद॑सृजत। तद॑कामयत। समा॒त्मना॑ पद्ये॒येति॑। आत्म॒न्नात्म॒न्नित्याम॑न्त्रयत। तस्मै॑ दश॒मꣳ हू॒तः प्रत्य॑शृणोत्। स दश॑हूतोऽभवत्। दश॑हूतो ह॒ वै नामै॒षः। तं वा ए॒तन्दश॑हूत॒ꣳ सन्तम्॑। दश॑हो॒तेत्याच॑क्षते प॒रोक्षे॑ण। प॒रोक्ष॑प्रिया इव॒ हि दे॒वाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तम꣯ꣳ हूतः प्रत्यशृणोत्। स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतꣳ सप्तहूतꣳ सन्तम्। सप्तहोतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै षष्ठꣳ हूतः प्रत्यशृणोत्। स षड्हूतोऽभवत्॥४८॥

षड्हूतो ह वै नामैषः। तं वा एतꣳ षड्हूतꣳ सन्तम्। षड्होतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै पञ्चमꣳ हूतः प्रत्यशृणोत्। स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं पञ्चहूतꣳ सन्तम्। पञ्चहोतेत्याचक्षते परोक्षेण॥४९॥

परोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै चतुर्थꣳ हूतः प्रत्यशृणोत्। स चतुर्हूतोऽभवत्। चतुर्हूतो ह वै नामैषः। तं वा एतश्चतुर्हूतꣳ सन्तम्। चतुर्होतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वं वै मे नेदिष्ठꣳ हूतः प्रत्यश्रौषीः। त्वयैनानाख्यातार इति। तस्मान्नु हैनाꣳश्चतुर्होतार इत्याचक्षते। तस्माच्छुश्रूषुः पुत्राणाꣳ हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य एवं वेद॥५०॥

देवाष्षड्हूतोऽभवत्पञ्चहोतेत्याचक्षते परोक्षेणाश्रौषीष्षट्च॥११॥ [११]

ब्रह्मवादिनः किं दक्षिणां यो वा अविद्वान्तस्य वै ब्रह्मवादिनो यद्दशहोतारः प्रजापतिर्व्यस्रं

प्र॒जाप॑तिः॒ पुरु॑षं प्र॒जाप॑तिरकामयत॒ स तपः॒ सो॑ऽन्तर्वा॑न्ब्रह्मवा॒दिनो॒ यो वा इ॒मं वि॒द्यात्प्र॒जाप॑तिः॒ सोम॒ꣳ राजा॑नं॒ ब्रह्मा॑त्म॒न्वदेका॑दश॥११॥

ब्र॒ह्म॒वा॒दिन॒स्तस्य॒ वा अ॒ग्नेर्यद्वा इ॒दङ्कं च॑ प्र॒जाप॑तिरकामयत॒ य ए॒वास्य॑ दक्षिण॒तः प॑ञ्चा॒शत्॥५०॥

ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॒ य ए॒वं वेद॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

जुष्टो॒ दमू॑ना॒ अति॑थिर्दुरो॒णे। इ॒मं नो॑ य॒ज्ञमुप॑ याहि वि॒द्वान्। विश्वा॑ अग्नेऽभि॒युजो॑ वि॒हत्य॑। श॒त्रू॒य॒तामा भ॑रा॒ भोज॑नानि। अग्ने॒ शर्ध॑ मह॒ते सौभ॑गाय। तव॑ द्यु॒म्नान्यु॑त्त॒मानि॑ सन्तु। सञ्जा॑स्प॒त्यꣳ सु॒यम॒मा कृ॑णुष्व। श॒त्रू॒य॒ताम॒भि ति॑ष्ठा॒ महा॑ꣳसि। अग्ने॒ यो नो॒ऽभितो॒ जन॑ः। वृको॒ वारो॒ जिघा॑ꣳसति॥१॥

ताꣳस्त्वं वृ॑त्रहं जहि। वस्व॒स्मभ्य॒मा भ॑र। अग्ने॒ यो नो॑ऽभि॒दास॑ति। स॒मा॒नो यश्च॒ निष्ट्य॑ः। इ॒ध्मस्ये॑व प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॒न। त्वमि॑न्द्राभि॒भूर॑सि। दे॒वो विज्ञा॑तवीर्यः। वृ॒त्र॒हा पु॑रु॒चेत॑नः। अप॒ प्राच॑ इन्द्र॒ विश्वा॑ꣳ अ॒मित्रान्॑॥२॥

अपापा॑चो अभिभूते नुदस्व। अपोदी॑चो॒ अप॑शूराध॒रा च॑ ऊ॒रौ। यथा॒ तव॒ शर्म॒न्मदे॑म। तमिन्द्रं॑ वाजयामसि। म॒हे वृ॒त्राय॒ हन्त॑वे। स वृषा॑ वृष॒भो भु॑वत्। यु॒जे रथ॑ङ्गवेष॑णꣳ हरि॑भ्याम्। उप॒ ब्रह्मा॑णि जुजुषा॒णम॑स्थुः। विबा॑धिष्टा॒स्य रोद॑सी महि॒त्वा। इन्द्रो॑ वृ॒त्राण्य॑प्र॒तीज॑घ॒न्वान्॥३॥

ह॒व्य॒वाह॑मभिमाति॒षाहम्॑। र॒क्षो॒हणं॒ पृत॑नासु जि॒ष्णुम्। ज्योति॑ष्मन्त॒न्दीद्य॑तं॒ पुर॑न्धिम्। अ॒ग्निꣳ स्वि॑ष्ट॒कृत॒मा हु॑वेम। स्वि॑ष्टमग्ने अ॒भि तत्पृ॑णाहि। विश्वा॑ देव॒ पृत॑ना अ॒भि ष्य।

उ॒रुन्नः॒ पन्था॑ प्रदि॒शन्विभा॑हि। ज्योति॑ष्मद्धेह्य॒जर॑न्न॒ आयुः॑। त्वाम॑ग्ने ह॒विष्म॑न्तः। दे॒वं मर्ता॑स ईडते॥४॥

मन्ये॑ त्वा जा॒तवे॑दसम्। स ह॒व्या व॑क्ष्यानु॒षक्। विश्वा॑नि नो दु॒र्गहा॑ जातवेदः। सिन्धु॒न्न ना॒वा दु॑रि॒ताऽति॑ पर्षि। अग्ने॑ अत्रि॒वन्मन॑सा गृणा॒नः। अ॒स्माक॑ं बोध्यवि॒ता त॒नूना॑म्। पू॒षा गा अन्वे॑तु नः। पू॒षा र॑क्ष॒त्वर्व॑तः। पू॒षा वाज॑ꣳ सनोतु नः। पू॒षेमा आशा॒ अनु॑वेद॒ सर्वाः॑॥५॥

सो अ॒स्माꣳ अभ॑यतमेन नेषत्। स्व॒स्ति॒दा अघृ॑णिः॒ सर्व॑वीरः। अप्र॑युच्छन्पु॒र एतु॒ प्रजा॒नन्। त्वम॑ग्ने स॒प्रथा॑ असि। जु॒ष्टो॒ होता॒ वरे॑ण्यः। त्वया॑ य॒ज्ञं वित॑न्वते। अ॒ग्नी रक्षा॑ꣳसि सेधति। शु॒क्रशो॑चि॒रम॑र्त्यः। शुचिः॑ पाव॒क ईड्यः॑। अग्ने॒ रक्षा॑ णो॒ अꣳह॑सः॥६॥

प्रति॑ ष्म देव॒ रीष॑तः। तपि॑ष्ठैर॒जरो॑ दह। अग्ने॒ हꣳसि॒ न्य॑त्रिणम्। दीद्य॒न्मर्त्ये॑ष्वा। स्वे क्षये॑ शुचिव्रत। आ वा॑त वाहि भेष॒जम्। वि वा॑त वाहि॒ यद्रप॑ः। त्वꣳ हि वि॒श्वभे॑षजः। दे॒वाना॑न्दू॒त ईय॑से। द्वावि॒मौ वातौ॑ वातः॥७॥

आ सिन्धो॒रा प॑रा॒वतः॑। दक्षं॑ मे अ॒न्य आ॒वातु॑। परा॒न्यो वा॑तु॒ यद्रप॑ः। यद॒दो वा॑त ते गृ॒हे। अ॒मृत॑स्य नि॒धिर्हि॒तः। ततो॑ नो देहि जी॒वसे॑। ततो॑ नो धेहि भेष॒जम्। ततो॑ नो॒ मह॒ आव॑ह।

वात॒ आवा॑तु भेष॒जम्। श॒म्भूर्मयो॒भूर्नो॑ हृ॒दे॥८॥

प्र ण॒ आयू॑ꣳषि तारिषत्। त्वम॑ग्ने अ॒यासि॑। अ॒या सन्मन॑सा हि॒तः। अ॒या सन् ह॒व्यमू॑हिषे। अ॒या नो॑ धेहि भेष॒जम्। इ॒ष्टो अ॒ग्निराहु॑तः। स्वाहा॑कृतः पिपर्तु नः। स्व॒गा दे॒वेभ्य॑ इ॒दन्नमः॑। कामो॑ भू॒तस्य॒ भव्य॑स्य। स॒म्राडेको॒ विरा॑जति॥९॥

स इ॒दं प्रति॑ पप्रथे। ऋ॒तूनुत्सृ॑जते व॒शी। काम॒स्तदग्रे॒ सम॑वर्त॒ताधि॑। मन॑सो॒ रेतः॑ प्रथ॒मं यदासी॑त्। स॒तो बन्धु॒मस॑ति॒ निर॑विन्दन्। हृ॒दि प्र॒तीष्या॑ क॒वयो॑ मनी॒षा। त्वया॑ मन्यो स॒रथ॑मारु॒जन्तः॑। हर्ष॑माणासो धृष॒ता म॑रुत्वः। ति॒ग्मेष॑व॒ आयु॑धा स॒ꣳशिशा॑नाः। उप॒ प्रय॑न्ति॒ नरो॑ अ॒ग्निरू॑पाः॥१०॥

म॒न्युर्भगो॑ म॒न्युरे॒वास॑ दे॒वः। म॒न्युर्होता॒ वरु॑णो वि॒श्ववे॑दाः। म॒न्युं विश॑ ईडते देव॒यन्तीः॑। पा॒हि नो॑ मन्यो॒ तप॑सा॒ श्रमे॑ण। त्वम॑ग्ने व्रत॒भृच्छुचिः॑। दे॒वाꣳ आसा॑दया इ॒ह। अग्ने॑ ह॒व्याय॒ वोढ॑वे। व्र॒तानुबिभ्र॑द्व्रत॒पा अदा॑भ्यः। यजा॑ नो दे॒वाꣳ अ॒जरः॑ सु॒वीरः॑। दध॒द्रत्ना॑नि सुविदा॒नो अ॑ग्ने। गो॒पा॒य नो॑ जी॒वसे॑ जातवेदः॥११॥

जिघाꣳसत्य॒मित्राँ॑ञ्जघ॒न्वानी॑डते॒ सर्वा॒ अꣳह॑सो वातो हृ॒दे रा॑जत्य॒ग्निरू॑पाः सुविदा॒नो अ॑ग्न॒ एकं च॥१॥

[१]

चक्षु॑षो हेते॒ मन॑सो हेते। वाचो॑ हेते॒ ब्रह्म॑णो हेते। यो मा॑ऽघा॒युर॑भि॒दास॑ति। तम॑ग्ने मे॒न्या मे॒निं कृ॑णु। यो मा॒ चक्षु॑षा॒

यो मन॑सा। यो वा॒चा ब्रह्म॑णाऽघा॒युर॑भि॒दास॑ति। तया॑ऽग्ने॒ त्वं मे॒न्या। अ॒मुम॑मे॒निं कृ॑णु। यत्किञ्चा॒सौ मन॑सा॒ यच्च॑ वा॒चा। य॒ज्ञैर्जु॒होति॒ यजु॑षा ह॒विर्भिः॑॥१२॥

तन्मृ॒त्युर्निर्ऋ॑त्या संविदा॒नः। पु॒रादि॒ष्टादाहु॑तीरस्य हन्तु। या॒तु॒धाना॒ निर्ऋ॑ति॒रादु॒रक्षः॑। ते अ॑स्य घ्न॒न्त्वनृ॑तेन स॒त्यम्। इन्द्रे॑षिता॒ आज्य॑मस्य मथ्नन्तु। मा तत्समृ॑द्धि॒ यद॒सौ क॒रोति॑। हन्मि॑ ते॒ऽहं कृ॒तꣳ ह॒विः। यो मे॑ घो॒रमची॑कृतः। अपा॑श्चौ त उ॒भौ बा॒हू। अप॑नह्याम्या॒स्यम्॑॥१३॥

अप॑ नह्यामि ते बा॒हू। अप॑ नह्याम्या॒स्यम्॑। अ॒ग्नेर्दे॒वस्य॒ ब्रह्म॑णा। सर्व॑न्तेऽवधिषं कृ॒तम्। पु॒राऽमुष्य॑ वषट्का॒रात्। य॒ज्ञन्दे॒वेषु॑ नस्कृधि। स्वि॑ष्टम॒स्माक॑ भूयात्। माऽस्मान्प्राप॒न्नरा॑तयः। अन्ति॑ दू॒रे स॒तो अ॑ग्ने। भ्रातृ॑व्यस्याभि॒दास॑तः॥१४॥

व॒षट्का॒रेण॒ वज्रे॑ण। कृ॒त्याꣳ ह॑न्मि कृ॒ताम॒हम्। यो मा॒ नक्त॒न्दिवा॑ सा॒यम्। प्रा॒तश्चाह्नो॑ नि॒पीय॑ति। अ॒द्या तमि॑न्द्र॒ वज्रे॑ण। भातृ॑व्यं पादयामसि। इन्द्र॑स्य गृ॒हो॑ऽसि॒ तन्त्वा॑। प्रप॑द्ये॒ सगुः॑ साश्वः॑। स॒ह यन्मे॒ अस्ति॒ तेन॑। ईडे॑ अ॒ग्निं वि॑प॒श्चितम्॑॥१५॥

गि॒रा य॒ज्ञस्य॒ साध॑नम्। श्रु॒ष्टी॒वान॑न्धि॒तावा॑नम्। अग्ने॑ श॒केम॑ ते व॒यम्। यम॑ दे॒वस्य॑ वा॒जिनः॑। अति॒ द्वेषाꣳसि तरेम। अव॑तं मा॒ सम॑नसौ॒ समो॑कसौ। सचे॑तसौ॒ सरे॑तसौ। उ॒भौ

मामवतञ्जातवेदसौ। शिवौ भवतमद्य नः। स्वयं कृण्वानः सुगमप्रयावम्॥१६॥

तिग्मशृङ्गो वृषभः शोशुचानः। प्रत्न ँ सधस्थमनु पश्यमानः। आ तन्तुमग्निर्दिव्यन्तताने। त्वन्नस्तन्तुरुत सेतुरग्ने। त्वं पन्था भवसि देवयानः। त्वयाऽग्ने पृष्ठं वयमारुहेम। अथा देवैः संधमादं मदेम। उदुत्तमं मुमुग्धि नः। वि पाशं मध्यमश्रृत। अवाधमानि जीवसे॥१७॥

वय ँ सोम व्रते तव। मनस्तनूषु बिभ्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि। इन्द्राणी देवी सुभगा सुपत्नी। उद ँ शेन पतिविद्ये जिगाय। त्रिँ शदस्या जघनं योजनानि। उपस्थ इन्द्रँ स्थविरं बिभर्ति। सेना ह नाम पृथिवी धनञ्जया। विश्वव्यचा अदितिः सूर्यत्वक्। इन्द्राणी देवी प्रासहा ददाना॥१८॥

सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु। आत्वाऽहार्षमन्तरभूः। ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु। मा त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत्। ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी। ध्रुवं विश्वमिदञ्जगत्। ध्रुवा ह पर्वता इमे। ध्रुवो राजा विशामयम्। इहैवैधि मा व्यथिष्ठाः॥१९॥

पर्वत इवाविचाचलिः। इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठ। इह राष्ट्रमु धारय। अभितिष्ठ पृतन्यतः। अधरे सन्तु शत्रवः। इन्द्र इव

वृत्रहा तिष्ठ। अपः क्षेत्राणि सञ्जयन्। इन्द्र एणमदीधरत्। ध्रुवन्ध्रुवेण हविषा। तस्मै देवा अधिब्रवन्। अयं च ब्रह्मणस्पतिः॥२०॥

हविर्भिरास्यमभि दासतो विपश्चितमप्रयावञ्जीवसे ददाना व्यथिष्ठा ब्रवन्नेकं च॥२॥ [२]

जुष्टी नरो ब्रह्मणा वः पितॄणाम्। अक्षमव्ययन्न किलारिषाथ। यच्छक्वरीषु बृहता रवेण। इन्द्रे शुष्ममदधाथा वसिष्ठाः। पावका नः सरस्वती। वाजेभिर्वाजिनीवती। यज्ञं वष्टु धिया वसुः। सरस्वत्यभिनो नेषि वस्यः। मा पस्फरीः पयसा मा न आधक्। जुषस्व नः सख्या वेश्या च॥२१॥

मा त्वक्षेत्राण्यरणानि गन्म। वृञ्जे हविर्नमसा बर्हिरग्नौ। अयामि स्रुग्घृतवती सुवृक्तिः। अम्यक्षि सद्म सदने पृथिव्याः। अश्रायि यज्ञः सूर्ये न चक्षुः। इहार्वाञ्चमति ह्वये। इन्द्रं जैत्राय जेतवे। अस्माकमस्तु केवलः। अर्वाञ्चमिन्द्रममुतो हवामहे। यो गोजिद्धनजिदश्वजिद्यः॥२२॥

इमं नो यज्ञं विहवे जुषस्व। अस्य कुर्मो हरिवो मेदिनन्त्वा। असम्मृष्टो जायसे मातृवोः शुचिः। मन्द्रः कविरुदतिष्ठो विवस्वतः। घृतेन त्वा वर्धयन्नग्न आहुत। धूमस्ते केतुरभवद्दिवि श्रितः। अग्निरग्रे प्रथमो देवतानाम्। संयातानामुत्तमो विष्णुरासीत्। यजमानाय परिगृह्य देवान्। दीक्षयेदꣳ हविरा गच्छतन्नः॥२३॥

अग्निश्च विष्णो तप उत्तमं महः। दीक्षापालेभ्योऽवनतꣳ हि

शंक्रा। विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः संविदानौ। दीक्षामस्मै यजमानाय धत्तम्। प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः। यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधि क्षियन्ति भुवनानि विश्वा। नूमर्तो दयते सनिष्यन् यः। विष्णव उरुगायाय दाशत्॥२४॥

प्र यः सत्राचा मनसा यजातै। एतावन्तन्नर्यमा विवासात्। विचक्रमे पृथिवीमेष एताम्। क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन्। ध्रुवासो अस्य कीरयो जनासः। उरुक्षितिꣳ सुजनिमा चकार। त्रिर्देवः पृथिवीमेष एताम्। विचक्रमे शतर्चसं महित्वा। प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान्। त्वेषꣳ ह्यस्य स्थविरस्य नाम॥२५॥

होतारश्चित्ररथमध्वरस्य। यज्ञस्ययज्ञस्य केतुꣳ रुशन्तम्। प्रत्यर्धिन्देवस्यदेवस्य मह्ना। श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानाम्। आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्व याहि। वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्र। अस्मे दधद्वृषणꣳ शुष्ममिन्द्र। इन्द्रः सुवर्षा जनयन्नहानि। जिगायोशिग्भिः पृतना अभि श्रीः॥२६॥

प्रारोचयन्मनवे केतुमह्नाम्। अविन्दज्ज्योतिर्बृहते रणाय। अश्विनावव्वसे निह्वये वाम्। आ नूनं यातꣳ सुकृताय विप्रा। प्रातर्युक्तेन सुवृता रथेन। उपागच्छतमवसागतन्नः।

अ॒वि॒ष्टन्धी॒ष्वश्वि॑ना न आ॒सु। प्र॒जाव॒द्रेतो॒ अह्र॑यं नो अस्तु। आवा॑न्तो॒के तन॑ये॒ तूतु॑जानाः। सु॒रत्ना॑सो दे॒ववी॑तिङ्गमेम॥२७॥

त्व॒ꣳ सो॑म॒ क्रतु॑भिः सु॒क्रतु॑र्भूः। त्वदन्दक्षै॑ः सु॒दक्षो॑ वि॒श्ववे॑दाः। त्वं वृषा॑ वृष॒त्वेभि॑र्महि॒त्वा। द्यु॒म्नेभि॑र्द्यु॒म्न्य॑भवो नृ॒चक्षा॑ः। अषा॑ढं यु॒त्सु पृत॑नासु॒ पप्रि॑म्। स्व॒र्षाम॒प्स्वां वृ॒जन॑स्य गो॒पाम्। भ॒रे॒षु॒जाꣳ सु॑क्षि॒तिꣳ सु॒श्रव॑सम्। जय॑न्त॒न्त्वामनु॑ मदेम सोम। भवा॑ मि॒त्रो न शेव्यो॑ घृ॒तासु॑तिः। विभू॑तद्युम्न एव॒ या उ॑ स॒प्रथा॑ः॥२८॥

अधा॑ ते विष्णो वि॒दुषा॑ चि॒दृध्य॑ः। स्तोमो॑ य॒ज्ञस्य॒ राध्यो॑ ह॒विष्म॑तः। यः पू॒र्व्याय॑ वे॒धसे॒ नवी॑यसे। सु॒मज्ज्ञा॑नये॒ विष्ण॑वे॒ ददा॑शति। यो जा॒तम॒स्य म॑ह॒तो म॒हि ब्रवा॑त्। सेदु॒ श्रवो॑भिर्यु॒ज्य॑ चिद॒भ्य॑सत्। तमु॑ स्तोतारः पू॒र्व्यं यथा॑ वि॒द ऋ॒तस्य॑। गर्भꣳ ह॒विषा॑ पिपर्तन। आऽस्य॑ जा॒नन्तो॒ नाम॑ चिद्विवक्तन। बृ॒हत्ते॑ विष्णो सुम॒तिं भ॑जामहे॥२९॥

इ॒मा धा॒ना घृ॑त॒स्नुव॑ः। हरी॑ इ॒होप॑वक्षतः। इन्द्रꣳ सु॒खत॑मे॒ रथे॑। ए॒ष ब्र॒ह्मा प्रते॑म॒हे। वि॒दथे॑ शꣳसिषꣳ हरी॑। य ऋ॒त्वियः॒ प्रते॑ वन्वे। व॒नुषो॑ हर्यतं मदम्। इन्द्रो॒ नाम॑ घृ॒तन्नयः। हरि॑भि॒श्चारु॒ सेच॑ते। श्रु॒तो ग॒ण आ त्वा॑ विशन्तु॥३०॥

हरि॑वर्पस॒ङ्गिरः॑। आच॑र्षणि॒प्रा वृ॑ष॒भो जना॑नाम्। राजा॑ कृष्टी॒नां पु॑रुहू॒त इन्द्रः॑। स्तु॒तश्च॑व॒स्यन्नव॒सोप॑म॒द्रिक्। यु॒क्त्वा

हरी॒ वृष॒णाया॑ह्य॒र्वाङ्। प्र यत्सिन्ध॑वः प्रस॒वं यदायन्॑। आपः॑ समु॒द्रꣳ र॒थ्ये॑व जग्मुः। अत॑श्चि॒दिन्द्रः॒ सद॑सो॒ वरी॑यान्। यदी॒ꣳ॒ सोमः॑ पृ॒णति॑ दु॒ग्धो अ॒ꣳ॒शुः। ह्वया॑मसि॒ त्वेन्द्र॑ या॒ह्य॑र्वाङ्॥३१॥

अर॑न्ते॒ सोम॑स्त॒नुवे॑ भवाति। शत॑क्रतो मा॒दय॑स्वा सु॒तेषु॑। प्रास्माꣳ अ॑व॒ पृत॑नासु॒ प्रयु॒त्सु। इन्द्रा॑य॒ सोमाः॑ प्र॒दिवो॒ विदा॑नाः। ऋ॒भुर्येभि॒र्वृष॑पर्वा॒ विहा॑याः। प्र॒य॒म्यमा॑णा॒न्प्रति॒ षू गृ॑भाय। इन्द्र॒ पिब॒ वृष॑धूतस्य॒ वृष्णः॑। अहे॑डमान॒ उप॑याहि य॒ज्ञम्। तुभ्यं॑ पवन्त॒ इन्द॑वः सु॒तासः॑। गावो॒ न व॑ज्रिन्त्स्व॒मोको॒ अच्छ॑॥३२॥

इन्द्रा ग॑हि प्रथ॒मो य॒ज्ञिया॑नाम्। या ते॑ का॒कुत्सुकृ॑ता॒ या वरि॑ष्ठा। यया॒ शश्व॒त्पिब॑सि॒ मध्व॑ ऊ॒र्मिम्। तया॑ पाहि॒ प्र ते॑ अध्व॒र्युर॑स्थात्। सन्ते॒ वज्रो॑ वर्ततामिन्द्र ग॒व्युः। प्रा॒त॒र्युजा॒ वि बो॑धय। अश्वि॑ना॒वेह ग॑च्छतम्। अ॒स्य सोम॑स्य पी॒तये॑। प्रा॒त॒र्यावा॑णा प्रथ॒मा य॑जध्वम्। पु॒रा गृध्रा॒दर॑रुषः पिबाथः। प्रा॒तर्हि य॒ज्ञम॒श्विना॒ दधा॑ते। प्रशꣳ॑सन्ति क॒वयः॑ पूर्व॒भाजः॑। प्रा॒तर्य॑जध्वम॒श्विना॑ हिनोत। न सा॒यम॑स्ति देव॒या अजु॑ष्टम्। उ॒तान्यो अ॒स्मद्य॑जते॒ विचा॑यः। पूर्वः॑ पूर्वो॒ यज॑मानो॒ वनी॑यान्॥३३॥

चा॒श्व॒जिद्यो ग॑च्छतं नो॒ दाश॒न्नामा॑भि॒श्रीर्ग॑मेम स॒प्रथा॑ भजामहे विशन्तु या॒ह्य॑र्वाङच्छ॑ पिबाथ॒ष्षट्च॑॥३॥

[३]

नक्तं जाताऽस्योषधे। रामे कृष्णे असिक्नि च। इदꣳ रजनि रजय। किलासं पलितं च यत्। किलासंश्च पलितं च। निरितो नाशया पृषत्। आ नः स्वो अंश्नुतां वर्णः। परा श्वेतानि पातय। असितन्ते निलयनम्। आस्थानमसितन्तवं॥३४॥

असिक्नियस्योषधे। निरितो नाशया पृषत्। अस्थिजस्य किलासस्य। तनूजस्य च यत्त्वचि। कृत्यया कृतस्य ब्रह्मणा। लक्ष्मं श्वेतमनीनशम्। सरूपा नाम ते माता। सरूपो नाम ते पिता। सरूपाऽस्योषधे सा। सरूपमिदं कृधि॥३५॥

शुनꣳ हुवेम मघवानमिन्द्रम्। अस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ। शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु। घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम्। धूनुथ द्यां पर्वतान्दाशुषे वसु। नि वो वना जिहते यामं नो भिया। कोपयथ पृथिवीं पृश्निमातरः। युधे यदुग्राः पृषतीरयुग्ध्वम्। प्रवेपयन्ति पर्वतान्। विविञ्चन्ति वनस्पतीन्॥३६॥

प्रोवारत मरुतो दुर्मदा इव। देवासः सर्वया विशा। पुरुत्रा हि सदृङ्ङसि। विशो विश्वा अनु प्रभु। समत्सु त्वा हवामहे। समत्स्वग्निमवसे। वाजयन्तो हवामहे। वाजेषु चित्रराधसम्। सङ्गच्छध्वꣳ संवदध्वम्। सवौ मनाꣳसि जानताम्॥३७॥

देवा भागं यथा पूर्वे। सञ्जानाना उपासत। समानो मन्त्रः

समि॑तिः समा॒नी। स॒मा॒नं मनः॑ स॒ह चि॒त्तमे॑षाम्। स॒मा॒नङ्क्रतो॑ अ॒भि स꣡ꣳ र॑भध्वम्। स॒ꣳज्ञाने॑न वो ह॒विषा॑ यजामः। स॒मा॒नी व॒ आकू॑तिः। स॒मा॒ना हृद॑यानि वः। स॒मा॒नम॑स्तु वो॒ मनः॑। यथा॑ वः॒ सुस॒हास॑ति॥३८॥

स॒ꣳज्ञान॑न्नः स्वैः। स॒ꣳज्ञान॒मर॑णैः। स॒ꣳज्ञान॑मश्विना यु॒वम्। इ॒हास्मासु॒ नियच्छतम्। स॒ꣳज्ञानं॑ मे॒ बृह॒स्पतिः॑। स॒ꣳज्ञान꣡ꣳ सवि॒ता क॑रत्। स॒ꣳज्ञान॑मश्विना यु॒वम्। इ॒ह मह्यं॒ नि य॑च्छतम्। उप॑ च्छा॒यामि॑व॒ घृणेः॑। अग॑न्म॒ शर्म॑ ते व॒यम्॥३९॥

अग्ने॒ हिर॑ण्यसन्दृशः। अद॑ब्धेभिः सवितः पा॒युभि॒ष्ट्वम्। शि॒वेभि॑र॒द्य परि॑पाहि नो॒ गयम्॑। हिर॑ण्यजिह्वः सुवि॒ताय॒ नव्य॑से। रक्षा॒ माकि॑र्नो अ॒घश꣡ꣳस ईशत। मदे॑मदे॒ हि नो॑ द॒दुः। यू॒था गवा॑मृजु॒क्रतुः॑। सङ्गृ॑भाय पु॒रूश॒ता। उ॒भ॒या ह॒स्त्या वसु॑। शि॒शी॒हि रा॒य आ भ॑र॥४०॥

शिप्रि॑न्वाजानां पते। शची॑व॒स्तव॑ द॒ꣳसना॑। आ तू न॑ इन्द्र भाजय। गोष्वश्वे॑षु शु॒भ्रिषु॑। स॒हस्रे॑षु तुवीमघ। यद्दे॑वा देव॒हेड॑नम्। देवा॑सश्चकृ॒मा व॒यम्। आदि॑त्या॒स्तस्मा॑न्मा यू॒यम्। ऋ॒तस्य॒र्तेन॑ मुञ्चत। ऋ॒तस्य॒र्तेना॑दित्याः॥४१॥

यज॑त्रा मुञ्चते॒ह मा॑। य॒ज्ञैर्वो॑ यज्ञवाहसः। आ॒शिक्ष॑न्तो॒ न शे॑किम। मेद॑स्वता॒ यज॑मानाः। स्रु॒चाऽऽज्ये॑न॒ जुह्व॑तः। अ॒का॒मा वो॑ विश्वेदेवाः। शिक्ष॑न्तो॒ नोप॑ शेकिम। यदि॒

दिवा॒ यदि॒ नक्तम्॑। एन॑ एन॒स्योक॑रत्। भूतं मा॒ तस्मा॒द्भव्यं॑ च॥४२॥

द्रु॒प॒दादि॑व मुञ्चतु। द्रु॒प॒दादि॒वेन्मु॑मुचा॒नः। स्वि॒न्नः स्ना॒त्वी मला॑दिव। पू॒तं प॒वित्रे॑णे॒वाज्यम्॑। विश्वे॑ मुञ्चन्तु॒ मैन॑सः। उद्व॒यन्तम॑स॒स्परि॑। पश्य॑न्तो॒ ज्योति॒रुत्त॑रम्। दे॒वन्दे॑व॒त्रा सूर्यम्॑। अग॑न्म॒ ज्योति॑रुत्त॒मम्॥४३॥

तवं कृधि॒ वन॒स्पतीँ॑ज्ञानता॒मसंति व॒यं भ॑रादित्याश्च॒ नव॑ च॥४॥ [४]

वृषा॒सो अ॒ꣳशुः प॑वते ह॒विष्मा॒न्त्सोम॑ः। इन्द्र॑स्य भा॒ग ऋ॑त॒युः श॒तायु॑ः। स मा॒ वृषा॑णं वृष॒भं कृ॑णोतु। प्रि॒यं वि॒शाꣳ सर्व॑वीरꣳ सु॒वीरम्॑। कस्य॒ वृषा॑ सु॒ते सचा॑। नि॒युत्वा॑न्वृष॒भो र॑णत्। वृ॒त्र॒हा सोम॑पीतये। यस्ते॑ शृङ्ग वृषोनपात्। प्रण॑पात्कुण्ड॒पाय्य॑ः। न्य॑स्मिन्दध्र॒ आ मन॑ः॥४४॥

तꣳ स॒ध्रीची॑रू॒तयो॒ वृष्णि॑यानि। पौꣳस्या॑नि नि॒युत॑ः सश्चु॒रिन्द्रम्॑। स॒मु॒द्रन्न सिन्ध॑व उ॒क्थशु॑ष्माः। उ॒रु॒व्यच॑स॒ङ्गिर॒ आ वि॑शन्ति। इन्द्रा॑य॒ गिरो॒ अनि॑शितसर्गाः। अ॒पः प्रेर॑य॒न्त्सग॑रस्य बु॒ध्नात्। यो अक्षे॑णेव च॒क्रिया॒ शची॑भिः। विष्व॑क्त॒स्तम्भ॑ पृथि॒वीमु॒त द्याम्। अक्षो॑दय॒च्छव॑सा॒ क्षाम॑बु॒ध्नम्। वार्णवा॑त॒स्तविषीभि॒रिन्द्र॑ः॥४५॥

दृ॒ढान्यौ॑घ्नादु॒शमा॑न॒ ओज॑ः। अवा॑भिनत्क॒कुभ॒ः पर्व॑तानाम्। आ नो॑ अग्ने सुके॒तुना॑। र॒यिं वि॒श्वायु॑पोषसम्। मा॒र्डी॒कन्धे॑हि

जी॒वसे॑। त्वꣳ सो॑म म॒हे भगम्॑। त्वं यून॑ ऋताय॒ते। दक्ष॑न्दधासि जी॒वसे॑। रथं॑ युञ्जते म॒रुतः॑ शु॒भे सु॒गम्। सूरो॒ न मि॑त्रावरुणा॒ गवि॑ष्टिषु॥४६॥

रजाꣳ॑सि चि॒त्रा विच॑रन्ति त॒न्यवः॑। दि॒वः स॑म्राजा॒ पय॑सा न उक्षतम्। वाच॒ꣳ सुमि॑त्रावरुणा॒विरा॑वतीम्। प॒र्जन्य॑श्चि॒त्रां व॑दति॒ त्विषी॑मतीम्। अ॒भ्रा व॑सत मरुतः सुमा॒ययाः॑। द्यां व॑र्षयतमरु॒णाम॑रे॒पसम्॑। अयु॑क्त स॒प्त शु॒न्ध्युवः॑। सूरो॒ रथ॑स्य न॒प्त्रियः॑। ताभि॑र्याति॒ स्वयु॑क्तिभिः। वहि॑ष्ठेभिर्वि॒हर॑न् यासि॒ तन्तुम्॑॥४७॥

अ॒व॒व्यय॒न्नसि॑तन्देव॒ वस्वः॑। दवि॑ध्वतो र॒श्मयः॒ सूर्य॑स्य। चर्मे॒वावा॑धु॒स्तमो॑ अ॒प्स्व॑न्तः। प॒र्जन्या॑य॒ प्र गा॑यत। दि॒वस्पु॒त्राय॑ मी॒ढुषे॑। स नो॑ य॒वस॑मिच्छतु। अच्छा॑ वद त॒वसं॑ गी॒र्भिरा॒भिः। स्तु॒हि प॒र्जन्य॒न्नम॒साऽऽवि॑वास। कनि॑क्रदद्वृष॒भो जी॒रदा॑नुः। रेतो॑ दधा॒त्वोष॑धीषु॒ गर्भम्॑॥४८॥

यो गर्भ॒मोष॑धीनाम्। गवां॑ कृ॒णोत्यर्व॑ताम्। प॒र्जन्यः॑ पुरु॒षीणा॑म्। तस्मा॒ इदा॒स्ये॑ ह॒विः। जू॒होता॒ मधु॑मत्तमम्। इडा॑न्नः सं॒यत॑ङ्करत्। ति॒स्रो यद॑ग्ने श॒रद॒स्त्वामित्। शुचिं॑ घृ॒तेन॒ शुच॑यः सप॒र्यन्। नामा॑नि चिद्दधिरे य॒ज्ञिया॑नि। असू॑दयन्त त॒नुवः॒ सुजा॑ताः॥४९॥

इन्द्र॑श्च नः शुनासीरौ। इ॒मं य॒ज्ञं मि॑मिक्षतम्। गर्भ॑न्धत्तꣳ

स्व॒स्तये॑। ययो॑रि॒दं विश्वं॒ भुव॑नमा वि॒वेश॑। ययो॑रान॒न्दो निहि॑तो॒ मह॑श्च। शुना॑सीरावृ॒तुभिः॑ संविदा॒नौ। इन्द्र॑वन्तौ ह॒विरि॒दं जु॑षेथाम्। आघा॒ये अ॒ग्निमि॑न्ध॒ते। स्तृ॒णन्ति॑ ब॒र्हिरा॑नु॒षक्। येषा॒मिन्द्रो॒ युवा॒ सखा॑। अग्न॒ इन्द्र॑श्च मे॒दिना॑। ह॒थो वृ॒त्राण्य॑प्र॒ति। यु॒व ँ हि वृ॑त्र॒हन्त॑मा। याभ्या॒ ँ सुव॒रज॑य॒न्नग्र॑ ए॒व। यावा॑तस्थ॒तुर्भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। प्रच॑र्ष॒णी वृ॑षणा॒ वज्र॑बाहू। अ॒ग्नी इन्द्रा॑वृत्र॒हणा॑ हुवे वाम्॥५०॥

मन॒ इन्द्रो॒ गर्वि॑ष्टिषु॒ तन्तु॒ङ्गर्भ॒ँ सुजा॑ताः॒ सखा॑ स॒प्त च॑॥५॥ [५]

उ॒त नः॑ प्रि॒या प्रि॒यासु॑। स॒प्तस्वसा॒ सुजु॑ष्टा। सर॑स्वती॒ स्तोम्या॑ऽभूत्। इ॒मा जुह्वा॑नायु॒ष्मदा नमो॑भिः। प्रति॒ स्तोम॑ँ सरस्वति जुषस्व। तव॒ शर्म॑न्प्रि॒यत॑मे॒ दधा॑नाः। उप॑स्थेयाम शर॒णन्न वृ॒क्षम्। त्रिणि॑ प॒दा विच॑क्रमे। विष्णु॑र्गो॒पा अदा॑भ्यः। ततो॒ धर्मा॑णि धा॒रयन्॑॥५१॥

तद॑स्य प्रि॒यम॒भि पाथो॑ अश्याम्। नरो॒ यत्र॑ देव॒यवो॒ मद॑न्ति। उ॒रु॒क्र॒मस्य॒ स हि बन्धु॑रि॒त्था। विष्णोः॑ प॒दे प॑र॒मे मध्व॒ उत्सः॑। क्र॒त्वा॒दा अ॑स्थु॒ श्रेष्ठः॑। अ॒द्य त्वा॑ व॒न्वन्त्सु॒रेक्णाः॑। मर्त॑ आनाश सुवृ॒क्तिम्। इ॒मा ब्र॑ह्म ब्रह्मवाह। प्रि॒या त॒ आ ब॒र्हिः सी॑द। वी॒हि सू॑र पुरो॒डाशम्॑॥५२॥

उप॑ नः सू॒नवो॒ गिरः॑। शृ॒ण्वन्त्व॒मृत॑स्य॒ ये। सु॒मृ॒डी॒का भ॑वन्तु नः। अ॒द्या नो॑ देव सवितः। प्र॒जाव॑त्सावी॒ः सौभ॑गम्। परा॑

दु॒ष्वप्नि॑यꣳ सुव। विश्वा॑नि देव सवितः। दु॒रि॒तानि॒ परा॑ सुव। यद्भ॒द्रन्तन्म॒ आ सु॑व। शुचि॑म॒र्कैर्बृह॒स्पतिम्॑॥५३॥

अ॒ध्व॒रेषु॑ नमस्यत। अ॒ना॒म्योज॒ आ च॑के। या धा॒रय॑न्त दे॒वा सु॒दक्षा॒ दक्ष॑पितारा। अ॒सु॒र्या॑य॒ प्रम॑हसा। स इत् क्षेति॒ सुधि॑त॒ ओक॑सि॒ स्वे। तस्मा॒ इडा॑ पिन्वते विश्व॒दानी॑। तस्मै॒ विशः॑ स्व॒यमे॒वान॑मन्ति। यस्मि॑न्ब्र॒ह्मा राज॑नि॒ पूर्व॒ एति॑। सकू॑तिमिन्द्र॒ सच्यु॑तिम्। सच्यु॑तिञ्ज॒घन॑च्युतिम्॥५४॥

क॒नात्का॒भान्न॒ आ भ॑र। प्र॒य॒प्स्यन्नि॑व स॒क्थ्यौ॑। वि न॑ इन्द्र॒ मृधो॑ जहि। कनी॑खुनदिव सा॒पयन्॑। अ॒भि नः॒ सुष्टु॑तिन्नय। प्र॒जाप॑तिः स्त्रि॒यां यशः॑। मु॒ष्कयो॑रदधा॒त्सपम्॑। काम॑स्य॒ तृप्ति॑मान॒न्दम्। तस्या॑ग्ने भाजये॒ह मा॑। मोदः॑ प्रमो॒द आ॑न॒न्दः॥५५॥

मु॒ष्कयो॒र्निहि॑तः॒ सपः॑। सृ॒त्वेव॒ काम॑स्य तृप्याणि। दक्षि॑णानां प्रतिग्र॒हे। मन॑सश्चि॒त्तमाकू॑तिम्। वा॒चः स॒त्यम॑शीमहि। प॒शू॒नाꣳ रू॒पमन्न॑स्य। यशः॒ श्रीः श्र॑यतां॒ मयि॑। यथा॒ऽहम॒स्या अतृ॑पꣳ स्त्रि॒यै पुमान्॑। यथा॒ स्त्री तृप्य॑ति पु॒ꣳसि प्रि॒ये प्रि॒या। ए॒वं भग॑स्य तृप्याणि॥५६॥

य॒ज्ञस्य॒ काम्यः॑ प्रि॒यः। ददा॒मीत्य॒ग्निर्व॑दति। तथेति॑ वा॒युरा॑ह॒ तत्। हन्तेति॑ स॒त्यञ्च॒न्द्रमाः॑। आ॒दि॒त्यः स॒त्यमोमिति॑। आप॒स्तत्स॒त्यमा भ॑रन्। यशो॑ य॒ज्ञस्य॒ दक्षि॑णाम्। अ॒सौ मे॒ कामः॒ समृ॑द्ध्यताम्। न हि स्पश॒मवि॑दन्न॒न्यम॒स्मात्।

वै॒श्वा॒न॒रात्पु॑रए॒तार॑म॒ग्नेः॥५७॥

अथे॑ममन्थन्नमृत॒ममू॑राः। वै॒श्वा॒न॒रङ्क्षे॑त्र॒जित्या॑य दे॒वाः। येषा॑मि॒मे पूर्वे॒ अमा॑स॒ आसन्। अ॒यू॒पाः सद्म॒ विभृ॑ता पु॒रूणि॑। वैश्वा॑नर॒ त्वया॒ ते नु॒त्ताः। पृ॒थि॒वीम॒न्याम॒भित॑स्थु॒र्जना॑सः। पृ॒थि॒वीं मा॒तरं॑ म॒हीम्। अ॒न्तरि॑क्ष॒मुप॑ ब्रुवे। बृ॒ह॒तीमू॒तये॒ दिवम्॑। विश्वं॑ बिभर्ति पृथि॒वी॥५८॥

अ॒न्तरि॑क्षं॒ वि प॑प्रथे। दु॒हे द्यौर्बृ॑ह॒ती पयः॑। न ता न॑शन्ति॒ न द॑भाति॒ तस्क॑रः। नैना॑ अमि॒त्रो व्यथि॒राद॑धर्षति। दे॒वाꣳश्च॒ याभि॒र्यज॑ते॒ ददा॑ति च। ज्योगित्ताभिः॑ सचते॒ गोप॑तिः स॒ह। न ता अर्वा॑ रे॒णुक॑काटो अश्नुते। न सꣳस्कृत॒त्रमुप॑ यन्ति॒ ता अ॒भि। उ॒रु॒गा॒यमभ॑य॒न्तस्य॒ ता अनु॑। गावो॒ मर्त्य॑स्य॒ वि च॑रन्ति॒ यज्व॑नः॥५९॥

रात्री॒ व्य॑ख्यदायती॒। पु॒रु॒त्रा दे॒व्य॑क्षभिः॑। विश्वा॒ अधि॒ श्रियो॑ऽधित। उप॑ ते॒ गा इ॒वाक॑रम्। वृ॒णी॒ष्व दु॑हितर्दिवः। रात्री॒ स्तोम॒न्न जि॒ग्युषी॑। दे॒वीं वाच॑मजनयन्त दे॒वाः। तां वि॒श्वरू॑पाः प॒शवो॑ वदन्ति। सा नो॑ म॒न्द्रेष॒मूर्ज॒न्दुहा॑ना। धे॒नुर्वाग॒स्मानुप॒ सुष्टु॒तैतु॑॥६०॥

यद्वाग्वद॑न्त्यविचेत॒नानि॑। राष्ट्री॑ दे॒वानां॑न्निष॒साद॑ म॒न्द्रा। चत॑स्र॒ ऊर्ज॑न्दुदुहे॒ पयाꣳ॑सि। क्व॑ स्विदस्याः पर॒मं ज॑गाम। गौ॒री मि॑माय सलि॒लानि॒ तक्ष॑ती। एक॑पदी द्वि॒पदी॒ सा

चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवुषी। सहस्राक्षरा परमे व्योमन्। तस्याः समुद्रा अधि विक्षरन्ति। तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः॥६१॥

ततः क्षरत्यक्षरम्। तद्विश्वमुप जीवति। इन्द्रासूरा जनयन्विश्वकर्मा। मरुत्वाः अस्तु गणवान्त्सजातवान्। अस्य स्रुषा श्वशुरस्य प्रशिष्टिम्। सपत्ना वाचं मनसा उपासताम्। इन्द्रः सूरो अतरद्रजाꣳसि। स्रुषा सपत्ना श्वशुरोऽयमस्तु। अयꣳ शत्रूञ्जयतु जर्हृषाणः। अयं वां जयतु वाजसातौ। अग्निः क्षत्रभृदनिभृष्टमोजः। सहस्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन्। विभ्राजमानः समिधान उग्रः। आऽन्तरिक्षमरुहदगन्द्याम्॥६२॥

धारयन्पुरोडाशं बृहस्पतिं जघनच्युतिमानन्दो भगस्य तृप्याण्यग्नेः पृथिवी यज्वन एतु प्रदिशश्चतस्रो वाजसातौ चत्वारि च॥६॥ [६]

वृषाऽस्यꣳशुर्वृषभाय गृह्यसे। वृषाऽयमुग्रो नृचक्षसे। दिव्यः कर्मण्यो हितो बृहन्नाम। वृषभस्य या ककुत्। विषूवान् विष्णो भवतु। अयं यो मामको वृषा। अथो इन्द्र इव देवेभ्यः। वि ब्रवीतु जनेभ्यः। आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्। अथो अधिपतिं विशाम्॥६३॥

अस्याः पृथिव्या अध्यक्षम्। इममिन्द्र वृषभं कृणु। यः सुशृङ्गः सुवृषभः। कल्याणो द्रोण आहितः। कार्षीवल प्रगाणेन। वृषभेण यजामहे। वृषभेण यजमानाः। अक्रूरेणेव सर्पिषा।

मृधश्च सर्वा इन्द्रेण। पृतनाश्च जयामसि॥६४॥

यस्यायमृषभो हविः। इन्द्राय परिणीयते। जयति शत्रुमायन्तम्। अथो हन्ति पृतन्यतः। नृणामहं प्रणीरसत्। अग्र उद्भिन्दतामसत्। इन्द्र शुष्मं तनुवा मेरयस्व। नीचा विश्वा अभितिष्ठाभिमातीः। नि शृणीह्याबाधं यो नो अस्ति। उरुं नो लोकं कृणुहि जीरदानो॥६५॥

प्रेह्यभि प्रेहि प्र भरा सहस्व। मा विवेनो वि शृणुष्वा जनेषु। उदीडितो वृषभ तिष्ठ शुष्मैः। इन्द्र शत्रून्पुरो अस्माक युध्य। अग्ने जेता त्वं जय। शत्रून्त्सहस ओजसा। वि शत्रून् विमृधो नुद। एतन्ते स्तोमन्तुविजात विप्रः। रथन्न धीरः स्वपा अतक्षम्। यदीदग्ने प्रतित्वन्देव हर्याः॥६६॥

सुवर्वतीरप एना जयेम। यो घृतेनाभिमानितः। इन्द्र जैत्राय जज्ञिषे। स नः सङ्कासु पारय। पृतनासाह्येषु च। इन्द्रो जिगाय पृथिवीम्। अन्तरिक्षꣳ सुवर्महत्। वृत्रहा पुरुचेतनः। इन्द्रो जिगाय सहसा सहाꣳसि। इन्द्रो जिगाय पृतनानि विश्वा॥६७॥

इन्द्रो जातो वि पुरो रुरोज। स नः परस्पा वरिवः कृणोतु। अयं कृत्नुरगृभीतः। विश्वजिदुद्भिदित्सोमः। ऋषिर्विप्रः काव्येन। वायुरग्रेगा यज्ञप्रीः। साकङ्गन्मनसा यज्ञम्। शिवो नियुद्भिः शिवाभिः। वायो शुक्रो अयामि ते। मध्वो

अग्र॒न्दिविं॑ष्टिषु॥६८॥

आ या॑हि॒ सोम॑ पीतये। स्वा॒रु॒हो दे॑व नि॒युत्व॑ता। इ॒ममि॑न्द्र वर्धय क्ष॒त्रिया॑णाम्। अ॒यं वि॒शां वि॒श्पति॑रस्तु॒ राजा॑। अ॒स्मा इ॑न्द्र॒ महि॒ वर्चाꣳसि धेहि। अ॒व॒र्चस॑ङ्कृणुहि॒ शत्रु॑मस्य। इ॒ममा भ॑ज॒ ग्रामे॒ अश्वे॑षु॒ गोषु॑। निर॒मुं भ॑ज॒ यो॑ऽमित्रो॑ अस्य। वर्ष्म॑न् क्ष॒त्रस्य॑ क॒कुभि॑ श्रयस्व। ततो॑ न उ॒ग्रो वि भ॑जा॒ वसू॑नि॥६९॥

अ॒स्मे द्या॑वापृथिवी॒ भूरि॑ वा॒मम्। सन्दु॑हाथाङ्ग॒र्मदुघे॑व धे॒नुः। अ॒यꣳ राजा॑ प्रि॒य इन्द्र॑स्य भूयात्। प्रि॒यो गवा॒मोष॑धीनामु॒तापाम्। यु॒नज्मि॑ त उत्त॒राव॑न्त॒मिन्द्र॑म्। येन॒ जया॑सि॒ न परा॒ जया॑से। स त्वा॑ऽकरेकवृष॒भꣳ स्वाना॑म्। अथो॑ राजन्नुत्त॒मं मा॑न॒वाना॑म्। उत्त॑र॒स्त्वमध॑रे ते स॒पत्ना॑ः। एक॑वृषा॒ इन्द्र॑सखा जिगी॒वान्॥७०॥

विश्वा॒ आशाः॒ पृत॑नाः स॒ञ्जय॑ं जयन्। अ॒भि ति॑ष्ठ शत्रूय॒तः स॑हस्व। तुभ्य॑ं भरन्ति क्षि॒तयो॑ यविष्ठ। ब॒लिम॑ग्ने॒ अन्ति॑त॒ ओत दू॒रात्। आ भन्दि॑ष्ठस्य सुम॒तिश्चि॑किद्धि। बृ॒हत्ते॑ अग्ने॒ महि॒ शर्म॑ भ॒द्रम्। यो दे॒ह्यो अन॑मयद्वध॒स्नैः। यो अर्य॑पत्नीरु॒षस॑श्च॒कार॑। स नि॒रुध्या॒ नहु॑षो य॒ह्वो अ॒ग्निः। विश॑श्चक्रे बलि॒हृतः॒ सहो॑भिः॥७१॥

प्र स॒द्यो अ॑ग्ने॒ अत्ये॑ष्य॒न्यान्। आ॒विर्यस्मै॒ चारु॑तरो ब॒भूथ॑। ई॒डेन्यो॑ वपु॒ष्यो॑ वि॒भावा॑। प्रि॒यो वि॒शामति॑थि॒र्मानु॑षीणाम्।

ब्रह्मज्येष्ठा वीर्या सम्भृतानि। ब्रह्माग्रे ज्येष्ठन्दिवमा ततान। ऋतस्य ब्रह्म प्रथमोत जज्ञे। तेनार्हति ब्रह्मणा स्पर्धितुङ्कः। ब्रह्म स्रुचो घृतवतीः। ब्रह्मणा स्वरवो मिताः॥७२॥

ब्रह्म यज्ञस्य तन्तवः। ऋत्विजो ये हविष्कृतः। शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणाꣳ सन्ददृश्रिरे। चषालवन्तः स्वरवः पृथिव्याम्। ते देवासः स्वरवस्तस्थिवाꣳसः। नमः सखिभ्यः सन्नान्माऽवगात। अभिभूरग्निरतरद्रजाꣳसि। स्पृधो विहत्य पृतना अभिश्रीः। जुषाणो म आहुतिं मामहिष्ट। हत्वा सपत्नान् वरिवस्करन्नः। ईशानन्त्वा भुवनानामभिश्रियम्। स्तौम्यग्न उरुकृतꣳ सुवीरम्। हविर्जुषाणः सपत्नाꣳ अभिभूरसि। जहि शत्रूꣳ रप मृधो नुदस्व॥७३॥

विशां जयाममसि जीरदानो हर्या विश्वा दिविष्टिषु वसूनि जिगीवान्त्सहोभिर्मिता नश्चत्वारि च॥७॥

[७]

स प्रत्नवन्नवीयसा। अग्ने द्युम्नेन संयता। बृहत्ततन्थ भानुना। नवन्नु स्तोममग्नये। दिवः श्येनाय जीजनम्। वसोः कुविद्वनाति नः। स्वारुहा यस्य श्रियो दृशे। रयिर्वीरवतो यथा। अग्रे यज्ञस्य चेततः। अदाभ्यः पुरएता॥७४॥

अग्निर्विशां मानुषीणाम्। तूर्णी रथः सदा नवः। नवꣳ सोमाय वाजिने। आज्यं पयसोऽजनि। जुष्टꣳ शुचितमं वसु। नवꣳ सोम जुषस्व नः। पीयूषस्येह तृप्णुहि। यस्ते भाग ऋता

व॒यम्। नव॑स्य सोम ते व॒यम्। आ सु॑म॒तिं वृ॑णीमहे॥ ७५॥

स नो॑ रास्व सह॒स्रिण॑ः। नव॑ꣳ ह॒विर्जु॑षस्व नः। ऋ॒तुभिः॑ सोम॒ भूत॑मम्। तद॒ङ्ग प्रति॑हर्य नः। राजन्त्सोम स्व॒स्तये॑। नव॒ꣳ स्तोम॒न्नव॑ꣳ ह॒विः। इ॒न्द्रा॒ग्निभ्या॑ं नि वे॑दय। तञ्जु॑षेता॒ꣳ सचे॑तसा। शुचि॒न्नु स्तोम॒न्नव॑जातम॒द्य। इन्द्रा॑ग्नी वृत्रहणा जु॒षेथा॑म्॥ ७६॥

उ॒भा हि वाꣳ सु॒हवा॒ जोह॑वीमि। ता वाजꣳ स॒द्य उ॑श॒ते धेष्ठा॑। अ॒ग्निरिन्द्रो॒ नव॑स्य नः। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृप्यताम्। इ॒ह दे॒वौ स॑ह॒स्रिणौ॑। य॒ज्ञन्न॒ आ हि गच्छ॑ताम्। वसु॑मन्तꣳ सुव॒र्विदम्॑। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृप्यताम्। अ॒ग्निरिन्द्रो॒ नव॑स्य नः। विश्वा॑न्दे॒वाꣳस्त॑र्पयत॥ ७७॥

ह॒विषो॒ऽस्य नव॑स्य नः। सु॒व॒र्विदो॒ हि ज॑ज्ञि॒रे। एदं ब॒र्॒हिः सु॒ष्टरी॑मा॒ नवे॑न। अ॒यं य॒ज्ञो यज॑मानस्य भा॒गः। अ॒यं ब॑भूव॒ भुव॑नस्य॒ गर्भ॑ः। विश्वे॑ दे॒वा इ॒दम॒द्याग॑मिष्ठाः। इ॒मे नु द्यावा॑पृथि॒वी स॒मीची॑। त॒न्वा॒ने य॒ज्ञं पु॑रु॒पेश॑सन्धि॒या। आऽस्मै॑ पृणीतां॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॑। प्र॒जां पुष्टि॑म॒मृत॒न्नवे॑न॥ ७८॥

इ॒मे धे॒नू अ॒मृतं॒ ये दु॒हाते॑। पय॑स्वत्युत्त॒रामे॑तु॒ पुष्टि॑ः। इ॒मं य॒ज्ञं जु॒षमा॑णे॒ नवे॑न। स॒मीची॒ द्यावा॑पृथि॒वी घृ॒ताची॑। यवि॑ष्ठो हव्य॒वाह॑नः। चि॒त्रभा॑नुर्घृ॒तासु॑तिः। नव॑जातो॒ वि रो॑चसे। अग्ने॒ तत्ते॑ महित्व॒नम्। त्वम॑ग्ने दे॒वता॑भ्यः। भा॒गे दे॑व॒ न

मीयसे॥७९॥

स एना विद्वान् यक्ष्यसि। नवꣳ स्तोमं जुषस्व नः। अग्निः प्रथमः प्राश्नातु। स हि वेद यथा हविः। शिवा अस्मभ्यमोषधीः। कृणोतु विश्वचर्षणिः। भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट देवाः। त्वयाऽवसेन समशीमहि त्वा। स नो मयोभूः पितो आ विशस्व। शन्तोकाय तनुवे स्योनः। एतमु त्यं मधुना संयुतं यवम्। सरस्वत्या अधिमनावचर्कृषुः। इन्द्र आसीत्सीरपतिः शतक्रतुः। कीनाशा आसन्मरुतः सुदानवः॥८०॥

पुरएता वृणीमहे जुषेथान्तर्पयतामृतन्नवेन मीयसे स्योनश्चत्वारि च॥८॥ [८]

जुष्टश्चक्षुषो जुष्टीनरो नक्तञ्जाता वृषास उत नो वृषाऽस्यꣳशुः सप्रवदष्टौ॥८॥

जुष्टो मन्युर्भगो जुष्टी नरो हरिवर्पसङ्गिरः शिप्रिन्वाजानामुत नः प्रिया यद्वाग्वदन्ती विश्वा आशा अशीतिः॥८०॥

जुष्टः सुदानवः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः ॥

प्राणो रक्षति विश्वमेजत्। इर्यो भूत्वा बहुधा बहूनि। स इत्सर्वं व्यानशे। यो देवो देवेषु विभूरन्तः। आवृदूदात् क्षेत्रियध्वगद्वृषा। तमित्प्राणं मनसोप शिक्षत। अग्रं देवानामिदमत्तु नो हविः। मनसश्चित्तेदम्। भूतं भव्यं च गुप्यते। तद्धि देवेष्वग्रियम्॥१॥

आ न एतु पुरश्चरम्। सह देवैरिमꣳ हवम्। मनः श्रेयसिश्रेयसि। कर्मन् यज्ञपतिन्दधत्। जुषतां मे वागिदꣳ हविः। विराड्देवी पुरोहिता। हव्यवाडनपायिनी। ययारूपाणि बहुधा वदन्ति। पेशाꣳसि देवाः परमे जनित्रे। सा नो विराडनपस्फुरन्ती॥२॥

वाग्देवी जुषतामिदꣳ हविः। चक्षुर्देवानां ज्योतिरमृते न्यक्तम्। अस्य विज्ञानाय बहुधा निधीयते। तस्य सुम्नमशीमहि। मा नो हासीद्विचक्षणम्। आयुरिन्नः प्रतीर्यताम्। अनन्धाश्चक्षुषा वयम्। जीवा ज्योतिरशीमहि। सुवर्ज्योतिरुतामृतम्। श्रोत्रेण भद्रमुत शृण्वन्ति सत्यम्। श्रोत्रेण वाचं बहुधोद्यमानाम्। श्रोत्रेण मोदश्च महश्च श्रूयते। श्रोत्रेण सर्वा दिश आ शृणोमि। येन प्राच्या उत दक्षिणा। प्रतीच्यै दिशः शृण्वन्त्युत्तरात्। तदिच्छ्रोत्रं बहुधोद्यमानम्। अरान्न नेमिः परि सर्वं बभूव॥३॥

अ॒ग्रि॒यमनं॑पस्फुरन्ती स॒त्यꣳ स॒प्त च॑॥१॥ [१]

उ॒देहि॑ वाजि॒न्यो अ॑स्य॒प्स्व॑न्तः। इ॒दꣳ रा॒ष्ट्रमा वि॑श सू॒नृता॑वत्। यो रोहि॑तो॒ विश्व॑मि॒दञ्ज॒जान॑। स नो॑ रा॒ष्ट्रेषु॒ सुधि॑तान्दधातु। रोह॑ꣳरोह॒ꣳ रोहि॑त॒ आरु॑रोह। प्र॒जाभि॒र्वृद्धि॑ज॒नुषा॑मु॒पस्थम्॑। ताभि॒ः सꣳर॑ब्धो अविद॒थ्षडु॒र्वीः। गा॒तुं प्र॒पश्य॑न्नि॒ह रा॒ष्ट्रमाऽहाः॑। आऽहा॑र्षीद्रा॒ष्ट्रमि॒ह रोहि॑तः। मृधो॒ व्यास्थ॒दभ॑यं नो अस्तु ॥४॥

अ॒स्मभ्यं॑ द्यावापृथिवी॒ शक्व॑रीभिः। रा॒ष्ट्रन्दु॑हाथामि॒ह रे॒वती॑भिः। विम॑मर्श॒ रोहि॑तो वि॒श्वरू॑पः। स॒मा॒च॒क्रा॒णः प्र॒रुहो॒ रुह॑श्च। दिव॑ङ्ग॒त्वाय॑ मह॒ता म॑हि॒म्ना। वि नो॑ रा॒ष्ट्रमु॑नत्तु॒ पय॑सा॒ स्वेन॑। यास्ते॒ विश॒स्तप॑सा सं बभू॒वुः। गा॒य॒त्रं व॒त्समनु॒ तास्त॒ आऽग॑ुः। तास्त्वा वि॑शन्तु॒ मह॑सा॒ स्वेन॑। सं मा॑ता पु॒त्रो अ॒भ्ये॑तु॒ रोहि॑तः॥५॥

यू॒यमु॑ग्रा मरुतः पृश्निमातरः। इन्द्रे॑ण स॒युजा॒ प्रमृ॑णीथ॒ शत्रून्॑। आ वो॒ रोहि॑तो अशृणोदभिद्यवः। त्रिस॑प्तासो मरुतः स्वादुसम्मुदः। रोहि॑तो॒ द्यावा॑पृथि॒वी ज॑जान। तस्मि॒ꣳस्तन्तुं॑ परमे॒ष्ठी त॑तान। तस्मि॑ञ्छ्रिये अ॒ज एक॑पात्। अदृ॑ꣳह॒द्द्यावा॑पृथि॒वी बले॑न। रोहि॑तो॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॑दृꣳहत्। तेन॒ सुव॑ः स्तभि॒तन्तेन॒ नाक॑ः॥६॥

सो अ॒न्तरि॑क्षे॒ रज॑सो वि॒मान॑ः। तेन॑ दे॒वाः सुव॒रन्व॑विन्दन्। सु॒शेव॑न्त्वा भा॒नवो॑ दीदि॒वाꣳसम्॑। सम॑ग्रासो जु॒ह्वो॑ जातवेदः।

उ॒क्षन्ति॑ त्वा वा॒जिन॒मा घृ॒तेन॑। सꣳसमग्ने युवसे॒ भोज॑नानि। अग्ने॒ शर्ध॑ मह॒ते सौभ॑गाय। तव॑ द्यु॒म्नान्यु॑त्त॒मानि॑ सन्तु। सञ्जा॑स्प॒त्यꣳ सु॒यम॒मा कृ॑णुष्व। श॒त्रू॒य॒ताम॒भि ति॑ष्ठा॒ महा॑ꣳसि॥ ७॥

अ॒स्त्वे॒तु॒ रोहि॑तो॒ नाको॒ महा॑ꣳसि॥२॥ [२]

पुन॑र्न॒ इन्द्रो॑ म॒घवा॑ ददातु। धना॑नि श॒क्रो धन्यः॑ सु॒राधाः॑। अ॒र्वा॒चीनं॑ कृणुतां याचि॒तो मनः॑। श्रु॒ष्टी नो॑ अ॒स्य ह॒विषो॑ जुषा॒णः। यानि॑ नोऽजि॒नन्धना॑नि। ज॒हर्थ॑ शूर म॒न्युना॑। इन्द्रानु॑विन्द न॒स्तानि॑। अ॒नेन॑ ह॒विषा॒ पुनः॑। इन्द्र॒ आशा॑भ्यः॒ परि॑। सर्वा॒भ्योऽभ॑यङ्करत्॥ ८॥

जेता॒ शत्रू॒न् विच॑र्षणिः। आकू॑त्यै त्वा॒ काम॑ाय त्वा स॒मृधे॑ त्वा। पु॒रो द॑धे अमृत॒त्वाय॑ जी॒वसे॑। आकू॑तिम॒स्यावं॑से। काम॑मस्य॒ समृ॑द्ध्यै। इन्द्र॑स्य युञ्जते॒ धियः॑। आकू॑तिन्दे॒वीं मन॑सः पु॒रो द॑धे। य॒ज्ञस्य॑ मा॒ता सु॒हवा॑ मे अस्तु। यदि॒च्छामि॒ मन॑सा॒ सका॑मः। वि॒देय॑मेन॒द्धृद॑ये॒ निवि॑ष्टम्॥ ९॥

सेद॒ग्निर॒ग्नीꣳरत्ये॑त्य॒न्यान्। यत्र॑ वा॒जी तन॑यो वी॒डुपा॑णिः। स॒हस्र॑पाथा अ॒क्षरा॑ स॒मेति॑। आशा॑नान्त्वाऽऽशापा॒लेभ्यः॑। च॒तुर्भ्यो॑ अ॒मृते॑भ्यः। इ॒दं भू॒तस्याध्य॑क्षेभ्यः। वि॒धेम॑ ह॒विषा॑ व॒यम्। विश्वा॒ आशा॒ मधु॑ना॒ सꣳ सृ॑जामि। अ॒न॒मी॒वा आप॒ ओष॑धयो भवन्तु। अ॒यं यज॑मानो॒ मृधो॒ व्य॑स्यताम्॥ १०॥

अगृ॑भीताः प॒शवः॑ सन्तु॒ सर्वे॑। अ॒ग्निः सोमो॒ वरु॑णो मि॒त्र इन्द्रः॑। बृह॒स्पतिः॑ सवि॒ता यः स॑ह॒स्री। पू॒षा नो॒ गोभि॒रव॑सा॒ सर॑स्वती। त्वष्टा॑ रू॒पाणि॒ सम॑नक्तु य॒ज्ञैः। त्वष्टा॑ रू॒पाणि॒ दध॑ती॒ सर॑स्वती। पू॒षा भगꣳ॑ सवि॒ता नो॑ ददातु। बृह॒स्पति॒र्दद॒दिन्द्रः॑ स॒हस्र॑म्। मि॒त्रो दा॒ता वरु॑णः॒ सोमो॑ अ॒ग्निः॥११॥

क॒र॒न्निर्विष्टमस्यता॒न्नवं च॥३॥ [३]

आ नो॑ भर॒ भग॑मिन्द्र द्यु॒मन्तम्। नि ते॑ दे॒ष्णस्य॑ धीमहि प्ररे॒के। उ॒र्व इ॑व पप्रथे॒ कामो॑ अ॒स्मे। तमापृ॑णा वसुपते॒ वसू॑नाम्। इ॒मङ्काम॑ं मन्दया॒ गोभि॒रश्वैः॑। च॒न्द्रव॑ता॒ राध॑सा प॒प्रथ॑श्च। सु॒व॒र्यवो॑ म॒तिभि॒स्तुभ्यं॒ विप्राः॑। इन्द्रा॑य॒ वाहः॑ कुशि॒कासो॑ अक्रन्। इन्द्र॑स्य॒ नु वी॒र्या॑णि॒ प्रवो॑चम्। यानि॑ च॒कार॑ प्रथ॒मानि॑ व॒ज्री॥१२॥

अह॒न्नहि॒मन्व॒पस्त॑तर्द। प्रव॒क्षणा॑ अभिन॒त्पर्व॑तानाम्। अह॒न्नहिं॒ पर्व॑ते शिश्रिया॒णम्। त्वष्टा॑ऽस्मै॒ वज्रꣳ॑ स्व॒र्यं॑ततक्ष। वा॒श्रा इ॑व धे॒नवः॒ स्यन्द॑मानाः। अञ्जः॑ समु॒द्रमव॑ जग्मु॒रापः॑। वृ॒षा॒यमा॑णोऽवृणीत॒ सोमम्। त्रिक॑द्रुकेष्वपिबत्सु॒तस्य॑। आ साय॑कं म॒घवा॑ दत्त॒ वज्रम्। अह॑न्नेनं प्रथम॒जा मही॑नाम्॥१३॥

यदिन्द्राह॑न्प्रथम॒जा मही॑नाम्। आन्मा॒यिना॒ममि॑नाः॒ प्रोत मा॒याः। आत्सूर्यं॑ ज॒नय॒न्द्यामु॒षासम्। ता॒दीक्ता॒ शत्रून्न

किला॑विवित्से। अह॑न्वृ॒त्रं वृ॑त्र॒तरं॒ व्य꣣सम्॑। इन्द्रो॒ वज्रे॑ण महृ॒ता व॒धेन॑। स्कन्धा꣣ꣳसीव॒ कुलि॑शेना॒विवृ॑क्णा। अहिः॑ शयत उप॒पृक्पृ॑थि॒व्याम्। अ॒यो॒ध्येव दु॒र्मद॒ आ हि जु॒ह्वे। म॒हा॒वी॒रन्तु॑विबा॒धमृ॑जी॒षम्॥१४॥

नाता॑रीरस्य॒ समृ॑तिं व॒धाना॑म्। स꣣ रु॒जानाः॑ पिपिष॒ इन्द्र॑शत्रुः। विश्वो॒ विहा॑या अर॒तिः। वसु॑र्दधे॒ हस्ते॒ दक्षि॑णे। त॒रणि॒र्न शि॑श्रथत्। श्र॒व॒स्यया॒ न शि॑श्रथत्। विश्व॑स्मा॒ इदि॑षुध्य॒से। दे॒व॒त्रा ह॒व्यमूहि॑षे। विश्व॑स्मा॒ इत्सु॒कृते॒ वार॑मृण्वति। अ॒ग्निर्द्वारा॒ व्यृ॑ण्वति॥१५॥

उदु॒ज्जिहा॑नो अ॒भि काम॑मी॒रयन्। प्र॒पृ॒ञ्चन्विश्वा॒ भुव॑नानि पू॒र्वथा॑। आ के॒तुना॒ सुष॑मिद्धो॒ यजि॑ष्ठः। कामं॑ नो अग्ने अ॒भिह॑र्य दि॒ग्भ्यः। जु॒षा॒णो ह॒व्यम॒मृते॑षु दू॒ढ्यः॑। आ नो॑ र॒यिं ब॑हु॒लाङ्गोम॑ती॒मिषम्॑। नि धे॑हि॒ यक्ष॑द॒मृते॑षु॒ भूषन्। अश्वि॑ना य॒ज्ञमाग॑तम्। दा॒शुषः॒ पुरु॑द꣣ससा। पू॒षा र॑क्षतु नो र॒यिम्॥१६॥

इ॒मं य॒ज्ञम॒श्विना॑ व॒र्धय॑न्ता। इ॒मौ र॒यिं यज॑मानाय धत्तम्। इ॒मौ प॒शून्र॑क्षतां वि॒श्वतो॑ नः। पू॒षा नः॑ पातु॒ सद॒मप्र॑यच्छन्। प्रते॑ म॒हे स॑रस्वति। सुभ॑गे॒ वाजि॑नीवति। स॒त्य॒वाचे॑ भरे म॒तिम्। इ॒दं नो॑ ह॒व्यं घृ॒तव॑त्सरस्वति। स॒त्य॒वाचे॒ प्रभ॑रेमा ह॒वी꣣षि॑। इ॒मानि॑ ते दुरि॒ता सौभ॑गानि। तेभि॑र्व॒य꣣ सु॒भगा॑सः स्याम॥१७॥

व॒ज्र्यहीनामृजी॒षं व्यृ॑ण्वति रक्षतु नो र॒यिꣳ सौभ॑गा॒न्येकं च॥४॥ [४]

य॒ज्ञो रा॒यो य॒ज्ञ ईशे॒ वसू॑नाम्। य॒ज्ञः स॒स्यानां॑मु॒त सु॑क्षिती॒नाम्। य॒ज्ञ इ॒ष्टः पू॒र्वचि॑त्तिन्दधातु। य॒ज्ञो ब्र॑ह्म॒ण्वाꣳ अप्ये॑तु दे॒वान्। अ॒यं य॒ज्ञो व॑र्धता॒ङ्गोभि॒रश्वै॑ः। इ॒यं वेदिः॑ स्वप॒त्या सु॒वीरा॑। इ॒दं ब॒र्हिरति॑ ब॒र्ही॒ꣳष्य॒न्या। इ॒मं य॒ज्ञं विश्वे॑ अवन्तु दे॒वाः। भगं॑ ए॒व भगं॑वाꣳ अस्तु देवाः। तेन॑ व॒यं भग॑वन्तः स्याम॥१८॥

तन्त्वा॑ भग॒ सर्व॒ इज्जो॑हवीमि। स नो॑ भग पुरए॒ता भ॑वे॒ह। भग॒ प्रणे॑त॒र्भग॒ सत्य॑राधः। भगे॒मान्धिय॒मुद॑व॒ दद॑न्नः। भग॒ प्र णो॑ जनय॒ गोभि॒रश्वै॑ः। भग॒ प्र नृभि॑र्नृ॒वन्तः॑ स्याम। शश्व॑ती॒ः समा॒ उप॑यन्ति लो॒काः। शश्व॑ती॒ः समा॒ उप॑य॒न्त्याप॑ः। इ॒ष्टं पू॒र्तꣳ शश्व॑तीना॒ꣳ समा॑नाꣳ शाश्व॒तेन॑। ह॒विषे॒ष्ट्वाऽन॒न्तं लो॒कं पर॒मा रु॑रोह ॥१९॥

इ॒यमे॒व सा या प्र॑थ॒मा व्यौच्छ॑त्। सा रू॒पाणि॑ कुरुते॒ पश्च॑ दे॒वी। द्वे स्वसा॑रौ वयत॒स्तन्त्र॑मे॒तत्। स॒ना॒तनं॒ वित॑त॒ꣳ षण्म॑यूखम्। अवा॒न्याꣳस्तन्तूँ॒न्कि॒रतो॑ ध॒त्तो अ॒न्यान्। नाव॑पृ॒ज्याते॒ न ग॑माते॒ अन्तम्॑। आ वो॑ यन्तूदवा॒हासो॑ अ॒द्य। वृष्टिं॒ ये विश्वे॑ म॒रुतो॑ जु॒नन्ति॑। अ॒यं यो अ॒ग्निर्म॑रुतः॒ समि॑द्धः। ए॒तं जु॑षध्वङ्कवयो युवानः॥२०॥

धा॒रा॒व॒रा म॒रुतो॑ धृ॒ष्णुवो॑जसः। मृ॒गा न भी॒मास्त॑वि॒षेभि॑रू॒र्मिभिः॑। अ॒ग्नयो॒ न शु॑शुचा॒ना ऋ॑जी॒षिणः॑। भ्रुमि॒न्धम॑न्त॒ उप॒ गा

अ॑वृण्वत। वि च॑क्रमे॒ त्रिर्दे॒वः। आ वे॒धस॒न्नील॑पृष्ठं बृ॒हन्तम्॑। बृह॒स्पति॒ꣳ सद॑ने सादयध्वम्। सा॒दद्यो॑नि॒न्दम॒ आ दी॑दि॒वाꣳसम्॑। हिर॑ण्यवर्णमरु॒षꣳ स॑पेम। स हि शुचिः॑ श॒तप॑त्रः॒ स शु॒न्ध्यूः ॥२१॥

हिर॑ण्यवाशीरिषि॒रः सु॑व॒र्षाः। बृह॒स्पतिः॒ स स्वा॑वे॒श ऋ॒ष्वाः। पू॒रू सखि॑भ्य आसु॒तिङ्क॑रिष्ठः। पूष॒ꣳ स्तव॑ व्र॒ते व॒यम्। नरि॑ष्येम क॒दाच॒न। स्तो॒तार॑स्त इ॒ह स्म॑सि। यास्ते॑ पूष॒न्ना वो॑ अ॒न्तः स॑मु॒द्रे। हि॒र॒ण्ययी॑र॒न्तरि॑क्षे॒ चर॑न्ति। याभि॑र्यासि दू॒त्याꣳ सूर्य॑स्य। काम॑ेन कृ॒तश्रव॑ इ॒च्छमा॑नः॥२२॥

अर॑ण्या॒न्यर॑ण्यान्य॒सौ। या प्रेव॒ नश्य॑सि। क॒था ग्राम॒न्न पृ॑च्छसि। न त्वा॒भीरि॑व विन्दती ३। वृ॒षा॒र॒वाय॒ वद॑ते। यदु॒पाव॑ति चिच्चि॒कः। आ॒घा॒टीभि॑रिव धा॒वयन्॑। अ॒र॒ण्या॒निर्म॑हीयते। उ॒त गाव॑ इवादन्। उ॒तो वेश्मे॑व दृश्यते॥२३॥

उ॒तो अ॑रण्या॒निः सा॒यम्। श॒क॒टीरि॑व सर्जति। गाम॒ङ्गैष॒ आ ह्व॑यति। दार्व॒ङ्गैष॒ उपा॑वधीत्। वस॑न्नरण्या॒न्याꣳ सा॒यम्। अक्रु॑क्ष॒दिति॑ मन्यते। न वा अ॑रण्या॒निर्ह॑न्ति। अ॒न्यश्चेन्नाभि॒गच्छ॑ति। स्वा॒दोः फल॑स्य ज॒ग्ध्वा। यत्र॒ काम॒ं नि प॑द्यते। आञ्ज॑नगन्धीꣳ सुर॒भीम्। ब॒ह्व॒न्नामकृ॑षीवलाम्। प्राहं मृ॒गाणां॑ मा॒तरम्॑। अ॒र॒ण्या॒नीम॑शꣳसिषम्॥२४॥

स्याम॒ रुरो॒हु॒ युवा॒नः शुन्ध्यूरि॒च्छमा॑नो दृश्यते॒ निप॑द्यते च॒त्वारि॑ च॥५॥ [५]

वार्त्र॑हत्याय॒ शव॑से। पृत॒ना॒साह्या॑य च। इन्द्र॒ त्वा व॑र्तयामसि। सु॒ब्रह्मा॑णं वी॒रव॑न्तं बृ॒हन्तम्॑। उ॒रुं ग॑भी॒रं पृ॒थुबु॑ध्नमिन्द्र। श्रु॒तर्ष॑मु॒ग्रम॑भिमाति॒षाहम्॑। अ॒स्मभ्यं॑ चि॒त्रं वृष॑णꣳ र॒यिं दाः॑। क्षे॒त्रि॒यै त्वा॒ निर्ऋ॑त्यै त्वा। द्रु॒हो मु॑ञ्चामि॒ वरु॑णस्य॒ पाशा॑त्। अ॒ना॒गसं॒ ब्रह्म॑णे त्वा करोमि॥२५॥

शि॒वे ते॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। शं ते॑ अ॒ग्निः स॒हाद्भिर॑स्तु। शं द्यावा॑पृथि॒वी स॒हौष॑धीभिः। शम॒न्तरि॑क्षꣳ स॒ह वाते॑न ते। शं ते॒ चत॑स्रः प्र॒दिशो॑ भवन्तु। या दैवी॒श्चत॑स्रः प्र॒दिशः॑। वात॑पत्नीर॒भि सूर्यो॑ विच॒ष्टे। तासा॑न्त्वा ज॒रस॒ आ द॑धामि। प्र यक्ष्म॑ एतु॒ निर्ऋ॑तिं परा॒चैः। अमो॑चि॒ यक्ष्मा॑द्दुरि॒तादव॑र्त्यै॥२६॥

द्रु॒हः पाशा॒न्निर्ऋ॑त्यै॒ चोद॑मोचि। अहा॒ अव॑र्ति॒मवि॑दत्स्यो॒नम्। अप्य॑भूद्भद्रे सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। सूर्य॑मृ॒तं तम॑सो॒ ग्राह्या॒ यत्। दे॒वा अमु॑ञ्च॒न्नसृ॑ज॒न्व्येन॑सः। ए॒वम॒हमि॒मं क्षे॑त्रि॒याङ्गा॑मिशꣳसात्। द्रु॒हो मु॑ञ्चामि॒ वरु॑णस्य॒ पाशा॑त्। बृह॑स्पते यु॒वमिन्द्र॑श्च॒ वस्वः॑। दि॒व्यस्ये॑शाथे उ॒त पार्थि॑वस्य। ध॒त्तꣳ र॒यिꣳ स्तु॑व॒ते की॒रये॑चित्॥२७॥

यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॒ सदा॑ नः। दे॒वा॒युध॒मिन्द्र॒मा जोहु॑वानाः। वि॒श्वा॒वृध॑म॒भि ये रक्ष॑माणाः। येन॑ ह॒ता दी॒र्घमध्वा॑न॒मायन्॑। अ॒न॒न्तमर्थ॒मनि॑वत्स्यमानाः। यत्ते॑ सुजाते हि॒मव॑त्सु भेष॒जम्।

म॒योभूः॒ शन्त॑मा॒ यद्धृ॒दोसि॑। ततो॑ नो देहि सीबले। अ॒दो गि॒रिभ्यो॒ अधि॒ यत्प्र॒धाव॑सि। स॒ꣳशोभ॑माना क॒न्येव॑ शुभ्रे॥२८॥

तां त्वा॒ मुद्गला॑ ह॒विषा॑ वर्धयन्ति। सा नः॑ सीबले र॒यिमा भा॑जये॒ह। पूर्वं॑ देवा॒ अप॑रेणानु॒पश्यं॒ जन्म॑भिः। जन्मा॒न्यव॑रैः॒ परा॑णि। वेदा॑नि देवा अ॒यम॒स्मीति॒ माम्। अ॒हꣳ हि॒त्वा शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। प्रा॒णा॒पा॒नौ चक्षुः॒ श्रोत्रम्॑। वाचं॒ मन॑सि॒ सम्भृ॑ताम्। हि॒त्वा शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। आ भूति॒म्भूतिं॑ व॒यम॑श्ञवामहै। इ॒मा ए॒व ता उ॒षसो॒ याः प्र॑थ॒मा व्यौच्छन्। ता दे॒व्यः॑ कुर्वते॒ पञ्च॑रू॒पा। शश्व॑ती॒र्नाव॑पृज्यन्ति। न ग॑म॒न्त्यन्तम्॑॥२९॥

क॒रो॒म्यव॑र्त्यै चिच्छुभ्रेऽश्ञवामहै च॒त्वारिं च॥६॥ [६]

वसू॑नां॒ त्वाऽधी॑तेन। रु॒द्राणा॑मू॒र्म्या। आ॒दि॒त्यानां॒ तेज॑सा। विश्वे॑षां दे॒वानां॒ क्रतु॑ना। म॒रुता॒मेम्ना॑ जुहोमि॒ स्वाहा॑। अ॒भिभू॑तिर॒हमाग॑मम्। इन्द्र॑सखा स्वा॒युधः॑। आस्वाशा॑सु दु॒ष्षहः॑। इ॒दं वर्चो॑ अ॒ग्निना॑ द॒त्तमागा॑त्। यशो॒ भर्गः॒ सह॒ ओजो॒ बलं॑ च॥३०॥

दी॒र्घा॒यु॒त्वाय॑ श॒तशा॑रदाय। प्रति॑गृभ्णामि मह॒ते वी॒र्या॑य। आयु॑रसि वि॒श्वायु॑रसि। स॒र्वायु॑रसि॒ सर्व॒मायु॑रसि। सर्व॑म्म॒ आयु॑र्भूयात्। सर्व॒मायु॑र्गेषम्। भूर्भुवः॒ सुवः॑। अ॒ग्निर्धर्मे॑णान्ना॒दः।

मृत्युर्धर्मेणान्नपतिः। ब्रह्म क्षत्रꣳ स्वाहा॥३१॥

प्रजापतिः प्रणेता। बृहस्पतिः पुरएता। यमः पन्थाः। चन्द्रमाः पुनरसुः स्वाहा। अग्निरन्नादोऽन्नपतिः। अन्नाद्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। सोमो राजा राजपतिः। राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। वरुणः सम्राट्सम्राड्विट्। साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥३२॥

मित्रः क्षत्रं क्षत्रपतिः। क्षत्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। इन्द्रो बलं बलपतिः। बलमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। बृहस्पतिर्ब्रह्म ब्रह्मपतिः। ब्रह्मास्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। सविता राष्ट्रꣳ राष्ट्रपतिः। राष्ट्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। पूषा विशां विड्विट्। विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। सरस्वती पुष्टिः पुष्टिपत्नी। पुष्टिमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। त्वष्टा पशूनां मिथुनानाꣳ रूपकृद्रूपपतिः। रुपेणास्मिन् यज्ञे यजमानाय पशून्ददातु स्वाहा॥३३॥

च स्वाहा साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा चत्वारिꣳ च (अग्निः सोमो वरुणो मित्र इन्द्रो बृहस्पतिः सविता पूषा सरस्वती त्वष्टा दश ॥)॥७॥ [७]

स ईं पाहि य ऋजीषी तरुत्रः। यः शिप्रवान्वृषभो यो मतीनाम्। यो गोत्रभिद्व्रजभृद्यो हरिष्ठाः। स इन्द्र चित्राꣳ

अ॒भि तृ॑न्धि॒ वाजान्॑। आ ते॒ शुष्मो॑ वृष॒भ ए॑तु प॒श्चात्। ओत्त॒राद॑ध॒रागा पु॒रस्ता॑त्। आ वि॒श्वतो॑ अ॒भिसमै॑त्व॒र्वाङ्। इन्द्र॑ द्यु॒म्नꣳ सुव॑र्वद्धेह्य॒स्मे। प्रोष्व॑स्मै पुरोर॒थम्। इन्द्रा॑य शू॒षम॑र्चत॥३४॥

अ॒भीके॑ चिदु लोक॒कृत्। स॒ङ्गे स॒मत्सु॑ वृत्र॒हा। अ॒स्माक॑ बोधि चोदि॒ता। नभ॑न्तामन्य॒केषा॑म्। ज्या॒का अधि॒ धन्व॑सु। इन्द्र॑ व॒यꣳ शु॑ना॒सीरम्॑। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे ह॑वामहे। आ वाजे॒रुप॑ नो गमत्। इन्द्रा॑य॒ शुना॒सीरा॑य। स्रु॒चा जु॑हुत नो ह॒विः॥३५॥

जु॒षतां॒ प्रति॒ मेधि॑रः। प्र ह॒व्यानि॑ घृ॒तव॑न्त्यस्मै। हर्य॑श्वाय भरता स॒जोषा॑ः। इन्द्र॒र्तुभि॒र्ब्रह्म॑णा वावृधा॒नः। शु॒ना॒सी॒री ह॒विरि॒दं जु॑षस्व। वयः॑ सुप॒र्णा उप॑सेदु॒रिन्द्रम्॑। प्रि॒यमे॑धा॒ ऋष॑यो॒ नाध॑मानाः। अप॑ ध्वा॒न्तमू॑र्णु॒हि पू॒र्धि चक्षुः॑। मु॒मु॒ग्ध्य॑स्मान्नि॒धये॑ऽव ब॒द्धान्। बृ॒हदिन्द्रा॑य गायत॥३६॥

मरु॑तो वृत्र॒हन्त॑मम्। येन॒ ज्योति॒रज॑नयन्नृता॒वृधः॑। दे॒वं दे॒वाय॒ जागृ॑वि। कामि॒हैका॒ः क इ॒मे प॑त॒ङ्गाः। मा॒न्था॒लाः कुलि॒परि॑मापतन्ति। अना॑वृतैना॒न्प्रध॑मन्तु दे॒वाः। सौप॑र्णं चक्षुस्त॒नुवा॑ विदेय। ए॒वा व॑न्दस्व॒ वरु॑णं बृ॒हन्तम्॑। न॒म॒स्याधीर॑म॒मृत॑स्य गो॒पाम्। स नः॒ शर्म॑ त्रि॒वरू॑थं॒ वियꣳसत्॥३७॥

यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॒ सदा॑ नः। नाके॑ सुप॒र्णमुप॒ यत्पत॑न्तम्।

हृ॒दा वेन॑न्तो अ॒भ्यच॑क्षत त्वा। हिर॑ण्यपक्षं॒ वरु॑णस्य दू॒तम्। य॒मस्य॒ योनौ॑ शकु॒नं भुर॑ण्युम्। शं नो॑ दे॒वीर॒भिष्ट॑ये। आपो॑ भवन्तु पी॒तये॑। शं योर॒भि स्र॑वन्तु नः। ईशा॑ना॒ वार्या॑णाम्। क्षय॑न्तीश्चर्षणी॒नाम्॥३८॥

अ॒पो या॑चामि भेष॒जम्। अ॒प्सु मे॒ सोमो॑ अब्रवीत्। अ॒न्तर्विश्वा॑नि भेष॒जा। अ॒ग्निं च॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। आप॑श्च वि॒श्वभे॑षजीः। यद॒प्सु ते॑ सरस्वति। गोष्वश्वे॑षु॒ यन्मधु॑। तेन॑ मे वाजिनीवति। मुख॑मङ्गि सरस्वति। या सर॑स्वती वैशम्भ॒ल्या॥३९॥

तस्या॑ं मे रास्व। तस्या॑स्ते भक्षीय। तस्या॑स्ते भूयिष्ठ॒भाजो॑ भूयास्म। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॒तत्। ममा॑सि॒ योनि॒स्तव॒ योनि॑रस्मि। मम॑ै॒व सन्वह॑ हु॒व्यान्य॑ग्ने। पु॒त्रः पि॒त्रे लो॑क॒कृज्जा॑तवेदः। इ॒हैव सन्तत्र॒ सन्त॑ त्वाऽग्ने। प्रा॒णेन॑ वा॒चा मन॑सा बिभर्मि। ति॒रो मा॒ सन्त॒मायु॒र्मा प्रहा॑सीत्॥४०॥

ज्योति॑षा त्वा वैश्वान॒रेणोप॑तिष्ठे। अ॒यं ते॒ योनि॑र्ऋ॒त्वियः॑। यतो॑ जा॒तो अरो॑चथाः। तं जा॒नन्न॑ग्न॒ आरो॑ह। अथा॑ नो वर्धया र॒यिम्। या ते॑ अग्ने य॒ज्ञिया॑ त॒नूस्तयेह्यारो॑हा॒त्माऽऽत्मानम्॑। अच्छा॒ वसू॑नि कृ॒ण्वन्न॒स्मे नर्या॑ पु॒रूणि॑। य॒ज्ञो भू॒त्वा य॒ज्ञमा सी॑द॒ स्वां योनिम्॑। जात॑वेदो॒ भुव॒ आ जाय॑मानः॒ सक्ष॑य॒ एहि॑। उ॒पाव॑रोह जातवेदः॒ पुन॒स्त्वम्॥४१॥

दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑ह नः प्रजा॒नन्। आयुः॑ प्र॒जाꣳ र॒यिम॒स्मासु॑ धेहि। अज॑स्रो दीदिहि नो दुरो॒णे। तमिन्द्रं॑ जोहवीमि म॒घवा॑नमु॒ग्रम्। स॒त्रा दधा॑न॒मप्र॑तिष्कुत॒ꣳ शवाꣳ॑सि। मꣳहि॑ष्ठो गी॒र्भिरा च॑ य॒ज्ञियो॑ऽव॒वर्त॑त्। रा॒ये नो॒ विश्वा॑ सु॒पथा॑ कृणोतु व॒ज्री। त्रिक॑द्रुकेषु महि॒षो यवा॑शिरं तुवि॒शुष्म॑स्तृ॒पत्। सोम॑मपिब॒द्विष्णु॑ना सु॒तं यथाऽव॑शत्। स ईं॑ ममाद॒ महि॒ कर्म॒ कर्त॑वे म॒हामु॒रुम्॥४२॥

सैनꣳ सश्चद्दे॒वं दे॒वः स॒त्यमिन्दुꣳ स॒त्य इन्द्रः॑। वि॒दद्यती॑ स॒रमा॑ रु॒ग्णमद्रैः॑। महि॒ पाथः॑ पू॒र्व्यꣳ स॒द्भिर्य॑क्कः। अग्रं॑ नयत्सु॒पद्यक्ष॑राणाम्। अच्छा॒ रवं॑ प्रथ॒मा जा॑न॒तीगा॑त्। वि॒दद्व्यꣳ॑ स॒रमा॑ दृ॒ढमू॒र्वम्। येना॒नुकं॒ मानु॑षी॒ भोज॑ते॒ विट्। आ ये विश्वाः॑ स्वप॒त्यानि॑ च॒क्रुः। कृ॒ण्वा॒नासो॑ अमृत॒त्वाय॑ गा॒तुम्। त्वं नृभि॑र्नृपते दे॒वहू॑तौ ॥४३॥

भूरी॑णि वृ॒त्वा ह॑र्यश्व हꣳसि। त्वन्निद॑स्यु॒श्चुमु॑रिम्। धुनिं॒ चास्वा॑पयो द॒भीत॑ये सु॒हन्तु॑। ए॒वा पा॑हि प्र॒त्नथा॒ मन्द॑तु त्वा। श्रु॒धि ब्रह्म॑ वावृधस्वो॒त गी॒र्भिः। आ॒विः सुर्यं॑ कृणु॒हि पी॒पिही॒षः। ज॒हि शत्रूꣳ॑ र॒भि गा इ॑न्द्र तृन्धि। अग्ने॒ बाध॑स्व॒ वि मृधो॑ नुदस्व। अपामी॑वा॒ अप॒ रक्षाꣳ॑सि सेध। अ॒स्मात्स॑मु॒द्राद्धृ॑ह॒तो दि॒वो नः॑॥४४॥

अ॒पां भू॒मान॒मुप॑ नः सृजे॒ह। यज्ञ॒ प्रति॑तिष्ठ सुम॒तौ सु॒शेवा॒ आ

त्वा॑। वसू॑नि पुरु॒धा वि॑शन्तु। दी॒र्घमायु॒र्यज॑मानाय कृ॒ण्वन्। अधा॒मृते॑न जरि॒तार॑मङ्धि। इन्द्रः॑ शु॒नाव॒द्वित॑नोति॒ सीरम्॑। सं॒व॒त्स॒रस्य॑ प्रति॒माण॑मे॒तत्। अ॒र्कस्य॒ ज्योति॒स्तदिदा॑स॒ ज्येष्ठम्॑। सं॒व॒त्स॒र ५ शु॒नव॒त्सीर॑मे॒तत्। इन्द्र॑स्य॒ राधः॒ प्रय॑तं पु॒रु त्मना॑। तद॑र्करू॒पं वि॒मिमा॑नमेति। द्वाद॑शारे॒ प्रति॑तिष्ठ॒तीद्वृषा॑। अ॒श्वा॒यन्तो॑ गव्यन्तो॑ वा॒जय॑न्तः। हवा॑महे॒ त्वोप॑गन्त॒वा उ॑। आ॒भूष॑न्तस्त्वा सुम॒तौ नवा॑याम्। व॒यमि॑न्द्र त्वा शु॒न ५ हु॑वेम॥४५॥

अ॒र्च॒त॒ हु॒विर्गा॑यत य ५ सच्चर्षणी॒नां वैशम्भ॒ल्या हा॑सी॒त्त्वमु॒रुं दे॒वहू॑तौ न॒स्त्मना॒ षड्व॑॥८॥ [८]

प्रा॒ण उ॒देहि॒ पुन॒रा नो॑ भर य॒ज्ञो रा॒यो वार्त्र॑हत्याय॒ वसू॑ना॒ ५ स ई॑ पाह्य॒ष्टौ॥८॥

प्रा॒णो र॑क्ष॒त्यगृ॑भीता धाराव॒रा म॒रुतो॑ दीर्घायु॒त्वाय॒ ज्योति॑षा त्वा॒ पञ्च॑चत्वारि ५ शत्॥४५॥

प्रा॒णः शु॒न ५ हु॑वेम॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः ॥

स्वाद्वीं त्वा॑ स्वादुना॑। तीव्रां तीव्रेण॑। अमृतां॑ममृतेन। मधु॑मतीं मधु॑मता। सृजामि स॒ सोमे॑न। सोमो॑ऽस्यश्विभ्यां॑ पच्यस्व। सर॑स्वत्यै पच्यस्व। इन्द्रा॑य सुत्राम्णे॑ पच्यस्व। परीतो षि॑ञ्चता सुतम्। सोमो य उ॑त्तम॒ हविः॥१॥

दधन्वा यो नर्यो॑ अप्स्व॑न्तरा। सुषाव सोममद्रि॑भिः। पुनातु॑ ते परिस्रुतम्॑। सोम॒ सूर्य॑स्य दुहिता। वारे॑ण शश्व॑ता तना॑। वायुः पूतः पवित्रे॑ण। प्राङ्ख्सोमो अति॑द्रुतः। इन्द्र॑स्य युज्यः सखा॑। वायुः पूतः पवित्रे॑ण। प्रत्यङ्ख्सोमो अति॑द्रुतः॥२॥

इन्द्र॑स्य युज्यः सखा॑। ब्रह्म॑ क्षत्रं प॑वते तेज॑ इन्द्रियम्। सुर॑या सोमः॑ सुत आसु॑तो मदा॑य। शुक्रेण॑ देव देवता॑ः पिपृग्धि। रसेनान्नं यज॑मानाय धेहि। कुविदङ्ग यव॑मन्तो यव॑श्चित्। यथा दान्त्य॑नुपूर्वं वियूय॑। इहेहै॑षां कृणुत भोज॑नानि। ये बर्हिषो नमो॑वृक्तिं न जग्मुः। उपयामगृ॑हीतोऽस्यश्विभ्यां॑ त्वा जुष्टं॑ गृह्णामि॥३॥

सर॑स्वत्या इन्द्रा॑य सुत्राम्णे॑। एष ते योनिस्तेज॑से त्वा। वीर्या॑य त्वा बला॑य त्वा। तेजो॑ऽसि तेजो मयि॑ धेहि। वीर्य॑मसि वीर्यं॑ मयि॑ धेहि। बल॑मसि बलं॑ मयि॑ धेहि। नाना हि वां॑ देवहि॑त॒ सदः॑ कृतम्। मा स॒सृक्षाथां परमे व्यो॑मन्। सुरा त्वमसि॑

शुष्मिणी सोम एषः। मा मा हिꣳसीः स्वां योनिमाविशन्॥४॥

उपयामगृहीतोऽस्याश्विनं तेजः। सारस्वतं वीर्यम्। ऐन्द्रं बलम्। एष ते योनिर्मोदाय त्वा। आनन्दाय त्वा महसे त्वा। ओजोऽस्योजो मयि धेहि। मन्युरसि मन्युं मयि धेहि। महोऽसि महो मयि धेहि। सहोऽसि सहो मयि धेहि। या व्याघ्रं विषूचिका। उभौ वृकं च रक्षति। श्येनं पतत्रिणꣳ सिꣳहम्। सेमं पात्वꣳहसः। संपृचः स्थ सं मा भद्रेण पृङ्क्त। विपृचः स्थ वि मा पाप्मना पृङ्क्त॥५॥

हविः प्रत्यङ्ख्सोमो अतिद्रुतो गृह्णाम्याविशन्विषूचिका पञ्च च॥१॥ [१]

सोमो राजाऽमृतꣳ सुतः। ऋजीषेणाजहान्मृत्युम्। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। विपानꣳ शुक्रमन्धसः। इन्द्रस्येन्द्रियम्। इदं पयोऽमृतं मधु। सोममद्भ्यो व्यपिबत्। छन्दसा हꣳसः शुचिषत्। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। अद्भ्यः क्षीरं व्यपिबत्॥६॥

क्रुङ्ङाङ्गिरसो धिया। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। अन्नात्परिस्रुतो रसम्। ब्रह्मणा व्यपिबत् क्षत्रम्। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। रेतो मूत्रं विजहाति। योनिं प्रविशदिन्द्रियम्। गर्भो जरायुणाऽऽवृतः। उल्बं जहाति जन्मना। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्॥७॥

वेदेन रूपे व्यकरोत्। सतासती प्रजापतिः। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। सोमेन सोमौ व्यपिबत्। सुतासुतौ प्रजापतिः। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। दृष्ट्वा रूपे व्याकरोत्।

स॒त्यानृ॒ते प्र॒जाप॑तिः। अश्र॑द्धा॒मनृ॒तेऽद॑धात्। श्र॒द्धा ꣳ स॒त्ये प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमि॑न्द्रि॒यम्। दृ॒ष्ट्वा प॑रि॒स्रुतो॒ रसम्॑। शु॒क्रेण॑ शु॒क्रं व्य॑पिबत्। पयः॒ सोमं॑ प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमि॑न्द्रि॒यम्। विपान॑ꣳ शु॒क्रमन्ध॑सः। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम्। इ॒दं पयो॒ऽमृतं॒ मधु॑॥८॥

अ॒द्भ्यः क्षी॒रं व्य॑पिब॒न्नन्म॑न॒र्तेन॑ स॒त्यमि॑न्द्रि॒यꣳ श्र॒द्धा ꣳ स॒त्ये प्र॒जाप॑तिर॒ष्टौ च॑॥२॥ [२]

सुरा॑वन्तं बर्हि॒षद॑ꣳ सु॒वीरम्॑। य॒ज्ञ ꣳ हि॑न्वन्ति महि॒षा नमो॑भिः। दधा॑नाः॒ सोम॑न्दि॒वि दे॒वता॑सु। मदे॒मेन्द्रं॒ यज॑मानाः स्व॒र्काः। यस्ते॒ रसः॒ सम्भृ॑त॒ ओष॑धीषु। सोम॑स्य॒ शुष्मः॒ सुर॑या सु॒तस्य॑। तेन॑ जिन्व॒ यज॑मानं॒ मदे॑न। सर॑स्वतीम॒श्विना॒विन्द्र॑म॒ग्निम्। यम॒श्विना॒ नमु॑चेरासु॒रादधि॑। सर॑स्व॒त्यस॑नोदिन्द्रि॒याय॑॥९॥

इ॒मन्त ꣳ शु॒क्रं मधु॑मन्त॒मिन्दुम्॑। सोम॒ ꣳ राजा॑नमि॒ह भ॑क्षयामि। यदत्र॑ रि॒प्त ꣳ र॒सिनः॑ सु॒तस्य॑। यदिन्द्रो॒ अपि॑ब॒च्छची॑भिः। अ॒हन्तद॑स्य॒ मन॑सा शि॒वेन॑। सोम॒ ꣳ राजा॑नमि॒ह भ॑क्षयामि। पि॒तृभ्यः॑ स्वधा॒विभ्यः॑ स्व॒धा नमः॑। पि॒ता॒म॒हेभ्यः॑ स्वधा॒विभ्यः॑ स्व॒धा नमः॑। प्रपि॑तामहेभ्यः स्वधा॒विभ्यः॑ स्व॒धा नमः॑। अक्ष॑न्पि॒तरः॑॥१०॥

अमी॑मदन्त पि॒तरः॑। अती॑तृपन्त पि॒तरः॑। अमी॑मृजन्त पि॒तरः॑। पितरः॒ शुन्ध॑ध्वम्। पु॒नन्तु॑ मा पि॒तरः॑ सो॒म्यासः॑। पु॒नन्तु॑ मा पिताम॒हाः। पु॒नन्तु॒ प्रपि॑तामहाः। प॒वित्रे॑ण श॒तायु॑षा। पु॒नन्तु॑

मा पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः॥११॥

पवित्रेण शतायुषा। विश्वमायुर्व्यश्नवै। अग्न आयूꣳषि पवसेऽग्ने पवस्व। पवमानः सुवर्जनः पुनन्तु मा देवजनाः। जातवेदः पवित्रवद्यत्ते पवित्रमर्चिषि। उभाभ्यान्देव सवितर्वैश्वदेवी पुनती। ये समानाः समनसः। पितरो यमराज्ये। तेषां लोकः स्वधा नमः। यज्ञो देवेषु कल्पताम्॥१२॥

ये संजाताः समनसः। जीवा जीवेषु मामकाः। तेषाꣳ श्रीर्मयि कल्पताम्। अस्मिल्लोके शतꣳ समाः। द्वे स्रुती अश्रृणवं पितॄणाम्। अहन्देवानामुत मर्त्यानाम्। याभ्यामिदं विश्वमेजत्समेति। यदन्तरा पितरं मातरं च। इदꣳ हविः प्रजननं मे अस्तु। दशवीरꣳ सर्वगणꣳ स्वस्तये। आत्मसनि प्रजासनि। पशुसन्यभयसनि लोकसनि। अग्निः प्रजां बहुलां मे करोतु। अन्नं पयो रेतो अस्मासु धत्त। रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत्स्वाहा॥१३॥

इन्द्रियायं पितरः शतायुषा पुनन्तु मा पितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः कल्पताꣳ स्वस्तये पञ्च च॥३॥

[३]

सीसेन तन्त्रं मनसा मनीषिणः। ऊर्णासूत्रेण कवयो वयन्ति। अश्विना यज्ञꣳ सविता सरस्वती। इन्द्रस्य रूपं वरुणो भिषज्यन्। तदस्य रूपममृतꣳ शचीभिः। तिस्रोऽदधुर्देवताः

स꣣रराणाः। लोमानि शष्पैर्बहुधा न तोक्मभिः। त्वगस्य मा꣣ꣳसमभवन्न लाजाः। तदश्विना भिषजा रुद्रवर्तनी। सरस्वती वयति पेशो अन्तरः॥१४॥

अस्थि मज्ज्ञानं मासरैः। कारोतरेण दधतो गवान्त्वचि। सरस्वती मनसा पेशलं वसु। नासत्याभ्यां वयति दर्शतं वपुः। रसं परिस्रुता न रोहितम्। नग्नहुर्धीरस्तसरन्न वेमं। पयसा शुक्रममृतं जनित्रम्। सुरया मूत्राञ्जनयन्ति रेतः। अपामतिन्दुर्मतिं बाधमानाः। ऊर्ध्वं वातꣳ सबुवन्तदारात्॥१५॥

इन्द्रः सुत्रामा हृदयेन सत्यम्। पुरोडाशेन सविता जजान। यकृत्क्लोमानं वरुणो भिषज्यन्। मतस्ने वायव्यैर्न मिनाति पित्तम्। आन्त्राणि स्थाली मधु पिन्वमाना। गुदा पात्राणि सुदुघा न धेनुः। श्येनस्य पत्रन्न प्लीहा शचीभिः। आसन्दी नाभिरुदरन्न माता। कुम्भो वनिष्ठुर्जनिता शचीभिः। यस्मिन्नग्रे योन्यां गर्भो अन्तः ॥१६॥

प्लाशीर्व्यक्तः शतधार उत्सः। दुहे न कुम्भीꣳ स्वधां पितृभ्यः। मुखꣳ सदस्य शिर इत्सदेन। जिह्वा पवित्रमश्विना सꣳ सरस्वती। चप्पन्न पायुर्भिषगस्य वालः। वस्तिर्न शेपो हरसा तरस्वी। अश्विभ्यां चक्षुरमृतं ग्रहाभ्याम्। छागेन तेजो हविषा शृतेन। पक्ष्माणि गोधूमैः क्लेरुतानि। पेशो न शुक्लमसितं

वसाते॥१७॥

अविर्न मेषो नसि वीर्याय। प्राणस्य पन्था अमृतो ग्रहाभ्याम्। सरस्वत्युपवाकैर्व्यानम्। नस्यानि बर्हिर्बदरैर्जजान। इन्द्रस्य रूपमृषभो बलाय। कर्णाभ्याꣳ श्रोत्रममृतङ्ग्रहाभ्याम्। यवा न बर्हिर्भुवि केसराणि। कर्कन्धु जज्ञे मधु सारघं मुखात्। आत्मन्नुपस्थे न वृकस्य लोम। मुखे श्मश्रूणि न व्याघ्रलोमम्॥१८॥

केशा न शीर्षन् यशसे श्रियै शिखा। सिꣳहस्य लोम त्विषिरिन्द्रियाणि। अङ्गान्यात्मन्भिषजा तदश्विना। आत्मानमङ्गैः समधात्सरस्वती। इन्द्रस्य रूपꣳ शतमानमायुः। चन्द्रेण ज्योतिरमृतन्दधाना। सरस्वती योन्याङ्गर्भमन्तः। अश्विभ्यां पत्नी सुकृतं बिभर्ति। अपाꣳ रसेन वरुणो न साम्ना। इन्द्रꣳ श्रियै जनयन्नप्सु राजा। तेजः पशूनाꣳ हविरिन्द्रियावत्। परिस्रुता पयसा सारघं मधु। अश्विभ्यान्दुग्धं भिषजा सरस्वत्या सुतासुताभ्याम्। अमृतः सोम इन्दुः॥१९॥

अन्तर आरादन्तर्वसाते व्याघ्रलोमꣳ राजा चत्वारि च॥४॥ [४]

मित्रोऽसि वरुणोऽसि। समहं विश्वैर्देवैः। क्षत्रस्य नाभिरसि। क्षत्रस्य योनिरसि। स्योनामा सीद। सुषदामा सीद। मा त्वा हिꣳसीत्। मा मा हिꣳसीत्। निषसाद धृतव्रतो वरुणः। पस्त्यास्वा॥२०॥

साम्राज्याय सुक्रतुः। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। अश्विनोर्भैषज्येन। तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। सरस्वत्यै भैषज्येन॥२१॥

वीर्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। इन्द्रस्येन्द्रियेण। श्रियै यशसे बलायाभिषिञ्चामि। कोऽसि कतमोऽसि। कस्मै त्वा कायं त्वा। सुश्लोकाँ (४) सुमङ्गलाँ (४) सत्यराजा (३) न्। शिरो मे श्रीः॥२२॥

यशो मुखम्। त्विषिः केशाश्च श्मश्रूणि। राजा मे प्राणोऽमृतम्। सम्राट्चक्षुः। विराट्छ्रोत्रम्। जिह्वा मे भद्रम्। वाङ्महः। मनो मन्युः। स्वराड्भामः। मोदाः प्रमोदा अङ्गुलीरङ्गानि॥२३॥

चित्तं मे सहः। बाहू मे बलमिन्द्रियम्। हस्तौ मे कर्म वीर्यम्। आत्मा क्षत्रमुरो मम। पृष्ठीर्मे राष्ट्रमुदरमꣳसौ। ग्रीवाश्च श्रोण्यौ। ऊरू अरत्नी जानुनी। विशो मेऽङ्गानि सर्वतः। नाभिर्मे चित्तं विज्ञानम्। पायुर्मेऽपचितिर्भसत्॥२४॥

आनन्दनन्दावाण्डौ मे। भगः सौभाग्यं पसः। जङ्घाभ्यां पद्भ्यां धर्मोऽस्मि। विशि राजा प्रतिष्ठितः। प्रति क्षत्रे

प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे। प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु। प्रत्यङ्गेषु प्रतितिष्ठाम्यात्मन्। प्रति प्राणेषु प्रतितिष्ठामि पुष्टे। प्रति द्यावापृथिव्योः। प्रतितिष्ठामि यज्ञे॥२५॥

त्रया देवा एकादश। त्रयस्त्रिꣳशाः सुराधसः। बृहस्पतिपुरोहिताः। देवस्य सवितुः सवे। देवा देवैरवन्तु मा। प्रथमा द्वितीयैः। द्वितीयास्तृतीयैः। तृतीयाः सत्येन। सत्यं यज्ञेन। यज्ञो यजुर्भिः॥२६॥

यजूꣳषि सामभिः। सामान्यृग्भिः। ऋचो याज्याभिः। याज्या वषट्कारैः। वषट्कारा आहुतिभिः। आहुतयो मे कामान्त्समर्धयन्तु। भूः स्वाहा। लोमानि प्रयतिर्मम। त्वङ्म आनतिरागतिः। माꣳसं म उपनतिः। वस्वस्थि। मज्जा म आनतिः॥२७॥

पस्त्याँस्वा सरस्वत्यै भेषज्येन श्रीरङ्गानि भसद्यज्ञे यज्ञो यजुर्भिरुपनतिर्द्वे च॥५॥ [५]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः। विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः। यदि दिवा यदि नक्तम्। एनाꣳसि चकृमा वयम्। वायुर्मा तस्मादेनसः। विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः। यदि जाग्रद्यदि स्वप्ने। एनाꣳसि चकृमा वयम्॥२८॥

सूर्यो मा तस्मादेनसः। विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः। यद्ग्रामे यदरण्ये। यत्सभायां यदिन्द्रिये। यच्छूद्रे यदर्ये। एनश्चकृमा वयम्।

यदेकस्याधि धर्मणि। तस्यावयजनमसि। यदापो अघ्न्या वरुणेति शपामहे। ततो वरुण नो मुञ्च॥२९॥

अवभृथ निचङ्कुण निचेरुरसि निचङ्कुण। अव देवैर्देवकृतमेनोऽयाट्। अव मर्त्यैर्मर्त्यकृतम्। उरोरा नो देव रिषस्पाहि। सुमित्रा न आप ओषधयः सन्तु। दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुः। योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं द्विष्मः। द्रुपदादिवेन्मुमुचानः। स्विन्नः स्नात्वी मलादिव॥३०॥

पूतं पवित्रेणेवाज्यम्। आपः शुन्धन्तु मैनसः। उद्वयन्तमसस्परि। पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवन्देवत्रा सूर्यम्। अगन्म ज्योतिरुत्तमम्। प्रतियुतो वरुणस्य पाशः। प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशः। एधोऽस्येधिषीमहि। समिदसि ॥३१॥

तेजोऽसि तेजो मयि धेहि। अपो अन्वचारिषम्। रसेन समसृक्ष्महि। पयस्वाꣳ अग्न आगमम्। तं मा सꣳसृज वर्चसा। प्रजया च धनेन च। समावर्वर्ति पृथिवी। समुषाः। समु सूर्यः। समु विश्वमिदञ्जगत्। वैश्वानरज्योतिर्भूयासम्। विभुङ्कामं व्यश्नवै। भूः स्वाहा॥३२॥

स्वप्न एनाꣳसि चकृमा वयं मुञ्च मलादिव समिदसि जगत्रीणि च॥६॥ [६]

होता यक्षत्समिधेन्द्रमिडस्पदे। नाभा पृथिव्या अधि। दिवो वर्ष्मन्त्समिध्यते। ओजिष्ठश्चर्षणी सहान्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षत्तनूनपातम्। ऊतिभिर्जेतारमपराजितम्।

इन्द्रं देव꣣ सुवर्विदम्। पथिभिर्मधुमत्तमैः। नराशꣳसेन तेजसा॥३३॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षदिडाभिरिन्द्रमीडितम्। आजुह्वानममर्त्यम्। देवो देवैः सवीर्यः। वज्रहस्तः पुरन्दरः। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षद्बर्हिषीन्द्रन्निषद्वरम्। वृषभन्नर्यापसम्। वसुभीरुद्रैरादित्यैः। सयुग्भिर्बर्हिरासदत्॥३४॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षदोजो न वीर्यम्। सहो द्वार इन्द्रमवर्धयन्। सुप्रायणा विश्रयन्तामृतावृधः। द्वार इन्द्राय मीढुषे। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षदुषे इन्द्रस्य धेनू। सुदुघे मातरौ मही। सवातरौ न तेजसी। वत्समिन्द्रमवर्धताम्॥३५॥

वीतामाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षद्दैव्या होतारा। भिषजा सखाया। हविषेन्द्रं भिषज्यतः। कवी देवौ प्रचेतसौ। इन्द्राय धत्त इन्द्रियम्। वीतामाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षत्तिस्रो देवीः। त्रयस्त्रिधातवोपसः। इडा सरस्वती भारती॥३६॥

महीन्द्रपत्नीर्हविष्मतीः। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षत्त्वष्टारमिन्द्रं देवम्। भिषजꣳ सुयजङ्घृतश्रियम्। पुरुरूपꣳ सुरेतसं मघोनिम्। इन्द्राय त्वष्टा दधदिन्द्रियाणि। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारꣳ शतक्रतुम्। धियो जोष्टारमिन्द्रियम्॥३७॥

मध्वा॑ समञ्जन्प॒थिभिः॑ सु॒गेभिः॑। स्वदा॑ति ह॒व्यं मधु॑ना घृ॒तेन॑। वेत्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒दिन्द्र॒ꣳ स्वाहाऽऽज्य॑स्य। स्वाहा॒ मेद॑सः। स्वाहा॑ स्तो॒कानां॑म्। स्वाहा॒ स्वाहा॑कृतीनाम्। स्वाहा॑ ह॒व्यसू॑क्तीनाम्। स्वाहा॑ दे॒वाꣳ आ॑ज्य॒पान्। स्वाहेन्द्र॑ꣳ हो॒त्राञ्जु॑षा॒णाः। इन्द्र॒ आज्य॑स्य वियन्तु। होत॒र्यज॑॥३८॥

तेज॑साऽऽसददवर्धतां॒ भार॑तीन्द्रि॒यं जु॑षा॒णा द्वे च॑ (स॒मिधेन्द्र॒न्तनू॒नपा॑त॒मिडा॑भिर्ब॒र्हिष्योज॑ उ॒षे दैव्या॑ ति॒स्रस्त्वष्टा॑रं॒ वन॒स्पति॒मिन्द्र॑म्॑ ॥ स॒मिधेन्द्र॑ च॒तुर्वे॑त्वेकौ॑ वि॒यन्तु॒ द्विर्वी॑तामेकौ॑ वि॒यन्तु॒ द्विर्वे॑त्वेकौ॑ वि॒यन्तु॒ होत॒र्यज॑ ॥)॥७॥ [७]

समि॑द्ध॒ इन्द्र॑ उ॒षसा॒मनी॑के। पु॒रो॒रुचा॑ पूर्व॒कृद्वा॑वृधा॒नः। त्रि॒भिर्दे॒वैस्त्रि॒ꣳशता॒ वज्र॑बाहुः। ज॒घान॑ वृ॒त्रं वि दुरो॑ ववार। नरा॒शꣳसः॒ प्रति॒शूरो॒ मिमा॑नः। तनू॒नपा॒त्प्रति॑ य॒ज्ञस्य॒ धाम॑। गोभि॑र्व॒पावा॒न्मधु॑ना सम॒ञ्जन्। हिर॑ण्यैश्च॒न्द्री य॑जति॒ प्रचे॑ताः। ई॒डि॒तो दे॒वैर्हरि॑वाꣳ अभि॒ष्टिः। आ॒जु॒ह्वा॑नो ह॒विषा॒ शर्ध॑मानः॥३९॥

पु॒र॒न्द॒रो म॒घवा॒न् वज्र॑बाहुः। आया॑तु य॒ज्ञमुप॑नो जुषा॒णः। जु॒षा॒णो ब॒र्हिर्हरि॑वान्न॒ इन्द्रः॑। प्रा॒चीन॑ꣳ सीदत्प्र॒दिशा॑ पृथि॒व्याः। उ॒रु॒व्यचाः॒ प्रथ॑मानꣳ स्यो॒नम्। आ॒दि॒त्यैर॒क्तं वसु॑भिः स॒जोषा॑ः। इन्द्र॒न्दुरः॑ कव॒ष्यो॑ धाव॑मानाः। वृषा॑णं यन्तु॒ जन॑यः सु॒पत्नी॑ः। द्वारो॑ दे॒वीर॒भितो॒ विश्र॑यन्ताम्। सु॒वीरा॑ वी॒रं प्रथ॑माना॒ महो॑भिः॥४०॥

उ॒षासा॒नक्ता॑ बृह॒ती बृ॒हन्तम्॑। पय॑स्वती सु॒दुघे॒ शूर॒मिन्द्रम्॑।

पेशस्वती तन्तुना संव्ययन्ती। दैवानां देवं यजतः सुरुक्मे। दैव्या मिमाना मनसा पुरुत्रा। होतारावि॒न्द्रं प्रथमा सुवाचा। मूर्धन् यज्ञस्य मधुना दधाना। प्राचीनं ज्योतिर्हविषा वृधातः। तिस्रो देवीर् हविषा वर्धमानाः। इन्द्रं जुषाणा वृषणन्न पत्नीः॥४१॥

अच्छिन्नन्तन्तुं पयसा सरस्वती। इडा देवी भारती विश्वतूर्तिः। त्वष्टा दधदिन्द्राय शुष्मम्। अपाकोचिष्टुर्यशसे पुरूणि। वृषा यजन्वृषणं भूरिरेताः। मूर्धन् यज्ञस्य समनक्तु देवान्। वनस्पतिरवसृष्टो न पाशैः। त्मन्या समञ्जञ्छमिता न देवः। इन्द्रस्य हव्यैर्जठरं पृणानः। स्वदाति हव्यं मधुना घृतेन। स्तोकानामिन्दुं प्रति शूर इन्द्रः। वृषायमाणो वृषभस्तुराषाट्। घृतप्रुषा मधुना हव्यमुन्दन्। मूर्धन् यज्ञस्य जुषताꣳ स्वाहा॥४२॥

शर्धमानो महोभिः पत्नीर्घृतेन चत्वारि च॥८॥ [८]

आचर्षणिप्रा विवेष यन्मा। तꣳ सध्रीचीः। सत्यमित्तन्न त्वावाꣳ अन्यो अस्ति। इन्द्र देवो न मर्त्यो ज्यायान्। अहन्नहिं परिशयानमर्णः। अवासृजोऽपो अच्छा समुद्रम्। प्रसासाहिषे पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। स शेवृधमधि धाद्युम्नमस्मे। महि क्षत्रं जनाषाडिन्द्र तव्यम्।

रक्षा॑ च नो म॒घोनः॑ पा॒हि सू॒रीन्। रा॒ये च॑ नः स्वप॒त्या इ॒षे धाः॑॥४३॥

रे॒वतीं॑नाश्च॒त्वारिं॑ च॥९॥ [९]

दे॒वं ब॒र्॒हिरिन्द्रः॑ सुदे॒वन्दे॒वैः। वी॒रव॑त्स्तीर्णं वेद्या॑मवर्धयत्। वस्तो॑र्वृ॒तं प्राक्तो॑र्भृ॒तम्। रा॒या ब॒र्॒हिष्म॒तोऽत्य॑गात्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वीर्द्वार॒ इन्द्रः॑ सङ्घा॒ते। वि॒ङ्वीर्याम॑न्नवर्धयन्। आ व॒त्सेन॒ तरु॑णेन कुमा॒रेण॑ चमीवि॒ता अपार्वा॑णम्। रे॒णुक॑काटन्नुदन्ताम्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥४४॥

दे॒वी उ॒षासा॒नक्ता॑। इन्द्रं॑ य॒ज्ञे प्र॑य॒त्य॑ह्वेताम्। दैवी॒र्विशः॒ प्राया॑सिष्टाम्। सुप्री॑ते॒ सुधि॑ते अभूताम्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑। दे॒वी जोष्ट्री॒ वसु॑धिती। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धताम्। अया॑व्य॒न्याघा द्वेषाः॑सि। आन्यावा॑क्षी॒द्वसु॒ वार्या॑णि। यज॑मानाय शिक्षि॒ते॥४५॥

व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑। दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती॒ दुघे॑ सु॒दुघे॑। पय॒सेन्द्र॑मवर्धताम्। इष॒मूर्ज॑म॒न्याऽवा॑क्षीत्। सग्धि॒ꣳ सपी॑तिम॒न्या। नवे॑न॒ पूर्व॒न्दय॑माने। पु॒रा॒णेन॒ नवम्॑। अधा॑ता॒मूर्ज॑मू॒र्जाहु॑ती॒ वसु॒ वार्या॑णि। यज॑मानाय शिक्षि॒ते। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑॥४६॥

दे॒वा दैव्या॒ होता॑रा। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धताम्। ह॒ताघ॑शꣳसा॒वाभा॑ष्टां॒

वसुवार्याणि। यजमानाय शिक्षितौ। वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीः। पतिमिन्द्रमवर्धयन्। अस्पृक्षद्वारती दिवम्। रुद्रैर्यज्ञꣳ सरस्वती। इडा वसुमती गृहान्॥४७॥

वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देव इन्द्रो नराशꣳसः। त्रिवरूथस्त्रिवन्धुरः। देवमिन्द्रमवर्धयत्। शतेन शितिपृष्ठानामाहितः। सहस्रेण प्रवर्तते। मित्रावरुणेदस्य होत्रमर्हतः। बृहस्पतिः स्तोत्रम्। अश्विनाऽऽध्वर्यवम्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥४८॥

देव इन्द्रो वनस्पतिः। हिरण्यवर्णो मधुशाखः सुपिप्पलः। देवमिन्द्रमवर्धयत्। दिवमग्रेणाप्रात्। आऽन्तरिक्षं पृथिवीमदृꣳहीत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवं बर्हिर्वारितीनाम्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्वासस्थमिन्द्रेणासन्नम्। अन्या बर्हीꣳष्यभ्यभूत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवो अग्निः स्विष्टकृत्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्विष्टं कुर्वन्तिस्विष्टकृत्। स्विष्टमद्य करोतु नः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥४९॥

वियन्तु यज शिक्षिते शिक्षिते वसुवने वसुधेयस्य वीताँय्यज गृहान् वेतु यजाभूथ्षद्व (देवं बर्हिर्देवीर्द्वारो देवी उषासानक्ता देवी जोष्ट्री देवी ऊर्जाहुती देवा दैव्या होतारा शिक्षितौ देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीर्देव इन्द्रो नराशꣳसो देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयन्त्रिरवर्धतामेकोऽ वर्धयꣳश्चतुरवर्धयत्। वस्तोरा वत्सेन दैवीरयावीषꣳहताऽस्पृक्षच्छुतेन दिवꣳ स्वासस्थꣳ स्विष्टꣳ शिक्षिते शिक्षिते शिक्षितौ

॥)॥१०॥ [१०]

होता॑ यक्षत्स॒मिधा॒ऽग्निमि॒डस्प॒दे। अ॒श्विनेन्द्र॒ꣳ सर॑स्वतीम्। अ॒जो धू॒म्रो न गो॒धूमैः॒ क्क॑लैर्भेष॒जम्। मधु॒ शष्पै॒र्न तेज॑ इन्द्रि॒यम्। पयः॒ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒त्तनू॒नपा॒त्सर॑स्वती। अवि॑र्मे॒षो न भे॑ष॒जम्। प॒था मधु॑म॒ताभ॑रन्। अ॒श्विनेन्द्रा॑य वी॒र्यम्॑॥५०॥

बद॑रैरुप॒वाका॑भिर्भेष॒जन्तोक्म॑भिः। पयः॒ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒न्नरा॒शꣳसं॒ न न॒ग्नहुम्॑। पति॒ꣳ सुरा॑यै भेष॒जम्। मे॒षः सर॑स्वती भि॒षक्। रथो॒ न च॒न्द्र्य॑श्विनो॑र्व॒पा इन्द्र॑स्य वी॒र्यम्॑। बद॑रैरुप॒वाका॑भिर्भेष॒जन्तोक्म॑भिः। पयः॒ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑॥५१॥

होता॑ यक्षदि॒डेडि॒त आ॒जुह्वा॑नः॒ सर॑स्वतीम्। इन्द्रं॒ बले॑न व॒र्धयन्। ऋ॒ष॒भेण॒ गवे॑न्द्रि॒यम्। अ॒श्विनेन्द्रा॑य वी॒र्यम्॑। यवैः॑ क॒र्कन्धु॑भिः। मधु॑ ला॒जैर्न मास॑रम्। पयः॒ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्षद्व॒र्हिः सु॒ष्टरी॒मोर्ण॑म्रदाः। भि॒षङ्गास॑त्या॥५२॥

भि॒षजा॒ऽश्विनाऽश्वा॒ शिशु॑मती। भि॒षग्धे॒नुः सर॑स्वती। भि॒षग्दु॒ह इन्द्रा॑य भेष॒जम्। पयः॒ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒द्दुरो॒ दिशः॑। क॒व॒ष्यो॑ न व्यच॑स्वतीः। अ॒श्विभ्या॒न्न दुरो॒ दिशः॑। इन्द्रो॒ न रोद॑सी॒ दुघे॑।

दुहे कामान्त्सरस्वती॥५३॥

अश्विनेन्द्राय भेषजम्। शुक्रन्न ज्योतिरिन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षत्सुपेशसोषे नक्तन्दिवा। अश्विना सञ्जानाने। सम जाते सरस्वत्या। त्विषिमिन्द्रे न भेषजम्। श्येनो न रजसा हृदा। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु॥५४॥

वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षद्दैव्या होतारा भिषजाऽश्विना। इन्द्रन्न जागृवी दिवा नक्तन्न भेषजैः। शूषꣳ सरस्वती भिषक्। सीसेन दुह इन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षत्तिस्रो देवीर्न भेषजम्। त्रयस्त्रिधातवोऽपसः। रूपमिन्द्रे हिरण्ययम्॥५५॥

अश्विनेडा न भारती। वाचा सरस्वती। मह इन्द्राय दधुरिन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षत्त्वष्टारमिन्द्रमश्विना। भिषजन्न सरस्वतीम्। ओजो न जूतिरिन्द्रियम्। वृको न रभसो भिषक्। यशः सुरया भेषजम्॥५६॥

श्रिया न मासरम्। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारꣳ शतक्रतुम्। भीमन्न मन्युꣳ राजानव्याँघ्रन्नमसाऽश्विना भामम्। सरस्वती भिषक्। इन्दाय दुह इन्द्रियम्। पयः

सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑॥५७॥

होता॑ यक्षद॒ग्निꣳ स्वाहाऽऽज्य॑स्य स्तो॒कानाँ॑म्। स्वाहा॒ मेद॑सां॒ पृथ॑क्। स्वाहा॒ छाग॑म॒श्विभ्याँ॑म्। स्वाहा॑ मे॒षꣳ सर॑स्वत्यै। स्वाह॑र्ष॒भमिन्द्रा॑य सि॒ꣳहाय॒ सह॑सेन्द्रि॒यम्। स्वाहा॒ऽग्निन्न भे॑ष॒जम्। स्वाहा॒ सोम॑मिन्द्रि॒यम्। स्वाहेन्द्रꣳ सु॒त्रामा॑णꣳ सवि॒तारं॒ वरु॑णं भि॒षजां॒ पतिम्॑। स्वाहा॒ वन॒स्पतिं॑ प्रि॒यं पाथो॒ न भे॑ष॒जम्। स्वाहा॑ दे॒वाꣳ आँ॑ज्य॒पान्॥५८॥

स्वाहा॒ऽग्निꣳ हो॒त्राञ्जु॑षा॒णो अ॒ग्निर्भे॑ष॒जम्। पयः॒ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्षद॒श्विना॒ सर॑स्वती॒मिन्द्रꣳ॑ सु॒त्रामा॑णम्। इ॒मे सोमाः॑ सु॒रामा॑णः। छागै॒र्न मे॒षैर्ऋ॑ष॒भैः सु॒ताः। शष्पै॒र्न तोक्मा॑भिः। ला॒जैर्मह॑स्वन्तः। मदा॒ मास॑रेण॒ परि॑ष्कृताः। शु॒क्राः पय॑स्वन्तो॒ऽमृताः॑। प्रस्थि॑ता वो मधु॒श्चुतः॑। ताना॒श्विना॒ सर॑स्व॒तीन्द्रः॑ सु॒त्रामा॑ वृत्र॒हा। जु॒षन्ताꣳ सौ॒म्यं मधु॑। पिब॑न्तु॒ मद॑न्तु वि॒यन्तु॒ सोमम्॑। होत॒र्यज॑॥५९॥

वी॒र्यं॑ वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॒ नास॑त्या॒ सर॑स्वती॒ मधु॑ हिर॒ण्यय॑ भेष॒जं वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यजा॑ज्य॒पान॒मृताः॒ पञ्च॑ च (स॒मिधा॒ऽग्निꣳ षट्। तनू॒नपा॑त्स॒प्त। नरा॒शꣳस॒मृषिः॑। इ॒डेडि॒तो यवै॑र॒ष्टौ। ब॒र्हिः स॒प्त। दुरो॒ऽश्विना॒ नव॑। सु॒पेश॒सर्षिः॑। दैव्या॒ होता॑रा॒ सीसे॑न॒ रसः॑। ति॒स्रस्त्वष्टा॑रम॒ष्टाव॑ष्टौ। वन॒स्पति॒मृषिः॑। अ॒ग्निस्त्रयो॑दश। अ॒श्विना॒ द्वाद॑श त्रयोदश। स॒मिधा॒ऽग्निं बद॑रै॒र्बद॑रै॒र्यवै॑र॒श्विना॒ त्विषि॑म॒श्विना॒ न भे॑ष॒जꣳ रू॒पम॒श्विना॑ भी॒मं भाम॑म्॑ ॥)॥११॥ [११]

समि॑द्धो अ॒ग्निर॑श्विना। त॒प्तो घ॒र्मो वि॒राट्सु॒तः। दु॒हे धे॒नुः सर॑स्वती। सोमꣳ॑ शु॒क्रमि॒हेन्द्रि॒यम्। त॒नू॒पा भि॒षजा॑

सुते। अश्विनोभा सरस्वती। मध्वा रजाꣳसीन्द्रियम्। इन्द्राय पथिभिर्वहान्। इन्द्रायेन्दुꣳ सरस्वती। नराशꣳसेन नग्नहुः॥६०॥

अधातामश्विना मधु। भेषजं भिषजा सुते। आजुह्वाना सरस्वती। इन्द्रायेन्द्रियाणि वीर्यम्। इडाभिरश्विनाविषम्। समूर्जꣳ सꣳ रयिन्दधुः। अश्विना नमुचेः सुतम्। सोमꣳ शुक्रं परिस्रुता। सरस्वती तमाभरत्। बर्हिषेन्द्राय पातवे॥६१॥

कवष्यो न व्यचस्वतीः। अश्विभ्यां न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी दुघे। दुहे कामान्त्सरस्वती। उषासा नक्तमश्विना। दिवेन्द्रꣳ सायमिन्द्रियैः। सञ्जानाने सुपेशसा। समं जाते सरस्वत्या। पातं नो अश्विना दिवा। पाहि नक्तꣳ सरस्वति॥६२॥

दैव्या होतारा भिषजा। पातमिन्द्रꣳ सचा सुते। तिस्रस्रेधा सरस्वती। अश्विना भारतीडा। तीव्रं परिस्रुता सोमम्। इन्द्राय सुषवुर्मदम्। अश्विना भेषजं मधु। भेषजन्नः सरस्वती। इन्द्रे त्वष्टा यशः श्रियम्। रूपꣳ रूपमधुः सुते। ऋतुथेन्द्रो वनस्पतिः। शशमानः परिस्रुता। कीलालमश्विभ्यां मधु। दुहे धेनुः सरस्वती। गोभिर्न सोममश्विना। मासरेण परिष्कृता। समधाताꣳ सरस्वत्या। स्वाहेन्द्रे सुतं मधु॥६३॥

नग्नहुः पातवे सरस्वत्यधुः सुतैऽष्टौ च॥१२॥ [१२]

अश्विना हविरिन्द्रियम्। नमुचेर्धिया सरस्वती। आ

शु॒क्रमा॑सु॒राद्वसु। म॒घमिन्द्रा॑य जभ्रिरे। यम॒श्विना॒ सर॑स्वती। ह॒विषेन्द्र॒मव॑र्धयन्। स बि॑भेद व॒लं म॒घम्। नमु॑चावासु॒रे सचा॑। तमिन्द्रं॑ प॒शवः॒ सचा॑। अ॒श्विनो॒भा सर॑स्वती॥६४॥

दधा॑ना अ॒भ्य॑नूषत। ह॒विषा॑ य॒ज्ञमि॑न्द्रि॒यम्। य इन्द्रं॑ इन्द्रि॒यन्द॒धुः। स॒वि॒ता वरु॑णो॒ भगः॑। स सु॒त्रामा॑ ह॒विष्प॑तिः। यज॑मानाय सश्चत। स॒वि॒ता वरु॑णो॒ऽदध॑त्। यज॑मानाय दा॒शुषे॑। आद॑त्त॒ नमु॑चे॒र्वसु॑। सु॒त्रामा॒ बल॑मिन्द्रि॒यम्॥६५॥

वरु॑णः क्ष॒त्रमि॑न्द्रि॒यम्। भगे॑न सवि॒ता श्रियम्॑। सु॒त्रामा॒ यश॑सा॒ बलम्॑। दधा॑ना य॒ज्ञमा॑शत। अश्वि॑ना॒ गोभि॑रिन्द्रि॒यम्। अश्वे॑भिर्वी॒र्यं॑ बलम्॑। ह॒विषेन्द्र॒ꣳ सर॑स्वती। यज॑मानमवर्धयन्। ता नास॑त्या सु॒पेश॑सा। हिर॑ण्यवर्तनी॒ नरा॑। सर॑स्वती ह॒विष्म॑ती। इन्द्र॒ कर्म॑सु नोऽवत। ता भि॒षजा॑ सु॒कर्म॑णा। सा सु॒दुघा॒ सर॑स्वती। स वृ॑त्र॒हा श॒तक्र॑तुः। इन्द्रा॑य दधुरिन्द्रि॒यम्॥६६॥

उ॒भा सर॑स्वती॒ बल॑मिन्द्रि॒यन्नरा॒ षट्च॑॥१३॥ [१३]

दे॒वं ब॒र्हिः सर॑स्वती। सु॒दे॒वमिन्द्रे॑ अ॒श्विना॑। तेजो॒ न चक्षु॑र॒क्ष्योः। ब॒र्हिषा॑ दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वीर्द्वारो॑ अ॒श्विना॑। भि॒षजेन्द्रे॒ सर॑स्वती। प्रा॒णन्न वी॒र्य॑न्न॒सि। द्वारो॑ दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥६७॥

दे॒वी उ॒षासा॑व॒श्विना॑। भि॒षजेन्द्रे॒ सर॑स्वती। बल॒न्न वाच॑मा॒स्ये॑। उ॒षाभ्या॑न्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वी जोष्ट्री॑ अ॒श्विना॑। सु॒त्रामेन्द्रे॒ सर॑स्वती। श्रोत्र॒न्न कर्णयो॒र्यश॑ः। जोष्ट्री॑भ्यान्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥६८॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती॒ दुघे॑ सु॒दुघे॑। पय॒सेन्द्र॒ꣳ सर॑स्वत्य॒श्विना॑ भि॒षजा॑वत। शु॒क्रन्न ज्योति॒ः स्तन॑यो॒राहु॑ती धत्त इन्द्रि॒यम्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वा दे॒वाना॑ भि॒षजा॑। होता॑रा॒विन्द्र॑म॒श्विना॑। व॒ष॒ट्का॒रैः सर॑स्वती। त्विषि॒न्न हृद॑ये म॒तिम्। होतृ॑भ्यान्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥६९॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। सर॑स्वत्य॒श्विना॒ भार॒तीडा॑। शूष॒न्न मध्ये॒ नाभ्याम्॑। इन्द्रा॑य दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒व इन्द्रो॒ नरा॒शꣳसः॑। त्रि॒व॒रू॒थः सर॑स्वत्या॒ऽश्विभ्या॑मीयते॒ रथ॑ः। रेतो॒ न रू॒पम॒मृत॑ं जू॒नित्रम्॑। इन्द्रा॑य॒ त्वष्टा॒ दध॑दिन्द्रि॒याणि॑। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥७०॥

दे॒व इन्द्रो॒ वन॒स्पति॑ः। हिर॑ण्यपर्णो अ॒श्विभ्याम्॑। सर॑स्वत्याः सुपिप्प॒लः। इन्द्रा॑य पच्यते॒ मधु॑। ओजो॒ न जू॒तिमृ॑ष॒भो न भामम्॑। वन॒स्पति॑र्नो॒ दध॑दिन्द्रि॒याणि॑। व॒सु॒वने॑

वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवं बर्हिर्वारितीनाम्। अध्वरे स्तीर्णमश्विभ्याम्। ऊर्णम्रदाः सरस्वत्याः॥७१॥

स्योनमिन्द्र ते सदः। ईशायै मन्युꣳ राजानं बर्हिषा दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवो अग्निः स्विष्टकृत्। देवान् यक्षद्यथायथम्। होतारविन्द्रमश्विना। वाचा वाचꣳ सरस्वतीम्। अग्निꣳ सोमꣳ स्विष्टकृत्। स्विष्ट इन्द्रः सुत्रामा सविता वरुणो भिषक्। इष्टो देवो वनस्पतिः। स्विष्टा देवा आज्यपाः। इष्टो अग्निरग्निना। होता होत्रे स्विष्टकृत्। यशो न दधदिन्द्रियम्। ऊर्जमपचितिꣳ स्वधाम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज॥७२॥

द्वारो दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज जोष्ट्रीभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज होतृभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजेन्द्रियाणि वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज सरस्वत्या वनस्पतिष्षट्ट्वं (देवं बर्हिर्देवीर्द्वारो देवी उषासावश्विना देवी जोष्ट्री देवी ऊर्जाहुती देवा देवाना भिषजा वषट्कारैर्देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीर्देव इन्द्रो नराशꣳसो देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवान्। समिधाऽग्निन्देवं बर्हिः सरस्वत्यश्विना सर्व वियन्तु। द्वारस्तिस्रः सर्ववियन्तु। अज इन्द्रमोजोऽग्निं परः सरस्वतीम्। नक्तं पूर्वः सरस्वति। अन्यत्र सरस्वती। भिषक्पूर्वन्दुह इन्द्रियम्। अन्यत्र दधुरिन्द्रियम्। सौत्रामण्याꣳ सुतासुती। अञ्जन्त्ययं यजमानः ॥)॥१४॥ [१४]

अग्निमद्य होतारमवृणीत। अयꣳ सुतासुती यजमानः। पचन्पक्तीः। पचन्पुरोडाशान्। गृह्णन्ग्रहान्। बध्नन्नश्विभ्याञ्छागꣳ सरस्वत्या इन्द्राय। बध्नन्त्सरस्वत्यै मेषमिन्द्रायाश्विभ्याम्।

ब॒ध्नन्निन्द्रा॑यर्ष॒भम॒श्विभ्या॒ꣳ सर॑स्वत्यै। सू॒प॒स्था अ॒द्य दे॒वो वन॒स्पति॑रभवत्। अ॒श्विभ्या॒ञ्छागे॑न॒ सर॑स्वत्या॒ इन्द्रा॑य॥ ७३॥

सर॑स्वत्यै मे॒षेणेन्द्रा॑या॒श्विभ्या॑म्। इन्द्रा॑यर्ष॒भेणा॒श्विभ्या॒ꣳ सर॑स्वत्यै। अक्ष॒ꣳ स्तान्मे॑द॒स्तः प्रति॑पच॒ताग्र॑भीषुः। अवी॑वृधन्त॒ ग्रहैः॑। अपा॑ताम॒श्विना॒ सर॑स्व॒तीन्द्रः॑ सु॒त्रामा॑ वृत्र॒हा। सोमा॑न्त्सु॒राम्णः॑। उपो॑ उक्थाम॒दाः श्रौ॒द्विमदा॑ अदन्। अवी॑वृधन्ताङ्गू॒षैः। त्वाम॒द्यर्ष॑ आर्ष॒ेयर्षीणान्नपादवृणीत। अ॒यꣳ सु॑तासु॒ती यज॑मानः। ब॒हुभ्य॒ आ सङ्ग॑तेभ्यः। ए॒ष मे॑ दे॒वेषु॒ वसु॒ वार्या य॑क्ष्यत॒ इति॑। ता या दे॒वा दे॑व॒दानान्यद॑ुः। तान्य॑स्मा॒ आ च॒ शास्व॑। आ च॑ गुरस्व। इ॒षि॒तश्च॑ होत॒रसि॑ भद्र॒वाच्या॑य॒ प्रेषि॑तो॒ मानु॑षः। सू॒क्त॒वा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॑हि॥ ७४॥

इन्द्रा॑य॒ यज॑मानः स॒प्त च॑॥१५॥ [१५]

उ॒शन्त॑स्त्वा हवामह॒ आ नो॑ अग्ने सुके॒तुना॑। त्वꣳ सो॑म म॒हे भग॒न्त्वꣳ सो॑म॒ प्रचि॑कितो मनी॒षा। त्वया॒ हि नः॑ पि॒तरः॑ सोम॒ पूर्वे॒ त्वꣳ सो॑म पि॒तृभिः॑ संविदा॒नः। बर्हि॑षदः पितर॒ आऽहं पि॒तॄन्। उप॑हूताः पि॒तरोऽग्नि॑ष्वात्ताः पितरः। अ॒ग्निष्वा॒त्तानृ॑तु॒मतो॑ हवामहे। नरा॒शꣳसे॑ सोमपी॒थं य आ॒शुः। ते नो॒ अर्व॑न्तः सु॒हवा॑ भवन्तु। शं नो॑ भवन्तु द्वि॒पदे॒ शञ्चतु॑ष्पदे। ये अ॑ग्निष्वा॒त्ता येऽन॑ग्निष्वात्ताः॥ ७५॥

अ॒ꣳहो॒मुचः॑ पि॒तरः॑ सो॒म्यासः॑। परेऽव॑रे॒ऽमृता॑सो॒ भव॑न्तः।

अधि॑ ब्रुवन्तु॒ ते अ॑वन्त्व॒स्मान्। वा॒न्या॑यै दु॒ग्धे जु॒षमा॑णाः कर॒म्भम्। उ॒दीरा॑णा॒ अव॑रे॒ परे॑ च। अ॒ग्निष्वा॒त्ता ऋ॒तुभिः॑ संविदा॒नाः। इन्द्र॑वन्तो ह॒विरि॒दं जु॑षन्ताम्। यद॑ग्ने कव्यवाहन॒ त्वम॑ग्न ईडि॒तो जा॑तवेदः। मात॑ली क॒व्यैः। ये ता॑तृ॒पुर्दे॑व॒त्रा जेह॑मानाः। हो॒त्रा॒वृधः॒ स्तोम॑तष्टासो अ॒र्कैः। आऽग्ने॑ याहि सुवि॒दत्रे॑भिर॒र्वाङ्। स॒त्यैः क॒व्यैः पि॒तृभि॑र्घर्म॒सद्भिः॑। ह॒व्य॒वाह॑म॒जरं॑ पुरुप्रि॒यम्। अ॒ग्निं घृ॒तेन॑ ह॒विषा॑ सप॒र्यन्। उपा॑सदङ्कव्य॒वाहं॑ पितॄ॒णाम्। स नः॑ प्र॒जां वी॒रव॑ती॒ँ समृ॑ण्वतु॥ ७६॥

अन॑ग्निष्वात्ता॒ जेह॑मानाः स॒प्त च॑॥१६॥ [१६]

होता॑ यक्षद्दि॒डस्प॒दे। स॒मि॒धा॒नं म॒हद्यशः॑। सुष॑मिद्धं॒ वरे॑ण्यम्। अ॒ग्निमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। गा॒य॒त्रीञ्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। त्र्यवि॒ङ्गं वयो॒ दध॑त्। वेत्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒च्छुचि॑व्रतम्। तनू॒नपा॑तमु॒द्भिदम्॑। यङ्गर्भ॒मदि॑तिर्द॒धे॥ ७७॥

शुचि॒मिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। उ॒ष्णिह॒ञ्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। दि॒त्य॒वाह॒ङ्गं वयो॒ दध॑त्। वेत्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्षदीडे॒न्यम्॑। ई॒डि॒तं वृ॑त्र॒हन्त॑मम्। इडा॑भि॒रीड॒ँ सह॑ः। सोम॒मिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। अ॒नु॒ष्टुभ॒ञ्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। त्रि॒व॒त्सङ्गं वयो॒ दध॑त्॥ ७८॥

वेत्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्षत्सुबर्हि॒षदम्॑।

पूषण्वन्तममर्त्यम्। सीदन्तं बर्हिषि प्रिये। अमृतेन्द्रं वयोधसम्॥ बृहतीञ्छन्द इन्द्रियम्। पञ्चाविङ्गं वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षद्यचस्वतीः। सुप्रायणा ऋतावृधः॥७९॥

द्वारो देवीर्हिरण्ययीः। ब्रह्माण इन्द्रं वयोधसम्॥ पङ्क्तिञ्छन्द इहेन्द्रियम्। तुर्यवाहङ्गं वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षत्सुपेशसे। सुशिल्पे बृहती उभे। नक्तोषासा न दर्शते। विश्वमिन्द्रं वयोधसम्॥ त्रिष्टुभञ्छन्द इन्द्रियम्॥८०॥

पष्ठवाहङ्गं वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षत्प्रचेतसा। देवानामुत्तमं यशः। होतारा दैव्या कवी। सयुजेन्द्रं वयोधसम्॥ जगतीञ्छन्द इहेन्द्रियम्। अनड्वाहङ्गं वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षत्पेशस्वतीः॥८१॥

तिस्रो देवीर्हिरण्ययीः। भारतीर्बृहतीर्महीः। पतिमिन्द्रं वयोधसम्॥ विराजञ्छन्द इहेन्द्रियम्। धेनुङ्गान्न वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षत्सुरेतसम्। त्वष्टारं पुष्टिवर्धनम्। रूपाणि बिभ्रतं पृथक्। पुष्टिमिन्द्रं वयोधसम्॥८२॥

द्विपदञ्छन्द इहेन्द्रियम्। उक्षाणङ्गान्न वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षच्छतक्रतुम्। हिरण्यपर्णमुक्थिनम्।

र॒श॒नां बिभ्र॑तं व॒शिम्। भग॒मिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। क॒कुभ॒ञ्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। व॒शां वे॒हत॒ङ्गान्न वयो॒ दध॑त्। वेत्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒त्स्वाहा॑कृतीः। अ॒ग्निङ्गृ॒हप॑तिं॒ पृथ॑क्। वरु॑णं भेष॒जङ्क॒विम्। क्ष॒त्रमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। अति॑च्छन्दस॒ञ्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। बृ॒हद्ब॑ष॒भङ्गां वयो॒ दध॑त्। वेत्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑॥८३॥

द॒धे दध॑दता॒वृधं॑ इन्द्रि॒यं पेश॑स्वतीर्वयो॒धसं॒ वेत्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑ स॒प्त च॑ (इ॒डस्प॒दैँऽग्निङ्गा॑य॒त्रीञ्यविम्॑। शुचि॑व्रत॒ꣳ शुचि॑मु॒ष्णिह॑न्दित्य॒वाहम्॑। ई॒डेन्य॒ꣳ सोम॑मनु॒ष्टुभ॑न्त्रिव॒त्सम्। सु॒ब॒र्हि॒षद॑मृतेन्द्रं॑ बृह॒तीं पञ्चा॑विम्। व्यच॑स्वतीः सुप्राय॒णा द्वारौ॑ ब्र॒ह्माणः॑ प॒ङ्क्तिमि॒ह तु॑र्य॒वाहम्॑। सु॒पेश॑से॒ विश्व॒मिन्द्र॑त्रि॒ष्टुभं॑ पष्ठ॒वाहम्॑। प्रचे॑तसा स॒युजेन्द्रं॑ जग॑तीमि॒हान॒ड्वाहम्॑। पेश॑स्वतीस्ति॒स्रः पति॑ वि॒राज॑मि॒ह धे॒नुन्न। सु॒रेत॑स॒न्त्वष्टा॑रं॒ पुष्टि॒मिन्द्रं॑ द्विप॒दमि॒होक्षाण॒न्न। श॒तक्र॑तुं॒ भग॒मिन्द्र॑ङ्क॒कुभ॑मि॒ह व॒शान्न। स्वाहा॑कृतीः क्ष॒त्रमति॑च्छन्दसं बृ॒हद्ब॑ष॒भङ्गां वयो॒ दध॑दिन्द्रि॒यमृषिं॑ वसु॒ नव॑ द॒शेहे॑न्द्रि॒यमष्ट॑ नव दश॒ गान्न वयो॒ दध॑दि॒डस्प॒दे सर्व॑ वेतु ॥)॥१७॥

[१७]

समि॑द्धो अ॒ग्निः स॒मिधा॑। सुष॑मिद्धो॒ वरे॑ण्यः। गा॒य॒त्री छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। त्र्यवि॒र्गौर्वयो॑ दधुः। तनू॒नपा॒च्छुचि॑व्रतः। त॒नू॒पाच्च॒ सर॑स्वती। उ॒ष्णिक्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। दि॒त्य॒वाङ्गौर्वयो॑ दधुः। इडा॑भिर॒ग्निरीड्यः॑। सोमो॑ दे॒वो अम॑र्त्यः॥८४॥

अ॒नु॒ष्टुप्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। त्रि॒व॒त्सो गौर्वयो॑ दधुः। सु॒ब॒र्हि॒रग्निः॑ पू॒ष॒ण्वान्। स्ती॒र्णब॑र्हि॒रम॑र्त्यः। बृ॒ह॒ती छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। पञ्चा॑वि॒र्गौर्वयो॑ दधुः। दुरो॑ दे॒वीर्दिशो॑ म॒हीः। ब्र॒ह्मा दे॒वो बृह॒स्पतिः॑। प॒ङ्क्तिश्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। तु॒र्य॒वाङ्गौर्वयो॑ दधुः॥८५॥

उ॒षे य॒ह्वी सु॒पेश॑सा। विश्वे॑ दे॒वा अम॑र्त्याः। त्रि॒ष्टुप्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। प॒ष्ठ॒वाड्गौर्वयो॑ दधुः। दैव्या॑ होतारा भिषजा। इन्द्रे॑ण स॒युजा॑ यु॒जा। जग॑ती॒ छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। अ॒न॒ड्वान्गौर्वयो॑ दधुः। ति॒स्र इडा॒ सर॑स्वती। भार॑ती म॒रुतो॒ विशः॑॥८६॥

वि॒राट्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। धे॒नुर्गौर्न वयो॑ दधुः। त्वष्टा॑ तु॒रीपो॒ अद्भु॑तः। इ॒न्द्रा॒ग्नी पु॑ष्टि॒वर्ध॑ना। द्वि॒पाच्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। उ॒क्षा गौर्न वयो॑ दधुः। श॒मि॒ता नो॒ वन॒स्पतिः॑। स॒वि॒ता प्र॑सु॒वन्भगम्॑। क॒कुच्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। व॒शा वे॒हद्गौर्न वयो॑ दधुः। स्वाहा॑ य॒ज्ञं वरु॑णः। सु॒क्ष॒त्रो भे॑ष॒जङ्क॑रत्। अति॑च्छन्दा॒श्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। बृ॒हद्वृ॑ष॒भो गौर्वयो॑ दधुः॥८७॥

अम॑र्त्यस्तुर्य॒वाड्गौर्वयो॑ दधुर्विशो॑ व॒शा वे॒हद्गौर्न वयो॑ दधुश्च॒त्वारि॑ च॥१८॥ [१८]

व॒स॒न्तेन॒र्तुना॑ दे॒वाः। वस॑वस्त्रि॒वृता॑ स्तु॒तम्। र॒थ॒न्त॒रेण॒ तेज॑सा। ह॒विरिन्द्रे॒ वयो॑ दधुः। ग्री॒ष्मेण॑ दे॒वा ऋ॒तुना॑। रु॒द्राः प॑ञ्चद॒शे स्तु॒तम्। बृ॒ह॒ता यश॑सा॒ बलम्॑। ह॒विरिन्द्रे॒ वयो॑ दधुः। व॒र्षाभि॑र्ऋ॒तुना॑ऽऽदि॒त्याः। स्तोमे॑ सप्तद॒शे स्तु॒तम्॥८८॥

वै॒रू॒पेण॑ वि॒शौज॑सा। ह॒विरिन्द्रे॒ वयो॑ दधुः। शा॒र॒देन॒र्तुना॑ दे॒वाः। ए॒क॒वि॒ꣳश ऋ॒भवः॑ स्तु॒तम्। वै॒रा॒जेन॑ श्रि॒या श्रियम्॑। ह॒विरिन्द्रे॒ वयो॑ दधुः। हे॒म॒न्तेन॒र्तुना॑ दे॒वाः। म॒रुत॑स्त्रि॒णवे स्तु॒तम्। बले॑न॒ शक्क॑रीः॒ सहः॑। ह॒विरिन्द्रे॒ वयो॑ दधुः। शै॒शि॒रेण॒र्तुना॑ दे॒वाः। त्र॒य॒स्त्रि॒ꣳशे॑ऽमृतꣳ स्तु॒तम्। स॒त्येन॑ रे॒वतीः॑ क्ष॒त्रम्। ह॒विरिन्द्रे॒

वयो॑ दधुः॥८९॥

स्तोमे॑ सप्तद॒शे स्तु॒तꣳ सहो॑ ह॒विरिन्द्रे॒ वयो॑ दधुश्च॒त्वारि॑ च (व॒स॒न्तेन॑ ग्री॒ष्मेण॑ व॒र्षाभिः॑ शार॒देन॑ हेम॒न्तेन॑ शैशि॒रेण॒ षट् ॥)॥१९॥ [१९]

दे॒वं ब॒र्॒हिरिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वन्दे॒वम॑वर्धयत्। गा॒य॒त्रिया छन्द॑सेन्द्रि॒यम्। तेज॒ इन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वीर्द्वारो॑ दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वीर्दे॒वम॑वर्धयन्। उ॒ष्णिहा॒ छन्द॑सेन्द्रि॒यम्। प्रा॒णमिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥९०॥

दे॒वी दे॒वं व॑यो॒धसम्॑। उ॒षे इन्द्र॑मवर्धताम्। अ॒नु॒ष्टुभा॒ छन्द॑सेन्द्रि॒यम्। वाच॒मिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑। दे॒वी जोष्ट्री॑ दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वी दे॒वम॑वर्धताम्। बृ॒ह॒त्या छन्द॑सेन्द्रि॒यम्। श्रोत्र॒मिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑॥९१॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वी दे॒वम॑वर्धताम्। प॒ङ्क्त्या छन्द॑सेन्द्रि॒यम्। शु॒क्रमिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑। दे॒वा दैव्या॒ होता॑रा दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वा दे॒वम॑वर्धताम्। त्रि॒ष्टुभा॒ छन्द॑सेन्द्रि॒यम्। त्विषि॒मिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑॥९२॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीर्व॑यो॒धसम्॑। पति॒मिन्द्र॑मवर्धयन्। जग॑त्या॒ छन्द॑सेन्द्रि॒यम्। बल॒मिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सु॒वने॑

वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवो नराशꣳसो देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्। विराजा छन्दसेन्द्रियम्। रेत इन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥९३॥

देवो वनस्पतिर्देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्। द्विपदा छन्दसेन्द्रियम्। भगमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवं बर्हिर्वारितीनान्देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवन्देवमवर्धयत्। ककुभा छन्दसेन्द्रियम्। यश इन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्। अतिच्छन्दसा छन्दसेन्द्रियम्। क्षत्रमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥९४॥

वियन्तु यज वीतां यज वीतां यज वेतु यज वेतु यज पञ्च च (देवं बर्हिर्गायत्रिया तेजः। देवीर्द्वारं उष्णिहा प्राणम्। देवी देवमुषे अनुष्टुभा वाचम्। देवी जोष्ट्री बृहत्या श्रोत्रम्। देवी ऊर्जाहुती पङ्क्त्या शुक्रम्। देवा दैव्या होतारा त्रिष्टुभा त्विषिम्। देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीः पतिं जगत्या बलम्। देवो नराशꣳसो विराजा रेतः। देवो वनस्पतिर्द्विपदा भगम्। देवं बर्हिर्वारितीनाङ्ककुभा यशः। देवो अग्निः स्विष्टकृदतिच्छन्दसा क्षत्रम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयꣳश्चतुरवर्धतामेकोऽवर्धयꣳ श्चतुरवर्धयत् ॥)॥२०॥ [२०]

स्वाद्वीन्त्वा सोमः सुरावन्तꣳ सीसेन मित्रोऽसि यद्देवा होता यक्षत्समिधेन्द्रꣳ समिद्ध इन्द्र आचर्षणिप्रा देवं बर्हिर्होता यक्षत्समिधाऽग्निꣳ समिद्धो अग्निरश्विनाऽश्विना हविरिन्द्रियन्देवं बर्हिः सरस्वत्यग्निमद्योशन्तो होता यक्षदिडस्पदे समिद्धो अग्निः समिधा वसन्तेनर्तुना देवं बर्हिरिन्द्रं वयोधसं विꣳशतिः॥२०॥

स्वा॒द्वीन्त्वाऽमी॑मदन्त पि॒तरः॒ साम्रा॑ज्याय पू॒तं प॒वित्रे॑णो॒षासा॒नक्ता॒ बद॑रै॒रधा॑तान्दे॒व इन्द्रो॒ वन॒स्पतिः॑ पष्ठ॒वाह॒ङ्गान्दे॒वी दे॒वं व॑यो॒धसं॒ चतु॑र्नवतिः॥९४॥

स्वा॒द्वीन्त्वा॑ वेतु॒ यज॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

त्रिवृत्स्तोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वै त्रिवृत्। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। अग्निष्टोमः सोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वा अग्निष्टोमः। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। रथन्तरꣳ साम भवति। ब्रह्मवर्चसं वै रथन्तरम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। परिस्रजी होता भवति॥१॥

अरुणो मिर्मिरस्त्रिशुक्रः। एतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपम्। रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। बृहस्पतिरकामयत देवानां पुरोधाङ्गच्छेयमिति। स एतं बृहस्पतिसवमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो वै स देवानां पुरोधामगच्छत्। यः पुरोधाकामः स्यात्। स बृहस्पतिसवेन यजेत॥२॥

पुरोधामेव गच्छति। तस्य प्रातः सवने सन्नेषु नाराशꣳसेषु। एकादश दक्षिणा नीयन्ते। एकादश माध्यंदिने सवने सन्नेषु नाराशꣳसेषु। एकादश तृतीयसवने सन्नेषु नाराशꣳसेषु। त्रयस्त्रिꣳशत्सम्पद्यन्ते। त्रयस्त्रिꣳशद्वै देवताः। देवता एवावरुन्धे। अश्वश्चतुस्त्रिꣳशः। प्राजापत्यो वा अश्वः॥३॥

प्रजापतिश्चतुस्त्रिꣳशो देवतानाम्। यावतीरेव देवताः। ता एवावरुन्धे। कृष्णाजिनेऽभिषिञ्चति। ब्रह्मणो वा एतद्रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्। ब्रह्मवर्चसेनैवैनꣳ समर्धयति। आज्येनाभिषिञ्चति। तेजो वा आज्यम्।

तेज॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति॥४॥

होता॑ भवति यजेत॒ वा अश्वौ॑ दधाति॥१॥ [१]

यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निमु॑खा॒ ह्यृद्धिः॑। अथ॒ यत्पौ॒ष्णः। पुष्टि॒र्वै पू॒षा। पुष्टि॒र्वैश्य॑स्य। पुष्टि॑मे॒वाव॑ रुन्धे। प्र॒स॒वाय॑ सावि॒त्रः। अथ॒ यत्त्वा॒ष्ट्रः। त्वष्टा॒ हि रू॒पाणि॑ विक॒रोति॑। नि॒र्व॒रु॒ण॒त्वाय॑ वारु॒णः॥५॥

अथो॒ य ए॒व कश्च॒ सन्त्सू॒यते॑। स हि वा॑रु॒णः। अथ॒ यद्वै॑श्वदे॒वः। वै॒श्व॒दे॒वो हि वैश्य॑ः। अथ॒ यन्मा॑रु॒तः। मा॒रु॒तो हि वैश्य॑ः। स॒प्तैतानि॑ ह॒वीꣳषि॑ भवन्ति। स॒प्तग॑णा॒ वै म॒रुत॑ः। पृश्नि॑ः पष्ठौ॒ही मा॑रु॒त्या ल॑भ्यते। विड्वै म॒रुत॑ः। विश॑ ए॒वैतन्म॑ध्य॒तो॑ऽभिषि॑च्यते। तस्मा॒द्वा ए॒ष वि॒शः प्रि॒यः। वि॒शो हि म॑ध्य॒तो॑ऽभिषि॒च्यते॑। ऋ॒ष॒भ॒चर्मे॑ऽध्य॒भिषि॑ञ्चति। स हि प्र॑जनयि॒ता। द॒ध्नाऽभिषि॑ञ्चति। ऊग्वा अ॒न्नाद्य॑ं दधि॑। ऊ॒र्जैवैन॑म॒न्नाद्ये॑न॒ सम॑र्धयति॥६॥

वा॒रु॒णो विड्वै म॒रुतो॒ऽष्टौ च॑॥२॥ [२]

यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। आ॒ग्ने॒यो वै ब्रा॑ह्म॒णः। अथ॒ यत्सौ॒म्यः। सौ॒म्यो हि ब्रा॑ह्म॒णः। प्र॒स॒वाये॒व सा॑वि॒त्रः। अथ॒ यद्बा॑र्हस्प॒त्यः। ए॒तद्वै ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ वाक्प॒तीयम्॑। अथ॒ यद॑ग्नीषो॒मीय॑ः। आ॒ग्ने॒यो वै ब्रा॑ह्म॒णः। तौ य॒दा स॒ङ्गच्छे॑ते ॥७॥

अथ॑ वी॒र्या॑वत्तरो भवति। अथ॒ यत्सा॑रस्व॒तः। ए॒तद्धि प्र॒त्यक्षं॑ ब्राह्म॒णस्य॑ वाक्प॒तीयम्॑। नि॒र्व॒रु॒ण॒त्वाये॒व वा॑रु॒णः। अथो॒ य

एव कश्च सन्त्सूयते। स हि वारुणः। अथ यद्द्यावापृथिव्यः। इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्। तं द्यावापृथिवी नान्वमन्येताम्। तमेतेनैव भागधेयेनान्वमन्येताम्॥८॥

वज्रस्य वा एषोऽनुमानाय। अनुमतवज्रः सूयाता इति। अष्टावेतानि हवीꣳषि भवन्ति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्री ब्रह्मवर्चसम्। गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। हिरण्येन घृतमुत्पुनाति। तेजस एव रुचे। कृष्णाजिनेऽभिषिञ्चति। ब्रह्मणो वा एतद्रूपꣳ सामयो रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्। ब्रह्मन्नेवैनमृग्ग्सामयोरध्यभिषिञ्चति। घृतेनाभिषिञ्चति। तथा वीर्यावत्तरो भवति॥९॥

सङ्गच्छेते भागधेयेनान्वमन्येताꣳ रूपश्चत्वारि च॥३॥ [३]

न वै सोमेन सोमस्य सवोऽस्ति। हतो ह्येषः। अभिषुतो ह्येषः। न हि हतः सूयते। सौमीꣳ सूतवशामा लभते। सोमो वै रेतोधाः। रेत एव तद्दधाति। सौम्यर्चाऽभिषिञ्चति। रेतोधा ह्येषा। रेतः सोमः। रेत एवास्मिन्दधाति। यत्किं च राजसूयमृते सोमम्। तत्सर्वं भवति। अषाढं युत्सु पृतनासु पप्रिम्। सुवर्षामप्स्वां वृजनस्य गोपाम्। भरेषुजाꣳ सुक्षितिꣳ सुश्रवसम्। जयन्तन्त्वामनु मदेम सोम॥१०॥

रेतः सोमः सप्त च॥४॥ [४]

यो वै सोमेन सूयते। स देवसवः। यः पशुना सूयते। स

दे॑वस॒वः। य इष्ट्या॑ सू॒यते॑। स म॑नुष्यस॒वः। ए॒तं वै पृथ॑ये दे॒वाः प्राय॑च्छन्। ततो॒ वै सोऽप्या॑र॒ण्यानां॑ पशू॒नाम॑सूयत। याव॑तीः किय॑तीश्च प्र॒जा वाचं॒ वद॑न्ति। तासा॒ꣳ सर्वा॑साꣳ सूयते॥११॥

य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। ना॒रा॒श॒ꣳस्यर्चाऽभिषि॑ञ्चति। म॒नु॒ष्या॑ वै नरा॒शꣳस॑ः। नि॒ह्नुत्य॒ वावैतत्। अथा॒भिषि॑ञ्चति। यत्किं च॑ राज॒सूय॑मनुत्तरवे॒दीकम्॑। तत्सर्वं॑ भवति। ये मे॑ पञ्चा॒शत॑न्द॒दुः। अश्वा॑नाꣳ स॒धस्तु॑तिः। द्यु॒मद॑ग्ने॒ महि॒ श्रवः॑। बृ॒हत्कृ॑धि म॒घोना॑म्। नृ॒वद॑मृत नृ॒णाम्॥१२॥

सू॒यते॒ स॒धस्तु॑ति॒स्त्रीणि॑ च॥५॥ [५]

ए॒ष गो॑स॒वः। ष॒ड्वि॒ꣳश उ॒क्थ्यो॑ बृ॒हत्सा॑मा। पव॑माने कण्वरथन्त॒रं भ॑वति। यो वै वा॑ज॒पेय॑ः। स स॑म्राट्स॒वः। यो रा॑ज॒सूय॑ः। स व॑रुणस॒वः। प्र॒जाप॑ति॒ः स्वाराज्यं॑ परमे॒ष्ठी। स्वाराज्य॒ङ्गौरे॒व। गौरि॑व भवति॥१३॥

य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। उ॒भे बृ॑हद्रथन्त॒रे भ॑वतः। तद्धि स्वाराज्यम्। अ॒युतं॒ दक्षि॑णाः। तद्धि स्वाराज्यम्। प्र॒ति॒धुषा॒ऽभिषि॑ञ्चति। तद्धि स्वाराज्यम्। अनु॑द्धते॒ वेद्यै॑ दक्षिण॒त आ॑हव॒नीय॑स्य बृह॒तः स्तो॒त्रं प्रत्य॒भिषि॑ञ्चति। इ॒यं वाव र॑थन्त॒रम्॥१४॥

अ॒सौ बृ॒हत्। अ॒नयो॑रे॒वैन॒मन॑न्तर्हितम॒भिषि॑ञ्चति। प॒शु॒स्तो॒मो

वा एषः। तेन गोसवः। षड्विꣳशः सर्वः। रेवज्ज्ञातः सहसा वृद्धः। क्षत्राणां क्षत्रभृत्तमो वयोधाः। महान्महित्वे तस्तभानः। क्षत्रे राष्ट्रे च जागृहि। प्रजापतेस्त्वा परमेष्ठिनः स्वाराज्येनाभिषिञ्चामीत्याह। स्वाराज्यमेवैनङ्गमयति॥१५॥

इव भवति रथन्तरमाहैकं च॥६॥ [६]

सिꣳहे व्याघ्र उत या पृदाकौ। त्विषिरग्नौ ब्राह्मणे सूर्ये या। इन्द्रं या देवी सुभगा जजान। सा न आगन्वर्चसा संविदाना। या राजन्ये दुन्दुभावायतायाम्। अश्वस्य क्रन्द्ये पुरुषस्य मायौ। इन्द्रं या देवी सुभगा जजान। सा न आगन्वर्चसा संविदाना। या हस्तिनि द्वीपिनि या हिरण्ये। त्विषिरश्वेषु पुरुषेषु गोषु॥१६॥

इन्द्रं या देवी सुभगा जजान। सा न आगन्वर्चसा संविदाना। रथे अक्षेषु वृषभस्य वाजे। वाते पर्जन्ये वरुणस्य शुष्मे। इन्द्रं या देवी सुभगा जजान। सा न आगन्वर्चसा संविदाना। राडसि विराडसि। सम्राडसि स्वराडसि। इन्द्राय त्वा तेजस्वते तेजस्वन्तꣳ श्रीणामि। इन्द्राय त्वौजस्वत ओजस्वन्तꣳ श्रीणामि॥१७॥

इन्द्राय त्वा पयस्वते पयस्वन्तꣳ श्रीणामि। इन्द्राय त्वाऽऽयुष्मत आयुष्मन्तꣳ श्रीणामि। तेजोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि। तेजस्वदस्तु मे मुखम्। तेजस्वच्छिरो अस्तु

मे। तेजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। तेजसा सम्पिपृग्धि मा। ओजोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि॥१८॥

ओजस्वदस्तु मे मुखम्। ओजस्वच्छिरो अस्तु मे। ओजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। ओजसा सं पिपृग्धि मा। पयोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि। पयस्वदस्तु मे मुखम्। पयस्वच्छिरो अस्तु मे। पयस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। पयसा सं पिपृग्धि मा॥१९॥

आयुरसि। तत्ते प्र यच्छामि। आयुष्मदस्तु मे मुखम्। आयुष्मच्छिरो अस्तु मे। आयुष्मान् विश्वतः प्रत्यङ्। आयुषा सं पिपृग्धि मा। इममग्न आयुषे वर्चसे कृधि। प्रियꣳ रेतो वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ। विश्वे देवा जरदष्टिर्यथाऽसत्॥२०॥

आयुरसि विश्वायुरसि। सर्वायुरसि सर्वमायुरसि। यतो वातो मनोजवाः। यतः क्षरन्ति सिन्धवः। तासान्त्वा सर्वासाꣳ रुचा। अभिषिञ्चामि वर्चसा। समुद्र इवासि गह्मना। सोम इवास्यदाभ्यः। अग्निरिव विश्वतः प्रत्यङ्। सूर्य इव ज्योतिषा विभूः॥२१॥

अपां यो द्रवणे रसः। तमहमस्मा आमुष्यायणाय। तेजसे ब्रह्मवर्चसाय गृह्णामि। अपां य ऊर्मौ रसः। तमहमस्मा आमुष्यायणाय। ओजसे वीर्याय गृह्णामि। अपां यो मध्यतो

रसः। तमहमस्मा आमुष्यायणाय। पुष्टैं प्रजनंनाय गृह्णामि। अपां यो यज्ञियो रसः। तमहमस्मा आमुष्यायणाय। आयुषे दीर्घायुत्वाय गृह्णामि॥२२॥

गोष्वोजस्वन्तꣳ श्रीणाम्योजोऽसि तत्ते प्रयच्छामि पयसा सम्पिंपृग्धि माऽसंद्विभूर्यज्ञियो रसो द्वे च॥७॥

[७]

अभिप्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्ता सपत्नहा। आतिष्ठ मित्रवर्धनः। तुभ्यं देवा अधिब्रवन्। अङ्कौ न्यङ्कावभित आतिष्ठ वृत्रहन्नथम्। आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषन्। श्रियं वसानश्चरति स्वरोचाः। महत्तदस्यासुरस्य नाम। आ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ। अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु बृहस्पतिः॥२३॥

अनु सोमो अन्वग्निरावीत्। अनु त्वा विश्वे देवा अवन्तु। अनु सप्त राजानो य उताभिषिक्ताः। अनु त्वा मित्रावरुणाविहावतम्। अनु द्यावापृथिवी विश्वशम्भू। सूर्यो अहोभिरनु त्वाऽवतु। चन्द्रमा नक्षत्रैरनु त्वाऽवतु। द्यौश्च त्वा पृथिवी च प्रचेतसा। शुक्रो बृहद्दक्षिणा त्वा पिपर्तु। अनु स्वधा चिकिताꣳ सोमो अग्निः। आऽयं पृणक्तु रजसी उपस्थम्॥२४॥

बृहस्पतिः सोमो अग्निरेकं च॥८॥ [८]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्। स एतं प्रजापतिरोदनमपश्यत्। सोऽन्नं भूतोऽतिष्ठत्। ता अन्यत्रान्नाद्यमविंत्वा। प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त। अन्नमेवैनं

भूतं पश्यन्तीः प्रजा उपावर्तन्ते। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद। सर्वाण्यन्नानि भवन्ति॥२५॥

सर्वे पुरुषाः। सर्वाण्येवान्नान्यव रुन्धे। सर्वान्पुरुषान्। राडसि विराडसीत्याह। स्वाराज्यमेवैनङ्गमयति। यद्धिरण्यन्ददाति। तेजस्तेनावरुन्धे। यत्तिसृधन्वम्। वीर्यन्तेन। यदष्ट्राम्॥२६॥

पुष्टिन्तेन। यत्कमण्डलुम्। आयुष्टेन। यद्धिरण्यमा बध्नाति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवास्मिन्दधाति। अथो तेजो वै हिरण्यम्। तेज एवात्मन्धत्ते। यदोदनं प्राश्नाति। एतदेव सर्वमवरुध्य॥२७॥

तदस्मिन्नेकधाऽधात्। रोहिण्याङ्गार्यः। यद्ब्राह्मण एव रोहिणी। तस्मादेव। अथो वर्ष्मैवैनꣳ समानानां करोति। उद्यता सूर्येण कार्यः। उद्यन्तं वा एतꣳ सर्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति। दिदृक्षेण्यो दर्शनीयो भवति। य एवं वेद। ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥२८॥

अवेत्योऽवभृथा ३ ना ३ इति। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति। तत्स्विदेवावैति। तन्नावैति। त्रिभिः पवयति। त्रय इमे लोकाः। एभिरेवैनं लोकैः पवयति। अथो अपां वा एतत्तेजो वर्चः। यद्दर्भाः। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति। अपामेवैनन्तेजसा वर्चसाऽभिषिञ्चति॥२९॥

भवन्त्यष्ट्रांमवरुध्य वदन्ति दर्भा यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयत्येकं च॥९॥ [९]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं

पञ्चशारदीयमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो वै स बहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स पञ्चशारदीयेन यजेत। बहोरेव भूयान्भवति। मरुत्स्तोमो वा एषः। मरुतो हि देवानां भूयिष्ठाः॥३०॥

बहुर्भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। पञ्चशारदीयो भवति। पञ्च वा ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतितिष्ठति। अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः। पाङ्क्तो यज्ञः। यज्ञमेवाव रुन्धे। सप्तदशꣳ स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै॥३१॥

भूयिष्ठा यन्ति द्वे च॥१०॥ [१०]

अगस्त्यो मरुद्भ्य उक्षणः प्रौक्षत्। तानिन्द्र आदत्त। त एनं वज्रमुद्यत्याभ्यायन्त। तानगस्त्यश्चैवेन्द्रश्च कयाशुभीयेनाशमयताम्। ताञ्छान्तानुपाह्वयत। यत्कयाशुभीयं भवति शान्त्यै। तस्मादेत ऐन्द्रामारुता उक्षाणः सवनीया भवन्ति। त्रयः प्रथमेऽहन्ना लभ्यन्ते। एवं द्वितीये। एवन्तृतीये॥३२॥

एवं चतुर्थे। पञ्चोत्तमेऽहन्ना लभ्यन्ते। वर्षिष्ठमिव ह्येतदहः। वर्षिष्ठः समानानां भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। स्वाराज्यं वा एष यज्ञः। एतेन वा एकया वा कान्दमः स्वाराज्यमगच्छत्। स्वराज्यं गच्छति। य एतेन यजते॥३३॥

य उं चैनमेवं वेद। मारुतो वा एष स्तोमः। एतेन वै मरुतो देवानां भूयिष्ठा अभवन्। भूयिष्ठः समानानां भवति। य एतेन यजते। य उं चैनमेवं वेद। पञ्चशारदीयो वा एष यज्ञः। आ पञ्चमात्पुरुषादन्नमत्ति। य एतेन यजते। य उं चैनमेवं वेद। सप्तदशꣳ स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेरेव नैति॥३४॥

तृतीयं गच्छति य एतेन यजतेऽत्ति य एतेन यजते य उं चैनमेवं वेद त्रीणि च (अगस्त्यः स्वाराज्यं मारुतः पञ्चशारदीयो वा एष यज्ञः सप्तदशं प्रजापतेरेव नैति ॥)॥११॥ [११]

अस्या जरासो दमा मरित्राः। अर्चद्धूमासो अग्नयः पावकाः। श्विचीचयः श्वात्रासो भुरण्यवः। वनर्षदो वायवो न सोमाः। यजा नो मित्रावरुणा। यजा देवाꣳ ऋतं बृहत्। अग्ने यक्षि स्वन्दमम्। अश्विना पिबतꣳ सुतम्। दीद्यग्नी शुचिव्रता। ऋतुना यज्ञवाहसा॥३५॥

द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे। अन्याऽन्या वत्समुप धापयेते। हरिरन्यस्यां भवति स्वधावान्। शुक्रो अन्यस्यान्ददृशे सुवर्चाः। पूर्वापरं चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परि यातो अध्वरम्। विश्वान्यन्यो भुवनाऽभि चष्टे। ऋतूनन्यो विदधज्जायते पुनः। त्रीणि शता त्रीषहस्राण्यग्निम्। त्रिꣳशच्च देवा नव चाऽसपर्यन्॥३६॥

औक्षन्घृतैरास्तृणन्बर्हिरस्मै। आदिद्धोतारन्न्यषादयन्त।

अ॒ग्निना॒ऽग्निः समि॑ध्यते। क॒विर्गृ॒हप॑ति॒र्युवा॑। ह॒व्य॒वाड्जु॒ह्वा॑स्यः। अ॒ग्निर्दे॒वानां॑ ज॒ठरम्॑। पू॒तद॑क्षः क॒विक्र॑तुः। दे॒वो दे॒वेभि॒रा ग॑मत्। अ॒ग्निश्रियो॑ म॒रुतो॑ वि॒श्वकृ॑ष्टयः। आ त्वे॒षमु॒ग्रमव॑ ईमहे व॒यम्॥३७॥

ते स्वा॒निनो॑ रु॒द्रिया॑ व॒र्षनि॑र्णिजः। सि॒ꣳहा न हे॒षक्र॑तवः सु॒दान॑वः। यदु॑त्त॒मे म॑रुतो मध्य॒मे वा॑। यद्वा॑ऽव॒मे सु॑भगासो दि॒वि ष्ठ। ततो॑ नो रुद्रा उ॒त वा॒ऽन्वस्य॑। अग्ने॑ वि॒त्ताद्धविषो॒ यद्यजा॑मः। ईडे॑ अ॒ग्निꣳ स्ववं॑स॒न्नमो॑भिः। इ॒ह प्र॑स॒त्तो वि च॑ यत्कृ॒तन्नः॑। रथै॑रिव॒ प्रभ॑रे वाज॒यद्भिः॑। प्र॒द॒क्षि॒णिन्म॒रुता॒ꣳ स्तोम॑मृध्याम्॥३८॥

श्रु॒धि श्रु॑त्कर्ण॒ वह्नि॑भिः। दे॒वैर॑ग्ने स॒यावे॑भिः। आसी॑दन्तु ब॒र्हिषि॑। मि॒त्रो वरु॑णो अर्य॒मा। प्रा॒त॒र्यावा॑णो अध्व॒रम्। विश्वे॑षा॒मदि॑तिर्य॒ज्ञिया॑नाम्। विश्वे॑षा॒मति॑थि॒र्मानु॑षाणाम्। अ॒ग्निर्दे॒वाना॒मव॑ आवृणा॒नः। सु॒मृ॒डी॒को भवतु वि॒श्ववे॑दाः। त्वे अ॑ग्ने सुम॒तिं भिक्ष॑माणाः॥३९॥

दि॒वि श्रवो॑ दधिरे य॒ज्ञिया॑सः। नक्ता॑ च च॒क्रुरु॒षसा॒ विरू॑पे। कृ॒ष्णं च॒ वर्ण॑मरु॒णं च॒ सन्धुः॑। त्वाम॑ग्न आदि॒त्यास॑ आ॒स्यम्॑। त्वाञ्जि॒ह्वाꣳ शुच॑यश्चक्रिरे कवे। त्वाꣳ रा॑ति॒षाचो॑ अध्व॒रेषु॑ सश्चिरे। त्वे दे॒वा ह॒विर॑द॒न्त्याहु॑तम्। नि त्वा॑ य॒ज्ञस्य॒ साध॑नम्। अग्ने॒ होता॑रमृ॒त्विजम्॑। व॒नु॒ष्वद्दे॑व धीमहि

प्रचेतसम्। जीरन्दूतममर्त्यम्॥४०॥

यज्ञवाहुसासपर्यन्वयमृद्ध्यां भिक्षमाणाः प्रचेतसमेकं च॥१२॥ [१२]

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि। वायुर्न नियुतो नो अच्छ। पिबास्यन्धो अभिसृष्टो अस्मे। इन्द्रः स्वाहा ररिमा ते मदाय। कस्य वृषा सुते सचा। नियुत्वान्वृषभो रणत्। वृत्रहा सोमपीतये। इन्द्रं वयम्महाधने। इन्द्रमर्भे हवामहे। युजं वृत्रेषु वज्रिणम्॥४१॥

द्विता यो वृत्रहन्तमः। विद इन्द्रः शतक्रतुः। उप नो हरिभिः सुतम्। स सूर आजनयं ज्योतिरिन्द्रम्। अया धिया तरणिरद्रिबर्हाः। ऋतेन शुष्मी नवमानो अर्कैः। व्युस्त्रिधो अस्रो अद्रिर्बिभेद। उतत्यदाश्वश्वियम्। यदिन्द्र नाहुषीष्वा। अग्रे विक्षु प्रतीदयत्॥४२॥

भरेष्विन्द्रꣳ सुहवꣳ हवामहे। अꣳहोमुचꣳ सुकृतन्दैव्यं जनम्। अग्निम्मित्रं वरुणꣳ सातये भगम्। द्यावापृथिवी मरुतः स्वस्तये। महि क्षेत्रं पुरुश्चन्द्रं वि विद्वान्। आदित्सखिभ्यश्चरथꣳ समैरत्। इन्द्रो नृभिरजनद्दीद्यानः साकम्। सूर्यमुषसङ्गातुमग्निम्। उरुं नो लोकमनु नेषि विद्वान्। सुवर्वज्ज्योतिरभयꣳ स्वस्ति॥४३॥

ऋष्वा त इन्द्र स्थविरस्य बाहू। उपस्थेयाम शरणा बृहन्ता। आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्व याहि।

वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्र। अस्मे दधद्वृषणꣳ शुष्ममिन्द्र। इन्द्राय गाव आशिरम्। दुदुह्रे वज्रिणे मधु। यत्सीमुपह्वरे विदत्। तास्ते वज्रिन्धेनवो जोजयुर्नः॥४४॥

गभस्तयो नियुतो विश्ववाराः। अहरहर्भूय इज्जोगुवानाः। पूर्णा इन्द्र क्षुमतो भोजनस्य। इमान्ते धियं प्र भरे महो महीम्। अस्य स्तोत्रे धिषणा यत्त आनजे। तमुत्सवे च प्रसवे च सासहिम्। इन्द्रं देवासः शवसा मदन्ननु॥४५॥

वज्रिणमयत्स्वस्ति जोजयुर्नः सप्त च॥१३॥ [१३]

प्रजापतिः पशूनसृजत। तेऽस्मात्सृष्टाः परां च आयन्। तानग्निष्टोमेन नाप्नोत्। तानुक्थ्येन नाप्नोत्। तान्षोडशिना नाप्नोत्। तान्रात्रिया नाप्नोत्। तान्त्सन्धिना नाप्नोत्। सोऽग्निमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तानग्निस्त्रिवृता स्तोमेन नाप्नोत्॥४६॥

स इन्द्रमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तानिन्द्रः पञ्चदशेन स्तोमेन नाप्नोत्। स विश्वान्देवानब्रवीत्। इमान्म ईप्सतेति। तान् विश्वेदेवाः सप्तदशेन स्तोमेन नाप्नुवन्। स विष्णुमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तान् विष्णुरेकविꣳशेन स्तोमेनाप्नोत्। वारवन्तीयेनावारयत॥४७॥

इदं विष्णुर्वि चक्रम इति व्यक्रमत। यस्मात्पशवः प्रप्रेव भ्रꣳशेरन्। स एतेन यजेत। यदाप्नोत्। तदप्तोर्यामस्याप्तोर्यामत्वम्। एतेन वै देवा जैत्वानि जित्वा। यङ्कामममकामयन्त तमाप्नुवन्।

यङ्काम॑ङ्का॒मय॑ते। तमे॒तेना॑प्नोति॥४८॥

स्तोमे॑न॒ नाप्नो॑दवारयत॒ नव॑ च॥१४॥ [१४]

व्या॒घ्रो॑ऽयम॒ग्नौ च॑रति॒ प्रवि॑ष्टः। ऋषी॑णां पु॒त्रो अ॑भिशस्ति॒पा अ॒यम्। न॒म॒स्का॒रेण॒ नम॑सा ते जुहोमि। मा दे॒वानां॑ मिथु॒याक॑र्म भा॒गम्। सावी॒र्हि दे॑व प्रस॒वाय॑ पित्रे। व॒र्ष्माण॑मस्मै वरि॒माण॑मस्मै। अथा॒स्मभ्य॑ꣳ सवितः स॒र्वता॑ता। दि॒वेदि॑व॒ आ सु॑वा॒ भूरि॑ प॒श्वः। भू॒तो भू॒तेषु॑ चरति॒ प्रवि॑ष्टः। स भू॒ताना॒मधि॑पतिर्बभूव॥४९॥

तस्य॑ मृ॒त्यौ च॑रति राज॒सूयम्॑। स राजा॑ रा॒ज्यमनु॑ मन्यतामि॒दम्। येभि॒ः शिल्पै॑ः पप्रथा॒नामदृ॑ꣳहत्। येभि॒र्द्याम॒भ्यपि॑ꣳशत्प्र॒जाप॑तिः। येभि॒र्वाचं॑ वि॒श्वरू॑पाꣳ स॒मव्य॑यत्। तेने॒ममग्न॑ इ॒ह वर्च॑सा॒ सम॑ङ्ग्धि। येभि॑रादि॒त्यस्तप॑ति॒ प्र के॒तुभि॑ः। येभि॒ः सूर्यो॑ दद॒शे चि॒त्रभा॑नुः। येभि॒र्वाचं॑ पुष्क॒लेभि॒रव्य॑यत्। तेने॒ममग्न॑ इ॒ह वर्च॑सा॒ सम॑ङ्ग्धि॥५०॥

आऽयं भा॑तु॒ शव॑सा॒ पञ्च॑ कृ॒ष्टीः। इन्द्र॑ इव ज्ये॒ष्ठो भ॑वतु प्र॒जावान्॑। अ॒स्मा अ॑स्तु पुष्क॒लश्चि॒त्रभा॑नु। आऽयं पृ॑णक्तु॒ रज॑सी उ॒पस्थम्॑। यत्ते॒ शिल्पं॑ कश्यप रोच॒नाव॑त्। इ॒न्द्रि॒याव॑त्पुष्क॒लश्चि॒त्रभा॑नु। यस्मि॒न्त्सूर्या॒ अर्पि॑ताः स॒प्त सा॒कम्। तस्मि॒न्राजा॑न॒मधि॒ विश्र॑ये॒मम्। द्यौर॑सि पृथि॒व्य॑सि। व्या॒घ्रो वैया॒घ्रेऽधि॑ ॥५१॥

विश्र॑यस्व॒ दिशो॑ म॒हीः। विश॑स्त्वा॒ सर्वा॑ वाञ्छन्तु। मा त्वद्रा॒ष्ट्रमधि॑ भ्रशत्। या दि॒व्या आपः॒ पय॑सा सम्बभू॒वुः। या अ॒न्तरि॑क्ष उ॒त पार्थि॑वी॒र्याः। तासा॑न्त्वा॒ सर्वा॑सा꣣ रु॒चा। अ॒भिषि॑ञ्चामि॒ वर्च॑सा। अ॒भि त्वा॒ वर्च॑साऽसिचन्दि॒व्येन॑। पय॑सा स॒ह। यथासा॑ राष्ट्र॒वर्ध॑नः॥५२॥

तथा॑ त्वा सवि॒ता क॑रत्। इन्द्रं॒ विश्वा॑ अवीवृधन्। स॒मु॒द्रव्य॑चस॒ङ्गिरः॑। र॒थीत॑मꣳ रथी॒नाम्। वाजा॑ना॒ꣳ सत्प॑तिं॒ पतिम्॑। वस॑वस्त्वा पु॒रस्ता॑द॒भिषि॑ञ्चन्तु गाय॒त्रेण॒ छन्द॑सा। रु॒द्रास्त्वा॑ दक्षिण॒तो॑ऽभिषि॑ञ्चन्तु॒ त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सा। आ॒दि॒त्यास्त्वा॑ प॒श्चाद॒भिषि॑ञ्चन्तु॒ जाग॑तेन॒ छन्द॑सा। विश्वे॑ त्वा दे॒वा उ॑त्तर॒तो॑ऽभिषि॑ञ्चन्त्वानु॑ष्टुभेन॒ छन्द॑सा। बृह॒स्पति॑स्त्वो॒परि॑ष्टाद॒भिषि॑ञ्चतु॒ पाङ्क्ते॑न॒ छन्द॑सा॥५३॥

अ॒रु॒णन्त्वा॒ वृक॑मु॒ग्रङ्खं॑जङ्क॒रम्। रोच॑मानं म॒रुता॒मग्रे॑ अ॒र्चिषः॑। सूर्य॑वन्तं म॒घवा॑नं विषास॒हिम्। इन्द्र॑मु॒क्थेषु॑ नाम॒हूत॑मꣳ हुवेम। प्र बा॒हवा॑ सिसृतञ्जी॒वसे॑ नः। आ नो॒ गव्यू॑तिमुक्षतं घृ॒तेन॑। आ नो॒ जने॑ श्रवयतं युवाना। श्रु॒तं मे॑ मित्रावरुणा॒ हवे॒मा। इन्द्र॑स्य ते वीर्य॒कृतः॑। बा॒हू उ॒पाव॑ हरामि॥५४॥

ब॒भू॒वाव्य॑य॒त्तेने॒ममग्न इ॒ह वर्च॑सा॒ समङ्धि॒ वैया॒घ्रेऽधि॑ राष्ट्र॒वर्ध॑नः॒ पाङ्क्ते॑न॒ छन्द॑सो॒पाव॑हरामि॥१५॥[१५]

अ॒भि प्रेहि॑ वी॒रय॑स्व। उ॒ग्रश्चेत्ता॑ सपत्न॒हा। आति॑ष्ठ वृत्र॒हन्त॑मः। तुभ्यं॑ दे॒वा अधि॑ब्रवन्। अ॒ङ्कौ न्य॒ङ्कावि॒भितो॒ रथं॒ यौ। ध्वा॒न्तं

वा॑ताग्रमनु॑ स॒ञ्चर॑न्तौ। दू॒रेहे॑तिरिन्द्रि॒यावाँ॑न्पत॒त्री। ते नो॒ऽग्नयः॒ पप्र॑यः पारयन्तु। नम॑स्त ऋषे गद। अव्य॑थायै त्वा स्व॒धायै॑ त्वा॥५५॥

मा न॑ इन्द्रा॒भित॒स्त्वदृ॒ष्वारि॑ष्टासः। ए॒वा ब्र॑ह्म॒न्तवेद॑स्तु। तिष्ठा॒ रथे॒ अधि॒ यद्वज्र॑हस्तः। आ र॒श्मीन्दे॑व युवसे॒ स्वश्वः॑। आ ति॑ष्ठ वृत्रहन्ना॒तिष्ठ॑न्तं॒ परि॑। अनु॒ त्वेन्द्रो॑ मद॒त्वनु॑ त्वा मि॒त्रावरु॑णौ। द्यौश्च॑ त्वा पृथि॒वी च॒ प्रचे॑तसा। शु॒क्रो बृ॒द्दक्षि॑णा त्वा पिपर्तु। अनु॑ स्व॒धा चि॑किता॒ꣳ सोमो॑ अ॒ग्निः। अनु॑ त्वाऽवतु सवि॒ता स॒वेन॑॥५६॥

इन्द्रं॒ विश्वा॑ अवीवृधन्। स॒मु॒द्रव्य॑चसङ्गिरः॑। र॒थीत॑मꣳ रथी॒नाम्। वाजा॑ना॒ꣳ सत्प॑तिं॒ पतिम्॑। परि॑मा से॒न्या घोषाः॑। ज्यानाँ॑ वृञ्जन्तु गृ॒ध्रवः॑। मे॒थि॒ष्ठाः पिन्व॑माना इ॒ह। माङ्गोप॑तिम॒भि संवि॑शन्तु। तन्मेऽनु॑मति॒रनु॑ मन्यताम्। तन्मा॒ता पृ॑थि॒वी तत्पि॒ता द्यौः॥५७॥

तद्वावा॑णः सोम॒सुतो॑ मयो॒भुवः॑। तद॑श्विना शृणुतꣳ सौभगा यु॒वम्। अव॑ ते॒ हेड॒ उदु॑त्त॒मम्। ए॒ना व्या॒घ्रं प॑रिषस्वजा॒नाः। सि॒ꣳहꣳ हि॑न्वन्ति मह॒ते सौभ॑गाय। स॒मु॒द्रन्न सु॒हव॑न्तस्थि॒वाꣳसम्॑। म॒र्मृ॒ज्यन्ते॑ द्वी॒पिन॑म॒प्स्व॑न्तः। उद॒सावे॑तु॒ सूर्यः॑। उदि॒दं मा॑म॒कं वचः॑। उदि॑हि देव सूर्य। स॒ह व॒ग्नुना॒ मम॑। अ॒हं वा॒चो वि॒वाच॑नम्। मयि॒ वाग॑स्तु धर्ण॒सिः। यन्तु॑ न॒दयो॒ वर्ष॑न्तु प॒र्जन्याः॑। सु॒पि॒प्प॒ला

ओषधयो भवन्तु। अन्नवतामोदनवतामामिक्षवताम्। एषाꣳ राजा भूयसाम्॥५८॥

स्वधायै त्वा सवेन द्यौः सूर्य सप्त च॥१६॥ [१६]

ये केशिनः प्रथमाः सत्रमासत। येभिराभृतं यदिदं विरोचते। तेभ्यो जुहोमि बहुधा घृतेन। रायस्पोषेणेमं वर्चसा सꣳ सृजाथ। नर्ते ब्रह्मणस्तपसो विमोकः। द्विनाम्नी दीक्षा वशिनी ह्युग्रा। प्र केशाः सुवते काण्डिनो भवन्ति। तेषां ब्रह्मेदीशे वपनस्य नान्यः। आ रोह प्रोष्ठं विषहस्व शत्रून्। अवास्राग्दीक्षा वशिनी ह्युग्रा॥५९॥

देहि दक्षिणां प्रतिरस्वायुः। अथामुच्यस्व वरुणस्य पाशात्। येनावपत्सविता क्षुरेण। सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान्। तेन ब्रह्माणो वपतेदमस्योर्जेमम्। रय्या वर्चसा सꣳ सृजाथ। मा ते केशाननु गाद्वर्च एतत्। तथा धाता करोतु ते। तुभ्यमिन्द्रो बृहस्पतिः। सविता वर्च आदधात्॥६०॥

तेभ्यो निधानं बहुधा व्यैच्छन्। अन्तरा द्यावापृथिवी अपः सुवः। दर्भस्तम्बे वीर्यकृते निधाय। पौꣳस्येनेमं वर्चसा सꣳ सृजाथ। बलन्ते बाहुवोः सविता दधातु। सोमस्त्वाऽनक्तु पयसा घृतेन। स्त्रीषु रूपमश्विनेतन्नि धत्तम्। पौꣳस्येनेमं वर्चसा सꣳसृजाथ। यत्सीमन्तङ्कङ्कतस्ते लिलेख। यद्वा क्षुरः परिववर्ज वपꣳस्ते। स्त्रीषु रूपमश्विनेतन्नि धत्तम्।

पौ॒ꣳस्ये॑ने॒मꣳ सꣳ सृ॑जाथो वी॒र्ये॑ण॥६१॥

अवाँस्राग्दी॒क्षा व॒शिनी॒ ह्युग्राऽद॑धाद्व॒वर्ज॒ वपꣳ स्ते॒ द्वे च॑॥१७॥ [१७]

इन्द्रं॒ वै स्वाविशो॑ म॒रुतो॒ नापा॑चायन्। सोऽन॑पचाय्यमान ए॒तं वि॑घ॒नम॑पश्यत्। तमाऽह॑रत्। तेना॑यजत। तेनै॒वासा॒न्तꣳ सꣳ स्त॒म्भं व्य॑हन्। यद्व्यहन्। तद्वि॑घ॒नस्य॑ विघन॒त्वम्। वि पा॒प्मानं॒ भ्रातृ॑व्यꣳ हते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥६२॥

यꣳ राजा॑नं॒ विशो॒ नाप॒चाये॑युः। यो वा॑ ब्राह्म॒णस्तम॑सा पा॒प्मना॒ प्रावृ॑तः स्यात्। स ए॒तेन॑ यजेत। वि॒घ॒नेनै॒वैन॑द्वि॒हत्य॑। वि॒शामाधि॑पत्यं गच्छति। तस्य॒ द्वे द्वा॑द॒शे स्तो॒त्रे भव॑तः। द्वे च॑तुर्वि॒ꣳशे। औद्भि॑द्यमे॒व तत्। ए॒तद्वै क्ष॒त्रस्यौद्भि॑द्यम्। यद॑स्मै॒ स्वाविशो॑ ब॒लिꣳ हर॑न्ति॥६३॥

हर॑न्त्यस्मै॒ विशो॑ ब॒लिम्। ऐन॒मप्र॑तिख्यातं गच्छति। य ए॒वं वेद॑। प्र॒बाहु॒ग्वा अग्रे॑ क्ष॒त्राण्याते॑पुः। तेषा॒मिन्द्रः॑ क्ष॒त्राण्याद॑त्त। न वा इ॒मानि॑ क्ष॒त्राण्य॑भूव॒न्निति॑। तन्नक्ष॑त्राणां नक्षत्र॒त्वम्। आ श्रेय॑सो॒ भ्रातृ॑व्यस्य॒ तेज॑ इन्द्रि॒यन्द॑त्ते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥६४॥

तद्यथा॑ ह॒ वै स॑च॒क्रिणौ॒ कप्ल॑कावु॒पाव॑हितौ॒ स्याता॑म्। ए॒वमे॒तौ यु॒ग्मन्तौ॒ स्तोमौ॑। अ॒युक्षु॒ स्तोमे॑षु क्रियेते। पा॒प्मनोऽप॑हत्यै। अप॑ पा॒प्मानं॒ भ्रातृ॑व्यꣳ हते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। तद्यथा॑ ह॒ वै सू॑तग्राम॒ण्यः॑। ए॒वञ्छन्दाꣳसि। तेष्व॒सावा॑दि॒त्यो बृ॑ह॒तीर॒भ्यू॑ढः॥६५॥

स॒तोबृ॑हतीषु स्तुवते स॒तो बृ॑हन्। प्र॒जया॑ प॒शुभि॑रसा॒नीत्ये॒व। व्यति॑षक्ताभिः स्तुवते। व्यति॑षक्तं॒ वै क्ष॒त्रं वि॒शा। वि॒शैवैनं॑ क्ष॒त्रेण॒ व्यति॑षजति। व्यति॑षक्ताभिः स्तुवते। व्यति॑षक्तो॒ वै ग्रा॑म॒णीः स॑जा॒तैः। स॒जा॒तैरे॒वैनं॒ व्यति॑षजति। व्यति॑षक्ताभिः स्तुवते। व्यति॑षक्तो॒ वै पुरु॑षः पा॒प्मभिः॑। व्यति॑षक्ताभिरे॒वास्य॑ पा॒प्मनो॑ नुदते॥६६॥

वेद॒ हर॑न्त्येनमे॒वं वेदा॒भ्यू॑ढः पा॒प्मभि॒रेकं च॥१८॥ [१८]

त्रि॒वृद्यद॑ग्नेयो॑ऽग्निमु॑खा॒ ह्यृद्धि॒र्यद॑ग्नेय आ॑ग्नेयो न वै सोमे॑न॒ यो वै सोमे॑नै॒ष गो॑स॒वः सि॒ꣳहे॑ऽभि प्रेहि॑ मित्र॒वर्ध॑नः प्र॒जाप॑ति॒स्ता ओ॑द॒नं प्र॒जाप॑तिरकामयत ब॒होर्भूया॑न॒गस्त्यो॒स्या जरा॑स॒स्तिष्ठा॒ हरी॑ प्र॒जाप॑तिः प॒शून्व्या॒घ्रो॑ऽयम॒भिप्रेहि॑ वृत्र॒हन्त॑मो॒ ये के॒शिन॒ इन्द्रं॒ वा अ॒ष्टाद॑श॥१८॥

त्रि॒वृद्यो वै सोमे॒नायु॑रसि ब॒हुर्भ॑वति॒ तिष्ठा॒ हरी॒रथ॒ आयं भा॑तु॒ तेभ्यो॑ नि॒धान॒ꣳ षट्थ्य॑ष्टिः॥६६॥ त्रि॒वृत्पा॒प्मनो॑ नुदते॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥अष्टमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः॥

पीवो॑न्नाꣳ रयि॒वृधः॑ सुमे॒धाः। श्वे॒तः सि॑षक्ति नि॒युता॑मभि॒श्रीः। ते वा॒यवे॒ सम॑नसो॒ वित॑स्थुः। विश्वेन्नरः॑ स्वप॒त्यानि॑ चक्रुः। रा॒येऽनु यज्ञ॒ज्ञतू॒ रोद॑सी उ॒भे। रा॒ये दे॒वी धि॒षणा॑ धाति दे॒वम्। अधा॑ वा॒युन्नि॒युतः॑ सश्चत॒ स्वाः। उ॒त श्वे॒तं वसु॑धितिन्निरे॒के। आ वा॑यो॒ प्र याभिः॑। प्र वा॒युमच्छा॑ बृह॒ती म॑नी॒षा॥१॥

बृ॒हद्र॑यिं वि॒श्ववा॑राꣳ रथ॒प्राम्। द्यु॒तद्या॑मा नि॒युतः॒ पत्य॑मानः। क॒विः क॒विमि॑यक्षसि प्रयज्यो। आ नो॑ नि॒युद्भिः॑ श॒तिनी॑भिरध्व॒रम्। स॒ह॒स्रिणी॑भि॒रुप॑ याहि य॒ज्ञम्। वायो॑ अ॒स्मिन् ह॒विषि॑ मादयस्व। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॒ सदा॑ नः। प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यः। विश्वा॑ जा॒तानि॒ परि॒ ता ब॑भूव। यत्का॑मास्ते जुहु॒मस्तं नो॑ अस्तु॥२॥

व॒यꣳ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। र॒यी॒णां पति॑ं यज॒तं बृ॒हन्तम्॑। अ॒स्मिन्भरे॒ नृत॑मं॒ वाज॑सातौ। प्र॒जाप॑तिं प्रथम॒जामृ॒तस्य॑। यजा॑म दे॒वमधि॑ नो ब्रवीतु। प्रजा॑पते॒ त्वन्नि॑धि॒पाः पु॑रा॒णः। दे॒वाना॑ं पि॒ता ज॑नि॒ता प्र॒जाना॑म्। पति॒र्विश्व॑स्य॒ जग॑तः पर॒स्पाः। ह॒विर्नो॑ देव विह॒वे जु॑षस्व। तवे॒मे लो॒काः प्र॒दिशो॒ दिश॑श्च॥३॥

प॒रा॒वतो॑ नि॒वत॑ उ॒द्वत॑श्च। प्रजा॑पते विश्व॒सृज्जी॒वध॑न्य इ॒दं

नो॑ देव। प्रति॑हर्य ह॒व्यम्। प्र॒जाप॑तिं प्रथ॒मं य॒ज्ञिया॑नाम्। दे॒वाना॒मग्रे॑ यज॒तं य॑जध्वम्। स नो॑ ददातु॒ द्रवि॑ण॒ꣳ सु॒वीर्य॑म्॑। रा॒यस्पोषं॒ वि ष्य॑तु॒ नाभि॑म॒स्मे। यो रा॒य ईशे॑ शतदा॒य उ॒क्थ्यः॑। यः प॑शू॒नाꣳ र॑क्षि॒ता विष्ठि॑तानाम्। प्र॒जाप॑तिः प्रथम॒जा ऋ॒तस्य॑॥४॥

स॒हस्र॑धामा जुषताꣳ ह॒विर्नः॑। सोमा॑पूषणे॒मौ दे॒वौ। सोमा॑पूषणा॒ रज॑सो वि॒मानम्॑। स॒प्तच॑क्र॒ꣳ रथ॒मवि॑श्वमिन्वम्। वि॒षू॒वृतं॒ मन॑सा यु॒ज्यमा॑नम्। तञ्जि॑न्वथो वृषणा॒ पञ्च॑रश्मिम्। दि॒व्य॑न्यः सद॑नञ्च॒क्र उ॒च्चा। पृ॒थि॒व्याम॒न्यो अध्य॒न्तरि॑क्षे। ताव॒स्मभ्यं॑ पुरु॒वारं॑ पुरु॒क्षुम्। रा॒यस्पोषं॒ विष्य॑ता॒न्नाभि॑म॒स्मे॥५॥

धियं॑ पू॒षा जि॑न्वतु विश्वमि॒न्वः। र॒यिꣳ सोमो॑ रयि॒पति॑र्दधातु। अव॑तु दे॒व्यदि॑तिरन॒र्वा। बृ॒हद्व॑देम वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। विश्वा॑न्य॒न्यो भुव॑ना ज॒जान॑। विश्व॑म॒न्यो अ॑भि॒चक्षा॑ण एति। सोमा॑पूषणा॒ववं॑त॒न्धियं॑ मे। यु॒वभ्यां॒ विश्वाः॒ पृत॑ना जयेम। उदु॑त्तमं व॑रु॒णास्त॑म्ना॒द्याम्। यत्किञ्चे॒दङ्कि॑त॒वासः॑। अव॑ ते॒ हेड॒स्तत्त्वा॑ यामि। आ॒दि॒त्याना॒मव॑सा॒ न द॑क्षि॒णा। धा॒रय॑न्त आदि॒त्यास॑स्ति॒स्रो भूमी॑र्धारयन्। य॒ज्ञो दे॒वाना॒ꣳ शुचि॑र॒पः॥६॥

म॒नी॒षाऽस्तुं॑ च॒र्तस्या॒स्मे कि॑त॒वास॑श्च॒त्वारि॑ च॥१॥ [१]

ते शु॒क्रासः॒ शुच॑यो रश्मि॒वन्तः॑। सीद॑न्नादि॒त्या अधि॑

ब॒र्॒हिषि॑ प्रि॒ये। कामे॑न दे॒वाः स॒रथ॑न्दि॒वो नः॑। आ या॑न्तु य॒ज्ञमुप॑ नो जुषा॒णाः। ते सू॒नवो॒ अदि॑तेः पीव॒सामिषम्॑। घृ॒तं पिन्व॒त्प्रति॑हर्यन्नृते॒जाः। प्र य॒ज्ञिया॒ यज॑मानाय येमुरे। आ॒दि॒त्याः काम॑ं पितु॒मन्त॑म॒स्मे। आ नः॑ पु॒त्रा अदि॑तेर्यान्तु य॒ज्ञम्। आ॒दि॒त्यासः॑ प॒थिभि॑र्देव॒यानैः॑ ॥७॥

अ॒स्मे काम॑न्दा॒शुषे॑ स॒न्नम॑न्तः। पुरो॒डाशं॑ घृ॒तव॑न्तं जुषन्ताम्। स्क॒भा॒यत॒ निर्ऋ॑तिꣳ सेध॒ताम॑तिम्। प्र र॒श्मिभि॒र्यत॑माना अमृध्राः। आदि॑त्याः काम॒ प्रय॑तां॒ वष॑ट्कृतिम्। जु॒षध्वं॑ नो ह॒व्यदा॑तिं यजत्राः। आ॒दि॒त्यान्काम॒मव॑से हुवेम। ये भू॒तानि॑ ज॒नय॑न्तो विचि॒रव्युः। सीद॑न्तु पु॒त्रा अदि॑तेरु॒पस्थम्॑। स्ती॒र्णं ब॒र्॒हिर्ह॑वि॒रद्या॑य दे॒वाः॥८॥

स्ती॒र्णं ब॒र्॒हिः सी॑दता य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। ध्रा॒जाः सेध॑न्तो॒ अम॑तिन्दु॒रेवा॑म्। अ॒स्मभ्यं॑ पुत्रा अदिते॒ः प्र य॑ꣳसत। आदि॑त्या॒ः काम॑ ह॒विषो॑ जुषा॒णाः। अग्ने॒ नय॑ सु॒पथा॑ रा॒ये अ॒स्मान्। विश्वा॑नि देव व॒युना॑नि वि॒द्वान्। यु॒यो॒ध्य॑स्मज्जुहुरा॒णमेनः॑। भूयि॑ष्ठान्ते॒ नम॑ उक्तिं विधेम। प्र वः॑ शु॒क्राय॑ भा॒नवे॑ भरध्वम्। ह॒व्यं म॒तिश्चा॒ग्नये॒ सुपू॑तम्॥९॥

यो दैव्या॑नि॒ मानु॑षा ज॒नूꣳषि॑। अ॒न्तर्विश्वा॑नि वि॒द्मना॒ जिगा॑ति। अच्छा॒ गिरो॑ म॒तयो॑ देव॒यन्ती॑ः। अ॒ग्निं य॑न्ति॒

द्रविणं भिक्षमाणाः। सुसन्दृशꣳ सुप्रतीकꣳ स्वञ्चम्। हव्यवाहमरतिं मानुषाणाम्। अग्ने त्वमस्मद्युयोध्यमीवाः। अनग्नित्रा अभ्यमन्त कृष्टीः। पुनरस्मभ्यꣳ सुविताय देव। क्षां विश्वेभिरजरेभिर्यजत्र॥१०॥

अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्। स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा। पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी। भवा तोकाय तनयाय शं योः। प्रकारवो मनना वच्यमानाः। देवद्रीचीन्नयथ देवयन्तः। दक्षिणावाड्वाजिनी प्राच्येति। हविर्भरन्त्यग्नये घृताची। इन्द्रन्नरो युजे रथम्। जगृभ्णाते दक्षिणमिन्द्र हस्तम्॥११॥

वसूयवो वसुपते वसूनाम्। विद्मा हि त्वा गोपतिꣳ शूर गोनाम्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणꣳ रयिन्दाः। तवेदं विश्वमभितः पशव्यम्। यत्पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य। गवामसि गोपतिरेक इन्द्र। भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः। समिन्द्र णो मनसा नेषि गोभिः। सꣳ सूरिभिर्मघवन्त्सꣳ स्वस्त्या। सं ब्रह्मणा देवकृतं यदस्ति॥१२॥

सन्देवानाꣳ सुमत्या यज्ञियानाम्। आराच्छत्रुमप बाधस्व दूरम्। उग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन। अस्मे धेहि यवमद्गोमदिन्द्र। कृधीधियं जरित्रे वाजरत्नाम्। आ वेधसꣳ स हि शुचिः। बृहस्पतिः प्रथमञ्जायमानः। महो ज्योतिषः परमे व्योमन्। सप्तास्यस्तुविजातो रवेण। वि

स॒प्तर॑श्मिरधम॒त्तमा꣡ꣳसि॥१३॥

बृह॒स्पतिः॒ सम॑जय॒द्वसू॑नि। म॒हो व्र॒जान्गोम॑तो दे॒व एषः॑। अ॒पः सिषा॑स॒न्त्सुव॒रप्र॑तीत्तः। बृह॒स्पतिर्र॒हन्त्य॒मित्र॑म॒र्कैः। बृह॑स्पते॒ पर्ये॒वा पि॒त्रे। आ नो॑ दि॒वः पावी॑रवी। इ॒मा जु॒ह्वा॑ना॒ यस्ते॒ स्तनः॑। सर॑स्वत्य॒भि नो॑ नेषि। इ॒यꣳ शुष्मे॑भिर्बिस॒खा इ॑वारुजत्। सानु॑ गिरी॒णान्त॑वि॒षेभि॑रू॒र्मिभिः॑। पा॒रा॒व॒द॒घ्नीमव॑से सुवृ॒क्तिभिः॑। सर॑स्वती॒मा वि॑वासेम धी॒तिभिः॑॥१४॥

दे॒व॒यानै॑र्दे॒वाः सुपू॑तं यजत्र॒ हस्त॒मस्ति॒ तमाꣳस्यू॒र्मिभि॒र्द्वे च॑॥२॥ [२]

सोमो॑ धे॒नुꣳ सोमो॒ अर्व॑न्तमा॒शुम्। सोमो॑ वी॒रङ्क॑र्म॒ण्यं॑ददातु। सा॒द॒न्यं॑ विद॒थ्यꣳ स॒भेयम्॑। पि॒तुः॒ श्रव॑णं॒ यो ददा॑शदस्मै। अषा॑ढं यु॒त्सु त्वꣳ सो॑म॒ क्रतु॑भिः। या ते॒ धामा॑नि ह॒विषा॒ यज॑न्ति। त्वमि॒मा ओष॑धीः सोम॒ विश्वाः॑। त्वम॒पो अ॑जनय॒स्त्वङ्गाः॑। त्वमात॑तन्थो॒र्व॑न्तरि॑क्षम्। त्वञ्ज्योति॑षा॒ वि तमो॑ ववर्थ॥१५॥

या ते॒ धामा॑नि दि॒वि या पृ॑थि॒व्याम्। या पर्व॑ते॒ष्वोष॑धीष्व॒प्सु। तेभि॑र्नो॒ विश्वैः॑ सु॒मना॒ अहे॑डन्। राजन्त्सोम॒ प्रति॑ ह॒व्या गृ॑भाय। विष्णो॒र्नुक॒न्तद॑स्य प्रि॒यम्। प्र तद्विष्णुः॑। प॒रो मात्र॑या त॒नुवा॑ वृधान। न ते॑ महि॒त्वमन्व॑श्नुवन्ति। उ॒भे ते॑ विद्म॒ रज॑सी पृथि॒व्या विष्णो॑ देव॒ त्वम्। प॒र॒मस्य॑ वित्से॥१६॥

विचक्रमे त्रिर्देवः। आ ते महो यो जात एव। अभि गोत्राणि। आभिः स्पृधो मिथतीररिषण्यन्। अमित्रस्य व्यथया मन्युमिन्द्र। आभिर्विश्वा अभियुजो विषूचीः। आर्याय विशोवतारीर्दासीः। अयꣳ शृण्वे अध जयन्नुत घ्नन्। अयमुत प्र कृणुते युधा गाः। यदा सत्यं कृणुते मन्युमिन्द्रः॥१७॥

विश्वन्दृढं भयत एजदस्मात्। अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्य। अवर्धत मध्य आ नाव्यानाम्। सध्रीचीनेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन। हन्मनाहन्नभिद्यून्। मरुत्वन्तं वृषभं वावृधानम्। अकवारिन्दिव्यꣳ शासमिन्द्रम्। विश्वासाहमवसे नूतनाय। उग्रꣳ सहोदामिह तꣳ हुवेम। जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय॥१८॥

मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः। अवर्धन्निन्द्रं मरुतश्चिदत्र। माता यद्वीरन्दधनद्धनिष्ठा। क्वस्यावो मरुतः स्वधाऽऽसीत्। यन्मामेकꣳ समधत्ताहिहत्ये। अहꣳ ह्युग्रस्तविषस्तुविष्मान्। विश्वस्य शत्रोरनमं वधस्नैः। वृत्रस्य त्वा श्वसथा दीषमाणाः। विश्वे देवा अजहुर्ये सखायः। मरुद्भिरिन्द्र सख्यन्ते अस्तु॥१९॥

अथेमा विश्वाः पृतना जयासि। वधीं वृत्रं मरुत इन्द्रियेण। स्वेन भामेन तविषो बभूवान्। अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः। सुगा अपश्चकर वज्रबाहुः। स यो वृषा वृष्णियेभिः समोकाः।

म॒हो दि॒वः पृ॑थि॒व्याश्च॑ स॒म्राट्। स॒ती॒नस॑त्वा॒ हव्यो॒ भरे॑षु। म॒रुत्वा॑ँ नो भव॒त्विन्द्र॑ ऊ॒ती। इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑तरद्वृत्र॒तूर्ये॑॥२०॥

अ॒ना॒धृ॒ष्यो म॒घवा॒ शूर॒ इन्द्रः॑। अन्वे॑नं॒ विशो॑ अमदन्त पू॒र्वीः। अ॒यꣳ राजा॒ जग॑तश्चर्षणी॒नाम्। स ए॒व वी॒रः स उ॑ वी॒र्या॑वान्। स एक॑राजो॒ जग॑तः पर॒स्पाः। य॒दा वृ॒त्रमत॑र॒च्छूर॒ इन्द्रः॑। अथा॑भवद्दमि॒ताभिक्र॑तूनाम्। इन्द्रो॑ य॒ज्ञं व॒र्धय॑न्वि॒श्ववे॑दाः। पु॒रो॒डाश॑स्य जुषताꣳ ह॒विर्नः॑। वृ॒त्रन्ती॒र्त्वा दा॑न॒वं वज्र॑बाहुः॥२१॥

दिशो॑ऽदृꣳहद्दृꣳहि॒ता दृꣳह॑णेन। इ॒मं य॒ज्ञं व॒र्धय॑न्वि॒श्ववे॑दाः। पु॒रो॒डाशं॒ प्रति॑ गृभ्णा॒त्विन्द्रः॑। य॒दा वृ॒त्रमत॑र॒च्छूर॒ इन्द्रः॑। अथै॑कराजो अ॑भव॒ज्जना॑नाम्। इन्द्रो॑ दे॒वाञ्छ॑म्बर॒हत्य॑ आवत्। इन्द्रो॑ दे॒वाना॑मभवत्पुरो॒गाः। इन्द्रो॑ य॒ज्ञे ह॒विषा॑ वावृधा॒नः। वृ॒त्र॒तूर्नो॒ अभ॑यꣳ शर्म॑ यꣳसत्। यः स॒प्त सिन्धूꣳ रद॑धात्पृथि॒व्याम्। यः स॒प्त लो॒कानकृ॑णो॒द्दिश॑श्च। इन्द्रो॑ ह॒विष्मा॒न्त्सग॑णो म॒रुद्भिः॑। वृ॒त्र॒तूर्नो॑ य॒ज्ञमि॒होप॑ यासत्॥२२॥

व॒व॒र्थ॒ वि॒त्स॒ इन्द्र॑स्तु॒रायाँ॑स्तु वृत्र॒तूर्ये॒ वज्र॑बाहुः पृथि॒व्यात्त्रीणि॑ च॥३॥ [३]

इन्द्र॒स्तर॑स्वानभिमाति॒होग्रः। हिर॑ण्यवाशीरिषि॒रः सु॑व॒र्षाः। तस्य॑ व॒यꣳ सु॑म॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य। अपि॑ भ॒द्रे सौ॑मन॒से स्या॑म। हिर॑ण्यवर्णो॒ अभ॑यं कृणोतु। अ॒भि॒मा॒ति॒हेन्द्रः॒ पृत॑नासु जि॒ष्णुः। स नः॒ शर्म॑ त्रि॒वरू॑थं॒ वि य॑ꣳसत्। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॒ सदा॑

नः। इन्द्रꣳ स्तुहि वज्रिणꣳ स्तोमपृष्ठम्। पुरोडाशस्य जुषताꣳ हविर्नः॥२३॥

हत्वाभिमातीः पृतनाः सहस्वान्। अथाभयं कृणुहि विश्वतो नः। स्तुहि शूरं वज्रिणमप्रतीत्तम्। अभिमातिहनं पुरुहूतमिन्द्रम्। य एक इच्छतपतिर्जनेषु। तस्मा इन्द्राय हविरा जुहोत। इन्द्रो देवानामधिपाः पुरोहितः। दिशां पतिरभवद्वाजिनीवान्। अभिमातिहा तविषस्तुविष्मान्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणꣳ रयिन्दात्॥२४॥

य इमे द्यावापृथिवी महित्वा। बलेनादृꣳहदभिमातिहेन्द्रः। स नो हविः प्रति गृभ्णातु रातये। देवानान्देवो निधिपा नो अव्यात्। अनवस्ते रथं वृष्णे यत्ते। इन्द्रस्य नु वीर्याण्यहन्नहिम्। इन्द्रो यातोऽवसितस्य राजा। शमस्य च शृङ्गिणो वज्रबाहुः। सेदु राजा क्षेति चर्षणीनाम्। अरान्न नेमिः परि ता बभूव॥२५॥

अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून्। वितिग्मेन वृषभेणा पुरोभेत्। सं वज्रेणासृजद्वृत्रमिन्द्रः। प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः।

विष्णुं देवं वरुणमूतये भगम्। मेदसा देवा वपया यजध्वम्। ता नो यज्ञमागतं विश्वधेना। प्रजावदस्मे द्रविणेह धत्तम्। मेदसा देवा वपया यजध्वम्। विष्णुं च देवं वरुणं च रातिम्॥२६॥

ता नो॒ अमी॑वा अप॒ बाध॑मानौ। इ॒मं य॒ज्ञं जु॒षमा॑णावुपेतम्॑। विष्णू॑वरुणा यु॒वम॑ध्व॒राय॑ नः। वि॒शे जना॑य॒ महि॒ शर्म॑ यच्छतम्। दी॒र्घप्र॑यज्यू ह॒विषा॑ वृधा॒ना। ज्योति॒षाऽरा॑तीर्दहत॒न्तमा॑ꣳसि ययो॒रोज॑सा स्कभि॒ता रजा॑ꣳसि। वी॒र्ये॑भिर्वी॒रत॑मा॒ शवि॑ष्ठा। याऽपत्ये॑ ते॒ अप्र॑तीत्ता॒ सहो॑भिः। विष्णू॑ अग॒न्वरु॑णा पू॒र्वहू॑तौ॥२७॥

विष्णू॑वरुणावभिशस्ति॒पावा॑म्। दे॒वा य॑जन्त ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑। अपामी॑वाꣳ सेधतꣳ र॒क्षस॑श्च। अथा॑धत्तं॒ यज॑मानाय॒ शं योः। अ॒ꣳहो॒मुचा॑ वृष॒भा सु॒प्रतू॑र्ती। दे॒वाना॑न्दे॒वत॑मा॒ शचि॑ष्ठा। विष्णू॑वरुणा॒ प्रति॑हर्यतन्नः। इ॒दन्नरा॒ प्रय॑तमू॒तये॑ ह॒विः। म॒ही नु द्यावा॑पृथि॒वी इ॒ह ज्येष्ठे॑। रु॒चा भ॑वताꣳ शु॒चय॑द्भिर॒र्कैः॥२८॥

यत्सीं॒ वरि॑ष्ठे बृह॒ती वि॑मि॒न्वन्। नृ॒वद्द्योक्षा प॑प्रथा॒नेभि॒रेवैः॑। प्रपू॑र्व॒जे पि॒तरा॒ नव्य॑सीभिः। गी॒र्भिः कृ॑णुध्व॒ꣳ सद॑ने ऋ॒तस्य॑। आ नौ॑ द्यावापृथिवी॒ दैव्ये॑न। जने॑न यातं॒ महि॑ वां॒ वरू॑थम्। स इत्स्वपा॒ भुव॑नेष्वास। य इ॒मे द्यावा॑पृथि॒वी ज॒जान॑। उ॒र्वी ग॑भी॒रे रज॑सी सु॒मेके॑। अ॒व॒ꣳशे धीरः॒ शच्या॒ समै॑रत्॥२९॥

भूरि॒न्द्वे अच॑रन्ती॒ चर॑न्तम्। प॒द्वन्त॒ङ्गर्भ॑म॒पदी॑दधाते। नित्य॒न्न सू॒नुं पि॒त्रोरु॒पस्थे॑। तं पि॑पृतꣳ रोदसी सत्य॒वाचम्॑। इ॒दं द्यावापृथिवी स॒त्यम॑स्तु। पित॒र्मात॒र्यदि॒होप॑ ब्रु॒वे वा॑म्। भू॒तन्दे॒वाना॑मव॒मे अवो॑भिः। विद्यामे॒षं वृ॒जनं॑ जी॒रदा॑नुम्।

उ॒र्वी पृ॒थ्वी ब॑हु॒ले दू॒रे अ॑न्ते। उप॑ ब्रुवे॒ नम॑सा य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। दधा॑ते॒ ये सु॒भगे॑ सु॒प्रतू॑र्ती। द्यावा॒ रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अभ्वा॑त्। या जा॒ता ओष॑ध॒योऽति॒ विश्वाः॑ परि॒ष्ठाः। या ओष॑धयः॒ सोम॑राज्ञीरश्वाव॒तीꣳ सो॑मव॒तीम्। ओष॑धी॒रिति॑ मातरो॒ऽन्या वो॑ अ॒न्याम॑वतु॥३०॥

हविर्नो॑ दाद्भूव रा॒तिं पू॒र्वहू॑ताव॒कैरैरद॒स्मिन्पश्च॑ च॥४॥ [४]

शुचि॒न्नु स्तोम॒ꣳ श्ञथ॑द्वृ॒त्रम्। उ॒भा वा॑मिन्द्राग्नी॒ प्र च॑र्ष॒णिभ्यः॑। आ वृ॑त्रहणा गी॒र्भिर्विप्रः॑। ब्रह्म॑णस्पते॒ त्वम॒स्य य॒न्ता। सू॒क्तस्य॑ बोधि॒ तन॑यं च जिन्व। विश्व॒न्तद्भ॒द्रं यद॒वन्ति॑ दे॒वाः। बृ॒हद्वदे॑म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। स ईꣳ स॒त्येभि॒ः सखि॑भिः शु॒चद्भिः॑। गोधा॑यसं॒ विध॑न॒सैर॑तर्दत्। ब्रह्म॑ण॒स्पति॒र्वृष॑भिर्व॒राहै॑ः॥३१॥

घ॒र्मस्वे॑देभि॒र्द्रवि॑णं॒ व्या॑नट्। ब्रह्म॑ण॒स्पते॑रभवद्यथाव॒शम्। स॒त्यो म॒न्युर्महि॒ कर्मा॑ करिष्य॒तः। यो गा उ॒दाज॒त्स दि॒वे वि चा॑भजत्। म॒हीव॑ री॒तिः शव॑सा सर॒त्पृथ॑क्। इन्धा॑नो अ॒ग्निं व॑नवद्वनुष्य॒तः। कृ॒तब्र॑ह्मा शूशुवद्रा॒तह॑व्य॒ इत्। जा॒तेन॑ जा॒तमति॒सृत्प्र सृ॑ꣳसते। यं यं॒ युजं॑ कृणु॒ते ब्रह्म॑ण॒स्पतिः॑। ब्रह्म॑णस्पते सु॒यम॑स्य वि॒श्वहा॑॥३२॥

रा॒यः स्या॑म र॒थ्यो॑ विव॑स्वतः। वी॒रेषु॑ वी॒राꣳ उप॑पृङ्धि न॒स्त्वम्। यदीशा॑नो॒ ब्रह्म॑णा॒ वेषि॑ मे॒ हवम्॑। स इज्जने॑न॒ स वि॒शा स जन्म॑ना। स पु॒त्रैर्वाजं॑ भरते॒ धना॒ नृभिः॑। दे॒वानां॒ यः पि॒तर॑मा॒

विवासति। श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्। यास्ते पूषन्नावो अन्तः। शुक्रन्ते अन्यत्पूषेमा आशाः। प्रपथे पथामजनिष्ट पूषा ॥३३॥

प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः। उभे अभि प्रियतमे सधस्थे। आ च परा च चरति प्रजानन्। पूषा सुबन्धुर्दिव आ पृथिव्याः। इडस्पतिर्मघवा दस्मवर्चाः। तन्देवासो अददुः सूर्यायै। कामेन कृतन्तवसꣳ स्वञ्चम्। अजाऽश्वः पशुपा वाजबस्त्यः। धियं जिन्वो विश्वे भुवने अर्पितः। अष्ट्रां पूषा शिथिरामुद्वरीवृजत्॥३४॥

सञ्चक्षाणो भुवना देव ईयते। शुची वो हव्या मरुतः शुचीनाम्। शुचिꣳ हिनोम्यध्वरꣳ शुचिभ्यः। ऋतेन सत्यमृतसाप आयन्। शुचिजन्मानः शुचयः पावकाः। प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय। मारुताय स्वतवसे भरध्वम्। ये सहाꣳसि सहसा सहन्ते। रेजते अग्ने पृथिवी मखेभ्यः। अꣳसेष्वा मरुतः खादयो वः॥३५॥

वक्षः सुरुक्मा उप शिश्रियाणाः। वि विद्युतो न वृष्टिभी रुचानाः। अनु स्वधामायुधैर्यच्छमानाः। या वः शर्म शशमानाय सन्ति। त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि। अस्मभ्यन्तानि मरुतो वियन्त। रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम्। इमे तुरं मरुतो रामयन्ति। इमे सहः सहस आ

नमन्ति। इमे शꣳसंवनुष्यतो नि पान्ति॥३६॥

गुरुद्वेषो अररुषे दधन्ति। अरा इवेदचरमा अहेव। प्रप्र जायन्ते अकवा महोभिः। पृश्नेः प्रुत्रा उपमासो रभिष्ठाः। स्वया मत्या मरुतः सं मिमिक्षुः। अनु ते दायि मह इन्द्रियाय। सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्ये। अनु क्षत्रमनु सहो यजत्र। इन्द्रं देवेभिरनु ते नृषह्ये। य इन्द्र शुष्मो मघवन्ते अस्ति॥३७॥

शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः। त्वꣳ हि दृढा मघवन्विचेताः। अपावृधि परिवृतिन्न राधः। इन्द्रो राजा जगतश्चर्षणीनाम्। अधिक्षमि विषुरूपं यदस्ति। ततो ददातु दाशुषे वसूनि। चोदद्राध उपस्तुतश्चिदर्वाक्। तमुष्टुहि यो अभिभूत्योजाः। वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः। अषाढमुग्रꣳ सहमानमाभिः॥३८॥

गीर्भिर्वर्ध वृषभं चर्षणीनाम्। स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशे। तमु ष्टवाम विदथेष्विन्द्रम्। यो वायुना जयति गोमतीषु। प्र धृष्णुया नयति वस्यो अच्छ। आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्। ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमेत्वर्वाङ्। इन्द्र द्युम्नꣳ सुवर्वद्धेह्यस्मे॥३९॥

वराहैर्विश्वहाऽजनिष्ट पूषोद्वरीवृजत्खादयो वः पान्त्यस्त्याभिर्नव च॥५॥ [५]

आ देवो यातु सविता सुरत्नः। अन्तरिक्षप्रा वहमानो अश्वैः। हस्ते दधानो नर्या पुरूणि। निवेशयन्च प्रसुवंच भूम। अभीवृतं कृशनैर्विश्वरूपम्। हिरण्यशम्यं यजतो

बृहन्तम्। आस्थाद्रथꣳ सविता चित्रभानुः। कृष्णा रजाꣳसि तविषीन्दधानः। सघा नो देवः सविता सवाय। आ साविषद्वसुपतिर्वसूनि॥४०॥

विश्रयमाणो अमतिमुरूचीम्। मर्तभोजनमधरासतेन। विजनाञ्छ्यावाः शितिपादो अख्यन्। रथꣳ हिरण्यप्रउगं वहन्तः। शश्वद्दिशः सवितुर्दैव्यस्य। उपस्थे विश्वा भुवनानि तस्थुः। वि सुपर्णो अन्तरिक्षाण्यख्यत्। गभीरवेपा असुरः सुनीथः। क्वेदानीꣳ सूर्यः कश्चिकेत। कतमान्द्याꣳ रश्मिरस्या ततान॥४१॥

भगन्धियं वाजयन्तः पुरन्धिम्। नराशꣳसो ग्नास्पतिर्नो अव्यात्। आ ये वामस्य सङ्गथे रयीणाम्। प्रिया देवस्य सवितुः स्याम। आ नो विश्वे अस्क्रागमन्तु देवाः। मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः। भुवन् यथा नो विश्वे वृधासः। करन्त्सुषाहा विथुरन्न शवः। शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु। शꣳ सरस्वती सह धीभिरस्तु॥४२॥

शमभिषाचः शमु रातिषाचः। शं नो दिव्याः पार्थिवाः शं नो अप्याः। ये सवितुः सत्यसवस्य विश्वे। मित्रस्य व्रते वरुणस्य देवाः। ते सौभगं वीरवद्गोमदप्नः। दधातन द्रविणश्चित्रमस्मे। अग्ने याहि दूत्यं वारिषेण्यः। देवाꣳ अच्छा ब्रह्मकृता गणेन। सरस्वतीं मरुतो अश्विनापः। यक्षि देवान्त्रत्नधेयाय विश्वान्॥४३॥

द्यौः पि॑तः॒ पृथि॑वि॒ मात॒रध्रु॑क्। अग्ने॑ भ्रातर्वसवो मृ॒डता॑ नः। विश्वे॑ आदित्या अदिते स॒जोषाः॑। अ॒स्मभ्य॒ꣳ शर्म॑ बहु॒लं वि य॑न्त। विश्वे॑ देवाः शृणु॒तेमꣳ हवं॑ मे। ये अ॒न्तरि॑क्षे॒ य उप॒ द्यवि॒ ष्ठ। ये अ॑ग्निजि॒ह्वा उ॒त वा॒ यज॑त्राः। आ॒सद्या॒स्मिन्ब॒र्हिषि॑ मादयध्वम्। आ वां॑ मित्रावरुणा ह॒व्यजु॑ष्टिम्। नम॑सा देवा॒ववं॑साववृत्याम्॥४४॥

अ॒स्माकं॒ ब्रह्म॒ पृत॑नासु सह्या अ॒स्माकम्॑। वृ॒ष्टिर्दि॒व्या सु॑पा॒रा। यु॒वं वस्त्रा॑णि पीव॒सा व॑साथे। यु॒वोरच्छि॑द्रा॒ मन्त॑वो ह॒ सर्गाः॑। अवा॑तिरत॒मनृ॑तानि॒ विश्वा॑। ऋ॒तेन॑ मित्रावरुणा सचेथे। तत्सु वां॑ मित्रावरुणा महि॒त्वम्। ई॒र्मा त॒स्थुषी॒रह॑भिर्दुदुह्रे। विश्वाः॑ पिन्वथ॒ स्वस॑रस्य॒ धेनाः॑। अनु॑ वा॒मेकः॑ प॒विरा व॑वर्ति॥४५॥

यद्वꣳहि॑ष्ठ॒न्नाति॒ विदे॑ सुदानू। अच्छि॑द्रꣳ शर्म॒ भुव॑नस्य गोपा। ततो॑ नो मित्रावरुणाववीष्टम्। सिषा॑सन्तो जी(जि?)गि॒वाꣳसः॑ स्याम। आ नो मित्रावरुणा ह॒व्यदा॑तिम्। घृ॒तैर्गव्यू॑तिमुक्षत॒मिडा॑भिः। प्रति॑ वा॒मत्र॒ वर॒मा जना॑य। पृ॒णी॒तमु॒द्रो दि॒व्यस्य॒ चारोः॑। प्र बा॒हवा॑ सिसृतञ्जी॒वसे॑ नः। आ नो॒ गव्यू॑तिमुक्षतं घृ॒तेन॑॥४६॥

आ नो॒ जने॑ श्रवयतं युवाना। श्रु॒तं मे॑ मित्रावरुणा॒ हवे॒मा। इ॒मा रु॒द्राय॑ स्थि॒रध॑न्वने॒ गिरः॑। क्षि॒प्रेष॑वे दे॒वाय॑ स्व॒धाम्ने॑। अषा॑ढाय॒ सह॑मानाय मी॒ढुषे॑। ति॒ग्मायु॑धाय भरता शृ॒णोत॑न। त्वाद॑त्तेभी

रुद्र शन्तमेभिः। शतꣳ हिमा अशीय भेषजेभिः। व्यस्मद्द्वेषो वितरं व्यꣳहः। व्यमीवाꣳश्चातयस्वा विषूचीः॥४७॥

अर्हन्बिभर्षि मा नस्तोके। आ ते पितर्मरुताꣳ सुम्नमेतु। मा नः सूर्यस्य सन्दृशो युयोथाः। अभि नो वीरो अर्वति क्षमेत। प्र जायेमहि रुद्र प्रजाभिः। एवा बभ्रो वृषभ चेकितान। यथा देव न हृणीषे न हꣳसि। हावनश्रूनो रुद्रेह बोधि। बृहद्वदेम विदथे सुवीराः। परि णो रुद्रस्य हेतिः स्तुहि श्रुतम्। मीढुष्टमार्हन्बिभर्षि। त्वमग्ने रुद्र आ वो राजानम्॥४८॥

वसूनि ततानास्तु विश्वान् ववृत्यां ववर्ति घृतेन विषूचीः श्रुतन्द्वे च॥६॥ [६]

सूर्यो देवीमुषसꣳ रोचमानामर्यः। न योषामभ्येति पश्चात्। यत्रा नरो देवयन्तो युगानि। वितन्वते प्रति भद्राय भद्रम्। भद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य। चित्रा एतग्वा अनुमाद्यासः। नमस्यन्तो दिव आ पृष्ठमस्थुः। परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः। तत्सूर्यस्य देवत्वन्तन्महित्वम्। मध्या कर्तोर्वितत ꣳ सञ्जभार॥४९॥

यदेदयुक्त हरितः सधस्थात्। आद्रात्री वासस्तनुते सिमस्मै। तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे। सूर्यो रूपं कृणुते द्योरुपस्थे। अनन्तमन्यद्रुशदस्य पाजः। कृष्णमन्यद्धरितः सं भरन्ति। अद्या देवा उदिता सूर्यस्य। निरꣳहसः पिपृतान्निरवद्यात्। तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ताम्। अदितिः सिन्धुः पृथिवी उत

द्यौः॥५०॥

दि॒वो रु॒क्म उ॑रु॒चक्षा॒ उदे॑ति। दू॒रे अ॑र्थस्त॒रणि॒र्भ्राज॑मानः। नू॒नञ्जना॒ः सूर्ये॑ण॒ प्रसू॑ताः। आयन्नर्था॑नि कृ॒णव॒न्नपा॑ꣳसि। शं नो॑ भव॒ चक्ष॑सा॒ शं नो॒ अह्ना॑। शं भा॒नुना॒ शꣳ हि॒मा शं घृ॒णेन॑। यथा॒ शम॒स्मै शमस॑द्दुरो॒णे। तत्सू॑र्य॒ द्रवि॑णन्धेहि चि॒त्रम्। चि॒त्रन्दे॒वाना॒मुद॑गा॒दनी॑कम्। चक्षु॑र्मि॒त्रस्य॒ वरु॑णस्याग्नेः॥५१॥

आप्रा॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒न्तरि॑क्षम्। सूर्य॑ आ॒त्मा जग॑तस्त॒स्थुष॑श्च। त्वष्टा॒ दध॒त्तन्न॑स्तु॒रीपम्॑। त्वष्टा॑ वी॒रं पि॒शङ्ग॑रूपः। दशे॒मन्त्वष्टु॑र्जनयन्त॒ गर्भम्॑। अत॑न्द्रासो युव॒तयो॒ बिभ॑र्त्रम्। ति॒ग्मानी॑कꣳ स्वय॑शस॒ञ्जने॑षु। वि॒रोच॑मानं॒ परि॑षीन्नयन्ति। आविष्ट्यो॑ वर्धते॒ चारु॑रासु। जि॒ह्मानां॑मू॒र्ध्वस्वय॑शा उ॒पस्थे॑॥५२॥

उ॒भे त्वष्टु॑र्बिभ्यतु॒र्जाय॑मानात्। प्र॒तीची॑ सि॒ꣳहं प्रति॑जोषयेते। मि॒त्रो जना॒न्प्र स मि॑त्र। अ॒यं मि॒त्रो न॑म॒स्यः॑ सु॒शेवः॑। राजा॑ सुक्ष॒त्रो अ॑जनिष्ट वे॒धाः। तस्य॑ व॒यꣳ सु॑म॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य। अपि॑ भ॒द्रे सौ॑मन॒से स्या॑म। अ॒न॒मी॒वास॒ इड॑या॒ मद॑न्तः। मि॒तज्म॑वो॒ वरि॑म॒न्ना पृ॑थि॒व्याः। आ॒दि॒त्यस्य॑ व्र॒तमु॑प॒क्ष्यन्तः॑॥५३॥

व॒यं मि॒त्रस्य॑ सुम॒तौ स्या॑म। मि॒त्रन्न ईꣳ शिम्या॒ गोषु॑ ग॒व्यव॑त्। स्वा॒धियो॑ वि॒दथे॑ अ॒प्स्वजी॑जनन्। अरे॑जयता॒ꣳ रोद॑सी॒ पाज॑सा गि॒रा। प्रति॑ प्रि॒यं य॑ज॒तञ्ज॒नुषा॒मव॑ः। म॒हाꣳ आ॑दि॒त्यो नम॑सोप॒सद्यः॑। या॒त॒यज्ज॑नो गृण॒ते सु॒शेवः॑। तस्मा॑

एतत्पन्यतमाय जुष्टम्। अग्नौ मित्राय हविरा जुहोत। आ वाꣳ रथो रोदसी बद्बधानः॥५४॥

हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः। घृतवर्तनिः पविभीरुचानः। इषाद्वोढा नृपतिर्वाजिनीवान्। स प्रथानो अभि पश्च भूम। त्रिवन्धुरो मनसायातु युक्तः। विशो येन गच्छथो देवयन्तीः। कुत्रा चिद्यामन्नश्विना दधाना। स्वश्वा यशसाऽऽयातमर्वाक्। दस्रा निधिं मधुमन्तं पिबाथः। वि वाꣳ रथो वध्वा यादमानः॥५५॥

अन्तान्दिवो बाधते वर्तनिभ्याम्। युवोः श्रियं परि योषावृणीत। सूरो दुहिता परितक्म्यायाम्। यद्देवयन्तमवथः शचीभिः। परिघ्रꣳ सवा मनावा वयोगाम्। यो हस्यवाꣳ रथिरावस्त उस्राः। रथो युजानः परियाति वर्तिः। तेन नः शं योरुषसो व्युष्टौ। न्यश्विना वहतं यज्ञे अस्मिन्। युवं भुज्युमवविद्धꣳ समुद्रे॥५६॥

उदूहथुरर्णसो अस्रिधानैः। पतत्रिभिरश्रमैरव्यथिभिः। दꣳसनाभिरश्विना पारयन्ता। अग्नीषोमा यो अद्य वाम्। इदं वचः सपर्यति। तस्मै धत्तꣳ सुवीर्यम्। गवां पोषꣳ स्वश्विंयम्। यो अग्नीषोमा हविषा सपर्यात्। देवद्रीचा मनसा यो घृतेन। तस्य व्रतꣳ रक्षतं पातमꣳहसः॥५७॥

विशे जनाय महि शर्म यच्छतम्। अग्नीषोमा य

आहुतिम्। यो वान्दाशाद्धविष्कृतिम्। स प्रजया सुवीर्यम्। विश्वमायुर्व्यश्ञवत्। अग्नीषोमा चेति तद्वीर्यं वाम्। यदमुष्णीतमवसं पणिङ्गोः। अवातिरतं प्रथयस्य शेषः। अविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः। अग्नीषोमाविमꣳ सु मेऽग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य॥५८॥

जभार द्यौरग्नेरुपस्थं उपक्ष्यन्तो बद्बधानो वध्वा यादमानः समुद्रेऽꣳहंसः प्रस्थितस्य॥७॥ [७]

अहमस्मि प्रथमजा ऋतस्य। पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य नाभिः। यो मा ददाति स इदेवमावाः। अहमन्नमन्नदन्तमद्मि। पूर्वमग्नेरपि दहत्यन्नम्। यत्तौ हासाते अहमुत्तरेषु। व्यात्तमस्य पशवः सुजम्भम्। पश्यन्ति धीराः प्रचरन्ति पाकाः। जहाम्यन्यन्न जहाम्यन्यम्। अहमन्नं वशमिच्चरामि॥५९॥

समानमर्थं पर्येमि भुञ्जत्। को मामन्नं मनुष्यो दयेत। पराके अन्नन्निहितं लोक एतत्। विश्वैर्देवैः पितृभिर्गुप्तमन्नम्। यदद्यते लुप्यते यत्परोप्यते। शततमी सा तनूर्मे बभूव। महान्तौ चरू सकृद्दुग्धेन पप्रौ। दिवं च पृथ्विं पृथिवीं च साकम्। तत्सपिबन्तो न मिनन्ति वेधसः। नैतद्भूयो भवति नो कनीयः॥६०॥

अन्नं प्राणमन्नमपानमाहुः। अन्नं मृत्युन्तमु जीवातुमाहुः। अन्नं ब्रह्माणो जरसं वदन्ति। अन्नमाहुः प्रजननं प्रजानाम्। मोघमन्नं विन्दते अप्रचेताः। सत्यं ब्रवीमि वध इत्स तस्य।

नार्य॒मणं॒ पुष्य॑ति॒ नो सखा॑यम्। केव॑लाघो भवति केवला॒दी। अ॒हं मे॒घः स्त॒नय॒न्वऱ्ष॑न्नस्मि। माम॑दन्त्य॒हम॑द्म्य॒न्यान्॥६१॥

अ॒ह॒ꣳ सद॒मृतो॑ भवामि। मदा॑दि॒त्या अधि॒ सर्वे॑ तपन्ति। दे॒वीं वाच॑मजनयन्त॒ यद्वाग्वद॑न्ती। अ॒न॒न्तामन्ता॒दधि॒ निर्मि॑तां म॒हीम्। यस्या॑न्दे॒वा अ॑दधु॒र्भोज॑नानि। एका॑क्षरां द्वि॒पदा॒ꣳ षट्प॑दां च। वाचं॑ दे॒वा उप॑ जीवन्ति॒ विश्वे॑। वाचं॑ दे॒वा उप॑ जीवन्ति॒ विश्वे॑। वाच॑ङ्गन्ध॒र्वाः प॒शवो॑ मनु॒ष्या॑ः। वा॒चीमा विश्वा॒ भुव॑ना॒न्यर्पि॑ता॥६२॥

सा नो॒ हवं॑ जुषता॒मिन्द्र॑पत्नी। वाग॒क्षरं॑ प्रथम॒जा ऋ॒तस्य॑। वेदा॑नां मा॒ताऽमृत॑स्य॒ नाभिः॑। सा नो॑ जुषा॒णोप॑ य॒ज्ञमागा॑त्। अव॑न्ती दे॒वी सु॒हवा॑ मे अस्तु। यामृष॑यो मन्त्र॒कृतो॑ मनी॒षिणः॑। अ॒न्वैच्छं॑ दे॒वास्तप॑सा॒ श्रमे॑ण। तान्दे॒वीं वाचꣳ ह॒विषा॑ यजामहे। सा नो॑ दधातु सुकृ॒तस्य॑ लो॒के। च॒त्वारि॒ वाक्परि॑मिता प॒दानि॑॥६३॥

तानि॑ विदुर्ब्राह्म॒णा ये म॑नी॒षिणः॑। गुहा॒ त्रीणि॒ निहि॑ता॒ नेङ्ग॑यन्ति। तु॒रीयं॑ वा॒चो म॑नु॒ष्या॑ वदन्ति। श्र॒द्धया॒ऽग्निः समि॑ध्यते। श्र॒द्धया॑ विन्दते ह॒विः। श्र॒द्धां भग॑स्य मू॒र्धनि॑। वच॒सा वे॑दयामसि। प्रि॒यꣳ श्र॑द्धे॒ दद॑तः। प्रि॒यꣳ श्र॑द्धे॒ दिदा॑सतः। प्रि॒यं भो॒जेषु॒ यज्व॑सु॥६४॥

इ॒दं म॑ उदि॒तं कृ॑धि। यथा॑ दे॒वा असु॑रेषु। श्र॒द्धामु॒ग्रेषु॑ चक्रि॒रे।

एवं भोजेषु यज्वसु। अस्माकमुदितं कृधि। श्रद्धान्देवा यजमानाः। वायुगोपा उपासते। श्रद्धा ँ हृदय्ययाऽऽकूत्या। श्रद्धया हूयते हविः। श्रद्धां प्रातर्हवामहे॥६५॥

श्रद्धां मध्यन्दिनं परि। श्रद्धा ँ सूर्यस्य निम्रुचि। श्रद्धे श्रद्धापयेह मा। श्रद्धा देवानधि वस्ते। श्रद्धा विश्वमिदञ्जगत्। श्रद्धाङ्कामस्य मातरम्। हविषा वर्धयामसि। ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्तात्। वि सीमतः सुरुचो वेन आवः। स बुध्नियां उप मा अस्य विष्ठाः॥६६॥

सतश्च योनिमसतश्च विवः। पिता विराजामृषभो रयीणाम्। अन्तरिक्षं विश्वरूप आविवेश। तमर्कैरभ्यर्चन्ति वत्सम्। ब्रह्म सन्तं ब्रह्मणा वर्धयन्तः। ब्रह्म देवानजनयत्। ब्रह्म विश्वमिदञ्जगत्। ब्रह्मणः क्षत्रन्निर्मितम्। ब्रह्म ब्राह्मण आत्मना। अन्तरस्मिन्निमे लोकाः॥६७॥

अन्तर्विश्वमिदञ्जगत्। ब्रह्मैव भूतानां ज्येष्ठम्। तेन को ऽर्हति स्पर्धितुम्। ब्रह्मन्देवास्त्रयस्त्रिँशत्। ब्रह्मन्निन्द्रप्रजापती। ब्रह्मन् ह विश्वा भूतानि। नावीवान्तः समाहिता। चतस्र आशाः प्रचरन्त्वग्नयः। इमं नो यज्ञन्नयतु प्रजानन्। घृतं पिन्वन्नजरँ सुवीरम्॥६८॥

ब्रह्म समिद्भवत्याहुतीनाम्। आ गावो अग्मन्नुत भद्रमक्रन्। सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे। प्रजावतीः पुरुरूपा इह स्युः।

इन्द्रा॑य पू॒र्वीरु॒षसो॒ दुहा॑नाः। इन्द्रो॒ यज्व॑ने पृण॒ते च॑ शिक्षति। उपेद्द॑दाति॒ न स्वं मु॑षायति। भूयो॑भूयो र॒यमिद॑स्य व॒र्धयन्॑। अभि॑न्ने खि॒ल्ले नि द॑धाति देव॒युम्। न ता न॑शन्ति॒ न ता अर्वा॑॥६९॥

गावो॒ भगो॒ गाव॒ इन्द्रो॑ मे अच्छात्। गाव॒ः सोम॑स्य प्रथ॒मस्य॑ भ॒क्षः। इ॒मा या गाव॒ः सज॑नास॒ इन्द्र॑ः। इ॒च्छामीद्धृ॒दा मन॑सा चि॒दिन्द्रम्॑। यू॒यङ्गा॑वो मेदयथा कृ॒शञ्चि॑त्। अ॒श्ली॒लञ्चि॑त्कृणुथा सु॒प्रती॑कम्। भ॒द्रङ्गृ॒हं कृ॑णुथ भद्रवाचः। बृ॒हद्वो॒ वय॑ उच्यते स॒भासु॑। प्र॒जाव॑तीः सू॒यव॑सꣳ रि॒शन्ती॑ः। शु॒द्धा अ॒पः सु॑प्रपा॒णे पिब॑न्तीः। मा व॑ः स्ते॒न ई॑शत॒ माऽघशꣳ॑सः। परि॑ वो हे॒ती रु॒द्रस्य॑ वृञ्ज्यात्। उपे॒दमु॑प॒पर्च॑नम्। आ॒सु गोषूप॑पृच्यताम्। उप॑र्ष॒भस्य॒ रेत॑सि। उपे॑न्द्र॒ तव॑ वी॒र्ये॑॥७०॥

च॒रा॒मि॒ कनी॑यो॒ऽन्यानर्पि॑ता प॒दानि॒ यज्व॑सु हवामहे वि॒ष्ठा लो॒काः सु॒वीर॒मर्वा॒ पिब॑न्ती॒ष्षट्च॑॥८॥ [८]

ता सू॑र्याचन्द्र॒मसा॑ विश्व॒भृत्त॑मा म॒हत्। तेजो॒ वसु॑मद्राजतो दि॒वि। सामा॑त्माना चरतः सामचा॒रिणा॑। ययो॑र्व्र॒तन्न म॒मे जातु॑ दे॒वयो॑ः। उ॒भावन्तौ॒ परि॑ यात॒ अर्म्या॑। दि॒वो न र॒श्मीꣳ स्त॑नु॒तो व्य॑र्ण॒वे। उ॒भा भु॑व॒न्ती भुव॑ना क॒विक्र॑तू। सूर्या॒ न च॒न्द्रा च॑रतो ह॒ताम॑ती। पती॑ द्यु॒मद्वि॑श्व॒विदा॑ उ॒भा दि॒वः। सूर्या॑ उ॒भा च॒न्द्रम॑सा विचक्ष॒णा॥७१॥

वि॒श्ववा॑रा वरिवो॒भा वरे॑ण्या। ता नो॑ऽवतं मति॒मन्ता॒ महि॑व्रता।

वि॒श्व॒वप॑री प्र॒तर॑णा तर॒न्ता। सु॒व॒र्विदा॑ दृ॒शये॒ भूरि॑रश्मी। सूर्या॒ हि च॒न्द्रा वसु॑ त्वे॒षद॑र्शता। म॒न॒स्विनो॒भानु॑चर॒तोनु॒ सन्दिवम्॑। अ॒स्य श्रवो॑ न॒द्यः॑ स॒प्त बि॑भ्रति। द्यावा॒ क्षामा॑ पृथि॒वी द॑र्श॒तं वपुः॑। अ॒स्मे सू॑र्याचन्द्र॒मसा॑ऽभि॒चक्षे॑। श्र॒द्धेकमि॑न्द्र चरतो विचर्तु॒रम्॥७२॥

पू॒र्वा॒प॒रं च॑रतो मा॒ययै॒तौ। शिशू॒ क्रीड॑न्तौ॒ परि॑ यातो अध्व॒रम्। विश्वा॑न्य॒न्यो भुव॑नाऽभि॒ चष्टे॑। ऋ॒तून॒न्यो वि॒दध॑ज्जायते॒ पुनः॑। हिर॑ण्यवर्णाः॒ शुच॑यः पाव॒का यासा॒ꣳ राजा॑। यासा॑न्दे॒वाः शि॒वेन॑ मा॒ चक्षु॑षा पश्यत। आपो॑ भ॒द्रा आदित्प॑श्यामि। नास॑दासी॒न्नो सदा॑सीत्त॒दानी॑म्। नासी॒द्रजो॒ नो व्यो॑मा प॒रो यत्। किमाव॑रीवः॒ कुह॒ कस्य॒ शर्मन्॑॥७३॥

अम्भः॒ किमा॑सी॒द्गह॑नङ्गभी॒रम्। न मृ॒त्युर॒मृत॒न्तर्हि॒ न। रात्रि॑या॒ अह्न॑ आसीत्प्रके॒तः। आनी॑दवा॒तꣳ स्व॒धया॒ तदेकम्॑। तस्मा॑द्धा॒न्यन्न प॒रः किञ्च॒नास॑। तम॑ आसी॒त्तम॑सा गू॒ढमग्रे॑ प्रके॒तम्। स॒लि॒लꣳ सर्व॑मा इ॒दम्। तु॒च्छेना॒भ्वपि॑हितं॒ यदासी॑त्। तम॑स॒स्तन्म॑हि॒ना जा॑य॒तैकम्॑। काम॒स्तदग्रे॒ सम॑वर्त॒ताधि॑॥७४॥

मन॑सो॒ रेतः॑ प्रथ॒मं यदासी॑त्। स॒तो बन्धु॒मस॑ति॒ निर॑विन्दन्। हृ॒दि प्र॒तीष्या॑ क॒वयो॑ मनी॒षा। ति॒र॒श्चीनो॒ वित॑तो र॒श्मिरे॑षाम्। अ॒धः स्वि॑दा॒सी ३ दु॒परि॑ स्विदासी ३ त्। रे॒तो॒धा आ॑सन्महि॒मान॑ आसन्। स्व॒धा अ॒वस्ता॒त्प्रय॑तिः प॒रस्ता॑त्।

को अ॒द्धा वे॑द॒ क इ॒ह प्र वो॑चत्। कुत॒ आजा॑ता॒ कुत॑ इ॒यं विसृ॑ष्टिः। अ॒र्वाग्दे॒वा अ॒स्य वि॒सर्ज॑नाय॥७५॥

अथा॒ को वे॑द॒ यत॑ आब॒भूव॑। इ॒यं विसृ॑ष्टि॒र्यत॑ आब॒भूव॑। यदि॑ वा द॒धे यदि॑ वा॒ न। यो अ॒स्याध्य॑क्षः पर॒मे व्यो॑मन्। सो अ॒ङ्ग वे॑द॒ यदि॑ वा॒ न वेद॑। किꣳस्वि॒द्वन॒ङ्क उ॒ स वृ॒क्ष आ॑सीत्। यतो॒ द्यावा॑पृथि॒वी नि॑ष्टत॒क्षुः। मनी॑षिणो॒ मन॑सा पृ॒च्छतेदु॒तत्। यद॒ध्यति॑ष्ठ॒द्भुव॑नानि धा॒रयन्॑। ब्रह्म॒ वन॒ं ब्रह्म॒ स वृ॒क्ष आ॑सीत्॥७६॥

यतो॒ द्यावा॑पृथि॒वी नि॑ष्टत॒क्षुः। मनी॑षिणो॒ मन॑सा॒ विब्र॑वीमि वः। ब्रह्मा॒ध्यति॑ष्ठ॒द्भुव॑नानि धा॒रयन्॑। प्रा॒तर॒ग्निं प्रा॒तरिन्द्रꣳ॑ हवामहे। प्रा॒तर्मि॒त्रावरु॑णा प्रा॒तर॒श्विना॑। प्रा॒तर्भगं॑ पू॒षणं॒ ब्रह्म॑ण॒स्पति॑म्। प्रा॒तः सोम॑मु॒त रु॒द्रꣳ हु॑वेम। प्रा॒त॒र्जितं॒ भग॑मु॒ग्रꣳ हु॑वेम। व॒यं पु॒त्रमदि॑ते॒र्यो वि॑ध॒र्ता। आ॒ध्रश्चि॒द्यं मन्य॑मानस्तु॒रश्चि॑त्॥७७॥

राजा॑ चि॒द्यं भगं॑ भ॒क्षीत्याह॑। भग॒ प्रणे॑त॒र्भग॒ सत्य॑राधः। भगे॒मान्धिय॒मुद॑व॒ दद॑न्नः। भग॒ प्र णो॑ जनय॒ गोभि॒रश्वैः॑। भग॒ प्र नृभि॑र्नृ॒वन्तः॑ स्याम। उ॒तेदानीं॒ भग॑वन्तः स्याम। उ॒त प्रपि॒त्व उ॒त मध्ये॒ अह्ना॑म्। उ॒तोदि॑ता मघव॒न्त्सूर्य॑स्य। व॒यन्दे॒वानाꣳ॑ सुम॒तौ स्या॑म। भग॑ ए॒व भग॑वाꣳ अस्तु देवाः॥७८॥

तेन॑ व॒यं भग॑वन्तः स्याम। तन्त्वा॑ भग॒ सर्व॒ इज्जो॑हवीमि। स नो॑ भग पुरए॒ता भ॑वे॒ह। सम॑ध्व॒रायो॒षसो॑ नमन्त। द॒धि॒क्रावे॑व॒

शुचये पदाय। अर्वाचीनं वसुविदं भगन्नः। रथमिवाश्वा वाजिन आवहन्तु। अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासः। वीरवतीः सदमुच्छन्तु भद्राः। घृतन्दुहाना विश्वतः प्रपीनाः। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥७९॥

विचक्षणा विचर्तुर२ शर्मन्नधि विसर्जनाय ब्रह्म वनं ब्रह्म स वृक्ष आसीत्तुरश्चिद्देवाः प्रपीना एकं च॥९॥ [९] पीवोन्नान्ते शुक्रासः सोमो धेनुमिन्द्रस्तरस्वाञ्छुचिमा देवो यातु सूर्यो देवीमहमस्मि ता सूर्याचन्द्रमसा नव॥९॥

पीवोन्नामग्ने त्वं पारयानाधृष्यः शुचिन्नु विश्रयमाणो दिवो रुक्मोऽन्न प्राणमन्नन्ता सूर्याचन्द्रमसा नवसप्ततिः॥७९॥

पीवोन्नाय्यूँयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अग्निर्नः पातु कृत्तिकाः। नक्षत्रन्देवमिन्द्रियम्। इदमासां विचक्षणम्। हविरासं जुहोतन। यस्य भान्ति रश्मयो यस्य केतवः। यस्येमा विश्वा भुवनानि सर्वा। स कृत्तिकाभिरभि संवसानः। अग्निर्नो देवः सुविते दधातु। प्रजापते रोहिणी वेतु पत्नी। विश्वरूपा बृहती चित्रभानुः॥१॥

सा नो यज्ञस्य सुविते दधातु। यथा जीवेम शरदः सवीराः। रोहिणी देव्युदगात्पुरस्तात्। विश्वा रूपाणि प्रतिमोदमाना। प्रजापतिꣳ हविषा वर्धयन्ती। प्रिया देवानामुपयातु यज्ञम्। सोमो राजा मृगशीर्षेण आगन्। शिवं नक्षत्रं प्रियमस्य धाम। आप्यायमानो बहुधा जनेषु। रेतः प्रजां यजमाने दधातु॥२॥

यत्ते नक्षत्रं मृगशीर्षमस्ति। प्रियꣳ राजन्प्रियतमं प्रियाणाम्। तस्मै ते सोम हविषा विधेम। शन्न एधि द्विपदे शञ्चतुष्पदे। आर्द्रया रुद्रः प्रथमान एति। श्रेष्ठो देवानां पतिरघ्नियानाम्। नक्षत्रमस्य हविषा विधेम। मा नः प्रजाꣳ रीरिषन्मोत वीरान्। हेती रुद्रस्य परि णो वृणक्तु। आर्द्रा नक्षत्रं जुषताꣳ हविर्नः॥३॥

प्र॒मु॒ञ्चमा॑नौ दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। अपा॒घश॑ꣳसन्नुदता॒मरा॑तिम्। पुन॑र्नो दे॒व्यदि॑तिः स्पृणोतु। पुन॑र्वसू नः॒ पुन॒रेता॑ य॒ज्ञम्। पुन॑र्नो दे॒वा अ॒भिय॑न्तु॒ सर्वे॑। पुनः॑ पुनर्वो ह॒विषा॑ यजामः। ए॒वा न दे॒व्यदि॑तिरन॒र्वा। विश्व॑स्य भ॒र्त्री जग॑तः प्रति॒ष्ठा। पुन॑र्वसू ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती। प्रि॒यन्दे॒वाना॒मप्ये॑तु॒ पाथः॑॥४॥

बृह॒स्पतिः॑ प्रथ॒मं जाय॑मानः। ति॒ष्यं नक्ष॑त्रम॒भिसम्ब॑भूव। श्रेष्ठो॑ दे॒वाना॑ पृत॑नासु जि॒ष्णुः। दिशोऽनु॒ सर्वा॒ अभ॑यं नो अस्तु। ति॒ष्यः॑ पु॒रस्ता॑दु॒त म॑ध्य॒तो नः॑। बृह॒स्पति॑र्नः॒ परि॑ पातु प॒श्चात्। बाधे॑ता॒न्द्वेषो॒ अभ॑यं कृणुताम्। सु॒वीर्य॑स्य॒ पत॑यः स्याम। इ॒दꣳ स॒र्पेभ्यो॑ ह॒विर॑स्तु॒ जुष्टम्॑। आ॒श्रे॒षा येषा॑मनु॒यन्ति॒ चेतः॑॥५॥

ये अ॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीङ्क्षि॒यन्ति॑। ते नः॑ स॒र्पासो॒ हव॒मागा॑मिष्ठाः। ये रो॑च॒ने सूर्य॒स्यापि॑ स॒र्पाः। ये दिवं॑ दे॒वीमनु॑ स॒ञ्चर॑न्ति। येषा॑माश्रे॒षा अ॑नु॒यन्ति॒ कामम्॑। तेभ्यः॑ स॒र्पेभ्यो॒ मधु॑मज्जुहोमि। उप॑हूताः पि॒तरो॒ ये म॒घासु॑। मनो॑जवसः सु॒कृतः॑ सुकृ॒त्याः। ते नो॒ नक्ष॑त्रे॒ हव॒मागा॑मिष्ठाः। स्व॒धाभि॑र्य॒ज्ञं प्रय॑तं जुषन्ताम्॥६॥

ये अ॑ग्निद॒ग्धा येऽन॑ग्निदग्धाः। ये॑ऽमुं लो॒कं पि॒तरः॑ क्षि॒यन्ति॑। याꣳश्च॑ वि॒द्म या॒ उ॑ च॒ न प्र॑वि॒द्म। म॒घासु॑ य॒ज्ञꣳ सुकृ॑तं जुषन्ताम्। गवां॒ पति॒ः फल्गु॑नीनामसि॒ त्वम्। तद॑र्यमन्वरुण मित्र॒ चारु॑। तन्त्वा॑ व॒यꣳ स॑नि॒तारꣳ॑ सनी॒नाम्। जी॒वा जीव॑न्त॒मुप॒ संवि॑शेम। येने॒मा विश्वा॒ भुव॑नानि॒ सञ्जि॑ता। यस्य॑

दे॒वा अ॑नु सं॒ यन्ति॒ चेतः॑॥७॥

अ॒र्य॒मा राजा॒ऽजर॒स्तुवि॑ष्मान्। फल्गु॑नीनामृष॒भो रो॑रवीति। श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ भगवो भगासि। तत्त्वा॑ विदुः॒ फल्गु॑नी॒स्तस्य॑ वित्तात्। अ॒स्मभ्यं॑ क्ष॒त्रम॒जरꣳ सु॒वीर्य॑म्। गोम॒दश्व॑व॒दुप॒ सन्नु॑देह। भगो॑ ह दा॒ता भग॒ इत्प्र॑दा॒ता। भगो॑ दे॒वीः फल्गु॑नी॒रा वि॑वेश। भग॒स्येत्तं प्र॑स॒वं ग॑मेम। यत्र॑ दे॒वैः स॑ध॒मादं॑ मदेम॥८॥

आया॑तु दे॒वः स॑वि॒तोप॑यातु। हि॒र॒ण्यये॑न सु॒वृता॒ रथे॑न। वह॒न् हस्तꣳ सु॒भगं॑ विद्म॒नाप॑सम्। प्र॒यच्छ॑न्तं॒ पपु॑रिं॒ पुण्य॒मच्छ॑। हस्तः॒ प्रय॑च्छत्व॒मृतं॒ वसी॑यः। दक्षि॑णेन॒ प्रति॑गृभ्णीम एनत्। दा॒तार॑म॒द्य स॑वि॒ता वि॑देय। यो नो॒ हस्ता॑य प्रसु॒वाति॑ य॒ज्ञम्। त्वष्टा॒ नक्ष॑त्रम॒भ्ये॑ति चि॒त्राम्। सु॒भꣳ सं॑सं युव॒तिꣳ रोच॑मानाम्॥९॥

नि॒वे॒शय॑न्न॒मृता॒न्मर्त्या॑ꣳश्च। रू॒पाणि॑ पि॒ꣳशन्भुव॑नानि॒ विश्वा॑। तन्न॒स्त्वष्टा॒ तदु॑ चि॒त्रा वि॑च॒ष्टाम्। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा अ॑स्तु॒ मह्यम्॑। तन्नः॑ प्र॒जां वी॒रव॑तीꣳ सनोतु। गोभि॑र्नो॒ अश्वैः॒ सम॑नक्तु य॒ज्ञम्। वा॒युर्नक्ष॑त्रम॒भ्ये॑ति॒ निष्ट्या॑म्। ति॒ग्मशृ॑ङ्गो वृष॒भो रोरु॑वाणः। स॒मी॒रय॒न्भुव॑ना मात॒रिश्वा॑। अप॒ द्वेषाꣳसि नुदता॒मरा॑तीः॥१०॥

तन्नो॑ वा॒युस्तदु॒ निष्ट्या॑ शृणोतु। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा अ॑स्तु

मह्यम्॑। तन्नो॑ दे॒वासो॒ अनु॑जानन्तु॒ कामम्॑। यथा॒ तरे॑म दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। दूर॒मस्मच्छत्र॑वो यन्तु भी॒ताः। तदि॑न्द्रा॒ग्नी कृ॑णुता॒न्तद्विशा॑खे। तन्नो॑ दे॒वा अनु॑मदन्तु य॒ज्ञम्। प॒श्चात्पु॒रस्ता॒दभ॑यन्नो अस्तु। नक्ष॑त्राणा॒मधि॑पत्नी॒ विशा॑खे। श्रेष्ठा॑विन्द्रा॒ग्नी भुव॑नस्य गो॒पौ॥११॥

विषू॑चः॒ शत्रू॑नप॒ बाध॑मानौ। अप॒ क्षुध॑न्नुदता॒मरा॑तिम्। पू॒र्णा प॒श्चादु॒त पू॒र्णा पु॒रस्ता॑त्। उन्म॑ध्य॒तः पौ॑र्णमा॒सी जि॑गाय। तस्या॑न्दे॒वा अधि॑ सं॒वस॑न्तः। उ॒त्त॒मे नाक॑ इ॒ह मा॑दयन्ताम्। पृ॒थ्वी सु॒वर्चा॑ युव॒तिः स॒जोषाः॑। पौ॒र्ण॒मा॒स्युद॑गा॒च्छोभ॑माना। आ॒प्या॒यय॑न्ती दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। उ॒रुन्दुहा॑ं यज॑मानाय य॒ज्ञम्॥१२॥

चि॒त्रभा॑नु॒र्यज॑माने दधातु हु॒विर्नः॒ पाथ॒श्चेतो॑ जुषन्ता॒श्चेतो॑ मदेम॒ रोच॑माना॒मरा॑तीर्गो॒पौ य॒ज्ञम्॥१॥ [१]

ऋ॒द्ध्यास्म॑ ह॒व्यैर्नम॑सोप॒सद्य॑। मि॒त्रन्दे॒वं मि॑त्र॒धेयं॑ नो अस्तु। अ॒नू॒रा॒धान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तः। श॒तञ्जी॑वेम श॒रदः॒ सवी॑राः। चि॒त्रं नक्ष॑त्र॒मुद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। अ॒नू॒रा॒धास॒ इति॒ यद्वद॑न्ति। तन्मि॒त्र ए॑ति प॒थिभि॑र्देव॒यानैः॑। हि॒र॒ण्ययै॒र्वित॑तै॒रन्तरि॑क्षे। इन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठामनु॒ नक्ष॑त्रमेति। यस्मि॑न्वृ॒त्रं वृ॑त्र॒तूर्ये॑ त॒तार॑॥१३॥

तस्मि॑न्व॒यम॒मृत॒न्दुहा॑नाः। क्षुध॑न्तरेम॒ दुरि॑ति॒न्दुरि॑ष्टिम्। पु॒र॒न्द॒राय॑ वृष॒भाय॑ धृ॒ष्णवे॑। अषा॑ढाय॒ सह॑मानाय मी॒ढुषे॑। इन्द्रा॑य ज्ये॒ष्ठा मधु॑म॒द्दुहा॑ना। उ॒रुं कृ॑णोतु॒ यज॑मानाय

लो॒कम्। मूलं॑ प्र॒जां वी॒रव॑तीं विदेय। परा॑ञ्चेतु॒ निर्ऋ॑तिः परा॒चा। गोभि॒र्नक्ष॑त्रं प॒शुभिः॒ सम॑क्तम्। अह॑र्भूया॒द्यज॑मानाय॒ मह्यम्॑॥१४॥

अह॑र्नो अ॒द्य सु॑वि॒ते द॑धातु। मूलं॒ नक्ष॑त्र॒मिति॒ यद्वद॑न्ति। परा॑चीं वा॒चा निर्ऋ॑तिन्नुदामि। शि॒वं प्र॒जायै॑ शि॒वम॑स्तु॒ मह्यम्॑। या दि॒व्या आपः॒ पय॑सा सम्बभू॒वुः। या अ॒न्तरि॑क्ष उ॒त पार्थि॑वी॒र्याः। यासा॑मषा॒ढा अ॑नु॒यन्ति॒ कामम्॑। ता न॒ आपः॒ शꣳ स्यो॒ना भ॑वन्तु। याश्च॒ कूप्या॒ याश्च॑ ना॒द्याः॑ समु॒द्रिया॑ः। याश्च॑ वैश॒न्तीरु॒त प्रा॑स॒चीर्याः॥१५॥

यासा॑मषा॒ढा मधु॑ भ॒क्षय॑न्ति॒। ता न॒ आपः॒ शꣳ स्यो॒ना भ॑वन्तु। तन्नो॒ विश्वे॒ उप॑ शृण्वन्तु दे॒वाः। तद॑षा॒ढा अ॒भिसं॑य॑न्तु य॒ज्ञम्। तन्नक्ष॑त्रं प्रथतां प॒शुभ्यः॑। कृ॒षिर्वृ॒ष्टिर्यज॑मानाय कल्पताम्। शु॒भ्राः क॒न्या॑ युव॒तयः॑ सु॒पेश॑सः। क॒र्म॒कृतः॑ सु॒कृतो॑ वी॒र्या॑वतीः। विश्वा॑न्दे॒वान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तीः। अ॒षा॒ढाः काम॒मुप॑ यान्तु य॒ज्ञम्॥१६॥

यस्मि॒न्ब्रह्मा॒ऽभ्यज॑य॒त्सर्व॑मे॒तत्। अ॒मुं च॑ लो॒कमि॒दमू॑ च॒ सर्वम्॑। तन्नो॒ नक्ष॑त्रमभि॒जिद्वि॒जित्य॑। श्रिय॑न्दधा॒त्वह्रु॑णीयमानम्। उ॒भौ लो॒कौ ब्रह्म॑णा॒ सञ्जि॑तेमौ। तन्नो॒ नक्ष॑त्रमभि॒जिद्विच॑ष्टाम्। तस्मि॑न्व॒यं पृत॑नाः॒ सञ्ज॑येम। तन्नो॑ दे॒वासो॒ अनु॑जानन्तु॒ कामम्॑। शृ॒ण्वन्ति॑ श्रो॒णाम॒मृत॑स्य गो॒पाम्। पुण्या॑मस्या॒ उप॑शृणोमि॒ वाचम्॑॥१७॥

म॒हीं देवीं विष्णु॑पत्नीमजू॒र्याम्। प्र॒तीची॑मेनाꣳ ह॒विषा॑ यजामः। त्रे॒धा विष्णु॑रुरुगा॒यो विच॑क्रमे। म॒हीन्दिवं॑ पृथि॒वीम॒न्तरि॑क्षम्। तच्छ्रो॒णैति॒ श्रव॑ इ॒च्छमा॑ना। पुण्य॒ꣳ श्लोकं॒ यज॑मानाय कृण्व॒ती। अ॒ष्टौ दे॒वा वस॑वः सो॒म्यास॑ः। चत॑स्रो दे॒वीर॒जराः॒ श्रवि॑ष्ठाः। ते य॒ज्ञं पा॑न्तु॒ रज॑सः प॒रस्ता॑त्। स॒व॒त्स॒रीण॑म॒मृत॑ꣳ स्व॒स्ति॥१८॥

य॒ज्ञं नः॑ पान्तु॒ वस॑वः पु॒रस्ता॑त्। द॒क्षि॒ण॒तो॑ऽभिय॑न्तु॒ श्रवि॑ष्ठाः। पुण्यं॒ नक्ष॑त्रम॒भि संवि॑शाम। मा नो॒ अरा॑तिर॒घश॒ꣳसाऽगन्। क्ष॒त्रस्य॒ राजा॒ वरु॑णोऽधिरा॒जः। नक्ष॑त्राणाꣳ श॒तभि॑ष॒ग्वसि॑ष्ठः। तौ दे॒वेभ्यः॑ कृणुतो दी॒र्घमायुः॑। श॒तꣳ स॒हस्रा॑ भेष॒जानि॑ धत्तः। य॒ज्ञं नो॒ राजा॒ वरु॑ण॒ उप॑यातु। तन्नो॒ विश्वे॑ अ॒भि संय॑न्तु दे॒वाः॥१९॥

तन्नो॒ नक्ष॑त्रꣳ श॒तभि॑षग्जुषा॒णम्। दी॒र्घमायुः॒ प्रति॑रद्भेष॒जानि॑। अ॒ज एक॑पा॒दुद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। विश्वा॑ भू॒तानि॑ प्रति॒मोद॑मानः। तस्य॑ दे॒वाः प्र॑स॒वं य॑न्ति॒ सर्वे॑। प्रो॒ष्ठ॒प॒दासो॑ अ॒मृत॑स्य गो॒पाः। वि॒भ्राज॑मानः समिधा॒न उ॒ग्रः। आऽन्तरि॑क्षमरुह॒दग॒न्द्याम्। तꣳ सूर्यं॑ दे॒वम॒जमेक॑पादम्। प्रो॒ष्ठ॒प॒दासो॒ अनु॑यन्ति॒ सर्वे॑॥२०॥

अहि॑र्बु॒ध्नियः॒ प्रथ॑मान एति। श्रेष्ठो॑ दे॒वाना॑मु॒त मानु॑षाणाम्। तं ब्रा॑ह्म॒णाः सो॑म॒पाः सो॒म्यास॑ः। प्रो॒ष्ठ॒प॒दासो॑ अ॒भि र॑क्षन्ति॒ सर्वे॑।

च॒त्वार॒ एक॑म॒भिकर्म॑ दे॒वाः। प्रो॒ष्ठ॒प॒दास॒ इति॒ यान् वद॑न्ति। ते बु॒ध्नियं॑ परि॒षद्यꣳ स्तु॒वन्तः॑। अहि॑ꣳ रक्षन्ति॒ नम॑सोप॒सद्य॑। पू॒षा रे॒वत्यन्वे॑ति॒ पन्था॑म्। पु॒ष्टि॒पती॑ पशु॒पा वाज॑बस्त्यौ॥२१॥

इ॒मानि॑ ह॒व्या प्रय॑ता जुषा॒णा। सु॒गैर्नो॒ यानै॒रुप॑यातां य॒ज्ञम्। क्षु॒द्रान्प॒शून्र॑क्षतु रे॒वती॑ नः। गावो॑ नो॒ अश्वा॒ꣳ अन्वे॑तु पू॒षा। अन्न॒ꣳ रक्ष॑न्तौ बहु॒धा विरू॑पम्। वाज॑ꣳ सनुतां॒ यज॑मानाय य॒ज्ञम्। तद॒श्विना॑वश्व॒युजोप॑यातां। शुभ॒ङ्गमि॑ष्ठौ सु॒यमे॑भि॒रश्वैः॑। स्वं नक्ष॑त्रꣳ ह॒विषा॒ यज॑न्तौ। मध्वा॒ सम्पृ॑क्तौ॒ यजु॑षा॒ सम॑क्तौ॥२२॥

यौ दे॒वानां॑ भि॒षजौ॑ हव्यवा॒हौ। विश्व॑स्य दू॒ताव॒मृत॑स्य गो॒पौ। तौ नक्ष॑त्रं जुजुषा॒णोप॑यातां। नमो॒ऽश्विभ्यां॑ कृणुमोऽश्व॒युग्भ्या॑म्। अप॑ पा॒प्मानं॒ भर॑णीर्भरन्तु। तद्य॒मो राजा॒ भग॑वा॒न् विच॑ष्टाम्। लो॒कस्य॒ राजा॑ मह॒तो म॒हान् हि। सु॒गन्नः॑ पन्था॒मभ॑यं कृणोतु। यस्मि॒न्नक्ष॑त्रे य॒म एति॒ राजा॑। यस्मि॑न्नेनम॒भ्यषि॑ञ्चन्त दे॒वाः। तद॑स्य चि॒त्रꣳ ह॒विषा॑ यजाम। अप॑ पा॒प्मानं॒ भर॑णीर्भरन्तु। नि॒वेश॑नी॒ यत्ते॑ दे॒वा अद॑धुः॥२३॥

त॒तार॒ मह्य॑ प्रासु॒चीर्या या॑न्तु य॒ज्ञं वाचꣳ स्व॒स्ति दे॒वा अनु॑यन्ति॒ सर्वे॒ वाज॑बस्त्यौ॒ सम॑क्तौ दे॒वाश्चीणि॑ च॥२॥ [२]

नवो॑नवो भवति॒ जाय॑मानो॒ यमा॑दि॒त्या अ॒ꣳशुमा॑प्या॒यय॑न्ति।

ये विरूपे समनसा संव्ययन्ती। समानन्तन्तुं परितातना तैं। विभू प्रभू अनुभू विश्वतो हुवे। ते नो नक्षत्रे हवमागमेतम्। वयन्देवी ब्रह्मणा संविदानाः। सुरत्नासो देववीतिन्दधानाः। अहोरात्रे हविषा वर्धयन्तः। अतिं पाप्मानमतिं मुक्त्या गमेम। प्रत्युवदृश्यायती॥२४॥

व्युच्छन्तीं दुहिता दिवः। अपो मही वृणुते चक्षुषा। तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी। उदुस्रियाः सचते सूर्यः। सचा उद्यन्नक्षत्रमर्चिमत्। तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च। सं भक्तेन गमेमहि। तन्नो नक्षत्रमर्चिमत्। भानुमत्तेज उच्चरत्। उपयज्ञमिहागमत्॥२५॥

प्र नक्षत्राय देवाय। इन्द्रायेन्दुꣳ हवामहे। सनः सविता सुवत्सनिम्। पुष्टिदां वीरवत्तमम्। उदुत्यश्चित्रम्। अदितिर्न उरुष्यतु महीमू षु मातरम्। इदं विष्णुः प्रतद्विष्णुः। अग्निर्मूर्धा भुवः। अनुनोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। हव्यवाहꣳ स्विष्टम्॥२६॥

आयत्यगमत्स्विष्टम्॥३॥ [३]

अग्निर्वा अकामयत। अन्नादो देवानाꣳस्यामिति। स एतमग्नये कृत्तिकाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो वै सोऽन्नादो देवानामभवत्। अग्निर्वै देवानामन्नादः। यथा ह वा अग्निर्देवानामन्नादः। एवꣳ ह वा एष मनुष्याणां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।

अग्नये स्वाहा कृत्तिकाभ्यः स्वाहा। अम्बायै स्वाहा दुलायै स्वाहा। नितत्न्यै स्वाहाऽभ्रयन्त्यै स्वाहा। मेघयन्त्यै स्वाहा वर्षयन्त्यै स्वाहा। चुपुणीकायै स्वाहेति॥२७॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्। तासाꣳ रोहिणीमभ्यध्यायत्। सोऽकामयत। उप मा वर्तेत। समेनया गच्छेयेति। स एतं प्रजापतये रोहिण्यै चरुन्निरवपत्। ततो वै सा तमुपावर्तत। समेनयागच्छत। उप ह वा एनं प्रियमावर्तते। सं प्रियेण गच्छते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये स्वाहा रोहिण्यै स्वाहा। रोचमानायै स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहेति॥२८॥

सोमो वा अकामयत। ओषधीनाꣳ राज्यमभिजयेयमिति। स एतꣳ सोमाय मृगशीर्षाय श्यामाकं चरुं पयसि निरवपत्। ततो वै स ओषधीनाꣳ राज्यमभ्यजयत्। समानानाꣳ ह वै राज्यमभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सोमाय स्वाहा मृगशीर्षाय स्वाहा। इन्वकाभ्यः स्वाहौषधीभ्यः स्वाहा। राज्याय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥२९॥

रुद्रो वा अकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतꣳ रुद्रायार्द्रायै प्रैय्यङ्गवं चरुं पयसि निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। रुद्राय स्वाहाऽर्द्रायै स्वाहा।

पिन्व॑मानायै॒ स्वाहा॑ प॒शुभ्यः॒ स्वाहेति॑॥३०॥

ऋ॒क्षा वा इ॒यम॑लो॒मका॑ऽऽसीत्। साऽका॑मयत। ओष॑धीभि॒र्वन॒स्पति॑भिः॒ प्रजा॑येये॒ति। सैतमदि॑त्यै॒ पुन॑र्वसुभ्याञ्च॒रुन्निर॑वप॒ततो॒ वा इ॒यमोष॑धीभि॒र्वन॒स्पति॑भिः॒ प्राजा॑यत। प्रजा॑यते ह॒ वै प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अदि॑त्यै॒ स्वाहा॒ पुन॑र्वसुभ्याम्। स्वाहा भू॑त्यै॒ स्वाहा॒ प्रजा॑त्यै॒ स्वाहेति॑॥३१॥

बृह॒स्पति॒र्वा अ॑कामयत। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सी स्या॒मिति॑। स ए॒तं बृह॒स्पत॑ये ति॒ष्या॑य नैवा॒रं च॒रुं पय॑सि॒ निर॑वपत्। ततो॒ वै स ब्र॑ह्मवर्च॒स्य॑भवत्। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सी ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। बृह॒स्पत॑ये॒ स्वाहा॑ ति॒ष्या॑य॒ स्वाहा॑। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒साय॒ स्वाहेति॑॥३२॥

दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वाः स॒र्पेभ्य॑ आश्रे॒षाभ्य॒ आज्ये॑ कर॒म्भन्निर॑वपन्। तानेताभि॑रे॒वदे॒वता॑भि॒रुपा॑नयन्। ए॒ताभि॑र्ह॒ वै दे॒वता॑भिर्द्विषन्तं॒ भ्रातृ॑व्य॒मुप॑नयति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। स॒र्पेभ्यः॒ स्वाहा॑ऽऽश्रे॒षाभ्यः॒ स्वाहा॑। द॒न्द॒शूकै॑भ्यः॒ स्वाहेति॑॥३३॥

पि॒तरो॒ वा अ॑कामयन्त। पि॒तृ॒लो॒क ऋ॑ध्नुया॒मेति॑। त ए॒तं पि॒तृभ्यो॑ म॒घाभ्यः॑ पुरो॒डाश॒ꣳ षट्क॑पालं॒ निर॑वपन्। ततो॒ वै ते पि॑तृलो॒क आ॑र्ध्नुवन्। पि॒तृ॒लो॒के ह॒ वा ऋ॑ध्नोति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। पि॒तृभ्यः॒ स्वाहा॑

म॒घाभ्यः॑। स्वाहा॑ऽन॒घाभ्यः॒ स्वाहा॑ग॒दाभ्यः॑। स्वाहा॑ऽरुन्ध॒तीभ्यः॒ स्वाहेति॑॥३४॥

अ॒र्य॒मा वा अ॑कामयत। प॒शु॒मान्त्स्या॒मिति॑। स ए॒तम॑र्य॒म्णे फल्गु॑नीभ्याश्च॒रुन्निर॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्। प॒शुमान् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒र्य॒म्णे स्वाहा॒ फल्गु॑नीभ्या॒ꣳ स्वाहा॑। प॒शुभ्यः॒ स्वाहेति॑॥३५॥

भगो॒ वा अ॑कामयत। भ॒गी श्रे॒ष्ठी दे॒वानाꣳस्या॒मिति॑। स ए॒तं भगा॑य॒ फल्गु॑नीभ्याश्च॒रुन्निर॑वपत्। ततो॒ वै स भ॒गी श्रे॒ष्ठी दे॒वाना॑मभवत्। भ॒गी ह॒ वै श्रे॒ष्ठी स॑मा॒नानां॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। भगा॑य॒ स्वाहा॒ फल्गु॑नीभ्या॒ꣳ स्वाहा॑। श्रैष्ठ्या॑य॒ स्वाहेति॑॥३६॥

स॒वि॒ता वा अ॑कामयत। श्रन्मे॑ दे॒वा दधी॑रन्। स॒वि॒ता स्या॒मिति॑। स ए॒तꣳ स॑वि॒त्रे हस्ता॑य पुरो॒डाशं॒ द्वाद॑शकपालं॒ निर॑वपदाशू॒नां व्री॑ही॒णाम्। ततो॒ वै तस्मै॒ श्रद्दे॒वा अद॑धत। स॒वि॒ताऽभ॑वत्। श्रद्ध॒वा अ॑स्मै मनु॒ष्या॑ दधते। स॒वि॒ता स॑मा॒नानां॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। स॒वि॒त्रे स्वाहा॒ हस्ता॑य। स्वाहा॑ दद॒ते स्वाहा॑ पृण॒ते। स्वाहा॑ प्र॒यच्छ॑ते॒ स्वाहा॑ प्रतिगृभ्ण॒ते स्वाहेति॑॥३७॥

त्वष्टा॒ वा अ॑कामयत। चि॒त्रं प्र॒जां वि॑न्दे॒येति॑। स ए॒तन्त्वष्ट्रे॑

चित्रायै पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो वै स चित्रं प्रजामविन्दत। चित्रꣳ ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। त्वष्ट्रे स्वाहा चित्रायै स्वाहा। चैत्राय स्वाहा प्रजायै स्वाहेति॥३८॥

वायुर्वा अकामयत। कामचारमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति। स एतद्वायवे निष्प्रायै गृष्ट्यै दुग्धं पयो निरवपत्। ततो वै स कामचारमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। कामचारꣳ ह वा एषु लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वायवे स्वाहा निष्प्रायै स्वाहा। कामचाराय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥३९॥

इन्द्राग्नी वा अकामयेताम्। श्रैष्ठ्यं देवानामभिजयेवेति। तावेतमिन्द्राग्निभ्यां विशाखाभ्यां पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपताम्। ततो वै तौ श्रैष्ठ्यं देवानामभ्यजयताम्। श्रैष्ठ्यꣳ ह वै समानानामभि जयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राग्निभ्याꣳ स्वाहा विशाखाभ्याꣳ स्वाहा। श्रैष्ठ्याय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४०॥

अथैतत्पौर्णमास्या आज्यं निर्वपति। कामो वै पौर्णमासी। काम आज्यम्। कामेनैव कामꣳ समर्धयति। क्षिप्रमेनꣳ सकाम उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति। पौर्णमास्यै स्वाहा कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥४१॥

अग्निः पञ्चदश प्रजापतिष्पोडश सोम एकादश रुद्रो दशर्क्षेकादश बृहस्पतिर्दश देवासुरा नव पितर एकादशार्यमा भगो दश दश सविता चतुर्दश त्वष्टा वायुरिन्द्राग्नी दश दशाथैतत्पौर्णमास्या अष्टौ पञ्चदश॥४॥ [४]

मित्रो वा अकामयत। मित्रधेयमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति। स एतं मित्रायानूराधेभ्यश्चरुन्निरवपत्। ततो वै स मित्रधेयमेषुलोकेष्वभ्यजयत्। मित्रधेयꣳ ह वा एषु लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। मित्राय स्वाहाऽनूराधेभ्यः स्वाहा। मित्रधेयाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४२॥

इन्द्रो वा अकामयत। ज्यैष्ठ्यं देवानामभिजयेयमिति। स एतमिन्द्राय ज्येष्ठायै पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपन्महाव्रीहीणाम्। ततो वै स ज्यैष्ठ्यं देवानामभ्यजयत्। ज्यैष्ठ्यꣳ ह वै समानानामभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राय स्वाहा ज्येष्ठायै स्वाहा। ज्यैष्ठ्याय स्वाहाभिजित्यै स्वाहेति॥४३॥

प्रजापतिर्वा अकामयत। मूलं प्रजां विन्देयेति। स एतं प्रजापतये मूलाय चरुन्निरवपत्। ततो वै स मूलं प्रजामविन्दत। मूलꣳ ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये स्वाहा मूलाय स्वाहा। प्रजायै स्वाहेति॥४४॥

आपो वा अकामयन्त। समुद्रङ्गामम्भिजयेमेति।

ता एतमद्भ्योऽषाढाभ्यश्चरुन्निरवपन्। ततो वै ताः समुद्रङ्कामममभ्यजयन्। समुद्रꣳ ह वै काममभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अद्भ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। समुद्राय स्वाहा कामाय स्वाहा। अभिजित्यै स्वाहेति॥४५॥

विश्वे वै देवा अकामयन्त। अनपजय्यं जयेमेति। त एतं विश्वेभ्यो देवेभ्योऽषाढाभ्यश्चरुन्निरवपन्। ततो वै तेऽनपजय्यमजयन्। अनपजय्यꣳ ह वै जयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। अनपजय्याय स्वाहा जित्यै स्वाहेति॥४६॥

ब्रह्म वा अकामयत। ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति। तदेतं ब्रह्मणेऽभिजिते चरुन्निरवपत्। ततो वै तद्ब्रह्मलोकमभ्यजयत्। ब्रह्मलोकꣳ ह वा अभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। ब्रह्मणे स्वाहाऽभिजिते स्वाहा। ब्रह्मलोकाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४७॥

विष्णुर्वा अकामयत। पुण्यꣳ श्लोकꣳ शृण्वीय। न मा पापी कीर्तिरागच्छेदिति। स एतं विष्णवे श्रोणायै पुरोडाशं त्रिकपालन्निरवपत्। ततो वै स पुण्यꣳ श्लोकमशृणुत। नैनं पापी कीर्तिरागच्छत्। पुण्यꣳ ह वै श्लोकꣳ शृणुते। नैनं पापी कीर्तिरागच्छति। य एतेन

ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। विष्ण॑वे॒ स्वाहा॑ श्रो॒णाये॒ स्वाहा॑। श्लोका॑य॒ स्वाहा॑ श्रु॒ताय॒ स्वाहेति॑॥४८॥

वस॑वो॒ वा अ॑कामयन्त। अग्रं॑ दे॒वता॑नां॒ परी॑या॒मेति॑। त ए॒तं वसु॑भ्यः॒ श्रवि॑ष्ठाभ्यः पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपन्। ततो॒ वै तेऽग्रं॑ दे॒वता॑नां॒ पर्या॑यन्। अग्रꣳ॑ ह॒ वै स॑मा॒नानां॒ पर्ये॑ति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। वसु॑भ्यः॒ स्वाहा॒ श्रवि॑ष्ठाभ्यः॒ स्वाहा॑। अग्रा॑य॒ स्वाहा॒ परी॑त्यै॒ स्वाहेति॑॥४९॥

इन्द्रो॒ वा अ॑कामयत। दृ॒ढोऽशि॑थिलः स्या॒मिति॑। स ए॒तं वरु॑णाय श॒तभि॑षजे भेष॒जेभ्य॑ः पुरो॒डाशं॒ दश॑कपालं॒ निर॑वपत्कृ॒ष्णानां॑ व्रीही॒णाम्। ततो॒ वै स दृ॒ढोऽशि॑थिलोऽभवत्। दृ॒ढो ह॒ वा अशि॑थिलो भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। वरु॑णाय॒ स्वाहा॑ श॒तभि॑षजे॒ स्वाहा॑। भे॒ष॒जेभ्यः॒ स्वाहेति॑॥५०॥

अ॒जो वा एक॑पादकामयत। ते॒ज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी स्या॒मिति॑। स ए॒तम॒जायैक॑पदे प्रोष्ठप॒देभ्य॑श्च॒रुन्निर॑वपत्। ततो॒ वै स ते॑ज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्य॑भवत्। ते॒ज॒स्वी ह॒ वै ब्र॑ह्मवर्च॒सी भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यजते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒जायैक॑पदे॒ स्वाहा॑ प्रोष्ठप॒देभ्यः॒ स्वाहा॑। तेज॑से॒ स्वाहा॑

ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥५१॥

अहिर्वै बुध्नियोऽकामयत। इमां प्रतिष्ठां विन्देयेति। स एतमहये बुध्नियाय प्रोष्ठपदेभ्यः पुरोडाशं भूमिकपालं निरवत्। ततो वै स इमां प्रतिष्ठामविन्दत। इमाꣳ ह वै प्रतिष्ठां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अहये बुध्नियाय स्वाहा॑ प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा॑। प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥५२॥

पूषा वा अकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतं पूष्णे रेवत्यै चरुन्निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। पूष्णे स्वाहा रेवत्यै स्वाहा॑। पशुभ्यः स्वाहेति॥५३॥

अश्विनौ वा अकामयेताम्। श्रोत्रस्विनावबधिरौ स्यावेति। तावेतमश्विभ्यामश्वयुग्भ्यां पुरोडाशन्द्विकपालन्निरवपताम्। ततो वै तौ श्रौत्रस्विनावबधिरावभवताम्। श्रोत्रस्वी ह वा अबधिरो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अश्विभ्याꣳ स्वाहा॑ऽश्वयुग्भ्याꣳ स्वाहा॑। श्रोत्राय स्वाहा श्रुत्यै स्वाहेति॥५४॥

यमो वा अकामयत। पितॄणाꣳ राज्यमभिजयेयमिति। स एतं यमायापभरणीभ्यश्चरुन्निरपवत्। ततो वै स पितॄणाꣳ राज्यमभ्यजयत्। समानानाꣳ ह वै राज्यमभि जयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।

य॒माय॒ स्वाहा॑ऽप॒भर॑णीभ्यः॒ स्वाहा॑। रा॒ज्याय॒ स्वाहा॒भिजि॑त्यै॒ स्वाहेति॑॥५५॥

अथै॒तद॑मावा॒स्या॑या॒ आज्यं॒ निर्व॑पति। कामो॒ वा अ॑मावा॒स्या॑। काम॒ आज्यम्॑। कामे॑नै॒व काम॒ꣳ सम॑र्धयति। क्षि॒प्रमे॑न॒ꣳ सकाम॒ उप॑नमति। येन॒ कामे॑न॒ यज॑ते। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒मा॒वा॒स्या॑यै॒ स्वाहा॒ काम॑य॒ स्वाहाऽऽग॑त्यै॒ स्वाहेति॑॥५६॥

मि॒त्र इन्द्रः॑ प्र॒जाप॑ति॒र्दश॑ द॒शाप॒ एका॑दश॒ विश्वे॒ ब्रह्म॒ दश॑दश॒ विष्णु॒स्त्रयो॑दश॒ वस॑व॒ इन्द्रो॒ऽजोऽहि॒र्वै बु॒ध्नियः॑ पू॒षाऽश्विनौ॑ य॒मो दश॑ द॒शाथै॒तद॑मावा॒स्या॑या अ॒ष्टौ पञ्च॑दश॥५॥ [५]

च॒न्द्रमा॒ वा अ॑कामयत। अ॒होरा॒त्रान॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्त्स॑वत्स॒रमा॒प्त्वा च॒न्द्रम॑सः॒ सायु॑ज्यꣳ सलो॒कता॑माप्नुया॒मिति॑। स ए॒तश्च॒न्द्रम॑से प्रती॒दृश्या॑यै पुरो॒डाशं॒ पञ्च॑दशकपालं॒ निर॑वपत्। ततो॒ वै सो॑ऽहोरा॒त्रान॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्त्स॑वत्स॒रमा॒प्त्वा। च॒न्द्रम॑सः॒ सायु॑ज्यꣳ सलो॒कता॑माप्नोत्। अ॒होरा॒त्रान् ह॒ वा अ॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्त्स॑वत्स॒रमा॒प्त्वा। च॒न्द्रम॑सः॒ सायु॑ज्यꣳ सलो॒कता॑माप्नोति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। च॒न्द्रम॑से॒ स्वाहा॑ प्रती॒दृश्या॑यै॒ स्वाहा॑। अ॒होरा॒त्रेभ्यः॒ स्वाहा॑ऽर्धमा॒सेभ्यः॒ स्वाहा॑। मासे॑भ्यः॒ स्वाहृ॒तुभ्यः॒ स्वाहा॑। स॒ꣳव॒त्स॒राय॒ स्वाहेति॑॥५७॥

अ॒होरा॒त्रे वा अ॑कामयेताम्। अत्य॑होरा॒त्रे मु॑च्येवहि। न ना॑वहोरा॒त्रे आ॑प्नुयाता॒मिति॑। ते ए॒तम॑होरा॒त्राभ्या॑ं च॒रुन्निर॑वपताम्। द्व॒यानां॑ व्रीही॒णाम्। शु॒क्लानां॑ च कृ॒ष्णानां॑

च। स॒वा॒त्योर्दु॒ग्धे। श्वे॒तायै॑ च कृ॒ष्णायै॑ च। ततो॒ वै ते अत्य॑होरा॒त्रे अ॑मुच्येते। नैने॑ अहोरा॒त्रे आ॑प्नुताम्। अति॑ ह॒ वा अ॑होरा॒त्रे मु॑च्यते। नैन॑महोरा॒त्रे आ॑प्नुतः। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अह्ने॒ स्वाहा॒ रात्रि॑यै॒ स्वाहा॑। अति॑मुक्त्यै॒ स्वाहेति॑॥५८॥

उ॒षा वा अ॑कामयत। प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑ सु॒भगा॑ स्या॒मिति॑। सैतमु॒षसे॑ च॒रुन्निर॑वपत्। ततो॒ वै सा प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑ सु॒भगा॑ऽभवत्। प्रि॒यो ह॒ वै स॑मा॒नाना॑ꣳ सु॒भगो॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। उ॒षसे॒ स्वाहा॒ व्यु॑ष्ट्यै॒ स्वाहा॑। व्यू॒षुष्यै॒ स्वाहा॑ व्यु॒च्छन्त्यै॒ स्वाहा॑। व्यु॑ष्टायै॒ स्वाहेति॑॥५९॥

अथै॒तस्मै॒ नक्ष॑त्राय च॒रुनिर्व॑पति। यथा॒ त्वन्दे॒वाना॒मसि॑। ए॒वम॒हं म॑नु॒ष्या॑णां भूयास॒मिति॑। यथा॑ ह॒ वा ए॒तद्दे॒वाना॑म्। ए॒वꣳ ह॒ वा ए॒ष म॑नु॒ष्या॑णां भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। नक्ष॑त्राय॒ स्वाहो॑देष्य॒ते स्वाहा॑। उ॒द्य॒ते स्वाहोदि॑ताय॒ स्वाहा॑। हर॑से॒ स्वाहा॒ भर॑से॒ स्वाहा॑। भ्राज॑से॒ स्वाहा॒ तेज॑से॒ स्वाहा॑। तप॑से॒ स्वाहा॑ ब्रह्मवर्च॒साय॒ स्वाहेति॑॥६०॥

सूर्यो॒ वा अ॑कामयत। नक्ष॑त्राणां प्रति॒ष्ठा स्या॒मिति॑। स ए॒तꣳ सूर्या॑य॒ नक्ष॑त्रेभ्यश्च॒रुन्निर॑वपत्। ततो॒ वै स नक्ष॑त्राणां प्रति॒ष्ठाऽभ॑वत्। प्र॒ति॒ष्ठा ह॒ वै स॑मा॒नाना॑ं भवति। य ए॒तेन॑

ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। सूर्या॑य॒ स्वाहा॒ नक्ष॑त्रेभ्यः॒ स्वाहा॑। प्र॒ति॒ष्ठायै॒ स्वाहेति॑॥६१॥

अथै॒तमदि॑त्यै च॒रुन्निर्व॑पति। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व प्रति॑तिष्ठति। सोऽत्र॑ जुहोति। अदि॑त्यै॒ स्वाहा॑ प्रति॒ष्ठायै॒ स्वाहेति॑॥६२॥

अथै॒तं विष्ण॑वे च॒रुन्निर्व॑पति। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञ ए॒वान्त॒तः प्रति॑तिष्ठति। सोऽत्र॑ जुहोति। विष्ण॑वे॒ स्वाहा॑ य॒ज्ञाय॒ स्वाहा॑। प्र॒ति॒ष्ठायै॒ स्वाहेति॑॥६३॥

च॒न्द्रमाः॒ पञ्च॑दशाहोरा॒त्रे स॒प्तद॑शो॒षा एका॑द॒शाथै॒तस्मै॒ नक्ष॑त्राय॒ त्रयो॑दश॒ सूर्यो॒ दशाथै॒तमदि॑त्यै॒ पञ्चाथै॒तं विष्ण॑वे॒ षट्ख॒प्त (स॒वि॒ताऽऽशू॒नां व्री॑ही॒णामिन्द्रो॑ म॒हाव्री॑हीणा॒मिन्द्रः॑ कृ॒ष्णानां॑ व्रीही॒णाम॑होरा॒त्रे द्व॒यानां॑ व्रीही॒णाम्। पि॒तर॒ष्षट्क॑पालꣳ सवि॒ता द्वाद॑शकपालमिन्द्रा॒ग्नी एका॑दशकपाल॒मिन्द्र॒ एका॑दशकपाल॒मिन्द्रो॒ दश॑कपालं॒ विष्णु॑स्त्रिकपा॒लमहि॒र्भूमि॑कपालम॒श्विनौ॑ द्विकपा॒लश्च॒न्द्रमाः॒ पञ्च॑दशकपालम॒ग्निस्त्वष्टा॒ वस॑वो॒ऽष्टाक॑पालम॒न्यत्र॑ च॒रुम्। रु॒द्रो॑ऽर्य॒मा पू॒षा प॑शु॒मान्त्स्या॒ꣳ सोमो॑ रु॒द्रो बृह॒स्पतिः॒ पय॑सि वा॒युः पयः॒ सोमो॑ वा॒युरि॑न्द्रा॒ग्नी मि॒त्र इन्द्र॒ आपो॒ ब्रह्म॑ य॒मो॑ऽभिजि॑त्यै॒ त्वष्टा॑ प्र॒जाप॑तिः प्र॒जायै॑ पौर्णमा॒स्या अ॑मावा॒स्या॑या॒ अग॑त्यै॒ विश्वे॒ जित्या॑ अ॒श्विनौ॒ श्रुत्यै॑। ब्रह्म॒ तदे॒तं विष्णुः॒ स ए॒तं वा॒युः स ए॒तदाप॒स्ताः। पि॒तरो॒ विश्वे॒ वस॑वोऽकामयन्त॒ मेति॒ त ए॒तन्निर॑वपन्। आपो॑ऽकामयन्त॒ मेति॒ ता ए॒तन्निर॑वपन्। इ॒न्द्रा॒ग्नी अ॒श्विना॑वकामयेतां॒ वेति॒ तावे॒तन्निर॑वपताम्। अ॒हो॒रा॒त्रे वा अ॑कामयेता॒मिति॒ ते ए॒तन्निर॑वपताम्। अ॒न्यत्रा॑कामय॒तेति॒ स ए॒तन्निर॑वपत्। इ॒न्द्रा॒ग्नी श्रैष्ठ्य॒मिन्द्रो॒ ज्यैष्ठ्य॒मिन्द्रो॑ दृ॒ढः। अहिः॒ सूर्यो॑ऽदि॑त्यै॒ विष्ण॑वे प्रति॒ष्ठायै॑। सोमो॑ य॒मः स॑मा॒नाना॑म्। अ॒ग्निर्नो॑ रीरिषद॒न्यत्र॑ रीरिषः ॥)॥६॥ [६]

अ॒ग्निर्न॑ ऋ॒ध्यास्म॒ नवो॑नवो॒ऽग्निर्मि॒त्रश्च॒न्द्रमा॒ष्षट्॥६॥

अ॒ग्निर्न॒स्तन्नो॑ वा॒युरहि॑र्बु॒ध्निय॑ ऋ॒क्षा वा इ॒यमथै॒तत्पौ॑र्णमा॒स्या अ॒जो वा

एकपात्सूर्यस्त्रिषष्टिः॥६३॥

अग्निर्नः पातु प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्। तङ्गायत्र्याऽहरत्। तस्य पर्णमच्छिद्यत। तत्पर्णोऽभवत्। तत्पर्णस्य पर्णत्वम्। ब्रह्म वै पर्णः। यत्पर्णशाखया वत्सानपाकरोति। ब्रह्मणैवैनानपाकरोति। गायत्रो वै पर्णः। गायत्राः पशवः॥१॥

तस्मात्रीणित्रीणि पर्णस्य पलाशानि। त्रिपदा गायत्री। यत्पर्णशाखया गाः प्रापर्यति। स्वयैवैना देवतया प्रापर्यति। यङ्कामयेतापशुः स्यादिति। अपर्णान्तस्मै शुष्काग्रामाहरेत्। अपशुरेव भवति। यङ्कामयेत पशुमान्त्स्यादिति। बहुपर्णान्तस्मै बहुशाखामाहरेत्। पशुमन्तमेवैनं करोति॥२॥

यत्प्राचीमा हरेत्। देवलोकमभि जयेत्। यदुदीचीं मनुष्यलोकम्। प्राचीमुदीचीमा हरति। उभयोर्लोकयोरभिजित्यै। इषे त्वोर्जे त्वेत्याह। इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। वायवः स्थेत्याह। वायुर्वा अन्तरिक्षस्याध्यक्षाः। अन्तरिक्षदेवत्याः खलु वै पशवः॥३॥

वायव एवैनान्परि ददाति। प्र वा एनानेतदा करोति। यदाह। वायवः स्थेत्युपायवः स्थेत्याह। यजमानायैव पशूनुप ह्वयते। देवो वः सविता प्रार्पयत्वित्याह प्रसूत्यै। श्रेष्ठतमाय कर्मण इत्याह। यज्ञो हि श्रेष्ठतमङ्कर्म। तस्मादेवमाह।

आप्यायध्वमघ्निया देवभागमित्याह॥४॥

वत्सेभ्यश्च वा एताः पुरा मनुष्येभ्यश्चाप्यायन्त। देवेभ्य एवैना इन्द्रायाप्याययति। ऊर्जस्वतीः पयस्वतीरित्याह। ऊर्जꣳ हि पयः सम्भरन्ति। प्रजावतीरनमीवा अयक्ष्मा इत्याह प्रजात्यै। मा वः स्तेन ईशत माऽघशꣳस इत्याह गुप्त्यै। रुद्रस्य हेतिः परि वो वृणक्त्वित्याह। रुद्रादेवैनान्त्रायते। ध्रुवा अस्मिन्गोपतौ स्यात बह्वीरित्याह। ध्रुवा एवास्मिन्बह्वीः करोति॥५॥

यजमानस्य पशून्पाहीत्याह। पशूनाङ्गोपीथाय। तन्मात्सायं पशव उपसमावर्तन्ते। अनधः सादयति। गर्भाणान्धृत्या अप्रपादाय। तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः। उपरीव निदधाति। उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥६॥

पशवः करोति पशवो देवभागमित्याह करोति नव च॥१॥ [१]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यश्वपरशुमादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। यो वा ओषधीः पर्वशो वेद। नैनाः स हिनस्ति। प्रजापतिर्वा ओषधीः पर्वशो वेद। स एना न हिनस्ति। अश्वपर्शा बरहिरच्छैति। प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वाय॥७॥

ओषधीनामहिꣳसायै। यज्ञस्य घोषदसीत्याह। यजमान

एव रयिन्दधाति। प्रत्युष्टꣳ रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै। प्रेयमगाद्धिषणा बर्हिरच्छेत्याह। विद्या वै धिषणा। विद्ययैवैनदच्छैति। मनुना कृता स्वधया वितष्टेत्याह। मानवी हि पर्शुः स्वधाकृता॥८॥

त आवहन्ति कवयः पुरस्तादित्याह। शुश्रुवाꣳसो वै कवयः। यज्ञः पुरस्तात्। मुखत एव यज्ञमा रभते। अथो यदेतदुक्त्वा यतः कुतश्चा हरति। तत्प्राच्या एव दिशो भवति। देवेभ्यो जुष्टमिह बर्हिरासद इत्याह। बर्हिषः समृद्ध्यै। कर्मणोऽनपराधाय। देवानां परिषूतमसीत्याह॥९॥

यद्वा इदङ्किं च। तद्देवानां परिषूतम्। अथो यथा वस्यसे प्रतिप्रोच्याहेदङ्करिष्यामीति। एवमेव तदध्वर्युर्देवेभ्यः प्रतिप्रोच्य बर्हिर्दाति। आत्मनोऽहिꣳसायै। यावतः स्तम्बान्परिदिशेत्। यत्तेषामुच्छिष्यात्। अति तद्यज्ञस्य रेचयेत्। एकꣳ स्तम्बं परिदिशेत्। तꣳ सर्वन्दायात्॥१०॥

यज्ञस्यानतिरेकाय। वर्षवृद्धमसीत्याह। वर्षवृद्धा वा ओषधयः। देवबर्हिरित्याह। देवेभ्य एवैनत्करोति। मा त्वाऽन्वङ्गा तिर्यगित्याहाहिꣳसायै। पर्व ते राध्यासमित्याहध्यै। आच्छेत्ता ते मा रिषमित्याह। नास्यात्मनो मीयते। य एवं वेद॥११॥

देवबर्हिः शतवल्शं विरोहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः।

प्रजानां प्रजननाय। सहस्रवल्शा वि वयꣳ रुहेमेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। पृथिव्याः संपृचः पाहीत्याह प्रतिष्ठित्यै। अयुङ्गायुङ्गान्मुष्टीँल्लुनोति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। सुसम्भृतां त्वा सम्भरामीत्याह। ब्रह्मणैवैनत्सम्भरति॥१२॥

अदित्यै रास्नाऽसीत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनद्रास्नां करोति। इन्द्राण्यै सन्नहनमित्याह। इन्द्राणी वा अग्रे देवतानाꣳ समनह्यत। साऽऽर्ध्नोत्। ऋद्ध्यै सन्नह्यति। प्रजा वै बर्हिः। प्रजानामपरावापाय। तस्मात्स्रावसन्ततः प्रजा जायन्ते॥१३॥

पूषा ते ग्रन्थिङ्ग्रंथ्नात्वित्याह। पुष्टिमेव यजमाने दधाति। स ते मास्थादित्याहाहिꣳसायै। पश्चात्प्राञ्चमुपगूहति। पश्चाद्वै प्राचीनꣳ रेतो धीयते। पश्चादेवास्मै प्राचीनꣳ रेतो दधाति। इन्द्रस्य त्वा बाहुभ्यामुद्यच्छ इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहस्पतेर्मूर्ध्ना हरामीत्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः॥१४॥

ब्रह्मणैवैनद्धरति। उर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याह गत्यै। देवङ्गममसीत्याह। देवानेवैनद्गमयति। अनधः सादयति। गर्भाणान्धृत्या अप्रपादाय। तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः। उपरीव नि दधाति। उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥१५॥

स॒योनि॒त्वाय॑ स्व॒धाकृ॑ता॒ऽसीत्या॑ह दाया॒द्वेद॑ भरति जायन्ते॒ बृह॒स्पतिः॒ सम॑ष्ट्यै॥२॥ [२]

पू॒र्वेद्यु॒रि॒ध्माब॒र्हिः क॑रोति। य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ गृही॒त्वोप॑वसति। प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत। तस्यो॒खे अ॑स्र॒ꣳसेताम्। य॒ज्ञो वै प्र॒जाप॑तिः। यत्सा॑न्नाय्यो॒खे भव॑तः। य॒ज्ञस्यै॒व तदु॒खे उप॑दधा॒त्यप्र॑स्र॒ꣳसाय। शुन्ध॑ध्व॒न्दैव्या॑य॒ कर्म॑णे देवय॒ज्याया॒ इत्या॑ह। दे॒व॒य॒ज्यायां॑ ए॒वैना॑नि शुन्धति। मा॒त॒रिश्व॑नो घ॒र्मो॑ऽसीत्या॑ह॥१६॥

अ॒न्तरि॑क्षं॒ वै मा॑त॒रिश्व॑नो घ॒र्मः। ए॒षां लो॒कानां॒ विधृ॑त्यै। द्यौर॑सि पृथि॒व्य॑सीत्या॑ह। दि॒वश्च॒ ह्ये॑षा पृ॑थि॒व्याश्च॒ सम्भृ॑ता। यदु॒खा। तस्मा॑दे॒वमा॑ह। वि॒श्वधा॑या असि पर॒मेण॒ धाम्ने॒त्या॑ह। वृष्टि॒र्वै वि॒श्वधा॑यायाः। वृष्टि॑मे॒वाव॑रुन्धे। दृꣳह॑स्व॒ मा ह्वा॒रित्या॑ह॒ धृत्यै॑॥१७॥

वसू॑नां प॒वित्र॑म॒सीत्या॑ह। प्रा॒णा वै वस॑वः। तेषां॒ वा ए॒तद्भा॑ग॒धेयम्॑। यत्प॒वित्रम्॑। तेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति। श॒तधा॑रꣳ स॒हस्र॑धार॒मित्या॑ह। प्रा॒णेष्वे॒वायु॑र्दधाति सर्व॒त्वाय॑। त्रि॒वृत्प॑लाशशा॒खाया॑न्दर्भ॒मय॑ं भवति। त्रि॒वृद्वै प्रा॒णः। त्रि॒वृत॑मे॒व प्रा॒णं म॑ध्य॒तो यज॑माने दधाति॥१८॥

सौ॒म्यः प॒र्णः स॑योनि॒त्वाय॑। सा॒क्षात्प॒वित्र॑न्द॒र्भाः। प्राख्सा॒यमधि॒नि द॑धाति। तत्प्रा॑णापा॒नयो॑ रू॒पम्। ति॒र्यक्प्रा॒तः। तद्दर्श॑स्य रू॒पम्। दा॒र्श्यꣳ ह्ये॑तदह॑ः। अन्नं॒ वै च॒न्द्रमाः॑। अन्नं॑

प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयꣳ सर्वतः पवते। हुतः स्तोको हुतो द्रप्स इत्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतꣳ स्वाहाकृतꣳ स्कन्दति। दिवि नाको नामाग्निः। तस्य विप्रुषो भागधेयम्। अग्नये बृहते नाकायेत्याह। नाकमेवाग्निं भागधेयेन समर्धयति। स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याह। द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥२०॥

पवित्रवत्यानयति। अपाञ्चैवौषधीनां च रसꣳ सꣳसृजति। अथो ओषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। अन्वारभ्य वाचं यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। धारयन्नास्ते। धारयन्त इव हि दुहन्ति। कामधुक्ष इत्याहातृतीयस्यै। त्रय इमे लोकाः। इमानेव लोकान्यजमानो दुहे॥२१॥

अमूमिति नाम गृह्णाति। भद्रमेवासाङ्कर्मा विष्करोति। सा विश्वायुः सा विश्वव्यचाः सा विश्वकर्मेत्याह। इयं वै विश्वायुः। अन्तरिक्षं विश्वव्यचाः। असौ विश्वकर्मा। इमानेवैताभिर्लोकान् यथापूर्वन्दुहे। अथो यथा प्रदात्रे पुण्यमाशास्ते। एवमेवैना एतदुपस्तौति। तस्मात्प्रादादित्युन्नीय वन्दमाना उपस्तुवन्तः पशून्दुहन्ति॥२२॥

बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यो हविरिति वाचं विसृजते। यथादेवतमेव प्रसौति। दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्यै।

त्रिरा॑ह। त्रिष॑त्या॒ हि दे॒वाः। अवा॑चं य॒मोऽन॑न्वार॒भ्योत्त॑राः। अप॑रिमितमे॒वाव॑ रुन्धे। न दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्। अ॒ग्नि॒वद्वै दा॑रुपा॒त्रम्। यद्दा॑रुपा॒त्रेण॑ दु॒ह्यात्॥२३॥

या॒तया॑म्ना ह॒विषा॑ यजेत। अथो॒ खल्वा॑हुः। पु॒रो॒डाश॑मुखानि॒ वै ह॒वीꣳषि॑। नेत इ॑तः पुरो॒डाशꣳ ह॒विषो॒ यामो॒ऽस्तीति॑। काम॑मे॒व दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्। शू॒द्र ए॒व न दु॑ह्यात्। अस॑तो॒ वा ए॒ष सम्भू॑तः। यच्छू॒द्रः। अह॑विरे॒व तदित्या॑हुः। यच्छू॒द्रो दोग्धीति॑॥२४॥

अ॒ग्नि॒हो॒त्रमे॒व न दु॑ह्याच्छू॒द्रः। तद्धि नोत्पु॒नन्ति॑। य॒दा खलु॒ वै प॒वित्र॑म॒त्येति॑। अथ॒ तद्ध॒विरिति॑। सम्पृ॑च्यध्वमृतावरी॒रित्या॑ह। अ॒पाश्चै॒वौष॑धीनां च॒ रस॒ꣳ सꣳ सृ॑जति। तस्मा॑द॒पाश्चौष॑धीनां च॒ रस॒मुप॑जीवामः। म॒न्द्रा धन॑स्य सा॒तय॒ इत्या॑ह। पुष्टि॑मे॒व यज॑माने दधाति। सोमे॑न॒ त्वात॑न॒च्मीन्द्रा॑य॒ दधीत्या॑ह॥२५॥

सोम॑मे॒वैन॑त्करोति। यो वै सोमं॑ भक्षयि॒त्वा। स॒ंव॒त्स॒रꣳ सोम॒न्न पिब॑ति। पु॒न॒र्भक्ष्यो॑ऽस्य सोमपी॒थो भ॑वति। सोमः॒ खलु॒ वै सा॑न्ना॒य्यम्। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सा॑न्ना॒य्यं पिब॑ति। अ॒पु॒न॒र्भक्ष्यो॑ऽस्य सामपी॒थो भ॑वति। न मृ॒न्मये॒नापि॑ दध्यात्। यन्मृ॒न्मयो॑नापिद॒ध्यात्। पि॒तृ॒दे॒व॒त्यꣳ स्यात्॥२६॥

अ॒य॒स्पा॒त्रेण॑ वा दारुपा॒त्रेण॒ वाऽपि॑ दधाति। तद्धि सदे॑वम्। उ॒द॒न्वद्भ॑वति। आपो॒ वै र॑क्षो॒घ्नीः। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। अद॑स्तमसि॒ विष्ण॑वे॒ त्वे॒त्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञायै॒वैन॒दद॑स्तं करोति।

विष्णो॑ ह॒व्य꣣ꣳ र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह॒ गुप्त्यै॑। अन॑धः सादयति। गर्भा॑णा॒न्धृत्या॒ अप्र॑पादाय। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॒मप्र॑पादुकाः। उ॒परी॑व॒ निद॑धाति। उ॒परी॑व॒ हि सु॑व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै॥२७॥

अ॒सीत्या॑ह॒ धृत्यै॒ यज॑माने दधा॒त्यज॑ामित्वाय स्थापयति दुहे दुहन्ति दु॒ह्याद्दोग्धीति॒ दधीत्या॑ह स्यात्सादयति॒ पञ्च॑ च॥३॥ [३]

कर्म॑णे वान्दे॒वेभ्यः॑ शकेय॒मित्या॑ह॒ शक्त्यै॑। य॒ज्ञस्य॒ वै सन्त॑ति॒मनु॑ प्र॒जाः प॒शवो॒ यज॑मानस्य॒ सन्ता॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॒ विच्छि॑त्ति॒मनु॑ प्र॒जाः प॒शवो॒ यज॑मानस्य॒ विच्छि॑द्यन्ते। य॒ज्ञस्य॒ सन्त॑तिरसि य॒ज्ञस्य॑ त्वा॒ सन्त॑त्यै स्तृणामि॒ सन्त॑त्यै त्वा य॒ज्ञस्येत्याह॑व॒नीया॒त्सन्त॑नोति। यज॑मानस्य प्र॒जायै॑ पशू॒नाꣳ सन्त॑त्यै। अ॒पः प्रण॑यति। श्र॒द्धा वा आप॑ः। श्र॒द्धामे॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॒ प्रच॑रति। अ॒पः प्रण॑यति। य॒ज्ञो वा आप॑ः॥२८॥

य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॒ प्रच॑रति। अ॒पः प्रण॑यति। वज्रो॒ वा आप॑ः। वज्र॑मे॒व भ्रातृ॑व्येभ्यः प्र॒हृत्य॑ प्र॒णीय॒ प्रच॑रति। अ॒पः प्रण॑यति। आपो॒ वै र॑क्षो॒घ्नीः। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। अ॒पः प्रण॑यति। आपो॒ वै दे॒वानां॑ प्रि॒यन्धाम॑। दे॒वाना॑मे॒व प्रि॒यन्धाम॑ प्र॒णीय॒ प्रच॑रति॥२९॥

अ॒पः प्रण॑यति। आपो॒ वै सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॒ प्रच॑रति। वेषा॑य॒ त्वेत्या॑ह। वेषा॑य॒ ह्य॑नदाद॒त्ते। प्रत्यु॑ष्ट॒ꣳ रक्षः॒ प्रत्यु॑ष्टा॒ अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। धूर॒सीत्या॑ह। ए॒ष

वै धुर्योऽग्निः। तं यदनुपस्पृश्यातीयात्॥३०॥

अध्वर्युं च यजमानं च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्येति। अध्वर्योश्च यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तं यो॑स्मान्धूर्वति तं धूर्व यं वयं धूर्वाम इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यश्चैव धूर्वति। यश्चैनन्धूर्वति। तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वन्देवानामसि सस्नितमं पप्रितमं जुष्टतमं वह्नितमन्देवहूतममित्याह। यथायजुरेवैतत्॥३१॥

अह्रुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। दृꣳहस्व मा ह्वारित्याह धृत्यै। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्ष इत्याह मित्रत्वाय। मा भेर्मा संविक्था मा त्वा हिꣳसिषमित्याहाहिꣳसायै। यद्वै किं च वातो नाभि वाति। तत्सर्वं वरुणदेवत्यम्। उरु वातायेत्याह। अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥३२॥

अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। अग्नये जुष्टं निर्वपामीत्याह। अग्नय एवैनां जुष्टं निर्वपति। त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। तूष्णीं चतुर्थम्। अपरिमितमेवावरुन्धे। स एवमेवानुपूर्वꣳ हवीꣳषि निर्वपति॥३३॥

इदन्देवानामिदमु नः सहेत्याह व्यावृत्यै। स्फात्यै त्वा नारात्या इत्याह गुप्त्यै। तमसीव वा एषोऽन्तश्चरति।

यः प॑रीणहि॑। सुव॑र॒भि वि ख्ये॑षं वैश्वान॒रञ्ज्योति॒रित्या॑ह। सुव॑रे॒वाभि वि प॑श्यति वैश्वान॒रञ्ज्योति॑ः। द्यावा॑पृथि॒वी ह॒विषि॑ गृही॒त उद॑वेपेताम्। दृꣳह॑न्ता॒न्दुर्या॒ द्यावा॑पृथि॒व्योरित्या॑ह। गृ॒हाणा॒ द्यावा॑पृथि॒व्योर्धृत्यै॑। उ॒र्वन्तरि॑क्ष॒मन्वि॒हीत्या॑ह॒ गत्यै॑। अदि॑त्यास्त्वो॒पस्थे॑ सादया॒मीत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या ए॒वैन॑दु॒पस्थे॑ सादयति। अग्ने॑ ह॒व्यꣳ र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह॒ गुप्त्यै॑॥३४॥

य॒ज्ञो वा आपो॒ धाम॑ प्र॒णीय॒ प्रच॑रत्यती॒यादे॒तद्बा॒हुभ्या॒मित्या॑ह ह॒वीꣳषि॒ निर्व॑पति॒ गत्यै॑ च॒त्वारि॑ च॥४॥

[४]

इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। सो॑ऽपः। अ॒भ्य॑म्रियत। तासा॒ यन्मेध्यं॑ य॒ज्ञिय॒ꣳ सदे॑व॒मासी॑त्। तदपोद॑क्रामत्। ते द॒र्भा अ॑भवन्। यद्द॒र्भैर॒प उ॑त्पु॒नाति॑। या ए॒व मेध्या॑ य॒ज्ञियाः॒ सदे॑वा॒ आप॑ः। ताभि॑रे॒वैना॒ उत्पु॑नाति। द्वाभ्या॒मुत्पु॑नाति॥३५॥

द्वि॒पाद्यज॑मान॒ः प्रति॑ष्ठित्यै। दे॒वो व॑ः सवि॒तोत्पु॑ना॒त्वित्या॑ह। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैना॒ उत्पु॑नाति। अच्छि॑द्रेण प॒वित्रे॒णेत्या॑ह। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽच्छि॑द्रं प॒वित्रम्॑। तेनै॒वैना॒ उत्पु॑नाति। वसो॒ः सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॒रित्या॑ह। प्रा॒णा वा आप॑ः। प्रा॒णा वस॑वः। प्रा॒णा र॒श्मय॑ः॥३६॥

प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्त्सं पृ॑णक्ति। सा॒वि॒त्रि॒यर्चा। स॒वि॒तृप्र॑सूतं मे॒ कर्मा॑स॒दिति॑। स॒वि॒तृप्र॑सूतमे॒वास्य॒ कर्म॑ भवति। प॒च्छो गा॑यत्रि॒या त्रि॑ष्षमृद्ध॒त्वाय॑। आपो॑ देवीरग्रेपुवो अग्रेगुव॒ इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास॑मे॒तन्म॑हि॒मानं॒ व्याच॑ष्टे। अग्र॑ इ॒मं य॒ज्ञं

नय॒ताग्रे॑ य॒ज्ञप॑ति॒मित्या॑ह। अग्र॑ ए॒व य॒ज्ञं नय॑न्ति। अग्रे॑ य॒ज्ञप॑तिम्॥३७॥

यु॒ष्मानिन्द्रो॑ऽवृणीत वृत्र॒तूर्ये॑ यू॒यमिन्द्र॑मवृणीध्वं वृत्र॒तूर्य॒ इत्या॑ह। वृ॒त्रꣳ ह॑ हनि॒ष्यन्निन्द्र॒ आपो॑ वव्रे। आपो॒ हेन्द्रं॑ वव्रिरे। स॒ंज्ञामे॒वासा॑मे॒तत्सामा॑नं॒ व्याच॑ष्टे। प्रोक्षि॑ता॒ः स्थेत्या॑ह। तेनाप॒ः प्रोक्षि॑ताः। अ॒ग्नये॑ वो॒ जुष्टं॒ प्रोक्षा॑म्य॒ग्नीषोमा॑भ्या॒मित्या॑ह। य॒थादे॒वतमे॒वैना॒न्प्रोक्ष॑ति। त्रिः प्रोक्ष॑ति। त्र्या॑वृ॒द्धि य॒ज्ञः॥३८॥

अथो॒ रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। शुन्ध॑ध्वं॒ दैव्या॑य॒ कर्म॑णे देवय॒ज्याया॒ इत्या॑ह। दे॒व॒य॒ज्याया॑ ए॒वैना॑नि शुन्धति। त्रिः प्रोक्ष॑ति। त्र्या॑वृ॒द्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मेध्य॒त्वाय॑। अव॑धूत॒ꣳ रक्षोऽव॑धूता॒ आरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। अदि॑त्या॒स्त्वग॒सीत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः॥३९॥

अ॒स्या ए॒वैन॒त्त्वचं॑ करोति। प्रति॑ त्वा पृथि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। पु॒रस्ता॑त्प्रती॒चीन॑ग्रीव॒मुत्त॑रलो॒मोप॑स्तृणाति मेध्य॒त्वाय॑। तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यञ्चः॑ प॒शवो॒ मेध॒मुप॑तिष्ठन्ते। तस्मा॑त्प्र॒जा मृ॒गं ग्राहु॑काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॒ निला॑यत। कृष्णो॑ रू॒पं कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजि॒ने ह॒विर॑ध्यव॒हन्ति॑। य॒ज्ञादे॒व तद्य॒ज्ञं प्रयु॑ङ्क्ते। ह॒विषोऽस्क॑न्दाय॥४०॥

अ॒धि॒षव॑णमसि वानस्प॒त्यमित्या॑ह। अ॒धि॒षव॑णमे॒वैन॑त्करोति। प्रति॒ त्वाऽदि॑त्या॒स्त्वग्वे॒त्त्वित्या॑ह सय॒त्वाय॑। अ॒ग्नेस्त॒नूर॒सीत्या॑ह।

अ॒ग्नेर्वा ए॒षा त॒नूः। यदोष॑धयः। वा॒चो वि॒सर्ज॑न॒मित्या॑ह। य॒दा हि प्र॒जा ओष॑धीनाम॒श्ञन्ति॑। अथ॒ वाच॒ं विसृ॑जन्ते। दे॒ववी॑तये त्वा गृह्णा॒मीत्या॑ह॥४१॥

दे॒वता॑भिरे॒वैन॒त्सम॑र्धयति। अद्रि॑रसि वानस्प॒त्य इत्या॑ह। ग्रावा॑णमे॒वैन॑त्करोति। स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्य॒ꣳ सु॒शमि॑ शमि॒ष्वेत्या॑ह॒ शान्त्यै॑। हवि॑ष्कृ॒देहीत्या॑ह। य ए॒व दे॒वाना॑ꣳ हवि॒ष्कृत॑ः। तान् ह्व॑यति। त्रिर्ह्व॑यति। त्रिष॑त्या॒ हि दे॒वाः। इष॒माव॒दोर्ज॒माव॒देत्या॑ह॥४२॥

इष॑मे॒वोर्ज॒ं यज॑माने दधाति। द्यु॒मद्व॑दत व॒य॒ꣳ स॑ङ्ग्ला॒तं जे॒ष्मेत्या॑ह॒ भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै। मनो॑ः श्र॒द्धादे॑वस्य॒ यज॑मानस्यासुर॒घ्नी वाक्। य॒ज्ञा॒यु॒धेषु॒ प्रवि॑ष्टाऽऽसीत्। तेऽसु॑रा॒ याव॑न्तो यज्ञायु॒धाना॑मु॒द्वद॑तामु॒पाशृ॑ण्वन्। ते परा॑भवन्। तस्मा॒त्स्वाना॒ं मध्ये॑ऽव॒सायं यजेत। याव॑न्तोऽस्य॒ भ्रातृ॑व्या यज्ञायु॒धाना॑मु॒द्वद॑तामुपशृ॒ण
ते परा॑ भवन्ति। उ॒च्चैः स॒माह॑न्त॒ वा आ॑ह॒ विजि॑त्यै॥४३॥

वृ॒ङ्क्ष ए॑षामिन्द्रि॒यं वी॒र्यम्॑। श्रेष्ठ॑ एषां भवति। व॒र्॒षवृ॑द्धमसि॒ प्रति॑ त्वा व॒र्॒षवृ॑द्धं वे॒त्त्वित्या॑ह। व॒र्॒षवृ॑द्धा॒ वा ओष॑धयः। व॒र्॒षवृ॑द्धा इ॒षीका॒ः समृ॑द्ध्यै। य॒ज्ञ॒ꣳ रक्षा॒ꣳस्यनु॒ प्रावि॑शन्। तान्य॒स्त्रा प॒शुभ्यो॑ नि॒रवा॑दयन्त। तुषै॒रोष॑धीभ्यः। परा॑पूत॒ꣳ रक्षः॒ परा॑पूता॒ अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै॥४४॥

रक्ष॑सां भा॒गो॑ऽसीत्या॑ह। तुषै॑रे॒व रक्षा॑ꣳसि नि॒रव॑दयते। अ॒प

उप॑स्पृशति मेध्य॒त्वाय॑। वा॒युर्वो॒ विवि॑न॒क्त्वित्या॑ह। प॒वित्रं॒ वै वा॒युः। पु॒नात्ये॒वैनान्॑। अ॒न्तरि॑क्षादिव॒ वा ए॒ते प्रस्क॑न्दन्ति। ये शूर्पा॑त्। दे॒वो वः॑ सवि॒ता हिर॑ण्यपाणिः॒ प्रति॑गृह्णा॒त्वित्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। ह॒विषोऽस्क॑न्दाय। त्रिष्फ॒लीक॑र्त॒वा आ॑ह। त्र्या॑वृ॒द्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मेध्य॒त्वाय॑॥४५॥

द्वाभ्या॒मुत्पु॑नाति र॒श्मयो॑ नय॒न्त्यग्रे॑ य॒ज्ञप॑तिं य॒ज्ञोऽदि॑ति॒रस्क॑न्दाय गृह्णा॒मीत्या॑ह व॒देत्या॑ह॒ विजि॑त्या॒ अप॑हत्या॒ अस्क॑न्दाय॒ त्रीणि॑ च॥५॥ [५]

अव॑धूत॒ꣳ रक्षोऽव॑धूता॒ अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। अदि॑त्या॒स्त्वग॒सीत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या ए॒वैन॒त्त्वचं॑ करोति। प्रति॑ त्वा पृथि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। पु॒रस्ता॑त्प्रती॒चीन॑ग्रीव॒मुत्त॑रलो॒मोप॑स्तृणाति मेध्य॒त्वाय॑। तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यञ्चः॑ प॒शवो॒ मेध॒मुप॑तिष्ठन्ते। तस्मा॑त्प्र॒जा मृ॒गं ग्राहु॑काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॒ निला॑यत॥४६॥

कृष्णो॑ रू॒पं कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजि॒ने ह॒विर॑धिपि॒नष्टि॑। य॒ज्ञादे॒व तद्य॒ज्ञं प्रयु॑ङ्क्ते। ह॒विषोऽस्क॑न्दाय। द्यावा॑पृथि॒वी स॒हास्ता॑म्। ते श॑म्यामा॒त्रमेक॒महर्व्यैताꣳ शम्यामा॒त्रमेक॒मह॑ः। दि॒वः स्क॑म्भ॒निर॑सि॒ प्रति॒ त्वाऽदि॑त्या॒स्त्वग्वे॒त्त्वित्या॑ह। द्यावा॑पृथि॒व्योर्वीत्यै॑। धि॒षणा॑ऽसि पर्व॒त्या प्रति॑ त्वा दि॒वः स्क॑म्भ॒निर्वे॒त्त्वित्या॑ह। द्यावा॑पृथि॒व्योर्विधृ॑त्यै॥४७॥

धि॒षणा॑ऽसि पार्वते॒यी प्रति॑ त्वा पर्व॒तिर्वे॒त्त्वित्या॑ह। द्यावा॑पृथि॒व्योर्धृत्यै॑। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इत्या॑ह॒

प्रसू॑त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॒मित्या॑ह। अ॒श्वि॒नौ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आस्ता॑म्। पूष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह॒ यत्त्यै॑। अधि॑वपा॒मीत्या॑ह। य॒था॒दे॒व॒तमे॒वैना॒नधि॑ वपति। धा॒न्य॑मसि धिनु॒हि दे॒वानित्या॑ह। ए॒तस्य॒ यजु॑षो वी॒र्ये॑ण॥४८॥

याव॒देका॑ दे॒वता॑ का॒मय॑ते॒ याव॒देका॑। ताव॒दाहु॑तिः प्रथते। न हि तदस्ति॑। यत्तावं॑दे॒व स्यात्। यावं॑जु॒होति॑। प्रा॒णाय॑ त्वाऽपा॒नाय॒ त्वेत्या॑ह। प्रा॒णाने॒व यज॑माने दधाति। दी॒र्घामनु॒ प्रसि॑ति॒मायु॑षे धा॒मित्या॑ह। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। अ॒न्तरि॑क्षादिव॒ वा ए॒तानि॒ प्रस्क॑न्दन्ति। यानि॑ दृ॒षद॑ः। दे॒वो वः॑ सवि॒ता हिर॑ण्यपाणि॒ः प्रति॑गृह्णा॒त्वित्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। ह॒विषोऽस्क॑न्दाय। अस॑वपन्ती पि॒ꣳषा॒णूनि॑ कुरुता॒दित्या॑ह मेध्य॒त्वाय॑॥४९॥

निला॑यत॒ विधृ॑त्यै वी॒र्ये॑ण स्कन्दन्ति च॒त्वारि॑ च॥६॥ [६]

धृष्टि॑रसि॒ ब्रह्म॑ य॒च्छेत्या॑ह॒ धृत्यै॑। अपा॑ग्ने॒ऽग्निमा॒माद॑ जहि॒ निष्क्र॒व्याद॑ꣳ से॒धा दे॑व॒यज॑ं व॒हेत्या॑ह। य ए॒वामात्क्र॒व्यात्। तम॑प॒हत्य॑। मेध्ये॒ऽग्नौ क॒पाल॒मुप॑दधाति। निर्द॑ग्ध॒ꣳ रक्षो॒ निर्द॑ग्धा॒ अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्षाꣳ॑स्ये॒व निर्द॑हति। अ॒ग्नि॒वत्युप॑दधाति। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के ज्योति॑र्धत्ते। अङ्गा॑र॒मधि॑ वर्तयति॥५०॥

अ॒न्तरि॑क्ष ए॒व ज्योति॑र्धत्ते। आ॒दि॒त्यमे॒वामुष्मि॑ँल्लो॒के ज्योति॑र्धत्ते। ज्योति॑ष्मन्तोऽस्मा इ॒मे लो॒का भ॑वन्ति। य ए॒वं

वेद। ध्रुवमसि पृथिवीं दृꣳहेत्याह। पृथिवीमेवैतेन दृꣳहति। धर्त्रमस्यन्तरिक्षं दृꣳहेत्याह। अन्तरिक्षमेवैतेन दृꣳहति। धरुणमसि दिवं दृꣳहेत्याह। दिवमेवैतेन दृꣳहति॥५१॥

धर्मासि दिशो दृꣳहेत्याह। दिश एवैतेन दृꣳहति। इमानेवैतैर्लोकान्दृꣳहति। दृꣳहन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजया पशुभिः। य एवं वेद। त्रीण्यग्रे कपालान्युपदधाति। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एकमग्रे कपालमुप दधाति। एकं वा अग्रे कपालं पुरुषस्य सम्भवति॥५२॥

अथ द्वे। अथ त्रीणि। अथ चत्वारि। अथाष्टौ। तस्मादष्टाकपालं पुरुषस्य शिरः। यदेवं कपालान्युपदधाति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञमेव प्रजापतिꣳ सꣳस्करोति। आत्मानमेव तत्सꣳस्करोति। तꣳ सꣳस्कृतमात्मानम्॥५३॥

अमुष्मिँल्लोँकेऽनु परैति। यदष्टावुपदधाति। गायत्रिया तत्सम्मितम्। यन्नव। त्रिवृता तत्। यद्दश। विराजा तत्। यदेकादश। त्रिष्टुभा तत्। यद्द्वादश॥५४॥

जगत्या तत्। छन्दः सम्मितानि स उपदधत्कपालानि। इमाँल्लोँकाननुपूर्वन्दिशो विधृत्यै दृꣳहति। अथायुः प्राणान्प्रजां पशून् यजमाने दधाति। सजातानस्मा अभितो बहुलान्करोति। चितः स्थेत्याह। यथायजुरेवैतत्। भृगूणामङ्गिरसान्तपसा तप्यध्वमित्याह। देवतानामेवैनानि तपसा तपति। तानि ततः सꣳस्थिते। यानि घर्मे

कपालान्युपचिन्वन्ति वेधस इति चतुष्पदयर्चा वि मुञ्चति। चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्टात्प्रति तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवमेवैतेनं दृꣳहति सम्भवति तꣳ सꣳस्कृतमात्मानं द्वादश सꣳस्थिते त्रीणि च॥७॥[७]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्यै। अश्विनौर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। सं वपामीत्याह। यथादेवतमेवैनानि संवपति। समापो अद्भिरग्मत समोषधयो रसेनेत्याह। आपो वा ओषधीर्जिन्वन्ति। ओषधयोऽपो जिन्वन्ति। अन्या वा एतासामन्या जिन्वन्ति॥५६॥

तस्मादेवमाह। सꣳ रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वमित्याह। आपो वै रेवतीः। पशवो जगतीः। ओषधयो मधुमतीः। आप ओषधीः पशून्। तानेवास्मा एकधा सꣳसृज्य। मधुमतः करोति। अद्भ्यः परि प्रजाताः स्थ समद्भिः पृच्यध्वमिति पर्याप्लावयति। यथा सुवृष्ट इमामनुविसृत्य॥५७॥

आप ओषधीर्महयन्ति। तादृगेव तत्। जनयत्यै त्वा संयौमीत्याह। प्रजा एवैतेनं दाधार। अग्नये त्वाऽग्नीषोमाभ्यामित्याह व्यावृत्त्यै। मखस्य शिरोऽसीत्याह। यज्ञो वै मखः। तस्यैतच्छिरः। यत्पुरोडाशः। तस्मादेवमाह॥५८॥

घर्मोऽसि विश्वायुरित्याह। विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। उरु प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतामित्याह। यजमानमेव प्रजया

प॒शुभिः॑ प्रथयति। त्वचं॑ गृह्णी॒ष्वेत्या॑ह। सर्व॑मे॒वैन॒ꣳ सत॑नुं करोति। अथा॒प आ॒नीय॒ परि॑माष्टि। मा॒ꣳस ए॒व तत्त्वचं॑ दधाति। तस्मा॑त्त्व॒चा मा॒ꣳसं छ॒न्नम्। घ॒र्मो वा ए॒षोऽशा॑न्तः ॥५९॥

अ॒र्ध॒मा॒सेऽर्ध॑मासे॒ प्रवृ॑ज्यते। यत्पु॑रो॒डाशः॑। स ईश्व॒रो यज॑मानꣳ शु॒चा प्र॒दह॑ः। पर्य॑ग्नि करोति। प॒शुमे॒वैन॑मकः। शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति। त्र्या॑वृ॒द्धि य॒ज्ञः। अथो॒ रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। अ॒न्तरि॑त॒ꣳ रक्षो॒ऽन्तरि॑ता॒ अरा॑तय॒ इत्या॑ह॥६०॥

रक्ष॑साम॒न्तर्हि॑त्यै। पु॒रो॒डाशं॒ वा अधि॑श्रित॒ꣳ रक्षा॑ꣳस्यजिघाꣳसन्। दि॒वि नाको॒ नामा॒ग्नी र॑क्षो॒हा। स ए॒वास्मा॒द्रक्षा॒ꣳस्यपा॑हन्। दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता श्र॑पय॒त्वित्या॑ह। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैनꣳ श्रपयति। वर्षि॑ष्ठे॒ अधि॒ नाक॒ इत्या॑ह। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। अ॒ग्निस्ते॑ त॒नुवं॒ माऽति॑धा॒गित्या॒हाऽन॑तिदाहाय। अग्ने॑ ह॒व्यꣳ र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह॒ गुप्त्यै॑॥६१॥

अवि॑दहन्तः श्रपय॒तेति॒ वाचं॒ विसृ॑जते। य॒ज्ञमे॒व ह॒वीꣳष्य॑भिव्या॒हृत्य॒ प्रत॑नुते। पु॒रो॒रुच॒मवि॑दाहाय॒ शृत्त्यै॑ करोति। म॒स्तिष्को॒ वै पु॑रो॒डाशः॑। तं यन्नाभि॑ वा॒सयेत्। आ॒विर्म॒स्तिष्कः॑ स्यात्। अ॒भिवा॑सयति। तस्मा॒द्बुहा॑ म॒स्तिष्कः॑। भस्म॑ना॒ऽभिवा॑सयति। तस्मा॑न्मा॒ꣳसेनास्थि॑

छ॒न्नम्॥६२॥

वे॒देना॒भिवा॑सयति। तस्मा॒त्केशै॒ः शिर॑श्छ॒न्नम्। अख॑लतिभावुको भवति। य ए॒वं वेद॑। प॒शोर्वै प्र॑ति॒मा पु॑रो॒डाश॑ः। स नाय॒ज्ञुष्क॑मभि॒वास्य॑ः। वृथे॑व स्यात्। ई॒श्व॒रा यज॑मानस्य प॒शव॒ः प्रमे॑तोः। सं ब्रह्म॑णा पृच्य॒स्वेत्या॑ह। प्रा॒णा वै ब्रह्म॑॥६३॥

प्रा॒णाः प॒शव॑ः। प्रा॒णैरे॒व प॒शून्त्सम्पृ॑णक्ति। न प्र॒मायु॑का भवन्ति। यज॑मानो॒ वै पु॑रो॒डाश॑ः। प्र॒जा प॒शव॒ः पुरी॑षम्। यदे॒वम॑भिघा॒रय॑ति। यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑ प॒शुभि॒ः सम॑र्धयति। दे॒वा वै ह॒विर्भृ॒त्वाऽब्रु॑वन्। कस्मि॑न्नि॒दं म्र॑क्ष्यामह॒ इति॑। सो॑ऽग्निर॑ब्रवीत्॥६४॥

मयि॑ त॒नूः सं नि॑ध॑ध्वम्। अ॒हं व॒स्तं ज॑नयिष्यामि। यस्मि॑न्म्र॒क्ष्यध्व॒ इति॑। ते दे॒वा अ॒ग्नौ त॒नूः सन्न्य॑दधत। तस्मा॑दाहुः। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॒ इति॑। सोऽङ्गा॑रेणा॒पः। अ॒भ्य॑पातयत्। तत॑ एक॒तो॑ऽजायत। स द्वि॒तीय॑म॒भ्य॑पातयत्॥६५॥

तत॑॑ द्वि॒तो॑ऽजायत। स तृ॒तीय॑म॒भ्य॑पातयत्। तत॑स्त्रि॒तो॑ऽजायत। यद॒द्भ्यो॑ऽजा॑यन्त। तदा॒प्याना॑माप्य॒त्वम्। यदा॒त्मभ्यो॑ऽजा॑यन्त। तदा॒त्म्याना॑मात्म्य॒त्वम्। ते दे॒वा आ॒प्येष्व॑मृजत। आ॒प्या अ॑मृजत॒ सूर्या॑॑भ्युदिते। सूर्या॑॑भ्युदित॒ः सूर्या॑भिनिम्रुक्ते॥६६॥

सूर्या॑भिनिम्रुक्तः कुन॒खिनि॑। कु॒न॒खी श्या॒वद॑ति। श्या॒वद॑न्नग्रदिधि॒षौ। अ॒ग्र॒दि॒धि॒षुः प॑रिवि॒त्ते। प॒रि॒वि॒त्तो

वीर्हणि। वीरहा ब्रह्महणि। तद्ब्रह्महणं नात्यच्यवत। अन्तर्वेदि निनयत्यवरुद्ध्यै। उल्मुकेनाभि गृह्णाति शृतत्वाय। शृतकामा इव हि देवाः॥६७॥

अन्या जिन्वन्त्यनु विसृत्यैवमाहाशान्त आह गुप्त्यै छन्नं ब्रह्माब्रवीद्द्वितीयमभ्यपातयत्सूर्याभिनिम्रुक्ते देवाः॥८॥ [८]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्प्यमादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। आददे इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिण इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। सहस्रभृष्टिः शततेजा इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। वायुरसि तिग्मतेजा इत्याह। तेजो वै वायुः॥६८॥

तेज एवास्मिन्दधाति। विषाद्वै नामासुर आसीत्। सोऽबिभेत्। यज्ञेन मा देवा अभिभविष्यन्तीति। स पृथिवीमभ्यवमीत्। सा मेध्याऽभवत्। अथो यदिन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य लोहितं पृथिवीमनु व्यधावत्। सा मेध्याऽभवत्। पृथिवि देवयजनीत्याह॥६९॥

मेध्यामेवैनां देवयजनीं करोति। ओषध्यास्ते मूलं मा हिꣳसिषमित्याह। ओषधीनामहिꣳसायै। व्रजं गच्छ गोस्थानमित्याह। छन्दाꣳसि वै व्रजो गोस्थानः। छन्दाꣳस्येवास्मै व्रजं गोस्थानं करोति। वर्षतु ते द्यौरित्याह। वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे। बधान देव

सवितः पर॒मस्या॑ं परा॒वतीत्या॑ह॥७०॥

द्वौ वाव पुरु॑षौ। यं चै॒व द्वेष्टि॑। यश्चै॑नं॒ द्वेष्टि॑। तावु॒भौ ब॑ध्नाति पर॒मस्या॑ं परा॒वति॑ श॒तेन॒ पाशैः॑। यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मस्तमतो॒ मा मो॒गित्या॒हानि॑म्रुक्त्यै। अ॒ररु॒र्वै नामा॑सुर आ॑सीत्। स पृ॑थि॒व्यामुप॑म्लुप्तोऽशयत्। तं दे॒वा अप॑हतो॒ऽररुः॑ पृथि॒व्या इति॑ पृथि॒व्या अपा॑घ्नन्। भ्रातृ॑व्यो॒ वा अ॒ररुः॑। अप॑हतो॒ऽररुः॑ पृथि॒व्या इति॒ यदाह॑॥७१॥

भ्रातृ॑व्यमे॒व पृ॑थि॒व्या अप॑हन्ति। ते॑ऽमन्यन्त। दिवं॒ वा अ॒यमि॒तः प॑तिष्य॒तीति॑। तम॒ररु॑स्ते॒ दिवं॒ माऽस्का॒निति॑ दि॒वः पर्य॑बाधन्त। भ्रातृ॑व्यो॒ वा अ॒ररुः॑। अ॒ररु॑स्ते॒ दिवं॒ मा स्का॒निति॒ यदाह॑। भ्रातृ॑व्यमे॒व दि॒वः परि॑बाधते। स्त॒म्ब॒य॒जुर्ह॑रति। पृ॒थि॒व्या ए॒व भ्रातृ॑व्य॒मप॑हन्ति। द्वि॒तीय॑ꣳ हरति॥७२॥

अ॒न्तरि॑क्षादे॒वैन॒मप॑हन्ति। तृ॒तीय॑ꣳ हरति। दि॒व ए॒वैन॒मप॑हन्ति। तू॒ष्णीं च॑तु॒र्थꣳ ह॑रति। अप॑रिमितादे॒वैन॒मप॑हन्ति। असु॑राणां॒ वा इ॒यमग्रे॑ आसीत्। याव॒दासी॑नः परा॒पश्य॑ति। ताव॑द्दे॒वाना॑म्। ते दे॒वा अ॑ब्रुवन्। अस्त्वे॒व नो॒ऽस्यामपी॑ति॥७३॥

क्य॑न्नो दास्य॒थेति॑। याव॑त्स्व॒यं प॑रिगृह्णी॒थेति॑। ते वस॑व॒स्त्वेति॑ दक्षिण॒तः पर्य॑गृह्णन्। रु॒द्रास्त्वेति॑ प॒श्चात्। आ॒दि॒त्यास्त्वेत्यु॑त्तर॒तः। ते॑ऽग्निना॒ प्राञ्चो॑ऽजयन्। वसु॑भिर्दक्षि॒णा। रु॒द्रैः प्र॒त्यञ्चः॑। आ॒दि॒त्यैरुद॑ञ्चः। यस्यै॒वं वि॒दुषो॒ वेदि॑

परिगृह्णन्ति॥ ७४॥

भवत्यात्मनाँ। पराँऽस्य भ्रातृव्यो भवति। देवस्य सवितुः सव इत्याह प्रसूँत्यै। कर्म कृण्वन्ति वेधस इत्याह। इषितꣳ हि कर्म क्रियतेँ। पृथिव्यै मेध्यं चामेध्यं च व्युदक्रामताम्। प्राचीनमुदीचीनं मेध्यमँ। प्रतीचीनं दक्षिणाऽमेध्यम्। प्राचीमुदीचीं प्रवणां करोति। मेध्यामेवैनाँ देवयजनीं करोति॥ ७५॥

प्राञ्चौ वेद्यꣳसावुन्नयति। आहवनीयस्य परिगृहीत्यै। प्रतीची श्रोणीँ। गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै। अथो मिथुनत्वाय। उद्धन्ति। यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहन्ति। उद्धन्ति। तस्मादोषधयः पराभवन्ति॥ ७६॥

मूलं छिनत्ति। भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति। मूलं वा अतितिष्ठद्रक्षाꣳस्यनूत्पिपते। यद्धस्तेन छिन्द्यात्। कुनखिनीः प्रजाः स्युः। स्प्येन छिनत्ति। वज्रो वै स्प्यः। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षाꣳस्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता। इयतीं खनति॥ ७७॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताम्। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तां चतुरङ्गुलेऽन्वविन्दन्। तस्माँच्चतुरङ्गुलं खेयाँ। चतुरङ्गुलं खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वर्षीयसीं

करोति। देवयजनस्यैव रूपमकः॥७८॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवैनं पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति। एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भज्य। आत्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति। ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह। यथायजुरेवैतत्॥७९॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि स्वधा असीति योयुप्यते शान्त्यै। उर्वी चासि वस्वी चासीत्याह। उर्वीमेवैनां वस्वीं करोति। पुरा क्रूरस्य विसृपो विरप्शिन्नित्याह मेध्यत्वाय। उदादाय पृथिवीं जीरदानुर्यामैरयश्चन्द्रमसि स्वधाभिरित्याह। यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहत्य। मेध्यां देवयजनीं कृत्वा॥८०॥

यददश्चन्द्रमसि मेध्यम्। तदस्यामेरयति। तां धीरासो अनुदृश्य यजन्त इत्याहानुख्यात्यै। प्रोक्षणीरा सादय। इध्माबर्हिरुपसादय। स्रुवं च स्रुचश्च सम्मृड्धि। पत्नीꣳ सन्नह्य। आज्येनोदेहीत्याहानुपूर्वतायै। प्रोक्षणीरा सादयति। आपो वै रक्षोघ्नीः॥८१॥

रक्षसामपहत्यै। स्प्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै। उवाच हासितो दैवलः। एतावतीर्वा अमुष्मिंल्लोँक आप आसन्। यावतीः प्रोक्षणीरिति। तस्माद्ब्रह्मीरासाद्याः।

स्प्यमु॒दस्यन्॑। यं द्वि॒ष्यात्तं ध्या॑येत्। शु॒चैवैन॑मर्पयति॥८२॥

वै वा॒युरा॑ह परा॒वतीत्या॒हाह॑ द्वि॒तीय॑ꣳ हर॒तीति॑ परिगृ॒ह्णन्ति॑ देव॒यज॑नीं करोति भवन्ति खनत्यकरे॒तत्कृ॒त्वा र॑क्षो॒घ्नीर॑र्पयति॥९॥ [९]

वज्रो॒ वै स्प्यः। यद॒न्वञ्चं॑ धा॒रये॑त्। वज्रे॑ऽध्व॒र्युः क्ष॑ण्वीत। पु॒रस्ता॑त्ति॒र्यञ्चं॑ धारयति। वज्रो॒ वै स्प्यः। वज्रे॑णै॒व य॒ज्ञस्य॑ दक्षिण॒तो रक्षा॒ꣳस्यप॑हन्ति। अ॒ग्निभ्यां॒ प्राच॑श्च प्र॒तीच॑श्च। स्प्येनोदी॑चश्चाध॒राच॑श्च। स्प्येन॒ वा ए॒ष वज्रे॑णा॒स्यै पा॒प्मानं॒ भ्रातृ॑व्यमप॒हत्य॑। उ॒त्क॒रेऽधि॒ प्रवृ॑श्चति॥८३॥

यथो॑प॒धाय॑ वृ॒श्चन्त्ये॒वम्। हस्ता॒वव॑ नेनिक्ते। आ॒त्मान॑मे॒व प॑वयते। स्प्यं प्रक्षा॑लयति मेध्य॒त्वाय॑। अथो॑ पा॒प्मन॑ ए॒व भ्रातृ॑व्यस्य न्य॒ङ्गं छि॑नत्ति। इ॒ध्माब॒र्हिरुप॑सादयति॒ युक्त्यै॑। य॒ज्ञस्य॑ मिथुन॒त्वाय॑। अथो॑ पुरो॒रुच॑मे॒वैतां द॑धाति। उत्त॑रस्य॒ कर्म॒णोऽनु॑ख्यात्यै। न पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यगुप॑सादयेत्॥८४॥

यत्पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यगु॑पसा॒दये॑त्। अ॒न्यत्रा॑हुतिप॒थादि॒ध्मं प्रति॑पादयेत्। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। अप॑राध्नुयाद्ब॒र्हिषा॑ प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नम्। प॒श्चात्प्रागुप॑सादयति। आ॒हु॒ति॒प॒थेने॒ध्मं प्रति॑पादयति। सं॒प्र॒त्ये॑व ब॒र्हिषा॑ प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑न॒मुपै॑ति। दक्षि॑णमि॒ध्मम्। उत्त॑रं ब॒र्हिः। आ॒त्मा वा इ॒ध्मः। प्र॒जा ब॒र्हिः। प्र॒जा ह्या॑त्मन॒ उत्त॑रतरा ती॒र्थे। ततो॒ मेध॑मुप॒नीय॑। य॒था॒दे॒व॒तमे॒वैन॒त्प्रति॑ष्ठापयति। प्रति॑तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभि॒र्यज॑मानः॥८५॥

वृश्चति सादयेदिध्मः पञ्च च॥१०॥ [१०]

तृतीयस्यां देवस्याँश्वपर्शुं यो वै पूर्वेद्युः कर्मणे वामिन्द्रो वृत्रमहन्त्सोऽपोऽवधूतन्धृष्टिर्देवस्येत्याह सं वपामि देवस्य स्प्यमा ददे वज्रो वै स्प्यो दर्श॥१०॥

तृतीयस्यां यज्ञस्यानतिरेकाय पवित्रवत्यध्वर्युं चाधिषवणमस्यन्तरिक्ष एव रक्षसामन्तर्हित्यै द्वौ वाव पुरुषौ यददश्चन्द्रमसि मेध्यं पञ्चाशीतिः॥८५॥

तृतीयस्यां यजमानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

प्रत्युष्टꣳ रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै। अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वाय। स्रुचः सम्मार्ष्टि। स्रुवमग्रे। पुमाꣳसमेवाभ्यः सꣳश्यति मिथुनत्वाय। अथ जुहूम्। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्। असौ वै जुहूः॥१॥

अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकाः स्रुचः। वृष्टिः सम्मार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाँल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति। ते ततः क्लृप्ताः समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजया पशुभिः। य एवं वेद। यदि कामयेत वर्षुकः पर्जन्यः स्यादिति। अग्रतः सम्मृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनाग्रा हि वृष्टिः। यदि कामयेतावर्षुकः स्यादिति। मूलतः सम्मृज्यात्। वृष्टिमेवोद्यच्छति। तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्टात्सम्मृज्यात्। मूलतोऽधस्तात्। तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको भवतीति॥३॥

प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यते। अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्ध्यै। अधस्तात्प्रतीचीम्। दण्डमुत्तमतः। मूलेन मूलं प्रतिष्ठित्यै। तस्मादरत्नौ प्राञ्च्युपरिष्टाल्लोमानि। प्रत्यञ्च्यधस्तात्॥४॥

स्रुग्घ्येषा। प्राणो वै स्रुवः। जुहूर्दक्षिणो हस्तः। उपभृत्सव्यः। आत्मा ध्रुवा। अन्नꣳ संमार्जनानि। मुखतो वै प्राणोऽपानो भूत्वा। आत्मानमन्नं प्रविश्य। बाह्यतस्तनुवꣳ शुभयति। तस्मात्स्रुवमेवाग्रे सम्मार्ष्टि। मुखतो हि प्राणोऽपानो भूत्वा। आत्मानमन्नमाविशति। तौ प्राणापानौ। अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति। य एवं वेद॥५॥

जुहूर्मृज्याद्भवतीति प्रत्यश्च्यधस्तान्मार्ष्टि पञ्च च॥१॥ [१]

दिवः शिल्पमवततम्। पृथिव्याः ककुभि श्रितम्। तेन वयꣳ सहस्रवल्शेन। सपत्नं नाशयामसि स्वाहेति स्रुख्संमार्जनान्यग्नौ प्र हरति। आपो वै दर्भाः। रूपमेवैषामेतन्महिमानं व्याचष्टे। अनुष्टुभर्चा। आनुष्टुभः प्रजापतिः। प्राजापत्यो वेदः। वेदस्याग्रꣳ स्रुख्संमार्जनानि॥६॥

स्वेनैवैनानि छन्दसा। स्वया देवतया समर्धयति। अथो ऋग्वाव योषा। दर्भो वृषा। तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्रजायते प्रजया पशुभिर्यजमानः। तान्येके वृथैवापास्यन्ति। तत्तथा न कार्यम्। आरब्धस्य यज्ञियस्य कर्मणः सविदोहः॥७॥

यद्येनानि पशवोऽभि तिष्ठेयुः। न तत्पशुभ्यः कम्। अद्भिर्मार्जयित्वोत्करे न्यस्येत्। यद्वै यज्ञियस्य कर्मणोऽन्यत्राहुतीभ्यः

स॒न्तिष्ठ॑ते। उ॒त्क॒रो वाव तस्य॑ प्रति॒ष्ठा। ए॒ताꣳ हि तस्मै॑ प्रति॒ष्ठां दे॒वाः स॒मभ॑रन्। यद॒द्भिर्मा॒र्जय॑ति। तेन॑ शा॒न्तम्। यदु॑त्क॒रे न्य॒स्यति॑। प्र॒ति॒ष्ठामे॒वैना॑नि॒ तद्ग॑मयति॥८॥

प्रति॑तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभि॒र्यज॑मानः। अथो॑ स्त॒म्बस्य॒ वा ए॒तद्रू॒पम्। यत्स्रु॑ख्स॒मार्ज॑नानि। स्त॒म्ब॒शो वा ओष॑धयः। तासां॑ जरत्क॒क्षे प॒शवो॒ न र॑मन्ते। अप्रि॑यो॒ ह्ये॑षां जरत्क॒क्षः। याव॑दप्रियो ह॒ वै ज॑रत्क॒क्षः प॑शू॒नाम्। ताव॑दप्रियः पशू॒नां भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒न्यत्रा॒ग्नेर्दध॑ति। न॒व॒दाव्या॑सु॒ वा ओष॑धीषु प॒शवो॑ रमन्ते॥९॥

न॒व॒दा॒वो ह्ये॑षां प्रि॒यः। याव॑त्प्रियो ह॒ वै न॑वदा॒वः प॑शू॒नाम्। ताव॑त्प्रियः पशू॒नां भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒ग्नौ प्र॒हर॑न्ति। तस्मा॑दे॒तान्य॒ग्नावे॒व प्रह॑रेत्। य॒त॒रस्मि॑न्त्सम्मृ॒ज्यात्। प॒शू॒नां धृत्यै॑। यो भू॒ताना॒मधि॑पतिः। रु॒द्रस्त॑न्तिच॒रो वृषा॑। प॒शू॒न॒स्माकं॒ मा हिꣳसीः। ए॒तद॑स्तु हु॒तं तव॒ स्वाहेत्य॑ग्निस॒मार्ज॑न्य॒ग्नौ प्रह॑रति। ए॒षा वा ए॒तेषां॒ योनिः॑। ए॒षा प्र॑ति॒ष्ठा। स्वामे॒वैना॑नि॒ योनिम्॑। स्वां प्र॑ति॒ष्ठां ग॑मयति। प्रति॑तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभि॒र्यज॑मानः॥१०॥

वे॒दस्याग्रꣳ स्रुख्स॒मार्ज॑नानि विदो॒हो ग॑मयति प॒शवो॑ रमन्ते हिꣳसी॒ष्पट् च॑॥२॥ [२]

अय॑ज्ञो॒ वा ए॒षः। यो॑ऽप॒त्नीकः॑। न प्र॒जाः प्रजा॑येरन्। पत्न्यन्वा॑स्ते। य॒ज्ञमे॒वाक॑ः। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। यत्तिष्ठ॑न्ती

स॒न्नह्य॑त। प्रि॒यं ज्ञा॒तिꣳ रु॑न्ध्यात्। आसी॑ना॒ सन्न॑ह्यते। आसी॑ना॒ ह्ये॑षा वी॒र्यं॑ क॒रोति॑॥११॥

यत्प॒श्चात्प्राच्य॒न्वासी॑त। अ॒नया॑ स॒मद॑न्दधीत। दे॒वानां॒ पत्नि॑या स॒मद॑न्दधीत। देशा॑द्दक्षिण॒त उदी॒च्यन्वा॑स्ते। आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। आ॒शासा॑ना सौमन॒समित्या॑ह। मेध्या॑मे॒वैना॒ङ्क्व॑लीं कृ॒त्वा। आ॒शिषा॒ सम॑र्धयति। अ॒ग्नेरनु॑व्रता भू॒त्वा सन्न॑ह्ये सुकृ॒ताय॒ कमित्या॑ह। ए॒तद्वै पत्नि॑ये व्रतोप॒नय॑नम्॥१२॥

तेने॒वैना॑ व्र॒तमुप॑नयति। तस्मा॑दाहुः। यश्चै॒वं वेद॒ यश्च॒ न। योक्र॑मे॒व यु॑ते। यम॒न्वास्ते॑। तस्या॒मुष्मिँल्लो॒के भ॑व॒तीति॒ योक्रे॑ण। यद्योक्रम्॑। स योग॑ः। यदास्ते॑। स क्षेम॑ः॥१३॥

यो॒ग॒क्षे॒मस्य॒ क्लृप्त्यै॑। यु॒क्तङ्क्रि॑याता आ॒शीः काम॑ युज्याता॒ इति॑। आ॒शिषः॒ सम॑र्द्ध्यै। ग्र॒न्थिङ्ग्र॑न्थ्नाति। आ॒शिष॑ ए॒वास्या॑ परि॑ गृह्णाति। पुमा॒न् वै ग्र॒न्थिः। स्त्री पत्नी॑। तन्मि॑थु॒नम्। मि॒थु॒नमे॒वास्य॒ तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय। प्र जा॑यते प्र॒जया॑ प॒शुभि॒र्यज॑मानः॥१४॥

अथो॑ अ॒र्धो वा ए॒ष आ॒त्मनः॑। यत्पत्नी॑। य॒ज्ञस्य॒ धृत्या॒ अशि॑थिलम्भावाय। सु॒प्र॒जस॑स्त्वा व॒यꣳ सु॒पत्नी॒रुप॑ सेदि॒मेत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तन्मि॑थु॒नीक॑रोति। ऊ॒नेऽति॑रिक्तन्धीयाता॒ इति॒ प्रजा॑त्यै। म॒ही॒नां पयो॒ऽस्योष॑धीनाꣳ रस॒ इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्म॑हि॒मानं॒ व्याच॑ष्टे। तस्य॒ तेऽक्षी॑यमाणस्य॒

निर्वपामि देवयज्याया इत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते॥१५॥

करोति व्रतोपनयनं क्षेमो यजमानः शास्ते॥३॥ [३]

घृतं च वै मधु च प्रजापतिरासीत्। यतो मध्वासीत्। ततः प्रजा असृजत। तस्मान्मधुषि प्रजननमिवास्ति। तस्मान्मधुषा न प्रचरन्ति। यातयामं हि। आज्येन प्रचरन्ति। यज्ञो वा आज्यम्। यज्ञेनैव यज्ञं प्रचरन्त्ययातयामत्वाय। पत्न्यवेक्षते॥१६॥

मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति। मिथुनं तत्। अथो पत्निया एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्त्यै। अमेध्यं वा एतत्करोति। यत्पत्न्यवेक्षते। गार्हपत्येऽधि श्रयति मेध्यत्वाय। आहवनीयमभ्युद्वति। यज्ञस्य सन्तत्यै। तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहीत्याह॥१७॥

तेजो वा अग्निः। तेज आज्यम्। तेजसैव तेजः समर्धयति। अग्निस्ते तेजो मा विनैदित्याहाहिꣳसायै। स्प्यस्य वर्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै। अग्नेर्जिह्वाऽसि सुभूर्देवानामित्याह। यथायजुरेवैतत्। धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो यजुषेयजुषे भवेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते॥१८॥

तद्वा अतः पवित्राभ्यामेवोत्पुनाति। यजमानो वा आज्यम्। प्राणापानौ पवित्रे। यजमान एव प्राणापानौ दधाति। पुनराहारम्। एवमिव हि प्राणापानौ संचरतः। शुक्रमसि

ज्योतिरसि तेजोऽसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः॥१९॥

एषां लोकानामाप्त्यै। त्रिः। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अथाज्यवतीभ्यामपः। रूपमेवासामेतद्वर्णं दधाति। अपि वा उताहुः। यथा ह वै योषा सुवर्णꣳ हिरण्यं पेशलं बिभ्रती रूपाण्यास्ते। एवमेता एतर्हीति। आपो वै सर्वा देवताः॥२०॥

एषा हि विश्वेषां देवानां तनूः। यदाज्यम्। तत्रोभयोर्मीमाꣳसा। जामि स्यात्। यद्यजुषाऽऽज्यं यजुषाऽप उत्पुनीयात्। छन्दसाऽप उत्पुनात्यजामित्वाय। अथो मिथुनत्वाय। सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य कर्म भवति। पच्छो गायत्रिया त्रिष्षमृद्धत्वाय। अद्भिरेवौषधीः सं नयति। ओषधीभिः पशून्। पशुभिर्यजमानम्। शुक्रं त्वा शुक्रायां ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषीत्याह सर्वत्वाय। पर्याप्त्या अनन्तरायाय॥२१॥

ईक्षत आह शास्ते लोका देवता भवति षट् च॥४॥ [४]

देवासुराः संयत्ता आसन्। स एतमिन्द्र आज्यस्यावकाशमपश्यत्। तेनावैक्षत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। य एवं विद्वानाज्यमवेक्षते। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदाज्येनान्यानि

ह॒वीꣳष्य॑भिघा॒रय॑ति॥२२॥

अथ॒ केनाज्य॒मिति॑। स॒त्येनेति॑ ब्रूयात्। चक्षु॒र्वै स॒त्यम्। स॒त्येनै॒वैन॑द॒भि घा॑रयति। ई॒श्व॒रो वा ए॒षोऽन्धो भवि॑तोः। यश्चक्षु॒षाऽऽज्य॑म॒वेक्ष॑ते। नि॒मील्यावे॑क्षेत। दा॒धारा॒त्मश्चक्षुः॑। अ॒भ्याज्य॑ङ्घारयति। आज्य॑ङ्गृह्णाति॥२३॥

छन्दाꣳसि॒ वा आज्यम्॑। छन्दाꣳस्ये॒व प्री॑णाति। च॒तुर्जु॒ह्वां गृ॑ह्णाति। चतु॑ष्पादः प॒शवः॑। प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे। अ॒ष्टाव॑ुप॒भृति॑। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गा॒य॒त्रः प्रा॒णः। प्रा॒णमे॒व प॒शुषु॑ दधाति। च॒तुर्ध्रु॒वाया॑म्॥२४॥

चतु॑ष्पादः प॒शवः॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्टा॒त्प्रति॑ तिष्ठति। य॒ज॒मा॒न॒दे॒व॒त्या॑ वै जु॒हूः। भ्रा॒तृ॒व्य॒दे॒व॒त्यो॑प॒भृत्। च॒तुर्जु॒ह्वाङ्गृ॒ह्णन्भूयो॑ गृह्णीयात्। अ॒ष्टाव॑ुप॒भृति॑ गृ॒ह्णन्कनी॑यः। यज॑मानायै॒व भ्रातृ॑व्य॒मुप॑स्तिं करोति। गौर्वै स्रुचः॑। च॒तुर्जु॒ह्वां गृ॑ह्णाति। तस्मा॒च्चतु॑ष्पदी॥२५॥

अ॒ष्टाव॑ुप॒भृति॑। तस्मा॑द॒ष्टाश॑फा। च॒तुर्ध्रु॒वाया॑म्। तस्मा॒च्चतुः॑स्तना। गामे॒व तत्सꣳस्क॑रोति। सास्मै॒ सꣳस्कृ॒तेष॒मूर्ज॑न्दुहे। यज्जु॒ह्वाङ्गृ॒ह्णाति॑। प्र॒या॒जेभ्य॒स्तत्। यदु॑प॒भृति॑। प्र॒या॒जा॒नू॒या॒जेभ्य॒स्तत्। सर्व॑स्मै॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञाय॑ गृह्यते। य॒द्ध्रु॒वाया॒माज्यम्॑॥२६॥

अ॒भि॒घा॒रय॑ति गृह्णाति ध्रु॒वाया॒श्चतु॑ष्पदी प्रयाजानूया॒जेभ्य॒स्तद्वे च॑॥५॥ [५]

आपो॑ देवीरग्रेपुवो अग्रेगुव॒ इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास॑मे॒तन्म॑हि॒मानं॒

व्याचष्टे। अग्र इमं यज्ञन्नयताग्रे यज्ञपतिमित्याह। अग्र एव यज्ञन्नयन्ति। अग्रे यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्ये यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य इत्याह। वृत्रꣳ ह हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासामेतत्सामानं व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह॥२७॥

तेनापः प्रोक्षिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं कृत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुष्टं करोति। अथो अग्नेरेव मेधमव रुन्धे। वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। पृथिवी वेदिः॥२८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बर्हिरसि स्रुग्भ्यस्त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। यजमानः स्रुचः। यजमानमेव प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति बर्हिरासाद्य प्रोक्षति। एभ्य एवैनल्लोकेभ्यः प्रोक्षति। अथ ततः सह स्रुचा पुरस्तात्प्रत्यञ्चं ग्रन्थिं प्रत्युक्षति। प्रजा वै बर्हिः। यथा सूत्यै काल आपः पुरस्ताद्यन्ति॥२९॥

तादृगेव तत्। स्वधा पितृभ्य इत्याह। स्वधाकारो हि पितॄणाम्। ऊर्ग्भव बर्हिषद्य इति दक्षिणायै श्रोणेरोत्तरस्यै निनयति सन्तत्यै। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः पचन्ति समृद्ध्यै।

अनतिस्कन्दन् ह पर्जन्यो वर्षति। यत्रैतदेवङ्क्रियते॥३०॥

ऊर्जा पृथिवीङ्गच्छतेत्याह। पृथिव्यामेवोर्जन्दधाति। तस्मात्पृथिव्या ऊर्जा भुञ्जते। ग्रन्थिं वि स्रꣳसयति। प्रजनयत्येव तत्। ऊर्ध्वं प्राञ्चमुद्गूढं प्रत्यञ्चमा यच्छति। तस्मात्प्राचीनꣳ रेतो धीयते। प्रतीचीः प्रजा जायन्ते। विष्णोः स्तूपोऽसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः॥३१॥

यज्ञस्य धृत्यै। पुरस्तात्प्रस्तरं गृह्णाति। मुख्यमेवैनं करोति। इयन्तङ्गृह्णाति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितम्। इयन्तङ्गृह्णाति। यज्ञपुरुषा सम्मितम्। इयन्तङ्गृह्णाति। एतावद्वै पुरुषे वीर्यम्। वीर्यसम्मितम्॥३२॥

अपरिमितङ्गृह्णाति। अपरिमितस्यावरुद्ध्यै। तस्मिन्पवित्रे अपि सृजति। यजमानो वै प्रस्तरः। प्राणापानौ पवित्रे। यजमान एव प्राणापानौ दधाति। ऊर्णाम्रदसन्त्वा स्तृणामीत्याह। यथायजुरेवैतत्। स्वासस्थन्देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनत्स्वासस्थं करोति॥३३॥

बर्हिः स्तृणाति। प्रजा वै बर्हिः। पृथिवी वेदिः। प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। अनतिदृश्ञꣳ स्तृणाति। प्रजयैवैनं पशुभिरनतिदृश्ञं करोति। धारयन्प्रस्तरं परिधीन्परि दधाति। यजमानो वै प्रस्तरः। यजमान एव तत्स्वयं परिधीन्परि दधाति। गन्धर्वोऽसि विश्वावसुरित्याह॥३४॥

विश्व॑मे॒वायु॒र्यज॑माने दधाति। इन्द्र॑स्य बा॒हुर॑सि॒ दक्षि॑ण॒ इत्या॑ह। इ॒न्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति। मि॒त्रावरु॑णौ त्वोत्तर॒तः परि॑धत्ता॒मित्या॑ह। प्रा॒णा॒पा॒नौ मि॒त्रावरु॑णौ। प्रा॒णा॒पा॒नावे॒वास्मि॑न्दधाति। सूर्य॑स्त्वा पु॒रस्ता॑त् पा॒त्वित्या॑ह। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। कस्या॑श्चिद॒भिश॑स्त्या॒ इत्या॑ह। अप॑रिमितादे॒वैनं॑ पाति॥३५॥

वी॒तिहो॑त्रन्त्वा कव॒ इत्या॑ह। अ॒ग्निमे॒व हो॒त्रेण॒ सम॑र्धयति। द्यु॒मन्त॒ꣳ समि॑धीम॒हीत्या॑ह॒ समि॑द्ध्यै। अग्ने॑ बृ॒हन्त॑मध्व॒र इत्या॑ह॒ वृद्ध्यै॑। वि॒शो य॒न्त्रे स्थ॒ इत्या॑ह। वि॒शां यत्यै॑। उ॒दी॒चीना॑ग्रे॒ नि द॑धाति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। वसू॑नाꣳ रु॒द्राणा॑मादि॒त्याना॒ꣳ सद॑सि सीदे॒त्या॑ह। दे॒वता॑नामे॒व सद॑ने प्रस्त॒रꣳ सा॑दयति। जु॒हूर॑सि घृ॒ताची॒ नाम्ने॒त्या॑ह॥३६॥

अ॒सौ वै जु॒हूः। अ॒न्तरि॑क्षमुप॒भृत्। पृ॒थि॒वी ध्रु॒वा। तासा॑मे॒तदे॒व प्रि॒यन्नाम॑। यद्घृ॒ताचीति॑। यद्घृ॒ताचीत्याह॑। प्रि॒येणै॒वैना॒ नाम्ना॑ सादयति। ए॒ता अ॑सदन्त्सुकृ॒तस्य॑ लो॒क इत्या॑ह। स॒त्यं वै सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒कः। स॒त्य ए॒वैनाः॑ सुकृ॒तस्य॑ लो॒के सा॑दयति। ता वि॑ष्णो पा॒हीत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञस्य॒ धृत्यै॑। पा॒हि य॒ज्ञं पा॒हि य॒ज्ञप॑तिं पा॒हि मां य॑ज्ञनि॒यमित्या॑ह। य॒ज्ञाय॒ यज॑मानाया॒त्मने॑। तेभ्य॑ ए॒वाशिष॒माशा॒स्तेऽना॑र्त्यै॥३७॥

स्थेत्या॑ह पृथि॒वी वेदि॒र्यन्ति॑ क्रि॒यते॒ वीर्णु॑र्वी॒र्य॑सम्मितं करोत्याह पाति॒ नाम्ने॒त्या॑ह लो॒के सा॑दयति॒ षट् च॑॥६॥

अग्निना वै होत्राँ। देवा असुरानभ्यभवन्। अग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै। एकविꣳशतिमिध्मदारू भवन्ति। एकविꣳशो वै पुरुषः। पुरुषस्याप्त्यैँ। पञ्चदशेध्मदारूण्यभ्या दधाति। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः संवत्सर आँप्यते। त्रीन्परिधीन्परि दधाति॥३८॥

ऊर्ध्वे समिधावा दधाति। अनूयाजेभ्यः समिधमति शिनष्टि। षड्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। वेदेनोप वाजयति। प्राजापत्यो वै वेदः। प्राजापत्यः प्राणः। यजमान आहवनीयः। यजमान एव प्राणन्दधाति॥३९॥

त्रिरुप वाजयति। त्रयो वै प्राणाः। प्राणानेवास्मिन्दधाति। वेदेनोपयत्य स्रुवेण प्राजापत्यमाघारमा घारयति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञमेव प्रजापतिं मुखत आरभते। अथोँ प्रजापतिः सर्वा देवताँः। सर्वा एव देवताँः प्रीणाति। अग्निमग्नीत्रिस्त्रिः सं मृड्ढीत्याह। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥४०॥

अथो रक्षसामपहत्यै। परिधीन्त्सं माँष्टि। पुनात्येवैनान्। त्रिस्त्रिः सं माँष्टि। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अथो एते वै देवाश्वाः। देवाश्वानेव तत्सं माँष्टि। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। आसीनोऽन्यमाघारमा घारयति॥४१॥

तिष्ठन्नन्यम्। यथाऽनो वा रथं वा युञ्ज्यात्। एवमेव तदध्वर्युर्यज्ञं युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्याभ्यूँढ्यै।

वहन्त्येनङ्ग्राम्याः पशवः। य एवं वेद। भुवनमसि वि प्रथस्वेत्याह। यज्ञो वै भुवनम्। यज्ञ एव यजमानं प्रजया पशुभिः प्रथयति। अग्ने यष्टरिदन्नम इत्याह॥४२॥

अग्निर्वै देवानां यष्टा। य एव देवानां यष्टा। तस्मा एव नमस्करोति। जुह्वेह्यग्निस्त्वा ह्वयति देवयज्याया उपभृदेहि देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया इत्याह। आग्नेयी वै जुहूः। सावित्र्युपभृत्। ताभ्यामेवैने प्रसूत आदत्ते। अग्नाविष्णू मा वामव क्रमिषमित्याह। अग्निः पुरस्तात्। विष्णुर्यज्ञः पश्चात्॥४३॥

ताभ्यामेव प्रतिप्रोच्यात्या क्रामति। विजिहाथां मा मा सन्ताप्तमित्याहाहिꣳसायै। लोकं मे लोककृतौ कृणुतमित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। विष्णोः स्थानमसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। एतत्खलु वै देवानामपराजितमायतनम्। यद्यज्ञः। देवानामेवापराजित आयतने तिष्ठति। इत इन्द्रो अकृणोद्वीर्याणीत्याह॥४४॥

इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। समारभ्योर्ध्वो अध्वरो दिविस्पृशमित्याह वृद्ध्यै। आघारमाघार्यमाणमनु समारभ्य। एतस्मिन्काले देवाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति। अथो समृद्धेनैव यज्ञेन यजमानः सुवर्गं लोकमेति। अहुतो यज्ञो यज्ञपतेरित्याहानार्त्यै। इन्द्रावान्त्स्वाहेत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहद्वा

इत्याह॥४५॥

सुवर्गो वै लोको बृहद्भाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। प्राण आघारः। यत्सꣳस्परशयेत्। भ्रातृव्येऽस्य प्राणन्दध्यात्। असꣳस्परशयन्नत्या क्रामति। यजमान एव प्राणन्दधाति। पाहि माऽग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भजेत्याह॥४६॥

अग्निर्वाव पवित्रम्। वृजिनमनृतन्दुश्चरितम्। ऋजुकर्मꣳ सत्यꣳ सुचरितम्। अग्निरेवैनं वृजिनादनृताद्दुश्चरितात्पाति। ऋजुकर्मे सत्ये सुचरिते भजति। तस्मादेवमा शास्ते। आत्मनो गोपीथाय। शिरो वा एतद्यज्ञस्य। यदाघारः। आत्मा ध्रुवा॥४७॥

आघारमाघार्य ध्रुवाꣳ समनक्ति। आत्मन्नेव यज्ञस्य शिरः प्रति दधाति। द्विः समनक्ति। द्वौ हि प्राणापानौ। तदाहुः। त्रिरेव समञ्ज्यात्। त्रिधातु हि शिर इति। शिर इवैतद्यज्ञस्य। अथो त्रयो वै प्राणाः। प्राणानेवास्मिन्दधाति। मुखस्य शिरोऽसि सञ्ज्योतिषा ज्योतिरङ्क्ष्वामित्याह। ज्योतिरेवास्मा उपरिष्टाद्दधाति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै॥४८॥

परिदधाति प्राणन्दधाति हि यज्ञो घारयति नम इत्याह पश्चाद्वीर्याणीत्याह भा इत्याह भजेत्याह ध्रुवैवास्मिन्दधाति त्रीणि च॥७॥ [७]

धिष्णिया वा एते न्युप्यन्ते। यद्ब्रह्मा। यद्धोता। यदध्वर्युः।

यद॒ग्नीत्। यद्यज॑मानः। तान् यद॑न्तरे॒यात्। यज॑मानस्य प्रा॒णान्त्सङ्क॑र्षेत्। प्र॒मायु॑कः स्यात्। पु॒रो॒डाश॑मप॒गृह्य॒ सञ्च॑रत्यध्व॒र्युः॥४९॥

यज॑मानायै॒व तल्लो॒क॒ꣳ शि॒ꣳषति। नास्य॑ प्रा॒णान्त्सङ्क॑र्षति। न प्र॒मायु॑को भवति। पु॒रस्ता॑त् प्र॒त्यङ्ङा॑सी॑नः। इडा॑या॒ इडा॒मा द॑धाति। हस्त्या॒ꣳ होत्रे॑। प॒शवो॒ वा इडा॑। प॒शवः॒ पुरु॑षः। प॒शुष्वे॒व प॒शून्प्रति॑ष्ठापयति। इडा॑यै॒ वा ए॒षा प्रजा॑तिः॥५०॥

तां प्रजा॑ति॒ं यज॑मा॒नोऽनु॒ प्र जा॑यते। द्विर॒ङ्गुला॑वनक्ति॒ पर्व॑णोः। द्वि॒पाद्यज॑मानः॒ प्रति॑ष्ठित्यै। स॒कृदुप॑ स्तृणाति। द्विरा द॑धाति। स॒कृद॒भि घा॑रयति। च॒तुः सम्प॑द्यते। च॒त्वारि॒ वै प॒शोः प्र॑ति॒ष्ठाना॑नि। यावा॑ने॒व प॒शुः। तमुप॑ह्वयते॥५१॥

मुख॑मिव॒ प्रत्युप॑ह्वयेत। स॒मु॒खाने॒व प॒शूनुप॑ ह्वयते। प॒शवो॒ वा इडा॑। तस्मा॒त्साऽन्वा॒रभ्या॑। अ॒ध्व॒र्युणा॑ च॒ यज॑मानेन च। उप॑हूतः पशु॒मान॑सा॒नीत्या॑ह। उप॒ ह्ये॑नौ॒ ह्व॒य॑ते॒ होता॑। इडा॑यै दे॒वता॑नामुपह॒वे। उप॑हूतः पशु॒मान्भ॑वति। य ए॒वं वेद॑॥५२॥

यां वै हस्त्या॒मिडा॑मा॒दधा॑ति। वा॒चः सा भा॑ग॒धेयम्॑। यामु॑प॒ह्वय॑ते। प्रा॒णाना॒ꣳ सा। वाच॑ं चै॒व प्रा॒णाꣳश्चाव॑ रुन्धे। अथ॒ वा ए॒तर्ह्युप॑हूताया॒मिडा॑याम्। पु॒रो॒डाश॑स्यै॒व ब॑र्हि॒षदो॑ मीमा॒ꣳसा। यज॑मानन्दे॒वा अ॑ब्रुवन्। ह॒विर्नो॒ निर्व॒पेति॑। नाहम॑भा॒गो निर्व॑प्स्या॒मीत्य॑ब्रवीत्॥५३॥

न मयाऽभागयाऽनुवक्ष्यथेति वागब्रवीत्। नाहमभागा पुरोनुवाक्या भविष्यामीति पुरोनुवाक्या। नाहमभागा याज्या भविष्यामीति याज्या। न मयाऽभागेन वषट्करिष्यथेति वषट्कारः। यद्यजमानभागन्निधाय पुरोडाशं बर्हिषदं करोति। तानेव तद्भागिनः करोति। चतुर्धा करोति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति। बर्हिषदं करोति॥५४॥

यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा बर्हिः। यजमानमेव प्रजासु प्रतिष्ठापयति। तस्मादस्माऽन्याः प्रजाः प्रतितिष्ठन्ति। माऽसेनान्याः। अथो खल्वाहुः। दक्षिणा वा एता हविर्यज्ञस्यान्तर्वेद्यवं रुध्यन्ते। यत्पुरोडाशं बर्हिषदं करोतीति। चतुर्धा करोति। चत्वारो ह्येते हविर्यज्ञस्यर्त्विजः॥५५॥

ब्रह्मा होताऽध्वर्युरग्नीत्। तमभि मृशेत्। इदं ब्रह्मणः। इदꣳ होतुः। इदमध्वर्योः। इदमग्नीध इति। यथैवादः सौम्येऽध्वरे। आदेशमृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्ते। तादृगेव तत्। अग्नीधे प्रथमाया दधाति॥५६॥

अग्निमुखा ह्यृद्धिः। अग्निमुखामेवर्द्धिं यजमान ऋध्नोति। सकृदुपस्तीर्य द्विरादधत्। उपस्तीर्य द्विरभि घारयति। षट्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। वेदेन ब्रह्मणे ब्रह्मभागं परिहरति। प्राजापत्यो वै वेदः। प्राजापत्यो ब्रह्मा॥५७॥

स॒वि॒ता य॒ज्ञस्य॒ प्रसू॑त्यै। अथ॒ काम॑म॒न्येन॑। ततो॒ होत्रे॑। मध्यं॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद्धोता॑। म॒ध्य॒त ए॒व य॒ज्ञं प्री॑णाति। अथा॑ध्व॒र्यवे॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। यद॑ध्व॒र्युः। तस्मा॑द्धविर्य॒ज्ञस्यै॒तामे॒वावृ॒तमनु॑॥५८॥

अ॒न्या दक्षि॑णा नीयन्ते। य॒ज्ञस्य॒ प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒ग्निम॑ग्नीत्स॒कृत्स॑कृत्सं मृ॒ड्ढीत्या॑ह। परा॑ङिव॒ ह्येत॑र्हि॑ य॒ज्ञः। इ॒षि॒ता दैव्या॒ होता॑र॒ इत्या॑ह। इ॒षि॒तꣳ हि कर्म॑ क्रि॒यते॑। भ॒द्र॒वाच्या॑य॒ प्रेषि॑तो॒ मानु॑षः सूक्तवा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॒हीत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैतामा शा॑स्ते। स्व॒गा दैव्या॒ होतृ॑भ्य॒ इत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तत्स्व॒गा क॑रोति। स्व॒स्तिर्मानु॑षेभ्य॒ इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैतामा शा॑स्ते। शं॒ योर्ब्रू॒हीत्या॑ह। शं॒युमे॒व बा॑र्हस्प॒त्यं भा॑ग॒धेये॑न॒ सम॑र्धयति॥५९॥

च॒र॒त्य॒ध्व॒र्युः प्रजा॑तिर्ह्ययते॒ वेदा॑ब्रवीद्बर्हि॒षद॑ करोत्यृ॒त्विजो॑ दधाति ब्र॒ह्माऽनु॑करोति च॒त्वारि॑ च॥८॥[८]

अथ॒ स्रुचा॑वनु॒ष्टुग्भ्यां॒ वाज॑वतीभ्यां॒ व्यू॑हति। प्र॒ति॒ष्ठा वा अ॑नु॒ष्टुक्। अन्नं॒ वाज॒ः प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै। प्राचीं॑ जु॒हूमू॑हति। जा॒तानि॒व भ्रातृ॑व्या॒न्प्रणु॑दते। प्र॒तीचीं॑मुप॒भृतम्॑। ज॒नि॒ष्यमा॑णानि॒व प्रति॑नुदते। सविषू॑च ए॒वापोह्य॑ स॒पत्ना॒न् यज॑मानः। अ॒स्मिल्लो॒के प्रति॑तिष्ठति॥६०॥

द्वाभ्या॑म्। द्विप्र॑तिष्ठो॒ हि। वसु॑भ्यस्त्वा रु॒द्रेभ्य॑स्त्वाऽऽदि॒त्येभ्य॒स्त्वेत्या॑ह। य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। स्रु॒क्षु प्र॑स्त॒रम॑नक्ति। इ॒मे वै लो॒काः स्रुचः॑। यज॑मानः प्रस्त॒रः। यज॑मानमे॒व तेज॑साऽनक्ति। त्रे॒धाऽन॑क्ति।

त्रयं इमे लोकाः॥६१॥

एभ्य एवैनं लोकेभ्योऽनक्ति। अभिपूर्वमनक्ति। अभिपूर्वमेव यजमानन्तेजसाऽनक्ति। अक्तꣳ रिहाणा इत्याह। तेजो वा आज्यम्। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। वियन्तु वय इत्याह। वयं एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं गमयति॥६२॥

प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमित्याह। प्रजायै गोपीथाय। आप्यायन्तामाप ओषधय इत्याह। आप एवौषधीराप्याययति। मरुतां पृषतयः स्थेत्याह। मरुतो वै वृष्ट्या ईशते। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दिवं गच्छ ततो नो वृष्टिमेरयेत्याह। वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे॥६३॥

यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्यायुर्मीयते। आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मे पाहीत्याह। आयुरेवात्मन्धत्ते। यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्य चक्षुर्मीयते। चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मे पाहीत्याह। चक्षुरेवात्मन्धत्ते। ध्रुवाऽसीत्याह प्रतिष्ठित्यै। यं परिधिं पर्यधत्था इत्याह॥६४॥

यथायजुरेवैतत्। अग्ने देव पणिभिर्वीयमाण इत्याह। अग्नय एवैनं जुष्टं करोति। तन्त एतमनु जोषं भरामीत्याह। सजातानेवास्मा अनुकान्करोति। नेदेष त्वदपचेतयाता इत्याहानुख्यात्यै। यज्ञस्य पाथ उप समितमित्याह। भूमानमेवोपैति। परिधीन्प्र हरति। यज्ञस्य समिष्ट्यै॥६५॥

स्रुचौ सं प्रस्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति। सꣳस्रावभागाः स्थेत्याह। वसवो वै रुद्रा आदित्याः सꣳस्रावभागाः। तेषान्तद्भागधेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः। त्रिष्टुग्भवति। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयं वा अग्निरपन्नगृहः। अस्या एवैने सदने सादयति। सुम्नायं सुम्निनी सुम्ने मा धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवः सुम्नम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। धुरि धुर्यौ पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय। अग्नेऽदब्धायोऽशीततनो इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरद्मन्यै पाहि दुश्चरितादित्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। अविषन्नः पितुं कृणु सुषदा योनिꣳ स्वाहेतीध्मसंवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधाय फलीकरणहोमं जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसं वृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्। अतिरिक्त एवातिरिक्तन्दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमास्वाऽवरुन्धे। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तां वेदेनान्वविन्दन्। वेदेन

वेदिं विविदुः पृथिवीम्। सा पप्रथे पृथिवी पार्थिवानि। गर्भं बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिꣳ सम्मार्ष्ट्यनुवित्त्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्नीया उपस्थ आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदꣳ होताऽऽहवनीयात्स्तृणन्नेति। यज्ञमेव तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादर्धमासात् तꣳ सन्ततमुत्तरेऽर्धमास आलभते॥७०॥

तङ्कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति। वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमितेत्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयति। प्रति तिष्ठति प्रजया पशुभिर्यजमानः॥७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवावरुन्धे पर्यधत्था इत्याह समिष्ट्यै भागधेयन्धत्तमित्याह वा इध्मसं वृश्चनान्यनुवित्त्यै लभते यजमानः॥९॥ [९]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्यामि वरुणस्य पाशमित्याह। वरुणपाशादेवैनां मुञ्चति। सवितृप्रसूतो यथादेवतम्॥७२॥

न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। धातुश्च योनौ

सुकृतस्य लोक इत्याह। अग्निर्वै धाता। पुण्यङ्कर्म सुकृतस्य लोकः। अग्निरेवैनान्धाता। पुण्ये कर्मणि सुकृतस्य लोके दधाति। स्योनं मे सह पत्या करोमीत्याह। आत्मनश्च यजमानस्य चानात्यै सन्त्वाय। समायुषा सं प्रजयेत्याह॥७३॥

आशिषमेवैतामा शास्ते पूर्णपात्रे। अन्ततोऽनुष्टुभौ। चतुष्पद्वा एतच्छन्दः प्रतिष्ठितं पत्न्यै पूर्णपात्रे भवति। अस्मिल्लोके प्रतितिष्ठानीति। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। अथो वाग्वा अनुष्टुक्। वाङ्मिथुनम्। आपो रेतः प्रजननम्। एतस्माद्वै मिथुनाद्विद्योतमानः स्तनयन्वर्षति। रेतः सिञ्चन्॥७४॥

प्रजाः प्रजनयन्। यद्वै यज्ञस्य ब्रह्मणा युज्यते। ब्रह्मणा वै तस्य विमोकः। अद्भिः शान्तिः। विमुक्तं वा एतर्हि योक्रं ब्रह्मणा। आदायैनत्पत्नी सहाप उपगृह्णीते शान्त्यै। अञ्जलौ पूर्णपात्रमा नयति। रेत एवास्यां प्रजान्दधाति। प्रजया हि मनुष्यः पूर्णः। मुखं वि मृष्टे। अवभृथस्यैव रूपं कृत्वोत्तिष्ठति॥७५॥

सविता प्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकं च॥१०॥ [१०]

परिवेषो वा एष वनस्पतीनाम्। यदुपवेषः। य एवं वेद। विन्दते परिवेष्टारम्। तमुत्करे। यन्देवा मनुष्येषु। उपवेषमधारयन्। ये अस्मदप चेतसः। तानस्मभ्यमिहा कुरु। उपवेषोप विड्ढि नः॥७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नश्चतुष्पदः। ध्रुवाननपगान्कुर्विति पुरस्तात्प्रत्यञ्चमुप गूहति। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः शूद्रा अवस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति। अप्रतिवादिन एवैनान्कुरुते। धृष्टिर्वा उपवेषः। शुचर्तो वज्रो ब्रह्मणा सꣳशितः। योपवेषे शुक्। साऽमुमृच्छतु यं द्विष्म इति॥७७॥

अथास्मै नाम गृह्य प्रहरति। निरमुन्नुद ओकसः। सपत्नो यः पृतन्यति। निर्बाध्येन हविषा। इन्द्र एणं परशरीत्। इहि तिस्रः परावतः। इहि पञ्च जनाꣳ अति। इहि तिस्रोऽति रोचनायावत्। सूर्यो असद्दिवि। परमान्त्वा परावतम्॥७८॥

इन्द्रो नयतु वृत्रहा। यतो न पुनरायसि। शश्वतीभ्यः समाभ्य इति। त्रिवृद्वा एष वज्रो ब्रह्मणा सꣳशितः। शुचैवैनं विध्वा। एभ्यो लोकेभ्यो निर्णुद्य। वज्रेण ब्रह्मणा स्तृणुते। हतोऽसाववधिष्मामुमित्याह स्तृत्यै। यं द्विष्यात्तन्ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति॥७९॥

प्रत्युष्टन्दिवः शिल्पमयज्ञो घृतं च देवासुराः स एतमिन्द्र आपो देवीरग्निना धिष्णिया अथ स्रुचौ यो वा अयथादेवतं परिवेषो वा एकादश॥११॥

प्रत्युष्टमयज्ञ एषा हि विश्वेषान्देवानामूर्जा पृथिवीमथो रक्षसान्तां प्रजातिं द्वाभ्यां तं कालेकाले नवसप्ततिः॥७९॥

प्रत्युष्टमर्पयति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः ॥

ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभते। क्षत्रायं राजन्यम्। मरुद्भ्यो वैश्यम्। तपसे शूद्रम्। तमसे तस्करम्। नारकाय वीरहणम्। पाप्मने क्लीबम्। आक्रयायायोगूम्। कामाय पुꣳश्चलूम्। अतिक्रुष्टाय मागधम्॥१॥

गीतायं सूतम्। नृत्तायं शैलूषम्। धर्माय सभाचरम्। नर्मायं रेभम्। नरिष्ठायै भीमलम्। हसाय कारिम्। आनन्दायं स्त्रीषखम्। प्रमुदे कुमारीपुत्रम्। मेधायै रथकारम्। धैर्याय तक्षाणम्॥२॥

श्रमाय कौलालम्। मायायै कार्मारम्। रूपायं मणिकारम्। शुभे वपम्। शरव्याया इषुकारम्। हेत्यै धन्वकारम्। कर्मणे ज्याकारम्। दिष्टायं रज्जुसर्गम्। मृत्यवे मृगयुम्। अन्तकाय श्वनितम्॥३॥

सन्धये जारम्। गेहायोपपतिम्। निर्ऋत्यै परिवित्तम्। आर्त्यै परिविविदानम्। अराध्यै दिधिषूपतिम्। पवित्राय भिषजम्। प्रज्ञानाय नक्षत्रदर्शम्। निष्कृत्यै पेशस्कारीम्। बलायोपदाम्। वर्णायानूरुधम्॥४॥

नदीभ्यः पौञ्जिष्टम्। ऋक्षीकाभ्यो नैषादम्। पुरुषव्याघ्रायं दुर्मदम्। प्रयुद्भ्य उन्मत्तम्। गन्धर्वाप्सराभ्यो व्रात्यम्।

स॒र्प॒दे॒व॒ज॒नेभ्योऽप्र॑तिपदम्। अवे॑भ्यः कित॒वम्। इ॒र्यता॑या॒ अकि॑तवम्। पि॒शा॒चेभ्यो॑ बिदलका॒रम्। या॒तु॒धाने॑भ्यः कण्टकका॒रम्॥५॥

उ॒त्सा॒देभ्यः॑ कु॒ब्जम्। प्र॒मुदे॑ वाम॒नम्। द्वा॒र्भ्यः स्ना॒मम्। स्वप्ना॑या॒न्धम्। अध॑र्माय बधि॒रम्। स॒ंज्ञाना॑य स्मरका॒रीम्। प्र॒का॒मोद्या॑योप॒सदम्॑। आ॒शि॒क्षायै॑ प्र॒श्निनम्॑। उ॒प॒शि॑क्षाया॑ अभिप्र॒श्निनम्॑। म॒र्यादा॑ये प्रश्नविवा॒कम्॥६॥

ऋत्यै॑ स्ते॒नहृ॑दयम्। वैर॑हत्याय॒ पिशु॑नम्। विवि॑त्त्यै क्ष॒त्तारम्॑। औप॑द्रष्टाय सङ्ग्रही॒तारम्॑। बला॑यानुच॒रम्। भू॒म्ने प॑रिष्कु॒न्दम्। प्रि॒याय॑ प्रियवा॒दिनम्॑। अरि॑ष्ट्या अश्वसा॒दम्। मेधा॑य वासः पल्पू॒लीम्। प्र॒का॒माय॑ रजयि॒त्रीम्॥७॥

भायै॑ दार्वाहा॒रम्। प्र॒भाया॑ आग्ने॒न्धम्। नाक॑स्य पृ॒ष्ठाया॑भिषे॒क्तारम्॑। ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टपा॑य पात्रनिर्णे॒गम्। दे॒व॒लो॒काय॑ पेशि॒तारम्॑। म॒नु॒ष्य॒लो॒काय॑ प्रकरि॒तारम्॑। सर्वे॑भ्यो लो॒केभ्य॑ उपसे॒क्तारम्॑। अव॑त्यै॑ व॒धायो॑पमन्थि॒तारम्॑। सु॒व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ भाग॒दुघम्॑। वर्षि॑ष्ठाय॒ नाका॑य परिवे॒ष्टारम्॑॥८॥

अर्मे॑भ्यो हस्ति॒पम्। ज॒वाया॑श्व॒पम्। पुष्ट्यै॑ गोपा॒लम्। तेज॑सेऽजपा॒लम्। वी॒र्या॑याविपा॒लम्। इरा॑यै की॒नाशम्॑। की॒लाला॑य सुराका॒रम्। भ॒द्राय॑ गृह॒पम्। श्रेय॑से वित्त॒धम्।

अध्य॑क्षायानुक्ष॒त्तारम्॑॥९॥

म॒न्यवे॑ऽयस्ता॒पम्। क्रोधा॑य निस॒रम्। शोका॑याभिस॒रम्। उ॒त्कू॒ल॒वि॒कूलाभ्या॑न्त्रि॒स्थिनम्॑। योगा॑य यो॒क्तारम्॑। क्षेमा॑य विमो॒क्तारम्॑। वपु॑षे मानस्कृ॒तम्। शीला॑याञ्जनीका॒रम्। निर्ऋ॑त्यै कोशका॒रीम्। य॒माया॒सूम्॥१०॥

य॒म्यै॑ यम॒सूम्। अथ॑र्व॒भ्योऽव॑तोकाम्। सं॒व॒त्स॒राय॑ पर्या॒रिणी॑म्। प॒रि॒व॒त्स॒रायावि॑जाताम्। इ॒दा॒व॒त्स॒रायो॑प॒स्कद्व॑रीम्। इ॒द्व॒त्स॒राया॒तीत्व॑वरीम्। व॒त्स॒राय॒ विज॑र्जराम्। स॒र्व॒न्त्स॒राय॒ पलि॑क्नीम्। वना॑य वन॒पम्। अ॒न्यतो॑रण्याय दाव॒पम्॥११॥

सरो॑भ्यो धैव॒रम्। वेश॑न्ताभ्यो॒ दाशम्॑। उ॒प॒स्थाव॑रीभ्यो॒ बैन्दम्॑। न॒ड्व॒लाभ्यः॑ शौष्क॒लम्। पा॒र्याय॑ कैव॒र्तम्। अ॒वा॒र्याय॑ मार्गा॒रम्। ती॒र्थेभ्य॑ आ॒न्दम्। विष॑मेभ्यो मैना॒लम्। स्वने॑भ्यः॒ पर्ण॑कम्। गुहा॑भ्यः॒ किरा॑तम्। सानु॑भ्यो॒ जम्भ॑कम्। पर्व॑तेभ्यः॒ किम्पू॑रुषम्॥१२॥

प्र॒ति॒श्रुत्का॑या ऋतु॒लम्। घोषा॑य भ॒षम्। अन्ता॑य बहुवा॒दिनम्॑। अ॒न॒न्ताय॒ मूकम्॑। मह॑से वीणावा॒दम्। क्रोशा॑य तूणव॒ध्मम्। आ॒क्र॒न्दाय॑ दुन्दुभ्याघा॒तम्। अ॒व॒र॒स्प॒राय॑ शङ्ख॒ध्मम्। ऋ॒भुभ्यो॑जिनसन्धा॒यम्। सा॒ध्येभ्य॑श्चर्म॒म्णम्॥१३॥

बी॒भ॒त्सायै॑ पौल्क॒सम्। भूत्यै॑ जागर॒णम्। अभू॑त्यै स्वप॒नम्। तु॒लायै॑ वाणि॒जम्। वर्णा॑य हिरण्यका॒रम्। विश्वे॑भ्यो दे॒वेभ्य॑ः

सिध्मलम्। पश्चाद्दोषाय ग्लावम्। ऋत्यै जनवादिनम्। व्यृद्ध्या अपगल्भम्। सꣳशराय प्रच्छिदम्॥१४॥

हसाय पुꣳश्चलूमा लभते। वीणावादङ्गणकङ्गीताय। यादसे शाबुल्याम्। नर्माय भद्रवतीम्। तूणवध्मङ्गामण्यं पाणिसङ्घातनृत्ताय। मोदायानुक्रोशकम्। आनन्दाय तलवम्॥१५॥

अक्षराजाय कितवम्। कृताय सभाविनम्। त्रेताया आदिनवदर्शम्। द्वापराय बहिः सदम्। कलये सभास्थाणुम्। दुष्कृताय चरकाचार्यम्। अध्वने ब्रह्मचारिणम्। पिशाचेभ्यः सैलगम्। पिपासायै गोव्यच्छम्। निर्ऋत्यै गोघातम्। क्षुधे गोविकर्तम्। क्षुत्तृष्णाभ्यान्तम्। यो गां विकृन्तन्तं माꣳसं भिक्षमाण उपतिष्ठते॥१६॥

भूम्यै पीठसर्पिणमा लभते। अग्नयेऽꣳसलम्। वायवे चाण्डालम्। अन्तरिक्षाय वꣳशनर्तिनम्। दिवे खलतिम्। सूर्याय हर्यक्षम्। चन्द्रमसे मिर्मिरम्। नक्षत्रेभ्यः किलासम्। अह्ने शुक्लं पिङ्गलम्। रात्रियै कृष्णं पिङ्गाक्षम्॥१७॥

वाचे पुरुषमा लभते। प्राणमपानव्यानमुदानꣳ समानन्तान् वायवे। सूर्याय चक्षुरा लभते। मनश्चन्द्रमसे। दिग्भ्यः श्रोत्रम्। प्रजापतये पुरुषम्॥१८॥

अथैतानरूपेभ्य आलभते। अतिह्रस्वमतिदीर्घम्।

अतिकृ॑श॒मत्य॑ꣳसलम्। अति॑शुक्ल॒मति॑कृष्णम्। अति॑श्लक्ष्ण॒मति॑लोमश॒
अति॑किरिट॒मति॑दन्तुरम्। अति॑मिर्मिर॒मति॑मेमिषम्। आ॒शायै॑
जा॒मिम्। प्र॒ती॒क्षायै॑ कुमा॒रीम्॥१९॥

ब्रह्म॑णे गी॒ताय॒ श्रमा॑य स॒न्धये॑ न॒दीभ्य॑ उत्सा॒देभ्य॒ ऋत्यै॒ भाया॒ अर्मे॑भ्यो म॒न्यवे॑ य॒म्यै॑ दश॑दश॒ सरो॑भ्यो॒ द्वाद॑श प्रति॒श्रुत्का॑यै बीभ॒त्सायै॒ दश॑दश॒ हसा॑य स॒प्ताक्ष॑रा॒जाय॒ त्रयो॑दश॒ भूम्यै॒ दश॑ वा॒चे षडथ॒ नवैका॒न्नविꣳशतिः॥१९॥

ब्रह्म॑णे य॒म्यै॑ नव॑दश॥१९॥

ब्रह्म॑णे कुमा॒रीम्॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

स॒त्यं प्रप॑द्ये। ऋ॒तं प्रप॑द्ये। अ॒मृतं॒ प्रप॑द्ये। प्र॒जाप॑तेः प्रि॒यां त॒नुव॒मना॑तां॒ प्रप॑द्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॒ वज्रे॑ण। द्वि॒षन्तं॒ भ्रातृ॑व्य॒मव॑ क्रामामि। यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॑। यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मः। भूर्भुव॒ः सुव॑ः। हिम्॥१॥

स॒त्यं दश॑॥१॥ [१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्या॑। दे॒वाञ्जि॑गाति सुम्न॒युः। अग्न॒ आया॑हि वी॒तये॑। गृ॒णा॒नो ह॒व्यदा॑तये। नि होता॑ सत्सि ब॒र्॒हिषि॑। तन्त्वा॑ स॒मिद्भि॑रङ्गिरः। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि। बृ॒हच्छो॑चा यविष्ठ्य। स नः॑ पृ॒थुः श्र॒वाय्यम्॑॥२॥

अच्छा॑ देव विवाससि। बृ॒हद॑ग्ने सु॒वीर्य॑म्। ई॒डेन्यो॑ नम॒स्य॑स्ति॒रः। तमा॑ꣳसि दर्श॒तः। सम॒ग्निरि॑ध्यते॒ वृषा॑। वृषो॑ अ॒ग्निः समि॑ध्यते। अश्वो॒ न दे॑व॒वाह॑नः। तꣳ ह॒विष्म॑न्त ईडते। वृष॑णन्त्वा व॒यं वृषन्। वृषा॑णः॒ समि॑धीमहि॥३॥

अग्ने॒ दीद्य॑तं बृ॒हत्। अ॒ग्निं दू॒तं वृ॑णीमहे। होता॑रं वि॒श्ववे॑दसम्। अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतुम्॑। स॒मि॒ध्यमा॑नो अध्व॒रे। अ॒ग्निः पा॑व॒क ईड्यः॑। शो॒चिष्के॑श॒स्तमी॑महे। समि॑द्धो अग्न आहुत। दे॒वान् य॑क्षि स्वध्वर। त्वꣳ हि ह॑व्य॒वाडसि॑। आ जु॑होत दुव॒स्यत॑। अ॒ग्निं प्र॑य॒त्य॑ध्व॒रे। वृ॒णी॒ध्वꣳ ह॑व्य॒वाह॑नम्। त्वं वरु॑ण उ॒त मि॒त्रो अ॑ग्ने। त्वां व॑र्धन्ति म॒तिभि॒र्वसि॑ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥४॥

श्रवाय्यमिधीमह्यसिं सप्त च॥२॥ [२]

अग्ने महा॒ऽ असि ब्राह्मण भारत। असावसौ। देवेद्धो मन्विद्धः। ऋषिष्टुतो विप्रानुमदितः। कविशस्तो ब्रह्मस॒शितो घृताहवनः। प्रणीर्यज्ञानाम्। रथीरध्वराणाम्। अतूर्तो होता। तूर्णिर्हव्यवाट्। आस्पात्रं जुहूर्देवानाम्॥५॥

चमसो देवपानः। अरा॒ऽ इवाग्ने नेमिर्देवाँस्त्वं परिभूरसि। आ वह देवान् यजमानाय। अग्निमग्न आवह। सोममावह। अग्निमावह। प्रजापतिमावह। अग्नीषोमावावह। इन्द्राग्नी आवह। इन्द्रमावह। महेन्द्रमावह। देवा॒ऽ आज्यपा॒ऽ आवह। अग्नि॒ऽ होत्रायावह। स्वं महिमानमा वह। आ चाग्ने देवान् वह। सुयजा च यज जातवेदः॥६॥

देवानामिन्द्रमा वह षट् च॥३॥ [३]

अग्निर्होता वेत्वग्निः। होत्रं वेत्तु प्रावित्रम्। स्मो वयम्। साधु ते यजमान देवताः। घृतवतीमध्वर्यो स्रुचमास्यस्व। देवायुवं विश्ववाराम्। ईडामहे देवा॒ऽ ईडेन्यान्। नमस्याम नमस्यान्। यजाम यज्ञियान्॥७॥

अग्निर्होता नव॥४॥ [४]

समिधो अग्न आज्यस्य वियन्तु। तनूनपादग्न आज्यस्य वेतु। इडो अग्न आज्यस्य वियन्तु। बर्हिरग्न आज्यस्य वेतु। स्वाहाऽग्निम्। स्वाहा सोमम्। स्वाहाऽग्निम्। स्वाहा

प्र॒जाप॑तिम्। स्वाहा॒ऽग्नीषोमौ॑। स्वाहे॑न्द्रा॒ग्नी। स्वाहेन्द्रम्॑। स्वाहा॑ महे॒न्द्रम्। स्वाहा॑ दे॒वाः२ आ॑ज्य॒पान्। स्वाहा॒ऽग्निः२ हो॒त्राञ्जु॑षा॒णाः। अग्न॒ आज्य॑स्य वियन्तु॥८॥

इ॒न्द्रा॒ग्नी पञ्च॑ च॥५॥ [५]

अ॒ग्निर्वृ॒त्राणि॑ जङ्घ॒नत्। द्र॒वि॒ण॒स्युर्वि॑प॒न्यया॑। समि॑द्धः शु॒क्र आहु॑तः। जु॒षा॒णो अ॒ग्निराज्य॑स्य वेतु। त्वः२ सो॑मासि॒ सत्प॑तिः। त्वः२ राजो॒त वृ॑त्र॒हा। त्वं भ॒द्रो अ॑सि॒ क्रतुः॑। जु॒षा॒णः सोम॒ आज्य॑स्य ह॒विषो॑ वेतु। अ॒ग्निः प्र॒त्नेन॒ जन्म॑ना। शुम्भा॑नस्त॒नुव॒ꣳ स्वाम्। क॒विर्विप्रे॑ण वावृधे। जु॒षा॒णो अ॒ग्निराज्य॑स्य वेतु। सोम॑ गी॒र्भिष्ट्वा॑ व॒यम्। व॒र्धया॑मो वचो॒विदः॑। सु॒मृ॒डी॒को न॒ आवि॑श। जु॒षा॒णः सोम॒ आज्य॑स्य ह॒विषो॑ वेतु॥९॥

स्वाः२ षट् च॑॥६॥ [६]

अ॒ग्निर्मू॒र्धा दि॒वः क॒कुत्। पतिः॑ पृथि॒व्या अ॒यम्। अ॒पाꣳ रेताꣳ॑सि जिन्वति। भुवो॑ य॒ज्ञस्य॒ रज॑सश्च ने॒ता। यत्रा॑ नि॒युद्भिः॒ सच॑से शि॒वाभिः॑। दि॒वि मू॒र्धान॑न्दधिषे सुव॒र्षाम्। जि॒ह्वाम॑ग्ने चकृषे हव्य॒वाहम्॑। प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यः। विश्वा॑ जा॒तानि॒ परि॒ ता ब॑भूव। यत्का॑मास्ते जहु॒मस्तं नो॑ अस्तु॥१०॥

व॒यꣳ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। स वे॑द पु॒त्रः पि॒तर॒ꣳ स मा॒तरम्॑। स सू॒नुर्भु॑व॒त्स भु॑व॒त्पुन॑र्मघः। स द्यामौर्णो॑द॒न्तरि॑क्ष॒ꣳ

स सुवः। स विश्वा भुवो अभवत्स आभवत्। अग्नीषोमा सवेदसा। सहूती वनतङ्गिरः। सन्देवत्रा बभूवथुः। युवमेतानि दिवि रोचनानि। अग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम्॥११॥

युव ँ सिन्धू ँ रभिशस्तेरवद्यात्। अग्नीषोमावमुञ्चतङ्गृभीतान्। इन्द्राग्नी रोचना दिवः। परि वाजेषु भूषथः। तद्वाँश्चेति प्रवीर्यम्। श्ञथद्वृत्रमुत संनोति वाजम्। इन्द्रा यो अग्नी सहुरी सपर्यात्। इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरेः। सहस्तमा सहसा वाजयन्ता। एन्द्र सानसि ँ रयिम्॥१२॥

सजित्वान ँ सदासहम्। वर्षिष्ठमूतये भर। प्रसंसाहिषे पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। महा ँ इन्द्रो य ओजसा। पर्जन्यो वृष्टिमा ँ इव। स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे। महा ँ इन्द्रो नृवदाचर्षणिप्राः॥१३॥

उत द्विबर्हा अमिनः सहोभिः। अस्मद्रियग्वावृधे वीर्याय। उरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत्। पिप्रीहि देवा ँ उशतो यविष्ठ। विद्वा ँ ऋतू ँ रृतुपते यजेह। ये दैव्या ऋत्विजस्तेभिरग्ने। त्व ँ होतॄणामस्यायजिष्ठः। अग्निꣳ स्विष्टकृतम्। अयाडग्निरग्नेः प्रिया धामानि। अयाट्सोमस्य प्रिया धामानि॥१४॥

अयाडग्नेः प्रिया धामानि। अयाद्वजापतेः प्रिया धामानि। अयाडग्नीषोमयोः प्रिया धामानि। अयाडिन्द्राग्नियोः प्रिया

धामा॑नि। अया॒डिन्द्र॑स्य प्रि॒या धामा॑नि। अया॑ण्महे॒न्द्रस्य॑ प्रि॒या धामा॑नि। अया॑ड्दे॒वाना॑माज्य॒पानां॑ प्रि॒या धामा॑नि। यक्ष॑द॒ग्नेर्होतुः॑ प्रि॒या धामा॑नि। यक्ष॒त्स्वं म॑हि॒मानम्॑। आय॑जता॒मेज्या॒ इषः॑। कृ॒णोतु॒ सो अ॑ध्व॒रा जा॒तवे॑दाः। जु॒षताꣳ॑ ह॒विः। अग्ने॒ यद॒द्य वि॒शो अ॑ध्वरस्य होतः। पाव॑क शोचे॒ वेष्ट्वꣳ हि यज्वा॑। ऋ॒ता य॑जासि महि॒ना वियद्भूः। ह॒व्या व॑ह यविष्ठ॒ या ते॑ अ॒द्य॥१५॥

अ॒स्त्व॒ध॒त्त॒ꣳ र॒यिं च॑र्षणि॒प्राः सोम॑स्य प्रि॒या धामा॒नीष॒ष्षट्च॑॥७॥ [७]

उप॑हूतꣳ रथन्त॒रꣳ स॒ह पृ॑थि॒व्या। उप॑ मा रथन्त॒रꣳ स॒ह पृ॑थि॒व्या ह्व॑यताम्। उप॑हूतं वामदे॒व्यꣳ स॒हान्तरि॑क्षेण। उप॑ मा वामदे॒व्यꣳ स॒हान्तरि॑क्षेण ह्वयताम्। उप॑हूतं बृ॒हत्स॒ह दि॒वा। उप॑ मा बृ॒हत्स॒ह दि॒वा ह्व॑यताम्। उप॑हूताः स॒प्त होत्राः॑। उप॑ मा स॒प्त होत्रा॑ ह्वयन्ताम्। उप॑हूता धे॒नुः स॒हर्ष॑भा। उप॑ मा धे॒नुः स॒हर्ष॑भा ह्वयताम्॥१६॥

उप॑हूतो भ॒क्षः सखा॑। उप॑ मा भ॒क्षः सखा॑ ह्वयताम्। उप॑हू॒ताँ(४)हो। इडोप॑हूता। उप॑हू॒तेडा॑। उपो॑ अ॒स्माꣳ इडा॑ ह्वयताम्। इडोप॑हूता। उप॑हू॒तेडा॑। मा॒न॒वी घृ॒तप॑दी मैत्रावरु॒णी। ब्रह्म॑ दे॒वकृ॑त॒मुप॑हूतम्॥१७॥

दैव्या॑ अध्व॒र्यव॒ उप॑हूताः। उप॑हूता मनु॒ष्याः॑। य इ॒मं य॒ज्ञमवान्॑। ये य॒ज्ञप॑तिं॒ वर्धान्॑। उप॑हूते॒ द्यावा॑पृथि॒वी। पू॒र्व॒जे ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हूतो॒ऽयं यज॑मानः।

उत्तरस्यान्देवयज्यायामुपहूतः। भूयसि हविष्करण उपहूतः। दिव्ये धामन्नुपहूतः। इदं मे देवा हविर्जुषन्तामिति तस्मिन्नुपहूतः। विश्वमस्य प्रियमुपहूतम्। विश्वस्य प्रियस्योपहूतस्योपहूतः॥१८॥

सहर्षभा ह्वयतामुपहूतꣳ हविष्करण उपहूतश्चत्वारिं च॥८॥ [८]

देवं बर्हिः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु। देवो नराशꣳसः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु। देवो अग्निः स्विष्टकृत्। सुद्रविणा मन्द्रः कविः। सत्यमन्मायजी होता। होतुर्होतुरायजीयान्। अग्ने यान् देवानयाट्। याꣳ अपिप्रेः। ये ते होत्रे अमत्सत। ताꣳ ससनुषीꣳ होत्रान्देवङ्गमाम्। दिवि देवेषु यज्ञमेरयेमम्। स्विष्टकृच्चाग्ने होताऽभूः। वसुवने वसुधेयस्य नमोवाके वीहि॥१९॥

अपिप्रेः पञ्च च॥९॥ [९]

इदं द्यावापृथिवी भद्रमभूत्। आर्ध्म सूक्तवाकम्। उत नमोवाकम्। ऋध्यास्म सूक्तोच्यमग्ने। त्वꣳ सूक्तवागसि। उपश्रितो दिवः पृथिव्योः। ओमन्वती तेऽस्मिन् यज्ञे यजमान द्यावापृथिवी स्ताम्। शङ्गये जीरदानू। अत्रस्नू अप्रवेदे। उरुगव्यूती अभयं कृतौ॥२०॥

वृष्टिद्यावा रीत्यापा। शम्भुवौ मयोभुवौ। ऊर्जस्वती च पयस्वती च। सूपचरणा च स्वधिचरणा च। तयोराविदि। अग्निरिदꣳ हविरजुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।

सोम॑ इ॒दꣳह॒विर॑जुषत। अवी॑वृधत॒ महो॒ ज्यायो॑ऽकृत। अ॒ग्निरि॒दꣳ ह॒विर॑जुषत॥२१॥

अवी॑वृधत॒ महो॒ ज्यायो॑ऽकृत। प्र॒जाप॑तिरि॒दꣳ ह॒विर॑जुषत। अवी॑वृधत॒ महो॒ ज्यायो॑ऽकृत। अ॒ग्नीषोमा॑वि॒दꣳ ह॒विर॑जुषेताम्। अवी॑वृधेतां॒ महो॒ ज्यायो॑ऽक्राताम्। इ॒न्द्रा॒ग्नी इ॒दꣳ ह॒विर॑जुषेताम्। अवी॑वृधेतां॒ महो॒ ज्यायो॑ऽक्राताम्। इन्द्र॑ इ॒दꣳ ह॒विर॑जुषत। अवी॑वृधत॒ महो॒ ज्यायो॑ऽकृत। म॒हे॒न्द्र इ॒दꣳ ह॒विर॑जुषत॥२२॥

अवी॑वृधत॒ महो॒ ज्यायो॑ऽकृत। दे॒वा आ॑ज्य॒पा आज्य॑मजुषन्त। अवी॑वृधन्त॒ महो॒ ज्यायो॑ऽक्रत। अ॒ग्निर्होत्रेण॒दꣳ ह॒विर॑जुषत। अवी॑वृधत॒ महो॒ ज्यायो॑ऽकृत। अ॒स्यामृध॒द्धोत्रा॑यान्देवङ्ग॒मायाम्। आशा॑स्ते॒ऽयं यज॑मानो॒ऽसौ। आयु॒रा शा॑स्ते। सु॒प्र॒जा॒स्त्वमा शा॑स्ते। स॒जा॒त॒व॒न॒स्यामा शा॑स्ते॥२३॥

उत्त॑रान्देवय॒ज्यामा शा॑स्ते। भूयो॑ हवि॒ष्करं॑ण॒मा शा॑स्ते। दि॒व्यन्धामा शा॑स्ते। विश्व॑ं प्रि॒यमा शा॑स्ते। यद॒नेन॑ ह॒विषाऽऽशा॑स्ते। तद॑श्या॒त्तद्ध्या॑त्। तद॑स्मै दे॒वा रा॑सन्ताम्। तद॒ग्निर्दे॒वो दे॒वेभ्यो॒ वन॑ते। व॒यम॒ग्नेर्मानु॑षाः। इ॒ष्टं च॑ वी॒तं च॑। उ॒भे च॑ नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी अꣳह॑सस्पाताम्। इ॒ह गति॑र्वा॒मस्ये॒दं च॑। नमो॑ दे॒वेभ्य॑ः॥२४॥

अ॒भ॒यं॒ कृता॑वकृता॒ग्निरि॒दꣳ ह॒विर॑जुषत महे॒न्द्र इ॒दꣳ ह॒विर॑जुषत सजातवन॒स्यामा शा॑स्ते वी॒तं च॒ त्रीणि॑ च॥१०॥ [१०]

तच्छं॒ योरावृ॑णीमहे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवी॑ स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मानु॑षेभ्यः। ऊ॒र्ध्वञ्जि॑गातु भेष॒जम्। शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॑। शञ्चतु॑ष्पदे॥२५॥

तच्छं॒ योर॒ष्टौ॥११॥ [११]

आप्या॑यस्व॒ सन्ते॑। इ॒ह त्वष्टा॑रमग्रि॒यन्तन्न॑स्तु॒रीपम्॑। दे॒वानां॒ पत्नी॑रुश॒तीर॑वन्तु नः। प्राव॑न्तु नस्तु॒जये॒ वाज॑सातये। याः पार्थि॑वासो॒ या अ॒पामपि॑ व्र॒ते। ता नो॑ देवीः सुहवाः॒ शर्म॑ यच्छत। उ॒त ग्ना वि॑यन्तु दे॒वप॑त्नीः। इ॒न्द्रा॒ण्य॑ग्नाय्य॒श्विनी॒ राट्। आ रोद॑सी वरुणा॒नी शृ॑णोतु। वि॒यन्तु॑ दे॒वीर्य ऋ॒तुर्जनी॑नाम्॥२६॥

अ॒ग्निर्होता॑ गृ॒हप॑तिः॒ स राजा॑। विश्वा॑ वेद॒ जनि॑मा जा॒तवे॑दाः। दे॒वाना॑मु॒त यो मर्त्या॑नाम्। यजि॑ष्ठः॒ स प्र य॑जतामृ॒तावा॑। व॒यमु॑ त्वा गृहपते॒ जना॑नाम्। अग्ने॒ अक॑र्म स॒मिधा॑ बृ॒हन्तम्॑। अ॒स्थू॒रि णो॒ गार्ह॑पत्यानि सन्तु। ति॒ग्मेन॑ न॒स्तेज॑सा॒ स॒ꣳशि॑शाधि॥२७॥

जनी॑नामु॒ष्टौ च॑॥१२॥ [१२]

उप॑हूत॒ꣳ रथन्त॒रꣳ स॒ह पृ॑थि॒व्या। उप॑ मा रथन्त॒रꣳ स॒ह पृ॑थि॒व्या ह्व॑यताम्। उप॑हूतं वामदे॒व्यꣳ स॒हान्तरि॑क्षेण। उप॑ मा वामदे॒व्यꣳ स॒हान्तरि॑क्षेण ह्वयताम्। उप॑हूतं बृ॒हत्स॒ह दि॒वा। उप॑ मा बृ॒हत्स॒ह दि॒वा ह्व॑यताम्। उप॑हूताः स॒प्त होत्राः॑। उप॑ मा स॒प्त होत्रा॑ ह्वयन्ताम्। उप॑हूता धे॒नुः स॒हर्ष॑भा। उप॑ मा

धे॒नुः स॒हर्ष॑भा ह्वयताम्॥२८॥

उप॑हूतो भ॒क्षः सखा॑। उप॑ मा भ॒क्षः सखा॑ ह्वयताम्। उप॑हूताँ(४)हो। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडा॑। उपो॑ अ॒स्मा॒ इडा॑ ह्वयताम्। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडा॑। मा॒न॒वी घृ॒तप॑दी मैत्रावरु॒णी। ब्रह्म॑ दे॒वकृ॑त॒मुप॑हूतम्॥२९॥

दैव्या॑ अध्व॒र्यव॒ उप॑हूताः। उप॑हूता मनु॒ष्या॑ः। य इ॒मं य॒ज्ञमवान्। ये य॒ज्ञप॑त्नीं॒ वर्धान्। उप॑हूते॒ द्यावा॑पृथि॒वी। पू॒र्व॒जे ऋ॒तावं॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हूते॒यं यज॑माना। इ॒न्द्राणीवा॑ऽविध॒वा। अदि॑तिरिव सुपु॒त्रा। उत्त॑रस्यान्देवय॒ज्यायाम॒मुप॑हूत भूय॑सि हवि॒ष्करं॑ण॒ उप॑हूता। दि॒व्ये धाम॒न्नुप॑हूता। इ॒दं मे॑ दे॒वा ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॒ तस्मि॒न्नुप॑हूता। विश्व॑मस्याः प्रि॒यमुप॑हूतम्। विश्व॑स्य प्रि॒यस्योप॑हूत॒स्योप॑हूता॥३०॥

स॒हर्ष॑भा ह्वयता॒मुप॑हूत॒ꣳ सुपु॒त्रा षट्च॑॥१३॥ [१३]

स॒त्यं प्रवोऽग्ने॑ म॒हान॒ग्निर्होता॑ स॒मिधो॒ऽग्निर्वृ॒त्राण्य॒ग्निर्मू॒र्धोप॑हूतन्दे॒वं ब॒र्हिरि॒दं द्यावापृथिवी॒ तच्छं॒ योरा प्या॑य॒स्वोप॑हूत॒न्त्रयो॑दश॥१३॥

स॒त्यं व॒यꣳ स्या॑म वृ॒ष्टिद्या॑वा त्रि॒ꣳशत्॥३०॥

स॒त्यमुप॑हूता॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

अ॒ञ्जन्ति॒ त्वाम॑ध्व॒रे दे॑व॒यन्तः॑। वन॑स्पते॒ मधु॑ना॒ दैव्ये॑न। यदू॒र्ध्वस्ति॑ष्ठा॒द्रवि॑णे॒ह ध॑त्तात्। यद्वा॒ क्षयो॑ मा॒तुर॒स्या उ॒पस्थे॑। उच्छ्र॑यस्व वनस्पते। वर्ष्म॑न्पृथि॒व्या अधि॑। सुमि॑ती मी॒यमा॑नः। वर्चो॑धा य॒ज्ञवा॑हसे। समि॑द्धस्य॒ श्रय॑माणः पु॒रस्ता॑त्। ब्रह्म॑ वन्वा॒नो अ॒जर॑ꣳ सु॒वीरम्॑॥१॥

आ॒रे अ॒स्मदम॑तिं॒ बाध॑मानः। उच्छ्र॑यस्व मह॒ते सौभ॑गाय। ऊ॒र्ध्व ऊ॒षुण॑ ऊ॒तये॑। तिष्ठा॑ दे॒वो न स॑वि॒ता। ऊ॒र्ध्वो वाज॑स्य॒ सनि॑ता॒ यद॒ञ्जिभिः॑। वा॒घद्भि॑र्वि॒ह्वया॑महे। ऊ॒र्ध्वो नः॑ पा॒ह्यꣳह॑सो॒ नि के॒तुना॑। विश्व॒ꣳ सम॒त्रिण॑न्दह। कृ॒धी न॑ ऊ॒र्ध्वाँ च॒ रथा॑य जी॒वसे॑। वि॒दा दे॒वेषु॑ नो॒ दुवः॑॥२॥

जा॒तो जा॑यते सुदिन॒त्वे अह्ना॑म्। सम॒र्य आ वि॒दथे॒ वर्ध॑मानः। पु॒नन्ति॒ धीरा॑ अ॒पसो॑ मनी॒षा। दे॒व॒या विप्र॒ उदि॑यर्ति॒ वाचम्॑। युवा॑ सु॒वासाः॒ परि॑वीत॒ आगा॑त्। स उ॒ श्रेयाँ॑न्भवति॒ जाय॑मानः। तन्धीरा॑सः क॒वय॒ उन्न॑यन्ति। स्वा॒धियो॒ मन॑सा देव॒यन्तः॑। पृ॒थु॒पाजा॒ अम॑र्त्यः। घृ॒तनि॑र्णि॒ग्ख्स्वा॑हुतः। अ॒ग्निर्य॒ज्ञस्य॑ हव्य॒वाट्। तꣳ स॒बाधो॑ य॒तः स्रु॑चः। इ॒त्था धि॒या य॒ज्ञव॑न्तः। आच॑क्रुर॒ग्निमू॒तये॑। त्वं वरु॑ण उ॒त मि॒त्रो अ॑ग्ने। त्वां व॑र्धन्ति म॒तिभि॒र्वसि॑ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥३॥

सुवीरन्दुवः स्वाहुतोऽष्टौ च॥१॥ [१]

होता यक्षदग्नि२ समिधा सुषमिधा समिद्धं नाभा पृथिव्याः सङ्गथे वामस्य। वर्ष्मन्दिव इडस्पदे वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षत्तनूनपातमदितेर्गर्भं भुवनस्य गोपाम्। मध्वाद्य देवो देवेभ्यो देवयानान्पथो अनक्तु वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षन्नराश२सं नृशस्त्रं नृ२ः प्रणेत्रम्। गोभिर्वपावान्त्स्याद्वीरैः शक्तीवान्रथैः प्रथमया वा हिरण्यैश्चन्द्री वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षदग्निमिड ईडितो देवो देवा२ आवक्षद्दूतो हव्यवाडमूरः। उपेमं यज्ञमुपेमां देवो देवहूतिमवतु वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षद्बर्हिः सुष्टरीमोर्णम्रदा अस्मिन् यज्ञे वि च प्र च प्रथता२ स्वासस्थं देवेभ्यः। एमेनदद्य वसवो रुद्रा आदित्याः सदन्तु प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्याज्यस्य होतर्यज॥४॥

होता यक्षद्दुर ऋष्वाः कवष्यो कोषधावनीरुदाताभीर्जिहतां विपक्षोभिः श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे विश्रयन्तामृतावृधो वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षदुषासानक्ता बृहती सुपेशसा नृ२ः पतिभ्यो योनिं कृण्वाने। सꣳस्मयमाने इन्द्रेण देवैरेदं बर्हिः सीदतां वीतामाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षद्दैव्या होतारा

म॒न्द्रा पोता॑रा क॒वी प्रचे॑तसा। स्वि॑ष्टम॒द्यान्यः क॑रदि॒षा स्व॑भिगूर्तम॒न्य ऊ॒र्जा सत॑वसे॒मं य॒ज्ञं दि॒वि दे॒वेषु॑ धत्तां वी॒तामाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्षत्ति॒स्रो दे॒वीर॒पसा॑म॒पस्त॑मा॒ अच्छि॑द्रम॒द्येदमप॑स्तन्वताम्। दे॒वेभ्यो॑ दे॒वीर्दे॒वमपो॑ वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒त्त्वष्टा॑र॒मचि॑ष्टु॒मपा॑क॒ꣳ रेतो॒धां विश्र॑वसं यशो॒धाम्। पु॒रु॒रू॒प॒मका॑मकर्श॒नꣳ सु॒पोषः॒ पोषैः॒ स्यात्सु॒वीरो॑ वी॒रैर्वेत्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒द्वन॒स्पति॑मु॒पाव॑स्रक्षद्धि॒यो जो॒ष्टार॑ꣳ श॒शम॒न्नर॑ः। स्वदा॒त्स्वधि॑तिर्ऋतु॒थाद्य दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॒ड्वेत्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्षद॒ग्निꣳ स्वाहाऽऽज्य॑स्य॒ स्वाहा॒ मेद॑सः॒ स्वाहा॑ स्तो॒काना॒ꣳ स्वाहा॒ स्वाहा॑कृतीना॒ꣳ स्वाहा॑ ह॒व्यसू॑क्तीनाम्। स्वाहा॑ दे॒वाꣳ आ॑ज्य॒पान्त्स्वाहा॒ऽग्निꣳ हो॒त्राञ्जु॑षा॒णा अग्न॒ आज्य॑स्य वियन्तु॒ होत॒र्यज॑॥५॥

प्रि॒यमिन्द्र॑स्यास्तु॒ वेत्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑ सु॒वीरो॑ वी॒रैर्वेत्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑ च॒त्वारि॑ च (अ॒ग्निन्तनू॒नपा॑त॒न्नरा॒शꣳस॑म॒ग्निमि॒ड ई॑डि॒तो ब॒र्हिर्दुर॑ उ॒षासा॒नक्ता॒ दैव्या॑ ति॒स्रस्त्वष्टा॑र॒ वन॒स्पति॑म॒ग्निम्। पञ्च॒ वेत्वेको॑ वि॒यन्तु॒ द्विर्वी॒तामेको॑ वि॒यन्तु॒ द्विर्वेत्वेको॑ वियन्तु॒ होत॒र्यज॑ ॥)॥२॥ [२]

समि॑द्धो अ॒द्य मनु॑षो दुरो॒णे। दे॒वो दे॒वान् य॑जसि जातवेदः। आ च॒ वह॑ मित्रमहश्चिकि॒त्वान्। त्वन्दू॒तः क॒विर॑सि॒ प्रचे॑ताः। तनू॑नपात्प॒थ ऋ॒तस्य॒ यानान्। मध्वा॑ सम॒ञ्जन्त्स्व॑दया सुजिह्व। मन्मा॑नि धी॒भिरु॒त य॒ज्ञमृ॒न्धन्। दे॒व॒त्रा च॑ कृणुह्यध्व॒रन्नः॑। नरा॒शꣳस॑स्य महि॒मान॑मेषाम्। उप॑ स्तोषाम यजत॒स्य॑

य॒ज्ञैः॥६॥

ते सु॒क्रत॑वः॒ शुच॑यो धिय॒न्धाः। स्वद॑न्तु दे॒वा उ॒भया॑नि ह॒व्या। आ॒जुह्वा॑न॒ ईड्यो॒ वन्द्य॑श्च। आया॑ह्यग्ने॒ वसु॑भिः स॒जोषाः॑। त्वं दे॒वाना॑मसि यह्व॒ होता॑। स ए॑नान् यक्षीषि॒तो यजी॑यान्। प्रा॒चीन॑ं ब॒र्हिः प्र॒दिशा॑ पृथि॒व्याः। वस्तो॑र॒स्या वृ॑ज्यते॒ अग्रे॒ अह्ना॑म्। व्यु॑ प्रथते वित॒रं वरी॑यः। दे॒वेभ्यो॒ अदि॑तये स्यो॒नम्॥७॥

व्यच॑स्वतीरुर्वि॒या विश्र॑यन्ताम्। पति॑भ्यो॒ न जन॑यः॒ शुम्भ॑मानाः। देवी॑र्द्वारो बृहतीर्विश्वमिन्वाः। दे॒वेभ्यो॑ भवथ सुप्राय॒णाः। आसु॒ष्वय॑न्ती यज॒ते उपा॑के। उ॒षासा॒नक्ता॑ सदतां॒ नि योनौ॑। दि॒व्ये योष॑णे बृह॒ती सु॑रु॒क्मे। अधि॒ श्रिय॑ꣳ शुक्र॒पिश॒न्दधा॑ने। दैव्या॒ होता॑रा प्रथ॒मा सु॒वाचा॑। मिमा॑ना य॒ज्ञं मनु॑षो॒ यज॑ध्यै॥८॥

प्र॒चो॒दय॑न्ता वि॒दथे॑षु का॒रू। प्रा॒चीनं॒ ज्योतिः॑ प्र॒दिशा॑ दि॒शन्ता॑। आ नो॑ य॒ज्ञं भार॑ती॒ तूय॑मेतु। इडा॑ मनु॒ष्वदि॒ह चे॒तय॑न्ती। ति॒स्रो दे॒वीर्ब॒र्हिरेद॒ꣳ स्यो॒नम्। सर॑स्वती॒ स्वप॑सः सदन्तु। य इ॒मे द्यावा॑पृथि॒वी जनि॑त्री। रू॒पैरपि॑ꣳशद्भुव॑नानि॒ विश्वा॑। तम॒द्य हो॑तरिषि॒तो यजी॑यान्। दे॒वन्त्वष्टा॑रमि॒ह य॑क्षि वि॒द्वान्॥९॥

उ॒पाव॑सृज॒त्मन्या॑ सम॒ञ्जन्। दे॒वानां॒ पाथ॑ ऋतु॒था ह॒वीꣳषि॑। वन॒स्पति॑ः शमि॒ता दे॒वो अ॒ग्निः। स्वद॑न्तु ह॒व्यं मधु॑ना घृ॒तेन॑। स॒द्यो जा॒तो व्य॑मिमीत य॒ज्ञम्। अ॒ग्निर्दे॒वाना॑मभवत्पुरो॒गाः।

अ॒स्य होतुः॑ प्र॒दिश्यृ॒तस्य॑ वा॒चि। स्वाहा॑कृतꣳ ह॒विर॑दन्तु दे॒वाः॥१०॥

य॒ज्ञैः स्यो॒नं यज॑ध्यै वि॒द्वान॒ष्टौ च॑॥३॥ [३]

अ॒ग्निर्होता॑ नो अध्व॒रे। वा॒जी सन्परि॑णीयते। दे॒वो दे॒वेषु॑ य॒ज्ञिय॑ः। परि॑त्रिवि॒ष्प्र॑ध्व॒रम्। यात्य॒ग्नी र॒थीरि॑व। आ दे॒वेषु॒ प्रयो॒ दध॑त्। परि॒ वाज॑पतिः क॒विः। अ॒ग्निर्ह॒व्यान्य॑क्रमीत्। दध॒द्रत्ना॑नि दा॒शुषे॑॥११॥

अ॒ग्निर्होता॑ नो॒ नव॑॥४॥ [४]

अजै॑द॒ग्निः। अस॑न॒द्वाज॒न्नि। दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑ट्। प्राञ्जो॑भिर्हिन्वा॒नः। धेना॑भिः॒ कल्प॑मानः। य॒ज्ञस्यायुः॑ प्रति॒रन्। उप॒ प्रेष्य॑ होतः। ह॒व्या दे॒वेभ्य॑ः॥१२॥

अजै॑द॒ष्टौ॥५॥ [५]

दैव्याः॑ शमितार उ॒त म॑नुष्या॒ आर॑भध्वम्। उप॑नयत॒ मेध्या॒ दुर॑ः। आ॒शासा॑ना॒ मेध॑पतिभ्यां॒ मेधम्॑। प्रास्मा॑ अ॒ग्निं भ॑रत। स्तृ॒णी॒त ब॒र्हिः। अन्वे॑नं मा॒ता म॑न्यताम्। अनु॑ पि॒ता। अनु॒ भ्राता॒ सग॑र्भ्यः। अनु॒ सखा॒ सयू॑थ्यः। उ॒दी॒चीनाꣳ॑ अस्य प॒दो निध॑त्तात्॥१३॥

सूर्य॒श्चक्षु॑र्गमयतात्। वात॑ प्रा॒णम॒न्ववसृजतात्। दिशः॒ श्रोत्रम्॑। अ॒न्तरि॑क्ष॒मसुम्॑। पृ॒थि॒वीꣳ शरी॑रम्। ए॒क॒धाऽस्य॒ त्वच॒माच्छ्य॑तात्। पु॒रा नाभ्या॑ अपि॒शसो॑ व॒पामुत्खि॑दतात्। अ॒न्तरे॒वोष्माण॑ं वारयतात्। श्ये॒नम॑स्य॒ वक्षः॑ कृणुतात्।

प्र॒शसा॑ बा॒हू॥१४॥

श॒ला दो॒षणी॑। क॒श्यपे॒वाꣳसा॑। अच्छि॑द्रे॒ श्रोणी॑। क॒वषो॒रू स्रे॒कप॑र्णाष्ठी॒वन्ता॑। षड्वि॑ꣳशतिरस्य॒ वङ्क्र॑यः। ता अ॑नु॒ष्ठ्योच्य॑वयतात्। गात्र॑ङ्गात्रम॒स्यानू॑नं कृणुतात्। ऊ॒व॒ध्य॒गो॒हं पार्थि॑वङ्ग्नतात्। अ॒स्ना रक्षः॒ सꣳसृ॑जतात्। व॒नि॒ष्ठुम॑स्य॒ मा रा॑विष्ट॥१५॥

उरू॑कं॒ मन्य॑मानाः। नेद्व॑स्तो॒के तन॑ये। रवि॑ता॒रव॑च्छमितारः। अध्रि॑गो शमी॒ध्वम्। सु॒शमि॑ शमीध्वम्। श॒मी॒ध्वम॑ध्रिगो। अध्रि॑गु॒श्चापा॑पश्च। उ॒भौ दे॒वाना॑ꣳ शमि॒तारौ॑। तावि॒मं प॒शुꣳ श्र॑पयतां प्रवि॒द्वाꣳसौ॑। यथा॑यथाऽस्य॒ श्रप॑ण॒न्तथा॑तथा॥१६॥

ध॒त्ता॒द्बा॒हू मा रा॑विष्ट॒ तथा॑तथा॥६॥ [६]

जु॒षस्व॑ स॒प्रथ॑स्तमम्। वचो॑ दे॒वप्स॑रस्तमम्। ह॒व्या जु॒ह्वा॑न आ॒सनि॑। इ॒मं नो॑ य॒ज्ञम॒मृते॑षु धेहि। इ॒मा ह॒व्या जा॑तवेदो जुषस्व। स्तो॒कानां॑मग्ने॒ मेद॑सो घृ॒तस्य॑। होतः॒ प्राशा॑न प्रथ॒मो नि॒षद्य॑। घृ॒तव॑न्तः पावक ते। स्तो॒काः श्चो॑तन्ति॒ मेद॑सः। स्वध॑र्मन्दे॒ववी॑तये॥१७॥

श्रेष्ठं॑ नो धेहि॒ वार्य॑म्। तुभ्यꣳ॑ स्तो॒का घृ॑त॒श्चुतः॑। अग्ने॒ विप्रा॑य सन्त्य। ऋषिः॒ श्रेष्ठः॒ समि॑ध्यसे। य॒ज्ञस्य॑ प्रावि॒ता भ॑व। तुभ्यꣳ॑ श्चोतन्त्यध्रिगो शचीवः। स्तो॒कासो॑ अग्ने॒ मेद॑सो घृ॒तस्य॑। क॒वि॒श॒स्तो बृ॑ह॒ता भा॒नुनागाः॑। ह॒व्या

जु॑षस्व मेधिर। ओजि॑ष्ठन्ते मध्य॒तो मेद॒ उद्धृ॑तम्। प्र ते॑ व॒यन्द॑दामहे। श्चोत॑न्ति ते वसो स्तो॒का अधि॑त्व॒चि। प्रति॒ तान्दे॑व॒शोवि॑हि॥१८॥

दे॒ववी॑तय॒ उद्धृ॑त॒त्रीणि॑ च॥७॥ [७]

आवृ॑त्रहणा वृत्र॒हभि॒ः शुष्मै॑ः। इन्द्र॑ या॒तन्नमो॑भिरग्ने अ॒र्वाक्। यु॒व॒ꣳ राधो॑भि॒रक॑वेभिरिन्द्र। अग्ने॑ अ॒स्मे भ॑वतमुत्त॒मेभि॑ः। होता॑ यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। छाग॑स्य व॒पाया॒ मेद॑सः। जु॒षेता॑ꣳ ह॒विः। होत॒र्यज॑। विह्यख्य॒न्मन॑सा॒ वस्य॑ इ॒च्छन्। इन्द्रा॑ग्नी ज्ञा॒स उ॒त वा॑ सजा॒तान्॥१९॥

नान्या यु॒वत्प्रम॑तिरस्ति॒ मह्यम्॑। स वा॒न्धियं॑ वाज॒यन्ती॑मतक्षम्। होता॑ यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। पु॒रो॒डाश॑स्य जु॒षेता॑ꣳ ह॒विः। होत॒र्यज॑। त्वामी॑डते अजि॒रन्दू॒त्या॑य। ह॒विष्म॑न्तः सद॒मिन्मानु॑षासः। यस्य॑ दे॒वैरास॑दो ब॒र्हिर॑ग्ने। अहा॑न्यस्मै सु॒दिना॑ भवन्तु। होता॑ यक्षद॒ग्निम्। पु॒रो॒डाश॑स्य जु॒षताꣳ ह॒विः। होत॒र्यज॑॥२०॥

स॒जा॒ताना॒ग्निन्द्वे च॑॥८॥ [८]

गी॒र्भिर्विप्रः॒ प्रम॑तिमि॒च्छमा॑नः। ईट्टे॑ र॒यिं य॒शस॑ं पूर्व॒भाजम्॑। इन्द्रा॑ग्नी वृत्रहणा सुवज्रा। प्र णो॒ नव्ये॑भिस्तिरतन्दे॒ष्णैः। माच्छे॑द्म र॒श्मीꣳरिति॒ नाध॑मानाः। पि॒तॄणाꣳ शक्ती॑रनु॒यच्छ॑मानाः। इ॒न्द्रा॒ग्निभ्या॒ङ्कं वृष॑णो मदन्ति। ताह्यद्री॑ धि॒षणा॑या उ॒पस्थे॑। अ॒ग्निꣳ सु॑दी॒तिꣳ सु॒दृशं॑ गृ॒णन्तः॑। न॒म॒स्याम॒स्त्वेड्यं॑ जातवेदः। त्वान्दू॒तम॑र॒तिꣳ ह॑व्य॒वाहम्॑। दे॒वा अ॑कृण्वन्न॒मृत॑स्य॒

नाभिम्॥२१॥

जातवेदो द्वे च॥९॥ [९]

त्वꣳ ह्यग्ने प्रथमो मनोता। अस्या धियो अभवो दस्महोता। त्वꣳ सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु। सहो विश्वस्मै सहसे सहध्यै। अधा होता न्यसीदो यजीयान्। इडस्पद इषयन्नीड्यः सन्। तन्त्वा नरः प्रथमन्देवयन्तः। महो राये चितयन्तो अनुग्मन्। वृतेव यन्तं बहुभिर्वसव्यैः। त्वे रयिञ्जागृवाꣳसो अनुग्मन्॥२२॥

रुशन्तमग्निन्दर्शतम्बृहन्तम्। वपावन्तं विश्वहा दीदिवाꣳसम्। पदन्देवस्य नमसा वियन्तः। श्रवस्यवः श्रव आपन्नमृक्तम्। नामानि चिद्दधिरे यज्ञियानि। भद्रायान्ते रणयन्त सन्दृष्टौ। त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्याम्। त्वꣳ राय उभयासो जनानाम्। त्वन्नाता तरणे चेत्योभूः। पिता माता सदमिन्मानुषाणाम्॥२३॥

सपर्येण्यः स प्रियो विक्ष्वग्निः। होता मन्द्रो निषसादा यजीयान्। तन्त्वा वयन्दम आ दीदिवाꣳसम्। उपज्ञुबाधो नमसा सदेम। तन्त्वा वयꣳ सुधियो नव्यमग्ने। सुम्नायव ईमहे देवयन्तः। त्वं विशो अनयो दीद्यानः। दिवो अग्ने बृहता रोचनेन। विशां कविं विश्पतिꣳ शश्वतीनाम्। नितोशनं वृषभं चर्षणीनाम्॥२४॥

प्रेतीषणि मिषयन्तं पावकम्। राजन्तमग्निं यजतꣳ रयीणाम्।

सो अग्न ईजे शशमे च मर्तः। यस्त आनट्समिधा हव्यदातिम्। य आहुतिं परि वेदा नमोभिः। विश्वेत्सवामा दधते त्वोतः। अस्मा उ ते महि महे विधेम। नमोभिरग्ने समिधोत हव्यैः। वेदीसूनो सहसो गीर्भिरुक्थैः। आ ते भद्राया सुमतौ यतेम॥२५॥

आ यस्ततन्थ रोदसी विभासा। श्रवोभिश्च श्रवस्यस्तरुत्रः। बृहद्भिर्वाजैः स्थविरेभिरस्मे। रेवद्भिरग्ने वितरं वि भाहि। नृवद्वसो सदमिद्धेह्यस्मे। भूरितोकाय तनयाय पश्वः। पूर्वीरिषो बृहतीरारे अघाः। अस्मे भद्रा सौश्रवसानि सन्तु। पुरूण्यग्ने पुरुधा त्वाया। वसूनि राजन्वसुतांते अश्याम्। पुरूणि हि त्वे पुरुवार सन्ति। अग्ने वसु विधते राजनित्वे॥२६॥

जागृवाꣳसो अनुग्मन्मानुषाणाञ्चरषणीनां यतेमाश्यान्द्वे च॥१०॥ [१०]

आभरतꣳ शिक्षतं वज्रबाहू। अस्माꣳ इन्द्राग्नी अवतꣳ शचीभिः। इमे नु ते रश्मयः सूर्यस्य। येभिः सपित्वं पितरो न आयन्। होता यक्षदिन्द्राग्नी। छागस्य हविष आत्तामद्य। मध्यतो मेद उद्भृतम्। पुरा द्वेषोभ्यः। पुरा पौरुषेय्या गृभः। घस्तान्नूनम्॥२७॥

घासे अज्राणां यवसप्रथमानाम्। सुमत्क्षराणाꣳ शतरुद्रियाणाम्। अग्निष्वात्तानां पीवोपवसनानाम्। पार्श्वतः श्रोणितः शितामत उत्सादतः। अङ्गादङ्गादवत्तानाम्। करत

एवेन्द्राग्नी। जुषेताꣳ हविः। होतर्यज। देवेभ्यो वनस्पते हवीꣳषि। हिरण्यपर्ण प्रदिवस्ते अर्थम्॥२८॥

प्रदक्षिणिद्रशनया नियूय। ऋतस्य वक्षि पथिभी रजिष्ठैः। होता यक्षद्वनस्पतिमभिहि। पिष्टतमया रभिष्ठया रशनयाधित। यत्रेन्द्राग्नियोश्छागस्य हविषः प्रिया धामानि। यत्र वनस्पतेः प्रिया पाथाꣳसि। यत्र देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि। यत्राग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। तत्रैतं प्रस्तुत्यैवोपस्तुत्यै वोपावस्रक्षत्। रभीयाꣳसमिव कृत्वी॥२९॥

करदेवन्देवो वनस्पतिः। जुषताꣳ हविः। होतर्यज। पिप्रीहि देवाꣳ उशतो यविष्ठ। विद्वाꣳ ऋतूꣳरृतुपते यजेह। ये दैव्या ऋत्विजस्तेभिरग्ने। त्वꣳ होतॄणामस्यायजिष्ठः। होता यक्षदग्निꣳ स्विष्टकृतम्। अयाडग्निरिन्द्राग्नियोश्छागस्य हविषः प्रिया धामानि। अयाड्वनस्पतेः प्रिया पाथाꣳसि। अयाड्देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्। आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः। जुषताꣳ हविः। होतर्यज ॥३०॥

नूनमर्थं कृत्वी पाथाꣳसि सप्त च॥११॥ [११]

उपो ह यद्विदथा वाजिनो गूः। गीर्भिर्विप्राः प्रमतिमिच्छमानाः। अर्वन्तो न काष्ठान्नक्षमाणाः। इन्द्राग्नी जोहुवतो नरस्ते।

वनस्पते रशनयाऽभिधाय। पिष्टतमया वयुनानि विद्वान्। वह देवत्रा दिधिषो हवीꣳषि। प्र चदातारमृतेषु वोचः। अग्निꣳ स्विष्टकृतम्। अयाड्ग्निरिन्द्राग्नियोश्छगस्य हविषः प्रिया धामानि॥३१॥

अयाड्वनस्पतेः प्रिया पाथाꣳसि। अयाड्देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्। आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः। जुषताꣳ हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः। पावक शोचे वेष्ट्वꣳ हि यज्वा। ऋता यजासि महिना वियद्भूः। हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥३२॥

धामानि भूरेकं च॥१२॥ [१२]

देवं बर्हिः सुदेवन्देवैः स्यात्सुवीरं वीरैर्वस्तोर्वृज्येतात्तोः प्रभ्रियेतात्यन्यात्राया बर्हिष्मतो मदेम वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवीर्द्वारः सङ्घाते विड्वीर्यामञ्छिथिरा ध्रुवा देवहूतौ वत्स ईमेनास्तरुण आमिमीयात्कुमारो वा नवजातो मैना अर्वा रेणुककाटः पृणग्वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवी उषासानक्ताऽद्यास्मिन्यज्ञे प्रयत्यह्वेतामपि नूनन्दैवीर्विशः प्रायासिष्टाꣳ सुप्रीते सुधिते वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवी जोष्ट्री वसुधिती ययोरन्याऽघाद्वेषाꣳसि यूयवदान्यावक्षद्वसु

वार्याणि यजमानाय वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवी ऊर्जाहुती इषमूर्जमन्यावक्षत्सग्धि॒ सपीतिमन्या नवेन पूर्वन्दयमानाः स्याम पुराणेन नवन्तामूर्जमूर्जाहुती ऊर्जयमाने अधातां वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवा दैव्या होतारा नेष्टारा पोतारा हताघशꣳसावाभरद्वसू वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीरिडा सरस्वती भारती द्यां भारत्यादित्यैरस्पृक्षत्सरस्वतीमꣳ रुद्रैर्यज्ञमावीदिहैवेडया वसुमत्या सधमादं मदेम वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवो नराशꣳसस्त्रिशीर्षा षड्क्षः शतमिदनꣳशितिपृष्ठा आदधति सहस्रमीं प्रवहन्ति मित्रावरुणेदस्य होत्रमर्हतो बृहस्पतिः स्तोत्रमश्विनाऽऽध्वर्यवं वसुवनेवसुधेयस्य वेतु यज। देवो वनस्पतिर्वर्षप्रावा घृतनिर्णिग्द्यामग्रेणास्पृक्षदान्तरिक्षं मध्येनाप्राः पृथिवीमुपरेणादृꣳहीद्वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवं बर्हिर्वारितीनान्निधेधाऽसि प्रच्युतीनामप्रच्युतन्निकामधरणं पुरुस्पार्हं यशस्वदेना बर्हिषाऽन्या बर्हीꣳष्यभि ष्याम वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवो अग्निः स्विष्टकृत्सुद्रविणा मन्द्रः कविः सत्यमन्माऽऽयजी होता होतुर्होतुरायजीयानग्ने यान्देवानयाड्याꣳ अपिप्रेर्ये ते होत्रे अमत्सत ताꣳ सस्नुषीꣳ होत्रान्देवङ्गमान्दिवि देवेषु यज्ञमेरयेमꣳ स्विष्टकृच्चाग्ने होताऽभूर्वसुवने वसुधेयस्य नमोवाके वीहि यज ॥३३॥

यजैकं च॥१३॥ [१३]

दे॒वं ब॒र्॒हिः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वीर्द्वार॑ः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वी उ॒षासा॒नक्ता॑। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी जोष्ट्री॑। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेयस्य॑ वीताम्॥३४॥

दे॒वा दैव्या॒ होता॑रा। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वो नरा॒शꣳस॑ः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो वन॒स्पति॑ः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वं ब॒र्॒हिर्वारि॑तीनाम्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॥३५॥

दे॒वो अ॒ग्निः स्विष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्माय॒जी होता॑। होतु॑र्॒होतु॒राय॑जीयान्। अग्ने॒ यान्दे॒वानया॑ट्। याꣳ अपि॑प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अम॑त्सत। ताꣳ स॑स॒नुषी॒ꣳ होत्रा॑न्देवङ्ग॒माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमेर॑ये॒मम्। स्वि॒ष्ट॒कृच्चाग्ने॒ होताऽभू॑ः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य नमोवा॒के वीहि॑॥३६॥

वी॒तां॒ वे॒त्वभू॒रेकं च॥१४॥ [१४]

अ॒ग्निम॒द्य होता॑रमवृणीता॒यं यज॑मानः॒ पच॑न्प॒क्तीः पच॑न्पुरो॒डाशं॑ ब॒ध्नन्नि॑न्द्रा॒ग्निभ्या॒ञ्छागꣳ सूप॒स्था अ॒द्य दे॒वो वन॒स्पति॑रभवदिन्द्रा॒ग्निभ्यां॒ छागे॒नाघ॑स्ता॒न्तं मे॑द॒स्तः प्रति॑पच॒ताग्र॑भीष्टा॒मवी॑वृधेतां पुरो॒डाशे॑न॒ त्वाम॒द्यर्ष॑ आर्षेय

ऋषीणान्नपादवृणीतायं यजमानो बहुभ्य आ सङ्गतेभ्य एष मे देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति ता या देवा देवदानान्यदुस्तान्यस्मा आ च शास्वा च गुरस्वेषितश्च होतरसि भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहि ॥३७॥

अग्निमद्यैकम्॥१५॥ [१५]

अञ्जन्ति होता यक्षत्समिद्धो अद्याग्निरजैद्दैव्या जुषस्वा वृत्रहणा गीर्भिस्त्वꣳ ह्याभरतमुपो ह यद्देवं बर्हिः सुदेवन्देवं बर्हिरग्निमद्य पञ्चदश॥१५॥

अञ्जन्त्यग्निर्होता नो गीर्भिरुपो ह यद्विदथं वाजिनः सप्तत्रिꣳशत्॥३७॥

अञ्जन्ति सूक्ताब्रूहि॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

सर्वान् वा एषोऽग्नौ कामान्प्रवेशयति। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति। सयदनिष्ट्वा प्रयायात्। अकामप्रीता एनङ्कामा नानुप्रयायुः। अतेजा अवीर्यः स्यात्। स जुहुयात्। तुभ्यन्ता अङ्गिरस्तम। विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिर इति। कामानेवास्मिन्दधाति॥१॥

कामप्रीता एनङ्कामा अनु प्रयान्ति। तेजस्वी वीर्यावान्भवति। सन्तत्तिर्वा एषा यज्ञस्य। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति। स यदुद्वायति। विच्छित्तिरेवास्य सा। तं प्राञ्चमुद्धृत्य। मनसोपतिष्ठेत। मनो वै प्रजापतिः। प्राजापत्यो यज्ञः॥२॥

मनसैव यज्ञꣳ सन्तनोति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजापतिः। भूतिमेवोपैति। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याहिताग्नेरग्निरपक्षायति। यावच्छम्यया प्रविध्येत्। यदि तावदपक्षायेत्। तꣳ सम्भरेत्। इदन्त एकं पर उत एकम्॥३॥

तृतीयेन ज्योतिषा संविशस्व। संवेशनस्तनुवे चारुरेधि। प्रिये देवानां परमे जनित्र इति। ब्रह्मणैवेनꣳ सम्भरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यदि परस्तरामपक्षायेत्। अनुप्रयायावस्येत्। सो एव ततः प्रायश्चित्तिः। ओषधीर्वा एतस्य पशून्पयः प्रविशति।

यस्य॑ ह॒विषे॑ व॒त्सा अ॒पाकृ॑ता॒ धय॑न्ति॥४॥

तान् यद्दु॒ह्यात्। या॒तया॑म्ना ह॒विषा॑ यजेत। यन्न दु॒ह्यात्। य॒ज्ञ॒प॒रुर॒न्तरि॑यात्। वा॒य॒व्यां॑ यवा॒गून्निर्व॑पेत्। वा॒युर्वै पय॑सः प्रदापयि॒ता। स ए॒वास्मै॒ पयः॒ प्रदा॑पयति। पयो॒ वा ओष॑धयः। पयः॒ पयः॑। पय॑सै॒वास्मै॒ पयोऽव॑रुन्धे॥५॥

अथोत्त॑रस्मै ह॒विषे॑ व॒त्सान॒पाकु॑र्यात्। सैव ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः। अ॒न्य॒त॒रान् वा ए॒ष दे॒वान्भा॑ग॒धेये॑न॒ व्य॑र्धयति। ये यज॑मानस्य सा॒यङ्गृ॒हमा॒ गच्छ॑न्ति। यस्य॑ सायन्दु॒ग्धꣳ ह॒विरार्ति॑मा॒र्च्छति॑। इन्द्रा॑य व्री॒हीन्नि॒रुप्योप॑ वसेत्। पयो॒ वा ओष॑धयः। पय॑ ए॒वारभ्य॑ गृही॒त्वोप॑ वसति। यत्प्रा॒तः स्यात्। तच्छृ॒तं कु॑र्यात्॥६॥

अथेत॑र ऐ॒न्द्रः पु॑रो॒डाशः॑ स्यात्। इ॒न्द्रि॒ये ए॒वास्मै॑ स॒मीची॑ दधाति। पयो॒ वा ओष॑धयः। पयः॒ पयः॑। पय॑सै॒वास्मै॒ पयोऽव॑रुन्धे। अथोत्त॑रस्मै ह॒विषे॑ व॒त्सान॒पाकु॑र्यात्। सैव ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः। उ॒भया॒न् वा ए॒ष दे॒वान्भा॑ग॒धेये॑न॒ व्य॑र्धयति। ये यज॑मानस्य सा॒यं च॑ प्रा॒तश्च॑ गृ॒हमा॒ गच्छ॑न्ति। यस्यो॒भयꣳ ह॒विरार्ति॑मा॒र्च्छति॑॥७॥

ऐ॒न्द्रं पञ्च॑शरावमोद॒नन्निर्व॑पेत्। अ॒ग्निं दे॒वता॑नां प्रथ॒मं य॑जेत्। अ॒ग्निमु॑खा ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति। अ॒ग्निं वा अन्व॒न्या दे॒वताः॑। इन्द्र॒मन्व॒न्याः। ता ए॒वोभयीः॑ प्रीणाति। पयो॒ वा ओष॑धयः।

पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते। यस्य व्रत्येऽहन्पत्न्यनालम्भुका भवति। तामपरुध्य यजेत। सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिष्ट्वोप ह्वयेत। अमूहमस्मि। सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋक्कम्। तावेहि सम्भवाव। सह रेतो दधावहै। पुंसे पुत्राय वेत्तवै। रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुप ह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादार्च्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै यदि परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयानर्धो वै ॥)॥१॥ [१]

यद्विष्षण्णेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। प्राजापत्ययर्चा वल्मीकवपायामव नयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजापतिः॥१०॥

भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनरहोतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्कीटावपन्नेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। मध्यमेन पर्णेन द्यावापृथिव्योर्यर्चाऽन्तः परिधि निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यदवंवृष्टेन जुहुयात्। अपरूपमस्यात्मञ्जायेत। किलासो वास्यादर्शसो वा। यत्प्रत्येयात्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्। स जुहुयात्। मित्रो जनान्कल्पयति प्रजानन्॥१२॥

मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाऽभि चष्टे। सत्याय हव्यं घृतवज्जुहोतेति। मित्रेणैवैनत्कल्पयति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पूर्वस्यामाहुत्याꣳ हुतायामुत्तराऽऽहुतिः स्कन्देत्। द्विपाद्भिः पशुभिर्यजमानो व्यृध्येत। यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥१३॥

चतुष्पाद्भिः पशुभिर्यजमानो व्यृध्येत। यत्र वेत्थ वनस्पते देवानाङ्गुह्या नामानि। तत्र हव्यानि गामयेति वानस्पत्ययर्चा समिधमाधाय। तूष्णीमेव पुनर्जुहुयात्। वनस्पतिनैव यज्ञस्यार्ताश्चानार्ताश्चाहुती वि दाधार। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङङ्गारः स्कन्देत्। अध्वर्यवे च यजमानाय चाकꣳ स्यात्॥१४॥

यद्दक्षिणा। ब्रह्मणे च यजमानाय चाकꣳ स्यात्। यत्प्रत्यक्। होत्रे च पत्नियै च यजमानाय चाकꣳ स्यात्। यदुदङ्। अग्नीधे च पशुभ्यश्च यजमानाय चाकꣳ स्यात्। यदभिजुहुयात्। रुद्रोस्य पशून्घातुकः स्यात्। यन्नाभिजुहुयात्। अशान्तः

प्रह्रियेत॥१५॥

स्रुवस्य बुध्नेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते। नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिꣳसीरमुं मा हिꣳसीरिति येन स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः। स्तोमपृष्ठो घृतवान्त्सुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्त्वा जहाम। गोपोषं नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवैनं प्र हरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजानन्नभि जुहुयात्स्याद्धियेत जहाम त्रीणि च (यद्विष्पण्णेन प्राजापत्यया यत्कीटा मध्यमेन यदवबृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङङ्गारो यद्दक्षिणा यत्प्रत्यग्यदुदङ्ङ् ॥)॥२॥ [२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याहिताग्नेरग्निर्मथ्यमानो न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहृत्य होतव्यम्। अग्नावेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। यद्यन्यन्न विन्देत्। अजायाꣳ होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा। अग्नावेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति॥१७॥

अजस्य तु नाश्नीयात्। यदजस्याश्नीयात्। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाश्यम्। यद्यजान्न विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः। यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति॥१८॥

ब्राह्मणन्तु वसत्यै नाप रुन्ध्यात्। यद्ब्राह्मणं वसत्या अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तम्भागधेयेन व्यर्धयेत्। तस्माद्ब्राह्मणो वसत्यै नापरुध्यः। यदि ब्राह्मणन्न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान्् वै दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। दर्भाꣳस्तु नाध्यासीत॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत। तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत। यदापः परिचक्षीत॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत। तस्मादापो न परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सꣳसृज्येते। यस्याहिताग्नेरन्यैरग्निभिरग्नयः सꣳसृज्यन्ते। अग्नये विविचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्याश्चैवास्यामेध्यां च तनुवौ व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। अग्निमेव व्रतपतिꣳ स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं व्रतमा लम्भयति॥२१॥

गर्भꣳ स्रवन्तमगदमकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः। पृथिव्यामव चुश्चोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः। रेतो वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्स्रवेत्।

रेतो॑ऽस्य॒ वाजि॑नꣳ स्रवेत्। गर्भ॒ꣳ स्रव॑न्तमग॒दम॑क॒रित्या॑ह। रेत॑ ए॒वास्मि॒न्वाजि॑नन्दधाति॥२२॥

अ॒ग्निरित्या॑ह। अ॒ग्निर्वै रे॑तो॒धाः। रेत॑ ए॒व तद्द॑धाति। इन्द्र॒ इत्या॑ह। इ॒न्द्रि॒यमे॒वास्मि॑न्दधाति। त्वष्टेत्या॑ह। त्वष्टा॒ वै प॑शू॒नां मि॑थु॒नाना॑ꣳ रूप॒कृत्। रू॒पमे॒व प॒शुषु॑ दधाति। बृह॒स्पति॒रित्या॑ह। ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॒ बृह॒स्पतिः॑। ब्रह्म॑णै॒वास्मै॑ प्र॒जाः प्र ज॑नयति। पृ॒थि॒व्यामव॑ चुश्चोतै॒तदित्या॑ह। अ॒स्यामे॒वैन॒त्प्रति॑ष्ठापयति। नाभिप्राप्नो॑ति॒ निर्ऋ॑तिं पराचै॒रित्या॑ह। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै॥२३॥

अ॒जाऽग्नावे॒वास्या॑ग्निहो॒त्रꣳ हु॒तं भ॑वति भवत्यासीत परि॒चक्षी॑त लम्भयति दधाति दे॒वानां॒ बृह॒स्पतिः॒ पञ्च॑ च (वि वै यद्य॒न्यम॒जायां॑ ब्राह्म॒णस्य॑ दर्भस्त॒म्बैऽप्सु हो॑त॒व्यम्॑॥)॥३॥ [३]

याः पु॒रस्ता॑त्प्र॒स्रव॑न्ति। उ॒परि॑ष्टात्स॒र्वत॑श्च॒ याः। ताभी॑ र॒श्मिप॑वित्राभिः। श्र॒द्धां य॒ज्ञमा र॑भे। देवा॑ गातुविदः। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑ विन्दत। मन॑स॒स्पति॑ना दे॒वेन॑। वाता॑द्य॒ज्ञः प्र यु॑ज्यताम्। तृ॒तीय॑स्यै दि॒वः। गा॒य॒त्रिया सोम॒ आभृ॑तः॥२४॥

सो॒म॒पी॒थाय॒ सन्न॑यितुम्। वक॑ल॒मन्त॑र॒मा द॑दे। आपो॑ देवीः शु॒द्धाः स्थ॑। इ॒मा पात्रा॑णि शुन्धत। उ॒पा॒त॒ङ्क्ष्या॑य दे॒वाना॑म्। प॒र्ण॒व॒ल्कमु॒त शु॑न्धत। पयो॑ गृ॒हेषु॒ पयो॑ अघ्नि॒यासु॑। पयो॑ व॒त्सेषु॒ पय॒ इन्द्रा॑य ह॒विषे॑ ध्रियस्व। गा॒य॒त्री प॑र्णव॒ल्केन॑। पयः॒ सोमं॑ करोत्वि॒मम्॥२५॥

अ॒ग्निं गृ॑ह्णामि सु॒रथं॒ यो म॑यो॒भूः। य उ॒द्यन्त॑मा॒रोह॑ति

सूर्य॒मह्ने॑। आ॒दि॒त्यञ्ज्योति॑षां॒ ज्योति॑रुत्त॒मम्। श्वो य॒ज्ञाय॑ रमतान्दे॒वता॑भ्यः। वसू॑न्रु॒द्राना॑दि॒त्यान्। इन्द्रे॑ण स॒ह दे॒वताः॑। ताः पूर्व॒ः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒मामूर्जं॑ पञ्चद॒शीं ये प्रवि॑ष्टाः। तान्दे॒वान्परि॑ गृह्णामि॒ पूर्वः॑॥२६॥

अ॒ग्निर्ह॑व्य॒वाडि॒ह ताना व॑हतु। पौ॒र्णमा॒सꣳ ह॒विरि॒दमे॑षां॒ मयि॑। आ॒मा॒वा॒स्यꣳ ह॒विरि॒दमे॑षां॒ मयि॑। अ॒न्त॒राऽग्नी प॒शवः॑। दे॒व॒स॒ꣳसद॒मा ग॑मन्। तान्पूर्व॒ः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निङ्गृ॒हप॑तिम॒भि सं॒वसा॑नाः। ताः पूर्व॒ः परि॑ गृह्णामि॥२७॥

स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निङ्गृ॒हप॑तिम॒भि सं॒वसा॑नाः। तान्पूर्व॒ः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। अवा॑ड्ढ॒व्या पि॒तृभ्य॒ आ। तं पूर्व॒ः परि॑ गृह्णामि। अवि॑षन्नः पि॒तुङ्क॑रत्। अज॑स्र॒न्त्वाꣳ स॑भापा॒लाः॥२८॥

वि॒ज॒यभा॑ग॒ꣳ समि॑न्धताम्। अग्ने॑ दी॒दा॑य मे सभ्य। विजि॑त्यै श॒रदः॑ श॒तम्। अन्न॑मावस॒थीयम्॑। अ॒भि ह॑राणि श॒रदः॑ श॒तम्। आ॒व॒स॒थे श्रियं॒ मन्त्रम्॑। अहि॑र्बु॒ध्नियो॒ नि य॑च्छतु। इ॒दम॒हम॒ग्निज्ये॑ष्ठेभ्यः। वसु॑भ्यो य॒ज्ञं प्रब्र॑वीमि। इ॒दम॒हमिन्द्र॑ज्येष्ठेभ्यः॥२९॥

रु॒द्रेभ्यो॑ य॒ज्ञं प्र ब्र॑वीमि। इ॒दम॒हं वरु॑णज्येष्ठेभ्यः। आ॒दि॒त्येभ्यो॑

य॒ज्ञं प्र ब्र॑वीमि। पय॑स्वती॒रोष॑धयः। पय॑स्वद्वी॒रुधां॒ पयः॑। अ॒पां पय॑सो॒ यत्पयः॑। तेन॒ मामि॑न्द्र॒ स ँ सृ॑ज। अग्ने॑ व्रतपते व्र॒तं च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑ राध्यताम्। वायो॑ व्रतपत॒ आदि॑त्य व्रतपते॥३०॥

व्र॒तानां॑ व्रतपते व्र॒तं च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑ राध्यताम्। इ॒मां प्राची॒मुदी॑चीम्। इष॒मूर्ज॑म॒भि स ँ स्कृ॑ताम्। ब॒हु॒प॒र्णामशु॑ष्काग्राम्। हरा॑मि पशु॒पाम॒हम्। यत्कृष्णो॑ रू॒पं कृ॒त्वा। प्राविं॑श॒स्त्वं वन॒स्पतीन्॑। तत॒स्त्वामे॑कवि ँ शति॒धा। सम्भ॑रामि सुस॒म्भृता॑॥३१॥

त्रीन्प॑रि॒धी ँ स्ति॒स्रः स॒मिधः॑। य॒ज्ञाय॑ु॒रनुसञ्च॒रान्। उ॒प॒वे॒षं मेक्ष॑णं॒ धृष्टिम्॑। सं भ॑रामि सुस॒म्भृता॑। या जा॒ता ओष॑धयः। दे॒वेभ्य॑स्त्रियु॒गं पु॒रा। तासां॒ पर्व॑ राध्यासम्। प॒रि॒स्त॒रमा॒हरन्॑। अ॒पां मेध्यं॑ य॒ज्ञियम्॑। सदे॑व ँ शि॒वम॑स्तु मे॥३२॥

आ॒च्छे॒त्ता वो॒ मा रि॑षम्। जीवा॑नि श॒रदः॑ श॒तम्। अप॑रिमितानां॒ परि॑मिताः। सन्न॑ह्ये सुकृ॒ताय॒ कम्। एनो॒ मा निगा॑ङ्कि॒तम॑च्च॒नाहम्। पुन॑रु॒त्थाय॑ बहु॒ला भ॑वन्तु। स॒कृ॒दा॒च्छि॒न्नं ब॒र्हिरूर्णा॑मृदु। स्यो॒नं पि॒तृभ्य॑स्त्वा भराम्य॒हम्। अ॒स्मिन्त्सी॑दन्तु मे पि॒तरः॑ सो॒म्याः। पि॒ता॒म॒हाः प्रपि॑तामहाश्चानु॒गैः स॒ह॥३३॥

त्रि॒वृत्प॑ला॒शे द॒र्भः। इया॑न्प्रादे॒शस॑म्मितः। य॒ज्ञे प॒वित्रं

पोतृतमम्। पयो॑ ह॒व्यं क॑रोतु मे। इ॒मौ प्रा॑णापा॒नौ। य॒ज्ञस्याङ्गा॑नि सर्व॒शः। आ॒प्या॒यय॑न्तौ॒ सञ्च॑रताम्। प॒वित्रे॑ हव्य॒शोध॑ने। प॒वित्रे॑ स्थो वैष्ण॒वी। वा॒युर्वां॒ मन॑सा पुनातु॥३४॥

अ॒यं प्रा॒णश्चा॑पा॒नश्च॑। यज॑मान॒मपि॑ गच्छताम्। य॒ज्ञे ह्यभू॑तां॒ पोता॑रौ। प॒वित्रे॑ हव्य॒शोध॑ने। त्वया॒ वेदि॑ं विविदुः पृथि॒वीम्। त्वया॑ य॒ज्ञो जा॑यते विश्व॒दानिः॑। अच्छि॑द्रं य॒ज्ञमन्वे॑षि वि॒द्वान्। त्वया॒ होता॒ सन्त॑नोत्यर्धमा॒सान्। त्र॒य॒स्त्रिꣳशो॑ऽसि॒ तन्तू॑नाम्। प॒वित्रे॑ण स॒हाग॑हि॥३५॥

शि॒वेयꣳ रज्जु॑रभि॒धानी॑। अ॒घ्न्या॒मुप॑ सेवताम्। अप्र॑स्त्रꣳसाय य॒ज्ञस्य॑। उ॒खे उप॑दधाम्य॒हम्। प॒शुभि॒ः सन्नी॑तं बिभृताम्। इन्द्रा॑य शृ॒तं दधि॑। उ॒प॒वे॒षो॑ऽसि य॒ज्ञाय॑। त्वां प॑रिवे॒षम॑धारयन्। इन्द्रा॑य ह॒विः कृ॒ण्वन्तः॑। शि॒वः श॒ग्मो भ॑वासि नः॥३६॥

अमृ॑न्मयन्देवपा॒त्रम्। य॒ज्ञस्यायु॑षि॒ प्र यु॑ज्यताम्। ति॒रः॒ प॒वि॒त्रमति॑नीताः। आपो॑ धारय॒ माति॑गुः। दे॒वेन॑ सवि॒त्रोत्पू॑ताः। वसो॒ः सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॑ः। गान्दो॑हपवि॒त्रे रज्जु॑म्। सर्वा॒ पात्रा॑णि शुन्धत। ए॒ता आ च॑रन्ति॒ मधु॑म॒द्दुहा॑नाः। प्र॒जाव॑तीर्य॒शसो॑ वि॒श्वरू॑पाः॥३७॥

ब॒ह्वीर्भव॑न्तीरुप॒जाय॑मानाः। इ॒ह व॒ इन्द्रो॑ रमयतु गावः। पू॒षा स्थ॑। अ॒य॒क्ष्मा वः॑ प्र॒जया॒ सꣳ सृ॑जामि। रा॒यस्पोषे॑ण बहु॒लाभव॑न्तीः। ऊर्ज॑ं पय॒ः पिन्व॑माना घृ॒तं च॑। जी॒वो

जीवन्तीरुपवः सदेयम्। द्यौश्चेमं यज्ञं पृथिवी च सन्दुहाताम्। धाता सोमेन सह वातेन वायुः। यजमानाय द्रविणन्दधातु॥३८॥

उत्सन्दुहन्ति कलशश्चतुर्बिलम्। इडान्देवीम्मधुमतीꣳ सुवर्विदम्। तदिन्द्राग्नी जिन्वतꣳ सूनृतावत्। तद्यजमानममृतत्वे दधातु। कामधुक्षः प्र णो ब्रूहि। इन्द्राय हविरिन्द्रियम्। अमूं यस्यां देवानाम्। मनुष्याणां पयो हितम्। बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यः। हव्यमा प्यायतां पुनः॥३९॥

वत्सेभ्यो मनुष्येभ्यः। पुनर्दोहाय कल्पताम्। यज्ञस्य सन्ततिरसि। यज्ञस्य त्वा सन्ततिमनु सन्तनोमि। अदस्तमसि विष्णवे त्वा। यज्ञायापि दधाम्यहम्। अद्भिररिक्तेन पात्रेण। याः पूताः परिशेरते। अयं पयः सोमं कृत्वा। स्वां योनिमपि गच्छतु॥४०॥

पर्णवल्कः पवित्रम्। सौम्यः सोमाद्धि निर्मितः। इमौ पर्णं च दर्भं च। देवानाꣳ हव्यशोधनौ। प्रातर्वेषाय गोपाय। विष्णो हव्यꣳ हि रक्षसि। उभावग्नी उपस्तृणते। देवता उपवसन्तु मे। अहङ्गाम्यानुप वसामि। मह्यङ्गोपतये पशून्॥४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृतां मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा इह पशवोऽयं पितॄणाममिः।)॥४॥ [४]

देवा॑ दे॒वेषु॒ परा॑क्रमध्वम्। प्रथ॑मा द्वि॒तीये॑षु। द्विती॑यास्तृ॒तीये॑षु। त्रिरे॑कादशा इ॒ह मा॑ऽवत। इ॒दꣳ श॑केयं॒ यदि॒दं क॒रोमि॑। आ॒त्मा क॑रोत्वा॒त्मने॑। इ॒दङ्क॑रिष्ये भेष॒जम्। इ॒दम्मे॑ विश्वभेषजा। अश्वि॑ना॒ प्राव॑तं यु॒वम्। इ॒दम॒हꣳ सेना॑या अ॒भीत्व॑र्ये॑॥४२॥

मुख॒मपो॑हामि। सूर्य॑ ज्योति॒र्वि भा॑हि। म॒ह॒त इ॑न्द्रि॒याय॑। आ प्या॑यतां घृ॒तयो॑निः। अ॒ग्निर्ह॒व्याऽनु॑ मन्यताम्। खम॑ङ्ग॒त्वच॑मङ्ग। सु॒रू॒पन्त्वा॑ वसु॒विदम्॑। प॒शू॒नान्तेज॑सा। अ॒ग्नये॒ जु॒ष्ट॑म॒भि धा॑रयामि। स्यो॒नन्ते॒ सद॑नं करोमि॥४३॥

घृ॒तस्य॒ धार॑या सु॒शेवं॑ कल्पयामि। तस्मि॑न्त्सीदा॒मृते॒ प्रति॑तिष्ठ। व्री॒ही॒णाम्मे॑ध सुमन॒स्यमा॑नः। आ॒र्द्रः प्र॑थस्नु॒र्भुव॑नस्य गो॒पाः। शृ॒त उत्स्रा॑ति जनि॒ता म॑ती॒नाम्। यस्त॑ आ॒त्मा प॒शुषु॒ प्रवि॑ष्टः। दे॒वानां॑ वि॒ष्ठामनु॒ यो वि॑त॒स्थे। आ॒त्म॒न्वान्त्सो॑म घृ॒तवा॒न् हि भू॒त्वा। दे॒वान्ग॑च्छ॒ सुव॑र्विन्द॒ यज॑मानाय॒ मह्यम्॑। इरा॒ भूतिः॑ पृथि॒व्यै रसो॒ मोत्क्र॑मीत्॥४४॥

देवाः॑ पितरः॒ पित॑रो देवाः। यो॑ऽहम॑स्मि॒ स सन् य॑जे। यस्या॑स्मि॒ न तम॒न्तरे॑मि। स्वं म॑ इ॒ष्टꣳ स्वन्द॒त्तम्। स्वं पू॒र्तꣳ स्वꣳ श्रा॒न्तम्। स्वꣳ हु॒तम्। तस्य॑ मे॒ऽग्निरु॑पद्र॒ष्टा। वा॒युरु॑पश्रो॒ता। आ॒दि॒त्यो॑ऽनुख्या॒ता। द्यौः पि॒ता॥४५॥

पृ॒थि॒वी मा॒ता। प्र॒जाप॑ति॒र्बन्धु॑ः। य ए॒वास्मि॒ स सन् य॑जे। मा

भेर्मा संविक्था मा त्वा हिꣳसिषम्। मा ते तेजोऽप क्रमीत्। भरतमुद्धरेमनु षिञ्च। अवदानानि ते प्रत्यवदास्यामि। नमस्ते अस्तु मा मा हिꣳसीः। यदवदानानि तेऽवद्यन्। विलोमाकार्षमात्मनः॥४६॥

आज्येन प्रत्यनज्म्येनत्। तत्त आ प्यायतां पुनः। अज्यायो यवमात्रात्। आव्याधात्कृत्यतामिदम्। मा रूरुपाम यज्ञस्य। शुद्धꣳ स्विष्टमिदꣳ हविः। मनुना दृष्टाङ्घृतपदीम्। मित्रावरुणसमीरिताम्। दक्षिणार्धादसम्भिन्दन्। अवद्याम्येकतोमुखाम्

इडे भागं जुषस्व नः। जिन्व गा जिन्वार्वतः। तस्यास्ते भक्षिवाणः स्याम। सर्वात्मानः सर्वगणाः। ब्रध्न पिन्वस्व। ददतो मे मा क्षायि। कुर्वतो मे मोपदसत्। दिशाङ्क्लृप्तिरसि। दिशो मे कल्पन्ताम्। कल्पन्ताम्मे दिशः॥४८॥

दैवीश्च मानुषीश्च। अहोरात्रे मे कल्पेताम्। अर्धमासा मे कल्पन्ताम्। मासा मे कल्पन्ताम्। ऋतवो मे कल्पन्ताम्। संवत्सरो मे कल्पताम्। क्लृप्तिरसि कल्पतां मे। आशानां त्वाऽऽशापालेभ्यः। चतुर्भ्यो अमृतेभ्यः। इदं भूतस्याध्यक्षेभ्यः॥४९॥

विधेम हविषा वयम्। भजतां भागी भागम्। मा भागोऽभक्त। निरभागं भजामः। अपस्पिन्व। ओषधीर्जिन्व। द्विपात्पाहि। चतुष्पादव। दिवो वृष्टिमेरय। ब्राह्मणानामिदꣳ हविः॥५०॥

सो॒म्याना॑ꣳ सोमपी॒थिना॑म्। निर्भ॒क्तो ब्रा॑ह्मणः। नेहा ब्रा॑ह्मणस्यास्ति। सम॑ङ्क्तां ब॒र्॒हिर्ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑। समा॑दि॒त्यैर्वसु॑भिः॒ सम्म॒रुद्भिः॑। समिन्द्रे॑ण॒ विश्वे॑भिर्दे॒वेभि॑रङ्क्ताम्। दि॒व्यं नभो॑ गच्छतु॒ यत्स्वाहा॑। इ॒न्द्रा॒णीवा॑ऽविध॒वा भू॑यासम्। अदि॑तिरिव सुपु॒त्रा। अ॒स्थू॒रि त्वा॑ गार्हपत्य॥५१॥

उप॒निष॑दे सुप्रजा॒स्त्वाय॑। सं पत्नी॒ पत्या॑ सुकृ॒तेन॑ गच्छताम्। य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभूताम्। सं॒जा॒ना॒नौ विज॑हता॒मरा॑तीः। दि॒वि ज्योति॑र॒जर॒मा र॑भेताम्। दश॑ते त॒नुवो॑ यज्ञ य॒ज्ञियाः॑। ताः प्री॑णातु॒ यज॑मानो घृ॒तेन॑। ना॒रि॒ष्ठयोः॑ प्र॒शिष॒मीड॑मानः। दे॒वानां॒ दैव्येऽपि॒ यज॑मानो॒ऽमृतो॑ऽभूत्। यं वा॑न्दे॒वा अ॑कल्पयन्॥५२॥

ऊ॒र्जो भा॒गꣳ श॑तक्रतू। ए॒तद्वां॒ तेन॑ प्रीणानि। तेन॑ तृप्यतमꣳहहौ। अ॒हन्दे॒वानाꣳ सु॒कृता॑मस्मि लो॒के। ममे॒दमि॒ष्टन्न मिथु॑र्भवाति। अ॒हन्ना॑रि॒ष्ठावनु॑ यजामि वि॒द्वान्। यदा॑भ्या॒मिन्द्रो॒ अद॑धाद्भाग॒धेय॑म्। अदा॑रसृद्भवत देवसोम। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे म॑रुतो मृडता नः। मा नो॑ विदद॒भिभा॒मो अश॑स्तिः॥५३॥

मा नो॑ विदद्वृ॒जना॒ द्वेष्या॒ या। ऋ॒ष॒भं वा॒जिनं॑ व॒यम्। पू॒र्णमा॑सं यजामहे। स नो॑ दोहताꣳ सु॒वीर्यम्॑। रा॒यस्पोषꣳ॑ सह॒स्रिणम्॑। प्रा॒णाय॑ सु॒राध॑से। पू॒र्णमा॑साय॒ स्वाहा॑। अ॒मा॒वा॒स्या॑ सु॒भगा॑ सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व॒ भूय॑ आ॒प्याय॑माना। सा नो॑ दोहताꣳ

सुवीर्यम्। रायस्पोषꣳ सहस्रिणम्। अपानाय सुराधसे। अमावास्यायै स्वाहा। अभि स्तृणीहि परि धेहि वेदिम्। जामिम्मा हिꣳसीरमुया शयाना। होतृषदना हरिताः सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य ब्रध्ने॥५४॥

अभीत्वर्यै करोमि क्रमीत्पिताऽऽत्मन एकतो मुखां मे दिशोऽध्यक्षेभ्यो हविर्गार्हपत्या कल्पयन्नशंस्तिः सा नो दोहताꣳ सुवीर्यꣳ सप्त च॥५॥ [५]

परिस्तृणीत परिधत्ताग्निम्। परिहितोऽग्निर्यजमानं भुनक्तु। अपाꣳ रस ओषधीनाꣳ सुवर्णः। निष्का इमे यजमानस्य सन्तु कामदुघाः। अमुत्रामुष्मिंल्लोके। भूपते भुवनपते। महतो भूतस्य पते। ब्रह्माणन्त्वा वृणीमहे। अहं भूपतिरहं भुवनपतिः। अहं महतो भूतस्य पतिः॥५५॥

देवेन सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यङ्करिष्यामि। देव सवितरेतन्त्वा वृणते। बृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणम्। तदहं मनसे प्र ब्रवीमि। मनो गायत्रियै। गायत्री त्रिष्टुभै। त्रिष्टुब्जगत्यै। जगत्यनुष्टुभै। अनुष्टुक्पङ्क्त्यै। पङ्क्तिः प्रजापतये॥५६॥

प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः। विश्वे देवा बृहस्पतये। बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा। अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञङ्गोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा तपस्वी॥५७॥

अ॒न्तर्दू॒तश्च॑रति॒ मानु॑षीषु। चतु॑ः शिखण्डा युव॒तिः सु॒पेशाः॑। घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। म॒र्मृ॒ज्यमा॑ना मह॒ते सौभ॑गाय। मह्य॑न्धुक्ष्व॒ यज॑मानाय॒ कामान्॑। भूमि॑र्भू॒त्वा म॑हि॒मानं॑ पुपोष। ततो॑ दे॒वी व॑र्धयते॒ पयाꣳ॑सि। य॒ज्ञिया॑ य॒ज्ञं वि च॒ यन्ति॒ शं च॑। ओष॑धी॒राप॑ इ॒ह शक्व॑रीश्च। यो मा॑ हृ॒दा मन॑सा॒ यश्च॑ वा॒चा॥५८॥

यो ब्रह्म॑णा॒ कर्म॑णा॒ द्वेष्टि॑ देवाः। यः श्रु॒तेन॒ हृद॑येनेष्णा॒ता च॑। तस्यै॑न्द्र॒ वज्रे॑ण॒ शिर॑श्छिनद्धि। ऊर्णा॑मृदु॒ प्रथ॑मानꣳ स्यो॒नम्। दे॒वेभ्यो॒ जुष्ट॒ꣳ सद॑नाय ब॒र्हिः। सु॒व॒र्गे लो॒के यज॑मान॒ꣳ हि धे॒हि। मां नाक॑स्य पृ॒ष्ठे प॑र॒मे व्यो॑मन्। चतु॑ः शिखण्डा युव॒तिः सु॒पेशाः॑। घृ॒तप्र॑तीका व॒युना॑नि वस्ते। साऽऽस्ती॒र्यमा॑णा मह॒ते सौभ॑गाय ॥५९॥

सा मे॑ धुक्ष्व॒ यज॑मानाय॒ कामान्॑। शि॒वा च॑ मे श॒ग्मा चै॑धि। स्यो॒ना च॑ मे सु॒षदा॑ चैधि। ऊर्ज॑स्वती च मे॒ पय॑स्वती चैधि। इष॒मूर्जं॑ मे पिन्वस्व। ब्रह्म॒ तेजो॑ मे पिन्वस्व। क्ष॒त्रमोजो॑ मे पिन्वस्व। विशं॒ पुष्टिं॑ मे पिन्वस्व। आयु॑र॒न्नाद्य॑म्मे पिन्वस्व। प्र॒जां प॒शून्मे॑ पिन्वस्व॥६०॥

अ॒स्मिन् य॒ज्ञ उप॒ भूय॒ इन्नु मे॑। अवि॑क्षोभाय परि॒धीन्द॑धामि। ध॒र्ता ध॒रुणो॒ धरी॑यान्। अ॒ग्निर्द्वेषाꣳ॑सि॒ निरि॒तो नु॑दातै। विच्छि॑नद्मि॒ विधृ॑तीभ्याꣳ स॒पत्ना॑न्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्या॒न् ये

च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः। वि॒शो य॒न्त्राभ्यां॒ विध॑माम्येनान्। अ॒हꣳ स्वाना॑मुत्त॒मोऽसानि देवाः। वि॒शो य॒न्त्रे नु॒दमा॑ने॒ अरा॑तिम्। विश्वं॑ पा॒प्मान॒ममतिन्दुर्मरा॒युम्॥६१॥

सीद॑न्ती दे॒वी सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। धृती॑ स्थो॒ विधृ॑ती॒ स्वधृ॑ती। प्रा॒णान्मयि॑ धारयतम्। प्र॒जाम्मयि॑ धारयतम्। प॒शून्मयि॑ धारयतम्। अ॒यं प्र॑स्त॒र उ॒भय॑स्य ध॒र्ता। ध॒र्ता प्र॑या॒जाना॑मु॒तानू॑या॒जाना॑म्। स दा॑धार स॒मिधो॑ वि॒श्वरू॑पाः। तस्मि॒न्त्स्रुचो॒ अध्या सा॑दयामि। आ रो॑ह प॒थो जु॑हु देव॒यानान्॑॥६२॥

यत्रर्ष॑यः प्रथम॒जा ये पु॑रा॒णाः। हिर॑ण्यपक्षाऽजि॒रा सम्भृ॑ताङ्गाः। वहा॑सि मा सु॒कृतां॒ यत्र॑ लो॒काः। अवा॒हं बा॑ध उप॒भृता॑ स॒पत्नान्॑। जा॒तान्भ्रातृ॑व्या॒न् ये च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः। दोहै॑ य॒ज्ञꣳ सु॒दुघा॑मिव धे॒नुम्। अ॒हमुत्त॑रो भूयासम्। अध॑रे॒ मत्स॒पत्ना॑ः। यो मा॑ वा॒चा मन॑सा दुर्मरा॒युः। हृ॒दाऽरा॑ती॒यादा॑भि॒दास॑दग्ने॥६३॥

इ॒दम॑स्य चि॒त्तमध॑रन्ध्रु॒वाया॑ः। अ॒हमुत्त॑रो भूयासम्। अध॑रे॒ मत्स॒पत्ना॑ः। ऋ॒ष॒भो॑ऽसि शाक्व॒रः। घृ॒ताची॑नाꣳ सू॒नुः। प्रि॒येण॒ नाम्ना॑ प्रि॒ये सद॑सि सीद। स्यो॒नो मे॑ सीद सु॒षद॑ः पृथि॒व्याम्। प्रथ॑यि प्र॒जया॑ प॒शुभि॑ः सुव॒र्गे लो॒के। दि॒वि सी॑द पृथि॒व्याम॒न्तरि॑क्षे। अ॒हमुत्त॑रो भूयासम्॥६४॥

अध॑रे॒ मत्स॒पत्ना॑ः। इ॒यꣳ स्था॒ली घृ॒तस्य॑ पू॒र्णा। अच्छि॑न्नपयाः

श॒तधा॑र॒ उत्स॑ः। मा॒रु॒तेन॒ शर्म॑णा॒ दैव्ये॑न। य॒ज्ञो॑ऽसि स॒र्वत॑ः श्रि॒तः। स॒र्वतो॒ मां भू॒तं भ॑वि॒ष्यच्छ्र॑यताम्। श॒तम्मे॑ सन्त्वा॒शिष॑ः। स॒हस्र॑म्मे सन्तु सू॒नृता॑ः। इरा॑वतीः पशु॒मती॑ः। प्र॒जाप॑तिरसि स॒र्वत॑ः श्रि॒तः॥६५॥

स॒र्वतो॒ मां भू॒तं भ॑वि॒ष्यच्छ्र॑यताम्। श॒तं मे॑ सन्त्वा॒शिष॑ः। स॒हस्र॑ं मे सन्तु सू॒नृता॑ः। इरा॑वतीः पशु॒मती॑ः। इ॒दमि॑न्द्रि॒यम॒मृत॑ं वी॒र्यम्॑। अ॒नेनेन्द्रा॑य प॒शवो॑ऽचिकित्सन्। तेन॑ देवा अव॒तोप॒ माम्। इ॒हेष॒मूर्ज॒ं यश॒ः सह॒ ओज॑ः सनेयम्। शृ॒तं मयि॑ श्रयताम्। यत्पृ॑थि॒वीमच॑र॒त्तत्प्रवि॑ष्टम्॥६६॥

येनासि॑ञ्च॒द्बल॒मिन्द्रे॑ प्र॒जाप॑तिः। इ॒दन्तच्छु॒क्रं मधु॑ वा॒जिनी॑वत्। येनो॒परि॑ष्टा॒दधि॑नोन्महे॒न्द्रम्। दधि॒ मान्धि॑नोतु। अ॒यं वे॒दः पृ॑थि॒वीमन्व॑विन्दत्। गुहा॑ स॒तीङ्गह॑ने॒ गह्व॑रेषु। स वि॑न्दतु॒ यज॑मानाय लो॒कम्। अच्छि॑द्रं य॒ज्ञं भूरि॑कर्मा करोतु। अ॒यं य॒ज्ञः सम॑सदद्धवि॒ष्मान्। ऋ॒चा साम्ना॒ यजु॑षा दे॒वता॑भिः॥६७॥

तेन॑ लो॒कान्त्सूर्य॑वतो जयेम। इन्द्र॑स्य स॒ख्यम॑मृत॒त्वम॑श्याम्। यो नः॒ कनी॑य इ॒ह का॒मया॑ते। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय॒ मह्यम्॑। अप॒ तमि॑न्द्रा॒ग्नी भुव॑नान्नुदेताम्। अ॒हं प्र॒जां वी॒रव॑तीं विदेय। अग्ने॑ वाजजित्। वाज॑न्त्वा सरि॒ष्यन्तम्॑। वाज॑ं जे॒ष्यन्तम्॑। वा॒जिन॑ं वाज॒जितम्॑॥६८॥

वा॒ज॒जि॒त्यायै॒ सं मा॑र्ज्मि। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॒न्नाद्या॑य। उप॑हूतो॒ द्यौः पि॒ता। उप॒ मान्द्यौः पि॒ता ह्व॑यताम्। अ॒ग्निराग्नी॑ध्रात्। आयु॑षे॒ वर्च॑से। जी॒वात्वै पुण्या॑य। उप॑हूता पृथि॒वी मा॒ता। उप॒ मां मा॒ता पृ॑थि॒वी ह्व॑यताम्। अ॒ग्निराग्नी॑ध्रात्॥६९॥

आयु॑षे॒ वर्च॑से। जी॒वात्वै पुण्या॑य। मनो॒ ज्योति॑र्जुषता॒माज्यम्॑। विच्छि॑न्नं य॒ज्ञꣳ समि॒मन्द॑धातु। बृह॒स्पति॑स्तनुतामि॒मन्नः॑। विश्वे॑ दे॒वा इ॒ह मा॑दयन्ताम्। यन्ते॑ अग्न आवृ॒श्चामि॑। अ॒हं वा॑ क्षिपि॒तश्चरन्। प्र॒जां च॒ तस्य॒ मूलं॑ च। नी॒चैर्दे॑वा॒ नि वृ॑श्चत॥७०॥

अग्ने॒ यो नो॑ऽभि॒दास॑ति। स॒मा॒नो यश्च॒ निष्ट्यः॑। इ॒ध्मस्ये॑व प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॒न। यो मान्द्वेष्टि॑ जातवेदः। यश्चा॒हन्द्वेष्मि॒ यश्च॒ माम्। सर्वा॒ꣳ स्तान॑ग्ने॒ सन्द॑ह। याꣳ श्चा॒हन्द्वेष्मि॒ ये च॒ माम्। अग्ने॑ वाजजित्। वाज॑न्त्वा ससृ॒वाꣳसम्॑॥७१॥

वाज॑ं जिगि॒वाꣳसम्॑। वा॒जिन॑ं वाज॒जितम्॑। वा॒ज॒जि॒त्यायै॒ सम्मा॑र्ज्मि। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॒न्नाद्या॑य। वेदि॑र्ब॒र्हिः श्रृ॒तꣳ ह॒विः। इ॒ध्मः प॑रि॒धयः॒ स्रुचः॑। आज्य॑ं य॒ज्ञ ऋचो॒ यजुः॑। या॒ज्या॑श्च वषट्का॒राः। सम्मे॒ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्म॒स॒न्नह॑ने हु॒ते॥७२॥

दि॒वः खीलो॑ऽव॑ततः। पृ॒थि॒व्या अध्युत्थि॑तः। तेना॑ स॒हस्र॑काण्डेन। द्वि॒षन्तꣳ॑ शोचयामसि। द्वि॒षन्मे॑ ब॒हु

शो॑चतु। ओष॑धे मो अ॒हꣳ शु॑चम्। यज्ञ॒ नम॑स्ते यज्ञ। नमो॒ नम॑श्च ते यज्ञ। शि॒वेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व। स्यो॒नेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व॥७३॥

सु॒भू॒तेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्व। य॒ज्ञस्यर्द्धि॒मनु॒ सन्ति॑ष्ठस्व। उप॑ ते यज्ञ॒ नमः॑। उप॑ ते॒ नमः॑। उप॑ ते॒ नमः॑। त्रिष्फ॒लीक्रि॒यमा॑णानाम्। यो न्य॒ङ्गो अ॑व॒शिष्य॑ते। रक्ष॑सां भाग॒धेयम्॑। आप॒स्तत्प्र व॑हतादि॒तः॥७४॥

उ॒लूख॑ले॒ मुस॑ले॒ यच्च॒ शूर्पे॑। आ॒शि॒श्लेष॑ दृ॒षदि॒ यत्क॒पाले॑। अ॒व॒प्रुषो॑ वि॒प्रुषः॒ संय॑जामि। विश्वे॑ दे॒वा ह॒विरि॒दं जु॑षन्ताम्। य॒ज्ञे या वि॒प्रुषः॒ सन्ति॑ ब॒ह्वीः। अ॒ग्नौ ताः सर्वाः॒ स्विष्टाः॒ सुहु॑ता जुहोमि। उ॒द्यन्न॒द्यमि॑त्र महः। स॒पत्ना॑न्मे अनीनशः। दिवै॑नान् वि॒द्युता॑ जहि। नि॒म्रोच॒न्नध॑रान्कृधि॥७५॥

उ॒द्यन्न॒द्य वि नो॑ भज। पि॒ता पु॒त्रेभ्यो॒ यथा॑। दी॒र्घा॒यु॒त्वस्य॑ हेशिषे। तस्य॑ नो देहि सूर्य। उ॒द्यन्न॒द्य मि॑त्रमहः। आ॒रोह॒न्नुत्त॑रा॒न्दिवम्॑। हृ॒द्रो॒गम्मम॑ सूर्य। ह॒रि॒माणं॑ च नाशय। शुके॑षु मे हरि॒माणम्॑। रो॒प॒णाका॑सु दध्मसि ॥७६॥

अथो॑ हारिद्र॒वेषु॑ मे। ह॒रि॒माणं॒ नि द॑ध्मसि। उद॑गाद॒यमा॑दि॒त्यः। विश्वे॑न॒ सह॑सा स॒ह। द्वि॒षन्तं॒ मम॑ र॒न्धयन्। मो अ॒हन्द्वि॑ष॒तो र॑धम्। यो नः॒ शपा॒दश॑पतः। यश्च॑ नः॒ शप॑तः॒ शपा॑त्। उ॒षाश्च॒ तस्मै॑ नि॒म्रुक्च॑। सर्वं॑ पा॒पꣳ समू॑हताम्॥७७॥

यो नः॑ स॒पत्नो॒ यो रणः॑। मर्तो॑ऽभि॒दास॑ति देवाः। इ॒ध्मस्ये॑व प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॒न। अव॑सृष्टः॒ परा॑पत। श॒रो ब्रह्म॑सꣳशितः। गच्छा॒ऽमित्रा॒न्प्र वि॑श। मैषा॒ङ्कञ्च॒नोच्छि॑षः॥७८॥

पति॑ः प्र॒जाप॑तये तप॒स्वी वा॒चा सौभ॑गाय प॒शून्मे॑ पिन्वस्व दुर्मरा॒युं दे॑व॒यानां॑नग्नेऽन्तरि॑क्षेऽहमुत्त॑रो भूयासं प्र॒जाप॑तिरसि स॒र्वतः॑ श्रि॒तः प्रवि॑ष्टन्दे॒वता॑भिर्वाज॒जित॑ पृथि॒वी ह्व॑यताम॒ग्निराग्नी॑ध्राद्वृश्चत ससृ॒वाꣳसꣳ हुते स्यो॒नेन॑ मे॒ सन्ति॑ष्ठस्वे॒तः कृ॑धि दध्मस्यूहताम॒ष्टौ च॑॥६॥ [६]

सक्षे॒दं प॑श्य। विध॑र्तरि॒दं प॑श्य। नाके॒दं प॑श्य। र॒मतिः॒ पनि॑ष्ठा। ऋ॒तं वर्षि॑ष्ठम्। अ॒मृता॒यान्या॒हुः। सूर्यो॒ वरि॑ष्ठो अ॒क्षभि॒र्विभा॑ति। अनु॒ द्यावा॑पृथि॒वी दे॒वपु॑त्रे। दी॒क्षाऽसि॒ तप॑सो॒ योनिः॑। तपो॑ऽसि॒ ब्रह्म॑णो॒ योनिः॑ ॥७९॥

ब्रह्मा॑सि क्ष॒त्रस्य॒ योनिः॑। क्ष॒त्रम॑स्यृ॒तस्य॒ योनिः॑। ऋ॒तम॑सि॒ भूरा र॑भे। श्र॒द्धां मन॑सा। दी॒क्षान्तप॑सा। विश्व॑स्य॒ भुव॑न॒स्याधि॑पत्नीम्। सर्वे॒ कामा॒ यज॑मानस्य सन्तु। वात॑ प्रा॒णं मन॑सा॒ऽन्वा र॑भामहे। प्र॒जाप॑तिं॒ यो भुव॑नस्य गो॒पाः। स नो॑ मृ॒त्योस्त्रा॑यतां॒ पात्वꣳह॑सः॥८०॥

ज्योग्जी॒वा ज॒राम॑शीमहि। इन्द्र॑ शाक्कर गाय॒त्रीं प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शाक्कर त्रि॒ष्टुभं॒ प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शाक्कर॒ जग॑तीं॒ प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शाक्करानु॒ष्टुभं॒ प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युनज्मि। इन्द्र॑ शाक्कर प॒ङ्क्तिं प्रप॑द्ये॥८१॥

तान्ते॑ युनज्मि। आऽहन्दी॒क्षाम॑रुहमृ॒तस्य॒ पत्नीम्॑। गा॒य॒त्रेण॒

छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतꣳ सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि। ऋतं च मे सत्यञ्चाभूताम्। ज्योतिरभूवꣳ सुवरगमम्। सुवर्गं लोकं नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी दीक्षा॥८२॥

तयाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। ययाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। तयाँ त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षन्दीक्षा। तया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तयाँ त्वा दीक्षया दीक्षयामि। द्यौर्दीक्षा। तयाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः। ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः॥८३॥

तयाँ त्वा दीक्षया दीक्षयामि। दिशो दीक्षा। तया चन्द्रमा दीक्षया दीक्षितः। यया चन्द्रमा दीक्षया दीक्षितः। तयाँ त्वा दीक्षया दीक्षयामि। आपो दीक्षा। तया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। तयाँ त्वा दीक्षया दीक्षयामि। ओषधयो दीक्षा॥८४॥

तया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। तयाँ त्वा दीक्षया दीक्षयामि। वाग्दीक्षा। तयाँ प्राणो दीक्षया दीक्षितः। ययाँ प्राणो दीक्षया दीक्षितः। तयाँ त्वा दीक्षया दीक्षयामि। पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। अन्तरिक्षन्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्॥८५॥

दिशस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। आपस्त्वा दीक्षमाणमनु

दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। ऋचस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। सामानि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। यजूꣳषि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। अहश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च। त्विषिश्चापचितिश्च॥८६॥

अपश्चौषधयश्च। ऊर्क्च सूनृता च। तास्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद। देवानाꣳ सुम्नो महते रणाय। स्वासस्थस्तनुवा संविशस्व। पितेवैधि सूनव आ सुशेवः। शिवो मा शिवमा विश। सत्यम्म आत्मा। श्रद्धा मेऽक्षितिः॥८७॥

तपो मे प्रतिष्ठा। सवितृप्रसूता मा दिशो दीक्षयन्तु। सत्यमस्मि। अहन्त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वह हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदः। आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तात्। अग्ने स्वां योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्त्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्॥८८॥

विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। एकमिषे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। चत्वारि मायोभवाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। पञ्च पशुभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। षड्रायस्पोषाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सप्त सप्तभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सखायः सप्तपदा अभूम। सख्यन्ते गमेयम् ॥८९॥

स॒ख्यात्ते॒ मा यो॑षम्। स॒ख्यान्मे॒ मा यो॑ष्ठाः। साऽसि॑ सुब्रह्मण्ये। तस्या॑स्ते पृथि॒वी पादः॑। साऽसि॑ सुब्रह्मण्ये। तस्या॑स्ते॒ऽन्तरि॑क्षं॒ पादः॑। साऽसि॑ सुब्रह्मण्ये। तस्या॑स्ते॒ द्यौः पादः॑। साऽसि॑ सुब्रह्मण्ये। तस्या॑स्ते॒ दिशः॒ पादः॑॥९०॥

प॒रोर॑जास्ते पञ्च॒मः पादः॑। सा न॒ इष॒मूर्ज॑न्धुक्ष्व। तेज॑ इन्द्रि॒यम्। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सम॒न्नाद्य॑म्। वि मि॑मे त्वा॒ पय॑स्वतीम्। दे॒वाना॑न्धे॒नुꣳ सु॒दुघा॒मन॑पस्फुरन्तीम्। इन्द्रः॒ सोमं॑ पिबतु। क्षेमो॑ अस्तु नः। इ॒मान्न॑राः कृणुत॒ वेदि॒मेत्य॑। वसु॑मतीꣳ रु॒द्रव॑तीमादि॒त्यव॑तीम्॥९१॥

वर्ष्म॑न्दि॒वः। नाभा॑ पृथि॒व्याः। यथा॒ऽयं यज॑मानो॒ न रिष्ये॑त्। दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। चतुः॑ शिखण्डा युव॒तिः सु॒पेशाः॑। घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। तस्याꣳ॑ सुप॒र्णावधि॒ यौ निवि॑ष्टौ। तयो॑र्दे॒वाना॒मधि॑ भाग॒धेयम्॑। अ॒प ज॒न्य॑म्भ॒यन्नु॑द। अप॑ च॒क्राणि॑ वर्तय। गृ॒हꣳ सोम॑स्य गच्छतम्। न वा उ॑ वे॒तन्म्रि॑यसे॒ न रि॑ष्यसि। दे॒वाꣳ इदे॑षि प॒थिभिः॑ सु॒गेभिः॑। यत्र॒ यन्ति॑ सु॒कृतो॒ नापि॑ दु॒ष्कृतः॑। तत्र॑ त्वा दे॒वः स॑वि॒ता द॑धातु॥९२॥

ब्रह्म॑णो॒ योनि॒रꣳहसः॑ प॒ङ्क्तिं प्रप॑द्ये दी॒क्षा यया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षया॑ दीक्षि॒तस्तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षया॒म्योष॑धयो दी॒क्षा द्यौस्त्वा॒ दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षता॒मप॑चिति॒श्चाक्षि॑ति॒रुत्त॑रस्मिन्नमेयं॒ दिशः॒ पाद॑ आदि॒त्यव॑तीं वर्तय॒ पञ्च॑ च॥७॥ [७]

यद॒स्य पा॒रे रज॑सः। शु॒क्रञ्ज्योति॒रजा॑यत। तन्नः॑ पर्ष॒दति॒

द्विषः। अग्ने वैश्वानर स्वाहा। यस्माद्द्वीषाऽवाशिष्ठाः। ततो नो अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे। यस्माद्द्वीषा न्यषदः। ततो नो अभयं कृधि॥९३॥

प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे। उदुस्र तिष्ठ प्रतितिष्ठ मारिषः। मेमं यज्ञं यजमानं च रीरिषः। सुवर्गे लोके यजमानꣳ हि धेहि। शन्न एधि द्विपदे शञ्चतुष्पदे। यस्माद्द्वीषाऽवेपिष्ठाः पलायिष्ठाः समज्ञास्थाः। ततो नो अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे॥९४॥

य इदमकः। तस्मै नमः। तस्मै स्वाहा। न वा उवेतन्म्रियसे। आशानान्त्वा विश्वा आशाः। यज्ञस्य हि स्थ ऋत्वियौ। इन्द्राग्नी चेतनस्य च। हुताहुतस्य तृप्यतम्। अहुतस्य हुतस्य च। हुतस्य चाहुतस्य च। अहुतस्य हुतस्य च। इन्द्राग्नी अस्य सोमस्य। वीतं पिबतं जुषेथाम्। मा यजमानन्तमो विदत्। मर्त्विजो मो इमाः प्रजाः। मा यः सोममिमं पिबात्। सꣳसृष्टमुभयं कृतम्॥९५॥

कृधि मीढुषेऽहुतस्य च सप्त च॥८॥ [८]

अनागसस्त्वा वयम्। इन्द्रेण प्रेषिता उप। वायुष्टे अस्त्वꣳशभूः। मित्रस्ते अस्त्वꣳशभूः। वरुणस्ते अस्त्वꣳशभूः। अपाक्षया ऋतस्य गर्भाः। भुवनस्य गोपाः श्येना अतिथयः। पर्वतानाङ्कुभः प्रयुतो नपातारः।

व॒ग्नुनेन्द्र॑ꣳ ह्वयत। घोषे॒णामी॑वाः श्चातयत॥९६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रावा॑ण॒ इन्दु॒रिन्द्र॒ इत्य॑वादिषुः। एन्द्र॑मचुच्यवुः पर॒मस्याः॑ परा॒वतः॑। आऽस्मात्स॒धस्था॑त्। ओरोर॒न्तरि॑क्षात्। आ सु॑भू॒तम॑सुषवुः। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सम्म॒ आसु॑षवुः। स॒म॒रे रक्षाꣳ॑स्यवधिषुः। अप॑हतं ब्रह्म॒ज्यस्य॑। वाक्क॑ त्वा॒ मन॑श्च श्रीणीताम्॥९७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपा॒नश्च॑ श्रीणीताम्। चक्षु॑श्च त्वा॒ श्रोत्रं॑ च श्रीणीताम्। दक्ष॑श्चत्वा॒ बलं॑ च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा॒ सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वाऽज॒रा च॑ श्रीणीताम्। आ॒त्मा च॑ त्वा त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। शृ॒तो॑ऽसि शृ॒तं कृ॑तः। शृ॒ताय॑ त्वा शृ॒तेभ्य॑स्त्वा। यमिन्द्र॑मा॒हुर्वरु॑णं॒ यमा॒हुः। यम्मि॒त्रमा॒हुर्यमु॑ स॒त्यमा॒हुः॥९८॥

यो दे॒वाना॑न्दे॒वत॑मस्तपो॒जाः। तस्मै॑ त्वा॒ तेभ्य॑स्त्वा। मयि॒ त्यदि॑न्द्रि॒यम्मह॒त्। मयि॒ दक्षो॒ मयि॒ क्रतुः॑। मयि॑ धायि सु॒वीर्यम्॑। त्रिशु॑ग्घ॒र्मो वि भा॑तु मे। आकू॑त्या॒ मन॑सा स॒ह। वि॒राजा॒ ज्योति॑षा स॒ह। य॒ज्ञेन॒ पय॑सा स॒ह। तस्य॒ दोह॑मशीमहि॥९९॥

तस्य॑ सु॒म्नम॑शीमहि। तस्य॑ भ॒क्षम॑शीमहि। वाग्जु॑षा॒णा सोम॑स्य तृप्यतु। मि॒त्रो जना॒न्प्र स मि॑त्र। यस्मा॒न्न जा॒तः परो॑ अ॒न्यो अस्ति॑। य आ॑वि॒वेश॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॑। प्र॒जाप॑तिः प्र॒जया॑ संविदा॒नः। त्रीणि॒ ज्योती॑ꣳषि सचते॒ स षो॑ड॒शी।

एष ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम श्रुतो गणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शꣳसिषꣳ हरी। य ऋत्वियः प्र ते वन्वे। वनुषो हर्यतम्मदम्। इन्द्रो नाम घृतन्नयः। हरिभिश्चारु सेचते। श्रुतो गण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्पसङ्गिरः। इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वन्देवानामसि। अधिपतिम्माम्। आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भक्षं चक्रतुरग्र एतम्। तयोरनु भक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु। प्रजापतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्। अर्थेगा अस्य जहितः। अवसानपतेऽवसानम्मे विन्द। नमो रुद्राय वास्तोष्पतये। आयने विद्रवणे॥१०२॥

उद्यानं यत्परायणे। आवर्तने विवर्तने। यो गोपायति तꣳ हुवे। यान्यपामित्यान्यप्रतीत्तान्यस्मि। यमस्य बलिना चरामि। इहैव सन्तः प्रति तद्यातयामः। जीवा जीवेभ्यो नि हराम एनत्। अनृणा अस्मिन्ननृणाः परस्मिन्। तृतीये लोके अनृणाः स्याम। ये देवयाना उत पितृयाणाः॥१०३॥

सर्वान्पथो अनृणा आक्षीयेम। इदमनु श्रेयोऽवसानमा गन्म। शिवे नो द्यावापृथिवी उभे इमे। गोमद्धनवदश्ववदूर्जस्वत्। सुवीरा वीरैरनु सञ्चरेम। अर्कः पवित्रꣳ रजसो विमानः। पुनाति देवानाम्भुवनानि विश्वा। द्यावापृथिवी पयसा

संविदा॒ने। घृ॒तन्दु॑हाते अ॒मृतं॒ प्रपी॑ने। प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो वि॒मानः॑। पु॒नाति॑ दे॒वाना॒म्भुव॑नानि॒ विश्वा॑। सु॒व॒र्ज्योति॒र्यशो॑ म॒हत्। अ॒शी॒महि॑ गा॒धमु॒त प्र॑ति॒ष्ठाम्॥१०४॥

चा॒त॒य॒त॒ श्रीणी॒ता॒ꣳ स॒त्यमा॒हुर॑शीमहि गा॒णे कु॑रु वि॒द्रव॑णे पितृ॒याणा॑ अ॒र्को रज॑सो वि॒मान॒श्रीणि॑ च॥९॥

[९]

उद॑स्ताम्प्सीत्सवि॒ता मि॒त्रो अ॑र्य॒मा। सर्वा॑न॒मित्रा॑नवधीद्यु॒गेन॑। बृ॒हन्त॒म्मामा॑करद्वी॒रव॑न्तम्। र॒थ॒न्त॒रे श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ पृथि॒व्याम्। वा॒म॒दे॒व्ये श्र॑यस्व॒ स्वाहा॒ऽन्तरि॑क्षे। बृ॒ह॒ति श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ दि॒वि। बृ॒ह॒ता त्वोप॑स्तभ्नोमि। आ त्वा॑ ददे॒ यश॑से वी॒र्या॑य च। अ॒स्मास्व॑घ्निया यू॒यन्द॑धाथेन्द्रि॒यं पयः॑। यस्ते॑ द्र॒प्सो यस्त॑ उद॒र्षः ॥१०५॥

दैव्यः॑ के॒तुर्विश्व॒म्भुव॑नमावि॒वेश॑। स नः॑ पा॒ह्यरि॑ष्टै॒ स्वाहा॑। अनु॑ मा॒ सर्वो॑ य॒ज्ञोऽयमे॑तु। विश्वे॑ दे॒वा म॒रुतः॒ सामा॒र्कः। आ॒प्रिय॒श्छन्दाꣳ॑सि नि॒विदो॒ यजूꣳ॑षि। अ॒स्यै पृ॑थि॒व्यै यद्य॒ज्ञियम्॑। प्र॒जाप॑तेर्वर्त॒निमनु॑ वर्तस्व। अनु॑वी॒रैरनु॑ राध्याम॒ गोभिः॑। अन्वश्वै॒रनु॒ सर्वै॑रु पु॒ष्टैः। अनु॑ प्र॒जयाऽन्वि॑न्द्रि॒येण॑॥१०६॥

दे॒वा नो॑ य॒ज्ञमृ॑जु॒धा न॑यन्तु। प्रति॑क्ष॒त्रे प्रति॑तिष्ठामि रा॒ष्ट्रे। प्रत्यश्वे॑षु॒ प्रति॑तिष्ठामि॒ गोषु॑। प्रति॑ प्र॒जायां॒ प्रति॑तिष्ठामि॒ भव्ये॑। विश्व॑म॒न्याऽभि॑ वावृ॒धे। तद॒न्यस्या॒मधि॑श्रितम्। दि॒वे

च॑ वि॒श्वक॑र्मणे। पृ॒थि॒व्यै चा॑कर॒न्नमः॑। अस्का॒न्द्यौः पृ॑थि॒वीम्। अस्का॑नृष॒भो युवा॒गाः॥१०७॥

स्क॒न्नेमा विश्वा॒ भुव॑ना। स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्र ज॑नयतु। अस्का॒नज॑नि॒ प्राज॑नि। आ स्क॒न्नाज्जा॑यते॒ वृषा॑। स्क॒न्नात्प्र ज॑निषीमहि। ये दे॒वा येषा॑मि॒दम्भा॑ग॒धेय॑म्ब॒भूव॑। येषां॑ प्रया॒जा उ॒तानू॑या॒जाः। इन्द्र॑ज्येष्ठेभ्यो॒ वरु॑णराजभ्यः। अ॒ग्निहो॑तृभ्यो दे॒वेभ्यः॒ स्वाहा॑। उ॒त त्या नो॒ दिवा॑ म॒तिः॥१०८॥

अदि॑तिरू॒त्या ग॑मत्। सा शन्ता॑ची॒ मय॑स्करत्। अप॒ स्रिध॑ः। उ॒त त्या दैव्या॑ भि॒षजा॑। शन्न॑स्करतो अ॒श्विना॑। यू॒याता॑म॒स्मद्रप॑ः। अप॒ स्रिध॑ः। शम॒ग्निर॒ग्निभि॑स्करत्। शन्न॑स्तपतु॒ सूर्य॑ः। शं वातो॑ वात्वर॒पाः॥१०९॥

अप॒ स्रिध॑ः। तदित्प॒दन्न विचि॑केत वि॒द्वान्। यन्मृ॒तः पुन॑र॒प्येति॑ जी॒वान्। त्रि॒वृद्यद्भुव॑नस्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॒ न मृ॒तः स जी॑वात्। प्रत्य॑स्मै॒ पिपी॑षते। विश्वा॑नि वि॒दुषे॑ भर। अ॒र॒ङ्ग॒माय॒ जग्म॑वे। अप॑श्चाद्दघ्वने॒ नरे॑। इन्दु॒रिन्दु॒मवा॑गात्। इन्दो॒रिन्द्रो॑ऽपात्। तस्य॑ त इन्द॒विन्द्र॑पीतस्य॒ मधु॑मतः। उप॑हूत॒स्योप॑हूतो भक्षयामि ॥११०॥

उ॒द॒र॒ष इ॑न्द्रि॒येण॒ गा म॒तिर॑र॒पा अ॑गा॒त्रीणि॑ च॥१०॥ [१०]

ब्रह्म॑ प्रति॒ष्ठा मन॑सो॒ ब्रह्म॑ वा॒चः। ब्रह्म॑ य॒ज्ञाना॑ꣳ ह॒विषा॒माज्य॑स्य। अति॑रिक्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ हीन॒म्। य॒ज्ञः

पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्। आश्रावितमत्याश्रावितम्। वषट्कृतमत्यनूक्तं च यज्ञे। अतिरिक्तङ्कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥१११॥

यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्प्रयतन्देवहेडनम्। अरायो अस्माꣳ अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधेतन। ततम्म आपस्तदु तायते पुनः। स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय शस्यते। अयꣳ समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य समृतृप्णुतर्भुवः। उद्वयन्तमसस्परि। उदुत्यश्चित्रम्॥११२॥

इमम्मे वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने अयासि प्रजापते। इमञ्जीवेभ्यः परिधिन्दधामि। मैषान्नुगादपरो अर्धमेतम्। शतञ्जीवन्तु शरदः पुरूचीः। तिरो मृत्युन्दधतां पर्वतेन। इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा। भेषजन्दुरिष्टै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै स्वाहा दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्ध्यै स्वाहा समृद्ध्यै स्वाहा। यत इन्द्र भयामहे। ततो नो अभयं कृधि। मघवञ्छग्धि तव तन्न ऊतये। वि द्विषो वि मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी। वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा रुजासि। भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम। अनाज्ञातं यदाज्ञातम्। यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वꣳ हि वेत्थ यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वꣳ हि वेत्थ यथातथम्। यत्पाकत्रा मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता क्रतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवाꣳ ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवाꣳ श्चित्रं तनूभ्यः स्वाहोनं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥११॥ [११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा मुञ्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्। वाचाऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वꣳ सरस्वति। ऋतान्मा मुञ्चताꣳहसः। यदन्यकृतमारिम। सजातशꣳसादुत वा जामिशꣳसात्। ज्यायसः शꣳसादुत वा कनीयसः। अनाज्ञातन्देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि। यद्वाचा यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्ठीवद्भ्याम्॥११७॥

शिश्नैर्यदनृतश्चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः। यद्धस्ताभ्याञ्चकर किल्बिषाणि। अक्षाणां वग्नुमुपजिघ्नमानः। दूरेपश्या च राष्ट्रभृच्च। तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि। अदीव्यन्नृणं यदहश्चकार। यद्वादास्यन्त्सञ्जगारा जनेभ्यः।

अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः। यन्मयि॑ मा॒ता गर्भे॑ स॒ति॥११८॥

एन॑श्च॒कार॒ यत्पि॒ता। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः। यदा॑ पि॒पेष॑ मा॒तरं॑ पि॒तरम्॑। पु॒त्रः प्रमु॑दितो॒ धयन्॑। अहि॑ꣳसितौ पि॒तरौ॒ मया॒ तत्। तद॑ग्ने अनृ॒णो भ॑वामि। यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॒त द्याम्। यन्मा॒तरं॑ पि॒तरं॑ वा जिहिꣳसि॒म। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः। यदा॒शसा॑ नि॒शसा॒ यत्प॑रा॒शसा॑॥११९॥

यदेन॑श्चकृ॒मा नूत॑नं॒ यत्पु॑रा॒णम्। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः। अति॑ क्रामामि दुरि॒तं यदेनः॑। जहा॑मि रि॒प्रं प॑र॒मे स॒धस्थे॑। यत्र॒ यन्ति॑ सु॒कृतो॒ नापि॑ दु॒ष्कृतः॑। तमा रो॑हामि सु॒कृता॒न्नु लो॒कम्। त्रि॒ते दे॒वा अ॑मृजतै॒तदेनः॑। त्रि॒त ए॒तन्म॑नु॒ष्ये॑षु मामृजे। ततो॑ मा॒ यदि॒ किञ्चि॑दान॒शे। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः॥१२०॥

गार्ह॑पत्यः॒ प्र मु॑ञ्चतु। दु॒रि॒ता यानि॑ चकृ॒म। क॒रोतु॒ माम॑ने॒नसम्॑। दि॒वि जा॒ता अ॒प्सु जा॒ताः। या जा॒ता ओष॑धीभ्यः। अथो॒ या अ॑ग्नि॒जा आपः॑। ता नः॑ शुन्धन्तु॒ शुन्ध॑नीः। यदापो॒ नक्त॑न्दुरि॒तञ्चरा॑म। यद्वा॒ दिवा॒ नूत॑नं॒ यत्पु॑रा॒णम्। हिर॑ण्यवर्णा॒स्तत॒ उत्पु॑नीत नः। इ॒मम्मे॑ वरुण॒ तत्त्वा॑ यामि। त्वन्नो॑ अग्ने॒ स त्वन्नो॑ अग्ने। त्वम॑ग्ने अ॒यासि॑॥१२१॥

अ॒ने॒नस॑मष्ठी॒वद्भ्याꣳ स॒ति प॑रा॒शसा॑ऽऽन॒शे॑ऽग्निर्मा॒ तस्मा॒देन॑सः पुनीत न॒स्त्रीणि॑ च (यद्दे॑वा॒ देवा॑ ऋ॒तेन॑ सजातश॒ꣳसाद्यद्वा॒चा यद्धस्ता॑भ्या॒मदी॑व्यं॒ यन्मयि॑ मा॒ता यदा॑ पि॒पेष॒ यद॒न्तरि॑क्षं॒ यदा॒शसाऽति॑ क्रामामि त्रि॒ते दे॒वा दि॒वि जा॒ता अ॒प्सु जा॒ता यदाप॑ इ॒मम्मे॑ वरुण॒ तत्त्वा॑ यामि॒ त्वन्नो॑ अग्ने॒ स त्वन्नो॑ अग्ने॒

त्वमग्ने अयासि।)॥१२॥ [१२]

यत्ते ग्राव्णां चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि स्वधिता परूꣳषि। तत्सन्धत्स्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो अधमित्सङ्क्ष्येम। यत्ते ग्रावा बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो यत्ते दुदुहुर्दक्षिणेन। तत्त आप्यायतान्तत्ते। निष्पायतान्देव सोम। यत्ते त्वचम्बिभिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि त्मना ॥१२२॥

त्वया तत्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः सन्धासत्परमे व्योमन्। अहाच्छरीरं पयसा समेत्य। अन्योन्यो भवति वर्णो अस्य। तस्मिन्वयमुपहूतास्तव स्मः। आ नो भज सदसि विश्वरूपे। नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो वि हासीद्गिरं आवृणानः। अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो रूपं वहतु जायमानः॥१२३॥

उप क्षरन्ति जुह्वो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तव वर्धयन्तीः। तस्मै ते सोम नम इद्वषट्च। उप मा राजन्त्सुकृते ह्वयस्व। सं प्राणापानाभ्याꣳ समु चक्षुषा त्वम्। सꣳ श्रोत्रेण गच्छस्व सोम राजन्। यत्त आस्थितꣳ शमु तत्ते अस्तु। जानीतान्नः सङ्गमने पथीनाम्। एतञ्जानीतात्परमे व्योमन्। वृकाः सधस्था विद रूपमस्य ॥१२४॥

यदागच्छात्पथिभिर्देवयानैः। इष्टापूर्ते कृणुतादाविरस्मै। अरिष्टो राजन्नगदः परेहि। नमस्ते अस्तु चक्षसे रघूयते।

नाकमारोह सह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्। अभूद्देवः सविता वन्द्योनु नः। इदानीमह्न उपवाच्यो नृभिः। वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधत्। उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः। उग्रा शतापाष्ठा घविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्तै॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्पश्च च॥१३॥ [१३]

यद्दिदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च श्रोत्रेण। यद्रेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्भ्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्रीर्मयि तेज इन्द्रियम्। यदृचा साम्ना यजुषा। पशूनाश्चर्मन् हविषा दिदीक्षे। यच्छन्दोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ। अद्भ्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम् ॥१२६॥

शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्रीर्मयि तेज इन्द्रियम्। येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनेन्द्राग्नी प्रजापतिः सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः। अद्भ्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्रीर्मयि तेज इन्द्रियम्। अपां पुष्पमस्योषधीनाꣳ रसः। सोमस्य प्रियन्धाम॥१२७॥

अग्नेः प्रियतमꣳ हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनाꣳ रसः।

सोमस्य प्रियन्धाम। इन्द्रस्य प्रियतम५ हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीना५ रसः। सोमस्य प्रियन्धाम। विश्वेषान्देवानां प्रियतम५ हविः स्वाहा। वय५ सोम व्रते तव। मनस्तनूषु पिप्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि॥१२८॥

देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। कव्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। देवास इह मादयध्वम्। सोम्यास इह मादयध्वम्। कव्यास इह मादयध्वम्। अनन्तरिताः पितरः सोम्याः सोमपीथात्। अपैतु मृत्युरमृतन्न आगन्। वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु। पर्णं वनस्पतेरिव॥१२९॥

अभि नः शीयता५ रयिः। सचतान्नः शचीपतिः। परम्मृत्यो अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजा५ रीरिषो मोत वीरान्। इदमनु श्रेयोवसानमागन्म। यद्गोजिद्धनजिदश्वजिद्यत्। पर्णं वनस्पतेरिव। अभि नः शीयता५ रयिः। सचतान्नः शचीपतिः॥१३०॥

वनस्पतावग्न्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियन्धामाशीमहीवाभिनः शीयता५ रयिरेकं च॥१४॥ [१४]

सर्वान् यद्विष्पण्णेन वि वै याः पुरस्ताद्देवा देवेषु परिस्तृणीत सक्षेदं यदस्य पारेऽनागस उदस्ताम्प्सीद्ब्रह्म प्रतिष्ठा यद्देवा यत्ते ग्राव्णा यद्दिदीक्षे चतुर्दश॥१४॥

सर्वान्भूतिमेव यामेवाप्स्वाहुतिं व्रतानां पर्णवल्कः सोम्यानामस्मिन्यज्ञेऽग्ने यो नो ज्योग्जीवाः परोरजाः प्रतमहे ब्रह्म प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्त्रि५शदुत्तरशतम्॥१३०॥

सर्वाञ्छचीपतिः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥अष्टमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः॥

साङ्ग्रहण्येष्टया यजते। इमाञ्जनताꣳ सङ्गृह्णानीति। द्वादशारत्नी रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेवाव रुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्ग्वै मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव रुन्धे। चित्रा नक्षत्रम्भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्ध्यै। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति। पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः समावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति। अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहत्यै। वाचं यत्वोप वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥१॥ [१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः समृद्ध्यै। ता दिग्भ्यः समाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं वा आपः। अद्भ्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्भ्योऽन्नं जायते। तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव तद्दधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति। उभयतोरुक्मौ भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचन्दधाति। उद्धरति श्रृतत्वाय।

स॒र्पिष्वाँ॑न्भवति मेध्य॒त्वाय॑। च॒त्वार॑ आर्ष॒याः प्राश्न॑न्ति। दि॒शामे॒व ज्योति॑षि जुहोति। च॒त्वारि॒ हिर॑ण्यानि ददाति। दि॒शामे॒व ज्योती॒ꣳष्यव॑ रुन्धे॥४॥

यदाज्य॑मु॒च्छिष्य॑ते। तस्मि॑न्त्रश॒नान्यु॑नत्ति। प्र॒जाप॑ति॒र्वा ओ॑द॒नः। रेत॒ आज्य॑म्। यदाज्ये॑ रश॒नान्यु॒नत्ति॑। प्र॒जाप॑तिमे॒व रेत॑सा॒ सम॑र्धयति। द॒र्भ॒मयी॑ रश॒ना भ॑वति। ब॒हु वा ए॒ष कु॑च॒रो॑ मे॒ध्यमुप॑गच्छति। यदश्व॑ः। प॒वित्रं॒ वै द॒र्भाः॥५॥

यद्द॑र्भ॒मयी॑ रश॒ना भव॑ति। पु॒नात्ये॒वैनम्। पू॒तमे॑न॒म्मेध्य॒मा ल॑भते। अश्व॑स्य॒ वा आल॑ब्धस्य महि॒मोद॑क्रामत्। स म॒हर्त्वि॑ज॒ः प्राविं॑शत्। तन्म॒हर्त्वि॑जाम्महर्त्वि॒क्त्वम्। यन्म॒हर्त्वि॑जः प्रा॒श्न॒न्ति॑। म॒हि॒मान॑मे॒वास्मि॒न्तद्द॑धति। अश्व॑स्य॒ वा आल॑ब्धस्य॒ रेत॒ उद॑क्रामत्। तत्सु॒वर्ण॒ꣳ हिर॑ण्यमभवत्। यत्सु॒वर्ण॒ꣳ हिर॑ण्य॒न्ददा॑ति। रेत॑ ए॒व तद्द॑धाति। ओ॒द॒ने द॑दाति। रेतो॒ वा ओ॑द॒नः। रेतो॒ हिर॑ण्यम्। रेत॑सै॒वास्मि॒न्रेतो॑ दधाति॥६॥

द॒धा॒ति॒ रु॒न्धे॒ द॒र्भा अ॑भव॒थ्षट् च॑॥२॥ [२]

यो वै ब्रह्म॑णे दे॒वेभ्य॑ः प्र॒जाप॑त॒येऽप्र॑तिप्रो॒च्याश्व॑ं मेध्यं॑ ब॒ध्नाति॑। आ दे॒वता॑भ्यो वृश्च्यते। पापी॑यान्भवति। यः प्र॑ति॒प्रोच्य॑। न दे॒वता॑भ्य॒ आवृ॑श्च्यते। वसी॑यान्भवति। यदाह॑। ब्रह्म॒न्नश्व॒म्मेध्य॑म्भन्त्स्यामि दे॒वेभ्य॑ः प्र॒जाप॑तये॒ तेन॑ राध्यास॒मिति॑। ब्रह्म॒ वै ब्र॒ह्मा। ब्रह्म॑ण ए॒व दे॒वेभ्य॑ः प्र॒जाप॑तये

प्रति॒प्रोच्याश्व॒म्मेध्य॑म्बध्नाति॥ ७॥

न दे॒वता॑भ्य॒ आ वृ॑श्च्यते। वसी॑यान्भवति। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इति॑ रश॒नामाद॑त्ते॒ प्रसू॑त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॒मित्या॑ह। अ॒श्विनौ॒ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह॒ यत्यै॑। व्यृ॑द्धं॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद॑य॒जुष्के॑ण क्रि॒यते॑। इ॒माम॑गृभ्णन्रश॒नामृ॒तस्येत्यधि॑ वदति॒ यजु॑ष्कृत्यै। य॒ज्ञस्य॒ समृ॑द्ध्यै॥ ८॥

तदा॑हुः। द्वाद॑शारत्नी रश॒ना क॑र्त॒व्या ३ त्रयो॑दशार॒त्नी ३ रिति॑। ऋ॒ष॒भो वा ए॒ष ऋ॑तू॒नाम्। यत्स॑वत्स॒रः। तस्य॑ त्रयोद॒शो मासो॑ वि॒ष्टपम्॑। ऋ॒ष॒भ ए॒ष य॒ज्ञाना॑म्। यद॑श्वमे॒धः। यथा॒ वा ऋ॑ष॒भस्य॑ वि॒ष्टपम्॑। ए॒वमे॒तस्य॑ वि॒ष्टपम्॑। त्र॒यो॒द॒शम॑र॒त्निꣳ र॑श॒नाया॑मु॒पा द॑धाति॥ ९॥

यथ॑र्ष॒भस्य॑ वि॒ष्टपꣳ सꣳस्क॒रोति॑। ता॒दृगे॒व तत्। पूर्व॒ आयु॑षि वि॒दथे॑षु क॒व्येत्या॑ह। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। तया॑ दे॒वाः सु॒तमा ब॑भूवु॒रित्या॑ह। भूति॑मे॒वोपाव॑र्तते। ऋ॒तस्य॒ साम॑न्त्स॒रमा॒रप॒न्तीत्या॑ह। स॒त्यं वा ऋ॒तम्। स॒त्येनै॒वैन॑मृ॒तेनार॑भते। अ॒भि॒धा अ॒सीत्या॑ह॥ १०॥

तस्मा॑दश्वमेधया॒जी सर्वा॑णि भू॒तान्य॒भि भ॑वति। भुव॑नम॒सीत्या॑ह। भू॒मान॑मे॒वोपै॑ति। य॒न्ताऽसीत्या॑ह। य॒न्तार॑मे॒वैनं॑ करोति। ध॒र्तासीत्या॑ह। ध॒र्तार॑मे॒वैनं॑ करोति।

सोऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्नावेवैनं वैश्वानरे जुहोति। सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होम एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति। यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्तासि धरुण इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। स्वगा त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनꣳ स्वगा करोति। स्वाहा त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव देवताया आलभ्यते। तयैवैनꣳ समर्धयति॥१२॥

बभ्राति समृद्ध्या उपादधात्यसीत्याह सप्रथसमित्याह देवेभ्य इत्याह पञ्च च॥३॥ [३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वञ्चमेवास्मात्पाप्मानं विवृहतः। यो अवन्तं जिघाꣳसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं चतुरक्षं प्रसौति। परो मर्तः परः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य प्रहन्ति। श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यꣳ हन्ति। सैध्रकम्मुसलम्भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौꣳश्चलेयो हन्ति। पुꣳश्चल्वां वै देवाः शुचन्यदधुः। शुचैवास्य शुचꣳ हन्ति। पाप्मा वा एतमीप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।

अश्व॑स्याधस्प॒दमुपा॑स्यति। व॒ज्री वा अश्वः॑ प्राजाप॒त्यः। वज्रे॑णै॒व पा॒प्मान॒म्भ्रातृ॑व्य॒मव॑ क्रामति। द॒क्षि॒णाऽप॑ प्लावयति॥१४॥

पा॒प्मान॑मे॒वास्मा॒च्छम॑ल॒मप॑ प्लावयति। ऐषी॒क उ॑दू॒हो भ॑वति। आयु॒र्वा इ॒षीकाः॑। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधति। अ॒मृतं॒ वा इ॒षीकाः॑। अ॒मृत॑मे॒वास्मि॑न्दधति। वे॒त॒स॒शा॒खोप॒सम्ब॑द्धा भवति। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा अश्वः॑। अ॒प्सु॒जो वे॑त॒सः। स्वादे॒वैनं॒ योने॒र्निर्मि॑मीते। पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यञ्च॑म॒भ्युदू॑हति। पु॒रस्ता॑दे॒वास्मि॑न्प्र॒तीच्य॒मृत॑न्दधाति। अ॒हं च॒ त्वं च॑ वृत्रह॒न्निति॑ ब्र॒ह्मा यज॑मानस्य॒ हस्त॑ङ्गृह्णाति। ब्र॒ह्म॒क्ष॒त्रे ए॒व सन्द॑धाति। अ॒भिक्रत्वे॑न्द्र भू॒रध॒ज्मन्नित्य॑ध्व॒र्युर्यज॑मानं वाचयत्य॒भिजि॑त्यै॥१५॥

भ॒व॒ति॒ प्ला॒व॒य॒ति॒ मि॒मी॒ते॒ पञ्च॑ च॥४॥ [४]

च॒त्वार॑ ऋ॒त्विजः॒ सम॑ुक्षन्ति। आ॒भ्य ए॒वैन॑ं चत॒सृभ्यो॑ दि॒ग्भ्यो॑ऽभि समी॑रयन्ति। श॒तेन॑ राजपु॒त्रैः स॒हाध्व॒र्युः। पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यङ्ति॑ष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति। अ॒नेनाश्वे॑न॒ मेध्ये॑ने॒ष्ट्वा। अ॒य॒ꣳ राजा॑ वृ॒त्रं व॑ध्या॒दिति॑। रा॒ज्यं वा अ॑ध्व॒र्युः। क्ष॒त्र॒ꣳ रा॑जपु॒त्रः। रा॒ज्येने॒वास्मि॑न्क्ष॒त्रन्द॑धाति। श॒तेना॑ रा॒जभि॑रु॒ग्रैः स॒ह ब्र॒ह्मा॥१६॥

द॒क्षि॒ण॒त उद॒ङ्ति॑ष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति। अ॒नेनाश्वे॑न॒ मेध्ये॑ने॒ष्ट्वा। अ॒य॒ꣳ राजा॑प्रतिधृ॒ष्यो॑ऽस्त्विति॑। बलं॒ वै ब्र॒ह्मा। बल॑मरा॒जोग्रः।

बलेनैवास्मिन्बलन्दधाति। शतेन सूतग्रामणिभिः सह होता। पश्चात्प्राङ्निष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयꣳ राजाऽस्यै विशः॥१७॥

बहुग्वै बह्वश्वायै बह्वजाविकायै। बहुव्रीहियवायै बहुमाषतिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदासपूरुषायै रयिमत्यै पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषायै राजास्त्विति। भूमा वै होता। भूमा सूतग्रामण्यः। भूम्नैवास्मिन्भूमानन्दधाति। शतेन क्षत्तसङ्ग्रहीतृभिः सहोद्गाता। उत्तरतो दक्षिणा तिष्ठन्प्रोक्षति॥१८॥

अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयꣳ राजा सर्वमायुरेत्विति। आयुर्वा उद्गाता। आयुः क्षत्तसङ्ग्रहीतारः। आयुषैवास्मिन्नायुर्दधाति। शतꣳशतम्भवन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। चतुः शता भवन्ति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उक्षति दिश एकं च॥५॥ [५]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति। यन्निक्तमनालब्धमुत्सृजन्ति। यत्स्तोक्या अन्वाह। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नꣳ हि तत्। यद्धुतस्य स्कन्दति। सहस्रमन्वाह। सहस्रसम्मितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परि॑मिता अनुब्रू॒यात्। परि॑मितमव॑ रुन्धीत। अप॑रिमिता॒ अन्वा॑ह। अप॑रिमितः सुव॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै। स्तोक्या॑ जुहोति। या ए॒व वर्ष्या॒ आपः॑। ता अव॑ रुन्धे। अ॒स्यां जु॑होति। इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः॥२१॥

अ॒स्यामे॒वैना॒ः प्रति॑ष्ठापयति। उ॒वाच॑ ह प्र॒जाप॑तिः। स्तोक्या॑सु॒ वा अ॒हम॑श्वमे॒धꣳ सꣳस्था॑पयामि। तेन॒ ततः॒ सꣳस्थि॑तेन चरा॒मीति॑। अ॒ग्नये॒ स्वाहे॒त्या॑ह। अ॒ग्नय॑ ए॒वैन॑ं जुहोति। सोमा॑य॒ स्वाहे॒त्या॑ह। सोमा॑ये॒वैन॑ं जुहोति। स॒वि॒त्रे स्वाहे॒त्या॑ह। स॒वि॒त्र ए॒वैन॑ं जुहोति॥२२॥

सर॑स्वत्यै॒ स्वाहे॒त्या॑ह। सर॑स्वत्या ए॒वैन॑ं जुहोति। पू॒ष्णे स्वाहे॒त्या॑ह। पू॒ष्ण ए॒वैन॑ं जुहोति। बृह॒स्पत॑ये॒ स्वाहे॒त्या॑ह। बृह॒स्पत॑य ए॒वैन॑ं जुहोति। अ॒पाम्मोदा॑य॒ स्वाहे॒त्या॑ह। अ॒द्भ्य ए॒वैन॑ं जुहोति। वा॒यवे॒ स्वाहे॒त्या॑ह। वा॒यव॑ ए॒वैन॑ं जुहोति॥२३॥

मि॒त्राय॒ स्वाहे॒त्या॑ह। मि॒त्राये॒वैन॑ं जुहोति। वरु॑णाय॒ स्वाहे॒त्या॑ह। वरु॑णाये॒वैन॑ं जुहोति। ए॒ताभ्य॑ ए॒वैन॑ं दे॒वता॑भ्यो जुहोति। दश॑दश सं॒पाद॑ं जुहोति। दशा॑क्षरा वि॒राट्। अन्न॑ं वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धे। प्र वा ए॒षोऽस्माल्लो॒काच्च्य॑वते। यः परा॑ची॒राहु॑तीर्जु॒होति॑। पुनः॑ पुनरभ्या॒वर्त॑ं जुहोति। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्रति॑तिष्ठति। ए॒ताꣳ

ह वाव सौऽश्वमेधस्य सꣳस्थितिमुवाचास्कन्दाय। अस्कन्नꣳ हि तत्। यद्यज्ञस्य सꣳस्थितस्य स्कन्दति॥२४॥

अभिजित्यै वैश्वानरः सवित्र एवैनं जुहोति वायव एवैनं जुहोति च्यवते षट् च॥६॥ [६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्तिष्ठन्प्रोक्षति। प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यं दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः। इन्द्राग्निभ्यान्त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ बलिष्ठौ। ओज एवास्मिन्बलन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामोजिष्ठो बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै देवानामाशुः सारसारितमः॥२५॥

जवमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः। विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां यशस्वितमाः। यश एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामपचिततमः॥२६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्टात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः पशूनान्त्विषिमान्हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।

स॒ते त्वाऽस॑ते त्वा॒ऽद्भ्यस्त्वौष॑धीभ्यस्त्वा॒ विश्वे॑भ्यस्त्वा भू॒तेभ्य॒ इत्या॑ह। तस्मा॑दश्वमेधया॒जिन॒ꣳ सर्वा॑णि भू॒तान्युप॑जीवन्ति। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। यत्प्रा॑जापा॒त्योऽश्वः॑। अथ॒ कस्मा॑देनम॒न्याभ्यो॑ दे॒वता॒भ्योऽपि॒ प्रोक्ष॒तीति॑। अश्वे॒ वै सर्वा॑ दे॒वता॑ अ॒न्वाय॑त्ताः। तं यद्विश्वे॑भ्यस्त्वा भू॒तेभ्य॒ इति॑ प्रो॒क्षति॑। दे॒वता॑ ए॒वास्मि॑न्न॒न्वा या॑तयति। तस्मा॒दश्वे॒ सर्वा॑ दे॒वता॑ अ॒न्वाय॑त्ताः॥२७॥

सा॒र॒सा॒रि॒तमोऽप॑चिततमः प्राजापा॒त्योऽश्वः॒ पञ्च॑ च॥७॥ [७]

यथा॒ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॒ स्कन्द॑ति। ए॒वं वा ए॒तदश्व॑स्य स्कन्दति। यत्प्रोक्षि॑त॒मना॑लब्धमुत्सृ॒जन्ति॑। यद॑श्वचरि॒तानि॑ जु॒होति॑। स॒र्व॒हुत॑मे॒वैन॑ं करो॒त्यस्क॑न्दाय। अस्क॑न्न॒ꣳ हि तत्। यद्धु॒तस्य॒ स्कन्द॑ति। ई॒ङ्का॒राय॒ स्वाहे॑ कृ॒ताय॒ स्वाहेत्या॑ह। ए॒तानि॒ वा अ॑श्वचरि॒तानि॑। च॒रि॒तैरे॒वैन॒ꣳ सम॑र्धयति॥२८॥

तदा॑हुः। अना॑हुतयो॒ वा अ॑श्वचरि॒तानि॑। नैता हो॑त॒व्या॑ इति॑। अथो॒ खल्वा॑हुः। हो॒त॒व्या॑ ए॒व। अत्र॒ वावैवं वि॒द्वान॑श्वमे॒धꣳ सꣳस्था॑पयति। यद॑श्वचरि॒तानि॑ जु॒होति॑। तस्मा॑द्धोत॒व्या॑ इति॑। ब॒हि॒र्धा वा ए॑नमे॒तदा॒यत॑नाद्दधाति। भ्रातृ॑व्यमस्मै जनयति॥२९॥

यस्या॑नायत॒ने॑ऽन्यत्रा॒ग्नेराहु॑तीर्जु॒होति॑। सा॒वि॒त्रि॒या इष्टा॑ः पु॒रस्ता॑त्स्विष्ट॒कृत॑ः। आ॒ह॒व॒नीये॑ऽश्वचरि॒तानि॑ जुहोति।

आयतन एवास्याहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यञ्जनयति। तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य क्लृप्त्यै। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्। अव सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पापीयान्त्स्यादिति। सकृदेव होतव्याः। न यजमानं पशुभिर्व्यर्धयति। अभि सुवर्गं लोकं जयति। न पापीयान्भवति। अष्टाचत्वारिꣳशतमश्वरूपाणि जुहोति। अष्टाचत्वारिꣳशदक्षरा जगती। जागतोऽश्वः प्राजापत्यः समृद्ध्यै। एकमतिरिक्तं जुहोति। तस्मादेकः प्रजास्वर्धुकः॥३१॥

अर्धयति जनयति खल्वाहुर्जगती त्रीणि च॥८॥ [८]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह। शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते। अत्योऽसीत्याह। तस्मादश्वः सर्वान्पशूनत्येति। तस्मादश्वः सर्वेषां पशूनाꣳ श्रैष्ठ्यं गच्छति॥३२॥

प्र यशः श्रैष्ठ्यमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि सप्तिरसि वाज्यसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। ययुर्नामाऽसीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियन्नामधेयम्। प्रियेणैवैनन्नामधेयेनाभि वदति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य।

नाम्ना॒ चेद्धय॑ते। मि॒त्रमे॒व भ॑वतः॥३३॥

आ॒दि॒त्यानां॒ पत्वाऽन्वि॒हीत्या॑ह। आ॒दि॒त्याने॒वैन॑ङ्गमयति। अ॒ग्नये॒ स्वाहा॒ स्वाहे॑न्द्रा॒ग्निभ्या॒मिति॑ पूर्वहो॒मां जु॑होति। पूर्व॑ ए॒व द्वि॒षन्त॒म्भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति। भूर॑सि भु॒वे त्वा॒ भव्या॑य त्वा भविष्य॒ते त्वेत्युत्सृ॑जति सर्व॒त्वाय॑। देवा॑ आशापाला ए॒तन्दे॒वेभ्योऽश्व॒म्मेधा॑य॒ प्रोक्षि॑तङ्गोपाय॒तेत्या॑ह। श॒तं वै तल्प्या॑ राजपु॒त्रा दे॒वा आ॑शापा॒लाः। तेभ्य॑ ए॒वैनं॒ परि॑ ददाति। ई॒श्व॒रो वा अश्वः॒ प्रमु॑क्तः॒ परां॑ परा॒वत॒ङ्गन्तो॑ः। इ॒ह धृ॒तिः॒ स्वाहे॒ह विधृ॑तिः॒ स्वाहे॒ह रन्तिः॒ स्वाहे॒ह रम॑तिः॒ स्वाहेति॑ चतृ॒षु प॒त्सु जु॑होति॥३४॥

ए॒ता वा अश्व॑स्य॒ बन्ध॑नम्। ताभि॑रे॒वैन॑म्बध्नाति। तस्मा॒दश्वः॒ प्रमु॑क्तो॒ बन्ध॑नमा ग॑च्छति। तस्मा॒दश्वः॒ प्रमु॑क्तो॒ बन्ध॑न॒न्न ज॑हाति। रा॒ष्ट्रं वा अ॑श्वमे॒धः। रा॒ष्ट्रे खलु॒ वा ए॒ते व्याय॑च्छन्ते। येऽश्व॒म्मेध्य॒ꣳ रक्ष॑न्ति। तेषां॒ य उ॒दृचं॒ गच्छ॑न्ति। रा॒ष्ट्रादे॒व ते रा॒ष्ट्रङ्गच्छन्ति। अथ॒ य उ॒दृच॒न्न गच्छ॑न्ति॥३५॥

रा॒ष्ट्रादे॒व ते व्यव॑च्छिद्यन्ते। परा॒ वा ए॒ष सि॑च्यते। यो॑ऽब॒लो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। यद॒मित्रा॒ अश्वं॑ वि॒न्देरन्॑। ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। च॒तुः॒ श॒ता र॑क्षन्ति। य॒ज्ञस्याघा॑ताय। अथा॒न्यमा॒नीय॒ प्रोक्षे॑युः। सैव ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः॥३६॥

ग॒च्छ॒ति॒ भ॒व॒तः॒ प॒त्सु जु॑होति॒ न गच्छ॑न्ति॒ नव॑ च॥९॥ [९]

प्र॒जाप॑तिरकामयताश्वमे॒धेन॑ यजे॒येति॑। स तपो॑ऽतप्यत।

तस्य॑ तेपा॒नस्य॑। स॒प्तात्मनो॑ दे॒वता॒ उद॑क्रामन्। सा दी॒क्षाऽभ॑वत्। स ए॒तानि॑ वैश्वदे॒वान्य॑पश्यत्। तान्य॑जुहोत्। तैर्वै स दी॒क्षामवा॑रुन्ध। यद्वै॑श्वदे॒वानि॑ जु॒होति॑। दी॒क्षामे॒व तैर्यज॑मा॒नोऽव॑ रुन्धे॥३७॥

स॒प्त जु॑होति। स॒प्त हि ता दे॒वता॑ उ॒दक्रा॑मन्। अ॒न्व॒हं जु॑होति। अ॒न्व॒हमे॒व दी॒क्षामव॑ रुन्धे। त्रीणि॑ वैश्वदे॒वानि॑ जुहोति। च॒त्वार्यौ॑द्गृह्णा॒नि॑। स॒प्त सम्प॑द्यन्ते। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः॑ प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षामव॑ रुन्धे॥३८॥

एक॑वि॒ꣳशतिं वैश्वदे॒वानि॑ जुहोति। एक॑वि॒ꣳशति॒र्वै दे॑वलो॒काः। द्वाद॑श॒ मासाः॒ पञ्च॒र्तवः॑। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य ए॑कवि॒ꣳशः। ए॒ष सु॑व॒र्गो लो॒कः। तद्दैव्य॑ क्ष॒त्रम्। सा श्रीः। तद्ब्रध्नस्य॑ वि॒ष्टपम्॑। तत्स्वाराज्य॑मुच्यते॥३९॥

त्रि॒ꣳशत॑मौद्गृह्णा॒नि॑ जुहोति। त्रि॒ꣳशद॑क्षरा वि॒राट्। अन्न॑ं वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धे। त्रे॒धा वि॒भज्य॑ दे॒वता॑ जुहोति। त्र्या॑वृतो॒ वै दे॒वाः। त्र्या॑वृत इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒कानामा॒प्त्यै। ए॒षां लो॒कानां॒ कृत्यै॑। अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति॥४०॥

यो दी॒क्षाम॑तिरे॒चय॑ति। स॒प्ताहं प्रच॑रन्ति। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः॑ प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षामव॑ रुन्धे। पू॒र्णा॒हु॒तिमु॑त्त॒मां जु॑होति। सर्वं॒ वै पू॑र्णाहु॒तिः। सर्व॑मे॒वाप्नो॑ति।

अथो॑ इ॒यं वै पू॑र्णाहु॒तिः। अ॒स्यामे॒व प्रति॑ तिष्ठति॥४१॥

रु॒न्धे॒ प्रा॒णान्दी॒क्षामवं रुन्ध उच्यते क्रामन्ति तिष्ठति॥१०॥ [१०]

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धम॑सृजत। तꣳ सृ॒ष्टं न किञ्च॒नोद॑यच्छत्। तं वै॑श्वदे॒वान्ये॒वोद॑यच्छन्। यद्वै॑श्वदे॒वानि॑ जु॒होति॑। य॒ज्ञस्योद्य॑त्यै। स्वाहा॒ऽऽधिमाधी॑ताय॒ स्वाहा॑। स्वाहाऽधी॑तं॒ मन॑से॒ स्वाहा॑। स्वाहा॒ मनः॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। काय॒ स्वाहा॒ कस्मै॒ स्वाहा॑ कत॒मस्मै॒ स्वाहेति॑ प्राजाप॒त्ये मुख्ये॑ भवतः। प्र॒जाप॑तिमुखाभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भि॒रुद्य॑च्छते॥४२॥

अदि॑त्यै॒ स्वाहाऽदि॑त्यै म॒ह्यै॑ स्वाहाऽदि॑त्यै सुमृडी॒कायै॒ स्वाहेत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या ए॒वैनं॑ प्रति॒ष्ठायोद्य॑च्छते। सर॑स्वत्यै॒ स्वाहा॒ सर॑स्वत्यै बृह॒त्यै॑ स्वाहा॒ सर॑स्वत्यै पावकायै॒ स्वाहेत्या॑ह। वाग्वै सर॑स्वती। वा॒चैवैन॒मुद्य॑च्छते। पू॒ष्णे स्वाहा॑ पू॒ष्णे प्र॑प॒थ्या॑य॒ स्वाहा॑ पू॒ष्णे न॒रन्धि॑षाय॒ स्वाहेत्या॑ह। प॒शवो॒ वै पू॒षा। प॒शुभि॑रे॒वैन॒मुद्य॑च्छते। त्वष्ट्रे॒ स्वाहा॒ त्वष्ट्रे॑ तु॒रीपा॑य॒ स्वाहा॒ त्वष्ट्रे॑ पुरु॒रूपा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह। त्वष्टा॒ वै प॑शू॒नां मि॑थु॒नानाꣳ रूप॒कृत्। रू॒पमे॒व प॒शुषु॑ दधाति। अथो॑ रू॒पैरे॒वैन॒मुद्य॑च्छते। विष्ण॑वे॒ स्वाहा॒ विष्ण॑वे निखुर्य॒पाय॒ स्वाहा॒ विष्ण॑वे निभूय॒पाय॒ स्वाहेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञायै॒वैन॒मुद्य॑च्छते। पू॒र्णा॒हु॒तिमु॑त्त॒मां जु॑होति। प्रत्युत्त॑ब्ध्यै सय॒त्वाय॑॥४३॥

य॒च्छ॒ते॒ पु॒रु॒रूपा॑य॒ स्वाहेत्या॑हा॒ष्टौ च॑॥११॥ [११]

सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रं प्रातः सवनम्। प्रातः सवनादेवैनं गायत्रियाश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। अथो प्रातः सवनमेव तेनाप्नोति। गायत्रीं छन्दः। सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यन्दिने। एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभं माध्यं दिनꣳ सवनम्। माध्यं दिनादेवैनꣳ सवनात्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते॥४४॥

अथो माध्यं दिनमेव सवनं तेनाप्नोति। त्रिष्टुभं छन्दः। सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे। द्वादशाक्षरा जगती। जागतं तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं जगत्याश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। अथो तृतीयसवनमेव तेनाप्नोति। जगतीं छन्दः। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः स्वाहेति चतस्र आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो दिशः। दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति। आश्वत्थो व्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्। यदाश्वत्थो व्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जुहोति नव च॥१२॥ [१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यजायत।

आऽस्मिन्राष्ट्रे राजन्य इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह। राजन्य एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्य इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्री धेनुरित्याह। धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्री धेनुरजायत। वोढाऽनड्वानित्याह॥४७॥

अनडुह्येव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनड्वानजायत। आशुः सप्तिरित्याह। अश्व एव जवं दधाति। तस्मात्पुराऽऽशुरश्वोऽजा पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति। तस्मात्स्त्री युवतिः प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ ह वै तत्र जिष्णू रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी। स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥४९॥

अनड्वानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥१३॥ [१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त।

तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव नोत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानजुहोत्। तैर्वै स देवानप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्। यन्मधु। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

महतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्। यत्पृथुकाः। यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लाजैर्जुहोति। आदित्यानां वा एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव तत्प्रीणाति। करम्बैर्जुहोति। विश्वेषां वा एतद्देवानाꣳ रूपम्। यत्करम्बाः। यत्करम्बैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्। यत्सक्तवः। यत्सक्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा

एतद्देवताना꣣ रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति। सर्वा एव तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। प्रियाङ्गा ह वै नामैते। एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। अश्वस्यैवाङ्गानि सन्दधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्। विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्ध्यै॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुकैर्जुहोति करम्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति चत्वारि च (अन्नहोमानाज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुकैर्लाजैः करम्बैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्यैः प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि द्वादश।)॥१४॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तꣳ सृष्टꣳ रक्षाꣳस्यजिघाꣳसन्। स एतान्प्रजापतिर्नक्तꣳ होमानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै स यज्ञाद्रक्षाꣳस्यपाहन्। यन्नक्तꣳ होमां जुहोति। यज्ञादेव तैर्यजमानो रक्षाꣳस्यप हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षाꣳस्यप हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवावरुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्ध्यै। नक्तं जुहोति। रक्षसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति। पुरस्ताच्चोपरिष्टाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव

लो॒के प्रति॑तिष्ठति। द्वाभ्या॒ꣳ स्वाहेत्या॑ह। अ॒मुष्मि॑न्नेव लो॒के प्रति॑ तिष्ठति। उ॒भयो॑रे॒व लो॒कयो॒ः प्रति॑ तिष्ठति। अ॒स्मिꣳश्चा॒मुष्मिꣳश्च। श॒ताय॒ स्वाहेत्या॑ह। श॒तायु॒र्वै पुरु॑षः श॒तवी॑र्यः। आयु॑रे॒व वी॒र्य॑मव॑ रुन्धे। स॒हस्रा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह। आयु॒र्वै स॒हस्र॑म्। आयु॑रे॒वाव॑ रुन्धे। सर्व॑स्मै॒ स्वाहेत्या॑ह। अप॑रिमितमे॒वाव॑ रुन्धे॥५८॥

ए॒व य॒ज्ञाद्रक्षा॒ꣳस्यप॑हन्त्यन्त॒तो जु॑होति श॒ताय॒ स्वाहेत्या॑ह स॒प्त च॑॥१५॥ [१५]

प्र॒जाप॑ति॒ं वा ए॒ष ई॑प्स॒तीत्या॑हुः। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑त॒ इति॑। अथो॑ आहुः। सर्वा॑णि भू॒तानीति॑। एक॑स्मै॒ स्वाहेत्या॑ह। प्र॒जाप॑ति॒र्वा एक॑ः। तमे॒वाप्नो॑ति। एक॑स्मै॒ स्वाहा॒ द्वाभ्या॒ꣳ स्वाहेत्य॑भिपू॒र्वमाहु॑तीर्जुहोति। अ॒भि॒पू॒र्वमे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति। ए॒को॒त्त॒रं जु॑होति॥५९॥

ए॒क॒वदे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति। सन्त॑तं जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ सन्त॑त्यै। श॒ताय॒ स्वाहेत्या॑ह। श॒तायु॒र्वै पुरु॑षः श॒तवी॑र्यः। आयु॑रे॒व वी॒र्य॑मव॑रुन्धे। स॒हस्रा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह। आयु॒र्वै स॒हस्र॑म्। आयु॑रे॒वाव॑ रुन्धे। अ॒युता॑य॒ स्वाहा॑ नि॒युता॑य॒ स्वाहा॑ प्र॒युता॑य॒ स्वाहेत्या॑ह॥६०॥

त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। इ॒माने॒व लो॒कानव॑ रुन्धे। अर्बु॑दाय॒ स्वाहेत्या॑ह। वाग्वा अर्बु॑दम्। वाच॑मे॒वाव॑ रुन्धे। न्य॑र्बुदाय॒ स्वाहेत्या॑ह। यो वै वा॒चो भू॒मा। तन्न्य॑र्बुदम्। वा॒च ए॒व

भूमानमव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह ॥६१॥

समुद्रमेवाप्नोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाप्नोति। अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाप्नोति। परार्धाय स्वाहेत्याह। परार्धमेवाप्नोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्याह। रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवावरुन्धे। अथो अहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा वा नक्तं वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहोदेष्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति। उदिताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते जुहोति। अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहर्व्युष्टिः सप्त च॥१६॥ [१६]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरेवैनं लोकयोर्नामधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय स्वाहेत्युद्वावाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्न ँ सुवर्गं लोकं गमयति। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति। पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमति क्रामति। पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति। पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमति क्रामति ॥६३॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्येकविँ ँ शिनीं दीक्षां

जुहोति। एकविꣳशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य एकविꣳशः। एष सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। भुवो देवानां कर्मणेत्यृतुदीक्षा जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति। अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अर्वाङ्यज्ञः सङ्क्रामत्वित्याप्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याप्त्यै। भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्याप्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य पर्याप्त्यै। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहेति समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समस्तमेव द्विषन्तं भ्रातृव्यमति क्रामति॥६५॥

दद्भ्यः स्वाहा हनूभ्याꣳ स्वाहेत्यङ्गहोमाञ्जुहोति। अङ्गेअङ्गे वै पुरुषस्य पाप्मोपश्लिष्टः। अङ्गादङ्गादेवैनं पाप्मनस्तेन मुञ्चति। अञ्ज्येताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि जुहोति। रूपैरेवैनꣳ समर्धयति। ओषधीभ्यः स्वाहा मूलेभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओषधयः। पुष्पेभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलेभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरव रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्यान्नाद्यस्यावरु

मे॒षस्त्वा॑ पच॒तेर॑व॒त्वित्यपा॑व्यानि जुहोति। प्रा॒णा वै दे॒वा अपा॑व्याः। प्रा॒णाने॒वाव॑ रुन्धे। कूप्या॑भ्यः॒ स्वाहा॒द्भ्यः स्वाहेत्य॒पाꣳ होमा॑ञ्जुहोति। अ॒प्सु वा आपः॑। अन्नं॒ वा आपः॑। अ॒द्भ्यो वा अन्नं॑ जायते। यदे॒वाद्भ्योऽन्नं॒ जाय॑ते। तदव॑ रुन्धे॥६७॥

पूर्व॒दी॒क्षा जु॑होति॒ पूर्व॑ ए॒व द्वि॒षन्तं॒ भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्राम॒त्यन॑न्तरित्यै क्रामति रुन्धे॒ जाय॑त॒ एक॑ च॥१७॥

[१७]

अम्भाꣳसि जुहोति। अ॒यं वै लो॒कोऽम्भाꣳसि। तस्य॒ वस॒वोऽधि॑पतयः। अ॒ग्निर्ज्योतिः॑। यदम्भाꣳसि जु॒होति॑। इ॒ममे॒व लो॒कमव॑ रुन्धे। वसू॑नाꣳ सायु॑ज्यं गच्छति। अ॒ग्निं ज्योति॒रव॑ रुन्धे। नभाꣳसि जुहोति। अ॒न्तरि॑क्षं॒ वै नभाꣳसि॥६८॥

तस्य॑ रु॒द्रा अधि॑पतयः। वा॒युर्ज्योतिः॑। यन्नभाꣳसि जु॒होति॑। अ॒न्तरि॑क्षमे॒वाव॑ रुन्धे। रु॒द्राणाꣳ सायु॑ज्यं गच्छति। वा॒युं ज्योति॒रव॑ रुन्धे। महाꣳसि जुहोति। अ॒सौ वै लो॒को महाꣳसि। तस्या॑दि॒त्या अधि॑पतयः। सूर्यो॒ ज्योतिः॑॥६९॥

यन्महाꣳसि जु॒होति॑। अ॒मुमे॒व लो॒कमव॑ रुन्धे। आ॒दि॒त्याना॒ꣳ सायु॑ज्यं गच्छति। सूर्यं॒ ज्योति॒रव॑ रुन्धे। नमो॒ राज्ञे॒ नमो॒ वरु॑णा॒येति॑ य॒व्यानि॑ जुहोति। अ॒न्नाद्य॒स्यावरुद्ध्यै। म॒यो॒भूर्वातो॑ अ॒भि वा॑तू॒स्रा इति॑ ग॒व्यानि॑ जुहोति। प॒शू॒नामव॑रुद्ध्यै। प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहेति॑ सन्ततिहो॒माञ्जु॑होति।

सुवर्गस्य लोकस्य सन्तत्यै ॥७०॥

सिताय स्वाहाऽसिताय स्वाहेति प्रमुक्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रमुक्त्यै। पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। दत्वते स्वाहाऽदन्तकाय स्वाहेति शरीरहोमाञ्जुहोति। पितृलोकमेव तैर्यजमानोऽवं रुन्धे। कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्त्विति परिधीन् युनक्ति। इमे वै लोकाः परिधयः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७१॥

यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ जुहोति। सुवर्गो वै लोको महः। सुवर्गमेव ताभ्यां लोकं यजमानोऽवं रुन्धे। आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि ब्रह्मवर्चसानि जुहोति। ब्रह्मवर्चसमेव तैर्यजमानोऽवं रुन्धे। जज्ञि बीजमिति जुहोत्यनन्तरित्यै। अग्नये समनमत्पृथिव्यै समनमदिति सन्नतिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्नत्यै। भूताय स्वाहा भविष्यते स्वाहेति भूताभव्यौ होमौ जुहोति। अयं वै लोको भूतम्॥७२॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रतितिष्ठति। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्यावरुद्ध्यै। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान इत्यश्वस्तोमीयं जुहोति। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते॥७३॥

य उं चैनमेवं वेद। यज्ञꣳ रक्षाꣳस्यजिघाꣳसन्। स एतान्प्रजापतिर्नक्तꣳहोमानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै स यज्ञाद्रक्षाꣳस्यपाहन्। यन्नक्तꣳहोमां जुहोति। यज्ञादेव तैर्यजमानो रक्षाꣳस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नभाꣳसि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नव च॥१८॥ [१८]

एकयूपो वैकादशिनी वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति। एकविꣳशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। बैल्वो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां यूपा भवन्ति। राज्जुदाल एकविꣳशत्यरत्निरश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशूनां तेजन्या अवद्यन्ति। अवद्यन्त्यश्वस्य॥७५॥

पाप्मा वै तेजनी। पाप्मनोऽपहत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां पशूनामवद्यन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सुयोनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनावव द्यति। यूपेषु ग्राम्यान्पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वारण्यान्धारयन्ति। पशूनां व्यावृत्त्यै। आ ग्राम्यान्पशूल्लभन्ते। प्रारण्यान्त्सृजन्ति। पाप्मनोऽपहत्यै॥७६॥

अश्वस्य व्यावृत्त्यै त्रीणि च॥१९॥ [१९]

राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति। भ्रूणहत्याया अपहत्यै। पौतुद्रवावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्ध्यै।

भ्रूणहत्यामेवास्मादपहत्य। पुण्येन गन्धेनोभयतः परि गृह्णाति। षड्वैलवा भवन्ति। ब्रह्मवर्चसस्यावरुद्ध्यै। षड्वादिराः। तेजसोऽवरुद्ध्यै॥७७॥

षड्वालाशाः। सोमपीथस्यावरुद्ध्यै। एकविꣳशतिः सम्पद्यन्ते। एकविꣳशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य एकविꣳशः। एष सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। शतं पशवो भवन्ति॥७८॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। सर्वं वा अश्वमेध्याप्नोति। अपरिमिता भवन्ति। अपरिमितस्यावरुद्ध्यै। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्। दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामवद्यन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो वा अश्वः॥७९॥

एषा वै वरुणस्य दिक्। स्वायामेवास्य दिश्यवद्यति। यदितरेषां पशूनामवद्यति। शतदेवत्यं तेनाव रुन्धे। चितेऽग्नावधि वैतसे कटेऽश्वं चिनोति। अप्सुयोनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वैतसः। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति। पुरस्तात्प्रत्यञ्चं तूपरं चिनोति। पश्चात्प्राचीनं गोमृगम्॥८०॥

प्राणापानावेवास्मिन्त्सम्यञ्चौ दधाति। अश्वं तूपरं गोमृगमिति सर्वहुत एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै। आत्मनाऽभि जुहोति। सात्मानमेवैनꣳ सतनुं करोति।

सात्मा॒ऽमुष्मि॑ँल्लो॒के भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। अथो॒ वसो॑रे॒व धारां॒ तेनाव॑ रुन्धे। इ॒लु॒वर्दा॑य॒ स्वाहा॑ बलि॒वर्दा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह। सं॒व॒त्स॒रो वा इ॑लु॒वर्दः॑। प॒रि॒व॒त्स॒रो ब॑लि॒वर्दः॑। सं॒व॒त्स॒रादे॒व प॑रिवत्स॒रादायु॒रव॑ रुन्धे। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॑दश्वमेधया॒जी ज॒रसा॑ वि॒स्रसा॒मुं लो॒कमे॑ति॥८१॥

तेज॒सोऽव॑रुद्ध्यै भव॒न्त्यश्वौ॑ गोमृ॒गमि॑लु॒वर्दश्च॒त्वारि॑ च॥२०॥ [२०]

ए॒क॒वि॒ꣳशो॑ऽग्निर्भ॑वति। ए॒क॒वि॒ꣳशः स्तोमः॑। एक॑विꣳशति॒र्यूपाः॑। यथा॒ वा अश्वा॑ वर्ष॒भा वा॒ वृषा॑णः सꣳस्फु॒रेरन्। ए॒वमे॒व तत्स्तोमाः॒ सꣳस्फु॑रन्ते। यदे॑कवि॒ꣳशाः। ते यत्स॑मृ॒च्छेरन्। ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। द्वा॒द॒श ए॒वाग्निः स्या॒दित्या॑हुः। द्वा॒द॒शः स्तोमः॑॥८२॥

एका॑दश॒ यूपाः॑। यद्वा॑द॒शो॑ऽग्निर्भव॑ति। द्वाद॑श॒ मासाः॑ संवत्स॒रः। सं॒व॒त्स॒रेणै॒वास्मा॒ अन्न॒मव॑ रुन्धे। यद्दश॒ यूपा॒ भव॑न्ति। दशा॑क्षरा वि॒राट्। अन्नं॑ वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धे। य ए॑काद॒शः। स्तन॑ ए॒वास्यै॒ सः॥८३॥

दु॒ह ए॒वैनां॒ तेन॑। तदा॑हुः। यद्वा॑द॒शो॑ऽग्निः स्या॑द्वाद॒शः स्तोम॒ एका॑दश॒ यूपाः॑। यथा॒ स्थूरि॑णा या॒यात्। ता॒दृक्तत्। ए॒क॒वि॒ꣳश ए॒वाग्निः स्या॒दित्या॑हुः। ए॒क॒वि॒ꣳशः स्तोमः॑। एक॑विꣳशति॒र्यूपाः॑। यथा॒ प्रष्टि॑भि॒र्याति॑। ता॒दृगे॒व तत्॥८४॥

यो वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभो॒ वेद॑। क॒कुद्ध॒ राज्ञां॑

भवति। एकविꣳशोऽग्निर्भवति। एकविꣳशः स्तोमः। एकविꣳशतिर्यूपाः। एता वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभः। य एवं वेद। ककुद्ध राज्ञां भवति। यो वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि वेद। शिरो ह राज्ञां भवति। एकविꣳशोऽग्निर्भवति। एकविꣳशः स्तोमः। एकविꣳशतिर्यूपाः। एतानि वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि। य एवं वेद। शिरो ह राज्ञां भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स एव तच्छिरो ह राज्ञां भवति षट् च॥२१॥ [२१]

देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मेध्येनोदश्चो बहिष्पवमानꣳ सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै। न वै मनुष्यः सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। यदुद्गातोद्गायेत्। यथा क्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा प्रतिपादयेत्। तादृक्तत्॥८६॥

उद्गातारमपरुध्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमन्वारभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः। हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडबा उप रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो यथोपगातार उपगायन्ति। तादृगेव तत्। उदगासीदश्वो मेध्य इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतिरुद्गीथः।

उद्गीथमेवाव रुन्धे। अथो ऋक्सामयोरेव प्रति तिष्ठति। हिरण्येनोपाकरोति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेव मुखतो दधाति। यजमाने च प्रजासु च। अथो हिरण्यज्योतिरेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥८८॥

तत्स उपाकरोति चत्वारि च॥२२॥ [२२]

पुरुषो वै यज्ञः। यज्ञः प्रजापतिः। यदश्वे पशून्नियुञ्जन्ति। यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। अश्वं तूपरं गोमृगम्। तानग्निष्ठ आलभते। सेनामुखमेव तत्सꣳश्यति। तस्माद्राजमुखं भीष्मं भावुकम्। आग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरस्ताल्ललाटे। पूर्वाग्निमेव तं कुरुते॥८९॥

तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्तात्स्थापयन्ति। पौष्णमन्वञ्चम्। अन्नं वै पूषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमा हरन्ति। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्टात्। ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पूषा। अन्नाद्येनैवैनमुभयतः परि गृह्णाति। तस्माद्राजन्योऽन्नादो भावुकः। आग्नेयौ कृष्णग्रीवौ बाहुवोः। बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते॥९०॥

तस्माद्राजन्यो बाहुबलीभावुकः। त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ सक्थ्योः। सक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजन्य ऊरुबलीभावुकः। शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे। ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्टाद्धत्ते। अथो कवचे एवैते अभितः पर्यूहते। तस्माद्राजन्यः सन्नद्धो वीर्यं करोति। धात्रे

पृषोदरमधस्ताँत्। प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते। अथो इयं वै धाता। अस्यामेव प्रति तिष्ठति। सौर्यं बलक्षं पुच्छे। उत्सेधमेव तं कुरुते। तम्मादुत्सेधम्भये प्रजा अभिसꣳश्रयन्ति॥ ९१॥

कुरुते धत्ते कुरुते पञ्च च॥२३॥ [२३]

साङ्ग्रहण्या चतुष्टय्यो यो वै यः पितुश्चत्वारो यथा नित्तं प्रजापतये त्वा यथा प्रोक्षितं विभूराह प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन प्रजापतिर्न किञ्चन साविमा ब्रह्मन्प्रजापतिर्देवेभ्यः प्रजापती रक्षाꣳसि प्रजापतिमीप्सति विभूरश्वनामान्यम्भाꣳस्येकयूपो राङ्गुदालमेकविꣳशो देवाः पुरुषस्त्रयोविꣳशतिः॥२३॥

साङ्ग्रहण्या तस्मादश्वमेधयाजी यत्परिमिता यद्यज्ञमुखे यो दीक्षान्देवानेव त्रय इमे सितायं प्राणापानावेवास्मिन्तस्माँद्राजन्य एकनवतिः॥ ९१॥

साङ्ग्रहण्या सꣳश्रयन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥नवमः प्रश्नः॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः ॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमाप्त्वाऽष्टादशिभिरवारुन्ध। यदष्टादशिन आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे। संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिन आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशूनुपाकरोति। इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सꣳस्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरङ्ग्रामयोर्ग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिण आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वाजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः। यदारण्यैः सꣳस्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतꣳ हरेयुः। अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत। अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशूनालभते। तेनैव पशूनवरुन्धे। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति। न यज्ञवेशसम्भवति। न यजमानमरण्यम्मृतꣳ

ह॑रन्ति। ग्रा॒म्यैः सꣳ स्था॑पयति। ए॒ते वै प॒शवः॒ क्षेमो॒ नाम॑। सं पि॑तापु॒त्राववं॑स्यतः। समध्वा॑नः क्रामन्ति। स॒म॒न्ति॒कङ्ग्राम॑योर्ग्रामा॒न्तौ भ॑वतः। नर्क्षीका॑ः पुरुषव्या॒घ्राः प॑रिमो॒षिणं॑ आव्या॒धिनी॒स्तस्क॑रा॒ अर॑ण्ये॒ष्वाजा॑यन्ते॥४॥

ऋ॒तवः॑ स्यातामुत्सृ॒जेत्स्यं॑त॒स्त्रीणि॑ च॥१॥ [१]

प्र॒जाप॑तिरकामयतो॒भौ लो॒कावव॑ रुन्धी॒येति॑। स ए॒तानु॒भया॑न्प॒शूनप॑श्यत्। ग्रा॒म्याꣳश्चा॑र॒ण्याꣳश्च॑। तानाल॑भत। तैर्वै स उ॒भौ लो॒कावव॑रुन्ध। ग्रा॒म्यैरे॒व प॒शुभि॑रि॒मं लो॒कमव॑रुन्ध। आ॒र॒ण्यैर॒मुम्। यद्ग्रा॒म्यान्प॒शूना॒लभ॑ते। इ॒ममे॒व तैर्लो॒कमव॑ रुन्धे। यदा॑र॒ण्यान्॥५॥

अ॒मुन्तैः। अन॑वरुद्धो॒ वा ए॒तस्य॑ संवत्स॒र इत्या॑हुः। य इ॒तइ॑तश्चातुर्मा॒स्यानि॑ संवत्स॒रं प्र॑यु॒ङ्क्त इति॑। ए॒तावा॒न् वै स॑वत्स॒रः। यच्चा॑तुर्मा॒स्यानि॑। यदे॒ते चा॑तुर्मा॒स्याः प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। प्र॒त्यक्ष॑मे॒व तैः स॑वत्स॒रं यज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे। वि वा ए॒ष प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्ऋध्यते। यः स॑वत्स॒रं प्र॑यु॒ङ्क्ते। स॒व॒त्स॒रः सु॑व॒र्गो लो॒कः॥६॥

सु॒व॒र्गन्तु लो॒कन्नाप॑राध्नोति। प्र॒जा वै प॒शव॑ एकाद॒शिनी॑। यदे॒त ऐ॑कादशि॒नाः प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। सा॒क्षादे॒व प्र॒जां प॒शून् यज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे। प्र॒जाप॑तिर्वि॒राज॑मसृजत। सा सृ॒ष्टाऽश्व॑मे॒धं प्रावि॑शत्। तान्द॒शिभि॒रनु॒ प्रायु॑ङ्क्त। तामा॑प्नोत्। तामा॒प्त्वा द॒शिभि॒रव॑रुन्ध। यद्द॒शिनं॑ आल॒भ्यन्ते॑॥७॥

विराजमेव तैरात्वा यजमानोऽवरुन्धे। एकादश दशत आलभ्यन्ते। एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभाः पशवः। पशूनेवावरुन्धे। वैश्वदेवो वा अश्वः। नानादेवत्याः पशवो भवन्ति। अश्वस्य सर्वत्वाय। नानारूपा भवन्ति। तस्मान्नानारूपाः पशवः। बहुरूपा भवन्ति। तस्माद्बहुरूपाः पशवः समृध्द्यै॥८॥

आरण्याल्लोँको दशिनं आलभ्यन्ते नानारूपाः पशवो द्वे च॥२॥ [२]

अस्मै वै लोकाय ग्राम्याः पशव आलभ्यन्ते। अमुष्मा आरण्याः। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते। इममेव तैर्लोकमवरुन्धे। यदारण्यान्। अमुन्तैः। उभयान्पशूनालभते। ग्राम्याꣳश्चारण्याꣳश्च। उभयोर्लोकयोरवरुद्ध्यै। उभयान्पशूनालभते॥९

ग्राम्याꣳश्चारण्याꣳश्च। उभयस्यान्नाद्यस्यावरुद्ध्यै। उभयान्पशूनालभते। ग्राम्याꣳश्चारण्याꣳश्च। उभयेषां पशूनामवरुद्ध्यै। त्रयस्त्रयो भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्॥१०॥

अस्मिल्लोँके बहवः कामा इति। यत्समानीभ्यो देवताभ्योऽन्येऽन्ये पशव आलभ्यन्ते। अस्मिन्नेव तल्लोके कामान्दधाति। तस्मादस्मिल्लोँके बहवः कामाः। त्रयाणात्रयाणाꣳ सह वपा जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लृप्त्यै। पर्यग्निकृतानारण्यानुत्सृजन्त्यहिꣳसायै॥११॥

अवरुद्ध्या उभयाँन्पशूनालभते सत्यादहिꣳसायै॥३॥ [३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः। आदित्यमेवास्मै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः। अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्। वायुमेवास्मै युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति। रोचन्ते रोचना दिवीत्याह। नक्षत्राणि वै रोचना दिवि। नक्षत्राण्येवास्मै रोचयति। युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह। कामानेवास्मै युनक्ति। हरी विपक्षसेत्याह। इमे वै हरी विपक्षसा। इमे एवास्मै युनक्ति॥१३॥

शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह। अहोरात्रे वै नृवाहसा। अहोरात्रे एवास्मै युनक्ति। एता एवास्मै देवता युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। केतुं कृण्वन्नकेतव इति ध्वजं प्रतिमुञ्चति। यश एवैनꣳ राज्ञाङ्गमयति। जीमूतस्येव भवति प्रतीकमित्याह। यथायजुरेवैतत्। ये ते पन्थानः सवितः पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयत्यभिजित्यै॥१४॥

परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र वेद्या एति। एतꣳस्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न इत्याह। वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्ताद्दधात्यावृत्त्यै। यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति। यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीर्यन्ते। यद्वालेषु

का॒चाना॒वय॑न्ति। लोमा॑न्ये॒वास्य॒ तत्सम्भ॑रन्ति॥१५॥

भूर्भुवः॒ सुव॒रिति॑ प्राजाप॒त्याभि॒राव॑यन्ति। प्रा॒जा॒प॒त्यो वा अश्वः॑। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भूरिति॒ महि॑षी। भुव॒ इति॑ वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परिवृ॒क्ती। ए॒षां लो॒कानां॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑ का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै हिर॑ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्र॑म्भवन्ति। स॒हस्र॑सम्मितः सुव॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै। अप॒ वा ए॒तस्मा॒त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॒ श्रीः क्रा॑मन्ति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु गाय॒त्रेण॒ छन्द॒सेति॒ महि॑ष्य॒भ्य॑नक्ति। तेजो॒ वा आज्यम्॑। तेजो॑ गाय॒त्री। तेज॑से॒वास्मै॒ तेजोऽव॑रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वा॑ञ्जन्तु॒ त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॒सेति॑ वा॒वाता॑। तेजो॒ वा आज्यम्॑। इ॒न्द्रि॒यत्त्रि॒ष्टुप्। तेज॑से॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यमव॑रुन्धे। आ॒दि॒त्यास्त्वा॑ऽञ्जन्तु॒ जाग॑तेन॒ छन्द॒सेति॑ परिवृ॒क्ती। तेजो॒ वा आज्यम्॑। प॒शवो॒ जग॑ती। तेज॑से॒वास्मै॑ प॒शूनव॑रुन्धे। पत्न॑यो॒ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा ए॒तद्रू॒पम्॥१८॥

यत्पत्न॑यः। श्रिय॑मे॒वास्मि॒न्तद्द॑धति। नास्मा॒त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॒ श्रीरप॑ क्रामन्ति। लाजी (३) ञ्छाची (३) न् यशो॑म॒माँ(४) इत्यति॑रिक्त॒मन्न॒मश्वा॑यो॒पाह॑रन्ति। प्र॒जामे॒वान्ना॒दीं कु॑र्वते। ए॒तद्दे॑वा॒ अन्न॑मत्ते॒तदन्न॑मद्धि

प्रजापत इत्याह। प्रजायामेवान्नाद्यन्दधते। यदि नावजिघ्रेत्। अग्निः पशुरासीदित्यवघ्रापयेत्। अव ह्येव जिघ्रति। आक्रान् वाजी क्रमेरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषां लोकानामभिजित्यै। समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति सरूपत्याय॥१९॥

परितस्थुष इत्याहेमे एवास्मै युनक्त्यभिजित्यै भरन्त्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥४॥ [४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृद्ध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवैनं ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः। दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणतआयतनो वै ब्रह्मा। बार्हस्पत्यो वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्य दक्षिणतो दधाति। तस्माद्दक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता भवति॥२०॥

उत्तरतआयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो वा अग्निः। तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरोऽर्धस्तेजस्वितरः। यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो वै यूपः। यजमानमेव तेजसा च ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः। किꣳ स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह द्यौर्वै वृष्टिः पूर्वचित्तिः॥२१॥

दिवमेव वृष्टिमवरुन्धे। किꣳ स्विदासीद्बृहद्वय इत्याह। अश्वो वै बृहद्वयः। अश्वमेवावरुन्धे। किꣳ स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह। रात्रिर्वै पिशङ्गिला। रात्रिमेवावरुन्धे। किꣳ स्विदासीत्पिलिप्पिलेत्याह

श्रीर्वै पिलिप्पिला। अन्नाद्यमेवावरुन्धे॥२२॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य एकाकी चरति। तेज एवावरुन्धे। क उस्विज्जायते पुनरित्याह। चन्द्रमा वै जायते पुनः। आयुरेवावरुन्धे। किꣳ स्विद्धिमस्य भेषजमित्याह। अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्। ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे। किꣳ स्विदावपनं महदित्याह॥२३॥

अयं वै लोक आवपनम्महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिर्वै परोऽन्तः पृथिव्याः। वेदिमेवावरुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य नाभिमित्याह। यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवावरुन्धे। पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेत इत्याह। सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतः। सोमपीथमेवावरुन्धे। पृच्छामि वाचः परमं व्योमेत्याह। ब्रह्म वै वाचः परमं व्योम। ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे॥२४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिरन्नाद्यमेवावरुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारिं च॥५॥ [५]

अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति। यौऽश्वमेधेन यजते। प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमान आहुतीर्जुहोति। प्राणानेवास्मिन्दधाति। नास्मात्प्राणा अपक्रामन्ति। अवन्तीः स्थावन्तीस्त्वाऽवन्तु। प्रियन्त्वा प्रियाणाम्। वर्षिष्ठमाप्यानाम्। निधीनान्त्वा निधिपतिꣳ हवामहे वसो

म॒मेत्या॑ह। अपै॒वास्मै॒ तद्भ॑वते॥२५॥

अथो॑ धु॒वन्त्ये॒वैनम्॑। अथो॒ न्ये॑वास्मै॑ ह्वते। त्रिः परि॑यन्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यो॑ धुवते। त्रिः पुनः॒ परि॑यन्ति। षड्वम्प॑द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभि॑रे॒वैन॑न्धुवते। अप॒ वा ए॒तेभ्यः॑ प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति॥२६॥

ये य॒ज्ञे धुव॑नन्त॒न्वतै॑। न॒व॒कृत्वः॒ परि॑यन्ति। नव॒ वै पुरु॑षे प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वात्मन्द॑धते। नैभ्यः॑ प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति। अम्बे॒ अम्बा॒ल्यम्बि॑क॒ इति॒ पत्नी॑मु॒दान॑यति। अह्व॑ते॒वैना॑म्। सुभ॑गे काम्पी॑लवासि॒नीत्या॑ह। तप॑ ए॒वैना॒मुप॑नयति। सु॒व॒र्गे लो॒के सम्प्रोर्ण्वा॑था॒मित्या॑ह॥२७॥

सु॒व॒र्गमे॒वैना॑ लो॒कं ग॑मयति। आऽहम॑जानि गर्भ॒धमा त्वम॑जाऽसि गर्भ॒धमित्या॑ह। प्र॒जा वै प॒शवो॒ गर्भः॑। प्र॒जामे॒व प॒शूना॒त्मन्ध॑त्ते। दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे पव॑माने। सु॒व॒र्गं लो॒कं न प्राजा॑नन्। तमश्वः॒ प्राजा॑नात्। यत्सू॒चीभि॑रसिप॒थान्क॒ल्पय॑न्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ प्रज्ञा॑त्यै। गा॒य॒त्री त्रि॒ष्टुब्ज॑गती॒त्या॑ह॥२८॥

य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। त्र॒य्यः सू॒च्यो॑ भवन्ति। अ॒य॒स्मय्यो॑ रज॒ता हरि॑ण्यः। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पम॑य॒स्मय्यः॑। अ॒न्तरि॑क्षस्य रज॒ताः। दि॒वो हरि॑ण्यः। दिशो॒ वा अ॑य॒स्मय्यः॑। अ॒वा॒न्त॒र॒दि॒शा र॑ज॒ताः। ऊ॒र्ध्वा हरि॑ण्यः। दिश॑ ए॒वास्मै॑ कल्पयति। कस्त्वा॑

छ्यति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिꣳसायै॥२९॥

ह्वयते क्रामन्त्यूर्ण्वाथामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥६॥ [६]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्क्रामति। यो ऽश्वमेधेन यजते। ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयतादित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रमश्वमेधः। श्रियमेवास्मै राष्ट्रमूर्ध्वमुच्छ्रयति। वेणुभारङ्गिराविवेत्याह। राष्ट्रं वै भारः। राष्ट्रमेवास्मै पर्यूहति। अथास्या मध्यमेधतामित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रस्य मध्यम्॥३०॥

श्रियमेवावरुन्धे। शीते वाते पुनन्निवेत्याह। क्षेमो वै राष्ट्रस्य शीतो वातः। क्षेममेवावरुन्धे। यद्धरिणी यवमत्तीत्याह। विड्वै हरिणी। राष्ट्रं यवः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीची दधाति। न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजा पशून्न पुष्यति॥३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्द्वेशीपुत्रन्नाभिषिञ्चन्ते इयं यका शकुन्तिकेत्याह। विड्वै शकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीची दधाति। आहलमिति सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति। आहतङ्गभे पस इत्याह। विड्वै गर्भः॥३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्। माता च ते पिता च त इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥३३॥

प्रसु॑लामीति॑ ते पि॒ता ग॒भे मु॒ष्टिम॑तꣳसय॒दित्या॑ह। विड्वै गभः॑। रा॒ष्ट्रम्मु॒ष्टिः। रा॒ष्ट्रमे॒व वि॒श्याह॑न्ति। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्रं विशं॒ घातु॑कम्। अप॒ वा ए॒तेभ्यः॑ प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। ये य॒ज्ञेऽपू॑तं॒ वद॑न्ति। द॒धि॒क्राव्ण्णो॑ अकारिष॒मिति॑ सुरभि॒मती॒मृचं॑ वदन्ति। प्रा॒णा वै सु॑र॒भयः॑। प्रा॒णाने॒वात्मन्द॑धते। नैभ्यः॑ प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति। आपो॒ हि ष्ठा म॑यो॒भुव॒ इत्य॒द्भिर्मा॑र्जयन्ते। आपो॒ वै सर्वा॑ दे॒वता॑ः। दे॒वता॑भिरे॒वात्मानं॑ पवयन्ते॥३४॥

रा॒ष्ट्रस्य॒ मध्यं॒ पुष्य॑ति॒ गभौ॑ रुन्धे दधते च॒त्वारि॑ च॥७॥ [७]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाः सृ॒ष्ट्वा प्रे॒णाऽनु॒ प्राविं॑शत्। ताभ्यः॒ पुनः॒ सम्भ॑वितु॒न्नाश॑क्नोत्। सो॑ऽब्रवीत्। ऋ॒ध्नव॒दित्सः। यो मे॒तः पुनः॑ स॒म्भर॒दिति॑। तन्दे॒वा अ॑श्वमे॒धेने॒व सम॑भरन्। ततो॒ वै त आ॑र्ध्नुवन्। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। प्र॒जाप॑तिमे॒व सम्भ॑रत्यृ॒ध्नोति॑। पुरु॑ष॒माल॑भते॥३५॥

वै॒रा॒जो वै पुरु॑षः। वि॒राज॑मे॒वाल॑भते। अथो॒ अन्नं॒ वै वि॒राट्। अन्न॑मे॒वाव॑रुन्धे। अश्व॒माल॑भते। प्रा॒जा॒प॒त्यो वा अश्वः॑। प्र॒जाप॑तिमे॒वाल॑भते। अथो॒ श्रीर्वा एक॑शफम्। श्रिय॑मे॒वाव॑रुन्धे। गामाल॑भते॥३६॥

य॒ज्ञो वै गौः। य॒ज्ञमे॒वाल॑भते। अथो॒ अन्नं॒ वै गौः। अन्न॑मे॒वाव॑रुन्धे। अ॒जा॒वी आल॑भते भू॒म्ने। अथो॒ पुष्टि॒र्वै भू॒मा। पुष्टि॑मे॒वाव॑रुन्धे। पर्य॑ग्निकृतं॒ पुरु॑षश्चार॒ण्याꣳश्चोत्सृ॑ज॒न्त्यहि॑ꣳसाये। उ॒भौ वा ए॒तौ प॒शू आल॑भ्येते। यश्चा॑व॒मो यश्च॑ पर॒मः।

तेँऽस्योभये यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता भवन्ति। नैनन्दङ्क्ष्वः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिꣳसन्ति। योँऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥३७॥

लभते गामालभते परमौँऽष्टौ च॥८॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेहन्। एकविꣳशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविꣳशात्प्रतिष्ठायां ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठाय। देवता अभ्यारोहति। शक्वरयः पृष्ठम्भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्योँऽन्ये वा एते पशव आलभ्यन्ते॥३८॥

उतेव ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति। अथो अह्न एवैष बलिर्ह्रियते। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्द्रव्या इति। गव्यान्पशूनुत्तमेऽहन्नालभते॥३९॥

तेनैवोभयान्पशूनवरुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभिजितस्याभिजित्यै सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्तत एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनड्वाहाविति द्वन्द्विनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा एष व्यृध्यते। योँऽश्वमेधेन यजते। छगलङ्कल्माषङ्किकिदीविं विदीगयमिति त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवात्मानꣳ

समर्धयति। ऋतुभिर्वा एष व्यृध्यते। यौऽश्वमेधेन यजते। पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवात्मानꣳ समर्धयति। आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। यौऽश्वमेधेन यजते। पर्यग्निकृता उत्सृजन्त्यनाव्रस्काय॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥९॥ [९]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे महिमानावपश्यत्। तावगृह्णीत। ततो वै स महानन्नादोऽभवत्। यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे महिमानौ गृह्णीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्या वै वपा। राजा महिमा। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति। यजमानमेव राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा वा अन्ये देवाः। उपरिष्टात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व एव मेध्य उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति। तानेवोभयान्प्रीणाति॥४१॥

परियजति षट्च॥१०॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः समदन्दध्यात्। स्तेगान्दꣳष्ट्राभ्याम्मण्डूकां जम्भ्येभिरिति। आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः समदन्दधाति॥४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः संवत्सर आप्यते। देवासुराः संयत्ता आसन्। तेऽब्रुवन्नग्नयः स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धरामहै। अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यत्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याभिभूत्यै। भवत्यात्मना। परोऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेन द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते। अयस्मयेन कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥११॥ [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभवत्। यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते। आज्येन

जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्। मेधेनैवास्मिन्मेधन्दधाति। षड्विꣳशतं जुहोति। षड्विꣳशदक्षरा बृहती॥४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्। पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षड्विꣳशतं जुहोति। षड्विꣳशदक्षरा बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया समर्धयति॥४७॥

अश्वस्तोमीयꣳ हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः। अश्वस्तोमीयं पूर्वꣳ होतव्याँ (३) न्द्विपदाँ (३) इति। अश्वो वा अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयꣳ हुत्वा द्विपदा जुहोति। तस्माद्द्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव चतुष्पदः प्रतिष्ठायपति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायाश्च्यवेत। द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥४८॥

बृहत्यर्धयति स्थापयति पञ्च च॥१२॥ [१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। सावित्रियो

भवन्ति॥४९॥

इ॒यं वै स॑वि॒ता। यो वा अ॒स्यान्नश्य॑ति॒ यो नि॒लय॑ते। अ॒स्यां वाव तं वि॑न्दन्ति। न वा इ॒माङ्कश्च॒नेत्या॑हुः। ति॒र्यङ्नोर्ध्वोत्ये॑तुमर्ह॒तीति॑। यत्सा॑वि॒त्रियो॒ भव॑न्ति। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैन॑मिच्छति। ई॒श्व॒रो वा अश्वः॒ प्रमु॑क्तः॒ परां॑ परा॒वत॒ङ्गन्तोः॑। यत्सा॒यन्धृती॑र्जु॒होति॑। अश्व॑स्यै॒व यत्यै॒ धृत्यै॑॥५०॥ यत्प्रा॒तरिष्टि॑भि॒र्यज॑ते। अश्व॑मे॒व तदन्वि॑च्छति। यत्सा॒यन्धृती॑र्जु॒होति॑। अश्व॑स्यै॒व यत्यै॒ धृत्यै॑। तस्मा॑त्सा॒यं प्र॒जाः क्षे॒म्या॑ भवन्ति। यत्प्रा॒तरिष्टि॑भि॒र्यज॑ते। अश्व॑मे॒व तदन्वि॑च्छति। तस्मा॒द्दिवा॑ नष्टै॒ष ए॑ति। यत्प्रा॒तरिष्टि॑भि॒र्यज॑ते सा॒यन्धृती॑र्जु॒होति॑। अ॒हो॒रा॒त्राभ्या॑मे॒वैन॒मन्वि॑च्छति। अथो॑ अहोरा॒त्राभ्या॑मे॒वास्मै॑ योगक्षे॒मङ्क॑ल्पयति॥५१॥

भ॒व॒न्ति॒ धृत्या॑ एन॒मन्वि॑च्छ॒त्येकं च॥१३॥ [१३]

अप॒ वा ए॒तस्मा॒च्छ्री रा॒ष्ट्रङ्क्रा॑मति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। ब्रा॒ह्म॒णौ वी॑णागा॒थिनौ॑ गायतः। श्रि॒या वा ए॒तद्रू॒पम्। यद्वीणा॑। श्रिय॑मे॒वास्मि॒न्तद्ध॑त्तः। य॒दा खलु॒ वै पुरु॑षः॒ श्रिय॑मश्ञु॒ते। वीणा॑ऽस्मै वाद्यते। तदा॑हुः। यदु॒भौ ब्रा॑ह्म॒णौ गाये॑ताम्॥५२॥

प्र॒भ्रꣳशु॑कास्मा॒च्छ्रीः स्या॑त्। न वै ब्रा॑ह्म॒णे श्री र॑मत॒ इति॑। ब्रा॒ह्म॒णो॑ऽन्यो गाये॑त्। रा॒ज॒न्यो॑ऽन्यः। ब्रह्म॒ वै ब्रा॑ह्म॒णः। क्ष॒त्रꣳ रा॑ज॒न्यः॑। तथा॑ हास्य॒ ब्रह्म॑णा च क्ष॒त्रेण॑ चोभ॒यतः॒ श्रीः परि॑गृहीता भवति। तदा॑हुः। यदु॒भौ दिवा॒ गाये॑ताम्।

अपास्माद्राष्ट्रङ्क्रामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रꣳ रमत इति। यदा खलु वै राजा कामयते। अथ ब्राह्मणञ्जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तꣳ राजन्यः। ब्रह्मणो वै रूपमहः। क्षत्रस्य रात्रिः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतम्भवति। इत्यददा इत्ययजथा इत्यपच इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्तं वै ब्राह्मणस्य॥५४॥

इष्टापूर्तेनैवैनꣳ स समर्धयति। इत्यजिना इत्ययुध्यथा इत्यमुꣳ सङ्ग्राममहन्निति राजन्यः। युद्धं वै राजन्यस्य। युद्धेनैवैनꣳ स समर्धयति। अक्लृप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः। यो ऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रो ऽन्यो गायति तिस्रो ऽन्यः। षड्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेवास्मै कल्पयतः। ताभ्याꣳ सꣳस्थायाम्। अनोयुक्ते च शते च ददाति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति॥५५॥

गायेताङ्क्रामेद्ब्राह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥१४॥ [१४]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायत्ताः। तेभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयात्। लोकेलोक एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव मृत्युमवयजते। नैनं लोकेलोके मृत्युर्विन्दति। यदमुष्मै स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति जुह्वत्सञ्चक्षीत। बहुं मृत्युममित्रं कुर्वीत। मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा एवैकां जुहुयात्। एको वा

अमुष्मिंल्लोँके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिंल्लोँकेऽवयजते। भ्रूणहत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहत्यामेवाव यजते। तदाहुः। यद्भ्रूणहत्या पात्र्याऽथ। कस्माँद्यज्ञेऽपि क्रियत इति। अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः। भ्रूणहत्या वाव मृत्युरिति। यद्भ्रूणहत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने भेषजं करोति। एताꣳ ह वै मुण्डिभ औदन्यवः। भ्रूणहत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां ब्राह्मणꣳ हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः। अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्लिधस्य शुक्लस्य पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोतिं मूर्धं जुहोति द्वे च॥१५॥ [१५]

वारुणो वा अश्वः। तन्देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति।

नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवावरुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिम्मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनꣳ समानानां करोति। मान्धेहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते। आग्नेयमैन्द्राग्नमाश्विनम्। तान्पशूलभते प्रतिष्ठित्यै। यदाग्नेयो भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवावरुन्धे। ब्रह्म वा अग्निः। क्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्नो भवति॥६१॥

ब्रह्मक्षत्रे एवावरुन्धे। यदाश्विनो भवति। आशिषामवरुद्ध्यै। त्रयो भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति। अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे। अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति सर्वत्वाय ॥६२॥

अधिपतय इत्याहाभिजित्या ऐन्द्राग्नो भवति रुन्ध एकं च॥१६॥ [१६]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्। सौम्यश्चरुम्। सावित्रमष्टाकपालम्। यदाग्नेयो भवति।

अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॑ः। दे॒वता॑भिरे॒वैन॑म्भिषज्यति। यत्सौ॒म्यो भव॑ति। सोमो॒ वा ओष॑धीना॒ꣳ राजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं वि॒न्दति॑॥६३॥

ताभि॑रे॒वैन॑म्भिषज्यति। यत्सा॑वि॒त्रो भव॑ति। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैन॑म्भिषज्यति। ए॒ताभि॑रे॒वैन॑ दे॒वता॑भिर्भिषज्यति। अ॒ग॒दो है॒व भ॑वति। पौ॒ष्णश्च॒रुन्निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्यात्। पू॒षा वै श्लौण्य॑स्य भि॒षक्। स ए॒वैन॑म्भिषज्यति। अश्लो॑णो है॒व भ॑वति॥६४॥

रौ॒द्रश्च॒रुन्निर्व॑पेत्। यदि॑ मह॒ती दे॒वता॑ऽभि॒मन्ये॑त। ए॒त॒द्दे॒व॒त्यो॑ वा अश्व॑ः। स्वये॒वैन॑ दे॒वत॑या भिषज्यति। अ॒ग॒दो है॒व भ॑वति। वै॒श्वा॒न॒रं द्वाद॑शकपालं॒ निर्व॑पेन्मृगाख॒रे यदि॒ नागच्छे॑त्। इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। इ॒यमे॒वैन॑म॒र्चिभ्या॑ परि॒रोध॒मान॑यति। आहै॒व सुत्य॒मह॑र्गच्छति। यद्य॑धी॒यात्॥६५॥

अ॒ग्नये॑ऽꣳहो॒मुचे॒ऽष्टाक॑पालः। सौ॒र्यं पय॑ः। वा॒य॒व्य॑ आज्य॑भागः। यज॑मानो॒ वा अश्व॑ः। अꣳह॑सा॒ वा ए॒ष गृ॑ही॒तः। यस्याश्वो॒ मेधा॑य॒ प्रोक्षि॑तो॒ऽध्येति॑। यदꣳहो॒मुचे॑ नि॒र्वप॑ति। अꣳह॑स ए॒व तेन॑ मुच्यते। यज॑मानो॒ वा अश्व॑ः। रेत॑सा॒ वा ए॒ष व्यृ॑ध्यते॥६६॥

यस्याश्वो॒ मेधा॑य॒ प्रोक्षि॑तो॒ऽध्येति॑। सौ॒र्यꣳ रेत॑ः। यत्सौ॒र्यं पयो॒ भव॑ति। रेत॑सै॒वैन॒ꣳ स समर्ध॑यति। यज॑मानो॒ वा अश्व॑ः।

गर्भै॒र्वा ए॒ष व्यृ॑ध्यते। यस्याश्वो॒ मेधा॑य॒ प्रोक्षि॑तो॒ऽध्येति॑। वा॒य॒व्या॑ गर्भाः॑। यद्वा॑य॒व्यं॑ आज्य॑भागो॒ भव॑ति। गर्भै॑रे॒वैन॒ꣳ स समर्ध॑यति। अथो॒ यस्यै॒षाऽश्व॑मे॒धे प्राय॑श्चित्तिः क्रि॒यते॑। इ॒ष्ट्वा वसी॑यान्भवति॥६७॥

वि॒न्दत्यश्लो॑णो है॒व भ॑वत्यधी॒याद॑ध्यते॒ गर्भै॑रे॒वैन॒ꣳ स समर्ध॑यति॒ द्वे च॑॥१७॥ [१७]

तदा॑हुः। द्वाद॑श ब्रह्मौद॒नान्त्सꣳस्थि॑ते॒ निर्व॑पेत्। द्वा॒द॒शभि॒र्वेष्टि॑भिर्यजे॒तेति॑ यदिष्टि॑भि॒र्यजे॑त। उ॒प॒नामु॑क एनं य॒ज्ञः स्या॑त्। पापी॑या॒ꣳस्तु स्या॑त्। आ॒प्तानि॒ वा ए॒तस्य॒ छन्दा॑ꣳसि। य ई॑जा॒नः। तानि॒ क ए॒तावदा॑शु॒ पुनः॒ प्रयु॑ जी॒तेति॑। सर्वा॒ वै सꣳस्थि॑ते य॒ज्ञे वागा॑प्यते॥६८॥

साप्ता भ॑वति या॒तया॑म्नी। क्रू॒रीकृ॑तेव॒ हि भव॒त्यरु॑ष्कृता। सा न पुनः॑ प्र॒युज्येत्या॑हुः। द्वाद॑शै॒व ब्र॑ह्मौद॒नान्त्सꣳस्थि॑ते॒ निर्व॑पेत्। प्र॒जाप॑ति॒र्वा ओ॑द॒नः। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। उ॒प॒नामु॑क एनं य॒ज्ञो भ॑वति। न पापी॑यान्भवति। द्वाद॑श भवन्ति। द्वाद॑श॒मासाः॑ संवत्स॒रः। सं॒व॒त्स॒र ए॒व प्रति॑तिष्ठति॥६९॥

आ॒प्य॒ते॒ सं॒व॒त्स॒र एकं च॑॥१८॥ [१८]

ए॒ष वै वि॒भूर्नाम॑ य॒ज्ञः। सर्वꣳ ह॒ वै तत्र॑ वि॒भु भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै प्र॒भूर्नाम॑ य॒ज्ञः। सर्वꣳ ह॒ वै तत्र॑ प्र॒भु भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वा ऊर्ज॑स्वा॒न्नाम॑ य॒ज्ञः। सर्वꣳ ह॒ वै तत्रोर्ज॑स्वद्भवति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै

पर्यस्वान्नाम यज्ञः॥७०॥

सर्वꣳ ह वै तत्र पर्यस्वद्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै विधृतो नाम यज्ञः। सर्वꣳ ह वै तत्र विधृतम्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नाम यज्ञः। सर्वꣳ ह वै तत्र व्यावृत्तम्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो नाम यज्ञः। सर्वꣳ ह वै तत्र प्रतिष्ठितम्भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नाम यज्ञः। सर्वꣳ ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी नाम यज्ञः। आ ह तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै क्लृप्तो नाम यज्ञः। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पर्यस्वान्नाम यज्ञः प्रतिष्ठितम्भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते षट्ट्व (एष वै विभूः प्रभूरूर्जस्वान्पर्यस्वान् विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः क्लृप्तो द्वादश ॥)॥१९॥ [१९]

तार्प्येणाश्वꣳ संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवेनꣳ समर्धयन्ति। यामेन साम्ना प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यमलोकमेवैनङ्गमयति। तार्प्ये च कृत्यधीवासे चाश्वꣳ संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनाꣳ रूपम्। रूपेणैव पशूनवरुन्धे।

हि॒र॒ण्य॒क॒शि॒पु भ॑वति। तेज॒सोऽव॑रुद्ध्यै॥७३॥

रु॒क्मो भ॑वति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्यै। अश्वो॑ भवति। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पन्ता॒र्प्यम्। अ॒न्तरि॑क्षस्य कृत्यधीवा॒सः। दि॒वो हि॑रण्यकशि॒पु। आ॒दि॒त्यस्य॑ रु॒क्मः। प्र॒जाप॑ते॒रश्वः॑। इ॒ममे॒व लो॒कन्ता॒र्प्येणा॑प्नोति॥७४॥

अ॒न्तरि॑क्षं कृत्यधीवा॒सेन॑। दिव॑ꣳ हिरण्यकशि॒पुना॑। आ॒दि॒त्यꣳ रु॒क्मेण॑। अश्वे॑नै॒व मेध्ये॑न प्र॒जाप॑ते॒ः सायु॑ज्यꣳ सलो॒कता॑माप्नोति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑ना॒ꣳ सायु॑ज्यम्। सा॒र्ष्टिताꣳ समानलो॒कता॑माप्नोति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥७५॥

अव॑रुध्या आप्नोत्य॒ष्टौ च॑॥२०॥ [२०]

आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सुव॒र्गे लो॒के॑ऽस्पर्धन्त। तेऽङ्गि॑रस आदि॒त्येभ्य॑ः। अ॒मुमा॑दि॒त्यमश्वꣳ श्वे॒तं भू॒तं दक्षि॑णामनयन्। ते॑ऽब्रुवन्। यन्नो ने॑ष्ट। स वर्यो॑ भू॒दिति॑। तस्मा॒दश्व॒ꣳ सव॒र्येत्याह्व॑यन्ति। तस्मा॑द्य॒ज्ञे वरो॑ दीयते। यत्प्र॒जाप॑ति॒राल॒ब्धोऽश्वोऽभ॑ तस्मा॒दश्वो॒ नाम॑॥७६॥

यच्छ्व॒य॒दरु॒रासी॑त्। तस्मा॒दर्वा॒ नाम॑। यत्स॒द्यो वाजा॑न्त्स॒मज॑यत्। तस्मा॑द्वा॒जी नाम॑। यदसु॑राणां लो॒कानाद॑त्त। तस्मा॑दादि॒त्यो नाम॑। अ॒ग्निर्वा अ॑श्वमे॒धस्य॒ योनि॑रा॒यत॑नम्। सूर्यो॒ऽग्नेर्योनि॑रा॒यत॑नम्। यद॑श्वमे॒धे॑ऽग्नौ चित्य॑ उत्तरवे॒दिमु॑प॒वप॑ति। योनि॑मन्तमे॒वैन॑मा॒यत॑नवन्तं करोति॥७७॥

योनिमानायतनवान्भवति। य एवं वेद। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवावरुन्धे। ओजो बलं वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवावरुन्धे। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्य उत्तरवेदिश्चिनोति। तावर्काश्वमेधौ। अर्काश्वमेधावेवावरुन्धे। अथो अर्काश्वमेधयोरेव प्रतितिष्ठति॥७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनश्चत्वारिं च॥२१॥ [२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुम्भूतम्मेधायालभन्त। तमालभ्योपावसन्। प्रातर्यष्टास्महे इति। एकं वा एतद्देवानामहः। यत्संवत्सरः। तस्मादश्वः पुरस्तात्संवत्सर आलभ्यते। यत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः। यत्सद्यो मेधोऽभवत्॥७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुम्भवति। य एवं वेद। यद्वै तत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं वेद। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्यालभते। समेनन्देवास्तेजसे ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्देवा एतान्देवताम्। पशुम्भूतम्मेधायालभन्त। यज्ञमेव। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त।

तेऽमृतत्वमगच्छन्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥

प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मारमेव गच्छति। एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं बहुरूपमालभते। सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥

मेधोऽभवद्यजत एति वेद॥२२॥ [२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी। यत्सायं प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमं लोमं जुह्वति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। दर्शपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे॥८३॥

यद्दर्शपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे जुह्वति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः। स आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह

स्म॒ वै पु॒रा। अ॑श्वस्य॒ मेध्य॑स्य वि॒वर्त॑नेविवर्तने जुह्वति॥८४॥

प॒दे अ॑ग्निहो॒त्रं जु॒होति॒ त्रीणि॑ च॥२३॥ [२३]

प्र॒जाप॑ति॒स्तम॑ष्टादशिभिः॑ प्र॒जाप॑तिरकामयतो॒भाव॒स्मै यु॒ञ्जन्ति॒ तेज॒साऽप॑प्राणा अप॒श्रीरू॒र्ध्वा प्र॒जाप॑तिः प्रे॒णाऽनु॑ प्रथ॒मेन॑ प्र॒जाप॑तिरकामयत म॒हान्वै॑श्वदे॒वो वा अश्वोऽश्व॑स्य प्र॒जाप॑ति॒स्तं य॑ज्ञक्र॒तुभि॒रप॒श्रीर्ब्रा॑ह्म॒णौ सर्वे॑षु वारु॒णो यद्यश्व॒न्तदा॑हुरे॒ष वै वि॒भूस्ता॒र्प्येणा॑दि॒त्याः प्र॒जाप॑तिं पि॒तरं॒ यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोम॑नी॒ त्रयो॑वि॒ꣳशतिः॥२३॥

प्र॒जाप॑तिर॒स्मिँल्लो॒क उ॑त्तर॒तः श्रिय॑मे॒व प्र॒जाप॑तिरकामयत म॒हान्यत्प्रा॒तः प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो लो॒केभ्यः॒ सर्वꣳ॑ ह॒ वै तत्र॒ पयः॑ स्व॒द्य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑ च॒त्वार्यशी॑तिः॥८४॥

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धं जु॑ह्वति॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः समाप्तः॥

This PDF was downloaded from http://stotrasamhita.github.io.
GitHub: http://stotrasamhita.github.io | http://github.com/stotrasamhita
Credits: http://stotrasamhita.github.io/about/